

MERLIN COCAI
(TEOFILO FOLENGO)

LE
MACCHERONEE

A CURA
DI
ALESSANDRO LUZIO

DUE VOLUMI IN UNO

BARI
GIUS. LATERZA & FIGLI
TIPOGRAFI-EDITORI-LIBRAI
1911

TESTO RESTAURATO DA
EDOARDO MORI
PER IL SITO
WWW-MORI.BZ.IT

PROPRIETÀ LETTERARIA

FEBBRAIO MCMXI — 16920

I

ZANITONELLA

SIVE INNAMORAMENTUM

ZANINAE ET TONELLI

TONELLUS

Forte caleffabit gens me citadina vilanum,
quod sic Zanninae brusor amore meae,
quod ve, bovum stallas usus nettare boazzis,
sforzor amorosas fora butare doias.
5 Heu semel in pania cuncti veschiamur amoris:
qui non puttus amat, credite, vecchius amat.
Nec minus urbanis mattedescunt gentibus illi,
qui menant pastos ad beberare boves,
qui mungunt vaccas, pegoras qui forbice tosant,
10 qui pascunt asinos gramine, fronde capras,
quique sciunt magros ad giandas ducere porcos,
quique sciunt buschis grana cavare tridis.
Nemo super terram panem mangiare videtur,
cui non puntigera panza foretur acu.
15 Sit contadinus quisquam, sit natus in urbe,
trat semel in trapolam quemque Cupido suam.
Ille veretones tirat huc, tirat improbus illuc,
qui volat ut smerlus, caecus et absque braga.
Et quamvis mea sit qua scribo penna badilus,
20 zappaque callosas det celebrata manus,
et licet inchiostri mihi sit calamare botazzus,
quem sugo, dum cerebrum bella Zanina sugat,
non tamen, oyme, gravem potui scampare brusorem,
per quem sforzatur cedere vanga pivae.

AD ZANINAM

- 25 Tempus erat quando flores primavera galantos
spantegat, et freddam scolat Apollo brinam.
Sancta facit saltare foras Agnesa lusertas,
serpaque scorzato corpore laeta godit.
Capra petit caprum, chiamatque cavalla cavallum,
30 quaeque sibi charum cercat osella virum.
Invernata novas armenta biolcus ad herbas
menat, et ad torum calda vedella fugit.
Boschicolae frifolat Philomelae gorga per umbras,
datque suos primo rondina mane sonos.
35 Te tunc ante meos oculos desgratia duxit,
o Zannina, gulae corda gaiarda meae.
Vix et apena tuum vidi gregnare bochinum,
illico balestram discaricavit Amor.
Discaricavit Amor talem, mihi crede, sagittam,
40 ut pro te veluti pegola nigra bruser.
Sola, precor, mea sis, mea sis tu sola morosa,
sic tuus aeterno tempore drudus ero.
Omnibus in rebus contentor habere sodalem,
compagnum dulci non in amore volo.
45 Si nil gnecca tuo fueris, Zannina, Tonello,
non mitriam summi ferre bramabo papae.
Deh! per amore Dei, si te amo, dic mihi verum:
num migolam pro me dulcis amoris habes?
non ingannor, habes, quia sic natura comandat:
50 — O brigata, volo, quisquis amatur amet.

AD CUPIDINEM

Solus solettus stabam colegatus in umbra,
pasebamque meas virda per arva capras.
Nulla travaiabant vodam pensiria mentem,
nullaque cogebat cura gratare caput.
55 Cum mihi bolzoniger cor, oyme, Cupido, forasti,
nec tuus in fallum dardus alhora dedit.
Tota ruinasti rationis moenia, quae tum
circa coradellam bastio fortis erant.
Nonne disarmatam panzam peralhora catasti?
60 nonne fuit rocchae guarda neguna meae?
More valenthominis schenam deretro feristi:
o bellas provas quas, traditore, facis!
Crede mihi, pocum soldatus acquistat honorem,
bottinum poveras qui menat extra casas.
65 Oro sed almancum, si sic tractare Tonellum
te iuvat, angoscae cura sit una meae.
Nunquid habes in me solam solummodo frizzam?
Si bene per zuccam quaeris, un'altra latet.
Sentiat hanc etiam medio Zannina figato,
70 apta nec affanno sit medesina suo.
Scannasti poverum Tonnellum, scanna Zaninam,
pendeat ut nostrae iusta balanza somae.
Si caricas asinum, neque par sit utrique galono
sarcina, non illam bestia pigra feret.
75 Omnia sunt drittis semper iuxtanda misuris,
per versum sic res it cadauna suum.

DE ZANNINA

Nonne Diana mihi se monstrat stella politam,
 cum tirat occhiadas bella Zanina suas?
 nonne scaviatam mihi sol damatina palesat,
 80 cum scoprit trezzas chara morosa suas?
 nonne tuas aperis nobis, san Marche, tesoros,
 cum ringit dentes dolza putina suos?
 Tullius in pergol Ciceronus nonne ragionat,
 cum parlat nymphae docta loquela meae?
 85 gens citadina sonat chitarinos nonne tricordes,
 cum cantat musae bocca basanda meae?
 capra legera mihi saltando nonne someiat,
 cum ballat divae gamba gaiarda meae?
 Testa, manus, gambae, pes, venter, coppa Zaninae,
 90 seu stet, seu sedeat, sive lavoret agros,
 seu parlet, cantet, mangiet, faciat ve coellum,
 sunt ea quae nisi sint nil patet esse bonum.
 Sunt sol, luna, Venus, mundus, mediusque Milanus;
 sunt (ut concludam) tota Cipada mihi.

AD ZANINAM

95 O Zannina meo plus stralusenta hadilo,
 cur sguardaduris me, traditora, feris?
 Sunt mihi tot raschi medio ventrone ficati,
 occhiadas quoties das mihi saepe tuas.
 Quales barberii video splendere bacinus,
 100 aut qualis multum vanga drovata nitet,
 sberlusenta quidem talis tua fazza scoraiat,
 quisquis mostazzum vult doniare tuum.
 Quando tibi miror guanzas rossore galantas,
 — O giandussa — crido, — stella Diana venit. —
 105 Esse tuos digitos penso bis quinque cavecchios,
 quos tibi de perlis fecit Apollo suis.
 In teneram posses ferrum voltare povinam,
 cum tortorellam, cum titalora canis.
 Est verghetta mihi de fino facta piombo,
 110 hanc tibi donabo, sis molesina tamen.

DE SE MEDESIMO

Phoebus abandonat terras cascatque sotacquam,
 Vultque super lectum se colegare suum.
 Zappator zappam, bovarus lassat aratrum,
 cavaque fossator straccus a casa redit.
 115 Cuncta repossatum redeunt, gallina polarum,
 porcus porcillum, capra caprile petit.
 Fabri martellos ponunt, pennamque nodari,
 installatque asinos iam molinara suos.
 Quisque aliquem busum cercat qualcunque ripossum,
 120 solus ego tota nocte travaio miser.

ECLOGA

TONELLUS, GARILLUS, PETRALUS.

- To. Dum stravaccatae pegorae marezant,
dumque passutas coprit umbra vaccas,
ecce sub gianda locus umbriosus,
barba Garille.
- 125 GA. Cancar, est verum, reposemus ambo.
Quam bonus ventus sofiat sub istis
fraschibus, dum sol nimio boientat
rura calore.
- 130 To. Sentin ut tantae cicigant cigalae?
sentin ut rumpunt cerebros cridore?
hoc aguzzatur (modo sit coellum)
voia bevendi.
Ergo taccatum quod habes galono
da mihi fiascum, sitio, Garille,
- 135 atque ganassas habeo brusatas,
spudo stopinos.
Tu prius buso remove coconem,
iam bibo, clo clo resonat botazzus;
est bonum vinum, sed habet saporem,
- 140 oibo, vaselli.
Sum refrescatus, mihi milza nodat;
sicca pro troppo coradella caldo
sorbuir vinum veluti quadrellus
toltus ab igne.
- 145 Sentio flatum stomachi gaiardum:
vox mihi salda, quid erit, Garille,
si meae versum facimus Zaninae?
accipe pivam.

- 150 GA. Canta, dum plenis sofio ganassis,
lilili blirum, male stoppo busos,
lili brilirum, quid agis? comenza.
Bliri lilirum.
- To. Debeo grossum facere an sotilum?
- 155 GA. Es refredatus, mihi fac sotilum.
Hor su lá, dic su.
- To. Zoanina bella,
scolta Tonellum.
Oyme, li blirum, Zoanina blirum.
huc veni, lirum, mea, berli lirum.
Sed quid a longe video venire?
- 160 ecce Petralus.
- PE. O Toni, quare dubitas nientum?
tu ne contradis retines in istis
bestias, porcos, pegoras, caprettas,
nec via scampas?
- 165 miror ut panzam tibi stas gratare,
et facis cantu resonare boscum,
et facit tecum reboare lu lu
piva Garilli.
- Nos todescorum furiam scapamus,
170 qui greges robbant, casamenta brusant,
foeminas sforzant, vacuant barillos,
cuncta ruinant.
- Tu tamen cantas ab amore presus,
tu tuam curas potius Zaninam,
175 quam spagnolorum veniente stolo
perdere capras.
- To. Mantuae noster duca, vel Cipadae,
ocium nobis facit hoc, Pedrale,
deque camporum stopiis suorum
180 pascolo vaccas.
Semper huic servus, volo schiavus esse:
tres ei dono pegoras ognannum,
octo formaíos, totidem recoctas,
quinque cagiadas.

- Ista primaios genuit poētas,
 alter in Phoebi Beveratur amne,
 alterum pleno gregus imbriagat
 saepe bigunzo.
- 225 Hinc cavallorum bona razza nascit,
 terra vaccarum nat in amne lactis,
 ricca formento, pegoris, olivis,
 piscibus, uvis.
- 230 Semper in ballis godit et moreschis,
 hic sonant pivas, cifolos, tiorbis,
 hic ve sampognas, pifaros, rubebas,
 cagaque cimblos.
- 235 Factio non hic gibelina plus quam
 ghelfa guardatur, sed amant vicissim,
 prandeunt, coenant, cacias, osellant,
 arma manezant.
- 240 Non ibi cartae, tavolerus, atque
 non ibi tric trac, crica, sbarainus,
 cum quibus giochis iuvenes sedendo
 corpora guastant.
- GA. Ut super montem male barca possat,
 utque barozzus male sulcat undas,
 hoc facit stessum giovenezza stando
 ludere cartis.
- 245 TO. Mantuae zugant cugolis rodondis,
 quas vocat Bressae populus borellas,
 quando per cerchi spatium balotta
 itque reditque.
- 250 Gonfias ballas veluti vesigas
 solis ad razzos agitant scanellis,
 hic batit primus, rebatit secundus,
 cazza notatur.
- 255 Giostra, bagordus, scrimiaequeludus
 sunt iuventutis godimenta nostrae:
 vos simelmenter iuvenes de Bressa
 statis alegri.

- PE. Deh, Toni, quantum mihi das afannum,
dum modo Bressam poveram recordas,
quae patit nunc nunc mala tanta, quanta
260 portat un'altra.
Nam quis hormaium Deus aut diabol
huic dabit qualcum miserae solazzum?
non, Toni, plus est ut erat sub alis
Bressa Samarchi.
- 265 Qualis est inter Paduae vilanos
gallus aut sguizzer, magis aut todescus,
quum fracassatis ab utrinque squadrīs
cascat in illos,
quum tapinello rabidi lupazzi
270 dant feridazzas ruginente ferro,
atque per panzam faciunt regattam
figere forcas;
talis est inter varias canaias
nobilis Bressae poverusque nostrae:
275 inter et centum penitus busatur
artelarias.
Hanc avisavit bene tunc ruinam
quando castelli Mirabella turris,
tota de peso nebulis levata,
280 longe volavit.
Illa bombardae stygium tenebat
pulverem, dico stygium, quod ipsum,
si Toni nescis, genuere mundo
trenta diavoy.
- 285 Hanc focus coeli rapuit debottum.
O puta, qualis crepitus sonavit!
saxa de centum pesiis volarunt
ad Colucuttum.
Post eum casum sequiere tanta
290 bella cum Gallis, italis, spagnolis,
cum Capellettis, sguiceris, todeschis,
ac Brisighellis.

295 Non eos Manto patitur malannos,
non malapasquas in honore, vita,
rebus in nostris, at honore tolto
robba cagatur.

300 At diem iam nox tenebrare coepit:
vado, sta sanus, pegorare felix;
ac meis stallis, modo quas relinquo,
usa libenter.

To. Nocte tu noscum remanebis ista;
sta, tibi dico, bone mi Pedrale,
poma, castagnas habeo, casettum.

PE. Nolo, valete.

DE SEIPSO

- 305 Vado per hunc boscum solus, chiamoque Zaninam,
 ut chiamat vitulum vacca dolenta suum.
 Cursitat huc illuc, nescit retrovare fiolum,
 smergolat echisonis per nemus omne cridis.
 Fert altam codam, se trigat, stendit orecchias,
 310 an scoltet puttum forte boare suum.
 Heu quia nil sentit, nec sentiet omnibus annis,
 namque suum pignus dulce becarus habet.
 Plangens tandem aliquo se firmat sola sub antro,
 nulla dat herba cibum, nulla dat unda bibum.
 315 Me rursum trasportat amor de more cavalli,
 quem smaniare facit vista cavalla procul.
 Raspat et antrattum soghae retinacula spezzat,
 longequa fameio retro cridante fugit.
 It rognendo viam, sofiat per utrumque canalem,
 320 cercat equam, sed non pazzus acattat equam.
 Dicere nil zovat famulo: — Sta, bestia, pru, sta; —
 nilque in crevello mostra biava trigat.
 Sola tamen potis est illum firmare cavalla,
 sic me, sic heu me sola Zanina potest.
 325 Scorrozzata tamen stat semper gnecca Tonello,
 nec causam sdegni vult mihi dire sui.
 Me non ascoltat lachrymantem more putini,
 cui perdonanzam sic peto, sic ve crido:
 — Oyme, Zanina, tuum spresias ne ingrata Tonellum,
 330 o plus calcagnis dura Zanina meis.
 Qualem terrenum ghiazzarum tempore vango,
 quum nil gasones vanga zelata forat,
 talem surda tuam reputo rigidescere voiam,
 non piat orecchias ulla preghera tuas.
 335 Nocte levo susum, sono pivam, canto Rosinam,
 cantoque: Para foras, belle Gianole, capras.

Tu matinadis incagas, tuque sonettis.

Heu libertatis venditor omnis amans! —
Quomodo supportas istud, fraschetta Cupido?

340 Est braga iam capiti facta beretta meo.

Ad corpus sanctae, volo blastemare, Nefissae,
nulla est affannis doia paranda meis.

Hanc amo poltronam, quid amo? magis immo botyri
more scolor, nec non sulphuris igne coquor.

345 Ipsa tamen vecchio plus ostinata muletto,
calcibus hinc chioccat, morsibus inde piat.

DE BOCCA ZANINAE

Bocca Zoanninae quum grignat, grignat Apollo;
labra Zoanninae sunt codesella mihi.

350 Bocca Zoanninae quum parlat, parlat Ulisses,
labra Zoanninae sunt malapasqua mihi.

Bocca Zoanninae quum cantat, cantat Arion,
labra Zoanninae sunt titalora mihi.

Bocca Zoanninae quum spudat, balsama spudat,
labra Zoanninae sunt aqua nampha mihi.

355 Bocca Zoanninae quum plangit, plangit azalum,
plangunt saxa, petrae duraque ferra colant.

Haec ea dum grignat, parlat, flet, cantat adunca,
grignant, flent, parlant cuncta, canuntque simul.

360 Atque ego dum grigno, parlo, fleo, canto, spudoque,
sic facio quoniam sic mea putta facit.

MATINADA

Quis meam casu reperit coradam?
Olá, non audis, Zoannina surda?
Dic meam quis nam rapuit coradam,
 ventre forato?

365 Sentio me me vomitare flatum,
nam coradellam mihi sustulerunt,
non coradellam bovis aut cavalli,
 dico nec asni,
sed meam parlo propriam coradam
370 cum tuis guardis, oculisque ladris,
o meae lusor Zoanina vitae,
 ventre cavasti.

Cum piva multas venio fiatas,
et matinadis cano te galantis,
375 nec tamen duram tibi, porca, testam
 rumpere possum.

Nunc matarellum sono, nunc pavanam,
nil meae curas sonimenta pivae,
quae, schitarrinos superans et arpas,
380 pecora squaiat.

Unus est princeps schitarae sonator
Orpheus, cunctis celebrer paësis,
sic similmenter prior est Tonellus
 gloria pivae.

385 Orpheus seccas tirat ad budellas
haspides surdos, basilisca, dragos,
fraxinos, querzas, salices, onizzos,
 saxa, matones.

Non ego mancum facio Tonellus:
390 vix pivae flatu repleo botazzum,
et lili blirum digiti comenzant,
 omnia saltant.

- Per domum ballant tavolae, cadreghae,
 guindali, naspi, gramolae, buratti,
 395 scamna, lettirae, simul huc et illuc
 mille zavattae.
 Saepe dum canto gelidis sub umbris,
 cum lupis agnae, canibus capellae,
 vulpibus galli pariter comenzant
 400 fare morescam.
 Dura sed plus es, Zoanina, saxis:
 ac habes testam similem giarono,
 porto calcagnos ego plus tenellos
 quam tua voia.
 405 Nunc super lectos alii repossant,
 solus intornum sine luce vado,
 non habes de me, traditora, doiam,
 immo caleffas.
 Ayme, cur tantas renui morosas?
 410 nonne Bertazzam, Toniam, Simonam,
 nonne Gelminam? cagalocchius, ergo
 sis molesina.
 Nam bianchinam voco te superbis,
 teque bellinam nimis esse bravas;
 415 quisquis est bellus putat esse bruttos
 quoslibet altros.
 Ne tuae credas, mea gioia, fazzae,
 quod biancuzzos habeat colores:
 blanca dat panem mihi terra pocum,
 420 sed nigra massam.
 Ergo me nulla spresias rasone.
 Nonne sum riccus, bonus atque bellus?
 tresque porchettos habeo tetantes
 ubera scroiae?
 425 Sunt mihi septem pegorae, novemque
 cum viro caprae, iuvenisque vacca:
 lacte nec maium carui novello
 atque polenta.

Sum satis bellus, satis et politus,
430 vado stringatus simul octo stringhis,
meque saltantem pedibus legeris
 nullus arivat.
Porto de paia vitiae capellum,
cuius in banda posui medaiam,
435 qua sub ut stringa rubea ligatur
 penna caponis.
Sed viam butto quid ego parolas?
cridat indarnum mea piva surdis,
Non orecchiarum patitur tuarum
440 rogna gratari.

AD EANDEM

O Zannina mei sollazzum dulce figati,
 dulcior est muso nulla recotta tuo.
 Potta meae matris, quam sum modo cordis alegri,
 me quoniam Stanam credis amare gosam.
 445 An zelosa tui facta es, mea perla, Tonelli?
 martellum nostri nunquid amoris habes?
 Hei mihi quam tundus, quam sum lignamine grossus,
 si credam chiachiaris fidere posse tuis.
 Tu me bertezas, dubito, me, zaccara, burlas,
 450 non est soiandi causa veruna tamen.
 Siccine te fidum semper trapolare bonhomum?
 siccine menchionus sum tibi, semper ero?
 haec sunt poma, nuces, castagnae, gucchia piroli,
 quas tibi ricchezzas munere, ladra, dedi?
 455 talia num scordas? veniat tibi canchar in occhis.
 Quid nimis indusias? me cito scanna, precor.
 Me, lupa crudelis, spazzatamenter amazza,
 te potes in trippis abotinare meis.
 Sum tuus, ergo tuis de impresis fac ve refac ve
 460 sicut cervelli me guidat orma tui.
 Aut impastatum milii cum pane tracanna,
 smaltitumque simul cum macarone caga.
 Ah datur altandem marzam comprehendere: non hoc
 Tonnelli meritat longa leanza tui.
 465 Nonne daparte mea specchiettum Dina rotundum
 attulit et nitidi quinque dotonis acus?
 nonne duas stringas? tamen es ingrata Tonello,
 quoque magis dono, tu magis aspra venis.
 Te Brothem et Stropi, te nudus membra Pirazzus
 470 fecit et in durum vertit azale caput.
 Ferri pectus habes in me, sed pectus ofellae
 in Bertolino, perfida vacca, tenes.

Tu Bertolinum mihi praefers? te ne Rihettum?
cedere ne ingenium debet utrique meum?
475 Si nos doctrina paragonas, doctior illis
sum vanigare hortos, sumque menare boves.
Si signalatis gestis magnisque prodezzis,
me meritat regem Franza, Cipada papam.
Deh voias, Zannina, tuum cognoscere tortum,
480 et me quem stizzus brusat amoris ama.

510 Haec salix, aut haec erit apta quercus
hanc meae vitae satiare voiam.
Heu quid expecto miser? est adessum
hora picandi.
Ito nunc ito, Zoanina cruda,
515 ito, qui se met picat, est Tonellus,
ibis ad stuvam sine quo, nimisque
indusiasti.
Laude mancabis, mea namque stanca
lingua non maium veniebat, ut te
laeta cantaret, faciente piva
520 li li li blirum.
Muta tu semper precibus fuisti,
matta quapropter reputaris esse:
mortus at postquam fuerit Tonellus,
moesta crepabis.
525 Non dabo non plus tibi poma, figos,
non rosas, mentam, ricolam, basecchiam,
non dabo non plus lepores, columbos
non dabo non plus.
O mihi giornus maledictus ille,
530 ossa cum pro te mihi tota sensi
obteri dardis ab Amore iactis!
o furor, o mors!
Possit ad terram rigolare coelum,
possit ad centrum ruinare terra,
535 possit in flammis simul omnis ire
pontus et aër:
Quin simul cunctae pereant puellae,
quin simul vacchae moriantur istae;
quaeque donnarum meritat picari,
540 quaeque brusari.
Rumor et lites veniunt ab illis,
rixa cum foemnis pariter creatur,
ricchus est mundus diabolabus istis,
ricchior orcus.

VISUS A SALVIGNO SIC PARLAT

Omnibus impresis desgratia semper acozzat,
 guastat et intoppis cuncta bonopra suis.
 Fare potest coelum quod sic a sorte vetemur?
 560 est ne canaruzzo tolta cavezza meo?
 Sors differre potest, at non prohibere soghettum:
 stat mihi per certos forca parata deos.
 Nec liber arbitrii toto retrovatur in orbe,
 nec scitur qualis scripserit autor opus.
 565 Quare librarías seu papae sive Samarchi
 istius arbitrii non tenet ulla librum.
 Certus apiccabor, quamvis disconzor ab illo
 qui venit inquaíum, certa stat hora mihi.
 O si cornacchias esset prohibere facultas,
 570 occhios piccati quae caput extra cavant!
 Nam quae sors mortis quam forca est gratior unquam?
 sola est talento congrua forca meo.
 Omne genus mortis sub terras corpora cazzat,
 piccatis coelum posse videre datur.

ECLOGA

SALVIGNUS ET TONELLUS

- 575 SAL. Quo quo frezzoso passu? sentis ne, Tonelle?
cui dico? pru, sta, tibi fo de more somari.
- TO. Deh, Salvigne, meum noli sturbare viazzum,
lassa vestitum, lassa, tibi dico, gabanum.
- SAL. Nec tibi vestitum, nec ego tibi lasso gabanum,
580 ni mihi doiosi narres pensiria cordis.
- TO. Ast ego dico tibi, nisi me sinis ire, corozzor.
Ad corpus lanchi, mistatem rupero nostram,
atque super nasum pugno stampabo medaiam.
- SAL. Ah Tonelle meus, nimis es boriolus adessum.
585 Quid facies hosti, si scorozzaris amico?
scire tuos guaios nunc cerco, daturus aiuttum;
et vis ad primam voltam mihi rumpere nasum,
ne possim post hac tondos nasare melones?
Omnia sunt charo semper dicenda sodali.
- 590 Nonne meus grandem tortum compagnus habebit,
causam doiarum nisi dixerit ille suarum?
- TO. Oyde quid in mundum veni stentare tapinus?
oyde quid indarnum mater me Agnesa latavit?
mancum nonne malum mihi tunc et alhora fuisset,
595 ex asini caldo fieri pissamine fungus,
vel petra, vel zoccus, vel (quod volo dicere) stronzus,
quam saguratus homo sic matris ventre cagari?
- SAL. Ah quid afannaris? quo desperatio tanta?
non desperatae plagae medesina catatur.
- 600 Quum fortuna suos dat nobis prava travaios,
conseium saviis ab amighis tore bisognat,
atque in carnerum deponere verba rasonis,
sunt quia cordoios bastevola tollere nostros.
- TO. Oyme miser, mors sola meum leviaret afannum.

- 605 SAL. O ben pazzus homo, qui calzos ferre legeros
nescit mosconum, nisi mortis chiamet aiuttum.
Vis ne, Tonelle, mori? qua morte? rasona coellum,
forsitan et tecum mihi voia morire venibit.
- TO. Ecce, meae mecum cavezzam porto cavallae.
- 610 SAL. Cerno quod hanc portas manibus, sed nescio quare.
TO. Quare? quia volo me stessum suspendere ligno.
SAL. O cermisonem, te met piccare cavestro?
tu bene piccares alios, tibi parcere nolens.
Non dubium quoniam est amentis amantis usanza
615 nolle salutarem compagni audire ricordum.
Fer causam, nunquid borsam tibi ladro robavit?
- TO. Non vermocagnus sic est, quia perdere vellem
borsam, quattrinos, pegoras, casamenta, cavallam,
plus prestum quam te, quam te (nil dicere possum,
620 sanglottus stoppat sorramen namque fiati)
plus praestum quam te, mea lux, mea vita, Zanina,
quam te garofolum, pomumque, et bella rosina.
Est, Salvigne, mei scanacori causa Zanina.
Sola Zanina meum potis est morzare brusorem,
625 sola Zanina suis me snembolavit ocellis,
hanc amo, nec redamat, brusor, nec porca movetur,
imo bertezat, soiat, chiamatque gazanum.
Sola iuvare potest et quod sit sola spiavit,
unde superbescit, nostrisque altera cadenis
630 alzatam portat crestam, beccumque levatum,
ut gallina solet, si grossum fecerit ovum.
Dic, Salvigne, precor, crudelis nonne vocanda?
illa potest nec vult medio succurrere morto.
- SAL. Doh, codesella, ergo cruciaris amore Zaninae?
- 635 TO. Est ita, mò cancar, num cosa novella videtur?
SAL. Cosa novella quidem, fuit haec sentitio prima.
Est ne Zanina Petri Gambonis filia? scis ne?
- TO. Est, est, oyme, istud me tantum nomen amazzat.
- SAL. Maraviliabam quod eras sic fronte rapatus,
640 qua te fastidis monstrabas essere pregnum,

tamque magrum vidi, tam gramum, tamque striatum,
ut mangiata lupis pareres vacca famatis.

645 Deh. poverelle, istis noli te credere fomnis,
noli post ipsas cervellum perdere ladras,
noli, dico tibi, Veneris seguitare putellum.
Ille cavestrellus faciet tibi rumpere collum,
ille orbisinus totum sfrantum honorum.

650 Est amor angoscae speties, mentisque diavol,
est amor errorum capitanius, estque putanae
filius, est proprii domenticatio iuris,
est quoque vergognae contrarius, estque maligna
pestis et a nulla morbus guarribilis herba:

per quem perdit homo ius, robbam, seque medesmum.
655 Fac sennum matti, deh lassa, Tonelle, talopram,
nam secchiam merdae tandem cascabis in unam.
Noscere vin causam, cur non habet ille mutandam?
est quia vergognis oculos bindamine stoppat.

Noscere vin quare puer est, nunquam ve senescit?
nam facere impresas pueriles cogit amantes.
660 Noscere vin quanti sit damni causa ladrettus?
hic exempla tui solum statuamus avantum.

Si, Tonnelle, modo zuras mihi dicere verum,
est tibi nulla modo vaccarum cura tuarum.
Primum secca illis garlettos merda boazzat,
665 nam velut usabas nunquam tua stalla netatur.
Si mungis, mungis tal qualiter omnia puzant.

Omnia te tristant, praeter doniare puellam,
quae tibi cervellum rapuit, sennumque robavit,
inque gucciarolo retinet putanella ficatum.

670 Cessant nascherpae, cessat cagiada, botirus.
Humida formaium corrumpit muffa levatum,
itque in malhoram pecoris speranza torellus,
inque malum puntum substantia tota ruinat.

Vigna tui broli sine palis, plena ruidis,
675 clamat et a longe zappam nonanta mearos.

Vadunt ad sguazzum campi, lagus arva covertat,

- namque cavedagnis nunquam fossata cavantur.
 Dormit zappa domi, forcatus, vanga, badilus.
 Cuncta sui culpa veniunt ruginenta patronis.
 680 Hic ille acquistus, qui fitur amare puellas;
 hunc mulazzus Amor tibi dat, Tonnelle, guadagnum.
 Perdis amicitiam multorum, perdis honorem,
 et patri matrique tuae paris, improbe, guaios.
 Hunc de cervello tostum, precor, excute grillum,
 685 ne bovis accipiat panzam, bustumque gigantis,
 et modicus fiat grandis montagna fasolus.
 To. Ista meam rupit circumparlatio testam,
 per dextramque intrans laevam passavit orecchiam.
 Dans vento calzos umbram, Salvigne, misuras,
 690 in ghiazzam scribis, solis scaldante lusoro.
 Plus tostum caschet mundus, coelumque roversum,
 plus tostum mulosque asinosque volare videbis,
 cornacchiasque iugo faciemus arare ligatas,
 plus tostum talis nascat verzonus in horto,
 695 quod minor ad totam Bressam det foia menestram,
 quam sinat unquamcum Tonnellus amare Zaninam.
 Et licet hanc vellem, non possem linquere foemnam,
 et licet hanc possem non vellem linquere nympham.
 Vade, nec impresa me quisquam toiat ab ipsa.
 700 SAL. O sine cervello zentaia, genusque matescum,
 se cruciant quod amant et amorem sponte sequuntur.
 Cazza foras istam de testa, pazze, matezzam,
 teque tibi stesso prudenti torna vedero.
 Hic Amor ad stuvam mandat finaliter omnes,
 705 tuque capraeque tuae sparavero andabitis ultro.
 To. Mentiris, nec Amor fit eorum causa malorum.
 Nonne quis est similis zocco similisque puvono,
 quem non mordet amor, quem non capit ulla puella?
 dic, giandussa, quid est virtus nisi germen amoris?
 710 virtutem sborravit amor, sborravit amorem
 summa Dei beltas, quae corpora nostra galantat,
 inque Zoanninam venit bellasque putinas.

- Nunquid ego potius merlottus amabo cavallam
quam bellam donnam, sensuque rasoneque plenam?
- 715 SAL. Potta meae, quod non volo blastemare, madregnae,
argumenta facis magno bastantia Scotto.
Sum contentus, ama, quia quemque bisognat amare,
sed ratio, non mens lassiva gubernet amorem.
- 720 TO. Doh diavol, amor non est subiectus, et istinc
debet amor potius rationem flectere quo vult.
Non ne vetus proverbol habes: « Amor omnia vincit »?
- SAL. Heu bene parlasti, meschine, quod omnia vincit,
namque tibi robbam, famam tulit atque saperum,
plusque Zoanninam curas quam mungere vaccas.
- 725 TO. Pur ibi te fichet, nescis voltare galonem,
num tu Zanninae vis me praeponere vaccas?
- SAL. Non, sed ama pariter vaccas, vaccamque Zaninam.
- TO. Oh veniat cancar tibi nunc, manigolde, quid inquis?
tu ne Zoanninam praesumis dicere vaccam?
- 730 SAL. Perdonanza, precor, nolique cridare, fradelle,
nam meus incauto dictus muzzavit ab ore.
Imo Zoanninam stellam chiamabo Dianam,
dummodo non voias te desperare per illam.
735 Quod si desperas, et vis te tradere corvis,
non pur eam vaccam sed ego clamabo putanam,
et semper dicam quod Amor tibi colla tiravit.
- TO. Numquid Amor boia est, quia dicis colla tiravit?
- SAL. Ut quid habes manibus pro te appiccare cavezzam?
- TO. Non amor, ast odium quod fert mihi cruda Zanina,
740 me quasi sforzavit contradam perdere drittam.
- SAL. Ut quid amas illam, si te sdegnosa refudat?
- TO. Troppus amor quem porto sibi facit esse superbam.
- SAL. Ergo troppus amor te vult picare bonhomum.
Ne stupeas, boiam si dixi nomen amoris.
- 745 TO. Crimen amoris enim non est, at culpa puellae,
troppus amor non esse potest, at troppa superbit.
- SAL. Dissimula, fingasque aliam seguitare morosam.
- TO. Dissimulare nequit, vel fingere, pazzus amator.

SAL. Heu quia vicisti, cedo, Tonnelle, nec ultra
750 disputo, nam tua me sententia docta ligavit.
Non de cadreghis doctae venit ista Bolognae,
non Pomponazzi processit ab ore Peretti;
talìa nec donant zappae, nec aratra saptis;
solus amor docuit, potis est qui alzare biolcos
755 de ruto stallae scarlatti ad culmina brettae.
Victor es, et speciem formamque agnoscis amoris.
Est gentilis amor, vult cor gentile, galantum,
dulce, saporitum, tandem dulcedo fit ipsa.
Et iuro, Tonnelle, tibi, retrovabo Zaninam,
760 hanc ve tibi faciam dilectam, lassa pauram,
lassa mihi curam, me guarda, staque securus.
Vade casam laetus, cordamque retorna cavallae.
Sol ruit in saccam, grillique per arva tricantant.

MIRA TONELLI VIS

- Oyde meus venter, mea milza, meusque magonus,
 765 o mea tercentis testa piena grylis!
 o quales lancos, o qualia cancara porto!
 poena minor poenis est codesella meis.
 Nil sunt giandussae, nil vermocanus ad istas,
 quas pro te soffro, gnecca Zanina, doias.
 770 O mea puta, fero pro te malapasca, malannum.
 Deh non sis mortis causa ribalda meae!
 Schioppo, creppo, brusor, picolum nec trovo ripossum,
 nec datur almancum posse morire cito.
 Affannus maior meus est quod vivus amazzor,
 775 mors nec amazzatum me rapit ulla viam.
 Tu tamen hic rides, cantas, semperque solazzas,
 nec pietas mentem dentegat ulla tuam.
 Quo magis in poena crido, magis improba soias
 me, tibi qui sempro tempore schiavus ero.
 780 En ego, si mangio videor mangiare lusertas,
 sdegnaris quoniam, vacca Zanina, mihi.
 En bibo, quando bibo, solimati vina botazzi,
 sdegnaris quoniam, porca putana, mihi.
 Cum dormit, paret forcam montare Tonellus,
 785 sdegnaris quoniam, ladra picanda, mihi.
 Ipse sonus pivae mihi gnaolare videtur,
 sdegnaris quoniam, gata lecarda, mihi.
 Paret garofolus nasanti merda Tonello,
 sdegnaris quoniam, brutta carogna, mihi.
 790 Non mihi mangiandi voia est, non voia bibendi,
 sdegnas Tonnellum, bella Zanina, tuum
 Nulla repossamen mihi nox longhissima praestat,
 truffas Tonnellum, nympha galanta, tuum.

Nulla malenconicas removet sordina gramezzas,
795 treppas Tonnellum, dolza recotta, tuum.
Nulla meo grandat florum spiramina naos,
 soias Tonnellum, grassa polenta, tuum.
Ergo finatantum spresias, pignata, coverchium,
 puzzat Tonello maccaronaea tuo.

ECLOGA DE IMBRIAGATURA

TONELLUS, GARILLUS

- 800 To. O fortuna, nimis povero crudela Tonello,
 qua causa tanti per te mihi dantur afanni?
 cur non hanc animam streppas de corpore tandem?
 nonne mihi satius un trattum fundere vitam,
 quam totis giornis ter mille morire fiatas?
- 805 es, fortuna, canis, stronzus, gattique carogna,
 et tamen a pazzis lac, zuccar, melque vocaris,
 quos utinam facias te te cognoscere tandem.
 Nonne finadessum meque huc meque arripis illuc,
 et florentinae iactas de more balettae?
- 810 GA. Quid turbulentus facis hac, Tonnelle, sub umbra?
 nunc ego rampatus longam scalvare pioppam,
 ut virdo possim foiamine pascere capras,
 audivi lacero te suspirare magono.
 Te precor ut voias marzam buttare deforas.
- 815 Tu scis non pocum strettos nos esse parentos,
 tu scis quam savius villa sum dictus in ista;
 conseium quapropter ego cotale trovabo,
 quod pones zosum fors et dabanda travaium.
- To. Nunc nunc pensabam quia me grezare venires.
 820 Vade viam, quantumque potes te porta dequium.
 Ad corpus sancti, quod blastemabo, lupini,
 si, Garille, loco non te distollis ab isto
 plus de cinquanta parebimus esse todescos.
- GA. Nonne tibi dico quam sis, Tonnelle, maruffus?
 825 guaaios scire tuos inguro, daboque socorsum,
 et vis ad primam sic me cazzare parolam?
- To. Deh guarda, guarda, non magnus bastat afannus,
 qui mihi nocte cavat milzam, giornoque coradam,
 si non hic etiam veniat mihi iungere doias.

- 830 Expecta, poltrone, volo tibi rumpere schenam;
 fors fors pentibis mihi nunc venisse davantum.
- GA. Vade pianinum, rogo te, mi chare Tonelle;
 an, poverine tuum, tolerabis battere barbam?
- TO. Si tibi perdono, veniat mihi pinfer in occhis,
 835 guarda, vilane, dabo quod cercas, quod ve talentas.
- GA. Horsu, ne facias, es mattus? atriga furorem.
 Qui sumus ignoras? sta retro, dico, padimma.
 Mò, sagurate, tuum sic fers tractare parentum?
 sta quetus, requia, quid dixi? quid tibi feci?
- 840 nonne parolinas usavi dire melatas?
- TO. Nonne simelmenter tibi dixi: — Vade, Garille? —
 scire quid importat mea te pensiria? nunquid
 sub sacramento tibi sum parlare tenutus?
 guarda meos oculos, si vis cognoscere doiam.
- 845 GA. Do, Tonelle, tibi perdonum, doque rasonem,
 te quia comprehendo nimiam sburlasse gramezzam.
 Attamen un pocum voias audire sodalem,
 perque guisam nullam compagni verba refudes.
 Dic su cuncta mihi, marzum mihi spuda figatum;
- 850 quamvis penserum tua mangiet corda cativum,
 omne tamem charo debes scoprire Garillo,
 taiandumque bono medico praebere bognonem,
 qui mala cervelli pensiria pacificagat,
 si tamen infirmus malattiam significagat.
- 855 TO. Quid mihi tu tantum sine fructu rethoricagas?
 vin quod ego dicam verum tribus omne parolis?
 unxisti fortasse musum, fiascum ve basasti,
 et mihi ieiuno venisti orare quatrhoras.
 Num sine crevello valeam purgare ceserchiam?
- 860 si mihi sorbottum das vini, cuncta sborono.
 Cuncta foras butto, quia vinum cuncta palesat,
 dummodo sit vinum civis, non vappa vilani.
- GA. Si non una tibi bastat gorgada botazzi,
 ecce meo totum socio do, dono botazzum.
- 865 Sunt ad comandum chari mea quaeque Tonelli,

nec tibi torchiati datur pissacara vini,
 nec quae ranarum nascuntur supra culattas,
 musta visentinis haec sunt spinata tinazzis,
 hoc mea donavit modo me patrona fiasco,
 namque tuli binos illi de more caprettos.

370

To. Da mihi, clo clo, bibi, non gustat Roma miorem.

GA. Quid Romam allegas? non nostrae regna Cipadae
 tam bona gustavit, gustat, gustabit avantum.

To. Tu quoque barillo da, me cernente, bufettum.

375

GA. Sum contentus, eris nunc satisfactus ad unguem.
 Lassa netare musum; clo clo, iam mezzus habetur.
 Tuque ancum, compagne, sona, day, stricca, Tonelle.
 Nonne bonum? muffam ne sapit? dic hora, comenza,
 dic tua Garillo moestae pensiria testae.

380

Ecce orecchiarum busos deslazzo gemellos.

To. Ab Iove principium buttae, vini omnia plena.

Boccalides Musae, paulo meliora bibamus.

Non omnes vinessa iuvat, picolique marelli:
 si bibimus gregos, greghi sint gutture digni.

385

Sed quid ego, fradelle, tibi contare volebam?

GA. Doh cancar, testam ne tulit possanza botazzi?
 Gratta caput, revocat capitis grattatio mentem.

To. Nunc scio quid sit amor, veteres migrate coconi.

O imbrighe puer, nimium ne crede barillo.

390

Vina adaquata cadunt, vernazza ribula leguntur.

Mi Garille, fugit me quidquid dire parabam,
 nescio qua mihi nunc grossedine testa gravatur,
 quos habeo dentrum plene cognosco travaios,
 lingua tamen parlans zoccos streppare videtur.

395

Dicam domanum passutus quinque manestris,
 seu sint panizae, seu sit muliebre polenta,
 namque polentarum sensus mangiamen aguzzat.
 Ahn, sed ego tandem recolo, iam tornor acasam.

Oyme quot et quales sub milza porto rasoros!

oo

Non bastat quoniam squarzant sine fine tapinum,
 sed quid ab ognuno ceu vulgi fabula soior?

- Non tibi sanglottos, tibi non suspiria narro,
 quae per iter colli vellent uscire magonem,
 sed quia sunt troppi, quia se l'un l'alter adossant,
 905 en per iter culi braghis sorantur ab imis,
 efficiuntque meras suspiria multa corezas.
- GA. Iam perdono tibi, narrasti cuncta per orden,
 nunquam pensassem te tosum prendere gattam,
 et disquantatum nasos moccare civettis.
 910 Certe bisognabit tandem cagare stopinos.
 Quid me sponsonas? intelligo, labra sugasti.
 Ecce barilus adest iterum, bibe rursus et ancum.
- To. Goffa refudaret talem zentaia bevandam.
 Clo clo, panza tumet, nolo plus, testa caminat,
 915 fertque caput secum, verum, quid dire volebam?
- GA. Dicebas quod panza tumet, rallenta corezam.
 To. Nescio si potero mollare, tof, altera tuf tof.
- GA. Non sic aio tibi, voias lentare corezam:
 dico centuram fibiis ammolta solutis.
 920 Heu quia nam tantae cinxerunt astra fumanae,
 guastatur tempus, ne fors bagnemur eamus.
- To. Tu quoque caldus eris, ni fallor, ab igne botazi.
 Ecce stat ad mediam gambam sol altus et inquis:
 — Guastatur tempus, cinxerunt astra bocali. —
 925 Sed recitare volo bellam, Garille, fiabbam.
- GA. Hor lá, commenza, sed oh vadit tot mundus atornum,
 quo casamenta volant? quo caprae, quo mea vacca,
 quo mea vacca, inquam, volat alta, viamque meatur?
 To. Perdere nolo capras.
- GA. Nec volo perdere vaccam.
- 930 To. Curre, Garille, retro, quo curris? volta de quaium.
- GA. Tu quoque delaium, quo, quo, Tonnelle, ritorna:
 quo sine me? casco, veniat codesella fiaschis,
 atque visentinae creppent in frotta barillae,
 quae mihi cervellum tot ghebbis imbratarunt.
- 935 To. Es coctus plusquam crudus, compagne, nec ipse
 sum liber, coepi gattam, simiamque piavi.

- GA. Sta, Tonnelle, susum, quid cascas? surge, gaiarde.
Huic palo te tacca manu, quem strettus abrazza.
Heu quia non unum video sed mille Tonellos.
- 940 To. Sic ego non unum video sed mille Garillos.
Oh quot quot pegorae pascendo per aëra vadunt,
turchinamque gerunt lanam, montonus azurrus
sturlat cum vacca virda, bona sera patrona.
Vos dare bon vinum Grillo, briagare Tonellum.
- 945 Trincher tartofen, io io, mi star sine testa.
GA. Ne tibi penserum des, o Tonnelle, panada:
tantum quem stringis manibus ne desere truncum,
donec trapasset vini scalmana paditi.
Hui quantas ego cornutas contemplo civettas.
- 950 To. Non sunt scornutae, non sunt, Glirille, carettae,
sed quem taccatum portas gallone balestrum.
Octo tirasti frizzas, ego quinque verettas.
Stas frescus, nec me zenari mesus aghiazzat.
O quantis tantis impletur testa saiottis!
- 955 GA. Ecce lagus Paiae, quid erit? nodabimus ambo,
ambo ne ranocchii nodabimus arte sotacquam?
To. Despoiare libet, sum nudus, tuque camisam
tira, Garille, foras: en Paiae nodo per undas.
- GA. Sic facio, sed cur non bagnat Paia culattas?
- 960 To. Imo cavant ochios buschae, imo pulvis anegat,
imo quidquid ago, video, tangoque botecchia est.
GA. Me miserum, Tonnelle, iuva, me prestus aiutta.
Una caret forzis nervo mihi gamba tirato,
oyme tirat nervus, est granfus, porge botazzum.
- 965 To. Tu ne botazzum iterum? faciamus, prende botazzum.
GA. Da cito, ne tarda, morior, volo vivere, clo clo,
ecce bibo, sursumque bibo, bibe tuque, Tonelle.
Gratia sit semper savio renduta fiasco,
me sua de grandi prigolo reverentia traxit.
- 970 Imbriagus eram nuper, sum nettus adessum.
Sic morzare focum focus alter saepe solevit,
sic modo vinorum purgarunt vina fumanas,

pro quibus intrarat nos quinta essentia talis,
qualis non intrat lanzos in tempore brindes.

- 975 To. Ecce serenantur nobis solaria coeli,
quaeque suo primo res est tornata logino.
Sum Tonnellus ego, tuque es, Garrile, Garillus.
- GA. Ergo repossemus nos ambo glande sub ipsa,
non sine proposito fuerit dormire quatrhoras.

ECLOGA

BIGOLINUS, TONNELLUS, SALVIGNUS

- 980 Bi. Tu solus, Tonnelle, iacens stravacatus in umbra.
castrono similis cum nullas mastegat herbas,
quas phantasias per zuccam volvis adessum?
nonne soles fazzam mihi promere semper alegram?
- To. Ecquis es, ut venias amalato rumpere testam?
- 985 vade viam, curaque tuas seguitare pedatas.
- Bi. Dextrius, o Tonelle, pocum, quid faris amico?
siccine me primo vis tractu pellere boschis?
scire tuas opto poenas, dabo forte reparum,
ne dubita, semper qualchus retrovatur aiuttus.
- 990 To. Quem, streppone, dabis, vel quem dare credis aiuttum?
nonne es bastevolus mihi descalzare stivallos,
et, macarone, putas me consolare parolis?
hinc te tolle viam, dico, tu anchora manebis?
- Bi. Nolo andare, quis es, qui sic bravose comandas?
- 995 si non basto tibi frustos sgambare stivallos,
bastabo e panza fortasse cavare budellas.
Quid, Tonelle, bravas? an fors non nosco Tonellum?
scis modo quid cercas? sed praestat mittere garam.
Vult hic contra alios sdegnum smaltire Zaninae.
- 1000 To. Si, Bigoline, tuum velles compire caminum,
inter nos similis non orta baruffa fuisset.
- Bi. Quis dedit impazzum? duo sto lontane cavezzos;
at scio bisognum; o quam bona sonzia boschi
ungeret un trattum tibi brazzos atque schenazzam!
- 1005 tanta tuo fugeret fors fors de ventre matana,
scordaresque bragas Menghi, scufiamque Zaninae.
- To. O Bigoline, nisi guardes quod dicis, amici
non erimus, taceas, faciesque tacendo bel'opram.

- Bi. Tu prius in coleram nulla ragione salisti:
 1010 sic prius est licitum te stare tacendo quietum.
 Guarda istam frascam, quam tanta superbia brancat!
- To. Tu mihi non unam sed noias mille dedisti,
 quas supportandas non amplius esse putamus.
- Bi. Scilicet andamus vignas taiare novellas:
 1015 ut de nocte meas taiasti, deque polaro
 Zamboni septem robasti, ladre, galinas.
 Immo (quid alterius damnum scuitare bisognat?)
 nonne meas gallis, gallinis atque polastris
 continuo stanzas, cortivum, tectaque vodas?
- 1020 To. Hui! rex parlat, loquitur reverentia papae,
 qui tot habet stanzas, tot habet miracula rerum.
 Me porcile tuum (scelus est chiamare fenilum)
 vili compactum fango, marcisque canellis
 1025 sgallinasse baias? o cancar, guarda quod inquit,
 guarda quod hic furfans, furfantum gloria, parlat!
 vix pollastruzzum sua coniunx nutrit in anno,
 et bravat plenum tot rebus habere casalem.
 Scilicet a vestris pendet gula nostra galinis.
 Verum quis nescit te nocte catasse Zanolum,
 1030 dum quattus quattus stabas post terga fenili,
 ut sibi tunc natum posse^s robbare caprettum?
 ille sed accortus fingens dormire bofabat,
 te tamen occhiatum pridem scaltritus habebat.
 Interea dum tu levibus calcagnibus ibas
 1035 atque caprettinum subito agraffare parabas,
 in pede saltatus, preso bastone, Zanolus
 —Dayque lupo, day, dayquelupo, —pleno ore cridabat,
 teque bonis stringhis caricans tutavia scapantem,
 velles non velles, fecit deponere furtum.
- 1040 Bi. O quales retrovat falsas hic boia fusaras!
 dicere praesumis me bastonasse Zanolum,
 me, qui bastarem Gattam affrontare Melatam
 aut Bertolottum marchesca in gente Coionem?
 ecquis erit tanti, qui se scire istud avantet?

- 1045 To. Hoc scio, sed melius tua schena scit illa provando,
 talis et impresae durat signale sinhoram,
 namque videtur adhuc gesiae taccata solaro
 mazza gropolosi cornalis more trophaei,
 cui traxit noster Bigolinus tergore scorzam.
- 1050 Bi. Doh facies drittum tales non dire cotalas,
 ne cum cervello rupto porteris acasam.
 Fors ego spoiavi, forcas montando, picatum,
 ceu tu spoiasti, cui nec camisola remansit?
- To. Ergo age, si piccant ladros, piccaberis ipse,
 1055 teque meum iuxta morem spoiabo ladronem,
 et promitto tibi nec solam linquere bragam.
- Bi. Fac sennum matti, taceas, Tonnelle, nec ultra
 quas habeo ad nasum voias incendere vespas.
- To. Non vespas, Bigoline, tuas ego stimo coellum,
 1060 nec mancum impletur galabronis testa Tonelli.
- Bi. Non plus supporto, volo sbizerire matanam,
 accipe pugnadam, tua sic, sta saldus, un'altram
 en pia non mancum meiozem, tun fugis? ecce
 tertia...
- To. Quid pensas me spaventare?
- Bi. Videbis.
- 1065 To. Non tibi tres pugnos parco, me cancar amazzet.
 Hic etiam tuus est, an sic? sta salde, quid inquis?
 non facio stimam de te, poltrone, cerasam.
- Bi. Non stimam facis? an talem me ferre bufettum?
 certe non patiar; si possum supra ganassam
 1070 hanc dare tartuffam, guarda, te verbero, tach tach.
- To. Tu quoque tach tich toch, an plus? spudas ne cruorem?
 quid bravaris adhuc?... heu casco...
- Bi. Res bene vadit.
- To. Horsu, ne facias, oy oyme, parce Tonello.
- Bi. Tof tof.
- To. Oyme, caput, mea trippa, meaeque ganassae!
- 1075 Bi. An tibi non anchum callant, manigolde, bravarae?
 an mihi vis etiam repetare? quid esse putabis?

es nondum satius? volo te tractare per altram
ecce viam.

- To. Bigoline, sinas me stare, quid oyme,
oy quia me striccat, mihi me baricocola streppat!
- 1080 Bi. Te castrare volo, smemorabis forte Zaninam.
- To. Dico tibi, me stare sinas, oy, oyme, diavol!
- SA. Sentio rumore, quid erit? volo cernere factum.
- To. Straccus es anchoram? non, non: volo perdere vitam.
- Bi. Quomodo se sforzat de sopra venire gaioffus!
- 1085 non, Tonelle, viam coepisti, appunta gaiarde.
Tu ne putas nostris te te subtrare ginocchis?..
O fortuna, quid hoc superior!
- To. Sta saldus, an istud
esse putas falsum quia tandem supra venivi?
sta, boiazza, super veni, volo rendere tonfas,
1090 rendere panzadas, tot goffos, totque bufettos,
atque sonaiorum striccamina dira meorum.
- Bi. Te bene guardabis, quid agis? meus oyme galonus...
- To. Expecta, donec pedibus tibi panza foletur,
sic sic in tinis uvas calcare solemus.
- Bi. Chiap chiap.
- 1095 To. Allentas sic sic, asinazze, corezas?
- Bi. Parco tibi, Tonelle, mihi quoque parce tapino.
Heu mea panza, lof, heu, lof, lof, crepabo daverum.
- To. Ah manigoldorum puzzor, fex, stronzus et oybo:
aium mangiasti, tuus aium venter amorbat.
- 1100 SA. Quid facitis, cancar? horsu, Tonelle, padimma,
lassa Bigolinum, quo tanta est quaestio? lassa.
- Bi. O quia sum mortus, mi mi Salvigne, ribaldum
hunc tira dadossum; da, da, compagne, socorsum.
- To. Non, Salvigne, tibi noiam fecisse recordor,
1105 qua propter nostris ne te trammitte baruffis.
Nescis quam peius me tambussabat adessum?
- SA. Ah, Tonelle, precor, quo smania tanta, Tonelle;
cui dico?
- Bi. Salvigne, iuva.

- SA. Tonelle galante,
fac mihi gratiolam solam, sta denique susum.
- 1110 TO. Hic mihi promittat pacem sic stratus arenae,
tuque segurtatem fac illi, quod mihi pacem
tam longo servet quam longo tempore vivat.
- SA. Hic bene promittet, sic te, Tonelle, seguro;
quod sic non faciet, tibi carrum spondeo foeni
1115 mazatichi, quo se tua vacca Bonella satollet.
Nonne petis pacem, vel das, Bigoline, Tonello?
- BR. Ah Salvigne, mihi nimis haec iniuria pesat.
Sentio sub calzis eius gravibusque zenocchis
mudandam imbratasse meam, dum copia sborrat
1120 multa corezarum, dumque os suspirat abassum,
et dabo, sive petam sic sic menchionice pacem?
Attamen importat multum, quum quaia tenetur
ungue sparaverii, vel quum sorighinus in ore
vivit adhuc iuvenis gatti, qui forte scapabit,
1125 sit pax; ista tuum firmetur propter amorem.
- SA. O bene pensatum! virtus sanctissima pax est.
Iret a brodettum sine pace creatio rerum.
Surgite, compagni; nulla est offesa tra vobis,
ponite post schenam cerebrum, scordate parolas
1130 in colera dictas; basa, Bigoline, Tonellum,
tuque simelmenter Bigolinum basa, Tonelle.
Ambo venite simul mecum coenare staseram,
nam simul expectat nos dudum paper arostum.

RECOGNOSCENTIA TONELLI

- Magna bachiocheries hominis, ratione dohati,
 1135 et cui soletto fazza levata datur,
 velle per has tenebras orbum seguitare mulazzum.
 Orbus amor drittam non docet ire viam,
 velamen quia fert occhis, stoppatque vedutam
 quam melius fiat braga tegatque nates.
- 1140 Nam pars, quae nullum deberet habere copertum,
 sconditur, et quae pars est tunicanda patet.
 An maius reperire queas signale ribaldi,
 qui, ne vergognet, lumina stoppa gerit?
 nunc o nunc tandem vistam sbindare comenzo,
- 1145 nunc o nunc visu mascara tolta meo est.
 Menchionazzus ego sequor unam sponte regazzam,
 quae mihi perpetuo tempore scornus erit.
 Me video solum, poverum, mentisque balordum,
 non sine scaldata vado tapinus aqua.
- 1150 Haec barbera pilos barbae levat absque rasoro,
 docta filistocchis attrapolare suis.
 Veronesa suam iam vaccam prendat Arena,
 quam vix quatrino turba rognosa paghet.
 Vos ergo, quoscumque tenet busa gabia mundi,
- 1155 pro specchio hanc sortem semper habete meam.
 Cernite strazzatum, fuerat qui riccus, amicum,
 vodata est soldis borsa, rasone caput.

II

BALDUS

LIBER PRIMUS

Phantasia mihi plus quam phantastica venit
historiam Baldi grassis cantare Camoenis.

Altisonam cuius phamam, nomenque gaiardum
terra tremat, baratrumque metu sibi cagat adossum.

Sed prius altorum vestrum chiamare bisognat,
o macaronaeam Musae quae funditis artem.

An poterit passare maris mea gundola scoios,
quam recomandatam non vester aiuttus habebit?

Non mihi Melpomene, mihi non menchiona Thalia,
o non Phoebus grattans chitarrinum carmina dicent;
panzae namque meae quando ventralia penso,
non facit ad nostram Parnassi chiacchiara pivam.

Pancificae tantum Musae, doctaeque sorellae,
Gosa, Comina, Striax, Mafelinaque, Togna, Pedrala,
5 imboccare suum veniant macarone poëtam,
dentque polentorum vel quinque vel octo cadinos.

Hae sunt divae illae grassae, nymphaeque colantes,
albergum quarum, regio, propriusque terenus
clauditur in quodam mundi cantone remosso,
o quem spagnolorum nondum garavella catavit.

Grandis ibi ad scarpas lunae montagna levatur,
quam smisurato si quis paragonat Olympo
collinam potius quam montem dicat Olympum.

Non ibi caucaseae cornae, non schena Marocchi,
5 non solpharinos spudans mons Aetna brusores,
Bergama non petras cavat hinc montagna rodondas,
quas pirlare vides blavam masinante molino:

at nos de tenero, de duro, deque mezano
 formaio factas illinc passavimus Alpes.
 30 Credite, quod giuro, neque solam dire bosiam
 possem, per quantos abscondit terra tesoros:
 illic ad bassum currunt cava flumina brodae,
 quae lagum suppae generant, pelagumque guacetti.
 Hic de materia tortarum mille videntur
 35 ire redire rates, barchae, grippique ladini,
 in quibus exercent lazzos et retia Musae,
 retia salsizzis, vitulique cusita busecchis,
 piscantes gnoccos, fritolas, gialdasque tomaclas.
 Res tamen obscura est, quando lagus ille travaiait,
 40 turbatisque undis coeli solaria bagnat.
 Non tantum menas, lacus o de Garda, bagordum,
 quando cridant venti circum casamenta Catulli.
 Sunt ibi costerae freschi, tenerique botiri,
 in quibus ad nubes fumant caldaria centum,
 45 plena casoncellis, macaronibus atque foiadis.
 Ipsae habitant Nymphae super alti montis aguzzum,
 formaiumque tridant gratarolibus usque foratis.
 Sollicitant altrae teneros componere gnoccos,
 qui per formaium rigolant infrotta tridatum,
 50 seque revoltantes de zuffo montis abassum
 deventant veluti grosso ventramine buttae.
 O quantum largas opus est slargare ganassas,
 quando velis tanto ventronem pascere gnocco!
 Squarzantes aliae pastam, cinquanta lavezzos
 55 pampardis videas, grassisque implere lasagnis.
 Atque altrae, nimio dum brontolat igne padella,
 stizzones dabanda tirant, sofiantque dedentrum,
 namque fogo multo saltat brodus extra pignattam.
 Tandem quaeque suam tendunt compire menestram,
 60 unde videre datur fumantes mille caminos,
 milleque barbottant caldaria picca cadenis.
 Hic macaronescam pescavi primior artem,
 hic me pancificum fecit Mafelina poëtam.

Est locus in Franza, iuxta confinia Spagnae,
 5 Montalbanus habet nomen phamamque per orbem.
 Non urbs, non villa est, verum fortissima rocca,
 quae saxi vivi tribus est cerchiata murais;
 tam bombardarum stimat haec batimenta crepantum,
 quam stimat aut asinus moscas, aut vacca tavanos,
 0 qui multis giornis, quae multis plena sit annis.
 Stat super excelsum montagnae condita dossum,
 ad quem barbatae nequeunt ascendere caprae.
 Hanc altris tenuit voltis dux ille Rinaldus,
 ille paladinus Franzae, domitorque Maganzae,
 5 cuginus Sguerzi, franchissima lanza per orbem,
 qui septem centos banditos semper habebat,
 atque suis spesiis rocca pascebat in illa.
 Ipsius a razza post longos temporis annos
 exiit armipotens vir magnae Guido prodezzae:
 0 Guido valorosus, quo non generosior alter,
 aut pace aut guerris opus esset fundere robbam.
 Rex illum Franzae tenuit super omnia charum,
 ficcatumque suo costato semper habebat.
 Cuius ob egregiam formam, visumque galantum,
 5 capta fuit lazzo, dardosque recepit Amoris
 bastardi Veneris, francorum filia regis,
 quam Baldovinam pater ipse et Franza vocabat.
 Non erat in cunctis leggiadrior altra paësis,
 sola patri, matura viro, gratissima regno,
 0 quam non mortali generatam stirpe putabant
 sed magis angelicam iurabant esse figuram.
 Altera Pallas erat sensu, Venus altera vultu,
 splendida donatrix, accommoda, larga vasallis,
 sed tanto brasata sui tamen igne Guidonis,
 5 quod nunquam potuit minimam accattare quietem;
 ast erat ignarus tam caldi Guido furoris,
 et sine suspecto schenam voltabat amori,
 deque suo beffas semper sibi fecerat arcu
 Interea pulchram giostram, similemque bagordo,

- 100 rex in campagna fieri mandat aperta.
 Bandus it attornum, lontanam phama brigatam
 chiamat et hanc frifolo fert omnibus ore novellam.
 Smesiat hirlandos, scocesos, atque britannos,
 deque Picardia multos, multosque baveros.
- 105 Passat in Italiam, ligures avisat, et omnes
 insubres, et quos regio lombarda ragunat.
 Regniculi veniunt, toscani, gensque Romagnae,
 utraque Marca, umbri, romani, Puia, Labruzzum.
 Phama tirat cunctos, invitat phama gaiardos,
- 110 oreque trombisono per mundum portat avisum:
 quod statuebatur bellissima giostra Pariso.
 Iste Parisus enim locus est, ubi sedia regis
 franzosi drizzata gerit per climata vantum
 non urbes habuisse pares ab origine Nini.
- 115 Est chiarus libris, at multo chiarior armis.
 Gens ubi vel spadam menat, vel disputat utrum.
 Pars studiat Baccho, pars Marti, parsque Thomaso.
 Ergo quisque suam cupit hic monstrare prodezzam,
 gensque super cossas positus iam lancibus ibat.
- 120 Ibat ad ingentem diversa ex parte Parisum,
 omnibus et bandis squadratim folla cavalcat.
 Apparent variae, velut est usanza, livreae,
 aut velut insegnat seu passio, sive legrezza.
 Mille marangones super amplam ligna piazzam
- 125 tampellant, chioccant, fabricantque insemma stecatum.
 Trabacolas alzant ubi possit giostra videri.
 Iam vexilla super turres hastata volazzant,
 banderasque vagas super alta palatia ficcant,
 quisque suum drizzat pavionem, quisque trabaccam,
- 130 undique sollicitant, contradas undique spazzant,
 undique tela parant faciuntque ferare cavallos.
 Morbezant, saltant, cifolos ac timpana chioccant,
 campanasque sonant in campanilibus altis.
 Nocte, die portas tenet ipse Parisus apertas
- 135 per quas continuans gensdarmae copia passat.

- Tandem conveniunt omnes in tempore poco.
 Tota parisinos albergat Franza per agros.
 Immo todescorum populi, Spagnaeque brigata
 cuncta ruit, nec non italorum schiatta meorum.
 140 Nunquam tanta potest mundo simul esse canaia,
 quanta baronorum tenuit gens clara Parisum,
 et maraveia fuit tantos guardare cavallos:
 pallazzos implent, stallas, sporcasque tavernas,
 ad tavolam guazzant, squaquarant, faciuntque pelizzas.
 145 monzoiamque cridant, martellant, arma parecchiant.
 Baldovina sui propter Guidonis amorem
 giornadam expectat, veluti sinagoga Mesiam.
 Cernere namque virum quantum bene conterat hastas
 optat, et arzones ut mandet mille vodatos.
 150 Ipsa, puellari circum stipante brigata,
 nec non matronis centum centumque duchessis,
 altum ad balconem doro vestita brocato
 apparet mediis spalleribus atque tapetis.
 Omnis in illius vultum se vista piantat,
 155 quem lacti et vino similatam nulla biacca,
 nullus adumbrabat falso rossore belettus.
 Ut nitidas inter stellas Diana coruscat,
 sic inter bellas comparuit illa putinas;
 per largum piazzaae rutilantes gyrat ocellos,
 160 si charum possit Guidonem cernere casu.
 Protinus ante illam volitans fraschetta Cupido
 ecce representat quem vult meschina baronem:
 ille venit, grossum montatus supra cavallum,
 nec mancus paret de forzis patre Rinaldo.
 165 Quattuor ille facit, qua volgit redina, balzos
 villanus Spagnae, coelumque imbrattat arenis,
 ireque tres chioppas de calzis lassat in altum.
 Huic mantellus erat nigrior carbone stuato,
 piccola testa breves volteggiat semper orecchias,
 170 frontis et in medio facit illum stella galantum,
 dente briam morsumque simul spumante biassat,

atque tenet nares boffando semper apertas.
 Pectora mostazzo pulsat, scurtatur in uno
 groppetto, spatioque poco se totus adunat,
 175 ac si per 'gucchiae vellet passare foramen.
 Balzanus tribus est pedibus, curtissimus inter
 cossas fert caudam trepidans, cui tunda culatta est.
 Ad modicum currit, galloppat, statque ritegnum.
 Spallezat gradiens, gambasque bravosus inaspat.
 180 Fornimenta illi radiant tota aurea stellae,
 aurum sunt staffae, aurum testera, morariae,
 aurum sunt fibiae per avantum, perque dedetrum.
 Baldovina stupet, coquitur, velut ignis avampat,
 infelix oculos sensusque inficcat in illum.
 185 Laudat amorosam fazzam, andamentaue bella,
 moieramque viro se tanto iungere bramat.
 Ille propinquabat tandem, centumque staferos
 ante habet, e raso covertos eque veluto.
 Iamque alzans vistam madamas voce salutatur,
 190 et Baldovinam simul improvistus adocchiat,
 atque incontratis occhis utrinque fogatis
 in trapolam cascat, scoccante Cupidine frizzam:
 cui tandem scaccus datus est ex tempore mattus.
 Hinc storditus abit, propriique ad tecta palazzi
 195 tornat, et o quantam fert secum pectore doiam!
 Smontat equum, cameramque intrat, lectoque butatur,
 bisque quaterque manu sibi stesso pectora chioccat,
 voceque planina lamentat talia dicens:
 — Deh quo, squerze puer, guidas? deh quanta ruinae
 200 damna parecchiantur capiti minitancia nostro?
 Infelix Guido, puer en tibi robbat honorem,
 quantum per giostras te acquistasse palesum est;
 teque bufalazzum per nares ille tirabit.
 Scilicet hinc sperem victor modo rumpere lanzas,
 205 atque veramenter tot fortes vincere Martes,
 qui poltronitus putto sic vincor ab orbo.
 Ah miser, hanc foggiam brusoris amorza priusquam

ardeat, ut fornax omni mancante reparo,
 quem non brentarum stuvet milionus aquarum.
 210 Non tua schiatta quidem tanta est, cui filia regis
 unica vel picoli migolinam praestet amoris.
 Heu quae nam fazza est, heu qua me fronte ferivit!
 heu quibus orbavit novus hic basiliscus ochiadis!
 non mea, sed tota est ea nimphae culpa galantae:
 215 debebat voltare oculos parte altra ribaldos.
 Nonne ribaldelli merito appellantur ocelli,
 sassinare hominem qui sic ad strada tapinum
 ardiscunt, plenumque retro lassare feritis?
 Hactenus indarnum mea contra pectora dardos
 220 ammollavit Amor, cordamque tiravit et arcum.
 Sed modo se accorgens, quia nil puntura forabat
 pectus azalinum, tam saldum contra puellas,
 quam salda est contra colubrinas rocca Milani,
 de pharetra mortis ferrum mortale cavavit,
 225 meque saettato portam retrovavit apertam,
 et mentis rapta est libertas tota diablo.
 Nonne diavol Amor? nonne octo mille diavoi,
 qui savios homines per tot facit ire pacias?
 Nil fuit ad tantam nostra haec pancera feritam,
 230 saepe licet steterit schioppetti salda balottae;
 si pro contrasto montagnas Iuppiter illas,
 quas unam posuit super altram zurma gigantum,
 plantasset, demens oleum gittasset et opram.
 Talia dum pazzo cavalarius ore vanezat,
 235 incipit armorum strepitus, tararanque tubarum,
 namque ubi gens d'armae grossos pransere bocones
 armatae saltant, quia tandem giostra comenzat.
 Trombettae tararan frifolant, animantque gaiardos.
 In stroppa nequeunt raspantes stare cavalli,
 240 sbalanzant, nitrunt, sabiamque ad sydera mandant.
 Pro tamburorum pom pom farironque tubarum,
 vix homines possunt sibi respondere cridando.
 Iamque ruunt, positis in resta denique lancis,

et centum sellae primo vodantur asaltu.
 245 Millibus hastarum feriuntur sydera pezzis,
 unde cridor sonitans animantum pectora stigmat.
 Cernere delectat regem spectacula tanta,
 giostraque successu procedere coepit alegro.
 Ille inter claros stabat guardare bagordum,
 250 cui toga de petris pretiosis texta relucet,
 cui petenata doram gestat caviata coronam.
 Solus Guido iacet, solus solettus a casam,
 buttatus lecto giostrat se contra medemum.
 Senserat echisonas pulsata per aëra voces,
 255 unde stat insanus, dubiaque in mente vanezat:
 nunc vult ire, vocans se stessum saepe codardum,
 nunc non ire gratando caput, capitisque travaios.
 Dumque sub et supra cordis pensiria buttat,
 en Sinibaldus adest, quo non sibi charior alter,
 260 in lectumque trovat compagnum stare malatum.
 — Quid facis? — inquit — ola, cur fles? o cosa novella!
 Guido, quid insolitam prodis mihi fronte gramezzam?
 me tibi rex mandat, bramosus noscere causam,
 cur sic indusias, cur non giostrare videris;
 265 cuncti te chiamant, te invitant, teque precantur,
 ad giostramque vocant, quae nil te absente galanta est,
 goffaque per mundum sine te reputabitur olim.
 Singultas ne etiam? poterisne tacere casonem
 tantarum, quas te video cruciare, doiarum?
 270 scis quid apud regem possim, quam stimer ab illo;
 ergo si apud regem credis me posse coellum,
 quis tam sufficiens, ut ego, te solvere poenis? —
 Guido suspirans occhiadam volgit amico,
 atque facit veluti qui spandere stentat orinam,
 275 nam quando aut cruciat vesighae petra budellum,
 aut quando nequeunt pissari grana renellae,
 confortat se se medico veniente pochettum.
 — O me — ait, — o prava super omnes sorte gitatum
 huc illuc miserum, nec adhuc fortuna satolla est! —

- 280 Sic cridat, et fido Sinibaldo cuncta palesat,
dumque palesat agit centum de fronte colores,
unde trahit rappas Sinibaldi fazza stupentis,
ut maraveia solet, statque horam, nilque favellat.
Vox tamen ut potuit tandem pulmone cavari,
285 parlavit, tantamque illum streppare studebat
extra bizarriam, rationis multa recordans.
Verba prius formabat, ei monstrantia drittam
atque viam tortam, centumque pericula vitae;
transit ad exemplos dapossa mille notandos,
290 bastantesque animam crudi tenerire Neronis.
Mortaro sed pistat aquam Sinibaldus in uno,
atque super ghiazzam scribit sub Apolline caldo.
— Deh, fratele — inquit, — ne te ne temet amazza,
ne scavezza tibi gambas, ne spezza colengum.
- 295 Est ubi tanta tui virtus? ubi phama gaiardi?
est ubi grandilitas animi, qua diceris orbe
campio iustitiae, lux guerrae, targa rasonis?
Vis ne uno puncto totantas perdere cosas,
quotantas nunquam acquistavit gloria Carli?
- 300 quippe governares totum maturiter orbem,
et pateris quod te femnicula sola governet?
o quam sporca tuo fitur vergogna decoro!
lassa, precor, doiam hanc, proprioque retorna sapero;
dum nova plaga tumet, ferro est taianda rasonis.
- 305 Ante oculos habeas miserae brusamina Troiae,
quae gregorum adeo mansit sfondrata batais,
cernere quod mezzum potuisset nemo quadrellum.
An ne cavallazzus fuit huius causa ruinae,
in cuius buso Capeletti ventre latebant?
- 310 absit, at unius frons lassivetta putanae,
ad cuius paniam caprarius ille cinoedus,
ille Parisettus, gambas pegolatus et alas,
ut solet osellus pegolarier arte civettae,
tam bellam fecit provam bellamque fusaram
- 315 ut derdana sui fuerit tempesta paësi.

- Talibus urgebat socium Sinibaldus avisis,
 quando sotintravit rutilus ficcatus in armis
 alter Guidonis compagnus, nomine Francus,
 cui quoque rex iussit, videat quae indusia tanta.
 320 Tunc potuit lecto vergogna levare baronem.
 In pede saltatus vocat arma, feruntque famigli,
 arma ferunt, inquam, celeres armantque patronum.
 Inde sopravestis sbarrato picta leone
 ponitur, et longo rutilans celata penazzo.
 325 Stat super elmettum vecchietus more cimero,
 qui docet hunc mottum digito monstrante notatum:
 — Tempore nil currit velocius, annus ab hora
 quid differt? Infans cum nascitur ecce senescit. —
 Tunc super ingentem corserum balzat in armis,
 330 nervosamque rapit virdo de robore lanzam.
 Desdegnatus equi toccat sperone galonos,
 seque repraesentans ubi lanzas guerra fracassat,
 qua Baldovina est primam lanzavit ochiadam,
 unde cupidineos plus ancum ingurgitat ignes,
 335 utque illi placeat forzam quadruplicat illam,
 qua massella asini stravit tot millia Sanson.
 Stringit equum, raptimque volat, sbarramque trapassat,
 stansque pochettinum giostrae mirare travaium
 mollat item redenas, firmatque ad pectora lanzam,
 340 pulverulentus iter tridis confundit arenis,
 atque volans cursu facit omne tremare terenum.
 Ad primum fecit plantas ostendere coelo,
 post quem buttavit curvo de arzone secundum.
 Tertius it zosum, sabiamque culamine stampat.
 345 Quartus se accordans cum altris descendit abassum.
 Invidiosus erat quintus, strammazzat et ipse.
 Sextus equester erat, quem misit Guido pedestrem.
 Septimus in duro posuit sabione culattas.
 Repperit octavus se iam smontasse cavallo.
 350 Nonus bardellam gambis vodavit apertis.
 Sol risit quando decimo calcanea vidit.

- Mox alios buttat numero seguitante per orden,
deque sua memorat giostrando saepe madamma,
quolibet hanc colpo summissa voce domandat.
- 355 Rex piat ingentem, viso Guidone, stuporem,
atque ait: — Est Guido, francesae gloria gentis.
Quam bene nostrorum meritos praesentat avorum,
scilicet Orlandi magni, fortisque Rinaldi!
non dubium palmam giostrae portabit acasam. —
- 360 Baldovina etiam damisellis volta loquebat:
— Ni fallor, Guido est, ille ingens barro gaiardus,
praecipitat sellis qui tam gaiarditer altros.
O quam ille valens, o quam bene dirrigit hastam!
cernitis ut velox corseri voltet habenas,
- 365 quaque legiadria det bottas semper in elmos! —
Talia finierat nec dum bocca illa, biancas
ostendens risu perlas rubeosque coralos,
ecce repentinus trombarum clangor orecchias
percutit, ut fitur cum giostrae terminus instat.
- 370 Restitit in medio sol solus Guido stecato,
qui victor guardat circum sembiante superbo.
Non tamen est victor totus, sed victus amore
fert bogas pedibus, collo, manibusque manettas.
Rex it eum contra, omni compagnante senatu,
- 375 quem Guido ut vidit corsero sbalzat ab alto,
viseramque alzans, faciem sudore colantem
detegit, et regis basat de more ginocchium.
Rex illum faciens iterum montare cavallum,
ipse met e digito pretiosum cazzat anellum,
- 380 cuius in auro ingens rutilat ceu stella rubinus,
Guidonemque illo victorem praemiat ut qui
forsan erit propriam dignus sposare fiolam.
Non tamen id pensat: sunt at praeludia nozzae,
nozzae infelicis quam brutta ruina sequetur.
- 385 Guido manum porgens bassata fronte recepit
pulchra quidem, sed digna suis ea dona tadighis;
dumque piat, curvus regis basat illico dextram.

Tunc sublime petunt coetu comitante palazzum,
 semper trombettis pifarisque sonantibus ante.
 390 Sol maris interea stancus se tuffat inundis,
 lassaratque suo pregnam lusore sorellam.
 Ponitur in puncto regalis coena debottum,
 quaque coquinales strepitescunt mille facendae,
 fumentosa patet muris portazza bisuntis,
 395 limina cui sporco semper brottamine gozzant.
 Intus arostiti, lessique tirantur odores
 ad nasum, per quos sat aguzzat voia talentum.
 Sunt ibi plus centum sguatari sub lege cogorum,
 pars legnam portat, pars mozzat, parsque ministrat
 400 sub calidis bronzis, caldaribus atque frisoris.
 Qui porcum scannat, qui slongat colla polastris,
 qui cavat e panza trippas, dum scortigat alter,
 qui mortos dispennat aqua buliente capones,
 quique vedellinas testas cum pelle cosinat,
 405 qui porcellettos vix porcae ventre racoltos
 unum post alium ficchis culamine nasis
 inspedat, nec non cavecchio inlardat aguzzo.
 Gambo lecatoriae cocus illic praesidet arti,
 dans operam studioque gulae, bibiaequae palati.
 410 Huic uni cura est doctis arguire cadreghis,
 et dare praeceptum parasitis omne coquinae,
 interdumque super schenas menare canellam
 pistonemque iadae sguataris unctisque regazzis.
 Est qui copertos redeselli veste figatos
 415 voltat in argutis lardo cridante padellis.
 Est qui mordenti zeladiam gingere spargit,
 imponitque illi peverum dulcemque canellam.
 Unus anedrottos giallo brottamine guazzat,
 moreque spagnolo teneras dat supra foiadas,
 420 unus de speto mira tirat arte fasanos,
 quos prius assaggiat digitis an rite coquuntur.
 Quinque masinantes petrae, gremiique molarum,
 non requiant rapidis gyris andare datornum:

manduleus sapor hic, peverataque salsa colatur.
425 Pars cavat e furno grassa de carne guacettum,
pistaque de venetis striccat cynamoma sachettis.
Lixatos alius trat de caldare capones,
quos positos magni largo ventrone cadini
spargit aquae roseae guttis et zuccare trido,
430 hisque super mittit caricum brasamine testum.
Sed quid ego his longis pario fastidia zancis?
coena parecchiatur qua morti surgere possent,
cumque suis cassis ad culum linquere foppas.
Interea crudis mensas coctisque salattis
435 en centum famuli caricant, centumque pagetti.
Corpora medesimo portant vestita colore,
scilicet angleso panno, velut aër, azurro,
unde bianchezant per azurras lilia vestes.
Ante, retro, et fianchis stringantur more todesco,
440 ut male comprendas ubi commissura ziponi.
Inchinos faciunt reverentos arte galanta;
voltantes praesti gambas huc semper et illuc.
Rex prior accubuit, tavolae loca prima tenendo,
inque caput mensae broccato fulsit in auro;
445 ad dextram regina manum veneranda sedebat,
ad levam Guido sic rege iubente, sed ipsa
Baldivina furens, puero quae ducitur orbo,
orba ruit praeceps, nec macchiam curat honoris,
iniussa et celerans Guidoni sedit apressum,
450 atque foco iunxit legnam meschina brusanti.
Maxima tum seguitat longo ordine squadra baronum;
quisque famatus erat cupidusque menare ganassas,
fecerat ipse labor giostrae smaltire budellas.
Cuncta super tavolam portant miro ordine paggi,
455 suscalchi magnos incedunt ante piattos,
apponuntque illos taciti, tacitosque regazzos
ire iubent, veluti bella est usanza fameiae
quae servit regi in coenis magnisque maestris.
Ergo nihil parlant, nisi sit parlare bisognus,

- 460 immo aliis rebus nemo strepitescit agendis,
 ni dent suscalchi paggis quandoque bufettos,
 dentque traversatis canibus gattisque pedadas.
 Trenta taiatores non cessant rumpere carnes,
 dismembrare ochas, vitulos, gialdosque capones,
 465 furcinulas ficcant in zalcizzonibus, atque
 smenuzzant rotulas gladio taliante frequentes.
 Saepe bonos tamen hi robbant taliando bocones,
 atque caponorum pro se culamina servant.
 Persuttos huc terra suos Labruzzoa recarat,
 470 huc ve supressadas Napoli gentilis et offas
 Millanus croceas et quae salcizza bibones
 cogit franzosos crebras vacuare botecchias.
 Post mangiamentum lexi, succedere mandant
 suscalchi rostum, pernas, summata, fasanos,
 475 caprettos, lepores et quidquid cazza rapinat,
 quidquid falconus, quidquid sparaverus adungiat,
 quidquid sbudellat branchis astorrus aguzzis.
 His mandolarum niveos iunxere sapes,
 nec dapibus viridi mancavit salsa colore,
 480 nec sugus cedri, nec acerbi musta naranci,
 nec quae per nasum mittit mostarda senapram.
 Ex amito demum tortae venere novello,
 et quas componunt vaccarum lacte soladas,
 et quod mangiamen patres dixere biancum.
 485 Mox tortellorum varia de sorte cadini,
 candidus occultat quos zuccarus atque canella.
 Post epulas grassas, quibus usque ad guttura plenae
 stant panzae, et zonas opus est lentare fianchis,
 ad suscalcorum minimi signalia motti,
 490 prestiter a famulis de mensa pacchia levatur.
 Succedit tazzarum ingens tunc copia longo
 ordine, quae argento et gemmis fabricantur et auro.
 Haec diversa ferunt confecta, decentia reges,
 mensa quibus largo fluxu caricata pigatur.
 495 Morsellata, anices, pignoli, marzaque panis

adsunt, et centum confectio facta batais.
Gratior his cunctis tandem venit ostrica magnis
vasibus effumans, cuncti cui gloria vini
malvasia datur, patrum non absque savero,
500 qui dixere: — Ignem sic sic morzarier igne. —
Non ibi mancarunt quos striccat Somma racemi,
Somma decus Napolis, sed magnae crapula Romae.
Orphana montagna haec, sic vinum nomine gregum
parturit, ut faciat per tressum andare brigatam.
505 Mangiaguerra simul, simul et vernaccia Voltae
affuit et qua se bressana celatica vantat.
Hic quoque vigna locum Modenae tribiana secundum
haud tenuit, nec non grassis perosina todeschis
moscatella caput centum implevere chimaeris.
510 Hic mancum, Cesenna, tuae vindemia vallis
abfuit et dulces quas Corsia pissat orinae.
Tanta haec et plura his avantezata fiaschis
vina redundabant, cunctis meliora bevandis.
Iamque comenzarant, fumo ascendente berettas,
515 sat male compositis briliam allentare parolis.
Auditur quoscumque loqui, nullosque tacere.
Hic zancae, chiachiarae, baiae, hic mille fusarae,
nullam prorsus habent redinam nullamque cavezzam,
ut solitum fieri post longae pocula coenae.
520 Hic cuncti genus est, ut diximus ante, paësi,
propterea varias eructant vina parolas,
ut tercentiloquas turris babelica linguas
non magis audierit, cum coelo andare parabat.
Hic itali Gallos simulant, Gallique todescos,
525 tanta est materies devina, et forma botazzi.
Post ea cantores accedunt ante parecchi,
cantores quos terra parit fiamenga valentos:
hi simul erumpunt voces post vina trementes,
quas facilis tridat saldo cum pectore gorga.
530 Hae subito variis posuere silentia follis,
omnia cheta manent, nec pes, nec scragna, nec altrum

trarumpit tam dulce quidem solamen orecchiaie.
 Inde sonatores cifolorum quinque periti
 iam partes egere suas, tum denique magno
 535 cum strepitu pifari surgunt, et cantibus altis
 per totum se se faciunt sentire Parisum,
 quos pifarizantes videas gonfiare ganassas,
 nec largos unquam stoppando fallere busos:
 discurrunt digitis huc illuc pectore saldo,
 540 tamque minutatim frifolatur musica linguis,
 quod linguas ut erant octo cinquanta putares.
 His Baldovinae pectus fornacibus ardet,
 nec minus internis rostitur Guido budellis;
 quos vivandarum variarum sumptio, quosve
 545 beccheri et cyathi, Venus unde Cupidoque regnat,
 quos, epulas inter, cantus, dulcesque lautti,
 arpicorda, lyrae, diversaque musica, lazzis
 attrapolant, brusantque intus, spoiantque rasono.
 Victor Amor centum pharetras vacuarat in illos,
 550 ut pars nulla suis in carnibus amplius esset,
 qua dardos manigoldus Amor slanzare valeret.
 Iamque comenzabat modico spuntare lusoro
 stella Diana super roseum montata barozzum.
 Cantores, pifari, danzae, ballique fugaces
 555 heu fugiunt nunquam retro tornantibus horis.
 Itur dormitum: sat plausum, satque cridatum est,
 suntque datae vestes buffonibus, aula vodatur,
 quisque suam repetit seu stufam, sive tavernam,
 in praedamque nigro traduntur corpora somno.
 560 Solus Guido furens, tanquam picigata tavano
 vacca, ruit, drittumque nequit retinere caminum.
 Heu quia troppus amor savios mattescere cogit!
 ecquis erit tanti qui hunc prendere possit osellum?
 cui paniae nullae, cui trappola nulla repugnat.
 565 Caesar erat tam bravus homo, qui subdidit orbem,
 at mulier scanfarda illum subiecit amori.
 Alcides, validis qui spallis more pilastri

cascatura susum tenuit solaria coeli,
foemineam soccam reiecta pelle leonis
570 induit, et mazzam posuit, fusumque piavit.
Fortem Sansonem, qui ungis spaccare solebat
dentatos porcos, tygres, magnosque leones,
tandem imbriagum vilis putanella tosavit.
En quoque Guido suum regisque refudat honorem:
575 auscultans tenerae qui blandimenta puellae
hanc rapit, et scampat castelli ponte calato,
fertque gravem somam praeclari schena fachini,
nec voluit duris unquam deponere spallis,
donec franzosos exirunt ambo paesos.
580 Sed iam nostra sitit, chiamatque Camoena bocalum,
inchiostroque liber primus calamare vodavit.

LIBER SECUNDUS

Phaebus ab oceani stallis grepiisque cavallos
solverat, et menans scoriadam quippe datornum
illos cogebat coeli sgombrare terenum,
urbs levat, hesterno nec adhuc bene libera vino,
5 sbadacchiant homines, stomacho stat crapula crudo;
quisque suas repetit, velut est bonusanza, facendas,
librorum ad studium chiamat campana scolaros,
cortesanus adit cortem, properante chinaea,
causidicus tornat sassini ad iura palazzi,
10 percurrens urbem medicus contemplat orinas,
scribere vadit adhuc macaronica verba nodarus,
fornari furnos repetunt, fabrique fosinas,
barberusque suos tornat mollare rasores.
At rex ad gesiam vadit cum corte, suasque,
15 dum tribus in saltis celebratur missa, pregheras
ad sanctos sanctasque facit pro seque suisque.
Talibus expletis ibat, rursusque palazzum
ire comenzabat, quando data trista novella est,
sproveduta sibi qua nunquam tristior altra,
20 de portante viam dulcem Guidone fiolam.
Protinus in marmor volta est sua fazza biancum,
ut zoccusque manet, tanta est grandezza stuporis.
Mens tamen ad semet quando smarrita redivit,
quam sit poltronum, quam laidum cogitat actum
25 unius ingrati nulla cagione vasalii.
Ergo iras colerasque ciet pensatio culpae,

doiaque cordis erat vindictae facta voluntas.
Principio armatas celer expedit octo catervas,
ad passos portusque volent, finesque viarum.
30 Inde spaventosos bandos, cridasque per urbes,
per castella, pagos, villas, Franzamque per omnem
commandat fieri, quibus omnis territa gens est,
stopinosque cagant multi Guidonis amici.
Omne sed altandem studium, labor omnis, et omnis
35 cura, fit indarnum; redeunt, ut fertur, habentes
in saccum pivam, quia nusquam Guido catatur.
Dicere non opus est quantum rex ipse cadenam
rodit, et a digitis streppat cum dentibus ungias.
Mandat in Italiam varia sub fraude spiones,
40 per gelidasque urbes Alemagnae, perque polaccos,
perque Ongariae populos, per denique Spagnam,
angelasque iubet passim rugare masones;
sed vacui ad regem tornant finaliter omnes,
quo desperatus se se ammazzare volebat,
45 seu scannare gulam ferro, seu rumpere lazzo.
Ast infelices fortuna guidabat amantes,
subque sua socca dignata est ferre covertos.
Iam superant Alpes, nulla stracchedine victi,
nam labor est nullus qui durum stanchet amorem.
50 Felicem Italiae veniunt intrare paësum,
sed male vestiti, strazzis apposta piatis,
ne spio meschinos spionaret et ipse virorum
crudus amazzator, positam pro acquirere taiam,
taiam, quae septem scudorum millia constat.
55 Ibat in auratis modo Baldovina letichis,
inter contessas, marchesas atque duchessas;
nunc vero tapinella pedes per saxa tenellos
schiappat, habens iam iam tencro sub calce vesigas.
In lombardorum tandem venire pianum:
60 passant Milanum, Parmam, camposque resanos,
et cortesam urbem, quae Mantua dicitur, intrant,
Mantua mantois quondam fabricata diablis,

tunc ea languebat sub iniquo pressa tyranno,
 nomine Gaioffo poltrona e gente cagato.
 65 Qua fuit ingressus, porta est quae porta Leonae
 dicitur, hancve novam tunc tunc et alhora locabat
 Sordellus, princeps Goiti, Voltaeque baronus,
 quique Caprianae teritoria magna tenebat.
 Ipse duellorum palmas, pretiosque stecati
 70 mille guadagnarat per Gallos, perque todescos,
 perque hispanorum terras, perque omnia tandem
 regna tyrannorum, de Rheno ad scepra Sophini.
 Sed modo sub grandi multorum fasce dierum
 scit dare conseios tantum, spadone relicto.
 75 Vix erat intratus povera cum coniuge Guido,
 Sordellum cernit membruto corpore stantem
 ante fores proprii surgentis ad astra palazzi,
 quo nunc albergat veteris fameia Gregnani.
 Protinus agnovit socium, quondamque batais
 80 compagnum contra turcos gentemque mororum;
 se nondimenum subito dislongat ab illo,
 fronteque chinata, quo sancti porta Georgi
 menat, afrettando sgombrat, deque urbe recedit.
 Non procul unius spacium fecere miari,
 85 ingentem retrovant villam, fortasse Cataio
 grandilitate parem, nummis trafighisque Milano,
 quae, quia citra Padum situatur, dicta Cipada est.
 Illa suos propter paladinos toccat olympum,
 traversatque orbem, callatque ad regna diabli.
 90 Sed tamen, hinc quamvis exissent mille valentes,
 sive bisognasset gattam piliare stecati,
 sive cavallastros combattere sive pedastros,
 villa Cipada fuit semper dotata ribaldis,
 et velut urbs omnis certis de rebus abundat,
 95 sic Cipada suos sparpagnat ubique tesoros.
 Dat multam lanam pegoris Verona tosatis,
 montibus ex altis evangat Brixia ferrum,
 bergamasca viros generat montagna gosutos,

de porris saturat verzisque Pavia Milanum,
 100 implet formaio cunctos Piasenza paesos,
 Parma facit grossas scocias grossosque melones,
 trottant resano cuncti sperone cavalli,
 Mantua brettaros fangoso bulbare pascit,
 si mangiare cupis fasolos vade Cremonam,
 105 vade Cremam si vis denaros spendere falsos,
 ingrassat Bologna boves, Ferraria gambas,
 non modenesus erit cui non fantastica testa,
 quot moschae in Puia tot habet Vegnesia barcas,
 mille stryas brusat regio Piamonta quotannis,
 110 villanos generat tellus padoana diablos,
 saltantes generat bellax Vincentia gattos,
 congruit ad forcam plus quam chiozottus ad orzam,
 antiquas Ravenna casas habet atque muraias,
 innumerosque salat per mundum Cervia porcos,
 115 sulphure non pocum facis, o Caesena, guadagnum,
 nulla faventinas vincit pictura scudellas,
 dat mioramentos vallis Commacchia salatos,
 intra ceretanos portat Florentia vantum,
 non nisi leccardos vestigat Roma bocones,
 120 quantos per Napolim fallitos cerno barones,
 tantos huic famulos dat ladra Calabria ladros,
 Gennua dum generat testas commater aguzzat,
 semper formosas produxit Senna puellas,
 Millanus tich toch resonat cantone sub omni,
 125 dum ferrant stringas, faciuntque foramina gucchis;
 qui ponunt scarpis punctos, sparamenta zavattis,
 quive casas cuppis coprunt spazzantve caminos,
 vel sunt commaschi vel sunt de plebe Novarae.

At nostra haeroico cantanda Cipada stivallo,
 130 semper abundavit ricca de merce giotonum.
 Huc igitur fortuna inopes guidavit amantes:
 non tamen in similes voluit conducere ladros,
 imo quod introitu primo catavere tezottum
 stanza fuit Berti, si vera est phama, Panadae.

- 135 Hic Bertus villanus erat, natusque cuchino,
 sed tam cortesus, tam gaius, tamque tilatus,
 ut neque cortesus, neque gaius, nec ve tilatus
 alter erat sic sic, quamvis citadinus in urbe.
 Non habuit donnam, nec habet, nec habere talentat,
 140 ne pellens capiti moscas in cornibus urtet,
 atque bisognet ei sub cauda ferre tavanum,
 qui nimium stimulans faciat sibi rumpere collum.
 Delitiae, gioiaeque suae, sua gaudia tantum,
 hortus erat, pegoraeque novem, septemque caprettae,
 145 unica vacca, asinus, porcellus, gatta, galinae.
 Hic sua dependet substantia tota laboris,
 qua se, qua ve bonos compagnos, qua ve brigantes,
 atque viandantes vultu carezzat alegro.
 Guido videns solem iam strapozzare sotacquam,
 150 ranisonisque suos carros logare canellis,
 confortat se met parlans: — Vergogna petendi
 albergum gratis guanzas rossedine pingit.
 Sed minor almancum doia est, dum scampat Apollo,
 dumque hanc vergognam tenebrarum mascara coprit.
 155 Sic ait et murum textum melegazzibus intrat,
 qui corticellam cingit formatque theatrum.
 En mastinus abit contra, bau bauque frequentat.
 Bertus more suo casulae chiavaverat ussum,
 vix audit baiare canem, penetralibus exit,
 160 cucchiarumque tenet dextra, lumenque sinistra,
 namque suae coenae schiumabat alhora menestram.
 — Nunquid — ait — vultis mecum alozare staseram?
 huc intrate, precor, mea sunt communia genti. —
 Sic parlans intro menat, portamque restangat,
 165 scannellosque duos tripedes acconzat ad ignem,
 in quibus assentare facit stracchedine plenos.
 Pro tunc pauca loquit, quia pro tunc pauca loquendi
 tempus adest, seu quum famet hospes, sive sbadaiait;
 imo suos inter mottos ita dire solebat:
 170 — Mangia quando fames, dormi quando ore sbadachias,

post saturam panzam poteris mihi dire parolas,
 post saturos oculos lassa me stendere pellem; —
 quae praecepta suis asini posuere statutis.
 Ergo velut mutus Bertus mangianda procazzat,
 175 ut tribus almancum personis coena paretur.
 Pendula sub basso stabat cistella solaro
 fixa travicelli chiodo, piat unde biancos
 sex ovos, quorum modo tres gallina cacarat.
 Tres mandat cineri facto sudore bibendos,
 180 tres parat exiguam propter fabricare fritaiam.
 Inde abit et picolae schiavat secreta credenzae,
 cui facit aguaitum semper cantone latenti
 gatta lecatario praedam factura cadino.
 Inde quoque alcunos seu streggios, sive varones
 185 pisciculos brancat, quos streggios, quosque varones
 Mintius intornum mantoanae parturit urbi.
 Attamen, ut referunt annalia magna Cipadae,
 non Bertus streggios, non Bertus alhora varones,
 sed scardovellas numero bis quinque recepit,
 190 cum quibus et meschiat captos boccone ranocchios.
 Baldovina videns tantas male posse facendas
 insimul expedier Berto, nisi porgat aiutum,
 ut semper cortesa fuit se tollit ab igne,
 totaque gentilis, non sdegnosetta refugit
 195 prendere pescettos, subadocchians laeta Guidonem,
 ac si solo illi parlaret talia nutu:
 — En ego, quae regis sum filia, qualia tracto! —
 Disquantat niveasque manus, smanicatque biancos
 ac teretes brazzos, cortellum prendit, et illos
 200 disquamans pisces purgamina gittat, et illis
 trat pellem ranis apparens trare braghessas.
 Non potuit Guido non risu prendere festam,
 cernens quanto animo mulier clarissima iam iam
 vult contra sortem cor semper habere zoiosum.
 205 Ipse levans etiam scanno se monstrat alegrum,
 cunctaque rammarichi ponens fastidia magni,

se parat impresis faciendis ordine coenae.
 Colligit imprimis alcunos perque dedentrum
 festucos terrae diffusos, perque deforam:
 210 tales sub nigro cacabi culamine steccos
 rastellat, pinguesque facit saltare panizzas;
 ne tamen indarnum tantus simul ignis avampet
 admovet ad flammam poca satis arte padellam,
 boientumque oleum pro assando pisce parecchiat.
 215 Baldovina virum submissee guardat et omni
 libera cordoio prorrumpit in omnia risu
 plena cachinnisono, retinens vix pectore milzam,
 tantum namque hominem contemplet, quam sit ineptus
 ille coquinalem manibus maneggiare padellam;
 220 quem, nolendo etiam, fumus, bruttura camini,
 ipse focus scottans peccata piangere cogit.
 Nunc frontem, nunc crura manu, nunc detinet oculos,
 frontem namque sugat troppum quae scolat ob ignem,
 gambas namque tegit troppo quae ardore coquuntur,
 225 oculos namque fregat troppus quos fumus anegat,
 quin etiam nasum fazzolo saepe colantem
 moccatur, et urgetur virdam maledicere legnam.
 Illa magis ridens multum capit inde solazzum.
 Quem risum advertens has dixit Guido parolas:
 230 — Tres cosas prudens Socrates mundo esse provabat,
 quae cazzant hominem, faciuntque uscire decasam,
 scilicet ignis edax, fumusque, uxorque cativa. —
 Baldovina statim respondet: — Non tamen heus tu,
 non tamen hanc ipsam curas deponere brigam.
 235 Talia dum laetis solegismant saepe cachinnis,
 dantque levantque simul factos sine dente botones,
 Bertus alegratur, parvumque approximat igni
 quadrupedem zoccum, quem descum turba domandat.
 Sternit eum quadam canevi stuppaeque tovaia,
 240 quam foggiam telae chiamat Cipada trilisum.
 Bissolus, unguentum rognae qui acceperat olim,
 sistitur in medio tavolae de more salini.

- Pro candelerio dat rava busata lusorem,
 cui semusta brusat sefo candela colante.
- 245 Iamque salatinam variis meschiaverat herbis,
 datque salem supra, dat acetum, datque pochinas
 de fiasco guttas olei quod apostata reservat,
 ut sit honorevolas tantum pro ornare salattas.
 Non lontanus abest lectus, cui butta propinqua est,
- 250 butta boni vini quae nescit toxica muffae,
 hanc spinat et plenum largo ventrone bocalum
 imponit mensis, ac ne tovaia ritondas
 contrahat a vino macchias rossedinis, oque,
 fundellum scatolae scusat fundella caraffae.
- 255 Postea cum nucibus panem, tenerumque casettum
 apponit, dicens: — In punctum mensa tiratur.
 Barca tenet portum, licet hic iam ponere remos,
 prendere cucchiaros; — quo dicto saltat et unam
 protinus arreat secchiam, qua quisque lavatur,
- 260 assugantque manus retis squarzone vetusti.
 Scazzatis tandem curis ad mille diablos,
 ternaro in numero discumbitur, omnia risu,
 omnia plena ioco. Raptim mangiata salatta est,
 mox bibitur vini signenta scudella per unum,
- 265 nam quid commodius, quam post elementa salattae
 spumantis gotti stellis mostrare culamen?
 His desfantatis primo certamine, guastant
 cuncta valenthomines per longum perque transversum.
 Illico vanescunt tribus in sorbottibus ova,
- 270 arripiuntque fugam panizzarum octo scudellae,
 mox scardovarum caedes truculenta secuta est,
 una nec in vacuo restavit sola piatto,
 quae genus almancum renovet, prolisque somenzam.
 Dumque ad fritadam passuto ventre reducti,
- 275 gallonis lentant stringas, duplicantque parolas,
 Bertus amorevola sic tandem voce comenzat:
 — Quotquot habet vester Bertus Pannada, recatur
 ecce voluntati sociorum nempe bonorum.

- Regibus incago, papis, rubeisque capellis,
 280 dummodo fortificas mangiem cum pace scalognas,
 deque meis possim compagnos pascere capris.
 Nescio qui sitis, quove itis, qua ve rivatis
 istius ad nostrae teritoria magna Cipadae,
 nec volo vel minimas aliorum scire facendas.
 285 Nondimenum habitus, facies, parlatio linguae,
 scilicet « *oy, tam bien, ma foy* », similesque parolae
 esse foresteros signant, straniamque brigatam.
 Qua re si vobis nulla est substantia robbae,
 non casa, non fundus, non ars, non ulla botega,
 290 sed tantum fortuna dedit vos esse ramingos,
 esse viandantes peregrinos atque pecentes,
 robbam quam teneo vestra est, hic vivite mecum.
 Bos, asinusque tribus nullo discrimine agetur.
 Qui mangiare cupit mangiet, qui mungere mungat.
 295 Sunt mihi grassarum terrarum quinque biolchae,
 de quibus ognannum varios accoio recoltos,
 navones, ravas, verzasque, cucumera, zuccas,
 porra, favam frescam, remolazzos, aya, civollas.
 Multa super tuttum melonorum copia grandem
 300 dat mihi guadagnum, dat vaccaque, datque somarus.
 Haec ad commandum vestri sunt omnia Berti,
 imo ad commandum, fallanti parcite linguae,
 sunt compagnorum, velut est drittura, bonorum.
 Sunt inter gentes mundi sex mille miara
 305 voiarum speties. Alter, cui robba pochina est,
 quotquot habet commune facit, medioque reponit;
 alter avarazzus, Medici cui rendita Cosmi,
 cui ducatorum Augustini copia Ghisi,
 non tantum nil dat, nil spendit, cuncta sparagnat,
 310 sed miser et stiticus quae sunt aliena rapinat.
 Si rex, si princeps, si dux, si papa fuissem,
 quem contentum animi, quam pacem, quemve ripossum,
 maiorem quam nunc habeo, fortuna dedisset?
 O menchionem hominem, qui turcos, quique sofinos,

315 atque pretianes, soldanos, barbaquesoros,
 qui papas, reges, ducas, similesque gazanos,
 in mundo reputat plus alegros, plusque zoiosos
 quam me, quamque meos, quam vos vestrosque pitocchos!
 Solum mangio quidem maiori pace codaium,
 320 quam papae ac alii magnates mille guacettos,
 vosque plus assaium assetata mente cibatis
 pane pitocato ventrem, bibitisque miore
 gustu fundaias vinorum mille per ussos,
 quam qui cum giazza maiori tempore caldi
 325 optima tracannant sub rosso vina capello.
 Sic cagasanguis eos scannet, sic cancar amazzet,
 ni cruciet miseros semper cagarella paura,
 atque masinato dubitent diamante moriri,
 nec sit eis tempus mulas intrare spacatas.
 330 Credite, contentum mihi si conceditis istum,
 ut te per fratrem godam, te perque sorellam,
 non est contentus contento dulcior isto.

Obstuperant dudum Guidonis corda tamagnam
 cortesiam hominis. Tum credit apena quod audit,
 335 et tenet haud unquam Bertum nascisse vilano.
 Sed quid agat pensat, grattat pensiria zucchae,
 nam sua si tantas renuit vergogna profertas
 quo se posse suum cariazzum ducere credit?
 Baldovina quidem cariazzi more tiratur,
 340 non solum quod sit longo straccanda viaggio,
 sed pregnans dudum facta est gran soma bagaio.
 Si piat invitum, quae poltronigia maior,
 quae nigrior macchia est, aut quo sguranda savono,
 ut primus Franzae barro, capitanus honorum
 345 gloria tantorum, quo non paladinior alter,
 pro stocco zappam, pro mazza prenda aratrum?
 Ergo ragionevolo dum crollat cuncta crevello,
 et phantasias huc plures voltat et illuc,
 quod potius visum est, quod honestius illico brancat,
 350 atque tenet cerebro firmum nec vadere lassat.

Ipse ad circandos solus vult ire paesos,
 donec vel guerra patriam vel pace guadagnet,
 quam regat et stabili firmet sibi regna governo;
 tum Baldovinam, regali sanguine cretam,
 355 seu marchesanam faciat, seu iure duchessam.
 Ergo ubi per mezam rispota quieverat horam,
 sic Guido principiat: — Confundor, Berte, daverum,
 nec scio destrezza meritis retrovare parolis,
 quae tibi demonstrent almancum quanta voluntas
 360 sit mihi pagandi pro tantis debita mertis.
 Nos en guarda, precor, quam scalzos, quamque frapatos
 quales nunc cernis, tales depinge, nec altrum
 terrenum pensare velis nos prorsus habere,
 quam quod ataccatum scarpis gestamus eundo.
 365 Tu tamen avanzans quantos natura benignos,
 cortesosque facit, portansque a ventre parentis
 tam gentilezzam quam povertatis amorem,
 nos poveros miserosque simul, nos absque quatrino,
 absque bagatino, morituros dente pedocchi,
 370 pane, vino socias, disfammas, omnia donas,
 nosque saporito suades sermone voiamus
 personae, robbaeque tuae remanere patrones.
 Dii tibi, si guardant praestantes ulla pitocchis
 commoda, pro nobis poverellis munera donent.
 375 Dum polus intornum coeli menat octo solaros,
 dumque suo Titan mundum fulgore lusementat,
 impregnans stellas, impregnans luce sorellam,
 dum mare sgollaias tantarum sorbet aquarum,
 atque undis tangit lunae tallhora caretam,
 380 semper erit Berti chiarissima fama Panadae.
 Qua propter nunc iuro tibi, per quanta pitocchi
 frustra pitocarunt panis, quibus omnia nostra
 regna manent, sic sic nos Bertum posse Panadam
 smenticare unquam, veluti sol smenticat ipse
 385 pandere giorniticos nobis damatira cavallos.
 Dixerat et surgens teneras cum coniuge plumas

occupat. Ipse autem petit alti strata fenili
 Bertus, et in schena bocchis iam ronfat apertis.
 Ecce propinquabat giornus, lusorque matinae,
 390 cantaratque cu cu gallus, gallinaque che che,
 Guido levat strato, vestitur, moxque tenellis
 uxorem abbrazzat lachrimis, Bertoque pregheris
 commendat multis, donec Deo dante ritornet.
 Vult, ait, ex voto Christi visitare sepulchrum.
 395 Dixit, et assumpta tabula, bordone, capello
 se viat et casulae portas uscirat apena,
 Baldovina cadit nimio giadiata dolore,
 smortaque deveniens animam gittare videtur.
 Cui Bertus slazzatque sinum, spruzzatque visaggium
 400 praticus et vivam tornat, sensimque gramezzam
 placat amichevolis monitis, nec ad eius orecchias
 mille parolinas zucaratatas fundere cessat.
 Baldovina iacens lecto ringratiat illum,
 mox pregat et supplex orat ne denegat unam
 405 solam gratiolam, proprium si curet honorem:
 scilicet uxoret se se, nec sdegnet anellum,
 nam quae sposanda est, vel sit vilanella Cipadae,
 vel brettara Firae, vel borghesana Predellae,
 (dummodo sporca suas teneant sibi Smorbhia vaccas)
 410 illa erit amborum requies et dulce levamen,
 scilicet alterius coniux paritura fiolos,
 alterius cugnata, nec id magagnat honorem.
 Non splacuere viro damigellae verba pudicae,
 annuit et se se faciturum cuncta sponndit.
 415 At mercantiam talem imbarcare volenti
 est opus ut giornos almancum pratichet octo,
 materies illa est nisi non pesanda bilanzis,
 atque repossato senno pedibusque piombi.
 Gatta fretosa parit tisichettos saepe gatellos.
 420 Ipsa stet addasium cameris ascosa fratantum,
 donec tolta bono conseio sposa menetur,
 nam neque de illorum numero vult esse capronum,

- qui cercant magnas patefacto gutture dotes
ingiottire magis, quam sposae nosse maneram,
425 et nullum faciunt contum, stimantque nientum
aut sibi diavolam nodo agroppare iugali,
quae strepitans mandet totam sotosora fameiam,
aut velut Actaeon cornutum ferre cimerum,
dummodo pregna sibi Bocadori tasca vodetur.
- 430 Dixit et a stalla pegoras simul atque caprettas,
porchettumque, asinumque simul, vaccamque Chiarinam
desligat et branco per pascola ducit in uno.
Baldovina casam remanet soletta, nec imbrem
acquetare potest oculorum, abeunte marito.
- 435 Pensorosa manu guanzam sustentat et ecce,
ecce repentinae sua brancant viscera doiae,
namque novo partu miseram fiolare bisognat.
Argutos meschina foras mandare cridores
cogitur, ac ne sit compresa in pectore calcat
- 440 spicula quae nondum natus tirat undique Baldus.
Tantum invita fremit, nunc ve uno saepe fianco,
nunc altro se se (visu miserabile) voltat.
Non commater adest, solitum quae porgat aiuttum,
ancillas, servasque vocat, quibus ante solebat
- 445 commandare, velut commandat filia regis,
at vocat indarnum, quia tantum gatta valebat
respondere gnao sed non donare socorsum.
Non sine iure tamen multo stimulatur afanno,
unica dum nascit de se possanza baronum.
- 450 Omne, quod egregium aut lettris aut Marte futurum,
non facili partu matris de ventre cavatur,
fitque faticoso cruciatu praeter usanzam.
Nascitur hic robur finaliter omne prodezzae,
flosque gaiardiaae, Baldus, fulmenque bataiaae,
- 455 ius spadae, targhaeque vigor, per tela, per ipsa
bella fracassator lanzarum, faxque, brusorque,
diraque in adversis veluti bombardae catervis.
Nec montis durezza quidem, nec azale, nec ingens

bastio, nec grossae fortis trinзера muraiae,
 460 stare sui poterunt martello salda valoris.
 Nascitur hic Baldus nullo commatris aiutto,
 nec, veluti infantes, minimum dedit ore cridorem.
 Baldovina licet sit membris tota movestis,
 sicut zerla vetus, discinctis undique circhis,
 465 se levat et baculo succurrens passibus aegris
 scaldat aquam, puerumque lavat, strazzisque revolvit.
 Inde redit lecto, requiat, lactatque fiolum,
 saepe basat, matrisque nequit satiare talentum
 suggere nunc occhios, nunc frontem, nunc ve bochinam.
 470 Ille nihil plorat, sed vultu grignat alegro,
 dumque loqui sforzat, non supplet debilis ancum
 lingua voluntati, nec tata et mamma, nec ipsam
 barbottat pappam, licet huic cognitio rerum
 multa sit, et modico puero nova stella benigna.
 475 Laetus in hoc medio sentitur iungere Bertus,
 saepeque cum cifolis cantuque guidare caprettas,
 quas simul ad ripas Menzi laghique cimossam
 ante beveratas in stallae pergama chiavat.
 Mox tezam ingrediens, zoiosa fronte salutat
 480 sic illam: — Quid fit? bonadies, hora bibendi? —
 quo dicto crevisse sibi videt ecce fameiam.
 — O — ait, — incipiunt bene res succedere nostrae.
 Tu tibi commater? tibi tu fantesca fuisti?
 est ne puer maschius? tu rides? est ne puella? —
 485 Illa refert oculis bassis rubeoque colore:
 — Masculus est mihi natus, quem tu nosce nepotem. —
 Bertus ait: — Tibi sum fratellus, barba fiolo,
 at tibi pro nunc sim commater, baila putino. —
 Dixerat et lotis manibus laetamine sporchis
 490 se viat ad stallam, de qua per cornua capram
 retro tirat, gambasque iubens slargare dedretum,
 distesas mungit borsas, coppamque novello
 complet lacte novam, qua frustum panis afettat,
 dumque simul niveo maseratur suppa liquore,

- 95 ova coquit, vix nunc de caldis tolta nieris.
Inde paiolatam reficit, venasque reimplet
sanguine vodatas, forzamque per ossa retornat.
Iamque sit assaium peradessum, ponite pivam,
ponite sordinam, Musae, repiate fascum.
- 100 Si caput est siccum, capiti date pocula sicco.

LIBER TERTIUS

Baldus ab intrighis fassarum denique brazzos
traxerat, et bindas circum sgroppaverat omnes,
qui matrem mamma, qui Bertum tata domandat;
iamque fugit, nullaque guisa vult discere normam
5 andandi aut lapsu carioli aut matris aiuto.

Ipse medesmus abit, perque hinc perque inde caminat,
sed male firmatis dum sforzat currere gambis,
dumque volare viam spennatus bramat osellus,
saepe cadit, bullasque cadens in fronte reportat,
10 maccatosque oculos opus est smaltare biacca.

Non tamen hunc videas vel parvam mittere goltis
lachrymulam, quamvis pavimentum sanguine bagnet,
quin levat, inque pedes iterum rizzatus arancat.

Invenit ipse sibi nullo insegnante cavallum,
15 seu sit harundo busa, seu sit bacchetta salicti,
seu, quam turba vocat, melegazzum, cannula melghae
cursitat huc illuc diavolettus, sistere nescit.

Non amat in gheda matris, non supra ginocchios
ninari, sed amat sibi tantum cingere steccum
20 pro stocco, lancaeque instar drizzare canellum.

Iamque, ut cunque sapit, mandrittos, manque roversos,
fendentes, punctas, colposque exercitat omnes.

Persequitur muscas, homines quas fingit et hostes,
persequiturque super muros sub sole lusertas,

25 sentit ac ingentem contentum cernere mozzas
illarum caudas tam longo tempore vivas

blasphemare patrem matremque, ut fabula vulgi est.
Sex habet ille annos, bis sex tamen inquit habere

quisquis fortezzam, quisquis consyderat ossos
 30 tam bene membrutos, personam tam bene grossam.
 Huic spallas giostris, huic gambas saltibus aptas
 Mars dedit, huic equitisque omnem, peditisque fatezzam.
 Nunc spronans cannam, cannam quoque curvus arestat,
 quam spezzat muro, ficcat ve in ventre paiari;
 35 nunc baculum, qui nuper erat corserus, aferrat,
 et piccam simulans gattamque canemque travaiait.
 Quid narrem vel quae, vel quanta sit aspera pellis
 corporis? aut cortex adversus temporis iras?
 Non illum pioggiae, tempesta, borascaque venti,
 40 non illum freddaeque nives, solesque brusantes,
 tam straccare queunt, ut possit stare mezhoram.
 Dormit ut imbattit se se, dormitque pochinum
 vel sub porticulo tezae, vel nocte sub ipso
 tegmine stellarum, et raro cum matre riposat.
 45 Hanc soians quandoque stigmat, robbat ve conocchiam
 datque focum stuppae, proprium nec ad utile pensat,
 nam filat nato mater poverella camisas.
 Non huic pluma magis gradat, quam terra iacenti;
 obdurat saxis costas, polpasque tenellas
 50 cambiat in duros substrato marmore nervos.
 Bertus desperat, quae desperatio risu
 mixta godit, quod non calzarum trenta boteghae,
 milleque scarparum valeant supplere putino.
 Autumnus, primavera, aestas, invernus ab ipso
 55 non plus guardatur, quam si sit petra vel arbor.
 Quum famet ingoiat quidquid sors mandat inanzum,
 seu coctum seu non, seu carnem sive cipollam,
 giandas, fragra, nuces, castagnas, nespola, moras,
 poma, peterlengas, spinbozzos, grataque culos
 60 devorat, ut struzzi stomaco padiret azalum.
 Quod bibit, aut bugni liquor est, aqua mortaque fossi,
 aut, velut incappat, vinum vel dulce vel asprum.
 Duxerat uxorem Bertus de nomine Dinam,
 quae Zambellum habuit subito impregnata fiolum.

- 65 Post tamen hunc partum, nondum finiverat annum,
quod Baldovinae veluti cugnata dolorem
attulit ingentem, quoniam infirmata morivit.
Sic Bertus mansit senza, quem Baldus habebat
pro patre, proque suo Zambellum fratre tenebat.
- 70 Huic quandoque iubet post vaccam, postque caprettas
ire simul Bertus, villae simul intimat usum;
at similes non vult Baldi genitura facendas,
non it post capras, non villae agradat usanzam,
imo bianoream damatina caminat ad urbem,
- 75 quae sibi tam placet, ut semper versetur in illa.
Saepe domum solus facto iam vespere tornat,
sed ruptum caput et schincas quandoque reportat.
Ipse cativellus, velut est puerilis usanza,
nunc ve bataiolas saxorum, nunc ve baruffas
- 80 pugnorum faciens, primo aspirabat honori,
ambibatque oculis primum se ostendere cunctis.
Nec pensare velis quod pugnans ultimus esset,
sed bravus ante alios puerili voce cridabat,
et centum petras volta reparabat in una,
- 85 et centum testas densos spezzabat in hostes.
Baldovina tamen cartam comprarat et illam
letrarum tolam supra quam disceret « a, b ».
Unde scholam Baldus nisi non spontaneus ibat,
nam quis erat tanti, seu mater, sive pedantus,
- 90 qui tam terribilem posset sforzare putinum?
Ipse tribus sic sic profectum fecerat annis,
ut quoscumque libros legeret, nostrique Maronis
terribiles guerras fertur recitasse magistro.
At mox Orlandi nasare volumina coepit,
- 95 non deponentum vacat ultra ediscere normas,
non speties, numeros, non casus atque figuras,
non Doctrinalis versamina tradere menti,
non hinc, non illinc, non hoc, non illoc et altras
mille pedantorum baias, totidemque fusaras.
- 100 Fecit de cuius Donati, deque Perotto

scartozzos ac sub prunis salcizza cosivit.
 Orlandi tantum gradant, et gesta Rinaldi,
 namque animum guerris faciebat talibus altum.
 Legerat Ancroiam, Tribisondam, facta Danesi,
 105 Antonnaeque Bovum, Antiforra, Realia Franzae,
 innamoramentum Carlonis, et Asperamontem,
 Spagnam, Altobellum, Morgantis bella gigantis,
 Meschinique provas, et qui Cavalerius Orsae
 dicitur, et nulla cecinit qui laude Leandram.
 110 Vidit ut Angelicam sapiens Orlandus amavit,
 utque caminavit nudo cum corpore mattus,
 utque retro mortam tirabat ubique cavallam,
 utque asinum legnis caricatum calce ferivit,
 illeque per coelum veluti cornacchia volavit.
 115 Baldus in his factis nimium stigatur ad arma,
 sed tantum quod sit picolettus corpore tristat.
 Attamen armiculam portat gallone tacatam,
 qua facit ad signum molesinos stare bravazzos.
 Terribilis nunquam quid sit scoriada provabat,
 120 spezzabatque libris tavolas, testasque pedantis.
 Est quasi communis totas usanza per urbes
 ut contrari agitent saxorum bella citelli,
 unde simultates maiorum saepe comenzant.
 Non unquam vidi tantas ex arbore giandas
 125 sbattere villanum seu virga, sive tracagno,
 dum velit ingordum porcorum pascere brancum,
 quantas sub coelo video stridescere petras
 cum pueri certant densi, giornique lusorem
 obscurant, non tam lapidum quam turbine vocom,
 130 et magis atque magis Stephanus tempestat ab alto.
 Hic se se, ut dixi, retrovat spessissime Baldus,
 anteque compagnos se semper cazzat avantum,
 et facit e fromba tundos resonare giarones.
 Ipse quidem causa est alzato pulvere solus
 135 coelum obscurandi, dumque hostes, dumque nemigos
 fulmine sgomentat, rumpit, day dayque frequentat,

- imbolditque suos et corda in pectora tornat.
 Sed velut accascat capitano saepe valento,
 rumpitur in testa, sed se minus ille retirat,
 140 imo piat visto maiores sanguine forzas;
 quove magis teritur piper hoc, magis halat odorem:
 quove magis premitur palma haec, magis alta levatur.
 Vult potius denso petrarum monte copri,
 quam turpi dare terga fugae, dicitque codardus.
 145 Ergo casam quandoque pluens de sanguine tornat,
 atque caristiam gallinis ponit ob ova,
 quorum pars medicat testam, pars altera ventrem,
 haec saldat plagas, panzae domat illa talentum.
 At matris turbatur amor, desperat et inquit:
 150 — Mi fili, mi nate, rogo, quid rumpere tantum
 te facis? ah per amore dei, sta, desine petras,
 lassa bataiolas, quoniam tua fazza diabli est. —
 — Vultis — Baldus ait — quod ego mihi dicere lassem
 bastardum, mulum, sguatarumque, fumque putanae?
 155 siccine communem tolerabo perdere famam?
 est ne hoc oltraggio peius? vos, mater, adunque,
 tam curate pocum nostrae decus omne casadae?
 Me vantare volo, non tam simul esse gaiardum,
 quam quod basto simul totam magnare coradam
 160 his, qui bastardum me chiamant, vosque putanam.
 An beccus pater est Bertus, pro cuius honore
 decrevi centum penitus dimittere vitas?
 Cedite, mamma, precor, quid giovat plangere tantum?
 cedite, me lapidum crebram instigare bataiam,
 165 ut maiora feram posthac animositer arma.
 Quotquot ego azzaffo pueros, tot butto roversos,
 nulla quibus nec forza valet, nec regula scrimae.
 Tum me quisque vocat paladinum, meque gigantem,
 namque guereggiandi me nullus in arte pareggiat.
 170 Primior ante alios saxorum millia scanso.
 Attamen en, mater, sum sanus, sumque gaiardus,
 non mancant homines qui me, dum praeparor, ipsis

rebus amaëstrant guerrae, seu quando parandi,
 seu quando locus est pugnos sine fine menandi,
 175 unde hanc venturam laetemur habere miorem,
 quam quod ego capras, quam quod vos pascitis ocas. —
 Tam bene parlabat matri Baldinus, ut ipsa
 tunc pariter lachrimat, pariter dulcedine ridet.

Lux venit interea, qua Mantua tota bagordat;
 180 prima dies maii nitido sub Apolline ridet.
 Gentilhomme suum quisquam iubet ante palazzum
 plantari arboreis antennam frontibus altam,
 quam populus chiamat de mensis nomine maium.
 Turba triumphales seguitat plebaea caretas,
 185 quas huc quas illuc seu bos seu vacca per urbem
 grassa tirat, variisque rosis ornata caminat.
 Stat super alta strues foliis tessuta naranci,
 et myrthi, et lauri, mazuranae, rosque marini.
 Omne piopparum genus hic, omnisque virentum
 190 ulmorum speties, querzarum, hederacque sequaces
 sparpagnant capitum crines, decorantque quadrigas.
 De pasta nevolas, de orbello mille papyros
 fila tenent, quos aura movens strepitescere cogit.
 Istius in cima momariae astare Cupido
 195 cernitur alatus, puer orbis, et absque mudanda,
 diversosque strales duri scocat ille balestri.
 Turba puellarum trezzas redimita corollis,
 ova gerit calathis, totam cantata per urbem.
 Baldus in his etiam meschiatus cantat et ipse,
 200 talis et acquistae vult partem usque fenocchium.
 Imo guadagnorum quum fit divisio, praestus
 clamat: — Namque mihi primos debetis honores,
 primae partis ero; — post primam vultque secundam.
 Sed casu arrivans ubi Sancti chiesa Lonardi est,
 205 lusibus en variis puerorum squadra tumultat.
 Pars ibi cum cugolis ficco ferramine giocant,
 pars ibi scannellis mittunt ad sydera ballas,
 pars ibi forcino pirlos facit ire datornum,

pars quoque calzoppans posito signale trisaltat.
 210 Baldus coltellum subitus de corpore tollit,
 inque camisola velox saltare comenzat.
 Principio simulat non posse adiungere metas
 saltantis turbae, nec sustinet in pede saltum.
 Mox aliquantillum stringhis gallone molatis,
 215 de pedibus scarpae, de testa bretta cavatur,
 bindula cui tenuis ligat uno in fasce capillos.
 Ipse galatinus tardos movet ante galoppo,
 tam levis ut nullam stampet sabione pedattam,
 inde pedem firmans dextrum curvansque sinistrum,
 220 tollitur agnello similis, similisve capretto,
 qui stalla egressus currit, balzatque per herbas.
 Sex primo in saltu brazzos capit ille tereni,
 fortior at brevior balzus fit iure secundus,
 tertius adiunctis pedibus pariterque dunatis
 225 se levat, et longe signacula quaeque trapassat.
 Hinc nemo ulterius vult secum prendere gattam,
 praesentesque viri forzam stupuere citelli,
 et quod destrezzam paladini puttus haberet.
 Praeterea si vult ad grossam ludere ballam,
 230 ballam quae vento crysteri turgida saltat,
 disfidant alii, maiuscula turba, regazzi.
 Accipit invitum Baldus, datur illico scannus;
 scannum dextra rapit, digitisque accommodat illum.
 Se parat ut ludat, fit pars, fit pactio, fitque
 235 ghirlanda intornum populi contrasta videntis.
 Ingannare tamen stat coniuratio Baldum:
 coniurant omnes excepto nemine contra
 bontatem Baldi, qui animo, qui mente reala
 semper it, et quemquam nunquam tradivit ab ovo.
 240 Quippe Ionardistae pueri male ferre potebant
 quod citadinellos urbis, primosque casarum,
 ut Passarinos, Arlottos, Bonaque corsos
 hic furfantellus villae, stronzusque Cipadae
 vinceret et secum ludorum ferret honores.

- 245 Tunc aliis quidam giottonior inquit ad illum:
 — Si facio invitum, non possis, Balde, revitum
 addere, ni primum deponas pignore nummos. —
 Baldus erat poverus, tinxit rossedine vultum,
 nec sua trentinam marzam scarsella tenebat.
- 250 Iudaeo statuit quam primum vendere quidquid
 tunc habet indossum; guardat per mille beretas
 rossas et nigras populi si gialda videtur.
 Non fuit una quidem, sed tres, sed quinque, sed octo,
 sed videt innumeras tinctas gialdedine brettas,
- 255 namque patarinos baganaios Mantua nutrit.
 His dare vult quod habet, saium, cappamque, camisam.
 At segurtatem facit ingens turba per illum.
 Ergo prior Baldus de signo battere coepit,
 distendit laeva digitum, dextraque scanellum
- 260 stringit et alquantum se gobbans: — Gioca — cridabat.
 Postea subcurrens, socio mandante, piabat
 in frontem scanni ballam, pariterque premebat.
 Illa magisterio chioccata per aëra pirlat,
 bassa tenet medium, nec surgens aethera toccat,
- 265 nec campanili (velut aiunt) more levatur.
 Si contrastantes illam quandoque ribattunt,
 illico Baldus eam redeuntem firmus adocchiat,
 misuratque animo qua se se commodet illi.
 Hanc ergo ut votum fuerat mira arte ritornat,
- 270 et cazzam superat primam, superatque secundam.
 Plus invidabat victor, revidabat, et altrum
 atque altrum faciens, postas sine fine tirabat;
 antequam quam Phoebus giornum portaret in aequor,
 Baldus aquistavit carlinos octo reami.
- 275 Mox sibi mantellum brettamque reponit, abitque,
 ut factum dicat Berto, matrique guadagnum,
 sed puer impatiens quidam non sanguine basso,
 seu ponte Arlotti cretus seu ponte Macerae,
 cui pars soldorum maior perduta dolebat,
- 280 surgit et accipiens compagnos quinque vel octo

- post Baldum afrettat, cui giurat tollere borsam,
tollere si borsam nequeat vult tollere cappam.
at si nec cappam sacramentat velle bravettus
rumpere cervellum, saxisque tridare misellum.
- 285 Baldus arivarat iam iam, hospedale relicto,
ad Vescovati portazzam semper apertam,
san Petrique super campagnam venerat amplam,
ut longo tandem petat ipsam ponte Cipadam.
Hic puer Arlottus Baldum improvisus achiappat,
290 perque gulam prendens leva, dextraque daghettam:
— Redde mihi — chiamat — carlinos fraude tiratos. —
Sic dicens, punctam pugnali approximat occhis.
At Baldus se se pariter disbrigrat ab illo,
et pariter brazzum cortelli tostus aferrat,
- 295 deque manu scarpat ferrum, schiaffumque sonantem
dat talem, quod dextra genae stampata remansit.
Protinus hic pueri stolo clauduntur in uno,
saxa piant, tundosque cavant sub veste giarones.
Baldus mantelli voltat reparamina brazzo,
- 300 deque sua cappa targhae sibi praeparat usum.
Iamque petrae, iam saxa volant, iam cazzaque frusti
stridentes mandant velut archibusa matones.
Baldus at in Sanctae se Agnesae forte rezolam
pugnans retro tirat, ne in schena sentiat hostes.
- 305 Mox cantone pedes animumque piantat in uno,
quem centum picchae discantonare nequirent.
Illi saxorum tempesta ruinat adossum,
sed volucer nunc huc, nunc illuc saltat in altum,
et lapides agili sfronzantes corpore schivat.
- 310 Praticus ut pelagi nochierus, saepe viaggium
dum facit, undarum montagnas ecce levatas
in se prospectans non deserit ille timonem,
non animum perdit, sennum vexatus aguzzat,
scit montare undas, scit rumpere, scitque cavere.
- 315 Baldus idem faciens, oculata mente molares
quum videt in se se bassos altosque volare,

- nunc caput in chinat, nunc dexter, nunc ve sinister,
 sive aperit gambas, seu tollit, sive traversat,
 et lapides atimo tercentum scansat in uno.
- 320 Plus tribus ille horis tanto certamine durat,
 sic ut guardanti populo stupor ultimus esset.
 At puer, illorum capitaneus, currit avantum,
 vultque corozzatus Baldum sepelire quadrellis.
 — Sta retro — Baldus ait, — sta retro, si tibi frontem
- 325 rupero, quid fiet? fuerit, te avviso, todannum. —
 Ille nec ascoltat, nec brigam frasca refudat.
 Tum demum impatiens Baldus non ultra monivit,
 nec saium aspexit rasi brettamque veluti,
 sed piat e terra, bassato corpore, marmor.
- 330 Vibrat et in stomachum sfronzanti murmure chiappat.
 Ille tramortitus cascat, cito creditur esse
 mortuus, unde alii pueri calcanea monstrant.
 Nec stat et ipse etiam Baldus, carneria portat,
 mille per intricicos, per busos mille ficatur,
- 335 donec campagnae factus capitaneus apertae
 it gravis, ut tandem ponat sua castra Cipadae.
 Senserat hoc murmur stropiati forte citelli
 quidam vassallus, spaventans cuncta parolis.
 Hunc Lanzalottum sbricchi dixere bretari,
- 340 sed Slanzagnocum gens rerum pratica dixit.
 Huic talis persona fuit, corpusque disutil,
 qualis erat quondam Mambrini Alfana gigantis.
 Testa super gobbas stabat picolissima spallas,
 non sua sed potius ad nolum tolta parebat;
- 345 iste bravosazzus, cagnazzus, et omnia taians,
 omnia per tressum capiens, guardansque traversum,
 vult gattam, ponitque manum, sfodratque dagazzam,
 peiorem sed semper habet, relevatque coellum.
 Hic ergo Baldum seguitat, seguitansque rechiamat:
- 350 — Prendite ladrettum, ne scampet, prendite forcam,
 a quo spezzata est contis modo testa Zanorsi. —
 His tam fulmineis gens incontrata brauris

- spaventabantur, cercantque piare citellum.
 Prenditur ille cito, citius sed muzzat, et instar
 355 sdruzzolat anguillae, quae nescit stretta teneri.
 Lanzalottus eum seguitat tutavia volentem;
 mastinum videas leporem incalzare legerum,
 imo asinum potius cupidum abboccare capretum,
 sive bovem zoppum sperantem prendere cervum.
 360 Baldus at, egrediens iam portas urbis, ad unum
 tractum ballestrae, stochettum prestus arancat,
 contraque sganzerlam voltans animositer ibat.
 Ille codegonus puero borrivit adossum,
 ut mastinazzus solet assaltare cagnolum.
 365 Baldus ad historiam Orlandini mente recurrit,
 implicat in cappa laevam, dextraque sguainat
 verdugum et cazzans trivilatam concite puntam
 per medium bigoli ferro ventralia passat.
 Vidi ego bistortam, longamque talhora pioppam,
 370 quae dudum tristi segetem morbaverat umbra,
 a pede taiari, magnamque menare ruinam,
 et facere intornum cascando sonare paësum.
 Tale ruinavit vasto cum pondere corpus
 illud, nassutum mundo consumere panem.
 375 At vix spadiculam Baldus de ventre cavarat,
 ecce sibi a longe sbirraiam currere mirat,
 expedit ad cursum gambas, iterumque netatur,
 ad matrisque suae tandem casamenta ritornat.
 Baldovina videns natum quam sudet, ut illa
 380 quae semper vivit leporatti more tremantis
 scribitur in facie nigro pallore, cridatque:
 — Quo fugis? unde venis? quis te facit ire galoppum?
 Dic, balzane tribus pedibus; dic, matte poledre,
 cur me quottidie, cur me, cavester, amazzas? —
 385 Baldus respondet: — Vultis ne, quod ipse giotonum
 mille feram tortos, mille ontas, mille travaios?
 Sum ne asinus forsan, quod sic bastone gratandam
 exponam schenam poltronibus atque gaioffis?

De vanis non multa mihi fit stima parolis:
 390 parlent qui parlant, nunquam tolerabo nec unam
 percossam picolam nec summo tangier ungue,
 de dicto ad factum distantia multa catatur.
 Sbaiaffent homines, chiachiarent, nil estimo zanzas,
 nilque canes timeo bau bau de longe cridantes,
 395 sed griffas teneant ad se, tantumque menazzent,
 namque bravariis pellis neguna foratur. —
 Cui mater: — Fili, nescis proverbialia? nescis
 quod maior piscis solet inghiottire minorem?
 Ne vadas urbem, ne charam desere mammam,
 400 nam tibi promitto, ni praelia, costionesque,
 garbuosque sinas, vives mihi tempore poco. —
 — Stat sua — Baldus ait — moriendi volta, nec ulla est
 foggia resistendi fati, nullusque reparus;
 quid giovat hic nobis testam spezzare medemis,
 405 cum ciascadunis hominum semel hora fichetur?
 Sed precor, in pacem cor vestrum ponite, mater;
 non est tam sozzus, velut est pictura, diavol.
 Haec ea dum parlat, sibi guardat saepe dedretum,
 suspectumque facit matri, miseramque travaiat.
 410 Ecce inter zaffos tandem barisellus arivat
 cortivumque intrat Berti, mandatque piari
 Baldinum subito, quem vult stafilare cavestrum,
 anteque rectores urbis conducere, tanquam
 miraculum magnum, factumque stupore pienum,
 415 quod puer exiguus potuit mazzare gigantem.
 Bertus erat multis abscentus allhora diebus.
 Baldus at ensiculo passaverat inguina zaffi,
 mozzaratque altro brazzum fendente sinistrum.
 Dumque alius propter detrum graffare sotintrat,
 420 donat ei subitum Baldi praestezza roversum,
 ingentique taio nasum guanzamque traversat.
 O puta, quando suis oculis timidissima mater
 inter tot sbirros, interque tot arma fiolum
 esse videt, mortumque putat, pezzisque taiatum,

425 tanto corripitur giazziati cordis afanno,
 ut misera, infelix, longosque experta dolores.
 heu, quater exclamat, quater alta voce Guidonem
 Baldovina vocat, tragico ploranda cothurno,
 quae veniens regum summo de culmine praeceps
 430 nunc ruit et tenues animam sbuccavit in auras.
 Hunc ve habuit finem stirps regia propter amorem.

Interea Baldum zafforum frotta piarat,
 tercentumque soghis strictum fert unus adossum.
 Illeque dum fertur, se scossat, seque dimenat,
 435 si funes spezzare queat, sed vana fadigat,
 nam, quae grossa torum retinere ligamina possent,
 haec eadem retinent septennis membra putini.
 Attamen, ut stizza est mamoletto innata superbo,
 portanti sese collumque addentat et aures.

440 Ecce autem casu godius Sordellus arivat,
 qui de Mottellae campis veniebat in urbem.
 Ipse cavalcabat, celerantibus ante staferis,
 iam vecchius, vecchiezza tamen non debilis ancum:
 non sofiat cornu, non dentem perderat unum,
 445 maccagnos non ante spudat, non retro corezas.
 Conspicit hic mamolum, manicis pedicisque ligatum,
 ante magistratum tanto rumore tirari,
 quanto menchiones troiani tempore vecchio
 ad Priamum regem strassinavere Sinonem.

450 Constitit hic, retinetque briam, firmatque chinaeam,
 stare iubet sbirros, quorum tres esse feritos
 miratur, causamque petit novitatis, ut infans
 vix parlare sciens, vix andans, vixque biassans,
 sic tanquam latro, sic tanquam homicida ligetur.

455 Cui maravianti capitanius omnia narrat,
 sed puer arditumque animum, vocemque speditam
 semper habens magis, ad Sordellum protinus inquit:
 — Gentilhomo, precor, vestrae dignentur orecchie
 causam orphanelli pochis audire parolis.

460 * Non possunt nostrae meliori iudice lites

audiri, nota est Sordelli fama per orbem,
 qui pro iustitiae zelo dat terga thesoris.
 Dicite vos, barone, prius: si contra doverum
 vel vobis borsam, vel quis vult tollere cappam,
 465 borsam ne aut cappam poteritis perdere sic sic
 per dominum nostrum? Sed dicam fortius. Est qui
 vos salit ad stradam, ferroque menazzat, et ipsam
 vult animam dulcem proprio sgroppare ligazzo:
 vos ne illud factum tolerare? manusque tenere
 470 in cortesiam giuntas, velut ipse citellus
 utor ego quando soleo benedicere tolam?
 Vos ne pati, ut vobis sic foeni barba fiatur?
 En quidam sbriccus, cui nullam, credite, noiam,
 noiam quippe dedi nullam nisi prima didisset,
 475 non vergognavit tres me seguitare miaros,
 ut mihi de spallis stricto caput ense levaret.
 Cur homini natura pedes dat, corque, manusque?
 En ego scampabam pedibus, nam pes datur ista
 pro causa; sed, ubi me nil giovasse videbam,
 480 cor saldum feci, saldo quia corde periculum
 omne superchiamus. Cordis manus inde ministra
 quid faciat pro tunc? an tanto urgente bisogno
 perdiderit tempus, seu griffis scalpere rognam,
 seu sub sole grisos investigare pedocchios?
 485 Vos date iudicium, velut usus vester, honestum,
 qui non scordatis tavolae statuta rotundae.
 Si tortus meus est, torti mihi debita poena est,
 si drittus, dritti causam paladinus aiuttet.
 Obstupuit teneri barronus dicta putini,
 490 atque valenthomum subimaginat esse futurum.
 Protimus ad sbirros inquit: — Gens nulla catatur
 sub coeli cappa, quae vos dapocagine vincat.
 Quae vergogna ista est? tostum, cui dico? levate
 hos nodos puero, nec vobis dicere cosam
 495 bis facite, ut quae sit Sordelli barba sciatis. —
 Cui barisellus: — Opus nostrum est ubedire senato,*

nec plus nec mancum facitur quam iussa comandant. —

Talia dum magno strepitu responsa dabantur,
currit multa hominum diversis copia bandis.

00 Hic Sordellus habens proprii moderamen honoris,
ne cum sbirraia rixet praesente brigata,
vertitur ad quosdam citadinos forte trigatos,
istaque sdegnoso memorabat dicta soghigno:
— Magni poltrones sbirri, gens plena pedocchis,
05 gensque morire prius digna est quam nascat, ut ipsum
non voret indarnum panem, vinumque tracannet.
Zafforum mos est non azzaffare verunum,
ni videant illum sibi nullam cingere spadam;
nam si quis testam faciat, sfodrare paratus,
10 continuo turba haec se se surfanta retirat,
ut viles faciunt visto falcone poianae.

At si pauper homo vadit de nocte per urbem,
atque ferat modicum, velut usant ferre, lusorem,
quid faciunt isti ladri merdaeque botazzi?

15 Mandant sbirazzum, qui vadat spegnere lumen,
deque manu poveri tollat cum fraude laternam:
quo facto zentaia ruit, spadasque piombi,
atque carolentas faciunt strepitescere targas.
Circundant nudum, spoiant, stringuntque manettis.

20 Verum si donet, si dico tapinus ad illos
quotquot habet pocos voiat sborsare quatrinos,
lassant ire viam miserum, plenumque gramezza,
qui quot aquistarat noctuque diuque sisinos,
seu battens virgis, seu tirans pectine lanam,
25 ut se se valeat poveramque cibare famciam,
ecce barisello sforzatur tradere boiae,
perdere mantellum, calzas, ipsamque camisam.
Sola Potestatum culpa haec, omnisque palazzi,
officium quibus est ladros adscribere forchis,
30 dismorbare vias sassinis, perdere giottos,
atque stradarolos cunctis squartare videndos,
quos gula iustitiae moveat, non ventris et auri.

Heu tantum poveros, inopes, soldisque carentes,
 cernimus ad forcarn caneui portare colanam!
 535 Non tamen hi nostri patres, iurisqne ministri
 attendunt quoniam, dum cercant suggere borsas,
 dum tascas mungunt alienas, dumque secundant
 prava ministrorum deportamenta suorum,
 iustitiam privant spada, rumpuntque bilanzas,
 540 incagant iuri, monstrantque culamina legi.
 Quam forchae melius poenam gens illa subiret,
 quae forchae ad poenam menans sbirraia vocatur.
 Quin datur his canibus portare licentia spadas.
 Omnibus est vetitum taccare galonibus arma,
 545 arma barisellus, zaffus fert arma solettus,
 atque hominum stronzus, cui curae tollere pegnos,
 unde valenthomines, atque alto sanguine nati
 ferre pudent cinctas hodierno tempore spadas,
 ne quoque per gentem sbirri dicantur et ipsi.
 550 Si malfattorem vadunt comprehendere quemquam,
 prendere non bastat, sed eum spoiare comenzant.
 Hic sibi mantellum, brettam levat ille, sed iste
 saionem, veluti sibi solis furta licerent.
 Impietas nulla est mundo crudelior ista.
 555 Instituuntur enim pro castigare giotones,
 hi tamen ingordi sub manto iuris abarrant,
 sassinantque homines, robbam cum sanguine tollunt.
 At per contrarium facit haec destructio panis,
 quando nocturnis animosa iuventus in horis
 560 itque huc, itque illuc, aliquas vel quaerere brigas,
 vel matinadas dilectis fare morosis:
 cum procul ascoltant cordas toccare lautti,
 et frictum frictum sotanellis iungere cantum,
 cumque vident modica sub luce micare politos
 565 seu corsalettos, seu roncas, sive celatas,
 scantonant subito, scapolant, scansantque diablos,
 parlantes taciti: non est hic robba guadagni.
 Dixerat haec magnus Sordellus verba rasonis,

atque illis iterum mandat solvere Baldum.
 570 Tostus ei paret cavalerus, vincula solvit,
 nec facit ut terzam dicatur cosa fiatam.
 Inde abit et patribus conscriptis dicere factum
 non habet arditum, ne grostas inde reportet.
 Sed Baldus natu gentilis, corde benignus,
 575 ingenio praestans, animo sodus, ore disertus,
 tam bella egregium ringratiat arte baronem,
 ut quot verba movet tot monstret fundere zoias,
 ipseque Sordellus tanto capiatur afetto,
 ut secum portare bramans, voltansque mulettam,
 580 mandat eum famulis in groppam mittere post se.
 At Baldus, factum reputans hoc esse codardum,
 quod montet sic sic alieno fultus aiuto,
 continuo tundum spiccans de littore saltum,
 in groppam leviter gambis se plantat apertis.
 585 Quo saltu barro magis ardet amore putini,
 robbat eum, portatque casam, vestitque galantum,
 paggettumque facit, quo non velocior alter,
 seu scopet vestas damatina bonhora patronis,
 seu porgat potum, seu trinzet, sive per urbem
 590 cursitet huc illuc ad agendum mille facendas.
 Sed iam celesti moriens sol cascat ab arce,
 noxque suas tenebras totum sparpagnat in orbem.
 Gosa soporatur, quae buccis ronfat apertis.

LIBER QUARTUS

Iamque comenزارat Baldi statura levari
altius, et coelo magnis consurgere membris,
iamque misuratur per longum brachia quinque,
5 largus in amplificis relevato pectore spallis,
sed brevis angustos cingit cinctura fianco.
Nervosus gambis, pede parvus, schinchibus acer,
drittus in andatu, levibus qui passibus ipso
vix sabione suas potis est signare pedattas.
Vivaces habet ille oculos, semperque rotatos
10 nunc huc nunc illuc, radio velocius illo,
qui facitur quando sol specchio guardat in uno.
Non huic barba nimis plena est, durataque setis,
at spuntant mento lanosi trenta peluzzi,
cui superum labrum paulo supereminet altro
15 extrius, et savium sic indicat esse futurum.
At quia non habet hac in molli aetate magistrum,
iam compagnones, rofianos, atque sbisaos,
bravazzosque gradat, sbriccos, certosque cagnettos,
qui taiacantones dicuntur, mangiaque ferri.
20 Talibus ingrassat se tantum Baldus ut aetas
virida iuvenazzum transportat more poledri,
non unamque facit stallae spezzare cavezzam;
nempe polastrones isti, dum sanguine caldo,
dumque vigent stomacho, semper mangiare parato,
25 non oleum ponunt nec sal in rebus agendis,
nec mirant cosam naso lontanius ullam.
Solo de Baldo tota parlatur in urbe,

- qui smisuratis sgomentat forcibus omnes,
 nilque deos curat, nil sanctos, nilque diablos.
 30 Non illum spadae, non illum mille zanettae,
 non sbirri et zaffi terrere, nec ipse Gaioffus
 praetor in urbe potest animum domitare superbum.
 Ipsius ad grandem famam, nomenque cagandum,
 non est tam validus brazzus, tam dura gigantis
 35 schena, vel Orlandi sguardus, vel mille Rinaldi,
 qui non sconcaghent nimia formidine bragas.
 Spadazzam lateri cunctis metuendus ataccat,
 quae fuit obscuris Vulcani facta boteghis,
 hanc ve fabri rapido temprarunt fulminis igne
 40 Broth zoppus, sguerzusque Sterops, gobbusque Pyrazzus.
 Leggiadria suos brillabat tanta per artus,
 ut quaecumque potest fieri saltatio, sive
 gatta piet soricum, seu praesta leona caprettum,
 per Baldum fieret, nulla straccante fadiga.
 45 Ergo Cipadicolae primates gensque bravorum,
 quique sacramentant semper simul esse fradellos,
 compellunt Baldum vinclo iuraminis: ut rex
 sit compagnorum voiatque tenere governmentum,
 per quem quisque tamen vitam non stimet un aiium,
 50 namque ubi rex mancat vadunt sotosora facendae.
 Praecipuos sed tres delectos Baldus habebat,
 quorum legnaggium non sit scoltare noiosum.
 Primus erat magnus Fracassus, razza gigantum,
 cuius longa fuit (certe non dico bosiam)
 55 per bellum punctum brazzos persona quaranta.
 Grossilitate staro maior sibi testa dabatur.
 Intrasset boccam totus castronus apertam,
 auriculisque suis fecisset octo stivallos,
 atque super frontem potuisses ludere dadis.
 60 Spallazzas habuit vastas, largamque schenazzam,
 gambones grossos, brazzosque, amplumque culamen.
 Non erat in mundo qui hunc posset ferre cavallus,
 omnes montando schizzabat more fritadae.

65 Ingentem brancans manibus per cornua taurum,
vultabat circum facili giramine testam,
ut facit ad lodrium chiamans strozzerus osellum.
Ventrosam, duramque tulit sua testa celatam,
quae tantum vini, quantum fert zerla, tenebat.
Larga merendendo mangiabat bocca vedellum,
70 nec bene replebant panes ottanta budellos.
Sint quales voiant, trinzeras atque muraias
crollabat manibus, totasque ruebat abassum.
Streppabat digitis ita querzas, tempore vecchias,
ut sterpare solent aios et porra vilani.
75 Tanto ibat strepitu spatians, tantaque gravezza,
tota sub ipsius plantis quod terra tremabat.
Targa illi fuerat plus fundo magna tinazzi,
bastonusque ingens non parvior arbore navis.
Huius progenies Morgante calavit ab illo
80 qui bacchioconem campanae ferre solebat.
 Alter erat Baldi compagnus nomine Cingar,
Cingar scampasoga, cimarostus, salsa diabli,
accortusque, ladro, semper truffare paratus,
in facie scarnus, reliquo sed corpore nervax,
85 praestus in andatu, parlatu, praestus in actu,
semper habens testam nudam, penitusque tosatam.
Praticus ad beffas, truffas, zardasque, soiasque,
deque suo vultu faciens plus mille visazzos,
et simulans varias sguerzo cum lumine morfas,
90 pochis vera loquens voltis, mala guida viarum,
namque domandantes quae sit via dritta camini,
insegnans tortam, comitum drizzabat in ongias.
Portabat semper scarsellam nescio qualem,
de sgaraboldellis plenam, surdisque tenais,
95 cum quibus oscura riccas de nocte botegas
intrabat, caricans pretiosa merce sodales.
Altaros spoiat gesiae, tacitusque subintrat
in sagrastiarum magazenos. salvaque robbas.
Sgardinat o quoties cassettam destriter illam,

- 100 qua tirat offertam pretus pro alzare capellam,
 vel pro massarae potius comprare camoram.
 Tres voltas forcam praesus montaverat altam,
 dumque super scalam, manigoldo stante parato,
 cascaturus erat, calzosque daturus ad orzam,
 105 semper ab armato Baldo, comitante caterva,
 scossus erat, mediisque armis per forza cavatus.
 Qui mox ad primam tornabat protinus artem,
 unde piabatur barisello rursus, et urbem
 ingrediens strictus cordis, trans mille vilanos
 110 armatos nigris spontonibus, atque zanettis,
 protinus a cuncto populo, cunctaque palesus
 gente botegarum conclamabatur ad auras:
 — Ecce diavol adest, non lassat vivere quemquam,
 spoiavit Sancti Franceschi altaria ladrus,
 115 milleque censuras portat manigoldus adossum,
 Sancti Christofori robbavit fratribus ambos
 mezenos, plenumque occhis missaltibus urzum.
 Non pomos brolis, non verzas lassat in hortis,
 non in pollaris gallinas atque capones.
 120 Rupit presbitero chiericam, zagumque reliquit
 pistatum pugnis, quibus abstulit inde cavallam. —
 Talibus insultat populazzus, at ille nientum
 attendit vulgi vitriata fronte cridores,
 dumque in praesonem trahitur, dum forza paratur,
 125 dum latro altuttum debet damatina picari,
 nocte cadenazzos rumpit, scarpatque quadrellos,
 presonem sbusat, tornatque robbare botegas.
 Baldus eum socios super omnes semper amavit,
 namque suam duxit Margutti a semine razzam.
 130 De te quid tandem dicam, Falchette gemelle,
 qui quoque pro Baldo iuraras ponere vitam?
 dicam, sed multis parebo forte bosardus,
 dum dicam quod ego propriis occhialibus hausi.
 Vidi ego Falchettum duplicato corpore natum,
 135 quippe viri buccas usque ad culamen habebat;

ex inde ad caudam veltri sibi forma dabatur.
 Nescio si brancas, lector placidissime, cosam:
 clarius hoc dicam, mangiabat dente virorum,
 smaltitosque cibos mastini ventre cagabat,
 140 quapropter coredorus erat tam praestus, ut ipsos
 zaffaret capros, lepores, dainosque fugaces,
 et quia mezus erat noster, mezusque molossus,
 hunc multi reges, papae, grandesque maēstri
 chortibus in propriis de primis fare volebant,
 145 sed magis incagans papis, regumque favori
 cum Baldo tantum dormit, mangiatque, bibitque.

Interea Baldus vilanellae nomine Bertae
 captus amore, illam patri per forza robavit.
 Illa citadinas omnes quantunque legiadras
 150 vincebat, nedum visi beltate galanti,
 sed gestu, andatu, risu, garboque loquelae.
 Hac ideo causa, magni quoque ductus aviso
 Sordelli, cui semper erant Baldi omnia curae,
 legitimo, ut fas est, illam sposavit anello,
 155 quae fuit assaltu primo schionfata, duosque
 laeta mamolinos portatu fecit in uno,
 quos Grillum fecit nec non chiamare Fanettum,
 tam bellos vultu, tam gaios, tamque politos,
 ut dicas non esse illos nisi pignora Baldi.

160 Creverat interea plenos Zambellus in annos,
 Zambellus Berto natus et matre Tonella,
 qui reputabatur Baldi genus atque fradellus.
 Is quoque sposarat moieram, nomine Laenam,
 barbaque Tognazzus fuit huius causa facendae.
 165 Hic Zambellus erat borella tundior omni,
 nec non aguzzus tanquam pistonus aiadae,
 quidquid aquistabat seu zappa sive gumero
 Baldus spendebat betolis, scottoque tavernae.
 Splendidus in tavola, vult Baldus habere caprettos,
 170 deque sparavero quaias, de astorre fasanos:
 at Zambellus aium, fortasque appena cipollas

- mangiat, et interdum gaudet leccare scudellas.
 Hunc dormire nihil Baldus de nocte volebat,
 quem toto stentare die cogebat in agris.
- 175 Ille fadigando vix quod mangiaret habebat,
 ipse reposando borsam nummosque tenebat.
 Pauper homo cuiquam tot vellet dicere tortos,
 sed timet a solito spallis bastone tocari,
 quem rediens de sera casam sua schena provabat.
- 180 Ergo die quodam solus solettus in arvo
 valde lavorabat, stentans zappare fasolos.
 Iamque visentinis spuntabat Phoebus ab Alpīs,
 Zambellum iam iam mangiandi voia grezabat,
 qui per ventronem vacuas rosegare budellas,
- 185 ireque per cistam grances et gambara sentit.
 Sed quia nessunus pendet carnerus in ulmo,
 quo saltem tozzi sint muffi, aut crusta casetti,
 sed quia vinessae nullus barilottus aquatae,
 qua queat almancum boccam bagnare sugatam,
- 190 trat zappam longe ceu desperatus et alto
 pectore suspirum sborrat per utrumque canalem.
 Inde caput grattans dextra, culumque sinistra,
 non satiare potens ventrem, vult pascere griffas.
 Brontolat in dentes, calcataque verba susurrat,
- 195 atque strepit veluti buliens pignata ravarum.
 Blasphemat, maledicit, ait convitia Baldo,
 namque umberlicus schenae taccatur arentum.
 Impatiens tandem magna sic voce gridavit:
 — O cordis lancum, o vermocagnus, et oyde,
- 200 oyde meus venter, mea panza, meusque budellus!
 sic taceam semper? marza sic famme crepabo?
 strangossabo miser? nec quemquam cerco socorsum?
 quae cascare potest mihi nunc desgratia maior,
 si codesella meas vado parlare cotalas?
- 205 Esto, fracassabit schenam mihi boia ribaldus.
 Non ne fracassabit schenam, nec non tutavia fracassat,
 dummodo vel solam praesumo dire parolam?

ineniam tandem, qui me distoiat afattum
 de tot fastidiis, cagasanguibus atque malannis.
 210 Quem tandem invenies? nemo, mihi crede, trovatur,
 carpere qui gattam praesumat contra tyrannos.
 Invenies forcam, quae sit conclusio doiae.
 Heu me quisque procul cazzat, me quisque refudat,
 namque repezzatum porto frustumque gabanum,
 215 nullaque tegnosam mihi coprit schufia testam,
 nullaque braga tegit nudas diretro facendas,
 et nullum tandem calzat mea gamba schifonem,
 sed ruptis scarpis digiti reperere fenestras,
 nec solum marzum servat mihi borsa quattrinum,
 220 quo possim comprare mufum de pane tochetti,
 quo mihi barberus voiat tosare pedocchios,
 qui me nocte die privum savone travaiant.
 Nausea sum factus populo, derisio genti,
 mattis garratola et nostrae zavatta Cipadae.
 225 Non mancant homines, qui dant conseia, saputi,
 sed mancant qui me piccolo dignantur aiuto.
 Omnes sunt medici, sua sed medicina negatur,
 omnes compagni, sed non compagna scudella.
 Sum riccus, quisquis pro me vult ponere vitam,
 230 sum pauper, nemo pro me vult spendere bezzum.
 Talia parlabat, quando procul ire Tognazzum
 vidit oportunum, sua cui pensiria dicat.
 Hic est ille senex, patriae pater, ille Tognazzus,
 ille cipadenses natus punire giotones.
 235 Saepe fuit consul, dictator saepe Cipadae,
 praticonus enim manezabat iura senati.
 Quisquis conseium cercabat habere Catonis,
 protinus andabat savio parlare Tognazzo.
 Portabat brettam, quae dicta est bretta taeri,
 240 de cuius piga scriptarum copia pendet.
 Consulis est proprium tales portare bolettas,
 unde datur sciri doctae prudentia testae.
 Hanc foggiam brettae vidisse talhora recordor

- in carnevali festis, et tempore matto,
 245 cum mascarantur buffones barbaque chieppi.
 Extra hunc bretonem profert Tognazzus orecchias,
 quas male sufficeret plenas nettare badilus.
 Semper habet longo nasum morcone colantem,
 de quo spirat odor, tanquam cagatoria morbans.
 250 Cascat de spallis frusti zorneia veluti,
 quem garbum populi portabant tempore vecchio.
 Haec appena coprit circum culamina bragas.
 Usat, ut usatur, calzas calzare brasolas,
 hasque satis bastat stringhis stringare duabus,
 255 interdumque scoprit vento boffante culattas.
 Pendet gallono mediis squarcina guainis,
 quae cavat anguillis tunicam, ranisque braghessas.
 Incedit, quamvis gobbo sit tergore, drittus,
 incedensque manus haeret gallonibus ambas,
 260 et pignata paret manighis manigata duobus,
 seque pavonizans menat velut ocha quadernum.
 Saepe tamen manibus faciunt bragalia guantos,
 namque illic digiti scaldantur tempore freddo.
 Hunc igitur cernens vultu Zambellus alegro,
 265 se viat in frettam, currit, cridat: — Ola, Tognazze,
 ola, Tognazze, unam volo vobis dire parolam. —
 Ille catoniaca se se gravitudine voltat:
 — Quis chiamat? — dicit. — O te, Zambelle, volebam,
 te nunc apunctum gestabam pectore ficcum.
 270 Quid facitur? video sic magrum, sic macilentum.
 Nec dum mangiasti? nec dum, Zambelle, bibisti?
 Hora est ut solvas, ubi stat carnerus? arecca. —
 — Ay — Zambellus ait suspirans, — et ayme tapinum!
 non habeo panem, sacchellam cerne vodatam,
 275 non habeo vinum, vacuum quoque cerne barillum.
 Oyde utinam, sic sic ut ego, disinasset et ipse
 Baldus, et ipsa mei mangiatrix Berta poderi.
 Deh giandussa, quibus me tortis ille travaiait!
 Est mihi messeris parlandi grande talentum,

- 280 fors bene sassino plus non stentabor ab illo.
 Da mihi conseium: parlabo? res tibi quadrat? —
 Tognazzus coleram spudans, nasique senapram,
 respondet: — Quadrat? parlabis? meque demandas
 conseium quod et ipsa etiam tua zappa dedisset?
- 285 O macaron, macaron, quae te mattezza piavit
 quid tantum expectas, merlotte? quid? anne becatam,
 anne boconatam speras aliunde, maruffe?
 non tamen usanza est hominum nunc temporis, uilum
 velle dare altorum poveris, nisi praemia dentur.
- 290 Verum dic tandem: quid nam facit ille ribaldus?
 qui centum sogas meritat centumque tenaias.
 Dic Zambelle meus, dic horsu, plangere noli,
 semper maturis tua dic pensiria vecchis,
 qui scozzonato praestant conseia vederò.
- 295 Nosti quam nostri pariter groppantur amores,
 nosti quam semper te fixum porto corada. —
 Cui Zambellus: — Habes multam, Tognazze, rasonem.
 Sed precor, avantum nos hac sedeamus in umbra,
 ne per disgratiam videat nos ille loquentes,
- 300 deque suis penset cosis maledicere pravis,
 teque tracagnadis refrigeret absque riguardo.
 De me non dico, quia sum vezzatus ad illas
 tartufalas, fecique sodas in tergore costas. —
 Tognazzus ringens stizzosa foramina nasi:
- 305 — Quid zanzaris? — ait; — videor sic esse dapocus,
 poltronusque tibi? mihi tota potentia Baldi
 haud posset minimum barbae torzere peluzzum.
 Se sibi provideat, nec ubi me sentiat esse
 praesumat drizzare pedes, aut ponere vistam.
- 310 Qui licet in vulgo multos chiachiaronus amazzet,
 dico quod in vulgo tuiet licet omnia frappis,
 hunc tamen ac similes bravos non estimo fungum.
 Si factis mancant homines, incaga parolis,
 baiantesque canes lunae dic esse codardos.
- 315 Hi bravi portant spadas gallone cadentes,

at quum tempus adest quo sit sfodrare bisognus,
 obstant calcagnis, schenam pro pectore voltant.
 Hi frappant brettas longo tremante penazzo,
 quae coprunt occhium seu dextrum sive sinistrum,
 320 dant centum taios calzis cossalia circum,
 casaccasque breves portant, curtosque capinos,
 ut populus videat gambas ornare velutum,
 bressanamque doro vinctam cordone daghettam.
 Nil tamen est panis, quod manducetur a casam.
 325 Intrans infrottam betolas quandoque bravazzi,
 terribilique graves assaltant caede bocalos,
 expugnantque gregum zaynis, corsumque caraffis.
 Hinc, mox, hinc nascunt illa illa sonantia late
 verba bravariae, velut est: « sagrada, putana,
 330 potta, renego deos, » et multa et plura bravorum,
 quae possunt etiam spaventum mittere coelo.
 Nunc ea dabandam peradessum mitto, sed illos
 tot sine borsettis faciam smaltire budellas.
 Non tibi dico favam, nosco quid pectore gesto. —
 335 Zambellus grattans rognam, qua plenus abundat,
 incipit: — Oyme Deus, quantum sum mortuus, oyde
 non habeo tempus tantas contare facendas.
 Hoc solamenter ego volo te certare, quod ille
 me facit, et fomnam poverosque famere putellos.
 340 Semper ego stento zappans, mea fomnaque filans,
 putti pascentes porcarn; sed zappa, conochia,
 porcaque nil giovant nobis, vorat omnia Baldus,
 omnia Berta tirat pro seque suisque folis.
 Quando casam redeo brazzis stracchedine pistis,
 345 vergottam coenae pensans acatere paratum,
 groppifero bastone prius bonasera salutor.
 Nil nisi panzatas mangio pugnosque cotoros,
 cucchiarumque mihi stranium patientia praestat,
 namque ribaldazzus me chioccat, meque richioccat,
 350 et cum stanghetto dat aiutum Berta marito.
 — Cur — ait — ad stanzam sic sic abonhora ritornas? —

- Mox iterum pistant, strazzant, hinc inde marazzant:
ista vivanda mea est, talis mihi coena paratur,
nec novi carnes aliter guarrire crevatas.
- 55 Laena videns fieri tot tortos, grafiat ongis
mostazzum trezzasque sibi, panzamque flagellat.
Ipse super paiam, sicut mastinus, alozo,
ille meum supra lectum cum coniuge possat.
Fer, precor, altorium, schiavus tibi semper habebor,
- 60 et formaiettum lactis, ballamque botyri
hoc pro servitio tibi pro donare robabo. —
Cui Tognazzus: — Habes totam, Zambelle, rasonem,
multaque me de te povero compassio brancat.
Hunc istum impazzum mihi nunc tantummodo lassa,
- 65 efficiam ne ultra ladro stenteris ab illo.
Talia parlatus se raptim drizzat in urbem,
Zambellusque sui tornat zapponis ad usum.
Qualis cum bocca porcus singiarus aperta,
quem cazzator habet speto pungente feritum,
- 70 it per boscaias, broncos sterposque fracassat,
sanguineamque bavam torto sub dente biassat,
talis Tognazzus currit furibundus ad urbem.
Ante potestatem super alta palatia vadit,
hic argumentis validis, punctoque rasonis,
- 75 testibus ac multis, Baldum provat esse per unum,
qui possit caldus frescus de iure picari.
Inde facit toccare manu, chiarumque videre,
furcifugam Baldum Berti non esse fiolum;
sed memorat, memorantque alii pro tempore vecchi,
- 80 strazzatum quondam poverum capitasse Cipadam,
qui, vaccam pleno ducens ventrone bigambem,
hanc liquit spallis Berti furtimque fugivit.
Haec peperit Baldum, peperit magis imo diablum,
qui crescens Bertum vero pro patre tenebat,
- 85 Zambellumque sibi tenet hactenus esse fradellum.
Sed postquam creppans mater gabiazza morivit,
ipseque sborravit Bertus cum coniuge flatum,

iste gavinellus, praedo, fugiforca, cavester,
 se totae robbae fecit per forza patronum,
 390 quae de iure cadit Zambello, ut cosa palesa est.
 Seu fas sive nefas, vult Baldus habere governum,
 cunctaque post betolas diffalcat, postque putanas,
 Zambellus vangam sine vino et pane maneggiat,
 datque nihil mangians se se mangiare pedocchis.
 395 Tunc homines savios praetor Gaioffus adunat,
 imo tirannazzus populi, qui saepe iacendo
 viderat in somnis venientem a Marte baronem
 mozzantemque sibi testam, se seque vocantem
 francatorem altrum patriae, populique Camillum.
 400 Hinc vilazzus homo, hinc crudeltatis amator
 magnanimum Baldum, Baldique pavebat amicos.
 Imperii zelosus erat, noctesque diesque
 mente masinabat, fabricabat in aëre multos
 castellos miser, ut poltronis usanza tyranni,
 405 suspectumque super Baldum plantaverat omnem.
 At quia grandilitas animi generosaque virtus
 tum gratum patribus, tum plebi fecerat illum,
 stat metuens regno, sed vulpis more pelatae
 mille giotonias fingit, groppatque cagiones,
 410 summittitque homines falsos, nugasque silenter
 spantegat in populum; Baldi bona fama, gradatim
 malmenata, cadens, iam facta infamia puzzat,
 bacchaturque omnes turpissima tromba per urbes,
 deque viro tanto cunctis straparlat in oris.
 415 Hinc nactus causam patres Gaioffus adunat,
 consciumque vocat, pensans occidere Baldum.
 Maxima patritiae razzae convenerat illuc
 squadra, repossato disponens cuncta vedero.
 Est locus in quadro, salam dixere moderni,
 420 bancarum, populique capax, omnisque senati:
 ad cuius frontem stat eburnea scragna Gaioffi,
 undique spadiferis semper circumdata bravis.
 Hic sedet ille minax vultu, sitiensque cruoris.

Non delatores mancant, turpesque cinedi,
125 non sicofantes, gnatones, atque bufoni,
inter quos garrit centum discordia linguis,
millibus et zanzis Gaioffi complet orecchias.
Ergo ubi nobilium cumulata caterva resedit,
clauduntur portae, plebisque canaia recedit.
130 Imperat annutu prius ille silentia dextrae,
taliam dehinc solio parlans commenzat ab alto:
— Vos, domini, patriaeque patres, circumque sedentes
consiliatores, qui nostrae ad iussa bachettae
presentati estis, causamque, modumque petentes,
135 quare ad campanae bottos huc traximus omnes,
quippe diu nostis, vestra non absque saputa
omnia semper ago, dispono, tracto, ministro,
non quia me pactus, vel lex magis obliget ulla,
verum solus amor vestrique stimatio regis
140 id quod amicitiae, tanquam sit iuris, adoprat.
Hactenus adsimulans tacui, grossumque magonem
pectore nutriti, saepe ut prudentia regis
expetit, at vobis (velut experientia monstrat)
tegnosum fecit mater pietosa fiolum.
145 Nostis enim pridem quae, quantaque, qualia Baldi
sint mala, nec modus est in furtis, inque rapinis.
Incoepit postquam aetatem intrare virilem,
incoepit bravos mariolos ducere secum,
quos mangiaferros vocitant et taiapilastros,
150 imo taiaborsas melius nos dicimus illos.
His se constituit caporalem denique Baldus,
qui cunctos omni sceleragine vincit, et illum
rex ego sustineam? patiar? fruitur ne ribaldus
sic bontate mea? quid non pro pace meorum
155 cittadinoꝝ tolero, postquam improbus iste
urbis in excidium novus ut Catilina pependit?
Nostra illum, o patres, patientia longa ribaldum
fecit, ut in ladris non sit ladronior alter.
Quid me vosque simul bertezat, soiat, agabbat?

- 460 Ad quam deveniet sua tandem audacia finem?
 non illum facies vestrae gravitudinis ulla,
 maestasque mei removent, non guardia noctis,
 non sbirri, zaffique fori, non mille diavoi
 spaventant, tanta est hominis petulantia ladri.
- 465 An sentit coelo, terrae, baratroque patere
 iam caedes gladiosque suos? sic contrahit omnem,
 quae sassinorum semper fuit arca, Cipadam,
 ut cives plebemque meam gens illa trucidet?
 illa, inquam, gens nata urbem destrugere nostram?
- 470 quis, rogo, frustatur nostrae sub iure cadreghae?
 quis ve tenaiatur, mediaque in fronte brusatur,
 berlinaeque ovos sentit, forchaeve cavestrum?
 nonne comes Baldi, nonne impia razza Cipadae?
 Doctoratur ibi robbandi vulgus in arte,
- 475 estque scholarorum Baldo data magistro.
 Hinc docti iuvenes sub praeceptore perito
 blasphemare Deum primis didicere parolis;
 mox sibi per boscos ladri domicilia cercant,
 expediuntque manus furtis, stradasque traversant,
- 480 assaltantque homines, amazzant, inque paludes
 spoiatos buttant mortos, pascuntque ranocchios.
 Dum simul hi properant, squadraque serantur in una,
 mille vides roncassas malaguzzas, mille zanettas,
 spuntones, piccas, alebardash et giavarinas.
- 485 Dantque focum schioppis tuf taf sborrante balotta,
 semper habent multo barbazzas pulvere bruttas,
 semper habent oculos scura sub fronte fogatos,
 non guardant unquam dritto cum lumine quemquam,
 sed guardant in qua dinaros parte gubernes,
- 490 sive feras tascha saionis, sive braghettas.
 Protinus ad cifulum cognoscunt esse propinquum
 mercadantem aliquem, cui robbas tollere debent,
 spoiatumque braga linqunt, ipsaque camisa.
 Praesidet his noster Baldus, rex Baldus, ab ipso
- 495 tot mala dependent; Baldo cessante, quid ultra

mercator timeat? quid gens peregrina? quid urbs haec?
 ad caput, o patres, est ad caput omnis habenda
 sollicitudo quidem, quod mozzet spada rasonis.
 Membra nihil possunt, cum spallis testa levatur;
 300 frange caput serpae, non amplius illa menazzat.

Dixit et ingentem premit alto in pectore sdegnum.
 Confremuere omnes, aut quae contraria Baldo
 pars erat, aut vafri quos longa oratio regis
 spinserat in coleram, tollentesque ora manusque
 305 iustitiam clamant: — Quid adhuc mala bestia vivit?
 quid nisi iacturas, homicidia, furta, rapinas,
 o rex, a ladro poterit sperarier unquam?
 picchentur fures, brusetur terra Cipadae,
 ipseque squartatus reliquis exempla ribaldis
 310 praestet, amorbator coeli, terraeque, marisque.

Tum vero ingemuit strictis pars altera buccis,
 compescens digito, Gaioffo adstante, labellum.
 Hic Sordellus adest, quo non audentior alter
 iustitiae in partes et linguae et robore spadae.
 315 Omnium ut aspexit vultus firmarier in se,
 stat morulam, dehinc quantus erat de sede levatus
 apparet, solvitque ingentem ad dicere linguam:
 — Inclyte rex, regisque viri, vosque urbis honorem
 guardantes proceres, quamvis locus iste soluta
 320 labra petat, laxisque velit sine vindice linguas,
 attamen, aut iure hoc, aut quadam lege rasonis,
 quam natura docet, ne me angat culpa tacendi,
 incipiam. Baldi animum, Baldique valorem,
 Baldi consilium novi a puerilibus annis.
 325 Ingenium est homini, quum prima aetate tenellus
 morbezat, se se vitiorum inferre camino,
 si sine cozzono fuerit nullaque cavezza
 huc illuc ruerit, fert ut sfrenata voluptas.
 At puer ingenuus, quamvis retinacula brenae
 330 nesciat, illecebras seguitans, si forte virum quem
 maturum semel audierit, leviterque monentem

- principio, ne virga nimis tenerina, potenti
 contrectata manu, media spezzetur in opra,
 deposita sensim patitur feritate doceri,
 535 seque hominem monstrat, quem humana modestia tantum
 retrahit a vitio, iurisque in glutine firmat.
 Cernimus indomitos plaustro succumbere tauros,
 quorum duriciem removet destrezza biolchi,
 semper idem furiaret equus domitore carente,
 540 nec venit ad pugnum sparaverius absque polastro.
 Sic Baldus iuvenis claro de scemate natus.
 At plures video de vobis torzere testam,
 nasutosque mihi oranti deducere nasos.
 Sat bene nunc vestri pensiria nosco magonis,
 545 quare nolo meas ventis gittare parolas.
 Quam doleo quod longa bovi palearia vecchio
 iam mihi nunc pendent, quam quod mihi bolsa cavalla est.
 Non animus, fateor, mancat, sed forza volavit. —
 Sic ait, et surgens rediit furibundus acasam,
 550 inque tribus giornis nimio langore morivit.
 Aut (veluti exorta est suspicio) fraude Gaioffi
 exitiale bibit, medico porgente, venenum.
 Iamque reposemus, pocum, mea Gosa, priusquam
 briga sequens faciat nobis sudare camisam.

LIBER QUINTUS

Iamque iterum savios homines rex ipse dunarat,
conseium facitur tacito cantone palazzi,
et parlamentum stricto iuramine factum est:
prendere si possunt vel vi vel fraude guererum.
Non vilem curant sbirrorum mittere zurmam,
namque sciunt, certumque tenent, ac saepe provarant
quod tribus in colpis illos taibat apezzi.
Quid statuunt igitur? mestralum praetor acattat
ex illis unum, qui pro mercede quatrini
o cum schena obstaret bastonibus et stafilatis.
Hic eat et Baldum retrovet, letramque senati
porrigat, ut vista cito maiestate sigilli,
quo tam iustitiae quam libertatis imago est,
credat et in ragnam tandem moschetta trabucchet.
5 Mestralus, cui nomen erat Spingarda, dobarat
se totum veluti staffetta dobarier usat:
testa capelletto tegitur, scoriada paratur,
feltricusque brevis recamatur aposta lavacchio.
Cornettus lateri dextro, tascazza sinistro
o pendet, et in magra chiucchia celer ille galoppat.
Saepe tamen pensans quo se menchionus arisgat,
filat subtilis, tremolantes fabricat et iam
pentitus vellet tantam refudasse paciam,
cum bene cognorit, bene cum provaverit olim
5 quam saccenta manus Baldi scusire zupones.
En procul hunc videt interea, qui allhora tenebat
forte canem lasso, nasantibus undique bracchis,

cumque suis sociis, Falchetto, Cingare et altris
 nunc leporem smacchiat, nunc vulpem stanat, et ancum
 30 dentiferos speto cingiales saepe sbudellat.
 Iamque timens Spingarda bragas compleverat omnes,
 se tamen innanimat, toccans sperone iumentam.
 Baldus eum videt et cupidus novitatis atrigat.
 Segue parat Cingar propter robbare cavallum.
 35 Ille arrivatus balzat de arzone redosso,
 datque manum taschae, lettram de millibus altris
 excavat, et basans cerae de more sigillum
 dat Baldo, fingitque sequi mox velle caminum.
 Baldus ait: — Quae te tam grandis fretta balestrat?
 40 imo bibe un trattum, nec non refresca cavallum. —
 Respondet: — Iubeor tribus horis esse Milano.
 Signoria tamen legat omnem vestra tenorem;
 expectabo pocum, si vultis forte coellum. —
 — Fac ita — Baldus ait, comites facit inde dabandam,
 45 scritta quibus legitur tali infucata colore:
 « Salve nostrae urbis spes tota et sola, barone.
 Nuper avisamur (post nuper, « nunc et adessum »)
 patribus a venetis, saviaque a gente Samarchi,
 qualiter in puncto disdocto mille todescos
 50 Can Mastinus habet, furibundus malque tyrannus,
 aut mazzare homines et asaccum mittere terras,
 aut guastare casas et in agris urere spigas.
 Et quia soccorsum nostra de gente Samarco
 multoties dedimus, donec Verona piata est,
 55 in qua Mastinus de Schalis scepra tenebat,
 in nos ille omnem coleram sfogare parecchiat.
 Banderas ottanta menat (Deus omnia voltet),
 forsitan ad saccum nos ibimus ante trigiornos.
 Conseium factum est, gentes armare bisognat,
 60 teque capitanium legimus, Sordellus ad ipsam
 te provat impresam, vel sit fornire bisognus
 moenia bombardis, grossis bastionibus atque
 tollere trinceris, vel protinus ire Bolognam,

- deque bolognesis, deque omni gente Romagnae
65 ducere soldados, quorum tibi nota prodezza est.
Hoc tamen esse placet secretum, namque spiones
arte spionandi mancant si arcana facenda est.
Ad nos ergo statim, vista praesente, venito,
sed solus, factumque tace, nullique palesa ».
- 70 Corripit in facie prima maravilia Baldum,
stansque nihil parlat, testam gratat, omnia versat.
Cingar, scaltrito vulpone cativior omni,
protinus ingannum dubitat, pensatque magagnam.
Spingardae aspectum ficcato lumine guardat.
- 75 Mox ait: — Hem dic tu, quid nunc tractatur in urbe?
quid facitur? — Spingarda, tegens ficto ore pauram,
talìa respondet: — Noster movet arma Pregaius,
ad furiamque datur multis paga fantibus una,
castellum Goyti iam sbombardare frequentant,
- 80 ut fors audistis magnos stamatina ribombos.
De ripa Trenti gens haec ubriaga calavit,
celsaque passarunt montis fastigia Baldi,
nodavere lagum, tandem venere Saloium,
pars ibi smontavit naves, pars mansit in undis.
- 85 Terra coverta armis, lacus, urbes, monsque, palusque.
Hinc pedites sex mille brusant quaecumque trovantur.
Inde lagum Gardae nullo prohibente traversant,
implerunt barcas, implerunt sandala, burchios,
contrastumque illis non fecit rocca Malherbae,
- 90 quae sbombardando sibi circum circa tavanos
discazzare potest, at nunc poltrona badavit,
atque aliam trepidans se fingit habere facendam;
cumque todescorum potuisset frangere classem,
in saccum tenuit testam panzamque gratavit.
- 95 Sirmio se bassum quacchiavit, more quaiotti,
quando sparaverii sentit strepitare sonaios;
et quamvis habeat grossos haec insula scoios,
hanc tamen effecit vilis cagarella gaioffam.
Nilque Desenzanus, nil Revoltella tiravit,

- 100 nil mantovani mater Pescheria Menzi.
 Artelaria stetit rocchae ruginenta Monighae,
 nec cum bellaci bravavit gente Padenghi,
 moeniaque antiqui fundo tremuere Lonati;
 at Solpharinus super altum briccola montem
 105 contrastare volens audax fraschetta todeschis,
 pentivit, meritasque dedit temeraria poenas.
 Saxa comenzavit villanica turba deorsum
 mittere, ne sursum gens lanzchinecca saliret.
 Per filum spadae tandem andavere tapini,
 110 et veluti sulphur flammis rocca illa piavit,
 quam Solpharinum merito chiamabimus ancum,
 nam solpharini de more incensa brusavit,
 et fuit ad magnam campagnam grande faloiium.
 Inclyta non minimam fecit Capriana movestam,
 115 Volta bonae sumpsit vernazzae trenta barillas,
 quas imbriagandos mandavit contra todescos,
 hac ve bonazzavit furiam maris arte todeschi.
 Urbs tamen ipsa Godi, Sordello adstante gaiardo,
 non vult omnino squadrīs concedere passum,
 120 sed fornita bonis de fantis, deque vivandis,
 nocte dieque focum spudat, mollatque corezas.
 Dixerat, huic Cingar soghigno parlat amaro:
 — Ah quam falsorum male scit menzogna copriri! —
 Mox inquit Baldo: — Ne vadas, crede, gabaris,
 125 tendunt, ne dubita, tendunt hi retia moschis. —
 Fracassus, taians sermonem Cingaris, alzat
 testonem, coleramque foras ita pectore buttat:
 — O Cingar, Cingar, moschones retia passant.
 Quae mora? nunc omnes, nunc nunc andemus in urbem,
 130 si sua multipedes texunt laqueamina ragni,
 more tavanorum per forza forabimus illa. —
 Hic Baldus, quem nulla unquam formido retentat,
 non tenet in tempus stafettam. — Vade Milanum,
 vade — inquit, — Sforzamque mea de parte saluta. —
 135 Mox parlat sociis: — Rogo vos, remanete, nec unus

audeat e vobis (si Baldi optatis honorem)
 hanc intrare urbem, vel nunc vel usque domanum.
 Solus eo, ut solus peream, si trador ab ipsis. —
 Ast illi obsistunt monitis, precibusque repugnant.

140 — Ite — ait, — ite viam, de me nec habete paupam. —
 His dictis remanent omnes, it Baldus ad urbem.

Sbirrorum interea squadronem barba Tognazzus
 ante parecchiarat, certo cantone seratum,
 qui stat cum ronchis, sponzonibus atque balestris,
 145 bastantes animo cuncti, stantesque parati
 more valenthominum Baldum azzaffare dedretum.
 Horum Tognazzus capitanius extat, et omnes
 bravus amaëstrat quali se se ordine conzent;
 saepeque dicebat: — Nihil, horsu, timete, gaiardi.
 150 Hic tu stabis, et hic tu, sed tu sta illic et illoc,
 dummodo me voscum sentitis, este valenti.
 Ille ero qui faciet cum Baldo primus asaltum. —
 Sic ait, et totum pensat sibi subdere mundum.

Iamque propinquabat praesentia magna baronis,
 155 contremuere omnes procul adventante guerero.
 Solus it, exiguo tantum seguitante pagetto.
 Iamque salit magni scalinos mille palazzi,
 ingrediturque salam multa de gente capacem.
 Rumor ibi strepitusque sonans assordat orecchias,
 160 namque facendarum tota illuc massa dunatur.
 Turba nodarorum tercentos plurima bancos
 occupat, inchiostro spegazzans rismata cartae,
 accusas illudque suum crudele « citetur »
 exercent, borsasque vodant menchionibus illis,
 165 qui costionantes iam sperant vincere litem,
 nec tamen illa febris speranzae terminat unquam.
 Hic per diversas tractantur multa brigatas;
 ostos, iudaeos, tractos per forza vilanos,
 sbirros, sensaros, daciarios, nobiliumque
 170 sollicitatores, rohanos atque bagassas.
 Iudicis attornum calcatur sedia turbis.

Causidici summum schiappant cridore solarum,
 nil nisi Iasones, Imolas, et Bartola, Porcos,
 in colera memorant, verbisque forantur aguzzis,
 175 mille vilanias sibi dicunt absque riguardo,
 sed non sunt dardi, non archibusa parolae,
 nam plus quam maium post verba fiuntur amici,
 inque vicem lautae donant convivium coenae.
 Mestrales currunt villanis tollere pegnos,
 180 et bastonatas pro pignore saepe riportant.
 Villani positis zappis damatina videntur
 cum scartabellis totam cercare piazzam.
 Is dedit accusam, citat ille, prenditur iste.
 Sforzantur pochis bursas vodare baiocchis:
 185 sin autem sborsant subita praesone ficantur.
 Hic nihil attendunt bursalem praeter ad escam.
 Omnes urget enim sfrenata libido guadagni.
 Baldus adest, animosa cui persona Rinaldi
 splenduit et totum fecit crollare palazzum.
 190 Viderat armatis plenam soldatibus urbem,
 vel se deceptum propter trapolare paratam,
 vel per se factum capitanum forte regendam.
 Interius dubitat, sibi saepeque guardat atorum.
 Heu quia sunt guerrae tradimenta nociva maestro
 195 qui sternit squadras uno certamine fusas,
 illum fraude tamen solus traditorus achiappat.
 Sic leo, qui porcos, ursosve superbus adentat,
 interdum parvo donolinae dente necatur.
 Stabat homo latitans post grossi terga pilastri,
 200 Baldumque observans calcabat pectore fiatum,
 nam prius orditam sic tramam praetor habebat.
 atque beberazzum sat grande sponderat illi.
 Vix ergo Baldus portam transiverat omnem,
 ecce in didellis post tergum traditor ibat,
 205 ut fur nocte solet feltrinis ire solettis;
 dico pedum summis digitis andabat in uno
 groppetto, et cauta dum Baldi mente sinistrum

gallonem passat, manicum videt ensis apertum,
 productumque foras griffis satis esse paratum.
 210 Trät citus ergo manum, nihil advertente barono;
 et quali soricum prestezza gattus adungiat,
 tali corripuit spadam de cortice fodri.
 At ventura brevis semper traditoris habetur,
 non abit in longos falsorum gratia giornos.
 215 Ipse viam fugiens, oneratus munere tanto,
 dum pensat nullum spallis instare travaium,
 ecce rapit cursum Baldus, iungitque ribaldum,
 cui tanta furia tirat in culamine calcem
 ut miser ille, volans per apertam forte fenestram,
 220 non minus ad centum passus tommavit ab alto,
 atque super smaltum se fecit more fritadae.
 Sed tamen haec Baldo fuit utilis onta pochinum,
 qui pariter sbirrum, pariter quoque perdidit ensem.
 Tum quidam sbricchettus adest, nudansque fachinum,
 225 assaltare audet tantum fraschetta valorem.
 Baldus at indretum saltans, celer inde sotintrans,
 huic tali pugno dextram colpivit orecchiam,
 quod dentes ab utraque omnes cecidere ganassa,
 illeque stramazans rupit sibi marmore testam.
 230 Tunc et alhora susum bravosa canaia levatur,
 scopertae insidiae apparent, stratagema palesum est,
 sbraiatum: — Day day, pia, paraque, guarda, retira,
 ad vischium cornacchia vetus iam denique presa est,
 incidit in trapolam toppus, sta salde, cavester,
 235 sta quia te volumus ceu ladrum stringere ferro. —
 Sic smergolantes Baldo calcantur adossum
 cum stanghis, trusis, bastonibus atque tracagnis.
 Infelix Baldus nullum sibi cernit aiuttum,
 nec tenet almancum solettam forte bachettam,
 240 et bastonatas multas relevabat ab illis.
 Verum, ut cumque potest, saltans hinc inde repugnat,
 terribilesque menat, dum balzat in aëra, goffos,
 sanguineamque bavam rabiato spargit ab ore.

Iamque nodarorum bancos subverterat omnes,
 245 spezzaratque caput multis, calamaria trando.
 Tognazzus, qui iam strepito drizzarat uditam,
 ecce salae portam sbirris seguitantibus intrat.
 Protinus hic spadae sfodrantur mille guainis,
 quae intornum Baldo subiant, faciuntque seraium.
 250 Ille sed extrorsum balzo se liberat uno.
 Squarcinam Tognazzus habet, qui primus arivat,
 primus et assultat Baldum sic ore cridando:
 — Sta saldus, es nunc ubi tu non esse putabas,
 sis mihi praesonus, latro, sta, dico, ribalde.
 255 Rende mihi te te, quid adhuc mala bestia bravas?
 rende mihi te te; si non, tibi tiro stocadam. —
 Baldus, id ascoltans, nigrum sput ore venenum,
 atque indignato rosegat sub pectore stizzam.
 Se cuidam interea canevaro tirat apressum,
 260 quem sbalorditum stravaccat pondere pugni,
 deque eius manibus mazzam de robore scarpat,
 qua se cognoscens tutum satis, illico saltat,
 cumque manu laeva calcans in fronte celatam,
 secretamque illam, quam finam bretta tegebat,
 265 trambaiumque alia stringens, spumamque biassans,
 illis moscones coepit scazzare datorum:
 paulatim forti se se in cantone securat.
 Ut facit a multis si quando grangifer orsus
 cerchiatur canibus corsis, hominumque zanettis,
 270 protinus angulei portum cantonis adocchiat,
 quem per forza tenens unguas ibi drittus aguzzas
 vibrat, et hac foggia non scantonabitur unquam;
 sic facit armorum pratighissimus ille guererus,
 quem tamen ut carichis schioppettis atque balestris
 275 mirantes longe potuissent sternere mortum,
 sed vivum in manibus vult illum omnino Potestas,
 mortibus ut centum cruciet sub turre Predellae.
 Tognazzus critat: — Quid adhuc, manigolde, superbis?
 en habet hormaium te forchae lazzus acoltum.

- 280 Non te Fracassi forzae, non Cingaribus artes
altoriant, non cuncta tuae possanza geniae. —
Sic ait, atque menat toto conamine dagam,
ut non scarpasset pulicis de corpore vitam.
Hanc bastone tamen Baldus reparando ributtat.
- 285 Replicat ille furens mandrictos manque roversos,
sed Baldus scrimam, qui doctor in arte docebat,
dum Tognazzus eum sic sic agitare frequentat,
lassavit magnum solido bastone roversum,
centumque in pezzos squarcinula rotta volavit,
- 290 qua propter voltat scapolas Tognazzus, at ille
spolverizat ei gobbam pistante tracagno.
Smergolat ille cridans: — Heu, me succurrite prestum,
oy mea testa, meae spallae, mea schena gratatur. —
At magis in colera Baldus sine lege marazzat,
- 295 attenditque nihil praeter chioccare Tognazzum,
qui fugit et longam dum vult descendere scalam
illico dat Baldus gobbuto in tergore calzum,
quo ruit ad primum scalae miser ille scalinum,
ac usque in fundum rigolavit more borellae,
- 300 quo saltu rupit maiorem pectore costam.
Sed ne scamparet Baldus, gens tota sequebat,
cui se convertens iam iam bussare duabus
affrettat manibus; ceu quando tempore caldi
ad boccam tollens villanus saepe botazzum
- 305 nervosos menat brazzos, factusque gaiardus
de paleis saltare facit frumenta tridatis.
Spezzat ibi spallas, cervellos, brachia, gambas,
hastarumque facit truncos volitare per altas
pallazzi tavolas tich tach resonante tracagno.
- 310 In mezum turbae saltat, ferit, urtat, aterrat,
volgitur intornum sicut rota tunda molini.
Grandior at solito populi squadronus arivat,
dardorumque iacit sylvam, neque cessat in ipsum
tela disarmatum multo vibrare tumultu.
- 315 Heu quae esse potest virtus in corpore stracco?

scampani iam poca illi speranza dabatur,
 mens invicta tamen nullo quantumque tremendo
 mortis spaventu cascat, modo vita gitetur
 propter honorevolas aeterna laude facendas.
 320 Est proprium ladri merito dare colla soghetto,
 est barcaroli affogari et pascere tencas,
 est mercadanti post borsam tradere vitam,
 est praelatorum trito diamante necari,
 est furfantorum fieri pastura pedocchis,
 325 sic quoque soldati decus est, generosaque phama,
 non ludo aut vino aut bruttis marcire putanis,
 sed per mille picas, seu guerris, sive baruffis,
 centum, si tot habet, vitas dare propter honorem.
 En quoque Baldus habet lancis, spadisque foratum
 330 corpus, et ad guisam fontanae vulnera flumen
 spizzant sanguineum, quo sparso lena fiaccos
 destituit nervos, atque ut candela brusando
 paulatim ad vir dum tandem arrivata stuatur.
 Pur quoties menat stangam, disquistilat unum,
 335 interdumque duos homines, non dico bocalos,
 atque super mortos moribundos mille roversat.
 Sex horas et plus guerra durarat in illa,
 quem magis atque magis virtus animositer urget.
 Diffugiunt omnes bastoni denique sorbas,
 340 atque canes multos post terga videntur habere.
 Mirum quod brazzi tam duri forza pur ancum
 servarit solidum, quo fit contesa, travellum;
 sed veluti troppo spezzatur corda tiratu,
 sic nimiae tandem succumbit stanga fadighae.
 345 Dum fortis barro super altae culmina testae
 percutit ingentem magno conamine bravum,
 illum smaccavit tenerellae more cagiadae,
 verum truncones in centum mazza volavit.
 Quo facto gens tota ruit, se calcat, et illum
 350 iamque disarmatum, iamque omni parte feritum,
 azzaffare volunt, trant sogas, trantque cadenas,

multiplicesque illi summittunt fraude viluppos.
 Rex urget, multique patres de gente senati
 dant animum zaffis, conclamant: — Prendite vivum,
 355 vivus servetur, fichetur carcere vivus,
 vivus squartetur, brusetur denique vivus. —
 Ille sed in vultu pro stizza caldus avampat,
 nilque aliud tendit, nec ad altrum sensus adocchiat,
 quam nunc dente sogas, nunc ongis rumpere lazzos,
 360 quos infinitos sibi circum tendere cernit.
 Denique per gambam chiappatur; quaque manera
 merscalchi studiant multo sudore cavallum
 terribilem morsu, calzisque, butare roversum,
 atque inter se se manibus dant vincula gentes,
 365 illeque stravoltus cadit, undique firme ligatus,
 nec valet ulterius calzos agitare superbus,
 sic Baldus capitur; primum cum fraude per unam
 de retro plantam, perque altram praestius, inde
 dantur centum humeris, brazzis, pedibusque cadenae,
 370 cum quibus a collo calcagnos usque ligatur.
 Heu Balde infelix, heu lux invicta baronum,
 te ne illum tanti caricatum pondere ferri?
 stas ve instar pegorae, quando sibi lana tosatur?
 Et tu, quae primum sborrasti ventre poëtam,
 375 Mantua, sic demens, sic grossolana fuisti,
 donaque nec nosti tibi quae gyramina coeli
 dant crebro, ut valeas urbs altera Roma vocari?
 Te stessam fallis, te stessam, Mantua damnas,
 tuque tibi stessae grandis menchiona fuisti.
 380 Te ne decus guerrae, stendardum nobile Martis,
 Baldum ferre tua sic sic a gente ligari?
 sic ve cathenari et nulla pietate feriri?
 At veniet tempus, veniet cito, crede Cocaio,
 quum generosa domus, totum cantata per orbem,
 385 sanguine caesarico veniens Gonzaga, domabit
 gentem Gaioffam, natam consumere panem,
 ac de te Arlottam poterit scazzare canaiam,

altas constituet leges, altrosque statutos,
 inque tuo gremio renovabitur altera proles,
 390 proles gentilis, cortesa, unita sub uno
 principe Francesco, qui lanza gaiarda vocetur,
 qui faciat sensu, forzaque tremare terenum,
 millibus et guerris centos acquistet honores.
 Hic doctus solidam super omnia rumpere lanzam,
 395 doctus et ad stochum, mazzamque, et fulmina spadae,
 doctus equos manegiare leves, Spagnaeque vilanos,
 doctus ad impresam rapidarum bombardarum.
 Razza cavallorum quantum sit brava suorum
 Roma scit, atque simul Florentia, Parma, Bologna,
 400 innumeraeque urbes, palii quae praemia donant.
 Mantua praeclaros pariet tunc nostra guereros,
 altros Orlandos armis, sensuque Catones.
 Inde Cocaiorum surgat casa bassa meorum,
 bassa quidem cuppis, sed rebus maxima gestis.
 405 Apparent nostrae signalia vecchia fameiae
 scilicet in chartis, in muris, inque sepulchris:
 targa Folengazzi centum sbusata feritis
 pendet adhuc muro, nec non de banca balester,
 quem Nicolaus ei Picininus munere misit,
 410 cum Curtatonis sub moenibus ipse gaiardus
 solus aterravit Gattam per forza Melatam,
 qui pivam sacchi padovani sceptra tenebat.
 Sed quid avantandum? toto Pizzanfara mundo
 menchionatus habet guerris quod habere bisognat.
 415 Me quoque, nec dubito, portabit phama per orbem,
 proque suo crescet plus magna Cipada Cocaio.
 Sed de proposito paulatim Gosa trabuccat,
 dumque facit panem, retrovat fecisse fugazzam.
 Gosa, redi, quo nam sine me imbriaga tiraris?
 420 Urbs sotosora diu fuerat voltata per illum
 rumore, populusque ruit, plebisque canaia,
 nescit enim causam trepidansque caminat in armis.
 At zaffi interea Baldum superasse bravezant,

- anteque signores illum duxere ligatum.
125 Tunc Gaioffus ait: — Male sis, giotone, rivatus.
Quantis cum cordis navis zenovesa tiratur,
batarunt appena tuum domitare furorem.
En iam tempus adest, quo scottum solvere debes,
teque super forcarn fas est distendere collum. —
130 Non dare dignatur Baldus responsa tyranno,
nec vir magnanimus vult respondere vilano,
rodit at internam sdegnato in corde cadenam.
Continuo largum buttant sua vulnera guazzum,
et nemo poltronus ibi pietate movetur,
135 qui liget almancum vacuas iam sanguine venas,
chiamet et alcunum doctum medicare ciroitum.
Interea magno redit huc sbraiore Tognazzus,
nudus erat testam, sudans, male conzus, et ipsam
saepe manu gobbam fregat bastone gratatam.
140 Smergolat et magno rumpit clamore solarum,
supplicat ut nunc nunc dentur castiga ribaldo,
sic ve bel et caldus summo balcone pichetur,
ut sit norma aliis ladrissimus optima ladris.
Hinc omnes risu nimio schioppare videntur,
145 mirantes gobbumque senem, vecchiumque crevatum
apparere velut si, quando comoedia fitur,
se se intermediis quidquam risibile monstrat.
Ille sibi vultum sugat pendente camisa,
seque tirans muro schenam fregat instar aselli.
150 Non curat Baldo nimium tamen ire propinquus,
quippe timet ne sic vinctus sibi currat adossum.
At iubet interea praetor fundamine grossi
torrazzi Baldum manicis pedicisque ligari.
Sic igitur bassis oculis miser inde menatur,
155 quem circum armorum calcatim sylva coronat,
nam male segurum est illis quod presa tamagni,
cotantique hominis moveat sotosora Cipadam,
Burbassique omnes populos, gentemque Garoldae.
At magis importat, quod maxima possa Fracassi
160 suspecta est, cui tota subest campagna Poletti.

Baldus at in centro terrae, culoque diabli,
clauditur, et dragmam seu giorni, sive lucernae
non habet, ac tanta est angustia carceris, ut non
carceris, at putridi videatur forma sepulchri.

465 Vermis ibi, rospusque, sorex, et scorpio se se
compagnos illi faciunt, unaque morantur,
racionant una, comedunt et somnia tractant.

Iamque gosuta tuam revoca, Valtropia, Musam.
Sat fladonorum mihi praestitit illa suorum,
470 satque menstrarum smaltivit panza suarum.
Venimus ad finem mangiaminis, omnia pleno
ventre governantur, vos ergo lecate scudellas.

LIBER SEXTUS

Surgit ad impresam nunc gaia Comina stupendam:

Merlinoque suo venit ecce datura socorsum.

Gosa, milanesas peritissima condere trippas,
sat Baldi schiattam, sat nascimenta, sat annos
et putti et iuvenis primo cantavit ab ovo.

Huc, heus, ola, veni mater Bertuzza Gonellae,
quae scaltro faceres salsam cativella diablo.

Materies tibi Cingar erit satis ampla giotonus:

furta, barerias, zardas, genus omne trufarum

0 Cingaris incipias, cunctisque reconta brigatis.

Te rogo per testam coctam cum pelle vedelli,
quam Folletto olim sub lecto fraude robasti,
dummodo cum fata Morgana solus acenam
ire parecchiabat et arosto alzare fiancos:

5 si nostrae quandoque gradat tibi sella mulettae,
quum zobiae giornos sub nubibus uncta galoppas,
iam cane, dumque canis scaltritas Cingaris artes,
ipse ego sordinam sofians titalora sonabo.

Sparpagnatus erat iam toto rumor in orbe,

0 qualiter ad pezzos urbs se mantoana taiabat,
ipseque torrazzi fundo cazzatus in imo

Baldus erat, nec iam vitae speranza dabatur.

Hinc nihil indusiat Fracassus, trottat in urbem,
quippe cavare foras vel Baldum carcere sperat,

5 vel spetrare urbem valido per forza tracagno.

Providus at Cingar, quo non stipulatio alter,
currere post illum satagit, revocatque gigantem.

- Ne, rogo, ne vadas — inquit, — sed pensa futurum.
 Pensa quid in nostram posset travenire malhoram.
- 30 Iuro tibi, si quam facias sotosora movestam,
 taiabunt capitis Baldo in praesone borellam,
 et nostrae imprudens eris unica spinta ruinae.
 Nam dic, quae spesies damni, quae perdita rerum
 esse queat maior, quam mundi perdere solem?
- 35 Fac magis, ut ratio conseiat, pone furorem,
 sume reposamen cordis, tunc omnia vices,
 omnia spezzabis valido bastone rasonis.
 Ne, Fracasse, nega te te summittere nostro
 parero, nisi non salda ratione trovato.
- 40 Prende duos tecum socios de gente Cipadae,
 quos tu saepe trovas inimicos esse paurae,
 sumite corazzas, longumque piate viaggium,
 deque zenoveso portu passate marinam,
 donec arivetis soldani ad regna Gurassi,
- 45 gens ubi guerrigeras iactat mamalucca fadigas,
 tenta, fac ve provam per drittum, perque roversum
 si talem fortasse queas convertere sectam,
 ad Christi non dico fidem sanctaeque Mariae,
 sed mage convertas veniant hunc struggere mundum,
- 50 ut neque tantini restet signale quadrelli.
 At si forte velint et vos renegare batesmum,
 cur non? dum nostri fiat vendetta patroni,
 nos macometani cito deventabimus omnes.
 Talibus in bandis gestorum phama tuorum
- 55 cridat adhuc, quam nulla unquam vecchiezza nigrabit,
 tunc cum parthorum magno sub rege Sophino
 banderalus eras, turcorum contra canaiam.
 Ast ego fratantum, vel vi vel fraude, cavabo,
 ne dubita, Baldum; Baldum, sis certus, habebo.
- 60 I, precor, ac voias Falchettum ducere tecum,
 Moschinumque simul, quia praticus ille paronus
 est maris. I, dico, ne dormi, vade, camina.
 — Ayme — Fracassus ait, — tolerabo linquere Baldum? -

Dixit, et impresam tam grandem fortis abrazzat,
 65 nec dubitat se se soldanum posse Gurassum
 ducere cum toto mamalucchi robore campi.
 Venerat interea, iussus praetore, Tognazzus
 Cipadae ad villam, sicut vulpazza pelata,
 quae, postquam miseris dederat malapasca galinis,
 70 quantum trista potest vadit nascosa per umbras,
 quacchiaque per terram fregat cum corpore panzam.
 Zambellum tollit, quem secum ducit in urbem,
 confortans ut iam stet alegrus contra coluium,
 quem vult omnino squartet, comedatque figatum.
 75 Mox docet andando, pedagogi more galanti,
 quales inchinos moveat, dicat ve parolas,
 quando favellabit messeros ante saputos:
 moccatum teneat tunc nasum, perque nientum
 ardimentum habeat capitis grattare pedocchios.
 80 Zambellus nunquam strepitosas viderat urbes,
 quamvis non multum discostet Manto Cipadam.
 Qua propter totum paret sibi cernere mundum,
 quum videt a longe tot mucchios esse casarum.
 Ad portam Sancti veniunt insemma Georgi,
 85 quinque levatores opus est transcendere pontes.
 Zambellus passat multam non senza fadigam,
 namque procul cernens tantos fumare caminos,
 ascoltansque simul de campanilibus altis
 campanas resonare omnes, dum nubila tronant
 90 (tronabant etenim, coelum imbrattante sirocco),
 se tirat in dretum, dubius si mundus abassum
 tunc veniat, tanto circum strepitante tonatu.
 At strassinat eum Tognazzus more vedelli,
 quando becariam non ille intrare talentat.
 95 Iam venit in piazzam, lignoque capuzzat in uno,
 datque stramazzonem, chioccatque culamine terram.
 Hunc mirare velut mattum populazzus atrigat.
 — Cur — Tognazzus ait, — cur tardas ire davantum?
 Ut video, ad Modenam ursum menare bisognat. —

- 100 Nil parlat Zambellus, habens pensiria zucchae
non gathiata minus, quam rigas carta vogandi.
Surgens ille tamen, sguerzis cum passibus ibat,
atque caminabat veluti res matta per urbem.
Sed stupet esse casas tantas insemma dunatas,
105 tot quoque contradas, tot portas, totque fenestras,
totque canes, homines, tot mulas, totque cavallos;
dumque susum guardat, nunc urtat, nun ve trabuccat,
urtat in inscontros hominum, per saxa trabuccat,
saepeque currentem trigat mirare cavallum,
110 currentesque canes post illum rodere caudam.
Parlat Tognazzus: — Quid sic, Zambelle, stupescis?
Vidistin similes usquam, tantasque cotalas? —
Ille, velut media campagna staret ad ipsum
officium zappae, respondet voce gaiarda:
115 — Potta meae matris, quam granda est ista facenda!
Doh, Tognazze, precor, me lassa videre pochettum.
Tam bellas tezas, tam bellos ipse casottos
non vidi, postquam me matris panza cagavit.
O quantum foenum, stopiamque fenilibus istis
120 gens logare potest pro grassas pascere vaccas!
Quare plus tostum non me, Tognazze, menasti? —
Talia dum sbraiat, matronas ecce politas,
non proprio bellas splendore sed arte beletti,
suspicit in summis stantes guardare fenestris.
125 Hae cito, sentita Zambelli voce cridantis,
se se scoprierant, velut est usanza donarum,
more galanarum testas buttare deforam,
et quoquo strepitu se se affazzare fenestris.
Has mirare trigat Zambellus, postea ditum
130 porrigit in susum, pariter quoque smergolat: — Oh oh,
angonaia, vides illas, Tognazze, fomennas? —
Cui tacite Tognazzus: — Habes num cancar adossum?
quid, maruffe, cridas? — Sic dicens prestiter illi
donat punzonem costis, subterque fiancum.
135 Urlat at ille magis, ditum magis alzat et i, oh

- replicat: — Has bellas cernis, Tognazze, reinas?
 cur tam sberlucent? stellis incago daverum.
 Si nostras guardo fomnas, tot guardo padellas. —
 Tunc cito desperans hinc vecchius desviat illum
 140 in contradam aliam, sic bassa voce loquendo:
 — Claude hanc boccazzam, nisi vis bastone tocari.
 Nunquid, matte, putas mediis in boschibus esse? —
 Dixerat atque illum super alta palatia menat.
 Ante Potestatem tandem Zambellus arivat,
 145 quo visto a longe coepit ridere brigata,
 nam straviatus erat, nam tota mente balordus,
 coctus sole, niger, squarzatus veste, bisunctus,
 monstrabatque super foenum dormisse milannos,
 cui veluti spergol rizzis caviata capillis,
 150 festuchisque riget strami, buschisque paiari.
 Pectinus hanc nunquam raspat, sed striggia bovorum:
 semper habens tegnam, longasque in crinibus unguas,
 namque molestatur schiavonibus ille pedocchis.
 Portat zacchettum grossi, frustique bisetti,
 155 quem dubitas utrum sit drittus, utrumve roversus,
 fertque canevaszi curtam, strettamque camisam,
 quam sine savono bis tantum smoiat in anno.
 Huc igitur veniens coram praetore, tamagnam
 smaravigliabat circum guardare brigatam.
 160 — O codesella — inquit, — quo me, mi barba, tirasti?
 Non isto plus stare volo, Tognazze, fenilo.
 Hinc me torna casam, quia me scagaita molestat.
 — Quid sbraias? — Tognazzus ait; — quin cernis adesse
 messerum? vadas, horsu, marzocche, plusoltra.
 165 Vallá, quid indusias? cui dico? vallá, diavol.
 Tocca manum domino, fac chinum, piga ginocchium,
 dic ve: Bonasera vobis, messere Potestas. —
 Vult ita Zambellus, verum mal praticus aulae
 cortesianus erat, cum porcis semper usatus.
 170 Accidit ut staret suprema in fronte palazzi
 scragna Potestatis, veteres dixere cadregam,

in qua non sedeas, nisi montes octo scalinos.
 Huc it Zambellus, guardat, guardansque, ficatas
 dum tenet in faciem praetoris semper ochiadas,
 175 non alzare pedes memorat, sed fortiter urtat
 inque gradu primo scapuzzat et ecce roversus
 cascat, et in schena talem piat ille cadutam,
 ut pede dischiodet tavolam, culoque fracasset.
 O puta, si centum schiopparunt pectora risu,
 180 si populus strepitans incoepit battere palmas.
 Se levat in coleram, truncum ve Tognazzus aferrat,
 quo cum Zambelli spallas spianare volebat,
 atque super dorsos Galenum ponere boschi.
 Tunc ait: — An sic sic docui te, siccine formam,
 185 materiamque dedi parlandi, brutte cavester?
 tam cito scordasti quidquid stamatina docebam?
 nonne maëstravi te grossum, quomodo bellos
 inchinos facias domino, teneasque netatum
 hunc nasum, dicasque illi: Bona vita patrone? —
 190 Sic ait, atque volens iterum maëstrare gazanum,
 scilicet inchinum curvo formare ginocchio,
 en ventosa sibi scoccat deretro coreza.
 Zambellus voluit tanto discedere bombo,
 namque colubrinam pensaverat esse crocatam.
 195 At quia post crepitum veri nasantur odores:
 qui nec aquam vitam, qui nec salnitria, qui nec
 materias alias pro sbombardare trovatas
 ederat; ast aium, scalognas, porra, cipollas;
 omnibus extemplo patuit magagna Tognazzi.
 200 Tuque medesme puta, si tunc risarola comenzat,
 si centum nasos tenuit brigata stopatos.
 Ille facit scusam stringam rupisse galono,
 omnibus at culpam facies grizzata palesat.
 Zambellum tamen ille tirat, chiamatque dapocum,
 205 chiamat osellazzum, sponsonat, stigat, agrezat,
 ut coprire suum queat hoc sub cortice scorum.
 At male Zambellus simili vezzatus in arte,

dum praeceptoris seguitat documenta Tognazzi,
inclinum fecit tam bellum, tamque legerum,
210 quod cum zenocchio fregit calcante quadrellum.
Inde manum porgit, quam brancans ipse Potestas
dixit: — Benveniat, magnae laus prima Cipadae. —
Mox dextra sentare manu sibi fecit arentum.
Ergo suos contare illic se accingit afanos
215 hic novus orator, quo non Ciceronior alter,
cui tanta in studiis concessa est copia linguae,
quanta patet cum bos sibimet culamina leccat.
Patres conscriptos Zambelli oratio movit,
imbroccare sciens quidquid suadela rechiedit.
220 At sibi praecipue virtus datur una: quod orans
de scala, ut fertur, cadit in cantiria doctor.
Dum lamenta facit multo de crimine Baldi,
saepe suam dicit vaccam fecisse vedellum,
et vult mascherpam signoro mittere caldam.
225 Attamen obscuras dicat licet ille parolas,
cuncta bene intendit discretio multa Gaioffi,
unde datur contra Baldum sententia tandem,
qui stet in aeterno moriturus carceris antro,
totam Zambellus robbam de iure governet.
230 Gobbus at indusians Tognazzus alhora negottam,
corripit armatum zafforum protinus agmen,
itque Potestatis iussu, patrumque statuto,
illas ad saccum Cipadae tradere stanzas,
quas sibi devotas Baldus capelazzus habebat.
235 Ipse Gaioffus erat studio cazzatus in uno:
scilicet ut postquam Baldum presone cademat,
postquam Fracassum certatur abisse gigantem,
de fundamento streppet casamenta Cipadae,
quae gratat hinc Bressam, quae pectinat inde Cremonam,
240 saepeque Ferraram vodis facit ire besazzis,
saepeque Veronam plenis facit ire braghessis.
Nec solum terret sua maxima phama Milanum,
nec solum Romam, Zenovam, gentemque Samarchi,

sed late imperium, populos ac regna Bacani.
 245 Cingar id audierat, totum se in tergore stringit,
 omnia pro Baldo vult mente patire gaiarda;
 dumque sachezatur, vaditque Cipada botino,
 huic casa plus mansit barberi netta bacino.
 Non latet at coram sbirris, coramque Tognazzo
 250 comparet, zuratque illis, sacramentat et inquit:
 non unquam tenuisse ladri consortia Baldi;
 quamque potest, se se Tognazzo fingit amicum.
 Denique finito iam sacco, tornat in urbem
 chors armata, ferens varias in tergore strazzas,
 255 diversumque parans sibi bestiamen avantum.
 Uxor at interea Baldi, quae Berta vocatur,
 nuda viro, infelix, vix uno tecta sochino,
 de Berti poverina casis per forza levata est,
 nam, velut a patribus sententia fixa dabatur,
 260 possessum Zambellus habens possessor habetur.
 At sfortunatam Cingar non deserit illam,
 quae male stentaret, vel forte pericolus esset,
 ne supra scragnam, velut usat robba guadagni,
 ipsa sedens tencat bottegam semper apertam,
 265 ni Cingar monitis et re sibi praestet aiuttum.
 Illa fiolinos lactat vidoëlla gemellos,
 inque domo patris filat, spesamque guadagnat.
 Quae tamen in colera nimio saltata dolore
 buttat humi fusum, vellitque galone conocchiam,
 270 stangonemque piat, Zambelli ad tecta galoppat,
 quem bastonatis tam spessis battere giurat,
 quam spessis usant villani tundere paiam.
 Guai, Zambelle, tibi, si te retrovabit acasam!
 Veh spallis, schenisque tuis: tempesta diablae
 275 ecce tibi magnam portat furibunda ruinam.
 O ventura ingens, quod eras lontanus alhora,
 sed tua Laena tamen, tua coniunx dico galanta,
 quae te matturlum gaudebat habere maritum,
 ut videt in se se bestialem currere Bertam,

- 280 atque vilanias sibi sic tutavia cridantem,
 quae vult, quae chiodum ficcat iam battere sellam,
 postquam nulla datur sors bastonare cavailum,
 ipsa quoque a fianco destaccat provida roccam.
 Dico, Laena videns in se properare colaltram,
 285 detrahit a laevo costato praesta conocchiam,
 quam nunc nunc magno stopparum fasce gravarat,
 dumque illam pensat subito deponere zosum
 atque foiadarum simul azzaffare canellam,
 Berta sopraveniens stangam drovare comenzat.
- 290 Laena carens aliis armis, cito currit ad ignem,
 cui linum et roccam porgit, focus illico seccam
 materiam brancans ita flammam tostus avampat,
 ut cito bombardans murum colubrina fogatur.
 Berta videns in se magnum crevisse faloiium,
 295 terga dat, itque viam, scapolat, volat instar oselli,
 namque fogum contra combattere magna patia est.
 Altera, quae antiquas offesas mille ricordat,
 non minus incalzat, tanquam sparaveria quaiam,
 quam fugit illa, velut smerlum lodoletta sequentem.
- 300 Laena studet lanam trezzis atacare fogatam,
 Berta cridat: — Mea chara soror, cugnataque dulcis,
 parce mihi, me me miseram, perdona sorellae. —
 Laena cridare sinit, quae nullis victa pregheris
 mercadantescas plus monstrat semper orecchias.
- 305 Dextra sfavillantem brasato stamine cannam
 alta tenet, sed laeva studet, dum curritur, illam
 prendere seu chiomis, scufia cascante, solutis,
 seu per guarnellum, vento boffante, levatum.
 Berta magis rancat, nonnullas iamque favillas
- 310 schioppizzare super coppam sibi sentit apertam,
 unde caput voltans sofiat pro estinguere pensum,
 sed nasi cimiola sui scottata bofavit.
 Hinc duplicat cursum per drittum, perque traversum,
 non aliter currens quam gatta domestica pocum
 315 ad cuius caudam porci vesica tacatur,

in qua sunt favae seu tres seu quinque granelli.
Illa fugit, sentitque fabas post terga sonantes,
quoque magis properat semper seguitatur ab illa
vesica, pensatque hominem sibi currere dretum.
320 Tandem perveniens ad quandam Berta masonem,
altorium vocitat, vultque altam scandere sepem,
contextam stropis salicum, plenamque rovidis.
Utque salita fuit, propter saltare delaium,
se se cum socca spinis gathiavit in illis,
325 stantibus in susum pedibus vilupata remansit,
fecit scoperto solem tenebrare quaderno,
contraque naturam superavit luna maritum.
Non stetit indarnum, sed caldam Laena conocchiam
mersit in ecclipsim, qui iam scuraverat orbem.
330 Quando focum sensit coxas bona donna brovantem,
victa dolore simul, fumantem supra menestram
sopiat, atque altro mollat simul ore corezam,
quae potuit vento roccam smorzare gaiardo.
Quo facto, intrighis tandem se sbrigat ab illis,
335 inque pedem saltans, animosior igne stuato,
inchinat se se, medium rapit illa quadrellum,
contraque cugnatam magno conamine lanzat.
Laena tamen saxum leggiadro corpore schivat,
medesimumque pians dardeggiat ad unde venivit.
340 Inter eas igitur spinorum macchia manebat,
ultra quam se se pedezonto Berta gitavit,
hic se brancantes per trezzas unguibus ambae
tambussant, mordent, squarzant, sine forbice tostant.
Vidi gallinas quandoque, vel ova covantes,
345 vel pullinorum squadras per ubique guidantes,
appizzare brigam becchis, graffisque cruentam.
Qualiter apparent spennatis undique bustis,
dum se beccantes raspis grassantur aguzzis,
taliter in finem se Laena et Berta travaiant.
350 Audito tanto strepitu visinanza corivit,
et quasi iam mortas ambas catavere iacentes,

quas vecchius Zambo cagnesca pace ligavit.
 Sic quoque Tognazzus venit huc, venit huc quoque Cingar,
 atque ribaldellus, simulans deffendere Laenam,
 355 dat tortum Bertae, fictoque furore menazzat,
 imo levans dextram monstrat dare velle bufettum.
 Sed Tognazzus eum repiat, repiansque favellat:
 — Quid facis? o Cingar; quem nam aquistamus honorem
 nos homines maschii femnas bussare matazzas?
 360 Non ne ricordaris quod Doctrinale comandat:
 « Foeminea in pena est nullum memorabile nomen,
 poltronam sed habet talis victoria laudem »?
 Eligo plus tostum combattere contra diablum,
 quam contra femnas, peiores trenta diablis.
 365 Quo magis illius schenas, humerosque tracagnas,
 illa vilanias in te magis aspra sagittat.
 Non est ira quidem super huius daemonis iram.
 Quam si etiam nolens, etiam sine mente nocendi,
 tantillum laedis, quantillum littera fert « i »,

370 littera pro bretta, quantillum sive pedocchius,
 sive tuam cagat pulichettus supra camisam,
 oyme, cave sennumque tene scaltriltus acoltum,
 namque Sinona bifrons, namque illa gnatona trilinguis,
 vel panem tavola cum tecum mangiet in una,
 375 vel somnum lecto cum tecum prenda in uno,
 vel stet, vel sedeat, vel eat, vel tornet acasam,
 vel patres nostros ad missam curva biasset,
 cervello semper masinat, sensuque lavorat,
 lambicat ingenio, distillat corde, misurat

380 quae sunt mente quidem, quae sunt facienda tumultu,
 quove modo de te miserello, quave manera
 suscipiat frendens vendettam denique largam.
 O sfortunati, miseri, pazzique mariti,
 tradite vulparum gallinas ante governo,
 385 ante lupis pegoras, sparaveribus ante quaiottos,
 quam migolam fidei vestris praestare moieris.
 Foemina sola potest omnem destrugere terram,

tam bene scit frodas animo componere torto.
 Bronzinum gerit illa caput, quod, quanta Milani
 390 artelaria tenet castellum, quanta Ferarae
 duca parecchiavit per supra perque datornum,
 non nasi (mihi crede) pilum spetraret ab illo.
 Cervicosa suum, vel versum vel ve roversum,
 sicut aristotilans, autenticat illa parerum.
 395 Vult sit evangelium quod pensat, quodve favellat.
 Tota ostinato, mattoque paranda cavallo,
 qui se fraschuzzam plantat restitus ad omnem.
 Sed quid ego ad solem candelae trado lusorem?
 sed quid ego ad savium studeo donare saperum?
 400 Tu, Cingar, melius nosti, tu saepe provasti
 quando supervivens, nec adhuc portata diabolo,
 prima tua uxor te quondam Gnesina domabat.
 Dic rogo, dic nobis: qua stringas morte tiravit?
 quandoquidem phama est quod eam de pane cavasti.
 405 Sed quo seu ferro, sed quo seu flumine, sed quo
 seu lazzo moruit, prorsus nescitur, adunca
 non tibi noiosum sit, Cingar, dicere tutum,
 dum prohibet nostros festa haec hodierna labores.
 Incipe; Zambo, sede, vosque omnes, quaeso, sedete.
 410 At scozzonatus Cingar, cui tempore longo
 ad mentem tota est, et a sennum pleniter omnis
 ars tacagnariae, sanctae quoque regula Cittae,
 se se in cervellum retinet, stratagemaque pensat.
 quo sit ab infido trapolatus forte Tognazzo,
 415 ut solet a visco trapolarier oca marina,
 namque procul dubio vivam soteraverat illam,
 quam reperit torno fusos componere tortos.
 Ergo putans factum non ancum esse palesum,
 hic stetit in puncto iuris, nullaque manera
 420 vestit zorneiam zanzarum more legeri,
 sed magis officio se se gnatonis adaptat.
 — O — ait, — o dignas semper, Tognazze, parolas
 consiliatrices, plenas Solomone, tilatas,

- sentimus de te, de te neque fallimur unquam.
- 425 Non nisi laudandum est praticonis credere vecchis. —
 Dixerat, et versum Bertam cito lassat ochiadam,
 cegnandoque facit scusam, de more cativi,
 si dixit dignum parlamentum esse Tognazzi,
 quod sempiternis taitetur marmore seclis,
- 430 dignum quod lettris doris ut messa notetur,
 namque senem pazzum cupit his caparare losenghis.
 Berta, cativerias quae Cingaris adnotat omnes,
 quae quoque non minus est quam Cingar plena magagnis,
 vertitur ad vecchium, sic dulciter ore locuta:
- 435 — Barba Tognazze, volat clarissima phama Cipadae
 de Castelluzzi regnis ad scepra Moraighae,
 non virtute mei (volo confessare) mariti,
 non quod in hoc nostro stet gens paladina tereno,
 at vestrae largo saviezzae plena tesoro.
- 440 Sic alias Cipada suo cibatur ubere terras,
 porchettos ut scrova suos, ut cagna catellos.
 In pede conseio si stat Cipada Tognazzi,
 conseio pariter rueret Cipada Tognazzi.
 Attamen hoc uno Reverentia Vestra capuzzat,
- 445 foemineam quae sic razzam generaliter urtat.
 Fallitur ah quandoque viri doctrina saputi!
 Vos consul magnus, vos rex, vos papa Cipadae,
 cui datur in manibus tam magni brena cavalli,
 et mala sic vestram sottomittit opinio testam?
- 450 Ah mi barba, nimis qui mangiat denique crepat.
 Sconsolata quidem domus est, et plena gramezzae,
 in qua nulla tenet dacattum foemina robbam.
 Foemina si maschio nunquam concederet illam
 quam debet portam, mundus sine gente quid esset?
- 455 nonne sine asinis et porcis stalla pareret?
 Non maschius tolerat pariendo mortis arisgum,
 it sine penso natorum, et coniugis, imo
 absque sui stessi cura propriaeque fameiae,
 itque solazzando ad spassum poltronus, et uxor

- 460 foemina si fallat quandoque, caditque supina
 quae maraveia? Nequit calcagno sistere tondo:
 qua nil mobilius, qua nil tenerinius, et qua
 nil cascabilius terris natura tapavit.
 Ast homo, qui reputat se se genus esse provatum,
 465 maturumque, gravemque, finum, plenumque rasonis,
 de cuius larghis egressa est foemina costis,
 proh Deus! impresas quas non facit ille gaioffas?
 Non bos, non asinus, non quaevis bestia matta,
 fare quod ipse facit vellet per mille prevendas.
- 470 Dicite: per vostramque fidem, mihi dicite verum,
 de quantis toto ladris piccantur in orbe,
 de quantis linguis, aut occhis, de quot orecchis
 beccariae hominum faciuntur iure malorum,
 nunquid in ipsorum numero muliercula sola est?
- 475 Aut si sunt aliquae, naso numerare potestis.
 Foemina non, coelum renegans, chiamansque diablum,
 noctibus integris stat ludens perdere scudos,
 perdere mantellum, camisam, perdere bragam,
 sive sbaraino, seu cricca, sive tarocco.
- 480 Foemina non habitat boscos, non spoiat, amazzat
 ladra viandantes, non praticat illa palazzum
 peiorem boschis, ut robbet, strozzet, abarret,
 scortighet orphanulos nudos, viduasque tapinas.
 Foemina non cibatur osellazzos carne rapaces,
- 485 non suppis braccos, non blanco pane levreros;
 non quando sentit portam chioccare famatum,
 strazzosumque inopem, panisque rogare tochellum:
 — Vade — ait — in pacem, nec voias frangere portam. —
 Foemina non stuprat pueros, sforzatque puellas,
- 490 non dat ad usuram, non scalat nocte fenestras,
 non facit alchimiā falsam, tosatque monetam,
 non seguitans campum quae sunt aliena rapinat.
 Hae sunt impresae dignae, sanctaeque facendae,
 sunt bene gesta viri, cui summa potentia soli
- 495 cor sublime dedit, dedit esse, deditque vedutam

ingenii, sennumque gravem, saldamque rasonem.
O sine vergogna sfazzati, o lorda somenza:
ite lupi, porcique, canes, asinique, cavalli,
namque lupos, porcosque, canes, asinosque, cavallos,
500 non homines vos dire licet, formasque rasonis.
At si voltamus chartam, bona foemina sola est,
quae stentare domi solet, ac ter mille facendas
misterum facit hic ut in una commodet hora.
Dum sternit lectum, saltat brodus extra lavezum,
505 sgnavolat in cuna mamolettus, lacve domandat,
rodere vult toccum panis maiusculus alter,
porcellus grugnit, gallus, gallina chechellant,
clozzaque pulcinos studiat diffendere milvo,
ad quem scazzandum non est qui smergolet ay ay.
510 Ac ita mille operas opus est insemma redrizzem:
qua pignata bulit, stizzos tiro praesto dabandam,
tunc quoque cum semolis meschio brotalia porco,
mittigo puttellum dans lac, pezzasve cacatas
smerdolo, fanciullum maiorem pane tasento,
515 atque tut an trattum clamans pronuntio pit pit,
currunt galinae solitum beccare granazzum.
En quot ad effectum mandat bona foemina cosas.
Quis vestri capitis cerchet, Tognazze, pedocchios,
quis massaricias bruttas lavet atque mudandas,
520 quis tandem spulicare queat damatina camisam?
Si vobis nulla est mulier, vel baila, vel uxor,
quis gerat officium pelizzae, scaldaque letti?
Ne biasmate igitur nostram, Tognazze, geniam,
nam Bertolinam postquam sepelivimus illam,
525 illam, quae lungo fuit uxor tempore vobis,
non est quae teneat vos bellum, vosque tilatum.
Tunc de calcagnis suspirum grande cavavit
Tognazzus, dicens: — Cordoium, Berta, dedisti,
cum Bertolinae memorasti nomen amatae.
530 Cunctas plus tostum voluissem perdere vaccas,
quam Bertolinam, quae vaccas praestitit omnes.

- Sunt modo quinque anni, passarunt forsitan et sex,
quod Bertolinam sposavi mense novembro.
Ayme, quis illius costumos dicere posset,
535 stare pares dignos regis, papaeque moeris?
Mille quidem pegoras media beberasset in hora,
docta fuit grassos manibus componere gnoccos,
tortas, tortellos, maccum, muliebre polenta.
Non ego scordabo donec mihi vita manebit
540 splendentem manuum pellem, digitosque galantos.
At si narretur tutum, nimis esset afannus,
quando recordor eam totus disnembolor intus.
tot bon costumos habuit quod testa capillos.
Cingar vix retinet schioppanti in pectore milzam:
545 — In verum — dixit, — femnam moruisse cotalam
est grandis codesella tuis, Tognazze, facendis.
Nam tua robba, domus vadunt sotosora, quod illa
instrumentorum fuit unica mastra tuorum.
Sed moruit; quid te plus oltra gramire bisognat?
550 Prende aliam, quae te scaldet, bon home, putinam,
ne dubita, quoniam contado stamus in uno,
quo genus ad plenum bestiaminis huius habetur.
O utinam semper sit tanta caristia panis,
quanta est donnarum per totum copia mundum! —
555 Sic ait, et Bertae cignavit, ut inde recedat,
vult quia cum solo solus remanere Tognazzo.
Berta cativa sciens quidquid trammatur ab illo
accipit inchino reverenti a barba Tognazzo
combiatum, occhiadamque illi slanzavit amaram.
560 Tuque, Comina, satis cantasti; Gosa merendam
ecce parecchiavit pro te, pro meque modernam.
Iam dudum pleno fumat bona suppa cadino.

LIBER SEPTIMUS

Maxima nostrorum sedeat praesentia patrum,
qui sese reputant solos mangiasse Minervam,
et sunt plus matti quam centum mille cavalli.
Ne, rogo, sdegnentur nostram ascoltare Cominam,
5 quae vecchium quendam zurans habuisse maritum,
inque capronazzum penitus vertisse zelosum,
sic maricondarum scudellis plena comenzat.

Cingar, amicitiam Baldi super omnia guardans,
totas ingenii sothiezzas ponit acampum,
10 vel sit opus robbam, vel opus sit perdere testam,
an queat hunc ipsum duris sferrare cadenis.
Fingit amicari volpina fraude Tognazzo,
cum quo raggionans longis diversa parolis
venerat ad causam Baldi finaliter ipsam,
15 de quo mille malos simulando dire comenzat:
qui sit fur, latro, stradarolus, forca, ribaldus,
qui sit amazzator gentis, qui mille diablos,
mille satanassos portet maledettus adossum,
qui centum meritet mortes, vel mille, vel octo
20 millia, vel centum centena miara soghetto.
Inde cavestrellus, voltans parlamen in altrum,
introit ad factum Bertae, quae priva marito,
carceribus chiuso aeternis, cum rebus habendo
iam desperatis, iam mortuis, iamque sepultis,
5 vult sibi compagnum lecti accattare novellum.

- Quo dicto alquantum tacitus manet, inde comenzat:
 — Sunt arcana mihi, tibi quae, mi barba Tognazze,
 dire habeo, modo sis mutus, nullique paleses.
 Est importanzae non pochae impresa cotalis,
 30 nec nisi sub groppo confessionis habenda.
 Zura mihi, quod te possit portare diavol,
 si minimum cennum praesumas fare de hac re. —
 — Dic — Tognazzus ait, — promitto, zuro, piabo
 mille sacramentos, non talia dire neguno. —
 35 Cingar suspirat tacitus, mox parlat: — Amicus
 non est daverum, qui quidquam coelat amico.
 Semper usanza fuit mecum servire libenter:
 attamen unde mei siat interessus honoris,
 omnibus incago respectibus atque guadagnis.
 40 Quorsum haec? forte inquis; nam forsitan esse putabor
 rebus in his, quae sum dicturus barba Tognazzo,
 sive tabachinus seu qui trucimaniter intrat
 furtim cantones omnes et acordat amantes.
 Attamen haec quoniam fieri dritissima possunt;
 45 quando quidem sacra matrimonia rite sequantur,
 nullus ab officio me sancto absterreat isto.
 Berta, uxor Baldi quondam, nunc solta marito,
 abrasata tuum cruciatur propter amorem,
 penseros mihi saepe suos e pectore sgotat.
 50 Non tantos crevellus habet fundamine busos,
 nec quae formaium grattat grattucchia matellum,
 quantos illa suo fert pro te in ventre forato.
 Semper te chiamat, semper te smaniat unum,
 semper suspirat, lagnat, sibi pectora chioccat,
 55 atque suum dubitat ne cor, ingrate, refudes.
 — O mi belle — cridat, — cur non, mi belle Tognazze,
 scis quod amo et brusor de te, mi belle Tognazze?
 Mi Narcise, veni, mi mi Ganimelle, camina.
 Ne me despresies, ne bocca melada refudes. —
 60 Sic meschina cridat, nimio tal volta brusoro
 trasportata ultra proprii confinia senni.

Nocte, die pensat de teque, tuoque bochino,
quem dolzore quidem pensat superare povinas.
Cuius multiplicat sic nervos doia per omnes,
65 ut dicas: Oyme, sborrat tapinella fiatum.
Cerco ego de tantis illam distollere brighis,
sed sempermaium retrovo fecisse nientum,
qua propter de parte sua tibi porto novellam:
si dignare velis secum dormire maritus,
70 dummodo secreto fiant sub foedere nozzae. —
Cingar aquam pedibus talem dat barba Tognazzi,
ut vecchius pazzus magis altus crescat aquatus;
nec penses quod tunc in beccum rideat illi,
sed tales Cingar despikat ab ore parolas,
75 ut simul in centum Credos credisset alhora.
Quali praestezza tordus se in rete viluppat,
sive ad porrectum trat rana golosa boconem,
moscaque multipedis gathiatur compede ragni,
tali veschiatur Bertae Tognazzus amore.
80 Qui prius alquantum schenam longare comenzat,
atque bavas digitis labro forbire colantes.
Mox abbrazzato ter Cingere, terque basato,
sic ait: — Esse potest? an me mea Berta maritum
appetit? o nihil hac impresa charius esse
85 quippe mihi posset, contentor, cedo, fiatur.
Illa parangonem de me si fecerit ullum,
poltronem dicat Baldum, dicat ve dapocum,
desideretque illum, similesque perire maritos.
Non pensare susum voiat mea Bertola, Cingar,
90 quod mihi sit modicum gobbae, quod testa capillos
profluat alquantos, velut est usanza, canutos;
non hos, crede mihi, non hos vecchiezza biancat,
non mihi pro senio mancat dens iste davantum,
at sunt affanni, mihi quos respublica donat;
95 nam possum giurare tibi, me cancar amazzet,
non habeo nisi non annos quaranta duobus.
Si tamen illa velit penitus pensare Tognazzum

esse ribambitum vecchium, similemque vetusto
 Mathusalem, quae sit memoret sententia Gonellae:
 100 « Forza datur iuveni, vecchio destrezza galanto ».

Sum bellus, riccus, sum prudens, sumque gaiardus,
 est quoque grassa mihi possessio, grassaque vallis,
 vallis non per quam ranarum turba coaxat,
 non qua zenzalae nascuntur in aëre guasto,
 105 auribus et nostris cantant, dicuntque cosinum,
 ast ibi vina satis, multumque potentia recoio,
 dulcia, garba, rubras facientia denique galtas;
 vaccas tres habeo, Cervam, Moramque, Bonelam,
 quae mihi mascherpas faciunt in tempore quoquo,
 110 et sua quatrinos cumulat mihi soccida multos.
 Non mihi de paia casamentum, deque canellis,
 quos picolus boffare queat per nubila ventus,
 imo de coctis domus est fabricata quadrellis,
 cuius colmegna est cuppis coverta novellis,
 115 qui sunt ex numero viginti quinque desinae.
 Tum quidquid zappae, tum quidquid in arte cosinae
 esse potest, habeo: vangas, rastillia, rascos,
 marrazzos, rasegas, ficcos in aratra gumeros,
 hinc ve segursellos, manarinos, inde badilos,
 120 cum quibus et soleo zoccos spaccare segures,
 chiodos, martellos, trivilinos, atque trivellas,
 ferraque segandi, gramolam, misamque farinae,
 burrattos, descos, sedacia, mille facendas,
 quas narrare quidem facerem fastidia mondo:
 125 haec ad commandum charae sunt omnia Bertae.

λ Doctor aratoria sum menzonatus in arte,
 doctor et a stalla grassum portare ledamum,
 omnibus in seris plenas scio mungere vaccas,
 inque rotam tondam teneros calcare casettos.
 130 Non plasentinis malghesibus atque vacaris
 invideo lactis frescum menare botirum.
 Herbida prata scio cum falce taiare seganti,
 scavedagnare agros, fossatis cingere campos,

- subque iugo drizzare boves usareque manzos.
 135 Sunt mihi porcilli tres, virdo vimine facti,
 inque meo solum cortivo deputo fornum,
 tota suum solet hic panem infornare Cipada.
 Sum Tognazzus ego, sum qui conservo Cipadam.
 sumque Sinagogae princeps, archique vilanus,
 140 nil nisi Tognazzus per villas dicitur omnes,
 nil nisi Tognazzus cunctis de rebus abundat,
 sum prudens, saviumque caput, sum, dico, Tognazzus.
 Quae sine conseio magni sunt facta Tognazzi,
 crede mihi, tandem tandem menchiona troantur;
 145 sed quae conseio sunt masticata Tognazzi,
 crede mihi, bona sunt, nec possunt fallere iotam.
 Parlat evangelium, cum parlat bocca Tognazzi,
 sed quid butto viam tempus, dum tanta recordo?
 Tu, Cingar, nosti, tu scis, tu cuncta provasti.
 150 Vade viam, Bertamque trova, cui talia dicas:
 — Tognazzus mandat tibi tantas, Berta, salutes,
 quantos in coelo video de sera lusores,
 quantos cuncta foram buttant boscamina foias,
 quantas Millanus bene grassas vendit ofellas,
 155 quantos per Venetum spendunt cannalia bezzos,
 quot sanctitates peregrinis Roma palesat,
 quot vermocanos mandat Valtropia Bressae,
 quantas tota stryas Piamonti patria brusat,
 quantos consumant fratrum refetoria tortas,
 160 quantos in Napoli gens buttat ubique naranzos,
 quantos Cipadae piccat provincia ladros,
 quotve solent guastas spetiari vendere cosas,
 quot ve ladri zaffi, navaroli, stirpsque gabellae,
 quotve molinari robbant, ostique rapinant. —
 165 Sic totam milzam, sic totam dono coradam,
 tradoque me stessum Bertae vaccamque Bonelam.

Dixerat, et, rursum abbruzzato Cingere, magnum
 suspiramentum pulmone cavavit ab imo.
 Cingar promittit toto fare omnia sforzo,

- 170 ut matrimonium tantum procedat avantum,
 inde abit impressam, Bertamque trovare caminat.
 Tognazzus manet hic, in stroppla sistere nescit,
 spudat supra manus, sursumque tirare brasolas
 incoepit calzas, stringa mollante, rapatas.
- 175 Mox digitis cercat buscas subtiliter omnes,
 tratque foras albam circum collare camisam,
 saepe manu tastat grisos in vertice tosos,
 quos flavos amor esse facit parere capillos,
 foppas crispatae studiat distendere frontis,
- 180 atque savone facit vultum tirare rapatum,
 sbercifiuos oculos tum Bertae purgat amore,
 quos per passatos non sledammaverat annos;
 nasum barbozzo taccatum smerdolat ungis,
 qui colat et cornu sofiat, porrisque gravatur.
- 185 Bucca tumet, longaeque cadunt in pectora bavae,
 quas quandoque boves videas effundere vecchios.
 Non habet hic alium specchium quo semet adocchiet,
 quo semet faciat bellum, sed ad albia currit,
 in quibus est solitus vaccas beberare pienas:
- 190 hic se specchiat aquis, Narcisi more galanti,
 hic nasum mento se cernit habere tacatum,
 atque povinatos oculos similesque brasillo,
 hic desdentatas se mirat habere ganassas,
 quae tamen ob nimium formosa videntur amorem.
- 195 Aptatur capiti mufolenta beretta mazucco,
 in cuius marzo rosa candida ponitur orlo.
 Panescum lateri cortellum piccat, habentem
 de bufali cornu manicum, dotone doratum,
 cuius stringa ligat pendentem rossa guainam.
- 200 Praeterea triplici borsam volitante fiocco
 fertque, bagatinis plenam, levibusque quattrinis.
 Interea Cingar Bertam simulare comandat,
 quae bombasinam vestit se protinus albam,
 seque galantinam faciens, fregat ora biacchis,
- 205 pectinat et triplici dispostas ordine trezzas,

cincinnosque facit ferro crispante fogato.

Scufia cui chiomas tremolantis plena covertat,
lenzaque per mediam frontem sat commoda quadrat,
post haec velamen gialdi subtile coloris

210 imponens humeris super ubera lactea tirat,
pectoreque in medio tenet illud gucchia pirolì.

Iamque aderat festum, quo turba vilana sub ulmo
ballat, et ad pivaie numerosa sonamina balzat.

Venerat huc Cingar, quem Berta apposta sequivit,
215 ballantesque simul stabant mirare vilanos,
sed tanto strepitu quod tellus tota tremabat.

Hic drittum saltum charam facit ante morosam,
ille capriolam netto pirlamine format,
ast alius balzo se buttat in aëra tondo,

220 atque alius circum se terque quaterque revoltat.

Est qui saepe rotat propter stancare puellam,
est qui saepe cridat sbraians: — Sona piva pavanam,
fac spingardoium, fac strazzam, fac matarellum,
seu mazzacroccam, seu Spagnam, sive gaiardam. —

225 Multi, pro nimio stracchi sudore, frequentant
vicinas betolas, zainas sine fine tracannant.

Multiplicant flatum pifari virtute bocali,
quos retridare audis lingua frifolante sonamen.

Interea, ut fitur, ballus cessaverat unus,

230 expectant pivaie quis danzam chiamet un'altram.

Ipsa retornarat muliebris turma sedendum,
sugabantque viri fazzas sudore colantes.

Cingar habet roncam et largum pugnale dedretum,
cagnazzumque facit longo volitante penazzo,

235 et sguardaduras plenas terrore traversat.

Protinus in terra calcem ficcaverat hastae,
dadossimumque simul zaccum de maia cavarat,
borsam denariis plenam tirat extra braghettam,
ac pifaris soldos dat falsos nescio quantos,

240 nunquam quippe bonam tenuit sua tasca monetam.

Inde cavans reverendo bretam, curvansque ginocchium,

quae mage galanta est vilanellam primus ataccat,
 caetera tunc alias brancat ~~zentaia~~ puellas,
 sed quia corrazzam Cingar spoiarat onustam,
 245 inque giuparello levis est, saltatque lezerus,
 ballarinus habet ballorum praemia semper.
 Piffaricas danzas non iotam praeterit unam,
 ireque post ballum bravanti voce comandat.
 Qualis caprettus, quum sol damatina levatur,
 250 primus de stalla borit, matremque relinquens
 huc illuc guizzat, morbezzat, saltat in altum,
 talis Cingar erat, qui spoians corpore zaccum
 tres se se brazzos saltu slanzabat in uno,
 nunc drittus pirlans, nunc bassus, nuncve levatus;
 255 mirabantque alii stupidi, gattumque putabant.
 Iamque Tognazzus adest, palmas qui appoggiat utrasque
 gallonis iunctas, gobbam nec habere videtur,
 distesas portat gambas, supraque tiratum
 dum vadit, signat vix in sabione pedattas.
 260 Mox contra Bertam gambis se plantat apertis,
 mazzucusque senex mirat, doniatque puellam.
 Protinus id factum Cingar truffator adocchiat,
 unde serans oculum guardat saepissime Bertam,
 atque facit cennum, velut est usanza giotonis.
 265 Pratica Berta, prius quae norat Cingaris artes,
 stat veluti polcella, novo sposanda marito.
 Attamen ah ladros quandoque levabat ocellos,
 oreque rididulo sguardos lanzabat aguzzos.
 Oh pensare potes, quales in corde fasellas,
 270 vel sbolzonadas, sentibat alhora Tognazzus!
 Suspirat vecchius, suspiransque, oybo, macagnos
 spudat maiores mocenighis atque medais.
 Stat modo supra pedem drittum, modo supra sinistrum,
 saepe caput grattat, nec statu saldus in uno
 275 restat, quin moveat se se ter mille fiatas.
 — O pissasanguis — secum parlabat, — et oyde
 siccine, Berta, meum scoraias porca magomen? —

Cingar avisarat giottones ante parecchios,
qui voiant sguaitare senis movimenta briconi,
280 quisque videbatur risi mangiasse menestras,
sic adeo intantum schioppantur pectora risu,
sed non pensat eos pro se grignare Tognazzus,
imo plus cignat Bertae, cui Berta recignat:
Bertaque dat bertam, bertezans atque bretonans.
285 Dum Cingar ballat, Tognazzo passat avantum,
et compagnonem faciens ita parlat orecchiaie:
— Quid tardas? tecum vult illa ballare tre horas. —
Sic ait, et passat monstrans parlasse nientum.
Tunc vecchius non bis fecit sibi dicere cosam,
290 ad Bertam properat, si vult danzare domandat.
Illa bochinellum stringens, parvumque musinum,
acchinansque caput, porgit fretolosa sinistram.
Strictis inde simul palmis ballare comenzant.
Tunc magnam subito commovit turba risaiam,
295 claudere sed risum Cingar studet hic, studet illic,
nam sic ridendo potuissent rumpere zardam.
Cingaris hic adsunt compagni quinque bretari:
Brunellus, Gambo, Sguerzus, Schiavina, Lafrancus,
qui semper verbis homines soiare parantur,
300 soiabant igitur bassa cum voce Tognazzum,
sed non tam bassa quin sentiat omnia vecchius.
Sguerzus ait: — O quam destrezzam corpore moberat! —
Cui Schiavina: — Vides, quam se de schena balanzat! —
Respondet Gambo: — Levis est, multumque speditus,
305 iuro Deum quod non saltando rumperet ovum. —
Parlat Brunellus: — Mirum, quam saltet in altum,
altius ire tamen poterit giupone cavato. —
Ad quod respondet Lafrancus: — Rite ricordas,
nam sic personam Bertae monstrabit amighae. —
310 Audit Tognazzus quidquid parlatur ab illis,
unde magis balzat, magis unde gaiarditer altos
fert garlatones, coelumque toccare videtur.
Credit evangelium quidquid dixere giotones.

Zorneiam subito spoiat, stringasque ralentat,
 315 et porgens brazzum Bertae tirare comandat,
 sicut ab alterius tirare solemus aiuto.
 Illa gavardinae manicam, manicamque camisae
 sponte pians, pariterque trahens, simul omnia ducit,
 omnia convolvit, non advertente Tognazzo.
 320 Sed tamen infinem sentit seguitare camisam,
 et casum reparare volens meschinus homazzus
 millibus in strazzis testam vilupatus habebat.
 Sed magis illa tirat, seguitat magis iste tirantem,
 valdeque sbraiabat: — Lassa, codesella, camisam,
 325 sit sat per manegam dadossum trare gabanum. —
 Dumque trahebatur nec se nec conspicit altrum,
 nam tota in toto gathiatur testa viluppo;
 semispoiatu erat, quasi nuda culamina monstrat.
 Cingar, id advertens, properat, stringamque mudandae
 330 slazzat, et in tutum nudus tandem ille remansit,
 atque ad garlettos cascarunt denique strazzae.
 Tanta repentinam coepit risarola brigatam,
 ut centos illic Marguttos esse putasses.
 Ille viam scampare volens sic absque mudandis,
 335 vergognaeque suae qualcun cercare covertum,
 ecce pians cursum stramazum tale piavit,
 ut tamburrinum cascans sua panza sonaret,
 namque ad calcagnos bragas vilupatus habebat,
 sicut stuppa solet polzini nectere gambas.
 340 Concurrunt nudum vecchium guardare vilani.
 — Day day — cridabant, — hay hay que cosa da rider. —
 Foemineae fazzae partem voltantur in altram,
 quae tantum buttant vergognam tempore scuro.
 Ille senatorum primus, consulque Cipadae,
 345 ante manus supra borsam nummosque tenebat,
 retro sculazzatis tavolazzum monstrat apertum.
 Qua propter vergogna focum smorzavit amoris,
 omnia vincit amor, sed scornus vincit amorem.
 In pede iam toltus velociter, inde scapinat,

- 350 non minus in dretum lassans tegumenta bragarum,
 quam cazzatori linquit baricocola castor.
 Non unquam vidi tam praestam currere gattam,
 culmine tectorum quae summo caschet abassum.
 Tandem perveniens ubi se coprire dabatur,
 355 tanto pro scorno testam grizzatus abassat,
 tollere non audet frontem, sed talia mutus
 pensat et alloquitur se stessum sicut un altrum:
 — O Tognazze senex, quae te desgratia colsit?
 nonne tuum cernis, pauper meschinule, scornum?
 360 Nuper zanzabam, quod foemina quaeque ribalda est,
 quod deberemus Macometto credere ladro
 plus quam falsiloquis femnarum credere linguis,
 et video Bertam me nunc trapolasse putanam.
 Heu quia pensabam super omnes esse beatus,
 365 at sventuratum me tandem turba caleffat.
 Consiliare alios scio, conseiare meipsum
 nescio, culpa mihi sola est reputanda bachiocco.
 Consilium nihil est: hoc si quis negligit uti.
 Consilium male dat, qui non bene suscipit illud.
 370 Me stessum ingannasse pudet, nec amore superchio
 errorem novi, donec vergogna capellum
 sustulit, eque meo cascavit maschera vultu.
 Post damnum pentire valet, mihi crede, negottam.
 Dum sic vilificat se se, Zambellus arivat,
 375 cui proprios reddit pannos, simul inde recedunt.
 Tres stetit ille dies omnino ascosus ab omni
 compagnia hominum, tamen alto corde cadenam
 rodit, dispositus se vindicare; nec illa
 Cingaris et Bertae sdegnosa iniuria cascat.
 380 Ergo hinc cessarat reverentia barba Tognazzi,
 qui fuerat villa primus reputatus in illa,
 Cingaris ut melius posset masinare molinus.
 Haec ego pro specchio vecchiorum scribo Comina,
 non tamen ad savios dico temeraria canos,
 385 a quibus imparat drittum giovenezza caminum,

sed vobis parlo rancis vecchisque galosis,
 quos pueros centum annorum scriptura domandat.
 Vecchie, quid insanis? quo te tua bestia menat?
 nonne geris cassam mortorum tergore semper?
 390 an quia bertinam fers in cervice peluccam,
 teque rapraesentas rappata fronte saputum,
 ac si stet rappis saviezza grisisque cavellis,
 tempore dadessum iuvenes non rodere cessas,
 ut rosegare solet mollem tignola velutum?
 395 Et quid sbaiaffas? ecquid, podagrose, cigalas?
 Stare magistratum manibus puerilibus, inquis,
 quod per inexpertos tractantur seria puttos,
 quod sibi sbarbati faciunt succrescere barbam,
 gregnapolaeque fregant molesinas sanguine goltas,
 400 ut iam multidies caecis videantur in occhis,
 ut iam stimentur digni (taiante rasoro)
 per quos magnifici tandem manegentur honores,
 supraque primaias stetur dare iura cadregas.
 Hoc tamen invidiae nascit de stercore murmur,
 405 namque senes isti, se specchio quando vaghezant,
 (pro vergogna) pudent carolentam cernere fazzam.
 Personam beltas non amplius ulla galantat,
 aurea de argenti facta est caviata colore,
 bocca pluit bavas, ferro sdentata tenaiae.
 410 Semper ab ambabus sordina sonatur orecchis,
 gutta cadit naso, spudat vecchiaia macagnos,
 atque carettonis sbolsat de more cavalli.
 Deque povinatis oculis ad pectora colat
 sbercia, sed labrum recipit cagatoria nasi.
 415 Haec ea specchiantes miseri tristantur, et aspris
 morsibus invidiae dentrum lacerantur et extra;
 antiquas memorant festas teneramque iuventam,
 quando stringati drittis cum passibus ibant,
 quando fracassabant giostranti pectore lanzas,
 420 quando stringebant tundos sperone zanettos,
 quando saltisono ducebant ordine ballos,

quando vaghezabant oculo cignante morosas.
 Haec eadem vecchius memorans, cruciamina sentit
 qualia Prometheus baratro cazzatus in imo
 425 sentit, osellazzo semper rosegante figatum.
 O nimis improprium senibus, vecchisque bavatis,
 pectus amoroso plenum gestare brusoro!
 Cingar at interea, smacato barba Tognazzo,
 en quoque amicitiam Zambelli curat habendam,
 430 ut quoque Zambellus collum sibi rumpere possit.
 Hic postquam robbae se viderat esse patronem,
 in stroppa male stat, nimia sburlante legrezza.
 Ponere cervellum rebus disponit agendis,
 parecchiatque casam multis implere ricchezis.
 435 Uxorem chiamat Laenam, sibi tirat apressum,
 atque basarottum dans illi parlat: — Habemus,
 ad corpus lanchi, tot quot squaquarare valemus.
 Non ultra faciet nos Baldus vivere stento.
 Vis mercantiam pariter faciamus? ad urbem
 440 quottidie vadam, multas trafegare facendas.
 Tu quoque fra tantum roccam, fusumque drovabis.
 Spero quod in curto veniemus tempore ricchi,
 nec multam facio stimam si cornua porto,
 omnia sunt operanda quidem casone guadagni. —
 445 Ad quem Laena inquit: — Faciam cuncta ista libenter.
 An scis quod grosso voluit me battere legno
 Berta, nec offesam possum smemorare cotalam?
 Chare marite, meum voias satiare talentum.
 Fac, ut in hanc vaccam penitus vendetta fiatur.
 450 Nonne cavallus eris, nostrum si linquis honorem? —
 Respondet Zambellus: — Habes, mea Laena, rasonem;
 Berta fuit semper nostris contraria spallis,
 incaghemus ei re vera et ventre pieno. —
 His dictis magnam tractant insemma facendam,
 455 qua fiat Bertae dictu mirabile scornum.
 Circa quinque horas de lecto nocte levabant,
 ante ussum Bertae pleno ambo ventre cagabant.

Parce mihi, lector, si nunc tibi Musa puzabit.
 Berta levans strato damatina bonhora catabat
 460 lombardas semper sua supra limina quaias.
 Cingar, habens caudam vulpazzae more pelatam,
 Zambelli talem cito iudicat esse prodezzam.
 Quid facit astutus? stomachum sibi fortiter armat,
 quottidieque illas fezzas in vase repostas
 465 servabat, donec fuit urzus stercore plenus.
 Berta stupescebat, causamque petebat ab illo,
 at Cingar noscens quod foemina vas sine fundo est
 semper dicebat: — Cognosces denique causam. —
 Mox illam tollens completam fecibus urnam,
 470 desuper effudit dulci de melle bocalum,
 ut quod stercus erat mel esse appareat extra.
 Hanc levat in spalla, tacitusque caminat ad urbem,
 sed stravestitus, quia toti est cognitus orbi.
 Dumque ibat, vidit Zambellum; protinus illum
 475 advocat, et dicto manifestat nomine se se.
 — O Zambelle — inquit, — o mi Zambelle galante,
 expectes, quaeso, non me cognoscere pares.
 Sum bonus ille tibi compagnus, nomine Cingar,
 qui tibi portavit, portat, portabit amorem.
 480 Quomodo stas vel tu, vel quomodo stat tua Laena?
 Tocca manum, certe mihi pares esse gaiardus,
 atque bonam chieram nobis tua fazza palesat.
 — Sum — Zambellus ait, — sat sanus satque gaiardus,
 est quoque Laena simul sat sana satisque gaiarda.
 485 Sed dic, quid portas mastello, Cingar, in illo?
 Vis, ego te altoriem? somam portabo libenter. —
 Tunc Cingar, fingens se straccum, dixit: — Aita,
 istud aita, precor, de spallis ponere pesum. —
 Zambellus positus manibus discarigat illum,
 490 fratantumque rogat quid soio portet in illo.
 Sed Cingar, frontem nullo sudore madentem
 dum fazzoletto ficta stracchedine sugat,
 respondet, tanquam scoprendo arcana sodali:

- Vis dicam, Zambelle, tibi, charissime, verum?
 495 Quod tibi parebit fors fors ad credere falsum?
 Vis, dicam? nulla est impresa coprenda sodali.
 Ringratiamento te Berta rigratiat omni,
 quam tutavia facis mirando munere dignam.
 Te modo perpetuum pensaverat esse nemigum,
 500 attamen ad provam peradessum novit amigum,
 nam quae supra suam portam de nocte cagasti
 ecce vides vaso semper stipavit in isto,
 et nunc spero illi multos acquirere soldos. —
 Zambellus stupefactus ait: — Codesella, quid inquis?
 505 Tu ne meam poteris fezzam spazzare boteghis?
 Ben buttare viam faceres me infretta mudandas,
 si quod ego cago credam te vendere posse.
 Vade, mihi potius vendis vel vendere cercas
 vessigas, quas non a Cingare compro libenter. —
 510 Cingar ait: — Cur non? ah ne straparla fidelem
 contra tuum socium, magis imo contra parentum.
 An nescis quod Bertus erat Pannada fradellus
 Mignotti Zanchi, de quo me medda Catina *2a*
 protulit, atque tuam simul ac insemma sorellam,
 515 unde mihi nezza es et ego tibi barba cusino?
 Sed quid tot baias? saldabit prova facendam. —
 Sic dicens, brancat spinettum, tratque deforam,
 qui ficcabatur brentae puzzantis in imo.
 Ecce tenella foras pertuso exire comenzat
 520 materies, nasisque bono blanditur odore.
 — Sentis — Cingar ait, — aquarosam ambraque canum?
 An modo vessigas video tibi vendere vodas? —
 Zambellus stoppans nasum sbraiare comenzat:
 — O pissasanguis, quid hoc est? iam stoppa foramen,
 525 stoppa busum, Cingar, merda est, nimis (oybo) carognat.
 Sed quis mazzuccus, quis tam lignamine grosso,
 qui sborsare voiat tali pro merce nec unum
 solettum bagarum, falsum, totumque tosatum? —
 Cui Cingar: — Venias mecum, certaberis hac re,

- 530 secretum tamen hoc nulli scoprire memento. —
 Tunc alzans brentam, Zambelli tergore ponit,
 anteque festinans creppat sub pectore risu.
 Iam sunt in piazza: mercatus ubique patebat.
 Cingar Zambellum gestantem pondera fezzae,
 535 dissimulans fazzam, speciarum ducit ad unum,
 ad quem ingrediens, Zambello stante deforam,
 cautus parlat ei non plus quam quinque parolas:
 — Vultis apum merdas istas comprare, magister? —
 Non Zambellus «apum», sed «merdas» dicere sentit,
 540 unde stupescebat fieri sic vendita puzzae.
 Ille statim risit spetiarius turpe vocabol,
 et qualchadunum cito iudicat esse bufonem,
 qui sic dicit apum mel merdas esse, caleffans.
 Tunc primum extremos digitos in mella ficavit,
 545 quae super ascondunt dulci sub tegmine stronzos,
 in boccam ponit, velut est usanza, liquorem,
 dolcezzam gustat solam nec stercora tangit,
 unde fidem praestat falso, creditque bugiae.
 Ergo hic mercatum faciunt, tres ille pesatos
 550 atque trabucantes scudos de mille quatrinis
 excavat, hosque tirat Cingar, pocamque tirando
 esse dolet barrus tanto pro melle monetam.
 Iamque vodare parat spetiarius Cingaris urzum.
 quem illi restituat proprioque immittere soio,
 555 unde palesari poterat bareria defattum.
 — Heus tu — Cingar ait, — peradessum desine zerlam.
 Nunc nunc tornabo, vado comprare cosettas
 nescio quas modicas, post quas pro vase redibo. —
 Dixerat, et chiamans Zambellum praestus arancat,
 560 ac ita gabbatus spetiarius ille remansit,
 ac ita vulpones vecchi quandoque trufantur.
 Hoc meritamente fortunae in rebus acascat,
 ut qui dinari seu dritte sive roverse
 pro casia et pilolis pochetinis, proque syrappis,
 565 magno tirantur numero, complentque scudellam,

ut faciant merdas vitamque cagare brigatam,
 sic in materia tandem spendantur eadem.
 Stercus ut acquistat scudos, ita stercora scudi.
 Magna sed interea Zambellum cura molestat,
 570 mercatum penitus vult exercere carognis.
 Iam complet grandem tali de merce tinazzum.
 Per quancumque meat stradam, poltronus amorbat.
 Unde die quodam tulit alto in tergore plenum
 de pacchiarina mastellum, trottat ad urbem,
 575 giungit et in piazzam: caricus se ficcat in omnem
 bottegam cridans: — Hanc porto ad vendere merdam,
 an comprare istam vultis? domando doverum.
 Est bona robba quidem, frescamque cagavimus ipsam. —
 Si tantam rident sciochezzam, pensa tu ipse.
 580 Sed mala Zambellum poverum ventura guidabat,
 nam tandem seguitans spetiarum venit ad illum,
 quem iam scornatum Cingar cativellus habebat.
 Ille, ubi Zambellum sporco sub pondere vidit,
 pistellum piperis iecit, stangamque piavit,
 585 inde pianinum vadens post terga bonhommi,
 atque super palmas spudans bastone restricto,
 percutit heu brentam, magno resonante fracasso.
 Brenta soluta statim, spezzatis undique circhis,
 decidit in fasces, hinc stercora tota liquescunt,
 590 per faciemque fluunt Zambelli, perque davantum,
 perque deretro cadet stomachosi broda liquoris.
 Totus fezza paret, fugit hinc, fugit inde, cridatque:
 — Oyme meas spallas, mea terga, meosque galones. —
 Sed speciarus eum non lassat prendere flatum,
 595 perseguitat, nunquam ve deest menare tracagnum,
 nunc istam, nunc illam se cacciait ille botegam,
 altoriumque petit, sed pulsus ab omnibus ullum
 non habet aiuttum, stranium quia rendit odorem.
 Turba puellorum currit: day dayque richiamat,
 600 saxa tirant, marzasque ravas, centumque carognas.
 Currunt Brettari semper treppare parati,

matronae testas extendunt supra fenestras,
 tum barisellus adest zaffis comitantibus et quid
 et quid hic est rumor tantus, vult scire bravando.
 605 Zambellum accusat speciarius ante brigatam,
 quod sibi vendiderat lorduram melle copertam.
 Zambellus plorans negat hoc, provat esse bosiam,
 sbraiat enim, sbraiansque cridat: — Non ille daverum
 sum, messere, fuit Cingar, fugiforca vocatus,
 610 quem voluit tantas praetor squartare fiatas. —
 Tunc puzzae signale videns cavalerus apertum,
 prendit Zambellum, brazzis deretro ligatis,
 communique illum facit in praesone serari.
 Cingar, ut hoc didicit, subito de more tacagni
 615 Laenam Zambelli moieram trovat acasam,
 quae supra scragnam paiae ingramita sedebat,
 sustentansque manu guanzam plangebatur amare,
 namque sui audierat peradessum fata mariti,
 nec scit partitum, nec scit retrovare modellum,
 620 conseium nec habet, per quod de carcere tretur.
 Cingar singultans intrat sugatque veletta
 fazzoloque oculos, spudazzo apostam madentes.
 Monstrat flere sui Zambelli damna sodalis,
 et confortat eam tamen omni fratris amore,
 625 atque parolinas usat plus zuccare dolzas,
 ut voiat meschina suum cor tradere paci,
 si sibi consortem robbabit forca picandum,
 publica quandoquidem totam sit phama per urbem:
 in Piccardiam Zambellum pergere ladrum.
 630 — Me miseram — tunc Laena cridat, — quia mortua casco.
 Quid nam, Cingar, ais? Zambello forca paratur? —
 Sic parlans, chioccatque manus, strazzatque caveios,
 Cingaris altorium supplex marzocca domandat.
 At Cingar plorans inquit: — Sorelina, quid ultra
 635 posse putas a me fieri? speranza niuna est.
 Passavit iam merla Padum, sua vita soravit.
 Attamen ut noscas, noscatque lovagna Cipadae,

quanti vos faciam, Zambellum, teque, tuosque,
 ecce tuum sforzabo tibi tornare bonhomum,
 640 sed lex difficilis commandat, iusque palazzi:
 « Carcere nemo tratur, nisi borsa piena vodatur ».
 Pratica Signorum sic est, magis imo ladrorum.
 Ecce meam borsam dono tibi, doque me ipsum.
 Zambellum nostrum quam praestius extra cavemus.
 645 Tu quoque, si quid habes nummorum, sborsa dinaros,
 namque tuis, soldisque meis, populique favore,
 illum (ne dubita) de forchae morte cavabo,
 quamvis, ut dixi, sit phama quod ille moribit. —
 Laena, magis credens, geminat meschina dolorem
 650 irrumpitque casae portam, reseratque tesorum.
 Quantas in cophino carlinos invenit, adfert.
 Cingar eos brancat subito, numeratque nientum,
 atque suos etiam ramezantes nescio quantos
 grossettos sborsat, factos in turre Cipadae,
 655 quos omnes zurat proprio cum sanguine velle
 spendere, si possit Zambellum scodere forca.
 Sic ait, et properans tandem pervenit ad urbem,
 sponteque bottegam spetiari transit avantum,
 qui fezzam comprans saiottam prenderat, et qui
 660 fecerat hac causa Zambellum carcere chiudi.
 Ille foras viso confestim Cingere saltat,
 et seguitans longe sbraiat: — Sta, brutte cavester,
 sta manigolde, meos dinaros redde, ladrazze.
 Tu mihi vendisti merdam pro melle, ribalde. —
 665 Cingar, qui tantos audit post terga tumultus,
 praestus ibi multos testes cativellus adunat.
 — En testate — ait, — auditis? testate, fradelli,
 iste ladro et barrus puzzam comprasse fatetur
 non a Zambello; quid carcere clauditur ergo?
 670 Sic, traditore, putas hominem trapolare bonhommum?
 Sic cittadinois fenocchium vendere pensas?
 Sed tua conticui nimium peccata, becazze.
 Nonne scio certum, nec testibus ipse carebo,

- te sfalsasse pesas, scarsasque tenere balanzas?
- 675 Nonne, ribalde, canum stronzos merdamque caprarum
 pro diaquirone vendis, pilulisque detribus,
 proque bonis tristas non cessas vendere robbas?
 Ecce in pallazzum festino, citaberis illuc,
 teque para contra testes defendere centum,
- 680 qui meritant, ut ego, si quid valet ipsa bonorum
 dabenitas, ad quos omnis credenza quadretur.
 Ad corpus... sed non volo blastemare, botegam
 sacchezare tibi faciam, poltrone gaioffe.
 Siccine te ad costum poveri arricchire putasti? —
- 685 Sic dum parlabat, multa hic brigata ragunat.
 Hinc abit ac trottans ficto petit ore palazzum.
 At cagarola piat spetiarum magnior illa,
 quam sua saepe facit povero scamonea vilano.
 Quid faciat nescit, spazzatum se videt esse,
- 690 ni sibi provideat, reparetque repente ruinam.
 Staderas nunquam falsas tenuisse recordat,
 attamen o quantum simili pro errore stopinat!
 Ast intellectum dedit huic vexatio drittum.
 Protinus accelerat post schenam Cingaris, ac sic
- 695 hunc vocat: — Expecta, precor, o compagne, pochinum. —
 Sed mercadanti facit ultro Cingar orecchias;
 plus chiamat spetiarus eum: — Tibi dico, fradelle,
 ola, mane, tantum sex audi, quaeso, parolas. —
 Tandem se atrigat Cingar, quid vultque rechiedit.
- 700 Ille pregat, supplexque facit gatamorta: — Quid — inquit, —
 bon compagne, lucri de me aquistare valebis,
 si mihi tum robbam facias, tum tollere vitam?
 Ah per amore Dei, si te fortuna guarentet,
 ne des accusam tanto pro crimine tantam!
- 705 Tempore praecipue nostro giornisque dadessum!
 In quibus, o quantos cum bocchis cernis apertis
 stare lupos, miseram gentem ingoiare paratos.
 En aliquod donabo tibi, neque contra vilanum
 procedam ulterius de stercore melle coverto,

- 710 imo zuro tibi quod eum de carcere trabo. —
 Cingar ait: — Certe campasti grande periculum,
 namque amisisses totam de iure botegam:
 forsitan et praetor fecisset rumpere collum.
 Errorem tamen hunc tibi parco, dummodo serves
- 715 quae modo fecisti promissa, tiresque bonhomum
 de praesone tuis spensis, ut iura comandant.
 — Sum contentus — ait speciarius, — inde bachioccus
 et mazzuccus homo sborsat vacuatque crumenam.
 Cingar cuncta piat, medicorum more negantum,
- 720 praesonemque simul tacito petiere camino,
 quae communis erat, non quae sit turris in imo.
 Zambellus, viso confestim Cingere, currit:
 totus et allegrus venit ad ferrata fenestrae,
 atque cridans aliquod soccorum chieдит ab illo.
- 725 Cingar ait: — Taceas, taceas, dic, matte, pianum,
 deque bona voia voias nunc esse, quod ipse
 solus ego nunc nunc hoc te de carcere trabo,
 denariosque meos non sparo spandere pro te,
 et iam pagavi multam nunc usque monetam.
- 730 Hic homo, qui mecum est, qui te battivit atortum,
 zurabit coram populo fecisse bosias,
 quum dixit merdas humanas esse bovorum
 stercora, quae paucis poterat comprare baiocchis.
 At semper nostrae sunt magna desasia merdae. —
- 735 Zambellus respondet: — Ego tamen esse pagatus,
 esse satisfactus vellem de stercore perso,
 quod sfrantumando mastellum perdidit iste.
 Dic, Cingar, patiar precii dispendia tanti? —
 Ad quem Cingar ait: — Talem mihi lassa facendam,
- 740 quattuor ipse tibi merdae promitto barillos.
 Iamque vale, propero, nunc nunc exhibis et o tu,
 o speciare, veni mecum praetoris ad aulam. —
 Sic abeunt, frappisque suis, chiachiarisque repertis,
 cuncta provat Cingar, zurat, sacramentaque brancat,
- 745 nec prius attrigat quam centum mille bosiiis

solvat Zambellum propriusque retornet a casam,
et nummos quos Laena dedit sua tasca guadagnat,
et quos menchioni speciari temma pagavit.

750 Sed iam pro merda stomacatam cerno brigatam,
atque mihi nasum Musae tenere stopatum.
Parcite si vestras re tanta implevimus aures,
nam magis implenda est auris quam bocca, valete.

LIBER OCTAVUS

Iam bona Zambellum riscossum carcere coniunx
Laena receptarat, straniis usata carezzis.
Quomodo? num basis? laetis num amplexibus? ut mos
coniugis est, quando palpat cativella maritum?
5 Absit, sed grosso poverum bastone receptit,
atque cosiduras saldavit supra zuponem.
Hanc Zambellus habet requiem post carceris usum.
Sed tribus exactis mox giornis, Laena maritum
disgrossare suum varias vult circa facendas,
10 ut meschina queat perdutas scodere cosas,
namque sibi Cingar borsam tettaverat omnem,
hique tapinelli cophinum sine pane catarant.
Ergo iubet prudens Zambello Laena tacono,
ut properans urbi procazzet vendere vaccam.
15 Haec est illa quidem vaccarum maxima, qua non
altra fuit maium toto celebrandior orbe,
de qua non modicos habuit Cipada cassetos,
de qua quotidie magnum caldare pienum
lacte cavabatur, nec non urbs tota botiros,
20 mascherpasque suas gustabat tempore quoquo
et (sic sic patres dixere nepotibus ante)
istam appellavit Bertus Pannada Chiarinam.
Denique Zambellus virgam brancavit aguzzam,
quam, Calepine, vocas stimulum, Comina, goiolum,
25 et pungens vaccam dicebat: — Valla, Chiarina. —
Inde facit vocem quam nemo scribere posset.
Sed quia mercati non impararat abaccum,

atque super steccos ignorat scribere contum,
 ista pro causa praecepit Laena marito:
 30 ut vendat vaccam, nec tolcat allora monetam,
 ast in credenzam, si quis vult tradere quidquam,
 quidquam in credenzam capiat, tamen omnia fiant
 testibus adductis; et quisquis comprat ab illo
 det bolletinum, fidei pro pignore, scriptum,
 35 namque die sabato vult ipsa rescodere nummos.
 — Sic faciam — Zambellus ait; — sta in pace fratantum. —
 Mox vaccam stimulans — Zais, — inquit — zira, mamao. —
 Subbiat inde, velut quum menat plaustra biolcus.
 Cingar id audivit, Berta referente, quid egit?
 40 Non stetit abadam, proparat, properansque susurrat:
 — Qui nimis indusiat, caldum non mangiat arosum,
 et male se allogiat, qui troppum tardus arivat,
 amisitque bonum tardans limaga boconem. —
 Talia dum secum meditat, frezzose caminat,
 45 et veniens urbem sperat quistare Chiarinam.
 Ingreditur plenam varia de merce botegam,
 quam tenet hebraeus, Sadoccum nomine dicunt,
 qui circuncisus pollebat munere trino,
 signatusque Deo fuerat, ne incognitus esset,
 50 lumine sguerzus erat, pede zoppus, tergore gobbus.
 Qui centum miseros usurae sfecerat arte.
 Vestimentorum pendebat copia grandis:
 cappae, zupones, calzae, variaequae pelandae,
 zacchetti, socchae, guarnelli, sive camorae.
 55 Cingar, deposito pegno, velut usus habetur,
 sguarnazzam vestit frustam, totamque bisuntam.
 Inde facit propriam sibi gialdam tradere brettam,
 et vestes adeo similes giottonus adobbat,
 quod circoncisum pensasset quisque Sadocchum.
 60 Iam rivat in piazzam, baganaius creditur, ecce
 vacca procul visa est Chiarina, suusque biolcus.
 Protinus incipiens garletto vadere zoppo,
 et claudens oculum sguerzo cum lumine dextrum,

et fingens gobbam storto gallone caminat,
65 de passu in passu iudaica verba susurrat.
Sbraiat Zambellus, quanto sbraiore potebat:
— O quis homo vult hanc bellam comprare vedellam? —
Cingar, ut ascoltat, vix calcat pectore risam.
Hunc tamen incontra veniens, hunc primus afrontat,
70 et stralunatis oculis gambisque retortis,
sic ait: — Ipse tuam comprabo, rustice, vaccam.
Quid vis? quid montat? solum pete, quaeso, doverum. —
Cui Zambellus ait: — Si vis comprare Chiarinam,
ecce tibi vendam, nostrum faciamus acordum,
75 nolo peradessum pro ipsa tirare monetam,
ast in credenzam mihi da quodcunque talentat,
atque manu propria voias mihi fare bolettam,
namque die sabato veniet riscodere nummos
Laena, tibi reddens cartam pro pignore scriptam. —
80 Respondet Cingar: — Venias, ita nempe pagabo,
sed vaccam mena tecum, sic mattus adunca es,
qui venis et smemorans lassas deretro Chiarinam?
— Oh — Zambellus ait, — non sum; zais, valla, camina. —
Ergo marangonis simul intravere botegam,
85 a quo credenzam Cingar lignaminis emit,
in qua tres pisces abscondit nomine barbos,
qui barbi tales ovos in corpore gestant,
quales si comedas ventramina tota cagabis.
Mox piat inchiostrum, multa praesente brigata,
90 scribit in hac forma, hebreorum more roverso:
« Zambellus, Berti Pannadae filius olim,
vendit iudaeo Sadoccho nomine vaccam,
cui dare promittit sabato veniente futuro
octo fiorinos Reni, testante Catoio,
95 Bergnaccaque simul, Mengo, pretoque Giarono,
in quorum ipse fidem nomen subscribo Sadocchi ».
Hoc facto pigat cartam, stampatque sigillum,
credenzamque simul Zambello mittit adossum,
atque casam versus mandat, retinetque Chiarinam.

- 100 Zambellus sudat, nimium credenza pesabat.
 Laetus abit, magnumque putat fecisse guadagnum.
 Cingar ad hebraeum tornat, redditque pelandam,
 vendit et ulterius sub forma Cingaris illi
 vaccam Chiarinam, pro qua tirat octo ducatos,
- 105 nam cito maturum paritura est illa vedellum.
 Non appena quidem nummos zaffaverat illos,
 Zambellum nimio credenzae pondere tardum
 praecedit cursu, truncans per devia stradam.
 Inde urbem versus rediens, videt ecce propinquum
- 110 Zambellum contra venientem, fasce sub ipso
 valde fadigantem et multo sudore bofantem.
 Sed labor hic animo nihil est infestus alegro.
 Cingar praeteriens non illum noscere fingit,
 sed Zambellus eum cernens sub pondere restat,
- 115 et vocat: — Heus, Cingar, quo vadis? resta pochinum. —
 Cingar se voltat: — Quis me vult? — inquit, — oh certe
 non te cognoram, Zambelle galante, sub ipso
 credenzae peso; quid nam portatur in illa? —
 Ad quem Zambellus: — Robbas trafegare bisognat,
- 120 sum mercadantus, vendo, comproque facendas,
 tu memorare tamen debes, sensuque tenere
 quando spondesti merdae mihi quattuor urnas. —
 — Ne dubita — dixit Cingar, — promissa dabuntur.
 Iam non materia quis erit te ricchior ista?
- 125 Non ego deciperem te, mi Zambelle Panada,
 quae tibi promisi semel, attendenda memento.
 An te piccandum modo de praesone cavassem,
 si, Zambelle, tibi non esset Cingar amicus?
 Sis certus, quod habes et semper habebis amicum.
- 130 Sunt haec verba tamen, potuisti cernere provam.
 Sed dic, quid portas? quae mercantia trovata est? —
 Ad quem Zambellus: — Pisces credenza piavit,
 quos mea mangiabit, veluti mangiare talentat,
 uxor quae praegna est et habet sub ventre putellum,
- 135 ad quam non ullum lasso mancare bisognum;

- si non ipse darem quidquid sua voia rechiedit,
 impregnata quidem se dispregnaret afaitum. —
 Cui Cingar: — Qualem facis, o fratelle, bonopram,
 namque tuae uxori gravidae succurrere debes.
- 140 Illa cosinandi scusanda est fare laborem,
 namque abortivum faceret mortumque putinum. —
 Tunc per « abortivum » putat hunc dixisse « botirum »,
 qua propter Zambellus ait: — Non illa botirum
 plus faciet, quoniam modo vendita vacca Chiarina est,
- 145 illam Sadoccus sguerzus compravit adessum.
 Ast in pace mane, mi Cingar, ad revidendum. —
 Sic ait, et tandem Cipadae stancus arivat.
 Sed sua quando casam iunxit, non Laena trovatur,
 iverat ad gesiam se confessare, vel altrum;
- 150 et secum portans chiavem, chiavaverat ussos,
 balconesque omnes, ne ladris robba pateret.
 Sudat Zambellus, somam de tergore ponit,
 vultque disinandos padella frizere pisces,
 at nec per portam poterit nec per ve fenestram
- 155 hic intrare, caput grattat, desperat, adirat.
 Sed tantum grafiat memorem sibi denique testam,
 quod reperit foggiamque novam, studiumque galantum
 intrandi, saliens cum scala tecta palazzi.
 Ac ibi camisa brazzum smanicavit utrunque,
- 160 dabandamque ipsos coepit convertere cuppos,
 ut sibi per busum tecti via larga fiat.
- En venit interea, bene confessata Copino,
 Laena, videtque domum iam totam desuper omni
 culmine scopertam, tegulasque, trabesque remossos,
- 165 perque casam totam penetrans guardabat Apollo.
 Pro dolor! ut cernit tantam bona Laena ruinam,
 — Ah manigolde — cridat, — boiazzaque, bestia matta,
 cernere quem possim nunc nunc sibi rumpere collum!
 Quid, poltrone, cagas? quis te diavolazzus agrezat?
- 170 O Deus, en quali sposata est Laena marito!
 Cur potius non sum magno maridata diablo?

- Sit maladetta dies, in qua mihi mater Agnesa
dixit: — Zambellum sumes, o Laena, maritum. —
Quid seguitas ancum? sta quietus, brutte ribalde.
- 175 Non cessas anchora domum scovertere? me me
scontentam! descende cito, descende, gaioffe. —
Zambellus magnam se sentit habere pauram,
iamque tracagnadis schenam disponit usatam.
Qui tamen in scala, dum culmine callat ab alto,
- 180 dicebat supplex: — Perdona, Laena, marito.
Fretta cosinandi pisces fare talia suasit. —
Illa sed in furia non audit verba tapini,
omnibus ut forzis scalam ruzavit in illam,
quod plus quam voluit prestum discendit, et aspram
- 185 inter saxa dedit scala ruinante culadam.
— Oyme — cridat, cridat: — oyme, Deus, perdona, sorella,
perdonanza, precor, me, sum contentus, amazza,
talia si may plus ego fecero, parce, padimma. —
Sed supra trippam saltaverat illa mariti,
- 190 quem pugnīs, calcisque simul furiosa marazzat.
Huc visinanza venit, rumore currit ad illum,
Zambellumque trovat sub calcibus esse diablae.
Non tamen est mirum, quia cosa novella niuna est,
saepe tracagnabat menchionem Laena maritum;
- 195 ut multi similes Zambello hinc inde catantur,
quos ego non homines sed grossos chiamo boazzos.
Inquirunt causam villani, Laena recontat,
sed mercantiam credenzae quando Tognazzus
ac reliqui patres illo narrante piarunt,
- 200 non sine cordoio Laenae doluere travaium,
per saviosque omnes fleta est praesura Chiarinae.
Nec tamen interea se se Zambellus atrigat,
vix se bastoni subduxerat, illico barbos
igne coquit, mangiatque ovos, atque omnia spazzat.
- 205 Quo facto ad campos vadit zappare fasolos.
At venit ad Laenam secreto tramite Cingar,
qui per diversos audivit cuncta spiones,

- ingentique doia simulat lacrimando teneri,
 biasmat Zambellum, quod sit tam senza governum.
 210 nec piet hormaium longo post tempore sennum.
 Laena magis lachrymans sua maxima danna recontat,
 et quod credenzam tulerit pro pignore vaccae,
 et quod peius erat nescit cui traditur illa.
 — O mala res — inquit Cingar, — sed desine, Laena,
 215 aut vaccam aut nummos spero quod habebis adessum.
 Non tibi mancabo, me guarda, meumque segura
 possa super pectus, vadam, retrovabo Chiarinam. —
 Dixerat, et secum dum vecchiam meditat artem
 it celer, atque trovat Zambellum rura colentem.
 220 — O poverette — inquit, — fecisti nempe maronem.
 Perdisti nummos; perdisti, matte, Chiarinam.
 Non est ingegnum, non sennum, pazze, maruffe,
 non est in zucca sal, dico: quando piabis
 sentimentum aliquod? quando aguzaberis unquam?
 225 Grossolane, asine, tantas tibi dicere voltas
 iam sum stancus ego, qua guisa vivere debes.
 Sed dic; an scires hominem cognoscere, qui te,
 dando credenzam, vaccamque tenendo, gabavit? —
 Cui Zambellus: — Ita, possem cognoscere vaccam,
 230 namque habet in testa sua corna, suasque galantas
 orecchias, portatque suo sub corpore tettas.
 — Non ita — Cingar ait, — dico, menchione, loquendum est
 nunc ad propositum; scio quod sua corna, suasque
 orecchias, tettasque suo sub corpore gestat:
 235 sed compratorem vaccae, tibi dico, Chiarinae
 noscere si posses illumque ostendere dito.
 — Hem — Zambellus ait, — non te, mi Cingar, habebam
 nunc satis intesum: possem cognoscere ladrum.
 Non habet in testa cornas, sed quando caminat
 240 zoppicat, et guardans oculos stralunat, habetque
 instar Tognazzi magnum sua schena botazzum,
 estque suae brettae color idem ut merda putini.
 — Nunc scio, quem dicis — respondet Cingar: — eamus.

Ad corpus sancti Petri, tibi reddere vaccam
 245 ille bisognabit, vel ego mazzabo ribaldum.
 Pone cito zappam, venias, properemus ad urbem. —
 Sic parlans, festinus abit, Zambellus arancat,
 dumque sequit currens, mollat quandoque corezas,
 barborum quoniam conturbant ova budellas,
 250 ac si mangiasset diagredi scropula septem.
 Fortius it Cingar, curritque per omne viarum
 garbuium, centumque vias stradasque misurat.
 Ad giudaeorum sinagogas ire volebat,
 quae stant intranti portas in parte sinistra.
 255 Se tamen in dextram voltavit aposta rizolam,
 et versus divam flectit vestigia Gadam.
 Mox Hospitalem transit, templumque Lonardi,
 ac ibi stradiculas centum discursitat omnes,
 inde Carettarum freghezzat claustra sorarum,
 260 mox San Franciscum, mox Sanctos praeterit Omnes,
 perque Bredam Medii Sanctum vult cernere Marcum,
 hic quoque perdonum Cingar devote piavit.
 Iam cagarella tenet Zambellum, iamque petezat,
 continet apena, sed avarus spendere non vult
 265 aut robbam gittare viam; per forza seratum
 pertusum retinet, quamvis talvolta sirocco
 fit via vi vento, ventumque procella secuta est.
 Non restat Cingar, Sebastianica templa
 visitat, et quosdam fangosas praeterit oras
 270 quas Cantaranam vocitant, tum denique portam
 Tiresiae veniunt, quam grossolana Ceresi
 plaebis vocat, unde homines non passant absque boleta;
 Zambellus potuit liber transire gabellam,
 signatam quoniam portat deretro bolettam.
 275 De passu in passu loffis poltronus amorbat.
 Trapassant Firam, iungunt ad Smorbia tandem,
 Arlotti pontem, fratres de Carmine varcant,
 mox ad iudaeas stradas vestigia torquent:
 ac ita sat largum Cingar compleverat orbem.

180 Ante Sinagogam tandem Zambellus arivat,
 ac ibi non ultra tolerans ventramina sborrat,
 inde levans sursum, chiamato Cingare, cridat:
 — In quo vase viam merdas portabimus istas? —
 Cui Cingar: — Primum videamus habere Chiarinam,
 185 inde barilottum curae comprabimus isti.
 Ecce baganaiam nos venimus intra canaiam,
 tu bene per gialdas brettas guardare memento,
 mira si possis ladrum retrovare Chiarinae,
 namque boletini signat scriptura Sadocchum. —
 190 Sic ait, et dicti sguerzi venit ante botegam.
 — En — Zambellus ait, — mi Cingar, respicis? en hic
 sguerzus adest, quo vacca fuit comprata Chiarina.
 Is mihi credenzam tribuit, fecitque bolettam. —
 Protinus ingreditur bravosa fronte botegam
 195 Cingar, et a cincto traxit pugnale galono,
 inde levans dextram, collum azzaffante sinistra,
 cridabat: — Patarine ladro, patarine ribalde,
 sic christianos pensas trapolare bonhommos?
 Hic poverellus homo vaccam tibi vendidit, et tu
 300 das huic credenzam ligni, piscesque malignos,
 qui fecere sibi quasi sboronare budellas?
 Vult in credenzam quidquam pro pignore vaccae,
 dico in credenzam fidei; tu armaria ligni
 solvis, et inganno vaccam vitulumque guadagnas?
 305 Redde illam subito; si non, tibi taio colengum. —
 Corripitur tanto iudaeus alhora timore,
 quod parlare nequit, nec respondere bosiiis.
 Cingar nil remanet, verum magis exprobat, urtat,
 smergolat et multam facit huc concurrere gentem.
 310 Causa ricercatur litis, probat omnia falsa
 Cingar pro veris, vincit facundia drittum.
 Ius cedit linguae, defensa est causa diserti.
 Ast ubi pochettum revocata est alma Sadocchi,
 sic tandem clamat: — Quid dicas nescio certe.
 315 Tu mihi vendisti vaccam, non iste vilanus,

florinosque Reni doros sborsavimus octo.

— Non — Zambellus ait, — non sic, ah sguerze diabli,
te cognosco illum proprium, sic ille galonem
malfattum, sic ille oculos, sic ille gobazzam.

320 Ecce boletinus testatur. Deque negandi
dicere non poteris, tua stat tibi caedula contra.

Imo marangonus, credenzam qui tibi fecit,
ex ligno mihi testis erit, chiametur adunca. —

Cingar eum vocitat, strepitum veniebat ad illum:

325 — Ola, marangone, sis testis: quis fuit ille,
cui tu vendisti credenzam? nonne gaioffus
iste fuit sguerzus? dic verum; nonne ribaldus
iste fuit zoppus? dic verum; nonne diavol
iste fuit gobbus? dic verum; nonne? quid inquis? —

330 Marrangonus ait: — Sic est, vult forte negare?

O Deus, a guerzis, zoppis, gobbisque cavendum est. —

Respondet Cingar: — Parlasti vera, magister,
nulla fides gobbis; mancum, mihi credite, zoppis;
si sguerzus bonus est inter miracula scribam.

335 Ergo sinagogam iudaeus congregat omnem,
ut faciunt quando dischiavant foederis arcam.

Barbottant « *an ah ay men e hey* », faciuntque tumultum,
ut vellent sagatate ocam, chiamando Mesiam;
at potuere satis tunc brontollare gaioffi,

340 atque sinagogae Rabin, legisque maëstrum
consultare suum: nil circuncisa gazanis
becca iuvat, pocumque valet sua cabala sguerzo,
qui pacto scrittæ, clamoreque Cingaris aspro,
testibus ac tantis, iterum sborsare bisognat

345 octo ducatos, aut illis reddere vaccam.

Vacca retornata est Zambello, Cingar aquistat
nescio quot grossos, sua sic meritante fadiga.

Iam Zambellus abit, vaccam menat ante Chiarinam,
quae de padella tandem cascavit in ignem.

350 Vix iudaeorum fuerat modo libera graffis,
ecce capuzzatis a fratribus illa vorata est.

Dic, Comina, precor, miserae dic fata Chiarinae.

- Est locus arrentum Cipadae mille cavezzos,
 qui, velut historiae contant, Mottella vocatur;
 355 parvula villa casis, at largo maxima campo.
 Illic semirutis ecclesia vecchia murais
 officiabatur quorundam semine fratrum,
 officiare solet ceu gens todesca tavernam.
 Sub quali norma vivebant nescio certum,
 360 sed (velut externo poterat lusore videri)
 ille decor gesiae, frater Stopinus ad unguem
 claustra reformavit, sanctis habitata capuzzis,
 quorum porcinos si voiam scribere mores
 sat vereor, quod pane boni, vinoque carebunt,
 365 mancabuntque suae, laico nil dante, pitanzae.
 Ille suos docuit monacos praecepta coquinae,
 atque lecatoria doctores fecit in arte.
 Ergo duo fratres ex his, qui sancta colebant
 moenia Stopini, semper spuzzantia lardo,
 370 nescio quo pariter frezzosis passibus ibant.
 Inconstumati, graduum sine lege trotantes,
 frontibus alzatis guardantes omnia circum,
 pessima simplicibus dantes exempla brigatis,
 sfazzati, molles, chiachiarones, absque pudore,
 375 absque intellectu, pensantes semper ad artem
 sive rofiani, seu barri, sive pitocchi.
 Dumque simul properant propter visitare comadres,
 en sibi Zambellum cernunt occurrere, qui tunc
 infortunatam guidat stimulatque Chiarinam.
 380 Quorum, qui primus non tam fuit ordine, sed qui
 doctrina superat socium, studioque cosinae,
 protinus egregiam meditat fabricare magagnam.
 Sic ait ad comitem: — Frater Baldracche, parumper
 siste pedes, illam volo guadagnare vedellam,
 385 quam menat ad tempus contra nos ille vilanus. —
 Cui Baldraccus: — Amen, tibi sum, fra Rocche, paratus.
 Carnevalis erit sat grassus, satque beatus,

hanc si nostra queat pignata absorbere vaccam. —
 Illico fra Rocchus spoiat de corpore cappas,
 390 apparetque statim fans in giuppone galantus,
 quod si considres positis guarnazzibus illum,
 illum plus aptum ronchae, spetoque Bolognae,
 iurabis, quam ferre crucem, quam dicere messam.
 Tolle viam chiericam, soldati forma videtur.
 395 Tunc ibi Baldraccus macchia se imboscet in una,
 ut simul accordant, utque una ponitur ordo.
 Fra Rocchus, tanquam laicus celer obuius ibat
 Zambello: — Quo vadis — ait, — villane cuchine?
 Quo ve illam ducis capram? — Zambellus ad illum:
 400 — Capram? doh cancar, vacca est non capra, quid inquis? —
 Rocchus ait: — Capra est; nimium, villane, bibisti. —
 Respondet Zambellus: — Habes tu lumina vistae
 sguerza magis, cui capra paret quae vacca Chiarina est. —
 Fra Rocchus bravat: — Veniat tibi cancar in occhis,
 405 est capra, dico tibi. — Zambellus parlat: — Ochialos
 pone, precor, naso, poteris comprehendere follam.
 Non ego cognosco nunc vaccam, non ego capram?
 ista ne fert barbam ceu capra? cagat ne balottas?
 Capra caret cauda, cauda huic longissima pendet,
 410 nec be quando cridat, sed bu pronuntiat ore. —
 Fra Rocchus dicit: — Capra est, nam cornua gestat,
 rasisti barbam, caudamque deretro tacasti.
 — Non ego sum — Zambellus ait, — barberus, et istam
 radere nescirem vaccam, sed mungere tantum.
 415 — Ne dicas — fra Rocchus ait, — scio mungere vaccam;
 dic potius: capram scio mungere. — Non ego dicam
 menzognam — parlat Zambellus: — vacca Chiarina est. —
 Fingit fra Rocchus coleram, blasphematur, et inquit:
 — Vis giocare istam, quam dicis nomine vaccam,
 420 contra octo scudos quod capra est? ludere vis ne? —
 Cui Zambellus: — Ita volo ludere, sborsa denaros;
 si mea vacca potest quod non sit vacca provari,
 nec Zambellus ero, nec erit plus vacca Chiarina,

atque guadagnabis capram si capra Chiarina est.

25 — Sum contentus — ait fra Rocchus: — quis tamen istam?
Ecce romitus adest; poterit decidere causam.

Exierat boscum Baldraccus more tacagnae
vulpis, quae sbuccat propter robbare galinas,
itque urbem versus multa gravitate, paretque
30 sanctificetur, habens sportam gallone tacatam.

Quum fuit appressum socio, chiamatur ab illo:

— Heus, pater, huc ad nos vestras ne spernite gambas
flectere, si charitas inamorat sancta romitos;
hic date iudicium (lis est non poca) gaiardum.

35 Iste ostinatur, velut est usanza vilani,
quod capra non illa est, quam menat, et esse vedellam
aut vaccam giurat; quid ait Reverentia Vestra? —
Respondet Baldraccus: — Abest dubitatio quaeque,
quod sit capra, etiamque istud tibi diceret orbis.

40 Tu, poverelle, capram praesumis dicere vaccam?
Vade, quod es mattus; lusisti forte coellum?

— Lusimus — ille refert — octo auros contra vedellam. —
Ad quem Baldraccus: — Persa est, me iudice, capra. —
Tunc ibi Zambellus chara stetit absque Chiarina,
45 quam secum fratres ducunt ad claustra Motellae.

Interea Cingar solettus ab urbe venibat,
Zambellum retrovans plangentem more citelli.

— Quid, Zambelle, facis? quid fles? ubi vacca Chiarina? —
Ad quem respondet magno tutavia cridore:

50 — O quia sum mortus, sum mortus, mortus afattum,
uxor amazabit mea me nunc Laena tapinum. —
Cingar tunc risit dicens: — Ubi vacca reclita est?

— Est morbus — Zambellus ait, — qui nunc tibi manget
de facie nasum; non est plus vacca Chiarina.

55 Tu mihi fecisti pro vacca reddere capram. —
Respondet Cingar: — Quis ait quod capra Chiarina est? —
Zambellus parlat: — Sic frater dixit adessum.

Ille scapuzzinum portat, tergoque gaioffam,
atque paternostros grosso lignamine factos.

- 460 Cui becchi barba est, cui cingit soga fianco,
fertque breviarium dextra, sportamque sinistra.
Ille meam vaccam, vaccam non esse provavit,
chiamavitque capram, quia capram reddidit ille,
ille inquam sguerzus, nobis, tenuitque vedellam.
- 465 Capra Chiarina datur, sed vacca Chiarina levatur.
Perdidimus vaccam primo, capramque secundo,
esque meae magnae tu solus causa ruinae.
— O ergo — Cingar ait, — credis, poverelle, capuzzo?
Donastique fidem fratri, qui, si malus extat,
470 non scelus in mundo quod non committat? Eamus,
me cancar mangiet, faciam tibi rendere vaccam. —
Tunc quia promptus erat, fratazzos iudicat esse
illos qui renegant tonsuram mille fiatas.
— Unde diavol — ait, — tanti venere capuzzi?
- 475 Non nisi per mundum video portare capuzzos.
Quisque volat fieri frater, vult quisque capuzzum.
Postquam giocarunt nummos, borsamque vodarunt,
postquam pane caret cophinus, vinoque barillus,
in fratres properant, datur his extemplo capuzzus.
- 480 Undique sunt isti fratres, istique capuzzi:
qui sint nescimus, discernere nemo valebit
tantas vestarum foggias, tantos ve colores.
Sunt pars turchini, pars nigri, parsque morelli,
pars bianchi, ruffi, pars grisi, parsque bretini.
- 485 Ipsorum tanta est passim variatio fratrum,
quod male discerno quis Christi, quis Macometti.
Quantae stant coelo stellae, foiamina sylvis,
tantae sunt normae fratrum, tantique capuzzi.
Si per iter vado terrarum, cerno capuzzos.
- 490 Si per iter pelagi, non mancum cerno capuzzos.
Guardo per armatos campos, ibi cerno capuzzos.
Sive forum subeo, seu barcam, sive tavernam,
protinus ante oculos aliquem mihi cerno capuzzum.
Nil nisi per stradas video trottare capuzzos.
- 495 Nonne satis bastat sapientis regula Christi?

Horum fratorum cumulatio tanta fiebit,
quod sine soldatis christianica terra manebit,
non erit aequoreis qui remum ducat in undis,
non qui martellet ferrum, qui tecta covertet,
500 non qui per terras cridet: — Oh spazza caminum, —
non qui scarparum turet cum dente coramum,
non qui substigans asinum pronuntiet ari,
non qui ventrazzos ad flumina portet onustos,
non qui verghezet lanam, gucchietque berettas,
505 non qui bagnificet barbas molletque rasoros,
non qui formentum masinet, robbetque farinam,
non qui porcellos castret, conzetque lavezos,
non qui sit sguatarus, sitque ostus, sitque fachinus.
Hoc genus est hominum, qui quando in claustra serantur,
510 quando laborandi sibi tota fatica levatur,
buttatisque viam strazzis nova cappa covertat,
quando parecchiatam possunt invadere mensam,
ac implere uteri saccum de pane bufetto,
o patria o mores, nihil est poltronius orbi
515 talibus unde venit cunctorum fezza malorum;
unde bonae gentes, personaeque unde galantae,
sanguine nassutae claro, lettrisque pienae,
tot tolerant scornos, tot afannos, totque malhoras,
ut sit earundem reverentia nulla capuzzis,
520 ut sint nunc monachi, fratresque, bonique romiti
facti pro culpa poltronum fabula mundi. —
Talia collerico dum Cingar dente biassat,
prae Iacopinus adest, quondam capelanus Arenaes,
in qua docta suas vaccas Verona governat.
525 Hic bene vivendi nec foggiam scire, nec artem
se se vantabat, nec non monstrabat efettum.
Praetus erat gesiae, quam dicas esse tavernam,
si muros videas tum dentrum tumque deforam,
pluribus inscriptos zifaris, straniisque figuris,
530 ut paries albus stultorum carta rechiedit.
Intus olent pissoque canum, loffisque donarum

- omnia, nec mancant lombardae ad limina quaiæ.
 Nescio quis tandem codegonus vescovus unquam
 ordinarat eum, permittens dicere messam.
- 535 Inter virtutes alias, quas noster habebat
 prae Iacopinus, erat castrono doctior omni.
 Hic andando scholam multos passaverat annos,
 quod nunquam poterat marzam comprehendere lettram,
 unde bisognavit sub hac arte docere maruffum,
- 540 ut tandem posset studiis andare Bolognae.
 Littera, quæ prior alphabeti ponitur, est « A ».
 Haec sibi letrarum tanquam capitania primum
 insegnata fuit iusta sub imagine squadri,
 seu dicas sestum, seu circinus ille vocatur,
- 545 quo marangonus, quo strollogus, atque philosef
 tirat per tundum, per drittum, perque traversum
 diversas rigas, quibus omnis forma creatur.
 Hanc primam novit Iacopini vista figuram,
 dicere sed nondum Iacopini lingua sciebat,
- 550 unde habuit asinum pro praeceptore galantum
 namque asinus quando cantat pronuntiat « a a ».
 Littera « B » sequitur, greghis nescita pedantis,
 quæ similat bogas illas, quas carcere latro
 atque ammazzator portat, gentesque ribaldae.
- 555 Hanc subito didicit, nulloque labore piavit,
 nam stetit in ferris dudum, sforzando puellam,
 quod si mal aptus erat lettram formare cotalam,
 mandabatur ei castronis fingere vocem,
 vox quia per pegoras resonat castronica « b b ».
- 560 « C » venit a manico secchia, manico ve lavezzi,
 quam pretus explicuit, porcos pascendo, Copinus;
 nam, velut insegnant gentilia verba Cipadae,
 clamat homo quum vult porcellos pascere « c c ».
 « D » fuit aprensu facilis, minimaeque fadighae.
- 565 Blastemare Deum gaioffus habebat in usu,
 sed nondimenum fuit altera foggia docendi,
 quum campanarum fit martellatio « din don ».

- « E » sedet in sedia quinta: fert armiger arcum,
fert arcum caricum corda retinente saettam.
- 570 Hinc Iacopinus opem tulerat cognoscere letram.
Mox chiericus factus, novit proferre, canendo
kyrie, namque chorus chiericorum smergolat « e e ».
« F » timuit semper, quia prima est littera forchae,
quam tantas meruit voltas ascendere, quantas
- 575 sfalsavit sub monte cavo cum Cingare grossos.
« G » quia balbus erat non imparavit, et inde
« loria in excelsis » non « Gloria » dire solebat.
« H » sprevit, dicens: — H Doctrinale probante
versificatores reputant non esse coellum. —
- 580 « I » velut errectum stat campanile Samarchi,
cui sedet in testa soliti de more cimero
angelus, a vario qui volgitur undique vento
hac etenim coepit Iacopinus imagine sensum
at non accentum, qua propter voce cavalli,
- 585 voceque polledri cantabat presbiter « i i ».
« K » nihil est, dixit, cui ga non illico iungas,
et quod de retro melius quam ante canatur.
« L » gerit in spalla ferrum, quo prata segantur,
et quo magra solet mors pingi supra muraias.
- 590 Sed tulit altorium linguae pronuntia pivaie,
quae vocat ad ballum villanos carmine « lu lu ».
« M » pedagogus ei patefecerat arte galanta,
dismanicans forcem quam rascum Mantua chiamat,
cui triplex dens est, aptus manegiare ledamum.
- 595 « N » forchae forma est, triplici coniuncta travello,
quae studium docti conclusit prae Iacopini,
nam ternos inter lignos fuit ille picatus,
causam soghetti tulit « O » quae littera tunda
semper erat curae manigoldo quippe Copino.
- 600 Praeterea missas foggiam dicebat ad unam
continuo, nec signa crucis formare sciebat.
Inter Confiteor parvum discrimen et Amen
semper erat, iam iam meditans adiungere finem.

- Incipiebat enim, nec adhuc « In nomine patris »,
 605 quod tribus in saltis veniebat ad « Ite misestum ».
- Si medio missae faciebat forte memento,
 semper arostitam raptus meditabat ad ocham,
 anxius et dubitans ne trovet gatta cadinum.
 Saepe duas missas giorno celebrabat in uno,
 610 dum tamen offertam posset robbare vilanis.
- Argenti calices atque auri vendidit omnes,
 inque vedeilinos rognones borsa vodata est.
 Non corporales centum renovasset in annis,
 purificatorios mancum, mancumque tovaia,
 615 quae mangiabantur soricis, quae semper habebant
 centum de vino macchias, centumque recammos.
- Albior est illis quaecumque tovaia tavernae,
 albior est descus ubi zurma tedesca merendat,
 exercetque suum trincher, brindesque frequentat.
 620 Confessabat enim, per tresque, quatosque baioccos
 sassinos, ladros, culpaque levabat ab omni.
- Massaram nunquam voluit conducere vecchiam,
 dicens: quod foedant bava stillante menestram,
 sordinamque sonant vetulae, mollantque corezas.
 625 At super altuttum iuvenis massara placebat,
 de cuius zetto stampaverat octo putellos,
 nam de clericulis dicebat habere bisognum,
 qui secum « kirie » cantent, « oraque pro nobis ».
- Viderat hunc Cingar, vocat: — Ola, praete Copine,
 630 quo festinanter Prudentia Vostra caminat? —
 Respondet: — Vado Mottellam, namque vocarunt
 me patres santi secum coenare staseram. —
 Cingar ait: — Quid habent ad coenam? — Praetus ad illum:
 — Decretum est totam cum pelle absumere vaccam. —
 635 Illico Zambellus cridat: — Doh cancar, an esset,
 o Cingar, Chiarina unquam? — Cui Cingar: — Adessum
 ibimus et vaccam, si capra est facta, sciemus;
 nam si vacca quidem fuerit velut ante Chiarina,
 nil dubium Zambellus eris, sed quando Chiarina

- 640 capra sit alter eris, nec non erit altera vacca. —
 Ad quem Zambellus: — Quis ero, si capra Chiarina est? —
 Cui Cingar: — Quis eris? vel bos, vel forte somarus. —
 Quo dicto arrivant ad sanctae claustra badiae,
 nec bisognus erat chiavatam battere portam,
 645 intrandi quoniam cunctis est ampla facultas.
 Itque reditque frequens nunc mas, nunc femina, nec se
 illa bonis sociis chiavat sed sorbet ognunum.
 Ingreditur Cingar, Zambellus, praeque Copinus,
 nec fuit unus ibi qui diceret: — Olla, quo itis? —
 650 Hic immunditiis, hic strazzis tota coperta
 claustra videbantur, passim redolentia stronzis,
 atque suos ragni lenzolos undique tendunt.
 Non ibi sobrietas, ibi nulla silentia, nulla
 disciplina datur, sed vita est congrua porcis.
 655 Sed tamen est melius Zambelli dicere vaccam,
 quam mottelicolae totam cum pelle vorabant.
 Cingar eos retrovat quodam cantone latentes,
 circaque rostitam vaccam facto agmine stabant.
 Mangiant Chiarinam vinti vel trenta capuzzi,
 660 alter spallazzum, ferit alter dente groponem,
 vult alius polpas, alius vult rodere pectus,
 unus de testa cavat oculos, unus ab osso
 dente prius carnem speluccat, et inde smiollat.
 Vidisti maium circa brottalia porcos,
 665 quam sint ingordi lordam sorbere menestram?
 Sic illos retrovat Cingar mangiare Chiarinam,
 qui subito ad coenam fuit invitatus ab illis,
 ac tenet invitum morsuque tirare comenzat.
 Zambello schincam dat, poca carne dobatam,
 670 quam piat et giurat nunquam gustasse miorem.
 Nemo parlat ibi, sentitur fractio tantum
 ossorum, nec non sofiato supra panadam,
 namque ingens ibi plena bulit caldara busecchis.
 Chioccant labra simul grasso stillantia brodo.
 675 Festinanter edunt; quia sic scriptura comandat.

- Iam caret infelix gambis humerisque Chiarina,
interiora patent, grandisque corazza videtur.
Quanto plus comedunt, tanto plus illa nientum
efficitur, pariterque fames et vacca recedunt.
- 680 Prae Iacopinus olet grasso, lardoque colanti,
non vult ossa, vorat pingues tantummodo polpas;
saepe scudellarum sorbens brottamina, lappat
more canis, laxatque graves de pectore rottos.
Centuram mollat, ventronis panza tiratur,
- 685 iamque sonare potest tamburrum valde tumentem.
Dente nihil toccat, sed aperto gutture carnes
devorat, atque facit grossos sine fine bocones.
Fra Rocchus sedet hic, frater Baldraccus et Antoch,
frater Gelminus, frater Marmotta, Schirattus,
- 690 frater Pagnoccher, frater Scapocchia, Tafellus,
frater Agathonus, frater Scappinus, Arolfus,
fra Bisbacchus, Enoch, Rigus, Bragarotta, Caponus.
Hi sunt autores qui dant praecepta coquinae,
hique lecardiae multos fecere magistros.
- 695 Est Deus his venter, broda Lex, Scriptura botazzus.
Iamque polita nimis sub descum membra cadebant,
nulla est ulterius vaccarum forma Chiarinae,
ossa iacent, quae intacta canes gattaeque relinquunt.
Iamque comenarant pingues leccare taeros,
- 700 non aliter fratres sua vasa lavare solebant.
Frigore zelatum lardum pars grafiat ungis,
pars manicis tunicae fregat, nettatque scudellas.
Post epulas tandem consurgunt ludere cartis,
post cartas scrimmant, post scrimmas saepe merendant.
- 705 Sic ducit vitam gens haec devota beatam.
Bertezant illos, qui celso in pulpite braiant,
qui soterant mortos, ieiunant, seque flagellant,
vadunt excalci, studiant et mille fusaras
scribunt in libris pro Scotto, contraque Scottum.
- 710 Vesper erat, vult hinc Cingar discedere praestum,
qui stans ad tavolam multum caricaverat orzam.

- Zambellus piat hunc retro, cui parlat orecchia,
supplicat ut vivam faciat sibi rendere vaccam,
cui fratrem ladrum digito monstrante palesat.
- 715 Tunc Cingar ridendo facit sibi tradere saccum,
quem de sub mensa raccoltis ossibus implet,
imponensque humero Zambelli dixit: — Eamus,
namque hoc in sacco portas, Zambelle, Chiarinam.
Hanc sub terreno, venias, soterabimus ambo,
- 720 quam post tres giornos faciam tibi surgere vivam. —
Sic ait, et vale dicens compagnonibus illis
ante caminabat, sequitur sub pondere sacchi
Zambellus, donec veniunt ubi fossa Cipadae
ranis plena cridat, strepitumque ad sydera mandat.
- 725 Illic relliquias sanctae posuere Chiarinae,
quae fuit a magno cantari digna Cocaio.
Illuc venerunt satyri, driadesque putellae,
planxeruntque simul squarzato crine Chiarinam.
Serraphusque pater veniens haec carmina fixit
- 730 arboreo trunco summaque in fronte sepulchri:
« Vendita quod fuerim bis falsi Cingaris astu,
quodque mea fratres sfratatos carne cibarim,
non multum stimo; tantum res una recessit:
quod sub mattazzo vixi meschina governo.
- 735 Sic vos mortales stulto sub praeside ducti,
plangite plus tostum quam dulcem perdere vitam ».
-

LIBER NONUS

Festa dies aderat sancti Brancatis, et Umbri,
quos, Buffalmacco Neloque rogantibus, olim
hic canoninazarat Beltrazzus, papa Cipadae.
Iamque ad carrobium properant ballare vilani.
5 Non est qui tangat zappam, qui ficchet aratrum,
imo suae cupiens se quisque placere morosae,
discossansque caput paleis, se totus adornat,
pectinat, et blanco frontem bindamine stringit.
Calzas ingambant, seu chiusas sive brasolas,
10 quae sparagnatae possunt durare mil'annos.
Maiores villae iuvenes, quos multa superbos
robba facit multique levat grassezza ricolti,
sunt qui festivis possunt gestare diebus
bragatas calzas, quas claudunt undique stringhis,
15 subtilemque valent intro ficcare camisam,
quam sua con propriis manibus signora cosivit.
Sed prius ad messam chiamat campana canendam,
prae Iacopinus eam se se cantare parecchiat.
Cingar castronis canaruzzum sanguine plenum,
20 dico gulam castronis habens de sanguine plenam,
hanc collo Bertae mira ligat arte, copritque
drappibus et pannis, velut est usanza, bianchis,
quod tu iurasses ibi nullam stare magagnam,
concordantque suas quid voiant fare parolas.
25 Inde Iacopinus, chiamatis undique praetis,
coeperat in gorga messam cantare stupendam;
subseguitant alii, magnisque cridoribus instant.
Protinus Introitum spazzant talqualiter omnem,
ad Chyrios veniunt, quos miro dicere sentis
30 cum contrapunto, veluti si cantor adesset

master Adrianus, Constantius atque Iachettus.
 Hic per dolcezzam scollabant corda vilanis,
 quando de quintis terzisque calabatur in unam
 musicus octavam noster Iacopinus, et ipsas
 35 providus octavas longa cum voce tirabat.
 Gloria in excelsis passat, iam Credo propinquat,
 quod, si Iosquinius cantorum splendor adesset,
 imparasset enim melius componere messas.
 Iamque parecchiatur largo ballare sub ulmo,
 40 nam tribus in saltis balzarat Sanctus in Agnus.
 Sed non ad finem missae descenditur ancum,
 ecce sonare pivam sentit Iacopinus ab ulmo,
 illico frettosis rammescolat omnia verbis,
 de gesiaque statim saltant infrotta vilani,
 45 ac si tota foco vamparet cubba capellae.
 Stringati juvenes properant, pictaeque vilanae
 cum bambasinis socchis scufisque galantis.
 Bli lirum resonat variis sordina balettis,
 incipitur lassare Deum, servire diabolo.
 50 Non stupeas, lector, si post celebramina missae
 non videas tornare casam desinare vilanos,
 namque sacrilegium pensant committere grandem
 si vacuis credant ad missas ire budellis.
 Non stetit indarnum Iacopinus et altra pritorum
 55 turba: cavant camisos, cottas, pluvialia prestum;
 ad tavolam primum celerant, apponitur ocha,
 lonzaque porcelli grassi, septemque galinae.
 Omnia consumunt, canibus vix ossa relinquunt,
 nam Testamenti vecchi praecepta recordant:
 60 quod rostum non vult avanzet usque domanum.
 Ergo ubi mangiarunt ocham reliquasque vivandas,
 sub tavolaque illic ossamina multa butarunt,
 surgunt plus cocti quam crudi urgente bocalo,
 ad salicesque ruunt, quo chiamat piva brigatam.
 65 Prae Iacopinus habet quantos offerta quatrinos
 contulerat, faciens gentem basare manipol,

- hos donat pivae, mandatque sonare pavanam;
 inde pians bellam, quae dicta est Pasqua, fiozzam,
 ballat, vixque valet pleno cum ventre moveri.
- Cingar adest, ridetque preto danzante Copino.
 Villanus quidam, sub cauda morsus ab ostro,
 se viat ad Bertam, si vult ballare domandat.
 Cingar id advertens cignat de more tacagni;
 Berta, prius quae scit quod Cingar fare volebat,
- annuit et porgens levam saltare comenzat.
 Cingar item claudens oculum scaltritus avisat
 Bertam, quae faciat sicut fuit ordo tralorum.
 Incipit illa manum leviter striccare gazano,
 ut facitur quando tentatur pagnus amoris:
- pastor at ille bonus pede zonto in retia saltat,
 sentit alegrezzam talem discurrere, quod non
 in zerlam mellis tunc vellet habere culamen.
 Berta iterum digitis sonat organa saepe premendo,
 dumque frequens striccat, suspiria dupla sequuntur,
- ille fidem praestat fraudi, striccusque restriccat,
 et menchionazzus credit bonamenter amari.
 Ambo se alquantum retirarunt extra brigatam,
 quinque parolettas sumissa voce ragionant,
 sed post quinque octo, post octo trenta, quaranta,
- postque quaranta piat grandis baldanza vilanum,
 hanc tirat, illa sequit quocumque menatur ab ipso,
 qui versus gesiam properat, speratque marassus
 vel cantone aliquo, vel post altare, vel ipso
 in campanilo factum godere botinum.
- Protinus ognuno Cingar guardante caminat,
 cortellumque cavat nudum, gens undique currit;
 quid sit hoc ignorat, quae lis, quae questio; tandem
 cosa scoperta fuit, nam Bertam Cingar arivat,
 quae digito monstrata fuit seguitare vilanum,
- ut seguitare solet vilis putanella bravazzum.
 Cingar eam brancat per trezzas, clamat et urtat:
 — Ah manigolda — inquit, — sic sic, porca putana,

servantur gesiae statuta, fidesque marito? —
 Quo dicto gladium taiantem more rasoris
 105 vibrat, et, ad guisam seu boiae sive becarī,
 scannat castronis canaruzzum sanguine plenum,
 et proprium Bertae collum scannasse videtur.
 Illa cadit terrae, faciens gatamorta, movetque
 se se tota, velut si vita recedat ab ossis,
 110 statque quasi moriens, pedibusque flagellat arenam,
 atque oculos sberlans iam mortua tota videtur.
 Tunc cito postpositis concurrit turba puellis,
 arma pīant, raptimque levant ad sydera voces;
 Cingar erat iam iam zurma assaltatus ab illa,
 115 sed largum fossū balzaverat ultra legerus,
 frezzosusque volans, stanzam se cazzat in unam,
 scagaitam simulans, fingensque timere vilanos.
 Tunc ambis se se manibus dum rampat in altum,
 en super apparet, currens per culmina tecti,
 120 seque tirat, scutumque facit, post terga camini,
 ne possit laedi seu schioppis sive balestris.
 Hic ubi se ascondit, testam de margine muri
 porrigit alquantum, trepida sic voce locutus:
 — O bon compagni, quare me occidere vultis? —
 125 Respondent: — Quoniam non lassas vivere quemquam,
 resque cipadenses confundis ladro ribaldus,
 quottidie facis hoc, facis illoc, semper abarras,
 et pensas quod nostra voiat respublica tantos
 supportare malos, tot dannos, totque ruinas?
 130 Non facimus contum, si Bertae colla segasti,
 sic vadant quantae similes retrovantur in orbe;
 sed facimus stimam te nunc sotosora butasse
 sancti Brancatis festam, qui nostra governat
 moenia, concilium, Patres, santumque senatum. —
 135 Cingar item parlat, faciens Madalena crosettis:
 — Si tamen omne malum mihi perdonare voiatis,
 giuretisque simul me non offendere quidquam,
 Bertam guarribo, faciamque resurgere vivam;

quod si non fiet, mihi tunc streppate coradam,
 140 atque meam canibus mangiandam tradite milzam. —
 Illi admirantes se se guardare comenzant,
 valde stupent quod vir tam tristus, tamque cativus
 se se promittat vivum tornare cadaver,
 unde volunt penitus miracol cernere tantum.
 145 Ergo dedere fidem, qua non infidior altra;
 seu sint villani padoani sive Romagnae,
 nulla fides pravis est prorsus habenda vilanis.
 Cingar eis credit, vel fingit credere ladris,
 cum manibus pedibusque casa se callat ab illa,
 150 inde petit gesiam, promiscua turba sequebat,
 namque novas guardare cosas populazzus agognat.
 Vadit ubi fallax oculis nunc Berta stravoltis
 cascarat, dederatque suae signalia mortis,
 sed praetus Iacopinus eam portaverat inde,
 155 qui bene cognorat scaltritam Cingaris artem,
 unde secundando fraudi menat optime barcam.
 Sustulerat Bertam, quae se se lassat abire,
 ut solet exanimum corpus, cui brachia, gambae,
 testaque se snodant hinc inde, ut piva todesca.
 160 Ponitur in medio, velut est usanza, sagrato,
 nec Iacopinus ei quemquam sinit ire propinquum,
 ne respirantem videant trantemque flatum.
 Saepe dat incensum, nec non cum spergole sanctam
 spargit aquam, Lazarumque canit, campana sonatur,
 165 fossa fit, accurrit muliebris zurma, cridando,
 pro quarum, quorum cridis schiappantur orecchiaie.
 Iamque propinquabat cum dicitur: « In paradisum »,
 post quam antiphonam Berta est soteranda tereno,
 quum procul ecce venit Cingar, veniensque cridabat:
 170 — Prae Iacopine pater, cesset Reverentia Vestra,
 spero quod indarnum mortis incensa dedistis. —
 Sic ait, atque intrans gesiam, seguitante brigata,
 pergit ad altarum, quo se devote ginocchiat,
 sublimesque levans oculos oravit un'horam.

- 175 Inde redrizzatus multa gravitate sagratum
 ad Bertam repetit, quam spondet reddere vivam.
 Huc tandem arrivans, gladium tirat extra guainam,
 dico illum gladium proprium quo guttura Bertae
 parebat scannasse modo, vitamque cavasse.
- 180 Paulisper coelo madidos alzavit ocellos,
 hasque comenzavit pietosa voce pregheras:
 — O cortelle meus, toto mihi charior orbe,
 quem non sufficerent cuncti comprare tesori,
 qui quoque mostrasti tot iam miracula mundo,
- 185 te rogo per sancti virtutem Bartholomei,
 cuius es ancoram sacro de sanguine rossus,
 quando Roversani pellem brigata cavavit,
 si tibi quottidie genuflexus dico coronam,
 si tibi dominicis semper ieiuno diebus,
- 190 si te de canibus robbavi denique turchis,
 oro, precor supplex, et cunctis obsecro votis,
 sicut Berta tuo de vulnere lapsa morivit,
 sic virtute tui meriti nunc viva resurgat. —
 Sic dicens, bis terque crucis signacula format,
- 195 nescio quos psalmos tacita cum voce susurrans.
 Tunc citius dicto simulatrix morta movetur,
 in motuque ipso voces ter mille cridarunt.
 Mox alzans oculos, veluti res matta parebat,
 quo factu multam fecit scampare brigatam.
- 200 In pede tunc saltat, dicens: — Cur me, oyme, scanasti,
 Cingar? — Cui Cingar: — Facis an sic cornua Baldo?
 — Parcite — Berta inquit, — tenerino parcite sexo;
 foemina de maschio facta est, vult foemina maschium.
 Ponite vos nobis, si scitis ponere, guardam:
- 205 foemina, quae proprio facta est lontana marito,
 absque viro non vult per guisam stare verunam.
 Sin stat, miracolum super omnes dicite grandem. —
 Tunc villanorum squadratim calca ruebat,
 clamantes coelo, schiappantes aethera cridis:
- 210 — O o miracolum, o o miracula magna!

Inter cortellos non est cortellior isto!
 Nunquam credidimus te te, sanctissime Cingar,
 sic sic devotum, sic talem habere tesorum. —
 Tunc Cingar brancat Bertam, gesiamque subintrat,
 215 ac super altarum mira gravitudine montat,
 et meritum gladii prologo sic praedicat alto:
 — Cernite cortellum, gens o devota, beatum;
 cernite cortellum, cum quo mala rocca Romagnae,
 rocca Roversani, villanis plena cativis,
 220 cruda roversavit iam pellem more videlli,
 moreque capretti de spallis Bartholomei.
 Hic est cortellus felix, hic ille tesorus,
 cui similem nec habet, nec habebit gesa Samarchi.
 Hic est, qui vestras poterit saldare feritas,
 225 hic est, qui scampat brutta de peste malatos,
 hic est, qui vivos et mortos suscitatur omnes.
 Nonne peradessum vidistis surgere Bertam?
 sic alios poterit mortos drizzare gaiardos.
 Currite, quid pigrae statis? iam currite gentes,
 230 hunc basare sacrum cortellum; currite, dico. —
 Protinus illa ruens multo sbraiore lovagna,
 assimilatur enim quando ad brottalia porci
 currunt, et retinent mostazzum semper in albi.
 Illi cortellum properant basare bricones,
 235 quem porgens Cingar, velut est usanza pritorum
 porgere manipulum vulgo dum lassat ofertam,
 dicit « Pax tecum », garbo tam saepe galanto,
 quam saepe innumeros sentit cantare quatinos,
 namque bacinellam Iacopinus porgit ofertae.
 240 Quin etiam scufiam de testa Berta levarat,
 in quam villani frettabant mittere soldos.
 Durarat grossam iam praedica Cingaris horam,
 quem cuncti fratrem pensassent esse Robertum:
 allegabat enim Sextum, Decretale, Decretum,
 245 Angelicam, Glosam, Bibiam, Sanctumque Tomasum.
 Non fuit in fratrum studiis bacalarius unquam,

atque catedrantus, scotistaque doctior alter.
 Totas utrorum voltat sotosora baianas,
 argumenta facit, negat hinc, probat inde medemum.
 250 Tum metuens ne quis veniens huc mente cativus
 detegat hanc fraudem populo, faciatque palesam,
 providus ascondit gladium, descendit ab ara,
 inversusque casam propriam gravis aere caminat,
 quem quoque nil parlans omnino Berta sequebat.
 255 Cingare partito, Iacopinus congregat omnes
 campanae ad don don populos, gentesque Cipadae.
 Hic parlamentum saviorum grande tramatur
 sententiaeque altae dignaeque Catonibus octo.
 Octo namque illic fuerant insemma dunati:
 260 Bertazzus, Menghus, Gobbus, Cagnana, Gurassus,
 ipse Zanardonus, Garapinus, Slanzafoiada.
 Longa super santo gladio parlatio fitur,
 utrum procurent Patres populique Cipadae
 illum communi spesa comprare, tenendum,
 265 atque governandum sancti Brancatis in arca,
 cui possint homines sua reddere vota pregheris.
 Tandem comprandi gladium conclusio facta est,
 ipsaque cura datur Gobbo, Slanzaque foiadae.
 Istud conseium Zambelli venit ad aures,
 270 carpitur invidia subito, vult solus honorem,
 vult famam solus, gladii vult utile solus.
 Pensat Chiarinam iam vivam posse levare,
 vixque sibi credit vidisse resurgere Bertam.
 Se venturosum putat omnibus esse futurum,
 275 si concessa sibi tanti sit gloria cultri.
 Inter se parlat, cerebrum sedazzat et inquit:
 — O si cortellum voiat mihi vendere Cingar,
 nonne faciliter poterit mea vacca resurgi?
 Nonne meam Laenam dabitur mazzare tot illas
 280 voltas, quot me me chioccat corozata tracagmo,
 indeque mazzatam vitae tornare priori?
 O quantum faciam, gladii virtute, guadagnum!

- Cingar acquistavit nunc plus de mille quattrinis.
 Nonne dabunt homines totque ovos, totque polastros,
 285 quod doventabo ricchissimus ante trigornos? —
 Dixerat, et praestus veniens ubi Cingar aloggiat,
 hunc tirat in partem, verbum dicturus orecchiae,
 ne sua sbaiaffi scoltent secreta vilani.
 Sic ve retiratus parlat: — Mi Cingar, amas me? —
 290 Cui Cingar: — Plus quam mestessum, saepe provasti. —
 Parlat Zambellus: — Cortellum vendere vis ne?
 — Nolo — Cingar ait; — parcas, Zambelle, neganti.
 Hoc nimis importat mundo medioque Milano. —
 — Deh — Zambellus ait, — charum contenta sodalem.
 295 Quid contentandum nisi contentamus amigos?
 Hoc mihi servitium facias, tu deinde comanda,
 nam, giandussa mihi veniat in culmine nasi,
 ni pro te posthac paradisos mille refudem.
 Vende mihi gladium, quod vis dabo, posce, domanda. —
 300 Tunc Cingar traxit suspirum pectore magnum.
 Principio nullam parlat meditando parolam.
 Mox inquit: — Tantis cedo, fratelle, pregheris:
 dura mihi cosa est, et amara, vendere zoiam,
 vendere delitias mundi, coelique tesorum.
 305 Verum quid faciam? quo me gallone revoltem,
 si, qui solus habet de giorno et nocte valorem
 atque facultatem mihi commandare, domandat?
 Tu nimis importas nostris, Zambelle, facendis.
 Multiplicare tamen non est hic hora parolas,
 310 cortellus tuus est, tua sunt mea quaeque, comanda.
 Vade, trova praetum Iacopinum, catta Briossum,
 ipsi disfaciant, faciant, dicantque, redicant.
 Id sit vangeliū, quod vos insemma faritis. —
 Saltat alegrettus nunc huc Zambellus et illuc,
 315 it retrovare praetum Iacopinum, moxque Briossum.
 Presto fit accordum secreta in parte, probatum
 per primos villae doctores atque saputos;
 maxime per savium datur haec sententia Gobbum:

« Sit notum cunctis populis, patribusque Cipadae:
 320 Cingar cortellum nunc sancti Bartholomei
 vendit Zambello sborsanti trenta ducatos,
 hoc tamen accordo: quoties Cipada pagabit
 dictos denarios Zambello, iure tenetur
 reddere cortellum Zambellus, perque nientum
 325 tantae relliquiae pretium neget ille Cipadae,
 cui decet in gesia bellam fabricare capellam,
 cui decet ac olei semper brusare lucernam,
 pinganturque super muros miracula rerum
 quantarum fecit, faciet, facturus et ille est ».

330 Zambellus subito pensat retrovare dinaros;
 quotquot habet, propriamque casam, propriumque terenum,
 strazzas et Laenam vult vendere, seque medemum.
 Nec sibi mancavit comprator: cuncta balordus
 vendit, Brunello partim, partimque Lafranco,
 335 compravit Schiavina casam tantummodo, restum
 pagat Brunellus, pagat quoque borsa Lafranchi.
 Venduntur zappae, venduntur aratra, badili,
 galli, gallinae, vanghae cum mille zavattis.
 Perque novem soldos, nullo accorgente vilano,
 340 Laena est in pegno Iacopino tradita praeto.
 Unde radunatis altandem trenta ducatis,
 sborsat eos, Cingarque tirat, sanctumque ginocchians
 cortellum tradit, chartam faciente Briosso.
 Iste Briossus erat nodarius, arte robandi
 345 praticus et natus pro scortegare vilanos;
 semper habebat enim vel tres apposta vel octo
 in borsam testes falsos de iure brusandos.
 Si tantas illi dextras natura dedisset,
 quantos iudaeos baganaios Mantua pascit,
 350 aut quantos piccat ladros Romagna quotannis,
 omnes taiassent nostro de iure Briosso,
 namque instrumentos tot falsos ille notarat
 quot ficus seccos totum dat Marca per orbem.
 Zambellus subito gladium brancarat alegrus,

- 355 ut cito brancat aquam frescam quicumque febrescit,
utque solet panis toccum zaffare famatus,
at miser inveniet magnam piliasse saiottam,
seque manus plenas retrovabit habere tavanis.
Ut fuit in stanza, gladii vult cernere provas:
- 360 Laenae prima datur, dabiturque secunda Chiarinae.
Laenam improvisus, multa praesente brigata,
chiappat et in medio cortellum pectore ficcat,
corpore de cuius scampavit vita daverum.
Tunc dixit: — Cortelle meus, deh, suscita Laenam,
- 365 te rogo per sancti virtutem Bartholomei. —
Talia sed muro poterat tunc dicere verba.
Non respondet ei, toto quia corpore morta est.
Pergit Zambellus, cortellum basat, et inquit:
— Mi cortelle, precor, cur non mea Laena resurgit?
- 370 ut modo fecisti poltronam surgere Bertam?
Omnia buttavi pro te comprare, quid ergo,
quid codesella facis? sic me, cortelle, gababis? —
Sed nec de venis, nec polsis mortua battit.
Tunc villanorum diverso murmure stulus
- 375 contrahitur, faciturque frequens cantone senatus.
Consul erat Gobbus, quo non astutior alter,
frater zuratus semper fuit ipse Tognazzo;
fecissetque nihil maium sine mente Tognazzi.
Ipse cipadanos pro rostris congregat omnes,
- 380 et positis scannis sederunt ante Tognazzum.
Tota Cipada ruit, magno clamante senatu.
Mox nutu Gobbi boccas tenere seratas.
Tognazzus grandem ramparat supra tinazzum,
atque comenzavit sic sic aperire ganassas:
- 385 — Est verum quod nos hic, o brigata, dunamur,
ut vobis totam faciamus noscere causam.
Nos sumus hic magnae pillastri quinque Cipadae:
Bertazzus, Mengus, Gobbus, Cagnana, Tognazzus,
et qui disponunt dictum servare Catonis:
- 390 « Pugna pro patria, si tu vis vivere sanus ».

- Non huc venerunt foemnae, non huc ve putelli,
 de quibus ad sbaccum casamenta piena tenemus.
 Illos consilii nostis minus esse capaces.
 Vos homines estis longo pro tempore maschi,
 395 vos defensores, vos targa et spada Cipadae.
 Mantua quid, quaeso, nostra valet absque Cipada?
 En ego sum praesens, proprio non manco dovero.
 Ore dabo vobis conseium, rebus aiuttum,
 proque citadinis nostris volo mittere vitam.
 400 Ergo senatores faciunt vos scire chiloium,
 qualiter (ut semper fuit altro tempore) nunc nos
 cum sociis Baldi quid questionetur habemus.
 Semper sassini, ladri, gentesque diabli
 cercarunt, cercant Cipadae rumpere pacem.
 405 Quid timeamus eos? quid? dicite, nonne tenemus
 carcere chiavatam fezzam schiumamque ladrorum?
 Baldus, qui caput est, qui rex, qui papa giotonum,
 nonne cadenatur sola virtute Tognazzi?
 Si caput est mozzum, quid cetera membra timemus?
 410 Debetis lites quondam memorare Carazzi,
 quum tantum potuit praesentis forza Cagnanae.
 Me quoque non stantem panzam grattare provastis.
 Quis pissasanguis, quis vermocanus agrezat
 istos diabolos vespas stizzare quietas?
 415 An medici vadunt ultro cercare malhoras?
 An cercant brigam? brigam donabimus, horsu,
 state, precor, saldi, constantes state fradelli,
 mittamus robbam, vitam, propriosque fiolos,
 mittamus patriam, quum quis sassinat honorem,
 420 vadat piccari cui nulla est cura decoris.
 Me dudum Patres cognoscitis esse Tognazzum;
 Gobbus adest, cuius virtute Cipada Motellam
 saepe triumphavit, tetigitque solaria coeli.
 Consulis officio solitas exerceat armas,
 425 donec bravazzos Baldi nihilabimus omnes.
 Vidistis poverum Zambellum quomodo mansit

esca pedocchiorum, gladium comprando ribaldi
 Cingaris, utque sibi non saltem tanta remansit
 corda vel uncinus quo se suspendere possit,
 430 ammississe casam, Laenam scannasse, terenum
 omnem vendisse, et capras et mille facendas?
 Nos tamen, o quanta est nostrae vergogna Cipadae,
 nos tamen experti tot voltis Cingaris artem,
 en iterum, Patres, illi praestamus orecchias;
 435 quotidie facit hoc, facit hanc, robat hic, robat illic,
 ingannat, truffat, soiat, sacramentat, abarrat,
 et nos menchiones non mancum credimus illi,
 quam santo Aloio, quam Bovo, quamque Belino.
 Tam patienter eum tolerat Cipada ribaldum.
 440 Credite, conscripti Patres, victoria nostra est.
 Hic veniet Cingar, veniet sub rete giotonus.
 Forca fugit, volat ille retro, trapolabitur et se
 more gavinelli veschiabit denique. Dixi.

Tunc Zanardonus surexit de sedimento,
 445 et sub centura palmam ficcavit utramque.
 Postquam rascavit sapiens bis terque catarrum,
 sic ait: — O cancar, quantum bene barba Tognazzus
 parlavit, parens alter Ciceronus et ille
 grandus Aristotel, cecinit qui carmine docto
 450 scribere clericulis, Troiae qui primus ab oris.
 Sed penso quod non Cingar trapolabitur unquam.
 Vos causam scitis, senza quod dicere voiam,
 imo caleffabit tandem nos, imo soiabit.
 Quis diavol enim poterit combattere secum?
 455 Est venetianus quidam sir Polus, et ipse
 non piscatorum numero, non plaebe Murani,
 non barcarolus qui cridet: « Barca, staliu »;
 at gentilhommu veteris de stirpe Fasoli,
 qui semper magni tenuit loca prima Pregai,
 460 deque caodesiis fecit piccare miaros.
 Cingar amicitiam longo iam tempore secum
 giottoncellus habet tantam, quod semper ab illo

- quidquid vult minimo cegno, solaque parola,
 obtinet, atque tirat bufali de more bonhommum.
- 465 Credimus an forsam combattere contra Samarcum?
 Dixi nempe meum, mihi perdonate, parerum.
- Protinus in coleram saltat Cagnana: — Quid — inquit, —
 Zanardone, baias? non nostra Cipada Vegnesam
 estimat un minimum ficum, non quinque cerasas.
- 470 Quid cum Cipada posset bravare Samarcus,
 quamvis sfodratum teneat sua dextera stoccum,
 quamvis barbazzam portet in pectore longam?
 — Non est — Gobbus ait, — non est, Cagnana, Samarcus
 qui portat barbam, nec non sine cortice stoccum,
 475 sed mastinazzus paret magnusque cagnazzus,
 qui totum bruttis mundum spaventat ochiadis.
 Sanctum, qui portat stoccum barbamque canutam,
 si nescis, Polum chiamant, sed nostra pacia est
 rebus in his nostris sanctos meschiare beatos:
- 480 noli cum sanctis scrizzare, proverbialia dicunt. —
 Tunc Gurronus ait: — Non laudo, perque nientum
 compagnis Baldi contrarius esse patibo.
 Consideratis grossiliter omnia certe.
 De me non minimum pensetis habere socorsum. —
- 485 Slanzafoida levans sursum sic parlat in ira:
 — Non dabis altorium? quid ais? tu solus ab altris
 discrepare putas? o grandis perdita rerum!
 Scilicet impresam pro te lassabimus istam. —
 Impatiens iterum se se levat ipse Guronus:
- 490 — Credo — inquit — firmumque habeo, dubitoque negottam,
 quod minus impresam poteris lassare cotalam.
 Quotidie vades, redies per mille facendas,
 ut totum faciens retroves fecisse nientum,
 utque tibi solo donet tal cosa guadagnum,
 495 non quia Cipadae voias deffendere statum,
 sed quia Cipadae marchettos mille rapines. —
 His moti Patres verbis fremuere tumultu:
 — Per vermocanum — dicunt, — tua lingua, Gurone,

- straparlat nimium, semper malnetta lavacchio. —
 500 Se levat e scanno Giannus, Pannada, Garofol,
 qui, plerique, omnes excusavere Guronem;
 sic Ghirardellus qui fert colletta corammi,
 sic Bertolinus, sic Mengus, sic ve Tonalus.
 Tandem decretum est (solo screpante Guro)
- 505 mittere praetori Gobbum, barbamque Tognazzum,
 qui squadras ducant armorum, dante Gaiolfo.
 Quo facto ad proprios Patres rediere palazzos.
 Cingar at interea sentit, referente Guro,
 conseium factum per Gobbum, perque Tognazzum:
- 510 risit et armatos secum trahit undique bravos.
 Hic Brunellus adest, Gambo, Schiavina, Lafrancus,
 ardet Amerigus, pariter bravegiante Galetta,
 alter ballestram, fert alter tergore schioppum;
 Pizzagnoccus habet spetum, roncamque Stivallus,
- 515 Zambonus cettam duro de azale molatam,
 fert archibusum Rigazzus pulvere cargum,
 iamque cupit buso fogatam ponere cordam.
 Nondum nocturnas aurora fugaverat horas,
 congregat hos omnes squadrono Cingar in uno,
- 520 per medianque guidat magno terrore Cipadam,
 dumque caporalis passat cum vocibus altis
 smergolat, atque alios pariter cridare comandat:
 — Su su, qui noscum vult gattam, vengat avantum!
 O villanzones, o porci, o brutta canaia,
- 525 o mascalzones, o gens poltrona, gazani,
 oque pedocchiorum pleni, destructio panis,
 su su, qui noscum vult gattam, vengat avantum! —
 Talia bravantes soiant, bocchisque petezant.
 Tunc Schiavina focum dat schioppo, datque Galetta,
- 530 deque archibuso Rigazzi pulvis avampat,
 fit ramor, strepitat ingens per nubila tuf tof.
 Sensit Bertazzus, sensit Cagnana, Tognazzus,
 senserunt omnes: stant quacchi, stantque serati,
 chiavatique suis tezottibus atque palazzis.

- 535 Non aliter quando damatina bonhora levantes
 se cazzatores, pars terra, parsque cavallo,
 expediunt varias magno rumore facendas:
 ad sonitum corni bau bau gens bracca frequentat,
 qui chiamat spetum, qui lassum, quique cavallum,
 540 qui vocat heus to to, mordentque insemma cagnazzi,
 seque sibi stessis retro culamina nasant.
 Ac vulpes, leporesque ascoltant longe tumultum,
 stant quacchiae in macchis, in boschibus, atque padullis,
 nec sbuccare volunt tanto pro murmure tanas.
- 545 Sic latitat consul Gobbus, Cagnana tribunus,
 atque senatores alii, populusque Cipadae.
 Ast animum repiat dictator barba Tognazzus,
 confortansque alios se solum drizzat ad urbem.
 Cingar avisatur, sociis lontanat ab altris,
 550 armatusque nigro se se boschamine macchiat,
 per quod passatur, quando gens vadit ad urbem.
 Tognazzus properans animo fantasticat alto,
 sperzurat quod vult destruggere Cingaris artes.
 Sed non Esopi follam, Tognazze, ricordas:
- 555 dum parat insidias lardo sorighettus in uno
 se cantone latens, facit illi gatta medemum.
 Imboscatu erat Cingar, venit ecce Tognazzus.
 Ut fuit appressum, se se manifestat apertum;
 volgitur intornum, nusquam videt esse coelum.
- 560 Perstringit manibus roncam, fendenteque magno
 in duplices quartos spaccatur gobba Tognazzi,
 atque ita cascavit fortissima rocca Cipadae,
 maximus hic hominum saviorum, fama Cipadae,
 sex voltas consul, sustegnum grande rasonis
- 565 decidit, atque ingens iacuit sotosora pilaster.
 Protinus arrancat Cingar, procul inde levatur,
 sed prius arripiens Bertam, Bertaeque gemellos
 filiolos, sgombrat mantoum nocte terenum,
 inque tuis latuit montagnis, Brixia, Cingar.
- 570 Tuque, regazze, meo bastinam pone muletto,
 namque cavalcandi venit mihi voia per urbem.

LIBER DECIMUS

Cingar amat Baldum, tota se nocte dimenat,
non animi perdit forzas, perque omnia rerum
discurrit cerebro, qua guisa aut arte folus
Martis ab obscura tandem praesone cavetur.
5 Sic ait ad Bertam: — Vel Baldum carcere trabo,
vel mille in quartos tandem, sis certa, taiabor. —
Talia parlatus, raptim se partit ab illa,
fornitamque domo lassat rerumque bisognis.
Per quosdam boscos, aptos robbare, caminat,
10 itque novas semper meditans in corde magagnas:
qua foggia posset trari de carcere Baldus.
Dumque viam properat per sylvas semper opertas,
en franceschanos fratres occurrere mirat,
qui tich toch faciunt zocolis resonare terenum,
15 discalzoque suas corrodunt calce galozzas.
Hi veniunt asinum carigum de pane trahentes,
nec bene discernit quis eorum esset asellus,
namque asinus pellumen habet fratresque medemum.
Extemplo roncam per mezum Cingar achiappat,
20 ac si vellet eos in quattros mittere pezzos.
Illi se curvis terrae stravere ginocchis:
— Perdonanza — cridant, facientes mille crosettas.
Spoiat Cingar eos, tantum modo braga relicta est,
atque breviarium quo possint dicere vesprum.
25 Ergo ribaldellus Cingar, fugientibus illis,
solus ibi restat cum strazzis atque somaro.
Quid facit? imprimis taiat sibi forpice barbam,

ciliciumque patris generalis supra camisam
 commodat, inde togas bertinas, inde capuzzum,
 30 groppiferamque sogam cingit; calzisque cavatis,
 gambas atque pedes nudat, portatque zupellos,
 ac tandem medio mantello tergora coprit,
 sub quo portatur pro sporta, proque corona,
 tasca tenaiarum, quibus aut disgardinat ussos,
 35 aut tosat, stampatque novam falsamque monetam.
 Iam non est Cingar, quia sanctos portat amictus,
 attamen est Cingar, quia sanctos nulla gonella,
 nulla cuculla facit, seu floccus sive rochetti:
 sub tunicis latitant heu sanctis saepe ribaldi,
 40 interdumque lupos castrorum lana covertat!
 Ergo sub his strazzis Baldum dissolvere sperat
 Cingar, et in guisis aliis speranza niuna est.
 Dismanicat roncam subito, ferrumque sub ipso
 ficcat cordono, mantello cuncta teguntur;
 45 inde pians asinum compagnum nomine Rigum,
 montat eum, portatque graves de pane besazzas.
 Per planum montemque volans asinellus arancat,
 non tunc francesam voluisset habere chinaeam,
 tam bene quadrupedat ritu portantis ubini.
 50 Quisquis eum scontrat, multo se curvat honore,
 namque videbatur sanctus Maccharius esse.
 Si biastemasset, iurasses dicere vesprum,
 tam bene scit collo bonitatem fingere torto.
 Cercat elemosinam, quaeritque per ostia toccos,
 55 quisque dat huic panem, vinum, carnemque salatam,
 et iam pro nimio somarellus pondere rerum
 vadit apena, regitque gradum strachedine plenus.
 Tunc iterum Cingar hoscus repetebat opacos,
 franciscasque togas spolians tornabat ut ante
 60 laicus, et in piazzis villarum cuncta gazanis
 vendebat, multam quistans de merce monetam.
 Denique Mantoam veniens, capitavit ad urbem,
 perque cipadenses cattat furfantiter ussos.

Ecce procul solum Zambellum vidit in agro,
15 qui spedocchiabat caldo sub sole camisam,
fecerat et largum digitorum caede macellum.
Huc tendit Cingar, pungitque sperone somarum,
tunc ait: — O quid agis? bona vita, quid, ola, bon homme?
Num scires ubi stat Zambellus, dic, rogo, scis ne? —
20 Respondet: — Zambellus eram, dum vacca Chiarina
vacca fuit; sed mox, ubi facta est capra Chiarina,
alter sum factus, non plus Zambellus habetur. —
Cui Cingar: — Magnam narras, compagne, facendam.
Non, Zambelle meus, Zambellus es ultra, sed alter,
25 ut quoque vacca fuit quondam, non capra, Chiarina.
Sed te (seu zoccus, seu sis boccalus orinae)
cur video sic sic squarzatis undique pannis? —
Respondet: — Sic sic miseros disgratia trattat.
Sum desperatus, nec me cagasanguis amazat.
30 Namque fui quondam riccus, modo pauper ad ussos
vix retrovo panem, vix vinum, vixque menestram,
desgratiaequae meae fuit unica causa ribaldus
Cingar, cui possit cancar mangiare coradam.
O si posset eum ladrum brancare Potestas,
35 se signare quidem posset scampare soghettum! —
Tunc Cingar: — Benedicte Deus, benedictaque mater
vis, poverelle, mihi fieri compagnus, et istam
donabo cappam, sub qua salvamur, et istum
sancti Francisci tibi designabo capuzzum?
40 Vis, inquam, servire Deo, fierique romittus?
Praedicatorus eris, cantabis denique missam,
namque tui similes tantos Ecclesia pascit,
quantos non caperent ad remos mille galeae. —
Zambellus subito vultu respondet alegro:
45 — Sum contentus ego, imo contentissimus esse
vester fratellus, messam cantabo novellam,
dummodo voiatis bertinam tradere cappam,
namque meus giupo frustus cagat undique strazzas:
impleboque meas blanco de panc budellas,

- 100 quem vix implebat panis niger atque gramegnae.
 Quamvis de letra sapiam negotta, pur ipse
 sufficientus ero cum vobis dicere vesprum. —
 Tunc illum Cingar spoiat, strazzasque pitocchi
 cum propriis manibus fossatum buttat in unum.
- 105 Mox habitum sanctum tradit, tradensque susurrat
 nescio quid, parens devotos dicere psalmos.
 Hunc sibi compagnum statuit, fratremque vocando
 Herinum, se se Quintinum nomine dicit.
 Postea de villa ambo partivere Cipada,
- 110 et quasi sint fratres multa gravitate moventur.
 Cum pedibus vadit propriis Zambellus, at ipsum
 tirat asinellum montato Cingare susum.
 Introeunt urbem spatianti denique passu,
 hosque putat vulgus sanctos omnino romittos.
- 115 In piazzam veniunt, ubi protinus ecce sonatur
 tromba, vocans populum, velut est usanza fiendi,
 quum bandos mandant stradas regimenta per omnes.
 Ad sonitum tararan vulgus se se undique dunat,
 deque suis homines currunt audire boteghis.
- 120 Dicere quid velit hoc ignorat Cingar, asellum
 desmontat dicens: — State hic, o frater Herine,
 namque videre volo, quo nascitur iste travaius. —
 Sic ait, et gentem se se meschiabat in illam.
 Hic facitur bandus: quod quidam, nomine Cingar,
- 125 barrus, assassinus, mazzator, ladro, ribaldus,
 qui falsos stampat, veros tosant arte dinaros,
 sit mantuanis banditus ab undique terris,
 sed quisquis bastans animi mazzaverit illum
 nempe guadagnabit centum cinquanta ducattos.
- 130 Cingar, id ascoltans, tremuloso corde cagabat;
 pro Baldo tamen ille suo vult perdere testam.
 Quid facit? o forzas animi cordisque prodezzam!
 Prestiter alzando vocem, sic incipit: — O gens,
 o quia nescitis, nescitis certe coellum:
- 135 post paucos etenim giornos brusabitur haec urbs,

ni modo, ni Baldo truncabitis illico testam,
 quem nunc sub terra ficcum praesone tenetis.
 Nunc ego de terra sancta, Christique sepulchro,
 advenio, portoque malas, brigata, novellas,
 140 namque gigantazzum magnum similemque torazzo
 illic terribilem vidi, ferroque covertum,
 qui menat in quaium nigra de gente mororum
 ingentes squadras, cavalastros atque pedastros.
 Giurat per sanctos coeli, gentemque diabli,
 145 velle per omnimodas Baldum riscodere guisas,
 in tuttumque istam pensat destruggere terram.
 Nunquam vista fuit zentaia ribaldior illa.
 Quid sunt lombardi, brisighelli, quid calabresi?
 Turchi sunt porci, mori sunt fezza malorum.
 150 O Deus, hanc tantam populis averte ruinam.
 Sassinant homines, robbant, sforzantque puellas,
 altaros gesiae spoiant, calicesque rapinant.
 Quid dicunt ladros spagnolos, quid capelettos?
 Hi superant omnes omni feritate ribaldos.
 155 Heu pietas, heu heu nostris compassio claustris!
 Nonne malandrini fratrum rapuere pitanzas?
 nonne monasterum totum sotosora butarunt?
 Petra super petram vix una aut altra remansit,
 et multos etiam illi scannavere fradellos.
 160 Ille Fracassus enim (nec possem dire bosiam
 veste sub hac sancta, cordoneque cinctus ab isto)
 ille Fracassonus, poca straccante fadiga,
 ut petrulam iaculat grandes ad sydera saxos.
 His ego vidi oculis illum plus octo miaris
 165 cum cazafrusto poverum sbalzasse priorem,
 atque cosinarum quae sunt mangianda parantem
 totum cum solo pugno sub terra ficasse.
 Praeterea quendam vecchiettum, tergore gobbum,
 vix bastoncello macilentia membra tirantem,
 170 per collum cepit, circumque et circa rotatum,
 ac si falconem vellet chiamare polastro,

magni fecit eum montis cimare cacumen.
 De sacro armario rapuerunt absque riguardo
 planetas, camisos, puviales, mille facendas;
 175 de mangiatorio, beccheros atque bocalos,
 descos, credenzas, terlisi quinque tovaias;
 de cosinatorio, caldaros, bronza, lavezos,
 mille pignatellas, pignattas, speta, parolos.
 De caneva nostram spinarunt denique vitam:
 180 porcinaia bibit vinum, fregitque barillos,
 ac de vernazza bagnos fecere cavallis.
 Sed foret ah troppum, si vellem dire gnicosam!
 Vix ego scampavi, socio cum fratre, ruinam.
 Ergo meum, gentes, conseium prendite sanum:
 185 illum de scura Baldum praesone cavemus,
 huic mozzate caput, streppetur pessima planta,
 tollatur morbus ne coelum puzzor amorbet.
 Ut quid tamdudum terris mala bestia scampat?
 Est alius Python, Poliphemus, hydra, Carybdis.
 190 Tollite de mundo rabiem, stronzumque diabli.
 Testa fracassetur, non ultra bissa cridabit.
 Mazzetur Baldus, cascabit forza Fracassi.
 Scandalizare tamen vos nolo, perque nientum
 hac sub sguarnazza veneranda, subque capuzzo,
 195 cerco vindictas hoc de ladrone gaioffo.
 Saepe tamen mens nostra brilans volat extra capuzzum,
 sollicitique sumus gesiae deffendere statum.
 Sed tamen, hic abitus quia pacem totus odorat,
 cercamus pacem cum sanctis, cumque diablis.
 200 Si pax non giovat: opus est admittere brigam.—
 Dixerat haec Cingar, populo scoltante, suosque
 fazzolo sugans oculos lachrymare videtur.
 Contremuere omnes qui firmiter omnia credunt,
 fit rumor, populusque ruens, ignara canaia,
 205 per cunctas urbis stradas ut matta vagatur:
 praetoris subito fugiunt ad grande palazzum,
 tela parant, pontesque levant, chiavantque botegas.

Artifices buttant terrae istrumenta laborum,
dantque manum picchis, schioppis, spedisque Bolognae.
210 Congregat illustres praetor, saviumque senatum,
parlamenta fiunt longhis crevelata parolis.
Quidquid bertina frater sub veste locutus
attulit, omnino tanquam vangelia credunt,
maxime quod rumor iam multis ante diebus
215 creverat: in Tunesi partes andasse Fracassum,
ducturum turcos secum gentesque morescas.
Conseiant igitur per muros ponere guardas,
qui crident noctes: — Fac, fac bona guarda — per omnes.
Supra toriones, per merlos, per casamattas
220 tirant bombardas, colubrinas, passavolantes.
Terribile interea don don campana bachioccat,
pro cuius sonitu pars it animosa palazzo,
pars petit in frettam ruptis cagatoria stringhis.
Ad tamburrorum strepitum tararanque tubarum,
225 calca fit armati populi, timor omnia versat,
qui portat lanzam, qui roncam,¹ qui ve zanettam,
hic piccam, hic spetum, hic dardum, hic giavarinam.
Iamque poco spatio conventa est tanta brigata,
quanta Iosaphatti non magna in valle resurget.
230 Interea Cingar Zambellum tollere vadit,
quem modo cum carico solum lassarat asello.
Is stupefactus enim tanto pro murmure stabat,
atque parecchiarat propter scampare stivallos.
Cingar eum chiamat, nulli parlare comandat,
235 dicens quod fratres servare silentia debent,
nec parlant maium nisi sit dispensa prioris.
Mox asinum religat quodam cantone famatum,
namque aliud pensat Cingar quam pascere quellum,
namque sui troppa est nimis importantia Baldi.
240 Zambellum retro menat, supraque palazzum
longas per scalas montat, montansque susurrat
psalmos, quos nescit, sed non nescire videtur.
Inscontrat gentem, brettae sibi mille cavantur.

- Dicebant: — Ipse est, qui coelo venit ab alto,
 245 hunc Deus ad tempus misit, qui praestus aviset
 nos ante excidium terrae stragemque paësi. —
 Cingar eos audit, passat, zocolosque sonantes
 per pavimenta trahit, iam salam iungit in amplam,
 dumque oculis terrae bassis, dumque arte galozzas
 250 retro tirat, quarum sonitu devotio crescit,
 osti datque fidem, suspectaque pectora tollit.
 Praetor it incontra, multis seguitantibus, atque
 conducit secum thalamis, facit inde carezzas.
 Mox sibi decreto Patrum, populi que rogatu,
 255 donat elemosinam centum settanta ducatos.
 Ille ruinatum dicebat namque Fracasso
 esse monasterium, gesiam, calicesque rapitos.
 At Cingar retrahit se longe, perque nientum
 mira destrezza simulat non velle coëllum.
 260 Praetor eum sforzat nec non perforza sachettum
 in manibus ficcat, Cingar ringratiat illum,
 promittitque sibi pro seque, suisque brigatis,
 mortis ac vivis ter centum dicere messas.
 Iamque parecchiatur ceppus, mediaque piazza
 265 horribilem visu baltrescam boia parecchiat,
 quo Baldus debet venerandam perdere testam.
 — Ah — dixit Cingar praetori, — Vestra Potestas
 huic confessorem Baldo concedat, ut alman
 non miser almancum perdat, portetque diavol.
 270 Latro « Memento mei » dicens, fuit illico sanctus. —
 Praetor nil meditans ultra: — Reverentia Vestra
 sit confessor — ait, — talem concedere cosam
 obligor, imo precor, magnum salvate ribaldum.
 Heus, bariselle, menes hunc patrem, vosque ministri
 275 compagnate illum, cui bassum schiudite fornum,
 ut confessetur Baldus, nec linquite portam,
 sed firmate bonam, dum fit confessio, guardam. —
 Cingar portat aquam fortam, limasque sonantes
 sordinam tum cum ferrum sine murmure taiant,

- 280 omnia sub sanctis portat bene conza gonellis.
Itur sub terram Baldi retrovare sepulchrum.
Ille cadenazzos iam iam stridore cridantes
audiit apriri, grossasque recludere chiaves:
pensat, quod verum est, iam scilicet hora morendi
285 iuncta sit, et tanto dissolvi denique stento.
Stat poverellus humi, lachrymis prostratus amaris,
non quod formidet mens constantissima mortem,
sed caros memorat socios dulcesque fiolos.
Hanc ve dolet sortem mortis, qui tanta per arma
290 non poterat caricam spoliis effundere vitam;
at super altuttum stimulat conscientia mentem:
nec confessandi misero datur ulla facultas.
Iamque barisellus portas reseraverat omnes,
ac centum chiavis patefecerat ostia centum.
295 Cingar miranda limen gravitate subintrat,
ad quem passantem sbirri flexere zenocchios.
Zambellus seguitare negat, se retro retirat,
perque guisas omnes non vult andare la dentrum.
Cingar eum chiamat: — Veniatis, frater Herine,
300 namque duos fratres semper nos esse bisognat. —
Paret Zambellus dicto, testaque chinata
intrat portazzam, vadens tantonus in antro.
Post quos en iterum cadenazzo porta seratur.
Baldus habet longam pro longo tempore barbam,
305 usque ad centuram coperto pectore cascat.
Cingar it, hunc sequitur devotio fratris Herini,
atque paternostros barbottat aveque marias,
nam castronazzus se fratrem pensat Herinum,
sperat et in curtum messam cantare novellam.
310 Sed postquam Cingar Baldo pervenit arentum,
hunc appena videt modica pro luce fenestrae,
quam lucem non sol mandat sed lampada pendens,
ad primam giuntam simulans sic parlat ad illum:
— Quid, manegolde, facis? quid, latro? quid, mala pianta?
315 Nunc pro peccatis tantis, furtisque, rapinisque,

ecce dabis poenas, centum dignissime forchis.
 Nunc exemplar eris, quibus est tam cura robandi.
 Non te Fracassus, Moschinus, Cingar aiuttant.
 Quattuor in quartos modo squartavere Fracassum,
 320 mangiandasque suas canibus tribuere budellas.
 Cingar dorato slongavit colla capestro,
 inque triligiferam trabucavit denique forcam.
 Semicanis collo Falchetti petra molini
 appiccata fuit, quem chiusa Governolis hausit.
 325 Tu quoque nunc trades collum, scelerate, taiandum,
 inque brigadarum cunctis squartaberis occhis.
 Vix alzans oculos Baldus, frontemque rapatam,
 obstupet, ex habitu sancto capitisque tosurā
 tam male pensatas stultasque uscire parolas,
 330 inde caput bassans, non ultra mirat in illum,
 nec dare dignatur fratri responsa gaioffo,
 invergognosum nam iudicat esse capuzzum.
 Cingar scaltritus plus semper detrahit illi:
 — Sum confessor — ait, — tua dic, peccata, ribalde. —
 335 Baldus item relevans oculos suspirat et inquit:
 — Quamvis non istae meritant responsa parolae,
 qui parlas, nec scis quid parles, pessime frater,
 attamen hinc abeas, malvasi puzza diabli.
 Si modo me strictum non ferri vincla tenerent,
 340 tanquam pollastro tibi, bestia, colla tirarem.
 Tu qui me debes solari voce relictum,
 confortare animam scelerum sub fasce gementem,
 sic agis, ut penitus moriar chiamemque diablum.
 Impie frater, habes in pectore mille magagnas.
 345 Respice te stessum, turpesque redargue mores,
 tonsuram portas, renegas quam mille fiatas.
 Nil nisi broda fuit semper tua vita, ribalde.
 Hinc procul absistas, blanchi destructio panis,
 qui melius quam te mastinos pasceret; heu quae
 350 sporcitiae foent capucino mille sub isto!
 Plus ego perdonum pietatis habebō supernae,

quam tu, qui celebras missam pensasque tenere
 cordoni meritis in tasca Dominidium! —
 Tunc Cingar, nimia cordis pietate movestus,
 355 voceque suppressa parlans sic ore comenat:
 — Non te plus lateo, mi mi dulcissime Balde,
 o mi dulcis amor, mi cor, mea cura, fidesque,
 sum tuus ille quidem Cingar, non noscis amicum?
 non, mi Balde, etiam me noscis? respice vultum,
 360 respice sembianter antiquos. Cingar amorum,
 Cingar amicorum primus, qui nocte dieque
 de te pensavi, penso, pensabo milannos.
 Non te, Balde, mori tam brutta morte ferendum,
 gentilezza dolet sine te, cortesaque virtus
 365 it cervice china, libertas languet, et arma
 Mars ruginenta tenet, scutumque imbelle gitavit.
 Te sine quid magni faciat prodezza valoris?
 quid ve legiadriae columen, quid gloria laudis?
 Non te, Balde, volunt mare, tellus, aethera, mortum,
 370 non, quod tanti hominis sit ademptum nomen, honosque. —
 Sic dicens voltas trecentum basiat illum,
 abbrazzat, stringit, lachrymas dulcedine mandat.
 — Ille tuus sum Cingar — ait, — iam pone timorem,
 ne dubita, sum Cingar ego, sum Cingar, onustus
 375 hoc sub mantello martellis atque tenais. —
 Qualia sunt olim lachrymosae gaudia matris,
 quae dudum mortum pensaverat esse fiolum,
 mox illum reddi sibi vivum cernit, et omni
 corpore gaiardum, rubicunda fronte tilatum,
 380 talia sentivit provisto Cingare Baldus,
 qui, velut a somno propere discussus, apertos,
 nil parlans, oculos in vultum Cingaris, inque
 totam personam firmat, tacitusque stupescit,
 nam pro laetitia tanta parlare vetatur:
 385 quod ve videt proprio visu, sibi somnia parent.
 Zambellus norat Baldum, stat quacchius in uno
 cantone, et grandi tremolo sibi cagat adossum.

Cingar ait: — Non nunc parlandi tempus habetur,
 perdimus interdum propter tardare boconem. —
 390 Tunc franciscanam tollens de corpore cappam,
 ferramenta cito solitam cavat extra sachellam.
 Fundit aquam fortam, mollit duramina ferri,
 denteque limarum surdarum vincula taiat,
 postque intervallum curtum levat in pede Baldus,
 395 at vix stare potest macerato corpore drittus,
 unde pignocadae Cingar piat octo bocones
 ac malvasiae, quem gessit apostata, fiascam.
 Baldum fortificat redditque in membra vigorem
 postea Zambellum vocitat: — Mi frater Herine,
 400 huc accedatis, nam nos orare bisognat.
 O Iesum Christum, cur ola, frater Herine,
 cur non auditis? dormitis forsitan? ola,
 cui tandem dico? veniat Reverentia Vestra. —
 Zambellus nullam respondet, totus aghiazzat,
 405 pauper homazzolus desiderat esse deforas,
 nam bene cognoscit Baldum cernitque bravosum.
 Cingar item clamat: — Veniatis, frater Herine. —
 Baldus miratur: — Quid clamas? — inquit, — an istic
 est aliquis forsitan? dic, quaeso. — Cingar ad illum
 410 omnia subridens breviter narravit ad unguem.
 Obstupuit Baldus de tanta Cingar arte,
 qui tandem vadens illum retrovare bonhommum.
 — Ah — dixit, — poverelle, peto vos mille fiatas,
 nec vultis mihi vestro respondere magistro?
 415 Sic ne imparatur patri obedire priori?
 Esset enim vobis penitentia danda, vel una
 disciplina quidem nudatas supra culattas,
 vel mage sub tavola cum gattis sorbere brodas. —
 Zambellus respondet ei: — Mihi parcite, quaeso,
 420 nam nos debemus servare silentia fratres.
 Vos, Quintine pater, prima haec mandata dedistis,
 quando comandastis me nil parlare brigatis. —
 Cingar ad ista nihil quid responderet habebat,

se castronatum castrono cernit ab uno.

- 425 Hunc tamen extemplo Cingar Baldusque piarunt,
dispoliant, nudant, sbadacchiant, membra cadenant,
atque loco Baldi ceppos manicasque reponunt.
Sollicitans aperit portam barisellus, et extra
stans cridat: — Ola, pater, quae tanta indusia? non est
430 confessatus adhuc? prudentia vestra viluppet
omnia, nam, si vult sua singula dicere facta,
non annus bastaret ei narrare rapinas. —
Baldus, id ascoltans, voluit saltare deforas,
atque suum restum barisello reddere pugnis.
- 435 Cingar eum pavidus tenuit per brachia retro:
— Pone — inquit, — si vis, cerebrum paulisper acasam.
Nunquid es effectus furiosus et absque ritegno? —
Mox cito respondet barisello voce gaiarda:
— Expectate pocum, nunc nunc spazzabo facendam.
- 440 Venimus ad finem, censuras mille catavi,
saccus erat plenus, foetebat quatrividuanus,
absolutionem nunc do; vos, frater Herine,
exorate Deum devota mente fratantum.
Dum sic parlabat, psalmum Miserere comenzat;
445 sed restum psalmi quoniam finire nequibat,
ore susurrabat, veniens ad Gloria Patri.
Dumque cativellus varia coprit arte magagnas,
atque satisfaciens cavalero protrahit horam,
contegitur Baldus bertinis undique lanis,
450 Zambelloque novus succedit frater Herinus.
Cingar ei monstrat quo passu debeat ire,
utque oculos teneat bassos tortumque colengum,
utque pater nostros ciciganti mastichet ore.
Ne foret ignotus, facit huic in fronte capuzzum,
455 ac uno instanti resecauit forfice barbam.
Ad portam veniunt tandem, sed Cingar avantum
passat devotus, post cuius terga chinato
cum capite egreditur Baldus, quem nullus adocchiat.
Tunc intrare cito poltrona canaia volebat,

- 460 zaffi, sbiraiæ, barisellus, boia, mil'altri.
 Sed Cingar dixit cavaleto: — Quo venit ista
 frezositas? mò, sancte Deus, concedite tantum
 temporis almancum, donec penitenta fiat. —
 Sic ait et scapolans, Baldo seguitante, caminat.
- 465 Sed quo, Cingar, abis? qua te fuga parte levabit?
 Stopparant urbis portas, sola una manebat
 ponticella, viris centum guardata provistis.
 Ergo poverellus Cingar fantasticat artes.
 Plus curat Baldum, quam se, quia diligit illum.
- 470 Arrivat portam, dum sic meditat, ad unam,
 gens ubi cum solito semper facit ordine guardam,
 nec solam praetor lassat transcendere muscam.
 Baldus habet voiam sguarnazzas ponere zozum:
 ingentes hominum scontrat per ubique catervas,
- 475 cum ronchis, spadis, schioppettis atque balestris.
 Mens sibi brillabat roncam per forza, vel altrum
 ferrum de manibus fantis streppare veruni,
 atque menando manus solem scurare budellis.
 Cingar eum placat dicens: — Fac, matte, pianum,
- 480 desine me pensare modum foggiamque scapandi. —
 Dum sic ambo simul passu trottante loquebant,
 en prope viderunt iuvenem transire politum,
 quem soldatorum non poca brigata sequebat.
 Iste valorosus Leonardum nomen habebat,
- 485 sanguine progenitus claro de stirpe Colonnae,
 namque Colonesus pater est Ursinaque mater.
 Altivagam Baldi famam praesenserat olim,
 venerat huc igitur, Baldum cagione videndi,
 parlandique sibi, pavidam sed repperit urbem,
- 490 attonitosque homines stippantes corpora ferro.
 Domandat causam, respondent: — Guerra paratur
 contra moros, turcosque, simul guidante Fracasso. —
 Talibus auditis, armatum cernere Baldum
 forte capitanium sperat, squadrasque regentem.
- 495 It super immensum, grossum, baiumque frisonem,

et rutilo Baldi personam cinxerat ense,
 quem Romae allatum comprarat trenta ducattis.
 Nec scit cur Baldus tam bellam liquerit armam,
 sed potius pensat sibi fraude fuisse robatam.
 500 Ergo levans oculos Baldus, subtiliter omnem
 conspicit ornatum iuvenis, sed maxime spadam,
 namque valenthominum semper fuit usus ad ensem,
 ad corserum oculos voltare, aut tangere dextra.
 Protinus agnovit pomo rutilante dorato
 505 ipse suum brandum, vult illum, turbidat oculos,
 disponit penitus, si debet perdere vitam,
 velle suam spadam: — Celeremus prestiter — inquit, —
 o Cingar, nam posse datur scampare facultas.
 Ille meum portat brandum gallone tacatum.
 510 Hunc volo, me seguita, meus est de iure, camina. —
 At Cingar tantam furiam regit atque governat:
 — Dextrius i — parlat, — spadam, sis certus, habebis. —
 Talia dicentes, illum seguitare comenzant
 observantque procul, si forsitan exeat urbem,
 515 ut secum scampare queant et scodere spadam.
 Ille sed intravit multa cum gente tavernam,
 quem sequitur Cingar subito, donansque caparram
 lectum cum camera supplex accepit ab ostio.
 Tres Leonardus equos habet, omni laude canendos,
 520 quos, in qua stalla servantur, Cingar adocchiat.
 Primus de Spagnae razza Rocaforta vocatur;
 grossior est alius frisonus, Spezzacadena;
 tertius ex Asia provenit, nomine Pardus.
 Ostus in istanti quae sunt coenanda parecchiat,
 525 namque Leonardus mensam fornire comandat.
 Accumbunt omnes, stat mensae in fronte Leonardus,
 qui vult post epulas omnino quaerere Baldum.
 Soldati passim buttarant arma, rodellas,
 ut fit quando volunt dapibus distendere panzam.
 530 Baldus at interea, camera chiavatus ab intro,
 guardat per portae fissuram pronus edentes.

O quam forma sibi Leonardi bella placebat!
Nec tam guardat eum, sed drittis scoltat orecchis.
Interea Cingar paulatim tela robabat,
535 inque suam cameram Baldo gaudente ferebat.
Tandem brettinas despoiant ambo gonellas,
a capite ad plantas stipparunt corpora ferro.
Qualis equus iuvenis, quem dicimus esse poledrum,
egrediens tristem longo post tempore stallam,
540 passutusque novo de foeno semper et orzo,
vellet si posset rupta saltare cavezza,
hunc appena valet stallae retinere fameius;
talis Baldus erat, qui de praesone cavatus,
postquam se totum rutilantia vestiit arma,
545 bramat presto foras solus borrire per urbem,
atque cruentatis cum testis atque budellis
disturbare Iovem, terram, stigiamque masonem,
sed pro respectu prohibentis Cingar is urget
possanzas nimias animi, coleraeque brusorem.
550 At quae terribilis posthac battaia sonabit,
non, Comina, tuis pro spallis soma videtur.
Est opus altorii maioris, claude botazzum,
nam tua vina mihi penitus mufolenta videntur.

LIBER UNDECIMUS

Altius o Musae nos tollere vela bisognat,
misterumque facit gravius distendere schenam.
Usque modo calcavit aquas mea barca Cipadae,
ranarum quae voce cridant, redolentque lavacchium,
5 nunc mare Pietoli, quo non prigolosius altrum,
trapassare volo, nulla retinente paura.

Huc, Zoppine pater, tua si tibi chiachiara curae,
si tua calcatim veneti ad pillastra Samarchi
trat lyra menchiones, bezzosque rubeba guadagnat,
10 huc mihi cagninas iuncta cum voce budellas
flecte, soporantes galeottam carmine gentem,
tirantesque sibi totas dolzore brigatas.

Tuque boni semper seguitatrix, Lippa, boconis,
Lippa foiadarum columen Mafelina Cocaii,
15 adsis, et tecum invita coenare poetam.

Usque modo ruptos gessit Bertuzza stivallos,
atque ad calcagnos cascavit braga Cominae,
nunc stringare licet gaiardis carmina stringhis,
unde valenthomi celebranda est forza baronis,
20 quo non Haectorior, quo non Orlandior et quo
non tulit in spalla portas Sansonior alter.

Iam Zambellus erat de fundo turris ad auras
tractus, et ad lucem cunctis iam zarda palesa est.
Praetor osellatum se se videt esse Gaioffus,
25 trat via carnerum desperans, trat via bragam,
beffaque contradas volitat scoperta per omnes.
Noscuntur soiae, noscuntur Cingaris artes,

talia namque facit stratagemata saepe cavester.
 Mantua tota levat populum sotosora balordum,
 ipseque Zambellus cosam recitabat ad unguem,
 30 cui gens ghirlandam facit hic, facit illic et illoc.
 Gaioffus boffat, stizzat, se datque diablo.
 Trombettam subito stradas iubet ire per omnes,
 qui bandum faciat, qui notum, qui manifestum:
 35 quisquis bertinos fratres acataverit illos,
 scilicet indutos tam sancta veste ribaldos,
 atque palesabit quo se cantone covertant,
 ille guadagnabit sine fallo mille cechinos.
 Talibus avisis, homines sperone guadagni
 40 cuncta per inquirunt, nulli parcendo fadighae,
 omnia discurrunt, vestigant omnia, voltant
 omnia, nec lassant pertusos, antra, cavernas,
 subvertuntque casas, gesias, pallatia, turre,
 usque in latrinas callant, pozzosque profundos,
 45 inque cagatores alii per stercora rugant,
 namque ob dinaros nulla est vergogna canaiae,
 non fratri et patri, non perdonaret amico
 pessima progenies hominum, mala razza viro-
 rum qui semper meditant, de ruf de rafque, guadagnum,
 50 quales sunt sbirri, quales manigolda lovagna,
 daccia qui tollunt affittum, quique doanas.
 Senserat hoc ostus, bonus ostus senserat istud,
 in cuius betola Cingar Baldusque latebant.
 Ante Potestatem properans, sceleratus arivat,
 55 inque suo fratres bertinos esse logiatos
 approbat albergo, promissaque praemia tirat.
 Tunc omnis mundus, praetore iubente, levatur,
 arma capit, celeratque illam assaltare tavernam.
 Protinus advisat iuvenem trombetta Lonardum,
 60 illum baronem dico, qui circuit orbem
 ut tantum possit paladinum cernere Baldum,
 cuius amicitiam super omnia cercat habere.
 Nescius ergo rei tantae suscepit avisum,

ut se ostaria subito dispartet ab illa.

5 Cingar, id advertens, ita Baldo territus inquit :

— Heu, mi Balde, mori nos cogimur; ecce periculum
imminet, in trapolam tandem vulpecula cascat. —

Baldus eum guardat: — Quid — ait, — mi Cingar, honori
esse potest melius, quam guerris fundere vitam?

6 Soldatis laus est suprema morire batais. —

Cingar tunc exepulit, Baldo exhortante, pauram,
extraque balconem per cordam callat abassum,
namque Leonardi sperat robbare cavallos.

5 Sed famuli stallae, positis arzonibus, illos
in puntum statuunt, quia vult equitare Lonardus.

Baldus supra manet solus, stat proutus in armis,
mille annos una hora sibi certare videtur.

Ignarus rerum Leonardus deserit escas,
soldatisque suis mandat descendere scalam.

0 Currunt ad stallam propter montare cavallos.

Iam posito in staffa pede vult equitare Lonardus,
at Cingar clamans armato corpore toto
accedit bravus, per frenaque corripit illum:

5 — Sta saldus — dixit, — tibi rex, patresque comandant,
ut desmontatus succurras prendere Baldum,

qui latet hic, pretiumque tui portabis aiutti. —

Cui Leonardus ait: — Meus hic an Baldus aloggiat?

Imo iuro deos, pro Baldo mittere vitam.

Vos seguitate cito, famuli, seguitate sodales;

0 nunc mihi dulce mori, mihi nunc gratissima mors est. —

Tunc levis in curvo saltans arzone ficatur.

Cingar alegrus ei se se discoprit, et illi
parlat in orecchia, nec aiuttum postulat altrum,
quam voiat sibi binos impraestare cavallos,

5 cum quibus hoc Baldus poterit scansare periculum.

Tunc subitus se se buttat de arzone Lonardus,
Cingaris et faciem mira charitate basabat.

Mox ait: — Indarnum non nos modo stare bisognat.

Non est parlandi tempus, non hora gratandi.

- 100 I, sequar, atque meos faciem seguitare guereros.
 Pro Baldo statui spezzare ligamina vitae. —
 Cingar equos tantum poscit, sed alhora Lonardus
 non dat equos tantum, Baldi cito porrigit ensem,
 quem laetus Cingar brancat, cingitque galono,
 105 inde pregat iuvenem supplex, iuvenisque sequaces,
 ut pariter portam festinent urbis ad unam
 iungere, monstrantes illam deffendere velle,
 si passare illinc Baldus perforza fatiget;
 at per contrarum faciant, stent imo provisti,
 110 si per venturam calcagnos ambo menantes
 huc veniant, subito pontem callare procazzent.
 — Sic faciam, — Leonardus ait; tunc prestiter altrum
 scandit equum, frettatque viam, seguitante caterva.
 Iamque propinquabat grandis squadrazza bravorum,
 115 ostus eos guidans scudorum mille reportat.
 Tota taverna sonat tantis iam plena brigatis,
 quantis vix caperet fortissima rocca Milani.
 Maximus in salam populi garboius arivat,
 unde tremit coelum vasto reboante cridoro.
 120 Sbraiant, vociferant: — Exite, exite, ribaldi. —
 Ipse tavernarus cameram designat apertam,
 in qua stat longo Baldus zanetone paratus.
 Qui, quando portam fieri sibi vidit apertam,
 milleque lanzarum stipantes limina puntas,
 125 protinus ad primum colpum zanetone tirato
 trat Contestabilem passato pectore mortum,
 quem poltronzonem zaffi dixere Vigazzum.
 Inde statim revocans lanzonem, vulnerat altrum,
 quem veluti ranam medio ventramine filzat.
 130 Magna super portam camerae fit calca brigatae,
 quos facit assiduis lanzatis stare dacantum.
 Cingar habebat equos certo cantone paratos,
 expectans Baldum si arrivet forsitan illuc.
 Baviger ob nimiam stizzam, sibi morsicat unguas,
 135 dumque modum pensat fugiendi, carpitur ira,

- carpitur orgolio, barbaeque pilamina streppat.
 Continuo horribilis rimbombat clamor ad auras.
 — Prende — cridant, — ladrum, sta saldus, prende ribellum,
 ferte focum, scalas, intra, day, percute, guarda. —
 140 Baldus in ignivoma facie, dum certat, avampat,
 non secus ut quando Vulcanus forpice gremit
 dudum brasatam sopianti mantice lammam,
 quam Brontis, Steropisque ingens martellus asaltat,
 et veluti daynus se semper in aera pirlat.
 145 More leonino caudae stigaverat iras,
 nilque loquebatur, sed mox, ut vidit habentes
 spaventum ingentem de se tot mille sbisaos,
 increpat, insultat, talique in voce minazzat:
 — Quid facere, oh tristes capelazzi, creditis unquam?
 150 Vos tanquam vaccas scannabo solus ad unum.
 Te te, nil timeo, te nil stimo, brutta canaia. —
 Talia parlando, zanetonis saepe tiratas
 concitat, et gambis omnes facit ire levatis.
 Nemo, licet brazzo targonem portet apiccum,
 155 audet sanguifluam camerae transcendere portam,
 nam scutos veluti mascherpas traicit omnes.
 Non tamen ipse foras oculatus vadere curat,
 sic nimiam contra gentem combattere laudat.
 Non plusquam septem possunt certare vel octo,
 160 caetera turba cridat lontana proculque menazzat.
 Ergo per intornum muros scalzare comenzant,
 quo possint cuncti banda combattere ab omni.
 Baldus id avisum noscit, feriensque repensat
 quid faciat: vel de summa saltare fenestra,
 165 vel ruere in medios, vitam stimando ceresam.
 Talia dum satagit, ruit ingens machina muri,
 quae miserum sepelit vasto cum murmure saxis.
 Praestiter accurrunt omnes, ut usanza luporum,
 quando vident taurum terrae malasorte cadutum,
 170 quem mangiare volunt si possint vincere guerram,
 sed tamen ille susum nullo cum vulnere saltat,

cornibus et pedibus vaccarum stimmat honorem.
 Sic sic mille homines Baldum, sub mille quadrellos
 cascatum, ammazzare volunt; at fortius extra,
 175 extra ruinazzum se liberat ille, gravemque,
 dum trahit e saxis corpus, dedit ore cridorem.
 Sed tamen, ah facinus, redimens per forza sepultum
 lanzonem petris, sine ferro manserat ille,
 atque dishastatum nimio sub pondere ferrum.
 180 Stringitur ambobus tamen hastae pertica pugnīs,
 illeque per medios balzo se gittat in uno.
 Quisque viam lassat, voltans calcanea fronti,
 tartufolas nasare suas non ullus arisgat,
 stareque plus laudant longe quam ire plus oltre.
 185 Ast ingrossatur novus hic exercitus ingens:
 huc urbs tota ruit, vult hunc omnino Gaioffus
 arrostire brasis, canibusque gitare budellas.
 Clauditur intornum subito, subito tamen ille
 arduus insurgit contra, parat hinc, parat inde:
 190 qui ferit in fianchis, qui retro, qui ferit ante,
 qui ve manudrittos, qui puntas, qui ve roversos,
 montanosque tirat, super illum tela fioccant,
 sbraiatur: — Sta salde, ladro, sta salde, cavester; —
 vocibus innumeris coelum, mare, terra boaxat,
 195 de fundo ad cimam trabaltegat illa taverna,
 nec tamen un minimum smarritur barro peluzzum,
 tam manet intrepidus cotantam contra canaiam,
 quam contra ventos turris famosa Cremonae,
 deventatque magis validus spargendo cruorem.
 200 Cingar ad ingentem strepitum drizzabat orecchias,
 nec se, nec Baldum sperat montare cavallos.
 Corripit, ut moriat cum Baldo in sanguine, spedum,
 quem sibi de telis Leonardi elegerat unum,
 atque super scalam properans se incontrat in ostum,
 205 qui discopertum Baldum traditorus habebat.
 Non stetit abadam, nec dixit « guarda », sed illum
 usque ad prolixas spedi scannavit orecchias,

unde sforachiato patuerunt ventre budellae.
Vidimus experti, quod qui te fallere cercat,
210 tandem ingannatum se quoquo tempore trovat.
Sed non antiquae smemoratus Cingar usanzae,
quam primum cecidit mortus miser ille tereno,
dat griffum ad borsam, gravidam nimis atque pesentam,
quam velut usanza est servans braghetta tenebat.
215 Hanc locat in manica, salamque deinde subintrat.
Hic trovat horribilem guerram, miserumque travaium:
hic centas inter spadas, centosque fachinos,
stare videt Baldum, sola qui fulminat hasta.
Hic rabidos inter mastinos invenit ursum,
220 atque inter corvos aquilam distendere brancas.
Tunc ubi combattit, se sic bravegiando balestrat:
— Cingar ego, sta, Balde ferox, sta sodus ad arma,
in quibus en potius pretio moriamur honoris,
quam fieri nostro cum scorno praeda Gaioffi.
225 At vos poltrones, Martani razza codardi,
hinc porci, scampate viam, scampate marassi,
non vergognatis, non vergognatis adunca
contra unum tanti? quae laus, quae fama recatur?
Sic vocitat Cingar, mediaque in gente ficatus
230 ostentat quod post dictum bene facta sequuntur.
Semper adhortatur Baldum, filzatque budellas.
Nunc dat calce speti, nunc ferro, saltat in altum,
circum circa rotat pedibus, parat undique bottas.
Cingaris altorium Baldus cum vidit adesse,
235 fraxineam menat tantis cum forcibus hastam,
quod, mandans illam plus centum millia pezzis,
non pocos homines colpo atterravit in illo.
Quamprimum fractam gens pessima viderat hastam,
protinus insemmam calcatim stringitur, atque
240 ut montagna ruunt paladinum contra baronem.
Non tenet in manibus, nisi guantos, ille coëllum,
unde serat pugnos; hinc dentibus ore chiavatis,
dentibus et pugnis, calcis quoque proelia miscet.

Nec tirat in fallum, colpo cadit unus ab omni,
 245 aut si forte aliquem ferit in culamine calzo,
 ille volans tanquam cornacchia levatur ad auras,
 atque sibi collum solaro spezzat in alto.
 Cingar habens oculos intentos semper amico,
 scilicet ad Baldum volgens spessissime guardos,
 250 heu videt a tantis fracto lanzone seratum.
 Ergo ruit, qualis porcus singiarus, in illos,
 seque valoroso paladino tirat appressum,
 ac ibi cum speto sibi circum circa tavanos
 cazzat, et oblongo sforacchiat acumine panzas.
 255 Mox rutilam Baldi spadam cavat extra guainam,
 quam porgens illi magna cum voce cridavit:
 — Ecce tuus iam brandus adest, hunc accipe, Balde,
 quem facias similem coralo sanguine rossum. —
 Baldus alegrus eum subito balzando piavit,
 260 perstringensque simul manibus furibunde duabus,
 comenzat tantum crudeliter ille macellum,
 quantum non fecit in Roncisvalle Rinaldus.
 Nil nisi per celsum camerae troncata solarum
 brachia cernebas, testas, gambasque volantes.
 265 Quali cum furia taurus sub amore vedellae,
 quando canegiatur mastinis undique grossis,
 nunc pedibus spolpat, nunc illos cornibus urtat,
 spernazzat sabiam, duros trat in aëra calzos,
 oreque mugisono bavas vomit igne brasatas.
 270 Taliter incensus generosus campio Baldus
 testas et gambas zoncat, brazzosque, manusque,
 subvoltatque oculos stizza rabieque fogatos,
 estque sibi corpus inimico sanguine bruttum.
 Cingar adest lateri, multo sofiamine pugnat,
 275 mandrittosque tirat, montanos, manque roversos.
 Clamitat hinc Baldum, cunctis odentibus: — Heus, o
 Balde, veni post me, scalam per forza calare
 iam volo; quis brandus, quae partesana vetabit? —
 Sic memorans, stipata rubro secat agmina speto,

280 commenzatque grados scalae descendere primus.
Pone sequit Baldus, reparatque a Cingare colpos,
oblitusque suae non est vir munera scortae.
At gens tota ruens slanzabat saxa, quadrellos,
spezzatique procul veniunt in frotta matones,
285 et, quod peius, aquae caldaria plena boientae
versantur summis de tectis supra bagordum.
Nec guardatur ibi quis amicus, quis ve nemicus,
unde bufaliaci centum mansere pelati,
ut malathia pelat nunc malfranzosa famatos
290 mille putaneros, ut brodica tegna pitoccos.
Non tamen absque acqua tunc calda, Cingar, abisti,
namque tui capitis multi cecidere capilli,
teque « co' pellatum, co' pellatum » quique vocabat.
Non cessant alii rubeas effundere brasas,
295 atque alii lazzos, seu cordae sive cadenae,
si capiant Baldum, veluti fecere davantum.
Sed scampata semel, nunquam mulacchia ritornat.
Et iam Cingar erat scalae smontatus ad imum,
Baldus eum nusquam vista gressuque relinquit.
300 Corticella fuit, medio situata casazzae,
per quam passando venias ad limina stallae.
Huc it Cingar, equos in punto straverat ante,
dat pede buttatam portae, sotosoraque mandat,
anteque quam Baldus stallam sottintrat apertam.
305 Tunc Baldus, dum Cingar equo saltare procazzat,
tanquam pillastrum firmat se limine portae,
quam intrare quidem nec Mandricardus, et ipse
Sacripas, et Rodomons, Baldo assistente, valerent,
namque ibi tam scuram coepit replicare baruffam,
310 ut de ammazzatis in poco tempore fit mons.
Qualem respectum seu sguizzer, sive todescus
fantacinus habet subeundi limina rocchae,
quae datur ad saccum, multis fornita richezis,
ast intrare casam, superasque evadere ad arces
315 hoc opus, hic labor est, bragasque bagnare bisognat,

dum videt ingentem sibi stantem contra canonem,
 atque minazantem iam iam spudare balottam,
 talem conseium piat omnis turba manendi,
 retroque tirandi, dum fulminat ense diabol
 320 Baldus, et instar habet colubrinae ad vulnera ferrum.
 Cingar adobarat (velut usat guerra) cavallos,
 frontales fibians testis, bardasque fianchis,
 aptaratque finas in largo pectore maias.
 Supra Rocafortam balzat, mazzamque feratam
 325 corripit, imbrazzans de ferri cortice targam.
 Inde velut fulgur saltans e limine stallae,
 admonet ut Baldus montet tali arte cavallo.
 Ille trahit se se dentrum, dum Cingar in ipso
 sustinet introitu guerram, contraque repugnat.
 330 Inde super vastum se inficcat Spezzacadenam,
 atque ambo strictis calcagnibus, instar aquosi
 turbinis in segetes quando Iovis ira fracassat,
 maior ubi calca est, faciunt slanzare cavallos,
 qui modo cum calzis feriant, modo cursibus urtant,
 335 et modo per collum moribundos dente fracassant.
 Frena cruentantes, oculorum lumen afogant,
 seque tumescenti dum rectos pectore drizzant,
 dumque iterum callant ferientes calcibus aequis
 en videas volitare homines ad sydera mortos.
 340 Nil fuit ad tantos Baiardus nempe cavallos,
 quamvis diavolos septem portaret adossum;
 calcibus ipsorum non ferri lamina durat,
 omnia polvificant penitus, tridantque minutim.
 Gaudet Baldus habens talem tantumque frisonem,
 345 forzam soldati duplicat possanza cavalli,
 sed gens tanta quidem banda renovatur ab omni
 quod quam plus mazzant tam plus ibi nascere parent,
 mortorumque ingens coelo montagna resurgit.
 Iam straccatus erat Cingar, iam Baldus habebat
 350 quamvis non essent mortales quinque feritas;
 Cingar item clamat: — Calcagnos, Balde, menemus,

- dummodo commoditas nobis offertur equorum. —
 Baldus, id advisum laudans, seguitare comenzat,
 et, scaramuzzantes gaiarditer omnibus illis,
 355 egressiuntur eam fracto squadrone tavernam.
 Iamque volant versus portam, sperone batuto,
 dantque levi cursu ventis sua vela cavalli,
 sed populus currens dedretum sbraiat ad auras:
 — Prendite ladrones, day day, tira, para, cilafnech.
 360 Ecce Leonardus venientes viderat illos,
 atque cavallorum stimulantes ilia duris
 calcibus, et strictos manegiantes iugiter enses:
 protinus, exagitans stoccum, fendente tirato
 detrahit a spallis tundam denetto borellam
 365 illi, cui stabat capitano guardia portae.
 Tum gens, quae guardam facit hic, moriente primaro,
 porgit ad arma manus, praecepsque in vulnera currit,
 circumdatque alto iuvenem clamore Leonardum,
 qui iam stoccatas susceperat undique spissas,
 370 at stringens validum tandem furiose cavallum
 illud serrauium balzo superavit in uno.
 Extraque zanettas, giavarinas, extraque lanzas
 ille cavallus eum rapido balzamine portat.
 Tota Leonardi gens praestiter arma parecchiat;
 375 quando suum videre ducem sic undique pressum,
 non stant in susum guardare per aëra corvos,
 cornacchiasque retro milvum strepitescere cro cro,
 at subito in calca stricti, groppoque reducti,
 auxilium charo dant, spreta morte, signoro.
 380 Hic quadraginta viri contra tria millia pugnant,
 hic videas totidem spadas perfringere scudos,
 et brazzos, gambasque simul, spallasque tridari.
 Hic variae voces morientum sydera toccant:
 nec mirum, romana (licet pochetina) propago
 385 est ea quae Arlottes cazzat, gentemque Macerae,
 est ea, cui centum Turchi, totidemque Sofini,
 milleque Soldani quondam flexere zenocchios.

- Est ea, quae pauci numero tertanta fugarunt
 agmina, monstrantes plenas de pulvere fazzas.
- 390 Est ea, quae letris grecos, armisque morescos,
 consilisque probis gentem superavit utranque. •
 Est ea, quae bastans quondam fuit alta deorsum
 culmina per forzam demittere montagnarum,
 atque colonnazzis sodis, magnisque pilastris
- 395 aedificare casas, quae tangant nubila cuppis,
 imbrattentque suis fumantibus astra caminis.
 Est ea, quae, seguitans romanum quippe Lonardum,
 tam facit in guerra numero pochissima, quantum
 non sguizeri faciant, non altrae mille canaiae.
- 400 Qui clamat sanctum Petrum, sanctamque Mariam,
 qui cridat « oyme Deus », qui spudat ab ore fiatum,
 qui cascatus humo pedibus follatur equinis,
 qui fugit et portat scopertam ventre coradam,
 hic ferit, ille parat, fugat hic, fugit ille fugantem.
- 405 Ast ubi cum Baldo Cingar comitante propinquat,
 en procul apparet totius gloria mundi
 Zambellus, terretque suis Acheronta menazzis:
 — State, ribaldones, — cridabat, — state, ladrazzi.
 Nunc ego sum, iussu messeri, boia creatus.
- 410 Haec impresa datur michi, vos cagione picandi.
 Et licet huic tantae non sim sat agevolus arti,
 pur vendicandi faciet me voia peritum. —
 Sic ait, et, rascum porgens incontra bifurcum,
 se parat et trippam vult infilzare cavallis.
- 415 Baldus per collum, dum passat, corripit illum,
 ac destrezza illa, qua nibius atque poiana
 de tellure levat sorichettum forte vedutum,
 sic super arzonem Zambellum Baldus aferrat,
 perque pedes brancans dextra, per colla sinistra,
- 420 ut brancare solet mazzans fantesca galinam,
 strangolat heu miserum, mandatque trovare Chiarinam.
 Occiderat magni iam tota brigata Lonardi:
 quilibet illorum certabat contra dosentos,

nec minus andasset Leonardus alhora sepulchro,
 425 ni soravenisset metuenda potentia Baldi,
 qui cernens iuvenem pro seque, suoque decore,
 intra tot innumeros armatos temnere mortem,
 excavat horribilem indignato pectore cridum,
 perstringitque ensem, tali sfronzante roverso,
 430 quod septem testas de bustis misit arenae.
 Mox ecce ad summam palazzi stare fenestram
 praetorem videt, exclamantem voce bravosa:
 — Eya agite, o validi veterani, acresque phalangae,
 iam zaffate ladros, nostram ruinate ruinam,
 435 tollite de mundo puzzam; quo indusia tanta?
 Cur tres solettos non prendere mille potestis?
 Tanta codardia est in nostris ergo guereris?
 Villacaria quidem non talis in orbe catatur. —
 Baldus ad offesas revocat pensiria vecchias,
 440 intrat pallazzum per centum millia spadas,
 ad scalaeque pedem sbalzat de Spezzacadena;
 Spezzacadena manet, nec se comprehendere lassat,
 quum quis acostatur giocat de schena bizarrus,
 datque suum restum sellam toccare volenti,
 445 tanta cavallorum sapientia saepe catata est.
 Iunxerat interea super alta palatia Baldus,
 cui de cervellis et sanguine spada colabat,
 et quamvis habeat naturae munere possam,
 huic tamen est odium maioris copia forzae.
 450 Gaioffum penitus vult ammazzare tyrannum,
 non tam quod fuerit cum fraude piatus ab illo,
 sed citadinorum quod erat mala botta piorum.
 Non adsunt contra Baldum bis quinque fameiae,
 quae sub Sordello Martem exercere solebant.
 455 Agnelli, Abbates, Capriani, gensque Folenga,
 Gorni et Alebrandi, Tosabezzi, deinde Copini,
 atque Conegrani, Cappi: genus istud ab ovo
 nobile Mantoam prodezzis sustulit urbem.
 Dum tamen it Baldus tam bruttum extinguere monstrum,

- 460 illi continuo clamore butantur adossum
 saxa, traves, caldusque cinis, brodaequae cogorum.
 Is nondimenum se se cavat extra ruinas,
 nec produs a minima schittatur labe carognae.
 Denique perveniens, ubi prorsus nulla scapandi
 465 est via Gaioffo, nisi balzet ab ore fenestrae,
 milleque cavezzos despicchet ab aëre saltum,
 storthiat ingentem brando stridente roversum,
 at non colsit eum, cur? nescio; basta quod ille
 colpus it in fallum, sed non ita semper abibit.
 470 Maxima percussa est valido tamen ense columna,
 quae tribus in pezzis terrae mandata ruinat,
 atque cadit secum grossae pars vasta muraiae,
 innumerique homines mistis periere quadrellis.
 Non tamen interea desistit currere barro,
 475 Gaioffum incalzat, qui chiamat, cridat aiuttum.
 Vertitur interdum Baldo, supplexque domandat
 perdonum, spondetque sibi dare velle tesorum,
 si misero voiat vitam concedere vivam.
 Sdegnatur barro, dare cui responsa refudat.
 480 Quo magis ille pregat, surdis magis audit orecchis.
 Si dare tunc Zenovae voluisset munere bancos,
 et quantos trafegat gens florentina ducattos,
 non accepisset probitas generosa guereri.
 Quisque auro incagat proprio si guardat honori.
 485 De quodam cantone illum finaliter extrat.
 Nil facit hic hominum cridor, arma, bravosaque dicta,
 per medias transit spadas, tutaviaque portat
 sub valido brazzo miserum, manus altera brando
 membra metit, dum velle parat descendere scalam.
 490 Scalam descendit, costat per forza cavallo,
 balzat in arzonem, nec staffam planta tocavit.
 Non altramentum vidi quandoque per agros
 agnellum portare lupum, vulpemve galinam,
 quam seu mastini baiantes, sive vilani,
 495 scodere non possunt cum factis, cumque parolis,
 ut regem Arlottum fert Baldus robore brazzi.

Cingar at interea spadam menare calarat,
iamque abbassatus pons est, et aperta scapandi
fit via, quod cernens Baldus vocat ante Lonardum,
500 tresque simul fugitant, nam de squadrone Lonardi
nullus avanzarat, nec vivus restitit unus;
tres inquam, scapolant, nec non carneria portant.
Non illos curant stracchi seguitare gazani,
seque Deum laudant tribus evasisse diablis.
505 Tornant quisque domum propriam, pluresque feruntur
de peso in baris, seu morti sive feriti;
qui brazzum truncus, qui gambam, quive colengum,
claudicat ille genu mancus, caret ipse galono,
510 alter dum nasum cercat non retrovat, alter
non sibi grattabit testam mancantibus ungis.
Tunc herbolatti Scardaffus, Aquarius, et qui
Rigus aquae freschae cristeria fare solebat,
accumulaverunt de paucis quippe guaritis,
deque sibi occisis non pochis, mille cichinos.
515 Unde patet ratio, resolutave questio claret,
quare tres illi de Baldi laudibus orbem
implevere, librosque simul scripsere galantos,
namque guadagnandi data causa, daturque canendi.
Nec ferat Augustum sub sydera bocca Maronis,
520 sentiat Augusti Raines nisi borsa Maronis.
At Baldus tandem, Cingar, iuvenisque Lonardus,
post tredecim milios de trotto deque galoppo,
Veronae adveniunt campagnam desuper illam,
in qua continuos tres giornos saxa pluerunt.
525 Hic ibi iam straccos desmontavere cavallos,
inde Potestatem nulla mercede ligantes
totum vimineis tambussavere flagellis.
Cingar hoc offitium solus facit arte tilata:
Baldus it ad spassum, secum ragionante Lonardo,
530 namque etiam immerito possent pietate tocari,
si videant sumptas pravo de corpore poenas.
Cingar habet mores alios, ligat ipse misellum,

- ipse baricolos taiat membrumque ribaldum,
 quod toties busos intrarat lege vetatos.
 535 Haec mangiare facit per forza more figati.
 Ille tapinellus sua devorat inguina tali
 cum guisa, quali gnivolando gatta cipollam.
 Postea narisas snervat sine forpice nasi,
 scarpat et orecchias, oculos, dentesque tenaia:
 540 sic ve male acconzum, male sic liquere tratatum,
 qui factus tandem duris vivanda tavanis
 tradidit infelix animam, spiritumque diabolo.
 Iamque cavalcabant per cuncta traversa viarum,
 quum Cingar memorat borsam, cavat extra braghettam,
 545 et sociis monstrans: — Hic — inquit, — mille ducattos,
 mille ducatellos noster venerabilis ostus
 depositat, preciumque sua de merce tiravit.
 Quam sunt vera quidem proverbialia vecchia Catonis:
 « Qui male somentat campum, male semen adunat ».
- 550 Ille novus Gainus, ne se discordet ab ostis,
 quum sensit bandum nostra pro morte cridatum,
 cinquecenta dari dopiona in praemia taiae,
 nos manifestavit, sceleratumque abstulit aurum
 hospitium fraudans, velut est usanza ladronis.
- 555 Est inter stultos stultissimus ille tenendus,
 qui se, resque suas ostis vult credere ladris.
 Nonne geometras asinos, strologosque cavallos
 misurare magis coelum, numerareque stellas
 aspiciam, quam posse putem retrovare per orbem
- 560 ostum solettum, qui sit bonus atque dabenus?
 Non osti ostorum faciunt, servantque leanzam,
 at sassinandi melius documenta ministrant,
 quam qui per boscos latitant, spoiantque romeros.
 It, verbi gratia, pelegrinus, sive pedester,
 565 sive cavalaster, iam straccus, iamque famatus:
 optat aloggiari, tandem patet ecce taverna,
 extra balconem demonstrat pertica circhium,
 quae procul aspicitur modico ficcata scovino,

ad quam vel gambar, vel lignea spada tacatur.
 570 Quando tavernarus sentit pistare cavallos,
 aut cum ferratis calcagnis tundere petras,
 aut de lombardo vix gambas trare lavacchio,
 sive cavallino cantu chiamare biavam,
 protinus apparet cinctus gremiale bisunto,
 575 accurrensque, caput vultu tibi sbrettat alegro,
 et quamvis illam non voias ire tavernam
 te tamen inchinas ad centum mille carezzas.
 Ad staffam prius ille tuam compagniter intrat,
 te rogat ut smontes, facit hinc, facit inde pregheras.
 580 Scongiurat quod habet pollastros atque capones,
 deque vitellina, quem fecit alhora, guacettum,
 pro cuius bontate queant consurgere morti.
 Non mancant illi de frappis, deque baianis,
 deque bosiarum zorneia, rostus, alessus;
 585 tres vini sortes tunc tunc et alhora galanti
 vult spinare tibi, quae tentes ultra miora
 sint tibi, seu stomacho caveas, seu rite secundes
 gutturis ingenio, quod non nisi dulcia gradat.
 Vult dare dulce prius pro suppa, deinde racentum
 590 et quod dum bibitur ventris penetrabilia raspat.
 Oh quid non spondet, oh quid non ille viluppat!
 Non mancant albi lenzoles, ipsaque nullis
 sunt habitata quidem pulicum lettiria squadris,
 nullus inest putridus cimex; tum stalla cavallis
 595 calda parecchiatur, strammo fornita probato.
 Inde (quod est melius) osti bonachiera legiadrum
 construet albergum, quo non veracius altrum.
 Cuncta sed intratus retrovas contraria tandem.
 O poverinus homo! pensas intrasse capellam,
 600 atque sacristiam, nec non cimiteria templi,
 seu terram sanctam, catacumbas, antra Calisti,
 tam bene nunc tibi veracissima verba polibat.
 Tu tamen intrasti tanam, grottamque latronis,
 sassinique hominis recipit custodia te te,

- 605 subque fide Caci, subque ipsa pace Recolli.
 Praeteritae coenae primo rescaldat avanzum,
 et giurat quantos vivunt super aethera sanctos,
 atque sacramentat quod alhoram coxerit illud.
 Cuncta tibi ranzum seu lardum, sive botirum,
 610 semper olent, fumoque simul, stizzoque reident.
 Heu quid non mangias, quid non meschine tracannas.
 Osta tibi condit (si nescis) lorda menestras,
 osta tibi miscet, palpatque rognosa vivandas,
 osta lavat puerum, manibusque culamina forbit,
 615 inde parat carnes, quas tu mangiare parecchias.
 — Oste — cridas, — non oste audis? dic, oste, quid istud
 fortescit vinum? qua de regione racoltum?
 Est ubi promissum modo Corsum, Mangiaque guerra,
 Sanque Severinum, Gregum, coelique bevanda? —
 620 Ille, vel est factus tam curto tempore surdus,
 vel si respondet, tam scit confingere soias,
 ut totam voiat tu dicas contra rasonem:
 esse mel et zucaram, quod erit mufa marza vaselli.
 Si tamen impatiens pergis clamare « ser ostum »
 625 ille bravariis, verbisque taiantibus asper,
 tentat ut arte ista mangies in pace biavam.
 Sed nimium coenare cave, nam quisque boconus
 ponitur ad librum, numero signatus abacchi.
 Sta super avisum, sis acasam, vade pianum,
 630 nuntio quod tandem portabit borsa ruinam.
 Dum tendis satiare gulam, scarsella vodatur.
 Mox tibi lenzolos fingit mutare biancos,
 quos nunc nunc alio peregrino andante pigarat,
 ut possit creditum reccare pigatio talis.
 635 Sanguine si venas opilatas forsan haberes,
 ne dubita, quoniam cimexque pulexque salassant.
 An te cornettis melius guarrire valebunt
 bagna Luchae, quam gens habitans lettiria regna?
 Sed postquam totas noctis numeraveris horas,
 640 cimica dum vibrant pungentes agmina piccas,

surgis, habesque oculos salsa de carne fodratos,
plus quam brasilio rubeas et gambare cocto.

Ad stallam descendis, equum guarnire famatum,
namque sibi furtim subtraxit nocte prevendam,
45 et rastelleram strammis foenoque vodarat.

Tandem blasphemans abis hinc, abiensque tapinus
te retrovas ladro robbatum semper ab osto.

Talia veriloquo dum murmure Cingar adentat,
dumque, quod ipse facit, reprehendere curat in altris,
50 huc mihi rostitum portes, Mafelina, caponem.

« Est modus in rebus », dicit Pizzanfara doctor.

Tirrando funis, sforzando rumpitur arcus.

Nunc tempus studiare libros, nunc volgere spetum,
nunc lunum et laltrum pariter tractare valemus;
55 si bene Scarpelli memoro documenta scholaris,
qui Pauli Veneti chartis salsizza coquebat,
tempore quo studium florebat in urbe Cipadae.

LIBER DUODECIMUS

Tempus erat quando sol Tauri cornua scaldat,
qui gerit Europam dorso per aromata coeli.
Impregnata novo tellus hinc rore novellam
accipit intornum recamatam flore camoram,
5 frondantur boschi passim, virdasque sub alto
sole caviatas sparpagnant undique sylvae,
provocat ad somnum perque herbas perque sot umbras
rossignolus avis, quae numquam stracca videtur
nocte dieque suam cum gorga dicere solliam,
10 sive domet carro cozzonus Apollo poledros,
sive Diana suam spruzzet de nocte rosadam.
Fontanae largos vomitant per gramina rivos,
undiculisque simul tremulis nova pratora bagnant,
quae dea florettis variis primavera galantat.
15 Quando simul Baldus, Cingar, produsque Lonardus
non procul a Chioza desmontavere cavallos,
inque novum pratum buttarunt membra sub umbras.
Hic pinus crebram sublimat in aethera cimam,
quae foliis prohibet solis penetrare brusorem,
20 atque satis frescam sub frondibus explicat umbram.
Hic slazzant elmos capiti, ponuntque corazzas,
accipiuntque novos zephiro boffante vigores;
hic ve diceriis longis variisque parolis
antiquum Baldo reteggit Leonardus amorem,
25 unde sodaliticium nunquam smembrabile nascit,
namque ragionantes simul agroppantur amici.
Talia sed placidis dum verbis ambo susurrant,

Cingar equos leviat sellis, ponitque cavezzas,
 quos voltare super strammum, stallareque fecit.
 30 Dumque facit stallare, simul facit ore corezas,
 atque petezando lingua pronuntiat « o o ».

Est mare non procul hinc Adriae, golfusque Samarchi,
 ad quem Cingar abit propter sguazzare cavallos,
 et sic sic abiens titaloram cantat alegrus.

35 Ut fuit in portu Chiozae, cito brancat acortus
 de tascha in griffas borsam, ne fraude taietur.
 Illius est gentis sic dos, genuinaque virtus.
 Hic trovat ingenti sistentem mole caraccam,
 quae ventrosa tenet buttas sex mille dedentrum.

40 Haec in Turchiam, multis de rebus onusta,
 ire parat, dum prosper ei conceditur Auster.
 Immediate vocat Cingar cennatque parono,
 cui parlat, spondetque bonam pagare monetam,
 si compagneros vult tres, totidemque cavallos

45 ducere Turchiam versus, patriamque mororum.
 — Est cosa difficilis — respondet nauta, — nec ullam
 sat scio cagionem talis retrovare facendae,
 namque modo venient pegorari trenta tesini,
 ex illis, inquam, quibus est gran copia lanae,

50 paneque de meio saturi, grassaque polenta.
 Hanc debent navem pegoris onerare tesinis. —
 Cui Cingar: — Quid ad hoc? age, mi nocchiere, galantos
 accipe compagnos, duplici mercede pagabo.
 Tres sumus et pocum spatium gens poca domandat. —

55 Consensit patronus ei finaliter, atque
 supplicat ut veniant frettantes ante tesinos.
 — Sic faciam — dixit Cingar, voltatque cavallos.
 Mox redit ad socios, qui laeto corde levantes
 disposuere maris, terraeque videre paesos.

60 Sic versus pelagum franceso more trotantes,
 ad prodam veniunt ubi maxima barza moratur,
 quae non barza quidem sed rocca videtur in undis.
 Hic mercadantes pars turchi, parsque todeschi

mercibus intendunt propriis caricare maranum.
 5 Hic videas etiam certatim mille fachinos
 per sex marchettos asinorum ferre sagottos,
 tanta guadagnandi facit ingordigia pazzos.
 Sunt bergamaschi maiore ex parte fachini,
 non bergamaschos habitantes dico per urbem
 10 Bergomeam, quorum prudentia magna relucet,
 sed quos passutos castagnis atque panizza
 mandat Clusonis totum montagna per orbem.
 Nil penitus secum portant veniendo deorsum,
 sed quando sursum redeunt pro quanta gaiardas
 15 robba super spallas calcatim fertur ab illis!
 Sunt homines bassi, grassi, grossique quaderno,
 semper habent pectus, stomachumve pilamine foltum:
 struzzus nempe minus poterit smaltire piombum,
 quam possunt duri ferrum padire fachini.
 20 Mangiant ottantas per pastum quemlibet onzas
 pinguis formazzi, sic stantes in pede saldi,
 formazzi quoniam solidant mangiamine schenam.
 « Caseus ingrossat — dicit Pizzanfara — sennum ».
 Attamen in nostris haec norma est falsa fachinis,
 25 sunt ne rudes illi proprias defendere causas?
 Plus bergamasco dat vermocanus ab ore
 quam centum chiachiarae quibus florentinus abundat.
 Patria non ulla est quae non sit plena fachinis,
 undique sunt moschae, zocolantes undique fratres,
 30 undique non mancum videas habitare fachinos.
 Arte fachinandi non se gens altra fadigat,
 sunt bergamasca soli de stirpe fachini.
 Nobilium stanzas habitant, retrovantque frequenter
 se modo messerum, modo se agradire madonnam.
 35 Hic ergo studiant navim caricare fachini,
 atque ferunt pesos quas portet apena camellus.
 Baldus at imbarcat sese pariterque sodales,
 subductosque logant certo cantone cavallos.
 Ecce procul veniunt cofilantes saepe tesini,

- 100 pastoresque gregis tanti quod terra coverta est.
 Partesenazzas ruginentas tergore portant,
 mastinosque tenent semper gallone cagnazzos,
 quorum forza lupos, si sit misterus, amazzat.
 Sunt pegorae numero plus quam ter millia cunctae,
 105 sunt omnes albae, sine cornibus, unde bisetti,
 atque alii veniunt grosso de vellere panni.
 Ergo per orecchias in navim prima tiratur,
 quam seguitant aliae, nulla retinente paura,
 nam pegoris natura dedit seguitare priorem.
 110 Sed quando Baldum sociosque tesina canaia
 conspicit in navem ferrato corpore stantes,
 meioemque locum sic impedisse cavallis:
 — Heus — aiunt, — patrone ratis, quid foedera rumpis?
 Nonne sponondisti non altros tollere navi?
 115 Sic servas promissa? fides ita vestra tenetur,
 o barcaroli? gens o, cui dire bosias
 est proprium, falsumque levi iurare bisogno?
 Mattus es, et nescis quid agas, chiozotte, nec istam
 sat mercantiam noscis, tristemque guadagnum.
 120 Tu ne brisighellos soldados, tu ne diablos
 suscipis armatos? quare non eiicis illos?
 Eiice franzosos, inimicos eiice nostros.
 Non contadinus cum milite convenit onzam.
 Nosque sofriremus carnes mangiare vicissim.
 125 Tot bastonatas, quot ab illis saepe provamus,
 rendere voia venit, nunc ergo licentia detur,
 detur, eis, inquam, combiatus, eantque latrones
 per sua facta viam; sunt boschi, suntque cavernae:
 hic melius habitant ladri, quam scandere naves,
 130 inter et ingenuos homines hic stare giotones.
 Ni vadant, illos per forza butabimus undis. —
 Sic maior villanus ait, bravatque superbus.
 Nil respondet ei patronus, stoppat orecchias
 stramine vergognae, quam mascara nulla covertat.
 135 Baldus at intendens brutti maledicta caprari

scorzat in instanti spadam, scutumque lacerto
 implicat, et contra bravos parat ire marassos.
 Cingar eum retinet subito, retinensque susurrat,
 aureque favellat tacitus, faciendo pregheras
 40 ut sibi vindictae caricum causamque relinquat.
 — Non est — parlabat tacitus, — mi Balde, facenda
 ista tui genii, sed erit mage Cingaris arti
 congrua; siste, precor, nunc nunc miranda videbis.
 Non est villani toleranda superbia stronzi,
 45 altri ridebunt, altri, mihi credite, flebunt. —
 Baldus ei paret, sfodroque recondidit ensem.
 Sopiat interea placido boffamine ventus,
 it mare crispatum levibus tremolantibus undis,
 discostatus abit curvo de littore grippus,
 50 paulatimque tenet medium, lassatque terenum,
 qui fugit et secum fert urbes, fertque paesos.
 Apparent nullae iam sylvae, cuncta videntur
 plena mari et coelo, nautaeque canendo repossant.
 Fraudifer ergo videns Cingar iam stare propinquum
 55 tempus oportunum, sua quo pensiria cordis
 mandet ad effectum, sese cativellus acostat
 villano dicens: — O quanta copia carnis!
 Vis, compagne, mihi castronem vendere grassum? —
 Respondet pegorarus: — Ego? tres, octo, quatordes,
 60 si tibi non unus bastat; modo solvevoias,
 ac des almancum carlinos octo per unum. —
 Tunc Cingar, facto mercati federe, sborsat
 octo ramezantes, tolto castrone, barillos,
 quos sub terreno falsos stampaverat ipse.
 65 Hic mercadantes adsunt, hic altra brigata,
 et ricchi et poveri, laici, fratresque, pretique
 expectant aliquem castronis habere boconem.
 Sed Baldus, meditans truffam iam caute parari,
 mussat in orecchia Leonardi: — Nascitur — inquit, —
 70 fabula bella, tace, quaeso, risumque parecchia. —
 Cingar montonem comprum praesente brigata,

post modicum spatium per binas zaffat orecchias,
 buttat et in pelagum sospingens navis ab orlo.
 Res mira et fors fors ad credere dura brigatis,
 175 illico grex totus certatim saltat ab alto
 navigio in moiam, pecorella nec una remansit,
 quae non sbalzaret, quae non tommaret in undas.
 Totum lanigeris completur piscibus aequor,
 atque aliud pascunt agni quam gramen et herbas.
 180 Se sforzant illas revocando tenere tesini,
 verum nil faciunt, indarnum quisque laborat,
 namque omnes pariter sgombrarunt denique navem.
 Tempore diluvi, super alta cacumina pisces
 lustrabant sylvas, perque ulmos, perque pioppas
 185 errabant laeti, mirantes prata, fiores.
 Grex modo lanosus sub gurgite pascolat algas,
 contra suamque voiam mangiat, bibit, atque negatur.
 Neptunus magnum acquistavit alhora botinum,
 qui maraveiabat pegoras descendere tantas,
 190 de quibus et nymphis, chortisque baronibus unam
 donavit coenam: mangiarunt omnia plenis
 ventribus affattum, gattisque dolentibus ossa,
 ossa polita nimis sub mensis esse gitata.
 Baldus de risu crepat, schioppatque Lonardus,
 195 atque alii rumpunt strepitosi pectora grignis.
 Cingar nil ridet, sed fingit habere dolorem,
 esseque disgratiam simulat quod aposta cadutum est.
 Praecipiti tutavia gregi succurrere fingit,
 at magis in pelagum tam dextriter urtat, ut ipsas
 200 esse suas giures pegoras, ita providus atque
 tam taccagnus usat bellos infingere garbos.
 Sed quia quaeque cadens nullo pecorella ritegno
 cantabat proprium miserando carmine — Be be, —
 hinc vicinam urbem nostri de nomine Bebbas
 205 dixerunt patres: Bebbas antiqua brigata,
 bebbensesque oras, populos et castra vocavit.
 Hi quondam veteres bello domuere Popozzas,
 subque suo gentem Malgarae iure tenebant.

Ergo trabucatis gregibus penitusque negatis,
210 ad partesanas dant chiappum trenta vilani,
in frottamque ruunt magno rumore cridantes.
Protinus hic Cingar zanettae corripit hastam,
inde vocat Baldum feriens, vocat inde Lonardum,
qui pariter sfodrant brandos brazzantque rodellas,
215 unde vilanzones pentiti retro tirantur,
quando gaiardorum animos videre baronum.
Cingar ait: — Vos ne audetis bravare, vilani,
vos ne superbitis gens tangara, gensque marassa?
Dicite, poltrones maladetti, dicite, ladri,
220 quo vestram causam deffendere iure potestis?
Ista ne stat forsán vestris usanza paësis
sic sic per dominum nostrum ammazzare brigatam?
Nonne meam possum, sicut volo, spendere robbam?
Castronus meus ille fuit, mea tasca pagavit,
225 vosque ravaiosi carlinos octo tirastis.
Nonne meis de rebus ego disponere possum,
ut mea libertas mandat, mea voia comandat?
Hi gentilhomines dicant, dicantque piottaë,
imo sacerdotes isti, patresque capuzzi,
230 qui confessantes alios non dire bosiam
possunt, per quantos sanctos paradisis aloggiat,
dicant hi verum: nullus respectus habendus,
tortus ubi guastat drittum; deponimus, horsu,
ecce arma, hi dicant quam in bandam causa doveri
235 caschet, et ipsorum pendat lis nostra parero.
Si mihi tortus erit, vestram sperate rasonem,
sufficiens ego sum pegorarum solvere mundum.
Si vobis, iubeo, ruginentas ponite dagas;
nos altramentum, quid sit soldatus in armis,
240 vobis cum factis monstrabimus, absque parolis.
Est sacrificium sanctum coeloque graditum,
est charitatis opus vos scortegare vilanos.
Stat male nobilium sub corde superbia semper,
pessima sed culpa est villanos esse superbos,

- 245 nec toto in mundo reperitur abusio maior.
 Progenies malnata quidem villana vocatur.
 Picchetur quicumque favet tutatque vilanos.
 Non nisi vilanus, quisquis miseretur eorum.
 Tunc ego crediderim leporesque, canesque coire,
 250 seque lupi miscere ovibus cernentur, et una
 stabunt pernices et quaiæ cum sparavero,
 si contadinum quisquam trovat esse dabenum.
 Vis civem superare? bonas huic parla parolas.
 Vis contadinum? bastonibus utere tantum.
 255 Magnates dictis placidis, mercede puellas,
 fanciullos stroppa vincis, bastone vilanos.
 Pasce asinos paia, porcellos glande, cavallos
 atque boves foeno, villanos pasce tracagno.
 Centum falsa piat giurans sacramenta vilanus,
 260 ammazatque homines uno pro pane gaioffus.
 Villanus gesiæ servare statuta recusat,
 et dicit quod non uxori bestia differt.
 Non guardat matrem, non natam, nonque sorellam.
 Cuncta bono stomacho gens haec spelorza tracannat,
 265 atque facit somam (ut dicunt) ex omnibus herbis.
 Semper habent ossum pokronis quando lavorant,
 sed, quando ballant sub glandibus atque sub ulmis,
 ad viridesque ruunt piva clamante pioppas,
 et calcagnadis terram sine fine travaiaint,
 270 tot parent dayni, tot caprae, totque camozzae,
 blasphemantque Deum, sanctos, sanctamque Mariam. —
 Dixerat haec Cingar stans in guardare cagnesco,
 zanettamque tenet bassam tirare paratus,
 si sibi villani dare noiam forte comenzent.
 275 At nolunt timidi gattam affrontare gaioffi.
 Non tunc tempus erat sat aconzum, satque speditum,
 non sat eis, inquam, tutum, nec alhora parebat
 congruus ille locus, sed ad altras textitur horas
 proditio, coleraeque focos in pectore servant.
 280 Stant timidi, quacchiosque tenet praesentia Baldi.

Aeolus interea, ventorum duca, tyrannus,
sceptra pians, testam montagnae scandit aguzzam.
Hinc voltans oculos spatiosa per aequora tundos,
non vidit alcunam circum confinia navem,
285 nam quae terribilis caricatur pondere Baldi
tam lontana fuit, quod ochyalibus Aeolus ipsis
(multum vecchius erat) non comprehendit ab undis.
Ipse procul dubio, si tantum nare baronem
scisset, adiratos tenuisset carcere ventos.
290 Concava montagna est, quae culmine toccat Olympum,
fundamenta tenens maris inficcata sub undis.
Grossibus asprezat pendicibus, atque petraxis,
nullae ubi frondescunt sylvae, nullaeque virescunt
herbae, non ulla greges prataria saginat.
295 Verticis ad cimam chiavatur porta cadenis,
quae ferro tota est, Vulcani facta boteghis:
haec serat obscurum vastis sub rupibus antrum,
in quo chiavantur tanquam in carcere venti,
hic ve cadenati vario boffamine cridant,
300 ut cridant pingues inter porcilia porci,
quando brodae nimium tardae portantur ad albi.
Sunt ibi, dico, Noti, sunt Austri, suntque Syrocchi,
iugiter attendunt qua porta recluditur illis,
mille annos una hora paret saltare deforam,
305 atque procelloso pelagum vexare travaio.
Qualis cazzator braccos, agilesque levreros,
in praesone tenet, nec dat mangiare coëllum,
quo bene plus valeant morsu boccare famato,
atque dretum capris levius spazzare caminum.
310 Nocte, die bau bau importunis versibus urlant
nec lassant homines unquam dormire vesinos,
nam poca, nam nulla est non tam discretio bracchis,
quam quibus est curae ter centos pascere bracchos.
Talis in obscuro ventos rex Aeolus antro
315 chiavat, ut optantes groppis exire solutis
huc illuc rabidi crudelius aequora versent.

O miseram navem, miserum magis imo paronem,
quem sprovista rapit ventorum squadra ruentum,
quem cum compagnis ferus ille Sirocchus acoiat!
320 O quantum praestat sit praticus arte vogandi,
qui pugnat rabidam sopiantum contra brigatam!
Aeolus ergo, volens solazzum tradere ventis,
ecce cadenazzos tirat extra foramina grossos,
ferratasque aperit portas, intratque dedentrum,
325 qua propter venti rident, festamque comenzant,
vixque tenent illos boghae saltare volentes.
Increpat illorum smaniam, cridansque menazzat
Aeolus, et schenas crebro bastone richioccat,
quippe furunt, ruptisque optant borrire cadenis,
330 atque mare, et terras, coelumque butare stravoltum.
Est ibi Syrocchus vento crudelior omni,
est ibi Garbinus, Gregus, Levantus et Oster,
estque Tramontanae bastardus Borra, Libecchius,
Libecchius bavam qui nigro fundit ab ore,
335 fodratosque oculos portat de carne salata.
Non maium sofiat, ni centum mille diablos
sorbeat in ventrem, mox astra fretumque roverset.
Sed quum Garbinus pelagum fantasticus urtat,
si sibi contrastum non postea sentit habere,
340 semper maturo spatiatur in aequore passu.
Tramontana colit gelidos ventessa triones,
quae Boream genuit, coeli impregnata biolco,
qui supra carrum Cinosuram menat atornum.
Tramontana gelans vult nos portare pelizzas,
345 unde bisognosa est castronis lana tosari.
Borra todeschorum spirat furibundus ab Alpīs.
Heu miseram barcam quae tunc in gurgite nodat,
quando repugnatur, quando hic stizzatur ab altris:
omnia fracassat, rumpit, spezzatque, rapitque.
350 Oster habet secum mala quanta trovantur in orbe,
atque cagatores, latrinas, atque cloacas
pestifer intenerat, populosque nocivus amorbat.

- Cancrescunt homines, Francae baronia creatur,
quo plures mea Roma parit quam Francia Gallos.
- 355 Siroccus pater est furiae, stizzaeque padregnus,
qui sofians tremolare facit solaria mundi.
Est usanza sibi boffare culamine tantum,
terribilesque tirat per nubila coeca corezas,
quae nos pensamus magna esse tonitrua coeli.
- 360 Credite daverum: non esse tonitrua coeli,
ast appuntando pettos Siroccus amollat.
Gregus amans guerram semper combattere cercat,
et pacem alterius multo sturbare travaio.
Concipit ignivoma quosdam sub nube granellos,
- 365 tempestae qui nomen habent, grandoque vocantur.
Ista haec materies non freddi tempore cascat,
sed quando terram nimis ardens brusat Apollo,
humida cum calda speties unita ligatur,
donec concipitur quaedam solidatio giazzae,
- 370 sulphure quae redolet nasis et pulvere schioppi.
Gregus eam, veluti stranus spetiarus, in uno
vase frequentatis vicibus sotosora revoltat,
atque procellosae pluviae coriandola format.
Inde per intornum talis confectio cascat,
- 375 poltronosque facit coelum maledire vilanos.
Quidquid aqüstatur per tempora longa biavae,
pessima tempestas una desertat in hora;
vignas disramat, lacerat, smiccatque racemos,
sgranat aristarum tecas, segetumque guainas.
- 380 Audis villanos, tali pro strage, ribaldos
blasphemare, manuque ficas ostendere coelo.
Eurus ab aurora lento se flamine portat,
placat et ardentis, dum transit, Apollo fasellas:
hunc navaroles pretiant, chiamantque galantum,
- 385 atque bonum socium, qui non flat more Libecchi,
moreque Garbini, quibus est usanza gabandi,
ac traditoresco nautas oselare sereno.
Non ita Greghettus, sed it aequa liberus aura,

seu feriat poppas, seu proras guidet ad orzam;
 390 at si forte aliis impellitur impete ventis,
 unde cagnezatus pelagum sotosora burattat,
 nempe suae colerae dat nautis semper avisum,
 qui stent prudentes (ut fertur) ac in cervello.
 Est etiam Zephrus, quo non castronior alter,
 395 qui nescit pelago modicum torcere peluzzum.
 Hunc ve Maëstralem pratighissima Zennova chiamat,
 qui fractos reparat marinaros, cuncta serenat,
 scampatumque procul solem pro strage Sirocchi
 praticat ut redeat, trepidusque retornet acasam.
 400 Ergo scadenatis rex omnibus Aeolus uno
 se cantone tirat, ne forte volaret et ipse,
 namque suum ferrent per nubila forte magistrum.
 Nox medio in giorno nigras diffuderat umbras,
 vela viluppatas faciunt incerta foiadas.
 405 Viderat ascortus signalia multa paronus,
 pro quibus agnoscit prigolosum nascere tempus.
 — Me miserum — clamat, — nuper brovabat Apollo,
 nunc ve sub obscuro moriens nimbone vacillat.
 Cernite delphinos quam curvo in tergore saltant,
 410 atque cimigattas faciunt, tomosque frequentant.
 Cernite stridentes gavinellos ire per undas,
 montavitque altum gyrans aieronus Olympum. —
 Sic ait, et tamen austros contrastare parecchiat.
 Quid facit? abbassat paulatim vela cirellis,
 415 et nudans brazzos se plantat retro timoni.
 Plurima chiozottis famulis commandat, et uni
 cuique dat impresas varias, certasque facendas:
 qui sgroppant cordas, qui tirant, quique ralentant,
 et centum raucas sentis cantare cirellas,
 420 et centum voces hominum faciuntque iubentque.
 Nobilis in quodam stabat cantone Lonardus,
 cum Baldo ludens ad scaccum, quando travaius
 maximus incoepit, non tantum murmure coeli,
 sed villanorum tradimenta scoperta fuere.

- 425 Cingar enim quadam solettus parte iacebat,
 qui, dormentatus dum ronfat more bovino,
 non attendit eas iam vento instante ruinas:
 cui non bombardae potuissent frangere somnum.
 Villani, quorum pegoras modo Cingar in undas
 430 miserat, assaltant illum, dum somnia versat,
 ac per transversum zaffatum praestiter altum
 in mare praecipitant, et sic iniuria tandem
 vindicata fuit nec non satiata voluntas.
 Ille, quasi annegans, nodandi perdidit artem,
 435 sed tamen huic praesens pepulit vexatio somnum,
 ne repletus aquis iam calzas turet in undis,
 nam sibi sorte bona pur avantum traxerat arma,
 unde manus, brazzosque menans, gambasque speditas,
 tam bene nodat aquis ut rana et lontra videtur.
 440 Senserat interea Baldus, quod Cingar in undis
 postulat alorium, buttat tavoleria longe,
 atque videre ruit casum, sociatque Lonardus.
 Pro dolor! ut retrovat, quod charus Cingar anegat,
 cuius ob officium scamparat vincula mortis,
 445 et quod villani iaculantes ligna, travellos,
 nolunt quod manibus se se ille misellus atacchet,
 quali sit captus non est pensare diablo.
 Protinus e fodro spadam furiatus arancat,
 ad primamque provam tres mandat in aequora testas,
 450 qua botta subito spallas gens porcida voltat,
 nec tentare volunt baldensis vulnera ferri.
 Baldus at insequitur miseros hinc inde fugatos,
 qui potius dant se pelago quam cernere Baldum,
 quos repetare videns rubefacta per aequora Cingar
 455 non cessat nodando illos seguitare per undas,
 quos zaffans manibus totos per colla negabat.
 Miserat et multos Leonardus in aequora mortos,
 et porgens hastam de fluctu Cingara traxit.
 Nec bene sustulerat madidum pagnosque sugantem,
 460 ecce repentinus ventorum stolus arivat.

Borra prior, contraque furit rapidissimus Oster.
 En Libecchius adest, sternit casamenta, caminos,
 spolverizando volat stipulasque ad sydera balzat.
 Sed rebruscatur valido sofiamine Greghi,
 465 tergo qui curvo montagnas sburlat aquarum.
 Sirroccus strepitat, stringasque culamine mollat,
 pro quibus astra tonant, tremit orbis, nutat Olympus.
 Pestifer Ostrus aquas implet, coelumque tenebris,
 turbatumque fretum montagnas suscitatur illas,
 470 quae bagnare solent supremi sidera coeli,
 castronesque maris vadunt pascendo per undas.
 Iam cridor aetherias hominum sbattebat abyssos,
 sentiturque ingens cordarum stridor et omnis
 pontus habet pavidos vultus mortisque colores.
 475 Nubila tetra volant, nigris agitata diablis,
 fulgure flammigero tantum lampeggiat Olympus,
 post quem fulgorem pettos Siroccus alentat,
 inde procellosas agit spruzzatque balottas.
 Tramontana suos crines freddosque capillos
 480 explicat, et tanquam lunatica fertur in undas.
 Nocchieri frustra deponere vela fadigant,
 maxima ventorum violentia quippe repugnat,
 nunc ferus Oster habet palmam, nunc Borra superchiat,
 irrugit pelagus et fluctibus astra lavacchiat.
 485 Horribilem mortem nautis fortuna menazzat,
 qui sine speranza voces ad nubila mandant,
 atque simul feriunt duris sibi pectora pugnans.
 At nullam tunc Baldus habet de morte pauram,
 currit ad hortandos nunc questum nunc ve quelaltrum,
 490 dat comico altorium, dat nautis, datque parono,
 sollicitat cunctos, volgit, drizzatque timonem,
 nil sibi sparagnat valido, iubet hic, facit illic.
 Confortatrici solatur voce codardos.
 Ut vult nocchierus, mollatque tiratque ritortas;
 495 si mollare nequit, spezzat, manibusque fracassat.
 Multa superchiando tempesta ruinat abassum,

nil tamen in testa, seu brettam sive capellum,
 Baldus habet, dicitque illam montare nientum,
 dummodo scampentur cuncti, vult ipse negari.
 500 Iam Boreas victor sotosora butaverat altros,
 mugit et imbrattat solus caligine mundum,
 impetus aequoreos strabalzat in aethera montes,
 infernique casas fundo scovertat ab imo,
 desperata gemit navis, iam stanca nemighae
 se tempestati rendit veniamque domandat.
 505 — Ponite — clamabat navarolus, — ponite velam,
 est bagnata nimis, pesat nimis, arbor alorzam
 ibit et ad medium spezzabitur ille traversum. —
 Illico festinant omnes parere magistro,
 ast intricatas nequeunt dissolvere cordas,
 510 imo cadens nimio pro vento quisque tramazzat.
 Praestus alebardam prudens ibi Baldus achiappat,
 cordazzasque novem fendento mozzat in uno
 velaque scarpatis cighignolis prona ruinant.
 Solus ibi Cingar cantone tremabat in uno,
 515 atque morire timens cagarellam sentit abassum.
 Limarum non hic surdarum copia, non hic
 scarraboldelli prosunt, ladraeque tenaiae,
 non hic ars simiae, non hic astutia vulpis:
 undique mors urget, mors undique cruda menazzat.
 520 Infinita facit cunctis vota ille beatis.
 lurat, quod cancar veniat sibi, velle per omnem
 pergere descaltus mundum, saccove dobatus,
 vult in Agrignano sanctum retrovare Danesum,
 qui nunc vivit adhuc vastae sub fornice rupis,
 525 fertque oculi ciliis distesos usque genocchios.
 Ad zocolos ibit, quos olim Ascensa ferebat,
 quos in Taprobana gens Portugalla catavit.
 Hisque decem faciet per fratres dicere messas,
 his quoque candelam tam grandem, tamque pesentam
 530 vult offerre simul, quam grandis, quamque pesentus
 est arbor navis, prigolo si scampet ab isto.

- Se stessum accusat multas robasse botegas,
 sguardinasse casas et sgallinasse polaros;
 at si de tanto travaio vadat adessum
 535 liber speditus, vult esse Macharius alter,
 alter heremita Paulus, spondetque Sepulchri
 post visitamentum vitam menare tapinam.
 Talia dum Cingar trepido sub pectore pensat,
 en ruptae sublimis aquae montagna ruinat,
 540 quae superans altam gabiam strepitosa trapassat,
 nec pocas secum portavit in aequora gentes.
 Baldus firma stetit veluti vecchissima querza,
 at se spazzatum Cingar tunc credidit esse,
 seque ad venturam travo brancaverat uno.
 545 Saevit acerba magis rapidas fortuna per undas,
 iam iam nescitur quem tendat barca viaggium,
 ad quas ducatur spiaggias, ad quosve terenos:
 nunc sbalzata pedes lunae cum pectore toccat,
 nunc diavolorum tangit fundamine cornas.
 550 Perdiderat scrimam tremebundus guida timoni,
 unde sbigotitus cridat: — Brigata, negamur,
 ibimus ad coenam cum mortis ante trehoras;
 vergotina tamen speranzae anchora videtur,
 si tot somarum scarichetur barca fagottis.
 555 Eya age, quid statis? vitam proponite robbis!
 Quidquid valde pesat donetur piscibus, horsu
 Orlandi brancate animos, gittate valisas. —
 Tunc omnes parent monitis, dubiaequae saluti
 prospiciunt savii, quae plus onerosa trabuccant:
 560 plena velutorum forciria, plena rasorum,
 scarlattos, granas, spalleria fina, tapetos,
 omnia praecipitant pelago: quae tempore mortis
 tanti stimantur, quanti nix tempore freddo.
 Stant mercadantes taciti, statuaeque videntur.
 565 — Heu, cui divitias — aiunt, — cumulavimus istas!
 Heu quibus in fraschis nostrum frustavimus aevum! —
 Talia lugentes, misera formidine pregni,

coguntur pelago pretiosas tradere ballas,
nam plus vita placet quam centum mille tesori.
570 Nocchierus replicat voces: — Annuntio vobis;
quae pesenta magis sunt vobis, quisque refudet,
quisque det ingordo quae sunt onerosa profundo. —
His verbis quidam vir praesens porxit orecchias,
qui nullam secum valisam pauper habebat,
575 iuxta quem stabat coniux sua propria, qua non
turpior altra fuit nec plus diabolata marito.
Hanc rapit imbrazzum subitus, iactuque gaiardo
alzat eam longe, cridans: — I, merda diabli,
i, quia non habeo maiori pondere somam. —
580 Illa per aequoreas hinc inde butata cavallas
volvitur in testam, rapiturque negata sub undas.
Sic vadant quantae sunt bruttae, suntque bizarrae.
Heu quid nam dixi? sentit Matelina, nec ultra
vult mecum ragionare, tamen placabimus illam.

LIBER TERTIUS DECIMUS

Stabat Neptunus scragna repositus in alta,
qui sua sub pelagi fundamine regna governat,
inque maris centro locat urbes, castra, palazzos.
Chors ibi continuo populis bandita tenetur,
5 pars it, pars tornat semper casamenta per illa,
in quibus albergant nymphae, divique bagnati,
fluminaque atque lacus veniunt ad iura tyranni.
Stabat honorevolos, inquam, deus intra barones,
dispensans varias conseio adstante facendas,
10 quando super piscem Triton infretta cavalcans,
Triton Oceani bastardus et Anguillinae,
improvisus adest, trottatque sperone battuto.
Quisque facit largum, nescitur causa viaggi,
unde quis affrettat verunam scire novellam.
15 Protinus a curvo delphini tergore saltat,
inde, cavans brettam duro de cortice conchae,
ante pedes regis Neptuni crura pigavit:
— Quo nam — proclamans inquit, — rex magne profundi,
quo novus hic fastus, quo tanta superbia nascit,
20 magna ne sub vili praesumpio pectore bravat?
Ergo Iovis cum sis fratellus, et aequoris alti
rector, et imperium super omnia flumina portes,
quod tua guastentur patieris regna per unum
furfantum, sguatarum, boiam, plenumque pedocchis,
25 indignumque tibi, dicam? leccare dedretum?
Aeolus is ipse est proprius, de quo tibi parlo,
qui quia Iunonis fantescam Deiopaeam
lex illis siquidem, quibus est data cura lavandi

cantara, pignattas, porcisque recare brodaiam)
 30 stentavit sposare diu, manegolditer altam
 fert cristam, et se se gravibus talvolta facendis
 ingerit hic ipsis, quas nec tu fare calares.
 Aeolus est, dico, qui nescio qualia saxa,
 saxa polita herbis strinataque solis ab igne,
 35 possedissee godit, fumumque annasat arosti,
 castigatque suos ventos de more pedanti,
 moreque cozzoni magris dat fraina cavallis.
 Hic fuit arditus, asinus temerarius, absque,
 absque tuo imperio, rex o grandissime ponti,
 40 grottas montagnae vastas aperire busatae,
 atque, scadenatis pedibus manibusque Libecchi,
 ventorumque simul cunctorum carcere fracto,
 tot slanzavit aquas, totque undas, totque procellas,
 quod superi metuere diu, metuuntque negari,
 45 mancavitque pocum quin strabuccaret ab arce
 Iuppiter aetherea, credens anchora gigantes
 velle, superpositis montagnis montibus altis,
 tollere per forzam summi regnamina coeli.
 En quoque nunc nostras audent intrare masones,
 50 atque ruinarunt, tutaviaque nostra ruinant
 attria, giardinios, stallas, casamenta, palazzos;
 et nisi provideas, o rex, te certus aviso:
 quod tu, nosque tuis nunc nunc afo gabimur undis.
 Talia dum scoltat Neptunus, totus abrasat,
 55 terque tridentino sbattivit littora rasco,
 trombettam subito, trombettam voce comandat
 chiamari ad se se, quem praestiter atque debottum
 drizzat ad aeolios scoios, rupesque pelatas.
 Hic trovet hunc regem talqualem, cui data cura est
 60 a Iove striggiandi ventos, stallasque s gurandi:
 huic de parte sua convitia talia dicat,
 qualia conveniunt poltronibus atque dapochis,
 qualia fameio quadrant, scalzoque regazzo.
 Non trombetta sibi cosam bis dicere fecit:

- 65 it via, festinus veluti staffetta galoppat,
fert humero trombam, buso de dente balenae,
perque maris fundum campagna trottat in ampla,
mox susum drizzans cursum, qua summa travaiant
aequora, bagnanturque pedes aspergine lunae,
70 ipse quoque undarum danza danzare comenzat,
ut facit ocha nodans, seu mergus, sive nedrottus.
Undique fluctisonis hinc inde butatur in undis,
atque sonans trombam chiamat procul Aeola regem.
Aeolus ascoltat, subito descendit ab alpa,
75 cuius ab excelso mirabat vertice ludum,
undarumque giocum, ventosque insemma tacatos:
laudabat forzam nunc Borrae, nunc ve Sirocchi,
nunc Tramontanae possam, rabiemque Libecchi.
En tandem trombetta venit, coleraque brasatus
80 ambassariam facit, ira et fulmine plenam.
Aeolus, ut minimus divum stronzusque deorum,
formidat regem, cui flumina et aequora parent.
— Nil dubita — dixit: — facio quae Iuno comandat.
Nunc nunc in montis chiavabo carcere ventos.
85 I celer, atque sona bis terque per aequora cornu.
Altera fratantum per me provisio fiet. —
Dixerat, et rupis testam repetivit aguzzam,
ingrediensque busam, ventum disgardinat illum,
quem Zephyrum dicunt multi, multique Maëstrum,
90 qui rabidos valeat ponto distollere fratres,
ad primamque maris fluctus tornare bonazzam.
Ergo Maëstralis vultu se scoprit alegro,
ghirlandamque ferens vario de flore cositam,
tranquillat proprios blando sermone fradellos,
95 hinc magna illorum cito controversia cessat,
atque tumor pelagi se se nihilare comenzat.
Incipit et sonitum trombae trombetta sonorae,
quo monitu scapolant venti nettantque paesum.
Fugerat ergo ingens rabies maris, atque bagordus,
100 ecce procul scoium Baldus discoprit aguzzum,

- qui fert sicut Atlas in collo pondera coeli.
 Huc nochierus agit navem, si dicere navem
 iam liceat, quae rocca paret, vel bastio muri,
 cui dederit dudum in costis bataria canonum.
 105 Hic non herba viret; non spuntat rupibus arbor,
 nemo pascit oves, nemo dat gramina bobus,
 tantum nuda patent grossissima saxa ruinis:
 sub quibus albergant falco, sparaverus, et uncis
 cum griffis aquilae, smerli, gavinellaque proles.
 110 Huc tamen acclinat spennatam nauta galaeam,
 solis ut ad radios possint sugare camisas,
 et pegola et stuppa legni renovare galones.
 Cingar se prora saltu despiccat ab alta,
 tangere gaudet humum, gestisque solazzat alegris,
 115 votaue post humeros peradessum facta butantur.
 Baldus eum sequitur, sequitur Leonardus et ille,
 ille galantus homo, qui nuper in aequora bruttam
 iecerat uxorem dicens: non esse fagottum
 fardellumque homini plus laidum, plusque pesentum,
 120 quam sibi moieram lateri mirare tacatam,
 quae sit oca ingenio quae vultu spazzacaminus.
 Is erat e Berghem patria, descensus ab illa
 stirpe Maronorum, quam menzonare pudemus,
 vergognantque illam fomnae nomare fameiam.
 125 Huic nomen Boccalus erat, quo doctior alter
 arte bufonandi numquam fuit intra Gonellas.
 Succedunt alii, saltantes extra caraccam:
 quisque locum cercat, quo soli corpora curent.
 Cingar ubique suam rugando servat usanzam,
 130 donec ad obscuram pervenit denique grottam,
 quam intrare timet, sed apertam porgit orecchiam:
 si quemquam strepitum valeat sentire la dentrum.
 Quale per artificum botegas murmur habetur,
 quum pars martellat, pars limat, parsque nigrantes
 135 mantice carbones reddit plus gambare tostos,
 seu voias Bressae, seu voias dire Milano,

tale per inventam sentit resonare cavernam.
 Nil tamen aspectat, nullo huc intrante lusoro;
 acennat socios, currunt, placet ire dedrentum.
 140 Itur, coeca domus fuligine tota nigrescit,
 cernere quam possunt, stizzum portante Bocalo.
 Quo magis introeunt magis illa sonatio tich toch
 fit martellorum, nec non sofiatio buf bof.
 Post centum passus quadram catavere piazzam,
 145 cui quaevis trenta est quadratio longa cavezzos.
 Porticus intorum, octo sustentata colonnis,
 qualibet in banda, format mirabile claustrum,
 quod rotat incercum, velut omnis sphaera polorum,
 seu sicut Modenae, seu sicut magna Bolognae
 150 filatoia gravi circum gyramine vadunt,
 per circumque strepunt de seta mille canones.
 Quaeque colonna duplex de bronzi facta metallo est,
 archi de argento facti, voltaeque musaico,
 in quibus haeroum fortissima gesta leguntur.
 155 Pinxerat hic pictor pictorum, magnus Apelles,
 quidquid fada sibi comisit pingere Manto,
 Manto, Tyresiae proles, uxorque Foletti.
 Cernitur hic illic semper memorabile bellum,
 quando Barigazzum Pompeius ab arce Cipadae
 160 compulit, et, missis raptim squadronibus, ipsum
 stravit Alexandrum Magnum, Xersisque canaiam
 sub duce Grandonio mazzavit ad oppida Nini.
 Armiger Orlandus furit hic, dum fortis avanzat
 Hanibalem, nec non capelettum buttat Achillem
 165 cum caput avantum magni de arzone Bufalchi.
 Parte alia Caesar, secum veniente Rinaldo,
 Alpibus in vastis Ferrariae, iuxta Folignum,
 diripit armatam de fustis, deque galaeis,
 quam Darius princeps mundi, mediique Milani,
 170 miserat in punto propter ruinare Cipadam.
 Haec ea, cum multis aliis, depinxerat illic
 pictorum columen, lux, lunaque, solque penelli.

- In medio claustris, super octo alzata pilastros,
 arca sedet, quam tunda coprit testudo piombi.
- 175 Illa decem brazzos est longa, sed alta triginta,
 pyramidisque instar surgens sibi culmen aguzzat.
 Tota lavoratur nitido sculptoribus auro,
 per quam distinctae lissato in marmore zoiae
 stralucet, tanquam per coeli marmora stellae.
- 180 Quisque pilastronus crystallo conditur albo,
 cuius in interno sberlucet ventre rubinus,
 ceu quum fare solet lanterna moccus in una.
 Porphida non desunt, alabastraque lucida muris,
 nec calcidonium, nec vulsa coralia ponto.
- 185 Hic ascoltantur gyramina plura rotarum,
 quas velut orlogii vaga contrapesia guidant.
 Ista pro causa currit fabricatio circum
 ad formam naspi, cum foemina fila volutat,
 arca manet solum rutilus imposta pilastris,
- 190 atque inter septem ceu tellus pendula coelos
 eminet, et semper moles it spherica circum.
 Constiterant ergo stupefacta mente barones,
 cuncta palesa vident, claro splendente lusoro,
 quem pretiosarum fundit lumera petrarum.
- 195 Hi quoque ridentes a circum circa menantur,
 namque per intorum fabricatio tota galoppat,
 sed quando ad centrum veniunt bigolumque posadae,
 arca ubi firmatur, stabilique in sede repossat,
 stant firmi, cerchiosque vident rotolare theatri.
- 200 Tum sibi praeterea maior maravilia nascit,
 quod cernuntur ibi circum pirlare solari,
 ireque datorum velut omnis machina mundi,
 quam dentata menat moles diversa rotarum.
 Non huc comparet neque vir, neque parvula musca;
- 205 tantum sentitur, generat quem fabrica, rumor.
 Ad martellorum sonitum vult pergere Baldus,
 unde videns scalam, quae scandit more limachae,
 hanc montat gradibus, tamen it velut ante datorum,

ac sua fit duplex rotolatio, namque movetur
210 omne opus incircum, scalam quoque tirat apressum,
ipsaque per se se circumfert scala scalinos.
Post multos gradulos tandem reperere masonem,
quae crebris stantem gyris intorniat arcam.
Septem sunt sperae varia de sorte metalli,
215 quarum derdana est cunctis angustior altris,
quarum suprema est cunctis spatiosior altris.
Extrema argentum est; fissatum sulphur et album
mercurio mixtum, facit hoc buliente bodega.
Hoc valet in finum argentum convertere stagnum;
220 hic plenas athalac et aceto mille burinas
effumare vident, quo fumo argentea blancam
materies perdit spetiem, coelique colorem
vestit, ut ad vistas hominum sit gratior illa.
Circuit haec igitur de argento machina puro,
225 in qua sculpita est facies cornuta Dianae.
Post haec ascendunt alios cinquanta scalinos,
atque ibi mercurii fabricam invenere gelatam:
alphatar instabilis flueret, faceretque nientum,
ni simul admixtum dragantum salque liei
230 esset et ad furnum cuncta haec stillaret aludel.
Voltatur finum servus fugitivus in aurum,
si bene iuncta suos cohibet medicina vapores.
Non sine Mercurio valeas mutare metalla,
unde canunt vates, quod nuncius ille deorum est,
235 quo sine nulla quidem vel pax vel guerra movetur
Ascendunt iterum Veneris solaria rubrae:
rammus ibi fulvum tandem voltatur in aurum,
ast opus est centos carbonum spendere saccos,
argenti et auri naturam rammus acquistat,
240 at numquam horumdem, Gebber testante, colorem,
unde minor spesa est, at rerum maior aquistus,
ut rammus maneat rammus, formetque pignattas,
sive bagatinos praestet quantumque legeros,
quam cercare aurum tot afannis, totque malhoris,

- 245 nec reperire unquam nisi post ter mille pacias.
 De Venere ascendunt ad cerchium Solis et auri.
 Aureus est cerchius, Phoeboque simillimus ipso.
 Author earundem rerum, post mille fadigas
 incassum spesas, post persum tempus et annos,
 250 hanc fecit veram finaliter improbus artem.
 Verbitrium lapidem retrovavit philosophorum.
 Multicolor lapis est, elementis quatribus extat:
 igneus, aëreus, terrenus, aquaticus, unde
 siccus in occulto, caldusque; sed in manifesto
 255 humidus et gelidus, natura ve querna fit una.
 Spiritus hic lapis est, qui transmutatur in unum
 nobile, adustivum, pariterque volatile corpus.
 Non fugit a flammis, liquidi fluit instar olivi,
 multiplicat, solidat, praeservat tempore longo,
 260 atque potest mortos primaiae rendere vitae.
 Hoc tribus in verbis consistit munus, ab alto
 quod love donatur sapientibus atque beatis.
 Ingravidat semet, de semet concipit, inde
 parturit et sibimet vivit, sibimetque necatur.
 265 Suscitatur hinc semet, nam sic Deus ordinat illum.
 Est tinctura rubens lapis iste, biancaque, vivax,
 concipiens aurum si fumo iungitur albo.
 Numquid elithropia est? adamas? calamita? lypercol?
 Absit, nam fluitat, seu sit cum corpore, seu non.
 270 Est vi (num dicam tandem manifestius?) est A,
 qua vita fruimur, qua verum acquiritur aurum.
 Ad Martis veniunt, post solis clymata, ballam:
 ferrea quae tota est, nitidoque azzale finatur.
 Hac sine materia nostras nihil esse fadigas
 275 iudico, qua propter ferrum est magis utile, quod sit
 ferrum, quam quod sit seu stagnum sive latonum.
 Sunt ferrum vanghae, sunt ferrum rastra, badili,
 sunt ferrum falces, zappae, centumque ricettae,
 cum quibus et vini bonitas et panis habetur.
 280 Commodius nihil est ferro, nihil aptius, inquam.

Non opus artificum quorumlibet esse catatur,
 quod fieri duro sine ferro denique possit.
 Ecce marangones operant lignamina ferro,
 ferro taiantur calzae, variaequae gonellae,
 285 pistat mortaro speciarius omnia ferro,
 cum guccis ferri brettas brettarus agucchiat,
 ferro zavattas gens scarpazina repezzat,
 calcinat et ferro muros murator et albat,
 non radit barbam barberius absque rasoro,
 290 non herbolattus dentes cavat absque tenaia,
 nec porcos castrat sine ferro conzalavezus.
 His bene discussis, Iovis ascendere biancam
 materiam stagni, quod corpora nigra dealbat,
 sed peccat buliens, nam corpus deterit omne,
 295 praeter Saturni et Solis: tum firmius haeret
 et soli et lunae, nec ab illis nempe recedit.
 Cuius peccatum (ne corpora scilicet ipsa
 frangat) quisquis enim cognoscet tollere: felix,
 o felix nimium, qui travos, saxa, quadrellos,
 300 ac sua quaeque cito fulvum cangiabit in aurum.
 Sed quia nescitur mortalibus ista recetta,
 felix o felix qui scit stagnare padellas,
 atque repezzandi cum stagno praestat in arte.
 Post spheram stagni, Saturni ad fluxile plumbum
 305 itur, et artifices illic reperere dosentos.
 Illico pulchra, gravis, leggiadraque donna resurgit,
 contraque barones vultu veniebat alegro.
 Baldus eam, curvando genu, cortesus honorat,
 mox veniam chieдит, nimium si forte protervi
 310 tecta subintrassent, et sacra et sancta dearum.
 Subrisit matrona illi, dehinc talia dixit:
 — Sum ne ego tam grandem dignata videre guererum,
 quem coeli, terrae, ponti venerantur et orci?
 Urbs mea te genuit talem cortesa baronem,
 315 qualem non generat totum natura per orbem.
 Illa ego sum Manto, de cuius nomine nomen

- Mantua suscepit, quam condidit Ocnus in undis,
tempore quo Troiam ruinavit panza cavalli.
Nec penitus vestros animos stupor occupet ullus,
320 si nunc usque meam potui traducere vitam,
nam datur aeterno me tempore vivere sadam,
donec ab aethereo guastetur iudice mundus.
Hactenus ingemuit sub acerbo nostra tyranno
Mantua, quo mores cortesos perdidit omnes.
- 325 At praeclara modo, regalis, et alma fameia
Gonziadum venit, atque aquilas spigat undique nigras.
Haec, quam vidistis, miro fabricata lavoro
stancia, Francisco Gonzaga tota dicatur.
Post centum guerrae palmas, post mille trophaeos,
330 post vitae laudes, post vecchi Nestoris annos,
illius huic magno donabimus ossa sepulchro.
His ego divitiis praesum, facioque magistros
aurifices, doceoque aurum formare, catatum
ex virtute trium verborum: nomina quorum
335 auribus admotis audite, quod illa docebo. —
His dictis thebana parens, nutrixque Cipadae,
multa susurrando per eorum fixit orecchias,
quae toccare manu faciunt genitalia rerum:
herbarum forzas, stellarum facta, petrarum
340 effectus varios, et habendi denique plenam
semper ducatis borsam donavit avisum:
quod magis importat, magis altum recat honorem,
quam studiando libros et stellis perdere sennum.
- Nauta sed interea non poca foramina barchae
345 conzarat, rursusque parat tentare diablos.
Baldus ab aurificum, sociis comitantibus, antro
se portat, caricatque suo cum corpore lignum.
Tunc dare vela iubet, zephyri velamina boffant,
mantoaeque magae spallis casamenta relinquunt.
- 350 Forte alios inter peregrinos atque romeros,
quos omnes pariter barca illa in ventre ferebat,
vir vivax oculis aderat vultuque galantus,

tam respettoſus, tam ſequeſtratus ab altris,
 ut totum per iter non dixerit octo parolas,
 355 quippe habitu proprio, genioque ſuoſpte, tacendo
 vergognosus erat, ſtabatque in parte ſolettus.
 Huic nomen Giubertus erat, qui voce, lyraque
 Orpheus in ſylvis, inter delphinas Arion,
 ſaxorum ad ſeſe, nemorumque tirabat orecchias.
 360 Baldus eum pridem tacitis guardabat ochiadis.
 Ille, viri tanti cernens ſibi lumina flecti,
 fronte ruſcebat, baſſosque tenebat ocellos.
 Captus ob id, Baldus penitus moruiſſet alhoram,
 ni prius agnoſſet qui ſit, quo vadat, et unde
 365 adveniat, mentemque ſuam, ſtudiumque ſuorum.
 Ergo, ubi cognovit cythara cantare peritum,
 hunc rogat, ut tantam voiat recreare brigatam,
 voceque dulciloqua longum nihilare caminum.
 Ille ſtatim cenſet tanto magis eſſe barono
 370 parendum, quanto ſe noſcit in arte magiſtrum.
 Expediſt e panno ſedae mirabile plectrum,
 ſive lyram dicas potius, quae concinit arcu,
 concentuque ſuo facit omnes ſtare balordos.
 Iam rectas, longasque arcu menat ille tiratas,
 375 taliaque altandem modulando carmina coepit:
 — Infidum arridet ſaepe imprudentibus aequor,
 mentiturque leves zephiros aquilone parato.
 Hinc veniunt homines cupidi, quos plura videndi
 cura ſubit, ſeu forte deas in gurgite nantes,
 380 ſive tridentiferi verrentes caerula currus.
 Verum ubi ſubducto ventum eſt qua littora circum
 miſceri aſpiciunt coelum aequore, et aequora coelo,
 en miſeri avulſo ſingultant viſcere proni
 hinc atque hinc nauatae, nigraque urgente vomuntur
 385 bile dapes, foedatque acidus Nereidas humor,
 unde indignantes venti tam audacter amicas
 commaculare ſuas genus hoc mortale, caducum
 atque procax, ne ſic evadat crimen inultum

concurrunt, sonituque ingenti obnixa profundo
 390 tergora subiiciunt pelago, totumque revellunt.
 Heu stulti, quos nulla monet iactura priorum!
 Tunc ea tempestas, ea tunc asperrima rerum
 debuerat facies animo spectarier ante,
 quam nauta insultans fortunae solveret audax;
 395 mox frustra insani vellent contingere portus.

Talia cantando Giubertus, talia plectrum
 pulsando, sic sic hominum stupefecerat aures,
 ut nisi Boccalus cito providisset ad illos
 non homines certe navis carigata menasset,
 400 sed tot pignattas, tot zoccos, totque colonnas.
 Bergamascus erat, ut diximus ante, Bocalus.
 Protinus accurrens, trat de cantone sacozzas
 quasdam pezzatas, recusitas, plusque bisuntas
 quam gremiale coghi nunquam savone lavantis.
 405 Hinc sibi de medio strazzarum tasca cavatur,
 quam cito precinxit dextro gallone cadentem.
 Mox positis trespis, mensam sibi praeparat ante,
 ac si bancherus vellet numerare monetam.
 Praestiter hic brazzos tunica, manicisque camisiae
 410 liberat ad cubitos, ut fitur quando parecchiat
 fluminis ad ripam fantesca lavare bugadam,
 atque bretarolis grossas ostendere gambas.
 Giubertus cytharam rursus velamine coprit,
 inde, sedens iuxta Baldum, ghignare comenzat,
 415 namque Bocalus habet iam tractos extra besazzam
 quosdam de latta, vel tres, vel quinque becheros,
 insemmamque leves balotellas nescio quantas,
 maiores pilulis illis, quas Mesue dixit:
 « Recipe pro capite, anna, tria scropola, fiat ».
 420 His bagatellandi tantum gallantiter artem
 incipit, ut nunquam melius Zaramella giocavit
 ante ducam Borsum, solitus manegiare balottas.
 Mirum quam subitis manibus de suque de giuque
 stravoltat zaynos, ut tres cinquanta parerent.

425 Nunc unum ponit super alterum, nunc ve roversos
 dividit antrattum, stantes culamine coelo,
 atque super fundos modo tres, modo quinque balottae
 apparent, ac una modo soletta videtur.
 His bene completis, positisque da banda moiolis,
 430 maius assaltat opus: facit huc portare caraffam,
 non malvasiae garbae, sed dulcis afattum,
 dicens non aliter fieri quod fare parecchiat.
 Hanc bibit, ad fundum veniens, trat in aequora zuccam.
 Mox aperit boccam, monstrat nihil esse dedentrum,
 435 inde serans dentes grignantes atque scopertos,
 soffiati et risum, dum soffiati, excitat illis,
 cernere qui monam bertuzzam nempe parebant,
 quae tenet in testa scufiam dentesque righignat.
 Sopiat et vulgum sberlato lumine sgognat.
 440 Verum quis credat? dum soffiati, ecce farina,
 ecce farina venit largo de gutture, quae iam
 imbrattando omnes cogit scampare brigatam.
 O puta, si strepitat plebs hic grossera cachinnis!
 Nil tamen a Baldo valuit plus ducere risum,
 445 quam quod in hoc ipso medemo tempore zucca,
 zucca gitata viam Boccalo nuper in undas,
 Cingaris ad collum subito sprovista pependit.
 Dumque illi stesso Boccalus buttat in ora
 bocconem panis, dumque ocyus inde comandat
 450 hunc spudare foras, o res mirabilis, ecce
 non ultra est panis, sed merda rodunda cavalli.
 Omnia corteso tolerat costumine Cingar,
 dum sic schrizzetur, ne schrizzum doia sequatur.
 Quid plura? ex oculis coram tot gente Lonardi
 455 absque nocimento guccias striccavit acutas,
 inque sinu Baldi mandat cercare Gibertum,
 hinc trahit o quantas qualesque con ordine robbas:
 scilicet ampollam, specchium, calamare, sonaium,
 chiappam piatelli, strigiam, pezzumque bragheri,
 460 et quos ad missam mocolos zaghattus avanzat.

Obstupet his Baldus, nec scit pensare qualhora
iverit ad feram Lanzani, seu Racanatae,
has comprare cosas, non soldos quinque valentes.
Denique Giuberto nasum sopiare comandat.
465 Non negat hoc cantor; bis, ter, quater ille stranudat,
evolat ecce foras magno rumore tavanus,
quem seguitat grillus, post grillum trenta pedocchi,
quos mage compitos non dat sguarnazza pitocchi.
Et iam finis erat, cum Phoebus giunsit acasam,
470 chiamavitque suos alta cum voce fameios,
patronemque volant de carro tollere giusum,
disfangat pars una rotas, nettatque lavacchio,
altera pars disfrenat equos, stallaque reponit,
ac ibi cum paia sudantia tergora fregat,
475 mox beberat, solitasque orzi butat ante prevendas.

LIBER QUARTUS DECIMUS

Memnon, ab Aurora iam missus matre, fugabat
cum scutica Chiozzam, Capram, Braccumque baiantem,
innumerasque alias stellas de tramite coeli,
per quam nunc debet transire caretta parentis:
5 noxque viam scapolat, visis splendoribus albae.
Baldus, apollineos cernens uscire cavallos
extra orizontem, carrumque tirare brasatum,
talìa contemplat, mox sic cum Cingare parlat:
— O Cingar, grandis me nunc maravilia brancat,
10 nec scio qua guisa possunt, quae cernimus, esse.
Nonne vides solem plus largum, plusque rotundum
quando foras exit nascens, quandove tramontat,
quam cum sustollit per coeli culmina carrum?
Praeterea nunc fert tam rossum ille visazzum,
15 quod mihi barillam cossi trincasse videtur. —
Cingar ait: — Magnas cosas mihi, Balde, rechiedis,
quas nimis astrologi dudum schiarire fadigant,
nam super humanos sensus ea facta provantur.
Sed tamen insigni quidam de semine gregus,
20 cuius (si memini) Piationi nomen habetur,
astronomusque alius Tolomellus, Iona propheta,
Solon, Aristotel, Melchisedech, Oga Magoga,
talìa tractarunt per magnos sparsa librazzos. —
Quando Leonardus sic audit nomine grosso
25 Cingara philosophos, Ogamque referre Magogam,
corripitur tanto grigno, strepituque risaiae,
ut prostratus humi iam iam crepare videtur.

Baldus at, usanzam qui norat Cingaris ante
millibus in cosis, tantum soghignat et inquit:

30 — Cingar, es astrologus? numeras num sydera, Cingar?

O si te nossem has ipsas studiasse facendas,
me fortasse ista fecisses arte magistrum. —

Nil ridet Cingar, sed stat gravitudine tanta,
quanta Pythagoras non staret supra cadregam.

35 Mox ait: — O quoties olim te, Balde, gabavi,
o, inquam, quoties oselatus, Balde, fuisti.

Me de nocte quidem pensabas ire robatum,
seu sbusare ussos seu rampegare fenestras,
sed (cancar veniat mihi nunc, si dico bosiam)

40 nocte ibam stellas ad contemplare fogatas.

Montabam intenta super altas mente pioppas,
ut possem melius coelum guardare propinquum.

Cernebam lunam, macchiata fronte, biancam,
distenebrare maris scoios, terraeque paesos.

45 Cornibus aguzzis, nunc paret scorza melonis;
cornibus impletis, nunc est pars meza taieri;
cornibus aggiuntis, nunc fundamenta tinazzi.

Haec in cervello non lassat stare legeros,
namque illam sentit cerebros picigare Valenza,

50 quae urbs in Spagna stultorum millia pascit.

Villani, quamvis sint de lignamine grosso,
hanc tamen observant quando est taiabilis arbor,
namque solent gigni sub cortice saepe caroles.

hanc servant medici, quando medicina malato
danda sit; haec faceret quandoque cagare budellas.

55 Hac lucente, stryae godunt, saltantque stryones,
qui tunc se spoliant nudos ad cornua lunae,

moxque diabolicis unguunt sibi membra cirottis,
inde super gramolas, trespos, et guindala, zoccos,
60 supraque cadregas tota illa nocte cavalcant.

Desperare facit nocturnos luna ladrones,
nam contrabandos reteggit, mostratque palesos.

Nunciat haec pluvias, vultum nigrefacta rotundum,

- nunciat et nautis rubea cum fronte procellam.
65 Continet hoc bassum freddi regnamen olympi,
atque lusentatur phoebeis nocte cavallis;
hanc tamen interdum Pluto strassinat ad Orcum,
quae pomgranati fuit aggabbata granellis.
- Te quoque, Mercuri, pochinas cerno fiatas,
70 qui fur es et latro et primus in arte robandi.
Namque times, ne quum per coeli rura caminas,
teque fretolosis adiungat Apollo caretis,
teque giusum burlans faciat spezzare colengum.
Tu tua supra casas lunae casamenta locasti:
75 sunt ubi sex centum pegorae, cridantque bebeum
mille caprae, totidemque boves, asinique, somari,
mille casalenghi porci, gobbique camelli.
Tu scorris mundum, facis hinc, facis inde botinos,
quos trahis ad coeli furacia tecta secundi.
- 80 Alatum portam semper tua testa capellum,
alatos portat semper tua gamba stivallos,
fatidicam portat semper tua dextra bachettam,
quando ambassatas huc portas patris et illuc.
Tu mercantiam traficans, vadisque redisque,
85 tu ventura canis, tibi multum musica gradat,
tu guerram si vis compagna in gente maneggias,
tu pacem si vis sdegnata in gente ritornas.
Heu patrone meus, tibi me recomando ladrettum,
ne triplicem supra forcam me lazzus acoiet.
- 90 Sed iam de Veneris coelo nunc sermo fiatur.
Ipsam mirabar Phoebi seguitare pedatas,
quando idem Phoebus neptunia regna sotintrat.
O quantas voltas plantavit cornua zoppo
ghiottoncella viro, fusosque in vertice tortos!
- 95 Vulcanum siquidem Veneris patet esse maritum,
sed populi siquidem Venerem patet esse maritam.
Dum martellabat ferrum Vulcanus in antro,
Mars occulte suo vangabat semper in horto.
O quot Vulcani, quot Martes, quotve bramosae

- 100 prevendae alterius mulae, vaccaeque trovantur!
Ista Venus terzo casamentum fixit in orbe,
per quem, nympharum multis comitata brigatis,
it nitidas relegendo rosas, violasque recentes,
mentam, garofilos, mazuranam, basalicoium.
- 105 Ghirlandas texunt, frescadas, sertas, corollas,
diversosque canunt strambottos atque sonettos,
diversasque sonant arpas, manacorda, leuttos.
Hic semper saltant, ballant, danzantque puellae,
seque lavant nudas in fontibus atque laghettis.
- 110 Venticuli molles myrthorum frondibus atque
floribus insultant, frescas ornantibus herbas,
et straccatarum nympharum pectora mulcent.
Hic fagi, pini, cedri, pomrancia, nespoi,
spernazant umbras, ubi nymphae corpora possant.
- 115 Ad cazzam vadunt, arcos et stralia portant,
discazzantque leves dainos, agilesque caprettos.
Non mancant boschi de cedris, deque narancis,
de myrthis, lauris, lentiscis, atque ginepris.
Non ibi villani terram vangare fadigant,
- 120 non ibi villanae stoppam filare videntur,
non ibi plantantur ravanelli, porra, cipollae;
non aium, capiti nocuum, tyriaqua vilani;
non ibi sub spinis, urticis, atque ruidis
stant serpae, rospi, bissae, turpesque ranocchi.
- 125 Hic est grata quies, hic pax, hic plena voluptas,
hic sunt gentiles animi, gentilia corda.
Dumque Venus tanto gaudet bellina diporto,
expectat donec vult sol equitare per orbem,
quem leggiadra suis cupiens anteire caretis,
- 130 plus bellas mandat sibi retro venire puellas,
quae impositis capiti ghirlandis, quaeve tenentes
in manibus virides frascas, madidasque rosada,
compagnant dominam, saltantes atque canentes.
Illa praeit, recreatque polos, et plena rosarum
- 135 vadit ad oceani regnum, quo spumea nata est;

- cuius turratur niveis carretta columbis,
 quumque propinquantem sentit succedere Phoebum,
 en scoprit rutilam tremulo de gurgite frontem,
 atque sui formam visi mortalibus offert.
- 140 Iamque omnes alias discazzat ab aethere stellas,
 et modicis parvam generat splendoribus umbram.
 Sat Veneri dictum: Solis veniamus ad orbem,
 qui medios inter cerchios sua regna governat,
 atque suum quarta fabricavit sede palazzum.
- 145 Chortem banditam portis ibi semper apertis
 Sol tenet, et cunctis intrandi nulla temenza est.
 Hic habitat vecchius barbatus, nomine Tempus,
 Tempus, quo nihil hac rerum sub mole terendum
 parcius, usque adeo rapidis se surripit horis.
- 150 Qui semper varios horatim parturit actus,
 qui nec penso manet unquam saldu in uno.
 Nunc vult, nunc non vult bagatella, magisque legerus
 quam busca aut folium, quod ventus in aëra menat.
 Ille sibi quandam tenet in cantone botegam.
- 155 Pulveris orloios fabricat, plenosque rodellis.
 Matronam coepit propria pro coniuge bellam
 nomine Naturam, quae centum mille fiolos
 impregnata parit, nec maium tendit ad altrum,
 quam stimulare virum lecto, quam ventre pieno
- 160 disvulvare homines, castrones atque cavallos.
 Praecipue tamen ipsa duos de Sole fiolos,
 atque duas habuit, Tempus cornando, fiolas.
 Hos nondimenum pensaverat ipse bonhommus
 esse suam prolem, quorum sic nomina fecit:
- 165 Primavera, Aestas, Autumnus, denique Vernus.
 Primavera fuit Veneris maridata putello,
 qui gerit in spallis alas de more civettae.
 Nudus it, et nullis tegitur vergogna mudandis.
 Fert arcum semper caricum, plenamque guainam
- 170 stralibus innumeris, adeoque sotilibus, ut vix
 fila sotila magis possint filare begatti.

Sunt tamen effectu variae, quas iste sagittas
 slanzat osclazzus, varios quia spargit afannos,
 cum quibus ad coccam plus centum millia cordas
 175 dissipat ognannum, sed nil frustatur azalum.
 Una sagittarum sors est, cui puncta piombi,
 unde remucatur nescitque forare coëllum,
 nec penetrare potest, nolente Cupidine, panzam.
 Unde travaiato gentes sub sydere natae
 180 vel sibi colla tirant, vel ferro viscera passant.
 Nam quis homo non se vel desperatus apicchet,
 vel de praecipiti sibi rumpat turre colengum,
 si miser, infelix, tragicus, sprezzetur ab illa,
 quam solam pensat, cupit, ardet, laudat, honorat?
 185 Haec venit a dardis plumbi desgratia: quod, quam
 meschinellus amas, ab eadem spretus odiris,
 unde necessariis fato te tradere forchae.
 Altra sagittarum species aurata refulget,
 quae scoccano oculos intrat, filzatque magonem
 190 trincerisque animi spezzat, murosque rasonis.
 Hac feriente, cadunt ab honesto corda volero.
 Hac feriente, cito mentis spezzantur habenae.
 Hac feriente, iacent conseia salubria spallis.
 Hac feriente, bonos compagnos quisque refudat.
 195 Hac feriente, Paris patriae fuit, oyme, ruina.
 Hac feriente, patri taiavit Scylla capillum.
 Hac feriente, colo filavit claviger Hercul.
 Hac feriente, Iovem cornutum Europa cavalcat,
 Ioque de vacca ficta fit vacca daverum.
 200 Hinc veniunt irae, sdegni, mala quaeque diabli.
 Primavera tamen, cum sit muliebre polenta,
 non cernit plus oltra sui quam culmina nasi,
 unde cupidineo godit maridasse marito,
 cui placitura suas rastellat pectine chiomas,
 205 atque cerudellos crespit, ponitque belettum.
 Ghirlandetta, rosis violisque cusita galantis,
 bellificat trezzas usque ad calcagna volantes.

Canzanti vestit soccam, setaeque sotanam,
per quas innumeri flores recamantur et herbae.
210 Semper odorantes perfumos portat adossum:
muschium, zibettum, nanpham, centumque cigalas,
in quibus allicitur Veneris bastardus, et ancum
talibus in fraschis minus ille cinaedus amorbat.
Sed quoniam bella est, et cunctis bellior altris,
215 non curat stoppam tereti deducere fuso;
nec post deductam, naspo convolvere filum,
at sese viridis sub frondibus illa stravaccat,
vel magis ad spassum per florida rura vagatur,
quam seguitant dulces oselini semper, et omni
220 sorte melodiae faciunt cantando regattam.
Non luscina deest, frifolo que gutture laudat
laeta lovertisii mores, formamque morosi,
et centum foggias gorghezzat voce metrorum.
Cardellinus adest, qui annidat in arbore buxi,
225 dulcis ab auditu, sed visu dulcior, et qui
sublatos natos retrovans, gabiaque seratos,
non umquam lassat, sed miro pascit amore.
Non ibi franguelli mancant, facilesque fanelli,
atque caputnigri, lodolaeque per aëra vaghae.
230 Hic, papagalle, etiam cifolos ad sydera mandas,
humanasque etiam praesumis dire parolas.
Iugiter hic gazae « Puta, porca, vaccato » cantant.
Primavera godit tam dulci accepta ricetto,
poltronemque, fame morientem, atque dapocum,
235 nomine Solazzum, nutrit, pascitque panada,
quam condire facit latesinis atque caponum
pellibus, et magrum sibi praeparat illa bufonem.
Altera Naturae proles, bona foemina certe,
Aestas dicta, godit multis sudare fadighis.
240 Nullam fert soccam, sed solam nuda camisam,
namque brusaretur nimio scaldore Leonis.
Ipsa laborando granaria frugibus implet,
qua sine mortales omnino pane carerent.

- Zaltrones facit ista nimis sudare vilanos.
- 245 Haec tamen est illis sat grata fadiga marassis,
nam quamvis asinina dolet schenazza cuchinis,
atque caro veniat tibiando crevata ladronis,
omnia supportant memores: quod tempore freddo
non nix dat panem, non dat sibi giazza fugazzam.
- 250 Semper apollineo nigrefacta lusore fadigat;
attenditque sitim crebro lenire botazzo.
Dum coquitur Phoebo, segetes dum falce trucidat,
dum quoque cum virgis gravidas dispaiaat aristas,
nunquam sbaiaffae cessant cridare cicalae,
- 255 quae cridando super vignas culamina menant.
Debilis est ventus, nullumque movetur ab aura
foiamen tenui, sbadacchiat terra, nec herbae
se drizzare queunt, quoniam fugit humor ab illis.
Diximus assaium de magni tempore caldi,
- 260 Naturae terzi promatur usanza foli.
Autumnnum veteres Silenum dire solebant,
cui testam nudam dicunt picigasse tavanos.
Ipsae praest Bacchi domibus, totaeque fameiae,
quem nos gastaldum, multi dixere fatorem.
- 265 Et quoniam gustat sol vinum dulce libenter,
quem caricum musto semper damatina videmus,
gastaldum Bacchi et Bacchum diligit ipsum.
Hic Silenus habet quandam pro coniuge nympham,
cui caput est grandis baghae, cui panza tinazzi.
- 270 Semper olet vinum, tandem vindemmia dicta est.
Ambo sunt adeo pingues, adeoque pafuti,
ut minus in grassa positi tumuere boazzi,
ac velut inflati vento schioppare minazzant.
Semper habent lateri, de retro, et ante, sonantes
- 275 mille fiaschettos, barilottos, atque botazzos,
cum quibus andando, stando, saltando, canendo,
se recreant, crebrisque caput sorbotibus implent.
Usant saepe etiam plures cantare sonettos,
gorgadamque tirant vini, cessante sonetto.

- 280 Post potum saltant, post saltum pocula siccant.
Sic alternantes, laxis ebriantur habenis:
hisque volant circum montes, casamenta, paësi,
non quod eant circum, sed quod gyrare videntur.
Imo sibi parent tam presto currere cursu,
285 ut barbarescos lassent post terga cavallos.
Non cessant trincare tamen; tota agmina donec,
agmina zucarum, buttentur voda tereno.
Somnus adest tandem, quorum nisi membra ligaret,
illi plus cocti quam crudi, dummodo gambis
290 currere pensarent, de coeli sede tomarent.
His nudis nudi fant guardam mille putini,
dum sornacchiantes porcorum more quiescunt:
cantant ehū ohe, saltant, faciuntque morescas,
pinguiduli, forsanique habiles, aptique guacetto.
295 Quisque caput rizzum vignali fronde coronat.
Quisque tenet manibus botros, uvaeque razinos,
quisque fiaschettum, parvo pendente loreto.
Morbezant, rident, celebrant baganalia patri,
inde sub uviferis vignis ebriantur et ipsi.
300 Ebria stat mater, pater ebrius, ebria proles,
sic ve ebri omnes patefacto gutture boffant.
Bacchus habet magnum quodam cantone palazzum,
quo centum canevae, cantinae, quove rivolti,
sub terra occulti, servant, ut stalla cavallos,
305 vasselos varios, tum grandes, tumque minutos.
Hic semper grossas lato ventramine buttas
incerchiare vides, amplasque restringere tinas.
Hic ve travasantur de vezis, deque barillis
vina, propinari superum dignissima mensis,
310 namque hinc fornitur vinis asinaia deorum.
Non ita formichae vadunt, redeuntque frequenter,
quando aliquem mucchium gratae catavere ceserchiaie,
grandia tergoribus granorum pondera sburlant;
fervet opus, populique nigri magna horrea complent,
315 ut per mustigeri facitur casamenta tyranni,

quando frequenter eunt carichi, vodikue retornant
 mille putinelli gestantes tergore corbas,
 cistas, cistellos, sportas, grandesque cavagnos,
 dulcibus impletos tribianibus atque gropellis,
 320 seu moschatellis, seu greghis, sive zubebis.
 Pars ibi discaricat sommas, caricatque tinazzos,
 sed pars calcagnis follat calcantibus uvas,
 pars quoque mox factum vinum cavat extra tinazzos,
 immittitque cadis, longe sbilzante borono.
 325 Postea torchiantur graspaе sub pondere travi,
 unde fluit madidis sat goffa vinessa tinazzis,
 quam sibi povertas coeli comprare bisognat.
 Hic sunt carrari, sunt hic ter mille botazzi,
 atque mezarolae, atque ingens squadra vasorum.
 330 Non Autumnus abest, camisazzam vestit olentem,
 semper vinosis de macchis undique carcam.
 Ipse praeest operi, facit hic, iubet illic, et omnes
 contentare deos studiat, mandante patrono.
 Gens todesca suos dicunt hos esse patronos,
 335 imo deos alios non lanzchineccus adorat.
 Prova tibi effectum monstrat, si dicta refudas.
 Aspice, quum student desco, tavolaeque paratae,
 quomodo boccalum vodant per quemque boconem.
 Mangiaguerra ruit per zaynas, perque becheros,
 340 fracassusque ingens per greghi pocula fitur.
 Non aqua praesumit tales accedere mensas,
 quae, bandita, pedes salicum tantummodo bagnat.
 Estque vetus mottum: « Scelus est iugulare phalernum ».
 Mox ubi se retrovant tandem vacuasse barillam,
 345 dant pugnos, calzosque ipsi furibunde barillo,
 spezzatumque vasum, nunquam reparabile, mandant.
 Chioccant inde sibi frontes culamine zayni,
 deque gravi mittunt redolentes gutture rottos.
 Per letram melius parlant, quam ante bevandas,
 350 nec nisi de vino tunc fit parlamen in illis.
 Semper enim vinum pensat, loquiturque todescus,

somniat, et piccam, dagam, bragasque frapatas
pro vino impegnat, vendit, semetque pisonat.
Si quid ei restat, quod vult lassare, celata est,
355 quae sibi tazza capax scusat, dum sorbet in illa.
Dum trincher faciunt multus tartofen habetur;
inde resurgentes ut eant, andare negantur,
namque bogas pedibus vernazza iniecerat illis,
quos nunquam muro se discostare videbis.
360 Sunt vultu similes Phoebo damatina levanti,
fumantesque oculos torquent, centumque miaros
efficiunt cerebro, quamvis stent in pede saldi.
Inde movendo pedes, nulla ratione guidantur,
tantonesque abeunt, veluti de nocte solemus,
365 ac ubi nullus adest intoppus, saepe trabuccant.
Tandem se taccant manibus, se prorsus acostant
aut muro, aut banco, seu trunco, sive pilastro,
donec se buttent zosum, vel supra pairarum,
vel medium in fangum porcino more volulent.
370 Nunc Invernus adest, Naturae filius ultim,
de quo dum dicam, mihi da, Boccale, pelizzam,
namque procul dubio me magrum giazza gelabit.
Vir macer Invernus, quo non plus magra quaresma est,
non habet humorem venis, bigolumque tacatum
375 fert schenae, guanzas cavas, subtileque collum,
deque pede ad testam numerari ossamina possunt,
ut Gonnella suo poterat numerare cavallo.
Semper habet fluvidos oculos in fronte latentes,
pallidus et smortus, stropiatus, rancidus, untus,
380 tamque malenconicus, quod semper flere videtur:
cui ghiazzata colat de mento barba gelato,
ghiazzatique sonant per circum tempora crines.
Horrescunt magrae nimio pro frigore carnes,
pocchettumque iuvat duplices gestare pelizzas;
385 cui nisi donaret soror Aestas, atque Autumnus,
altera mangiandas spesas, alterque bibendas,
gaioffazzus enim marza de famme periret.

Semper apud brasas sibi stesso crura boientat,
 nec miser ingegnat retro portare cadregam,
 390 substizzatque focum, cogens bollire polentam.
 It piger et strictus, quum vadit ad aëra, tantum,
 integer ut posset per gucchiae intrare busolum.
 Sunt albis semper sua tecta coperta pruinis,
 et candelotti giazzae de culmine pendent.
 395 Non habet un minimum spassum, nisi quando dapochus
 unghibus ante focum rognam sibi grattat aguzzis,
 omnis osellorum cantantum dulciter hymnus
 hinc procul, et quidquid Primavera tilata ministrat:
 tantum cornacchiae qua qua, corvi quoque cro cro
 400 continuo resonant, tacolantque insemma mulacchiae.
 Provida non exit dulcem formica masonem;
 clauditur in gusso limaca, busumque muraiat.
 In stabulis conduntur apes ad grepia mellis.
 Non errare vides bissas, freddosque lusertos.
 405 Pastores mandris servant armenta stopatis.
 Tantum furfanti stentant hoc tempore freddi,
 qui faciunt nulla tremolantos veste coperti.
 Sunt tamen inverni gratae studiantibus horae,
 longa quibus multa de nocte dat ocia semper.
 410 Praticat has igitur solis fameia masones,
 magnaue pro tantis bocchis fit spesa quotannis.
 Sed tibi somniferam cerno, Leonarde, vedutam.
 Tu male dormisti tribus istis noctibus, et tu,
 Balde, caput plumbi spallis portare videris.
 415 Ergo repossemus, video ronfare Bocalum.

LIBER QUINTUS DECIMUS

Corpora somnifero recrearat quisque riposso,
quae magis officio somni quam pane carebant.
Dum tamen attendit, Baldo mandante, coquinam
condere Boccalus, magnumque ad prandia piscem
5 expedit, inque brodo piscis caulata paratur,
ecce lyram spoliat rursum Giubertus eburnam,
dulceque chordiculis carmen dyapenter acordat.
Vult etenim generosus homo gradire sodales,
ut sibi mox etiam donetur banca scolaro,
10 in qua consideat cathedram sentire magistri
Cingaris, et secum percurrens almanach omne
deveniat praticus passatas dicere cosas.
Praeterea non est placidi natura Giberti
qualis quorundam cantorum temporis huius,
15 qui, bene muschiati, petenati, benque politi,
non cantare volunt, nisi sint a rege pregati.
Non sic Giubertus, non sic novus alter Apollo,
cui si dixisset mulier pinzocchera: — Canta, —
cantasset subito, minima ne in parte negasset.
20 Dispositis ergo terzis, quintisque, simulque
vocibus octavis, tandem sic voce comenzat:
— Heu quibus hoc mundi, quantisque in gurgite monstribus
iactamur miseri, linguarum flatibus aequor
nostrum hoc et tumidis cynicorum exaestuatur undis!

- 25 Quid freta nugarum referam? quid fulmina pravi
 nominis et famae? quid saxa latentia tristis
 invidiae? Scillae ve canes, guttur ve Carybdis?
 Felices nautae, quibus apta peritia magnum
 hoc mare sulcandi, Syrtesque Arasque cavendi.
 30 Vos labor assiduus tantum, indefessaque virtus,
 monstrorum domitrix tolerantia reddidit aptos,
 turgentis pelagi cumulos superare minaces,
 ponere seu sit opus, seu malo attollere vela.
 Vix ea finierat Giubertus, mensa Bocalo
 35 sternitur, et lotis manibus disinare comenzant,
 quattuor accumbunt tavolae, cui forma quadrata est;
 Baldus, Lonardus, Cingar, scalcusque Bocalus.
 Non curat pro tunc stomachus mangiare Giuberti.
 Baldus amorevolo, velut est gentilis usanzae,
 40 invitat sembiante omnes ad fercula mensae:
 quisque refudavit, seu pro viltate vilana,
 sive quod in multis stomacharat nausea gustum.
 Ponitur in centro scanni, trans littora mensae,
 grandis in amplifico basiotto forma varoli;
 45 quamprimum medio stetit haec impresa senatu.
 Cingar, habens gladium propter taiare paratum,
 dividit in solas tres partes ghelfice piscem:
 tres, inquam, partes uno de corpore fiunt.
 Prima caput, bustumque secunda est, tertia cauda.
 50 Quattuor accumbunt, ubi tres accumbere debent.
 Cingar, ochiolinum faciens, acennat amicis:
 ut sibi, dum trapolam nunc praeparat, ambo secudent.
 Protinus ascorti cognoscunt id quod avisat,
 namque fit aguaitus poverum trapolare Bocalum,
 55 ut nihil intuttum comedat de pisce tapinus,
 cum cocus extiterit, cum fecerit ipse broëttum,
 cum centum zacaras, melaranzas, atque sapes
 sparserit huic supra, circum, ventremque per ipsum.
 Cingar primus agit causam, primusque retirat
 60 testam varoli de piatto supra taiatum,

fratantumque inquit sociis: — Scriptura favellat:
 in capite libri de me scripsere prophetae,
 sic caput istud erit sanctae completio legis. —
 Baldus, id advertens, ad libros mente recurrit,
 5 nec fecit grattare diu sententia testam,
 grafiat ut gattus partem quae meza vocatur,
 scilicet ad sese traxit ventralia piscis,
 Lucanumque legit: « Medium tenuere beati ».

Cauda manet iam iam toto soletta cadino,
 0 non perdit tempus iuvenis Leonardus, at ipsam
 caudam, cui dederat pridem Boccalus ochiadam,
 extrahit e brodo, dicens: — Nasone probante,
 exitus acta probat; poterit nodare Bocalus,
 cui iacet ante oculos pelagus brotaminis istud. —
 5 Boccalus guardat nunc hunc, nunc turbidus illunc.
 Quid facit? advertens pro se non esse coëllum,
 ni velit ut porcus sese voltare brodaiis,
 protinus azzaffat vasum, pauloque moratus,
 suspexti coelum, dixitque novissima verba:

0 — Asperges me me, Domine, mundabor isoppo. —
 Sic dicens, illum gyrat, spruzzatque panadam,
 vicinosque omnes, Baldum, Baldique sodales,
 schittat aquis grassis, ungitque brotamine barbas.
 O quis non risit? quis non ridendo crepavit?
 5 Barba pluit Baldo, Cingar sugat ora maniplo,
 pars sua toccavit Giuberto, parsque Lonardo,
 quisque fregat vultum, pectusque, sinumque colantem.
 Surgitur a tavola, prohibet mangiamina risus,
 non cessat Baldus ridendo probare tal attum;

0 dicit enim: — Merito piscem sua broda secuta est.
 Non sine aqua piscis, nec aqua sine pisce manebit.
 — Ergo — Cingar ait, — piscem mangiabimus, ut qua
 flumen abundavit sic illic piscis abundet.
 Non Boccalus habet rombum, culamina grattet. —
 5 Sic dicens, tornat tavolae, masinatque molino.
 Sic faciunt alii, sua quemque prevenda moratur.

- Baldus at interea comedens tuttavia ragionat:
 — Miror enim, Boccale meus, cur quando, relicto
 pisce, crepabamus risu, non protinus illum
 100 prenderis, ut nobis resa sit pro pane fugazza.
 — Non — Boccalus ait, — sine garbo et gratia et arte,
 inter compagnos facienda est soia galantos.
 Optime gabbastis, spartito pisce, Bocalum.
 Transeat, et nullo guastetur beffa tumultu.
 105 Sic et ego in vobis asperges optime feci.
 Transeat hoc etiam, cronicisque notetur ad unguem.
 Optima pro tuttis passarunt omnia rebus,
 praeter quod surdas faciet pansuttus orecchias. —
 Cingar ait: — Poteris prigolo te opponere tanto,
 110 cortellum cum pane licet mangiare famatis.
 — Sic faciam, — respondet ei mox, dummodo panem
 sic blotum sgagnat, ut cardos mula Stopini.
 Quidam pauper homo, nimia pietate movestus,
 nescio quot menolas freddas, piscesque minutos,
 115 attulit involtos charta, donatque Bocalo.
 Non ea Boccalus povereti dona refudat,
 imo ait: — Exiguum quum dat tibi pauper amicus,
 incipe Dameta, lento tibi mittit Ulisses. —
 Sic dicens, distrigat eos, guardatque traversus,
 120 ut guardare solet scottantem gatta menestram.
 Denique pisciculum per caudam suscipit unum,
 quem non in boccam sed orecchiam ficcat, et inde,
 ad socios illum tornans, ita brancat et altrum,
 medesimumque facit, post illum tertius, et post
 125 hunc etiam quartus, post quartum quintus, et omnes
 denique per caudas presi porguntur ad aures.
 Baldus, id advertens, parlat cum Cingere: — Magnus
 piscis cum bocca mangiatur, parvus orecchia;
 si bene Boccali meditor documenta periti.
 130 Ecquid hoc importat? quid habent cum piscibus aures? —
 Respondet Cingar: — Pansuttus stoppat orecchias,
 fecit orecchinos de piscibus ille sotilis,

- unde repurgat eas; aliam non penso casonem.
 Pur, si aliam mentis tenet in forciria scosam,
 135 dicat et ambiguos ab amicis toiat afannos.
 — Toio — Bocalus ait, — dubium: iam hebdomada quarta
 est hodie, quando mea coniux ivit a nodum,
 aequareque in medio calzas stringasque tiravit.
 Nunc in mente mea stat prorsus grande talentum,
 140 velle de illius statu sentire novellam.
 Ergo meis alzo pescettos auribus istos,
 ut certum faciant ubi stet, si mortua prorsus
 aut si solazzet illa cum gente da bassum.
 At mihi respondent: se natos esse pradessum,
 145 unde negatur eis posse hoc agnoscere factum.
 Sed maior natu, seniorque varolus et ingens,
 cum quo tres tacite compagni dente ragonant,
 dire mihi poterit melius de uxore negata,
 qua propter liceat secum chiachiarare pochettum. —
 150 Quo dicto fremuere omnes, habet ille rasonem,
 non inhonesta quidem talis domanda videtur,
 detur ei merito parlandi copia: piscis,
 piscis testa sua est, quae fert soletta loquelam,
 panza loqui nescit, muta est quoque cauda, sed ipsa
 155 testa ragonabit, cui format lingua parolas.
 Sic vulgus strepitat, sic stat sententia Baldi,
 sic licet; et dictum factum testazza varoli
 sistitur avantum Boccalo, a Cingare tolta.
 Cingar adirato similis, qui ridet ab intro,
 160 smergolat haec: — Esto, sublata est bocca varoli,
 cuius lingua potest bramam complere Bocali;
 esto, dat officium parlandi bocca, sed ipsi
 cur oculi dantur? cur frons? cur coppa varoli?
 grande mihi tortum faciunt, appello Gibertum.
 165 — Sum contentus — ait Boccalus, — chare Giberte,
 te rogo per caput hoc, voias decidere litem. —
 Suscipit impresam leta cum fronte Gibertus:
 tum sedet in banca, cunctisque oldentibus inquit:

- Dum rana et toppus faciunt insemma tumultum,
 170 milvus ego hanc rixam dirimo. — Sic fatus agraffat
 protinus in tavola testam, laudante brigata
 esse satisfactum civilibus optime libris.
 Et iam finierant, tavolis, trespisque levatis:
 Cingar ad astrologas, Baldo mandante, facendas
 175 tornat, et ingenio stabat Leonardus ateso.
 — Mars — ait, — armipotens quinto versatur in orbe,
 qui scorozzata semper cum fronte menazzat,
 brasatos oculos guardando torcet adossum,
 sanguineasque bavas sua labra colerica spudant.
 180 Cristatam gestat galeam, chiusamque viseram,
 totus azalinis semper cazzatus in armis.
 Targonus dextro galloni, spada sinistro
 pendet, et arzono taccatur mazza ferata,
 quae centum libras pesat, non una demancum.
 185 Talem portabat iuvenum fortissimus ille,
 ille gaiardorum columen Gonzaga Lovisus,
 quem male consulto quidam Rodomonta vocarunt,
 quem bene consulto poterant chiamare Rugerum,
 aut magis Orlandum, si cum virtute gaiardi
 190 corporis est animi virtus pensanda coëllum.
 Mars ruit in pressam, grosso galopante cavallo,
 et bastiones sua circum castra gaiardos
 vadit adestrando, turres, casamatta, reparos.
 Non ibi telorum generatio quaeque bramatur:
 195 ronchae, alebardae, partesanae, scuta, celatae,
 spontones, lanzae, picchae, spadaeque, daghaeque,
 corsaletta, elmi, maiiae, cossalia, guanti.
 Stendardique volant, banderae; timpana pon pon
 continuo chioccant; sonitantque tarantara trombae.
 200 Non mancant alii stromenti, cornua, cifoy,
 gnacara, bussones, piñari, pivaeque bitortae,
 et quidquid tandem doperatur tempore guerrae.
 Talibus in cosis sua Mars pensiria ficcat,
 solum squarzones delectans cernere carnis.

- 205 Huic caedes soror est, lis coniux, iraque mater.
 huic livor pater est, rabies et stizza folae.
 Hic hominum clamor strepitat, nitritus equorum.
 Non ibi cagnones, bombardae, passavolantes,
 non sagrae mancant, basilischi, non colubrinae,
 210 suntque pavaiones, sunt tendae, suntque trabacchae.
 Polvificant nebulas pedibus repetando cavalli.
 Celsa fracassatae conturbant sydera lanzae,
 non quod conturbent, sed conturbare videntur,
 gestarum quoniam sunt hic simulacra cosarum.
 215 Armatas densasque vides concurrere squadras,
 ordine quae nullo bottis se grandibus urtant,
 squarzantes maiam, schiodantes arma pesocchis
 cum mazzis, stocchis, picchis, partesaque nonis.
 Marsque roversatos ibi gaudet cernere mortos,
 220 subque cavallorum pedibus stentare misellos.
 At rex cunctarum stellarum Iuppiter, alto
 in solio residens, sextum delegit Olympum.
 Urbs ibi campagnae in medio spatiosa repossat,
 martello Steropis, Brontisque incudine, nec non
 225 arte pyragmonica miris fabricata murais.
 Non est calzinis, non est fundata quadrellis,
 ceu Zenoa et Napoli, Florentia, Roma, Milanus,
 sed tantum variis finisque gitata metallis
 stampatur, veluti campanas Brixia stampat.
 230 Merlos de duro gestat muraia diaspro,
 possidet ignitum merlorum quisque rubinum.
 Centum porfideae toccant ibi sydera turre,
 fundamenta iacent duro de marmore bronzi,
 cristallumque nitent frisorum cingula schiettum.
 235 Culmina sunt aurum purum, quibus alta volazzant
 continuo vexilla, aquilis recamata grifagnis.
 Rupibus argenti videas hic stare colonnas,
 sustentare arcus ad sydera summa levatos.
 Hic thermae ingentes, hic magna palatia surgunt,
 240 hic ve colossaei gyramina larga tinazzi,

hic circi et campi, fora multa, theatraque multa,
naumachiae, colles, aquaeducti, rostra, colossi,
archi, pyramides, templorum millia crustis
marmoreis fabricata, domusque, casaeque deorum,
245 quas super aspicias ter centum mille caminos,
semper fumantes nunc myrrha et thure brusato,
nunc rosto et lesso atque alio nidore culinae.
Hic sua fundarunt omnes palatia divi,
in medio quorum sua Iuppiter atria struxit.
250 Dedalus, artificum columen, primusque murator,
atque marangonus primus, primusque magister
architectus, ibi perfectas condidit artes.
Centum balcones alti, centumque fenestrae,
pars hac, pars illac, pars hoc, pars illoc apertae,
255 omnia lontano venientia semper adocchiant.
Porticus in gyrum, sex centum fulta pilastris
bronzineis, late circumserat omne palazzum.
Mille dei, totidemque deae, nymphaeque galantae,
semper ibi praticant, spatiantes ordine tondo.
260 Porta superba patet, quae numquam chiusa videtur,
vestibulumque suas largum tenet ante vedutas;
ponitur in quadro super octo pilastra levatum.
Porphideus blanchis in postibus eminent arcus,
circulo et in medio tria formidanda locantur
265 fulmina, quae magno sunt propria tela Tonanti.
Continuo andatu divorum tota cavantur
limina, sint quamvis alabastro condita duro.
Suntque cadenazzi portarum, suntque seraiae,
et chiodi, et cancri, de argento supra dorato.
270 Atria praeteriens, intras perystilia, centum
qualibet in banda claustrorum longa cavezzos,
ac diamantineis circum munita pilastris.
Quaeque columna suam mira tenet arte misuram,
quas proprio duras Vulcanus sanguine fecit.
275 Becchus erat, becchi sic sanguine reddidit ille
mollia, quae nimium diamantis saxa rigescunt.

Basilicae locus est amplissimus, undique cinctus
 sedibus ex auro, quo tractant numina causas,
 fata hominum, sortes, breve tempus, mille travaux.
 280 Ad caput alta Iovis stat scragna levatior altris,
 quam deus argenti, deus auri, omnisque ricchezzae
 fossor et inventor, fabricavit, et omnia riccha,
 et pretiosa magis sic sic buttavit abunde,
 ut spazzaduras buttat Vegnesa quotannis.
 285 Pensa igitur, quam bella illic cadrega sedetur.
 Diique deaeque omnes hic prendere iura frequentant,
 Iuppiter his fatum trutinat, sortemque misurat,
 Fortunamque super mattum facit ire cavallum.
 Nulla datur deitas aliis, ac nulla potestas,
 290 ni Iovis annutu signentur brevia, bollae,
 certa quibus pendet ratio de rebus agendis.
 Iuppiter est etenim cunctorum papa deorum,
 cui basare pedes inchinant imperatores,
 dum centum rubeae circumstant agmine testae.
 295 Quotidie divum grege cortezatur, at ille
 suscipit exultans omnes; bona chiera brigatis
 omnibus, aut poveris aut ricchis, semper ab illo est.
 Laeditur interdum, cur non? deus alter ab altro:
 Vulcanus de Marte dolet, Veneremque ribaldam
 300 esse cridat; vultu Ganimedem Iuno traverso
 guardat; et ipsa Ceres raptam Plutone fiolam
 lamentatur; agitque reum dea quaeque Priapum,
 qui scherzat propriis cum nymphis absque mudanda.
 Iuppiter ergo omnes utraque ascoltat orecchia,
 305 campanasque audit iudex utrasque sonantes,
 inter quas tandem discrimine iudicat aequo.
 Si tamen ipse deis fuerit quandoque noiatus,
 fulmina ferre iubet, reboare tonitrua mandat,
 terrificatque homines, coelum cascare putantes.
 310 Sed quando apparet Ganimedes, oraque basat,
 blandidulisque illum codegonem scannat ocellis,
 cui quoque dulciguli recat aurea pocula musti,

protinus ira cadit, fugiunt e pectore sdegni,
 nubibus exonerat coelum, novus emicat et sol,
 315 soleque sub claro surgit flos imbre cadutus.
 Sic quandoque homines magni, grandesque maëstri,
 et qui dicuntur signores esse bachettae,
 plus aliquando potest apud illos forma regazzi,
 quam sapientiloqui sententia docta Catonis.
 320 Insurgunt scalae regales culmen ad altum,
 pars de corralo, pars marmore, parsque dyaspro.
 Quaelibet ipsarum scandit nonanta scalinos,
 per quas semper eunt, redeuntque, deique, deaeque.
 Passant per cameras doras, dorosque salottos,
 325 quorum solari, nullo lignamine facti,
 tantum ex argento tavolas, auroque travellos
 ostentant, multaque nitent ibi luce saphyri.
 Hic illic famuli divùm, famulaeque dearum
 diversis lectos bene cultos floribus ornant,
 330 lenzolesque albos tendunt, ricasque copertas,
 quas mira nymphae recamarunt arte galantas.
 Namque Minerva, Iovis cerebro nassuta, scolaras
 hic habet ad studium spolae curamque conocchiaie.
 Ultima Saturni fieri parlatio restat,
 335 ultima namque illi regio lontana tocavit.
 Hic habet uxorem, quae tres insemma fiolos
 parturiit tales, quales peperisse dolebat,
 namque patri proprio membrum genitale secarunt,
 bacchettamque sui regni per forza tulerunt.
 340 Hic magrus est nimium vecchius, bolsusque crevatus,
 sbavavazzatque sibi naso scolante bocazzam.
 O quis amorbator maior, maiorque carogna?
 Non unum retinet dentem massilla galosi,
 atque omnes flatu putrido, quum parlat, amorbat.
 345 Malpettenata grisis sordescit barba pedocchis,
 lendinibusque riget semper caviata molestis.
 It gobbus terrae, numerat bastone pedanas,
 de passu in passu bolsat, spudatque macagnos.

- Fert sgarbellatos oculos, nec sbercia mancat.
 350 Pellizzonus eum usque ad calcanea coprit,
 sed tamen ille facit tremolantos tempore quoquo.
 Eius bassa domus plorat pro humore nocivo,
 plorant muraiae, plorant solaria, plorant
 omnia Saturni quo non Saturnior alter.
- 355 Occupat et guastat rumatica muffa vivandas,
 namque ibi splendiferas non mandat Apollo fasellas.
 Praticat hic semper nigris nox bruna tenebris,
 qua barbagiani, qua guffi, pippaquestrelli
 strident noctivagi, qua locchi, quaque civettae
 360 semper gnao cantant, semper gnao nocte frequentant.
 Tristitia hic habitat, macies, genus omne malorum:
 angonaia, malum costae, quartanaque febris,
 mazzuccus, lancum, carbones, morbida pestis,
 flegma, tumor ventris, vermes, colicique dolores,
 365 petra vesigarum, cancar, giandussa, bognonnes,
 franzosus, fersae, cagasanguis, roгна, varolae,
 defectus cerebri, rabiesque frentica, chiodus,
 stizza canina, dolor dentorum, scroffa, puvidae,
 phistula, galtones, tumefactaque lergna cadentis
 370 testiculi, brofolae, tegnosaque codega, lepra,
 schelentia, gulae sicitas, et pectoris asma,
 nec non tenconus, nec non morena, podagra,
 muganzae, febres tysichae, tardaeque pedanae:
 infirmitates non totas dicere possum.
- 375 Ista fameia senem Saturnum semper honorat,
 sed male fida quidem, nam bursa vodatur ab ipsa.
 Hanc medici preciant, sed in altro corpore ficcam.
 Ergo Saturnus supremo praesidet orbi,
 de qua cascatus possit sibi rompere collum.
- 380 En vobis coeli septem descripsimus orbis,
 quos male scripserunt veteres, peiusque moderni,
 seu sit Aristotel, seu Ginus, sive Macorbi.
 Restat ut octavam veniamus dicere zonam.
 Sed quid ego (lassus) video? num cernitis? ecce... —

- 385 Talia dum parlat Cingar, cito Gabia clamat:
— Fustae, sunt fustae; — quo dicto curritur armis.
Astrologus Cingar subito se attrigat, oportet
astrologare aliter, quam nocte spiare Bootem.
Tuque tuas, Mafelina, satis, mea Lodola, stellas
390 cantasti, astronomis ignotas tempore longo.
Nunc melius poterunt grossam ingannare brigatam.

LIBER SENTUS DECIMUS

Togna caput mundi, Cipadae lampada, quam nunc
quanta sit, atque fuit quondam, vel eritque futura,
ipsa ruina docet, quam fecit circa lasagnas,
dum cantare parat, stupidasque sonare bataias,
5 ecce venit, venit ecce furens: guardate, botazzi,
hinc sgombrate viam, zinae, pleniue barilli.
Vestra ruina venit, bibet omnia more todeschi,
deinde fracassabit totos sdegnosa fiascos.
Nescio quid referet, vos ergo audite, brigata.
10 Plura secuturus de primis, deque secundis
causis, ecce procul tres fustas currere Cingar
viderat, et sociis digito monstraverat ante.
Non ita praecipitat coelo falconus ab alto,
cum venit apiombum, cui bracca levaverit ocam,
15 qualiter ecce ruit galeottis fusta gaiardis,
qui stant ad remos, nulla religante cathena.
Intus piratae, corsari, gensque ladrona,
qui seu non credunt in Christo, sive negarunt:
— Vela — cridant, — heus, vela cito bassate, presones
20 vos estis nostri, navem smontate, sonata est. —
Vix ea finierant, altra huc bastarda galaea,
altraque post illam veniunt infretta bravantes.
Hic vir magnus adest, gentis capitanus, et urget
remigeros fantes tanquam praesentia Turni.
25 Non fuit in mundo quidquam crudelius unquam,
quem ladrum ladrae gentes dixere Lyronum.
Ferreus aspectu, cui barba cruore recenti

semper olet carnesque hominum ceu bestia mangiat.
 Tres igitur fustae veniunt demergere navem,
 30 et freta vorticibus retro spumantibus implent.
 Baldus ad arma volat, sfodratum corripit ensem,
 imbrazzatque rotam scuti, bassatque viseram.
 Ipse Leonardus se Baldo firmat apressum,
 stansque parecchiatus stoccum tenet atque rodellam.
 35 Viderat interea dispostos nauta barones,
 nil timet, imo rotat timonem contra galeas,
 seque parat guerrae, qua non prigolosior altra.
 Chiozzotti et Schiavi, gens telis apta marinis,
 arma piant, animantque alios animositer omnes,
 40 implent sulphureo strepitosos pulvere schioppo,
 martinulosque rotant, curvas flectendo balestras.
 Pars ratis ascendit gabiam, pars restat abassum,
 quadruplicant forzam, Baldo praesente gaiardo.
 Totaque mercantum spes Baldum cascatur in unum.
 45 Iam venit una prior remis impulsa galaea;
 circum circa fremens gyrat, tunc nauta timonem
 praticus advolgit, veluti si advolgat habenam.
 Vidi Franciscum de Feltro saepe Mariam,
 cuius in exiguo regnat dos maxima busto,
 50 villanum Spagnae leviter manigiare poledrum.
 Docta manus seu frena turet, seu lenta remittat:
 ille statim redenae paret, dominique volero.
 Pirlat, et a testa discernit nemo culattas,
 tam subito voltatur equus, tam praestus arancat.
 55 Non minus ingentem barcam cito nauta maneggiat,
 semper habens zuffum prorae qua fusta menazzat.
 En cito scioppetti scaricantur ab igne tresenti,
 milleque laxantur vertones extra nosellas,
 nemo sagittarum posset numerare bachettas.
 60 Iamque comenarant ad nubes surgere voces,
 innumeri quoniam primo piagantur asaltu.
 Saxa volant, grossique trabes, pegolaeque brusatae:
 artificiosus focus arma virumque squadernat.

Tunc animosus aper, Baldus despiciat ab alta
65 prora terribilem saltum, supraque galeam
hostibus in mediis balzat, ferrumque cruentat.
Cingar eum sequitur, magno targone copertus,
atque samitarram toto conamine vibrat.
Inde Leonardus de schena tollitur alte,
70 ac super unius corsari tergora balzat,
quem, feriendo alium stocco, trabuccat in undas.
Baldus in introitu primo, velut impiger haeros,
nocchiero fustae sese provistus acostat,
pungentemque rotans stoccatam more trivellae,
75 ex una banda trippas sbudellat in altram.
Corsari, magnis tunc urlis astra tocantes,
intornum Baldo largam fecere coronam,
at solitas barro furias in pectora chiamat,
se totum lassat quo maior calca videtur,
80 ac ibi principiat disquistellare piastras.
Hi subito largam pavidi fecere piazzam.
Cui terit ille elnum, cui scudum, cuique celadam,
cui spezzat cufiam, spallazzum rompit, et urtat,
atque tridat carnes; nilque elmi, nilque corazae
85 stant saldae ad Baldi colpos orlanditer actos.
Testas et bustos pariter dat piscibus escam;
et quod flamma facit, Borea sofiante, canellis,
id facit et Baldus stricto praedonibus ense.
Non scampare potest qui pugnat in aequore: sive
90 inveniet mortem per spadas, sive per undas.
Tantus afogatum Baldum furor incitat, ut non
sancto Francisco potuisset habere rignardum.
Non illum Cingar pigritat seguitare, nec illum
forza Leonardi: dant sorbas ambo cotoras.
95 Hi tres compagni, quid sit colpire, maëstrant,
qui sint mandritti, quae puntae, qui ve roversi.
Totum sanguificant pontum, terrentque diablos.
At Lyronus adest bastardam supra galaeam,
fertque alebardam, testasque superminet omnes.

- 100 Non vir, sed paret grossi statura pilastri.
 Hic iubet ad spallas navis gyrare galeam,
 dum se contra duas alias deffensitat illa.
 Praestus obeditur, navem postremus asaltat;
 hic ve menans vastis alebardam forzibus, uno
 105 truncavit fendente gravem de retro timonem.
 Tunc se spazzatum iam cogitat esse paronus,
 namque suo mancat frenum, redinaeque cavallo.
 Ille manus taccat, navem crudelis et ipsam
 iam montare parat, nec opinio fallit homazzum,
 110 nam, licet obiiciant chiozotti saxa, travellos,
 sulphureas faculas, pegolas, rasamque fogatam,
 ille valorosus, sociis seguitantibus altam
 se rapit in poppam, mediosque ruinat in hostes,
 quos cimigare facit sine brazzis ac sine gambis.
 115 Non curat schioppas, non arcus, atque balestras,
 patronoque ratis colpo caput abscidit uno.
 Fac, lector, contum, si quis intrando botegam,
 plenam pignattis, boccalibus, atque scudellis,
 incipit a circum grossam manegiare bachettam.
 120 O quantas facit ille scaias, facit ille menuzzos!
 Sic Lyronus agit, scapolantibus undique Schiavis.
 Quos taiat, strazzat, squarzat, sbudellat, amazzat.
 Boccalus, qui forte uno cantone latebat,
 valdeque formidans strictum de retro tenebat,
 125 nec scit nec maium curavit scire bataiam,
 stabat ibi quacchius, spectans quid sortis acadat:
 vel vincat navis, vel vincat fusta, quid inde?
 Arte bufonandi victorem vincere sperat.
 At quando vidit grandem montare gigantem,
 130 longeque testarum coelo mandare borellas,
 extemplo moruit; quid agat, fantasticat amens.
 Forte videt solitum schifettum stare paratum,
 ire, redire cito, nautis portare vivandas.
 Providus hunc pelago buttat, iuttante Giberto,
 135 amboque discostant sese, portante batello.

Non erat hoc tanto de casu Baldus acortus,
scilicet ut navis Lyrono praesa fuisset,
sed magis arditus provas facit ense cruentas,
atque scadenatus tanquam leo rugit et omnes
140 vel penitus mortos lassat vel valde feritos.
Eius ab aspectu furibundo quisque paventat,
ac in abandonum potius buttantur in undas,
ut faciunt pisces, qui saltant extra padellam.
Hic illic taiat, hac illac pungit et urtat,
145 totus mortorum sbroiatus sanguine boffat.
Possanzam sed non basto contare Lyroni:
in qua parte suas dat brognas, stygmata parent.
Sanguinolenta cadens carnes alabarda staiezat,
unde omnes fugiunt, ac post atque ante relinquunt
150 pulmones, milzas, ventres, redicella, figatos.
Nil nisi sentitur clamor, fremitusque morentum,
horrendique cridi stridoribus aethera fendunt.
Altri clamabant Christum, sanctumque Nicolam,
altri cornutum Macomettum, altrique diablum.
155 Non fuit auditus, postquam nascuntur orecchiae,
tam grandis rumor, strepitus, guerraequae fracassus.
Parte alia Baldus, rabiosi fluminis instar,
quod, praeceps veniens alta de rupe, marinas
findit aquas, aperitque maris vortigine schenam,
160 sic per Evangelii Baldus se ventilat hostes,
donec amazavit cum Cingare, cumque Lonardo,
cotantos penitus coquantos fusta tenebat.
Plus quam barberii bacillus netta remansit.
Et iam Lyronus barzam acquistaverat omnem;
165 o quantum gaudet talem fecisse guadagnum!
Dumque repentinus consurgit flatus ab austro,
totos in navim piratas scandere mandat.
Et grossum ponens alium de retro timonem,
sgombrat iter liquidum, vento spirante secundo,
170 succeduntque duae cantanti voce galeae,
quas tres esse putant Lyronus et altra brigata,

- nam per alegrezzam mens nostra fit orba soventer.
 Ergo volant, hiniantque preso unusquisque botino.
 Nulla sed in Baldo gaudendi causa relicta est.
- 175 — Heu quid — ait Cingar, — sic sic incaute gabamur?
 Saepe guadagnandi nos ingordigia fallit.
 Balde, vides? en navis abit, quo presa menatur? —
 Baldus, id aspiciens, se signat fronte rapata,
 statque tacens, nescitque loqui, parlatque nientum.
- 180 Semet at incepit Leonardus battere pugnis:
 — Ah mala sors — inquit, — nimis es contraria nobis!
 Surripiuntur equi, tamque acres, tamque galanti,
 quam nunquam maium terrae pars ulla creavit.
 Quos nisi vel per aquas retrovabo, vel per abissum,
- 185 iuro deos omnes, mihi met volo tradere mortem,
 hanc ve coracinam nunquam spoiabo da dossum,
 donec ego inveniam ladrosque, ducamque ladrorum,
 quem vel amazzabo, vel ego amazzabor ab illo. —
 Incagnatus erat Baldus, coleraque brasabat,
- 190 nam seguitare ladros sese non posse videbat,
 non est qui menet remos, vacuumque galeam.
 Cingar ait: — Gaude, spero scattare cavallos. —
 Dixit at haec Cingar, pro confortare Lonardum,
 attamen interius dubiat, mentemque burattat:
- 195 quove modo aut guisa valeant uscire galaeam.
 Damangiare nihil retrovant, mancumque dabever,
 littora nulla vident, non circum circa terenum,
 omnia sunt oculis pelagus, sunt omnia coelum,
 estque marisellus faciens smaltire budellas,
- 200 unde fament, vellentque famem scazzare, nec ordo est.
 Cingar at cura, Baldus premit atque Lonardus
 cordoium ingentem, ponuntque dabanda temenzam,
 sperantes: et quod destreros ille raquistet,
 et quod in hac fusta quidquam mangiabile trovet.
- 205 Non ea barrones decepit opinio, namque,
 dum Cingar totam buttat sotosora galaeam,
 multa retrovavit de sub fundamine puppis,

quae consolarunt animos prius, inde budellas.
Dumque recordari sociis vult Baldus amicos
210 Giubertum iuvenem, charumque insemma bufonum;
Giubertus iuvenis, charusque insemma bufonus
ecce procul veniunt, remis fugiente batello,
et cridant tuttavia: — O o aspettate fradelli. —
Aspettant laeti, nam quo partire volebant
215 si nullus remex et remi in frotta superchiant?
Hos igitur, picola cum barca insemma levatos,
Baldi forza tirat sursum, dentrumque reponit.
Giubertus narrat, qua fugerit arte Bocali;
dumque alternatim passata pericla recordant,
220 Cingar formigat per fustae mille latebras,
et tandem reperit damisellum fronte galantum,
qui iacet, a testa calcagnos usque ligatus,
et lachrymans orat longo de carcere trari.
Confestim accurrit Cingar miseratus: in illum
225 aspicit, atque hominem quondam vidisse recordat.
Ast in quo bosco, seu Fundi sive Bacani,
nescit, et in dubia sibi grattat mente tosottos.
— Dic — ait, — ecquis tu? quae patria, quaeve cathenae? —
Respondet: — Fuimus tres nunc insemma sodales:
230 Falchettus, Moschinus ego, magnusque Fracassus,
qui cum sex, carichis moresca gente, caracchis
Italiam versus zephyris vela alta dabamus.
Tanta sed alzavit montes tempesta marinos,
quod pars armatae rupta est, pars gita traversum,
235 ac ita tres charos mala sors divisit amicos.
Verum ubi regressa est, Phoebo ridente, bonazza,
ista ladronorum classis fuit obvia, meque,
non sine strage sua, capitanum gentis in ista
nave cadenarunt, sperantes praemia taiae.
240 Caetera gens una cum nave perita negatur.
Quo tendant alii caporales, nescio, verum
quam doleo, si nulla datur vindicta baronis,
illius egregi barronis, nomine Baldi. —

Cingar id ascoltans, veluti cagiada tenellus,
 245 deleguat dentrum, simulat tamen, extraque tascam
 fidam compagnam limas trahit atque tenaias,
 unde, scatenatis, sic sic tuttavia loquendo,
 compedibus ferri, quamprimum liberat illum.
 Mox vocat huc Baldum, Baldus venit atque Lonardus.
 250 Quid velit, ignorant, Moschinum Cingar ad ipsos
 praesentat, relevansque oculos, sic versus olympum
 alloquitur, clamans: — O laus, o gloria mundi,
 o paladinus homo, qui nostra aetate coruscat,
 en tua nobilitas quales tibi, Balde, sodales
 255 conciliat, qualesque viros, quantosque barones!
 Per mare, per terras, perque hinc, perque inde, requirunt
 te, cortesiae speculum, te, robur honorum;
 nilque maris pelagum, nil Scillam, nilve Carybdim,
 nilque ladronorum fustas timuere timendas:
 260 quo te magnanimum, quo te sine fraude realem
 aut presone cavent, aut pro te morte necentur.
 Dico tibi, et replico bis, ter, quater, octoque voltas:
 tres te compagni cercant, cagione trovandi
 haud in ricchezis Croesi, haud in Sardanapali
 265 delitiis porci, non summa in sede levatum;
 sed magis hoc faciunt compagni denique veri:
 ut vel in obscuro cum tecum carcere stentent,
 vel dent diabolo pro te dissolvere vitas.
 Per montes, valles, perque aequora, perque travaios,
 270 huc, illuc sese ficcant, animasque refudant.
 Nunquid acquistandi robbam cagione vagantur?
 nunquid ut obtineant papae regumque favores?
 Non, non, ast ut te longo de carcere ducant,
 aut tecum ceppos, turremque per aëra portent.
 275 Ecce cadenantur miseri, tristemque famati
 sustentant vitam, quis tales trovet amigos?
 Quot reperis, tot tu naso numerare valebis,
 tempore disgratae veri noscuntur amici.
 Quid plus amicitia valet esse beatior ipsa?

- 280 Quid melius mundo, quid plus aggradat olympto?
 Omnibus his cosis incago praeter amicis.
 Quae gemmae possent, quae magni vena tesori
 charum, secretum, fidum comprare sodalem?
 Est poltronus homo, nec homo, sed bestia basti,
 285 qui magis apretiat trippas implere busecchis,
 quam reperire virum, sua cui pensiria dicat.
 Ecce tuus Moschinus adest, o Balde; quid illum
 cernis adhuc dubitans? heu tempore tempus obumbrat
 vultum hominis, memoremque minus distantia reddit.
 290 Sic referens Cingar, lachrymis sibi pectora bagnat,
 atque facit nimia tenerezza flere sodales.
 Baldus in amplexum Moschini currit et inquit:
 — Tu ne, meus Moschinus, ades? tu ne ille mearum
 quondam curarum requies, ac dulce levamen? —
 295 Nec parlare valens plus avantum, strectus abrazat,
 atque basat iuvenem, cui tunc vix barbula spuntat.
 Posthabitis demum lachrymis Moschinus ad illos
 omnia de sociis perdutis ordine contat.
 Baldus ait: — Retrovare meos dispono fradellos.
 300 At quis nos istam deduxerit extra galaeam?
 Non sunt, qui menent remos, qui carbasa tendant. —
 Doctus ad hanc artem Moschinus, qui maris olim
 viderat ad Pietoli zuffum plus mille fiatis,
 passaratque fretum San Zorzi ad Vasa Ceresi,
 305 respondet: — Pocam facio de hoc aequore stimam,
 qui magnum oceanum Bugni, golfumque Cipadae
 sulcavi toties per drittum perque traversum.
 Ne dubita, dum prosper adest Levantus ab Euro,
 ad totam per trenta horas nos ibimus orzam.
 310 Ergo spiegamus velam; tu, Cingare, cordam
 hanc tira; Leonarde, iuva; tuque, hola, quis est hic?
 Bon compagne, mihi fer opem distendere velam. —
 Cui Boccalus: — Ego? sum praestus, en sia factus. —
 Moschinus rursum: — Sta tu istic, Balde, timoni.
 315 Cingare, tira, tira, day day, tira, Cingare, tira.

- Issa, Lonarde, issa, i, o, succurre, Giberte.
 Iam satis est, orzam scurta, preme, Balde, timonem.
 Bon compagne, sede, satis es male praticus, horsu
 ad nomen Christi, cordam paulisper amolla. —
- 320 Cingar: — Hem, sociis, qualis fortuna secundat.
 Tu quoque, Balde, sede, lassa me stare timoni.
 Labra mihi sunt aspra siti, quam bramo bocalum!
 — En — Boccalus ait, — me vis? — Risere sodales,
 et sic Boccalum tunc nomen habere Bocalum
- 325 novit Moschinus; post coelum guardat et inquit:
 — Quam bene velamen gaiardus gonfiat Eurus!
 Sancte, precor, nobis esto Nicolaë benignus,
 qui nos semper habes curam defendere nautas;
 assassina licet sit barcarola canaia,
- 330 non tamen attendas haec mancamenta, sed omnem
 tolle annegandi prigolum, drizzaque caminum. —
 Cingar ait: — Quid tam sanctum chiamare Nicolam,
 ut tibi det ventum? potius prega, det tibi panem,
 namque affamato crepitant mihi ventre budellae,
- 335 magraque Boccali facies lanterna videtur. —
 Cui cito Boccalus: — Tua nec grassedine colat. —
 At Cingar de more suo rugat huc, rugat illuc,
 biscottosque trovat quodam cantone latentes
 semimufolentos, et avorum tempore natos,
- 340 barba quibus canuta riget, corrosaque tarmis.
 Post haec dulcis aquae mezarolam ducit, et ollam
 persutti ranzi, secreta in parte catatam.
 Haec sunt visa tamen sibi lac, sibi zuccarus et mel,
 et giurant nunquam similes gustasse bocones.
- 345 Omnia consumant, nec zanza fit ulla tralorum.
 Qui famet et comedit, si parlat tempora perdit.
 Providus interea Cingar, post apta Molorco
 fercula, se fustae gabiam rampavit ad altam,
 rampatusque supra rodit tuttavia fenocchios.
- 350 Hinc oculos per aquas largat, lateque vedutam
 spantegat, et stricto cilio freta larga traversat,

- si piet ex aliqua banda, scoprat ve terenum.
 Sed campos tantum immensos discernit aquarum.
 Prosper erat ventus rapidae tunc forte galaeae.
 355 Moschinus tendit nisi non guidare timonem,
 saepe iubens nunc trare sogas, nunc solvere funes;
 quam Baldus curam dexter facit atque Lonardus.
 Cingar cantabat, lingua frifolante, vilottas.
 Ecce propinquantem fustae procul aspicit unum,
 360 nescio quem, medias nodantem forte per undas:
 Esse prius lignum pensat, mox esse cavallum.
 Alter ait:—Butta est;— Non sic — ait alter, — hic est bos.—
 Inde vident chiarum, non esse nec ista nec illa,
 ast homo certus erat, vivus, nodansque per undas.
 365 Sed nodando tamen, solitam non servat usanzam:
 scilicet ut pariter gambas et brachia menet;
 brachia non menat, non spingit ab ore liquorem,
 imo super fluctus apparet tota giuponi
 forma, nec a bigolo sursum lana ulla bagnatur.
 370 Tantum crura menat, pedibusque per aequora solis
 enatat, et dardum dextra scudumque sinistra
 fert animosus homo; reliqua sed parte sotacquam
 findit inaequalem, velut ales aquatilis, undam,
 sive sit ocha Padi varcans nodando canalem,
 375 sive folenga, giocans fangosa in valle Comacchi.
 Ille venit contra fustam, veniensque menazzat,
 namque ladronorum pensaverat esse galaeam,
 quae sibi non pocum tulerat per alhora botinum.
 Obstupuit Baldus quod vir sub pondere ferri
 380 tam facilis nodet, nec brachia prorsus adopret.
 Ast ubi Moschinus placidos gyravit ocellos,
 clamat alegrus: — Hic est noster Falchettus, et heus o,
 o Falchette, veni, Baldus te, Baldus, et ipse,
 ipse tuus Cingar manet hic, affretta, camina. —
 385 Proh puta, quando suos compagnos sentit adesse,
 quos partim mortos, partim praesone seratos
 crediderat, scudum subito, dardumque relinquit,

quattuor et gambis, pariter brazzisque duobus,
 enatat, imo volat, medius canis et medius vir.
 390 Quando etiam Cingar Falchettum vidit in undis,
 quem Baldo excepto super omnes semper amavit,
 exiit extemplo faldam spoliavitque camisam,
 et stoppans nasum digitis, ex arbore navis
 cum capite innantum se ficcat in aequora tutum.
 395 Sex brazzos descendit aquae, mox ecce videtur
 desuper orecchias scorlare liquore pienas,
 oreque boffanti salsos respingere potus;
 dumque ferit palmis et crebris calcibus aequor,
 scindit aquas, rumpitque levi sub pectore pontum.
 400 Denique iunguntur; Falchettum Cingar in undis,
 ut valet, abrazzat, veniuntque insemma natantes,
 atque ragionantes, donec, manudante Lonardo,
 unus post alium trantur de fluctibus ambo.
 Absque ullo numero faciunt sibi mille carezzas,
 405 passatos casus, passata pericula narrant,
 perque susum guaïos toleratos, perque dabassum.
 Talia dum parlant, chiachiarant, unaque moteggiant,
 insperata procul discoprunt culmina terrae,
 horrentes nemorum sylvas, montesque levatos.
 410 Haec erat, aut, dicam correctius, esse parebat,
 insula, quae pinis, fagis verdeggiat et ornis.
 Hac visa, incipiunt laeti saltare barones.
 — Terram — Cingar ait, — terram quin cernitis? ecce. —
 Huc celer, huc Baldus timonem torcere mandat,
 415 ad portumque facit versam inculare galaeam.
 Anchoreus buttatur aquis rampinus, et omnes
 saltant armati de fusta supra terenum.
 Tangere quisque solum gaudet, damnatque marinam.
 Ingrediunt boschos, si qua mangianda catantur,
 420 nam biscotellos satis est mangiasse trigionos,
 aut unxisse gulam ranzi pinguedine lardi.
 Ecce duas capras, binis seguitantibus albis
 capreolis, cernunt prolixis currere gambis,

- saltibus et magnis culum monstrare biancum.
 425 Se citat ad cursum Falchettus, moreque veltri
 pulverulentus abit, pedibusque viluppat arenam,
 unde brevi cursu caprettos strangulat ambos,
 quos butat in terram mortos; caprasque secutus,
 unam acquistavit tantum, scampante sorella.
 430 Cingar ibi laetus matrem, natosque gemellos,
 accipit, et, factis solito de more cavecchis,
 scorticat et capram, et caprettos scorticat ambos.
 Non ibi Boccalus fuit ultimus: omnia versat,
 omnia sollicitat, facit hoc, iubet illoc, et omni
 435 cazzat in impresa nasum, faciendo bufonem.
 Baldus fraxinea detruncat ab arbore ramum,
 optime quem sbroccat foliis et rendit aguzzum.
 Hunc piat altandem Boccalus, et ipsa caprarum
 frusta, per hunc spetum sic factum, ponit arostum.
 440 Ipse Leonardus iam traxerat extra galaeam
 ignivomam petram, lescam, durumque focile;
 multiplicat colpos, dum saxum chioccat azalo,
 scintillasque cavans, tandem flammariet escam
 inspicit, unde ignem pochetino sulphure brancat.
 445 Iamque altus focus est, Moschinus ligna trabuccat,
 plurima tum Cingar fert instrumenta coquinae,
 smenuzzat trippas, bis, terque, quaterque lavatas,
 inque pignatonem, quem tunc aqua calda netarat,
 cum sale, cumque oleo ponit, faciendo menestram.
 450 Boccalus rotolat spetum, iam fumat aroustus,
 supra quem Baldus lardi scolamina buttat.
 Quasdam frondosas Giubertus praeparat umbras,
 sub quibus est agium coctos mangiare caprettos,
 namque cicala canit, giugno brusante terenum.
 455 Denique iam omnes cocto refrescantur arosto.
 Cingar incoepit primus masinare molinus,
 Boccalus mezam iam capram dente vorarat;
 Baldus nil parlat, qui parlat tempora perdit.
 Dat nunc Giuberto meliores, nunc ve Lonardo

- 460 boccones, quos saepe sibi Boccalus agraffat.
 Moschinus frangit, nettum lassando, taierum,
 quem sibi de fundo scatolazzae fecerat ante.
 Quisque suas implet caprina carne budellas,
 consyderant nec adhuc Falchettum prorsus abesse,
 465 tanta fames quandoque citat possanza talentum,
 quod, quantumque supercharos, smemoramus amicos.
 Non tamen hanc unquam Baldus servavit usanzam,
 sed, qui dilectis procurat semper amicis,
 sic ait: — Heus socii, non hic Falchettus habetur,
 470 quo nam discessit? nostra est vergogna daverum.
 Ille capram rapuit manibus, rapuitque caprettos,
 cui pars debetur maior, meliorque boconus,
 et nos mangiamus, non illo adstante, codardi.
 Surge cito, Cingar, Moschini suscipe piccam,
 475 vade per has macchias, compagnum cerca, camina. —
 Surgit amorevolus Cingar, gittatque taërum,
 corripit et piccam, sylvamque subintrat opacam.
 — Heus o — cridabat, — heus o Falchette; — sed — Heus, o
 Falchette — respondet ei de rupibus Echo.
 480 Interea iuvenis Leonardus prestiter escas
 deserit, et cingens spadam ferrique brocherum,
 terribilem boscum post gressum Cingaris intrat.
 Texuerat sibimet tortam de fronde coronam.
 Nuper enim dixi, raucas cantare cigalas.
 485 Cingar abit, magno spacio lontanus ab illo,
 nescit heu, nescit miserum seguitare Leonardum:
 nam bene dicendus miser est, cui cruda paratur
 mors, iuveni schietto, puro, similique rubinis.
 Et quae causa necis fuit huius? foemina. Mirum,
 490 si quid monstrum aliud quam foemina rumpere possit
 mentem tam sanctam, castamque, Deoque placentem.
 Oyme Deus, quantis grassa est nunc terra bagassis,
 tantarum quae pressa gemit sub fasce luparum.
 Dic horsu, dic, Togna, mei possanza botazzi,
 495 dic rofianarum trapolas, soiasque rognosi

mille putanismi, et Veneris cagatoria nostrae.
 Non desdegreris, quamvis sis foemina, namque
 teque tuasque pares fas est dabanda relinqui.
 500 Parcite, signores, si forza colerica me me
 straparlare facit, bruttasve sfogare parolas.
 Ah nimis importat tam bellum perdere florem.
 Credite non mancum Tognae, quod dire parecchiat,
 quam si respondens ad messam proferat amen.
 Non plus merda nocet naso, non morta carogna,
 505 quam mulier quae, se falsa beltate galantans,
 cortigiana iubet, pariterque signora vocari.
 O sporcum bruttumque nefas, o millibus unquam
 non unctis, totoque orbis sapone lavandum!
 Et quid agunt istae porchae, frustaeque lupazzae?
 510 Heu iuvenes, audite, precor, sentite poëtam,
 atque poëtissam Tognam, quae tacta bocali
 fulmine dovinat verum, drittumque prophetat.
 Sunt Romae, Napoli, Florenzae, suntque Venecis,
 Millano, Genoae, sunt Bressae, suntque Bolognae
 515 agmina vaccarum tantarum, quod mare totum,
 flumina, stagna, lacus, borsaeque sugantur ab illis,
 quas divas dominas, signoras, atque madonnas
 turba gazana vocat, scribit, chiamatque fenestris,
 atque madrigalibus, seu merdagallibus, illas
 520 cantant humana cum voce, sonoque lautti.
 Has tamen aspernunt illae sbeffantque losingas,
 atque pochifaciunt versus mancante guadagno,
 quo veluti mulae ostinatae infine domantur.
 Simplicium sed amor iuvenum, visique galanti,
 525 sinceri, purique agni, niveaeque columbae,
 has faciunt nimia smaniare libidine cagnas.
 Oybo, quis ascoltans non nasum stoppet et aures?
 Ergo manus adhibent operi, cercantve caminos,
 huc illuc varios nunc donis nunc ve sonettis;
 530 denique fundatas nequeunt flexere tures,
 ut sua cunctivorans satietur aperta vorago,

quasdam consultant putrefactas tempore vecchias,
 quae tabachinandi, quae dant documenta striandi.
 Hae sunt carnivorae zubianae, suntque beghinae,
 535 quae bigamas se se iactant, terzique sorellas
 ordinis, et sanctas Cittas, dignas ve beatis
 pizzocaras fuis ornari supra sepulchros.
 Has ego per gesias hinc inde recurrere cerno,
 candelasque brusant a tota plebe videndas,
 540 atque paternostros talquales ore biassant,
 saepeque tellurem basant, leccantque matones,
 saepe manu chioccant stomachum, faciuntque sonare
 pectus tamburum don don, per forzaque striccant
 ex oculis lachrymas, guanzis apostata tacatas.
 545 Sparpagnant instar Crucifixi bracchia coelo,
 barbozzumque menant sdentatum more caprarum,
 cum grattaculos sgagnant, cardosque biassant.
 Nunc gesias intrant in aperto, seque videndas
 omnibus ostentant, nec per loca scura pregantes,
 550 ut candelero sua det candela lusorem.
 Nunc per mille busos, tanas latebrasque remotas,
 perque tenebrosos cantones, postque pileros,
 subque sepolturis, hae tygres, haeque mulazze
 stant quacchiae, tum cum celebrant altaria missas.
 555 Et quid ibi tractant poltronae, quid ve cigalant?
 quid sgarbelatae, rancae, putridaeque crevellant?
 Seu chiachiaris cercant niveam ammacchiare putinam,
 seu garzoncellum dictis corrumpere purum.
 — Ah mal nate puer — dicunt, — mal nata puella!
 560 Nam quid ego de te valeo pensare, quod ullam
 non tibi procuras, velut est bonusanza, morosam,
 non tibi de summo tenerum balcone morosum,
 castroncella, tiras in lectum tempore noctis?
 Scilicet est hominum de te grandissima cura,
 565 si facias illud, quod non fecisse dolebis
 mille dehinc voltas, et bestia matta parebis.
 Haec tua quid giovat tibi fazza galanta? quid ista

frons calcedonii? quid ocelli, corda tirantes,
 ut tirat in boccam donolinam rospus apertam?
 570 quid ve rapraesentant dentes albedine perlas?
 quid ve coralicios frustra natura labrettos
 contribuit, niveasque genas insemmaque rossas?
 Nonne lac et vinum vermeium fazza palesat?
 Quid te, sic bellum, quid te sic esse galantum
 575 cernimus indarnum, frustra, nulloque guadagno,
 quandoquidem nec vis, nec sofris amare puellas?
 Bellus es, ut placeas, ut ames, ut ameris, ut uras,
 urarisque simul, non in fornacibus Aetnae,
 580 sed magis in dulci, mellato, nectare pleno,
 atque zucarato tenerinae pectore nymphae.
 Vis ne, giovenaster, sine fructu perdere florem?
 vis ne, malenconicum sine gioia incurrere fangum?
 Spernis amare, puer? vecchius, sis certus, amabis.
 Spernis amare, puella? fies mulazza diabli.
 585 Nunquid vis fieri monachus, fraterque, vel alter
 gentibus ex illis bufalazzis atque dapochis,
 quos vel sempietas, vel desperatio duxit
 ad fieri fratres, monachi, goffique romiti?
 Nunquid lassabis te, menchionella, serare
 590 grossibus in muris, et ad aethera summa levatis,
 ut velut in paia nespòl marcescere possis?
 Nemo super terram sanctus, stant aethere sancti,
 nos carnem natura facit, quo carne fruamur,
 atque voluptates ingordo ventre piemus.
 595 Nil Deus indarnum simul et natura crearunt.
 Instituuntur aves, pecudes, piscesque, feraeque,
 ut cazzatores, piscatoresque fiantur,
 utque gulam variis saturemus ognhora guacettis.
 Plantantur boschi, surgunt de marmore rupes,
 600 quo naves, barcas, et tecta locemus et aedes.
 Lana datur pegoris, gallinis pluma vel ochis,
 quo molles adsint lecti, caldaeque pelizae.
 Sic etiam teneras mundo fecere putinas,

quas vos, o teneri, debetis amare, putini.

- 605 Talia sic istae squaldracchae, propter aquistum,
per cantonadas, loca per sibi commoda, chiarlant,
utque damigellos inveschient, utque puellas,
ut sua bocca rosam iuvenum disverginet albam,
quorum si nequeunt solidatam flectere mentem,
610 idque trovant ferrum, quod pensavere piombum,
ad magicas veniunt artes, chiamantque diablos,
mille modos totidemque vias retrovare docentur
a Satana et Belial: seu tandem vincere pugnam,
sive suis miseros furtim guastare maliis.
- 615 Huc illuc scurrunt, secreta indagine cercant
grappas piccati, nascentis sputa putini,
cervellas gatti, cor talpae, stercora vulpis,
terram quae sepelit mortos, duo membra ranocchiaae,
matricis lectum parientis, quo latet infans,
620 sed plures alias brevitatis causa fusaras
praetermittit, habens altros ad texere filos.
Hoc unum restat quod tanta est voia nocendi,
ut lac gallinae inveniant, fungique semenzam,
campanaeque sonum capiunt, ragiamen aselli,
625 calcagnum tenchae, zenzalae in pectore costas,
urinas ochae, gruis aurem, melque tavani.
- Sed iam, Togna, casam redeas, tornesque camino
te modo lassato, de vacchis satque, superque.
Me dudum a studio chiamat fantesca: — Patrone,
630 iam depone cito pennam, calamaria, cartam,
coena parecchiatur, frigescit calda polenta,
compagni totam iam mangiavere salattam. —
Iste liber vobis finit, mihi coena comenzat.

LIBER DECIMUS SEPTIMUS

Ibat honestatis radius per coeca ferarum
lustra Leonardus, quo mors violenta vehebat:
ipse, ubi boscaias sylvarum intraverat altas,
perdidit infelix drittae signalia stradae,
5 saepe vocat socios, et clamans duplicat « o o »,
quas voces spargit fortuna ribalda per auras.
Iam super innumeris depictum floribus agrum
improvisus adest, ubi dulcis ventulus eflat.
Hic medio in campo saxi fontanula vivi
10 perstrepat, undiculisque suis nova gramina bagnat.
Circumstant fontem lauri, myrtique virentes,
limones, garbique simul, dulcesque naranci.
Cantant per frondes oselini mille vagantes,
invitantque omnes peregrinos sistere passum,
15 seu currentis aquae vitreos haurire liquores,
seu genium somni freschis gioire sub antris.
Semper ibi arrident tremulae venientibus umbrae,
quas nunquam splendore suo trapassat Apollo.
Huc igitur, sembiante loci tiratus amoeni,
20 forte Leonardus declinat, apudque riveram
se cristallinam vernantes buttat in herbas,
seque dat in praedam, disteso corpore, somno.
Ecce sed interea venit huc formosa puella,
formosumque videt solum dormire puellum.
25 Se duplici sfogare siti cupit illa repente:
venerat ut biberet, sed eam sitis altera coepit.
Haec erat et meretrix, et centum plena magagnis,
docta que carminibus magicis iurare diablos,
quam rofianorum Pandragam turba vocabat.
30 Non bene bellezzam comprehenderat illa baronis,

non bene leggiadram faciem, bustumque tilatum,
 non bene puniceos imitantia labra coralos;
 praesta dedit sporco squarzandum pectus amori.
 Sed quid agat, nescit: timor hinc, amor increpat illinc.
 35 Ne rompat somnum timor admonet; unde gelatur.
 Ne perdat gioias, amor incitat; unde brasatur.
 Saepe sibi parlat: — Sum grandis pazza daverum.
 Tempus non tornat, sordis quod transvolat horis. —
 Mox animum capiens, se proximat ore, nec audet
 40 hunc toccare tamen, sed tanquam pegola brusat.
 Deficit in solo visu, dare basia vellet;
 dumque propinqua movet, propter basare bochinum,
 se rursus retrahit metuens distollere somno.
 Attrectare manu frontem magis ausa comenzat,
 45 ille nihil sentit, somnum strachedo profundat.
 Interdum violas decerpit vacca propinquas,
 inque sinum ficcat, nihil oppugnante camisa.
 His ausis tandem facta est animosa, nec ultra
 perdere vult horas, sic sic scampare fretosas.
 50 Ad latus angelici pueri, finique gioielli,
 se butat, inde rosam vult infangare lavacchio,
 laedammoque suo purum corrumpere fontem.
 Protinus insuetos Leonardus senserat actus,
 discutit a somno sibi mens castissima sensus.
 55 Non aliter sese de floribus ille rebalzat,
 quam quum tollit humo cifilantia pectora serpens,
 qui, dum flammato godit sub sole, iacetque
 herboso in strato, fit pressus calce romeri.
 Barro super sese mirans adstare puellam,
 60 ut fugit ante lupum agnus, lepus ante livrerum,
 sic puer ante magam, sic angelus ante diablum.
 Infuriata, magis Pandraga stigatur ab aestro
 luxuriae, veluti stimulatur vacca tavano.
 — Ah, demens iuvenis — parlabat, — me ne refudas?
 65 Me ne, puer tenerine, fugis? sta, siste caminum,
 respice quas habeo carnes, his utere liber,

dum prohibet nemo, dum sors dat pulchra favorem.

- Non Leonardus eam scoltat, procul imo recedit,
 cui minus una placet mulier, quam trenta diavoi,
 70 ac genus humanum miserum putat esse per istud,
 quod pro sorte mala muliebri ventre caghetur.
 Ergo viam scampat, veluti scamparet ab igne,
 per quem mille brusant troiae, semperque brusabunt.
 Dumque fugit, secum loquitur: — Brevis illa voluptas
 75 subripit aeternum coeli decus; o pater, o rex,
 quem trepidant victi manes, cui coelica paret
 militia, unum oro: da invictum pectus et arma,
 daque triumphatis me me hostibus altius ire. —
 Candida virginitas quam pulchro in corpore praestat!
 80 At Pandraga vocat retro: — Me aspetta puellam,
 o puer, o formose puer, me aspetta puellam;
 non ego sum tigris, non sum leonissa, nec ursa,
 non draco; mi pulcher Narcisse, quid ah fugis? ecce,
 te seguito, atque pedes rupi seguintando tenellos,
 85 et patis indignans tenerinae damna puellae?
 Dispietate nimis, saltem me cernere voias,
 et me, quam fugis, aspicio, si sim fugienda,
 sive sit apta tibi mea frons inferre pauram.
 Deh moderare fugam, deh tantum respice quae frons,
 90 quae mihi sit facies, aetas iuvenilis et ardor. —
 Cor Leonardus habet diamante probatius omni;
 quo magis illa vocat, surdis magis audit orecchis.
 Hinc tumuit sfondrata Venus, bardassa Cupido.
 Ambo simul removent Pandraghae a pectore flammam,
 95 crudum ubi flant odium, serpas lacerante Megaera.
 Praesta diabolicum traxit Pandraga quadernum,
 quem relegens ursos constringit adire feroces,
 atque comandat eis iuvenem squarzare tapinum.
 Non fugit ille ultra, sed firmat littore plantas,
 100 imbrazzat scudum, stricto se praeparat ense;
 atque facit testam, disposto pectore, bestis.
 Ursa prior, rabiosa magis, levat aethere saltum,

- rugit, et hirsuto pillamine dorsa rabuffat.
 Esse comenzatam cernens Pandraga bataiam,
 105 sdegnabunda illos postergat, et inde recedit.
 Cingar at interea Falchettum cercat, et illum
 saepe vocat: cifolat, blastemat, giurat, avampat.
 Baldus item, reputans quod eorum nemo retornat,
 ingreditur nemus, ingenti targone copertus,
 110 Moschinumque iubet ladris guardare galaeam:
 cum quo Giubertus remanet, buffonque Bocalus,
 qui tres, a sommo victi, ronfare comenzant.
 Septem igitur socii, quo tempore stare dunatos
 mysterum fuerat, nec ab uno abscedere groppo,
 115 ecce squadernantur, sic sorte menante tapinos.
 Phoebus contradas sensim callabat in altris,
 antipodisque suo giornum lusore ferebat.
 Luna palesabat nobis ex aequore cornos,
 atque impraestatos a fratre gerebat ochialos.
 120 Falchettus sentit vacuos in ventre budellos,
 quippe ingoiaret totum cum pelle vedellum.
 Se modo compagni caprina carne replerant;
 non habet ipse voiam, stomacho rodente, canendi:
 poenituit cantare lupus cum ventre famato.
 125 Ergo trahens gambas, mastini more cagnazzi,
 quando caristiae castigat sferza vilanos,
 aspicit a longe modicam de nocte lucernam,
 huc mandat pedibus ventrem portare famatum,
 qui iacom iacom faciunt, mancante fiato.
 130 Illius en tandem retrovatur causa lusoris,
 namque casuzza fuit crudis fabricata quadrellis;
 hanc sine chioccatu portae, sine dire coëllum,
 intrat, et intrando spadam tenet atque rodellam.
 Invenit hic hominem scherzantem circa bagassam,
 135 quae brutti vecchi temnit sdegnosa carezzas.
 Bruttus erat vecchius, quo non manigoldior alter,
 tergore delphini, facieque colore safrani.
 Densque suis nullus massellibus extat apiccus,

- nasazzusque colat tanquam lambiccus aquarum.
40 Interdum tamen illa senem cativella zelosum
sustinet, et basos tolerat poltrona bавosos,
mellitisque piat cornutum vacca parolis,
illeque per nasum, bufalazzi more, tiratur.
Haec est illa quidem Pandraga malissima, qua non
45 altera vaccarum melius tibi cornua plantat.
Quando igitur contra Falchettum movit ochiadam,
protinus amplexu patefacto suscipit illum,
ut solet optatum uxor carezzare maritum.
Pro gentilezza tanta stetit ille balordus,
50 nescit menchionus quas uset porca taiolas.
— Da — inquit, — damisella, precor, mangiare famato.
Sunt modo tres giorni, quod trippam gesto vodatam.
Te rogo, per si qua est bellis compassio damis,
da mihi tochellum panis, tibi schiavus habebor. —
55 Cui vecchius respondet: — Habes duo mille rasones;
arrecа, Pandraga, cibos, succurre tapino. —
Illa, sochinello vestita galantiter albo,
se movet, et gestu, risu, garboque putanae,
expediens epulas, huc se travaiat et illuc.
60 Nec bene finierat mensas onerare vivandis,
in pede stans drittus, panem Falchettus agraffat,
quem veluti pilulam, nil dente tocante, trabuccat.
Post illum binos alios, tres inde, nec unquam
tregua fuit, donec septem periere bufetti.
65 Non tamen hunc anchum stimulabat voia bibendi;
sed facit assaltum, celeri cum dente, cadino,
quo, velut argentum spezzatum, millia vallis
Iosaphat ossa trovat, non aspernanda famato:
colla gallinarum, gambas, gelidosque magones.
70 Omnia Falchettus, servando silentia, mangiat.
Denique, non pochis saturato ventre boconis,
accipit ambabus manibus, sine forbere musum,
bottazzum ingentem, quamvis sibi zaina paretur.
Ac miser, absorbens opiatu pocula vini,

- 175 protinus ad terram somno devolvitur alto,
 distesusque iacet, tanquam si mortuus esset.
 Perque caput diversa volant pensiria noctis.
 Tangarus ille senex, Beltrazzus nomine, ridet,
 ridendoque aperit sdentatas ore ganassas,
 180 namque facit festam, vecchius malus iste Susannae,
 sic trapolare suae peregrinos arte putanae.
 Ipse quidem plus mattus erat quam trenta cavalli,
 filius invidiae, galloque gelosior omni,
 tam incarognatus, tam presus amore bagassae,
 185 quod solo parebat eam trangluttere sguardo.
 Si quandoque super guanzas frontemque puellae
 musca reposabat, nec scazzabatur ab illa,
 ibat adulterium metuens cito pellere muscam;
 dumque fugabat eam, dicebat: — Guarda diavol,
 190 mascula num musca est? an foemina? porca ribalda,
 tu mihi cornarum, dubito, cimeria ponis. —
 Talia parlando, currebat protinus, atque
 moschettam brancare manu pulicemque studebat,
 cercabatque inter gambas signalia maschi.
 195 Ipsemet ergo ligat Falchetti membra cadenis,
 nec vult officium per damam tale fiatur,
 ne dormentato stupretur adultera moecho.
 Illa, diu sciocchi mattezzis usa mariti,
 ridet, et hoc risu dat pazzo intendere vecchio
 200 in puteo lunam, stellamque negare Dianam.
 Beltrazzus ghignat pariter ghignante puella.
 Quisquis troppus amat, cum ridet amasia, ridet,
 nec non, cum plorat, plorat menchioniter idem.
 Tollitur ergo lapis, sub quo latet atra caverna,
 205 in quam Falchettum longo cum fune calarunt:
 inde, superposito saxo, bocca illa seratur
 carceris; et nunquam quisquis chiavatur in illo
 hinc se posse putat dissolvi, et cernere giornum.
 Haec ea dum tali rerum vertigine passant,
 210 scilicet ut vivus soteretur Falco, Lonardus

mortuus a nullis sit humatus, fraude puellae,
hunc repetamus, ovemque ursis buttemus edendam.

- Ursa, diabolicae rabiis uscita Megaerae,
valde travaibat, maschio adiutante, Lonardum.
- 215 Ille, pudicitiae fidus defensor et acer,
mille daret vitas, si mille teneret, ob illam.
Cum leva obiectat scutum, dextraque frequentes
stoccatas vibrat, nunc bassus, nunc ve levatus,
nunc retro, nunc ante pedes agitando legeros.
- 220 Ursa ferox, et dira magis, se cazzat inantum:
quae male formatos ursattos liquerat antro.
Cui punctam in ventrem torquet Leonardus, at illa
destra sinistrorsum balzat scansando repente,
inde super gambas derdanas ritta levatur,
- 225 ongiatasque manus aperit, panditque bocazzam.
Barro sed in medium mostazzi, dando roversum,
colsit eam tandem, fecitque tomare stravoltam,
dentatamque simul spiccavit ab ore ganassam.
Ursus adiratur, sociam videt esse feritam,
- 230 sanguine quae largo flores malnettat et herbas;
unde Leonardo stizza maiore sotintrat,
cumque manu dextra zampatam vibrat apertam,
quae, quantam gremit faldam, de corpore squarzat,
nudatumque forat duris ongionibus inguen.
- 235 Vulnere non tamen hoc persona gaiarda paventat.
Ursam, quae suberat rursus, fendente salutat,
sed levior gatto saltum facit illa dabandam,
ipseque, dum colpus vadit fallitus, arenam
percutit, ad manicum ficcans sabionibus ense.
- 240 Hinc piat ursus atrox tempus, rapit unguibus ansas
elmetti, tum valde tirat, iuvenemque fogabit,
ni celer huic casu provisio debita fiat.
Ergo valorosus, dum forte tiratur ab illo,
pungit abassato ferro, panzamque trapassat,
- 245 et tamen absque elmo, nuda cervice, remansit.
Proh dii! quando suum videt ursa morire maritum,

- vivere dispresiat; nunc dextra, nunc ve sinistra,
nunc vicina fremens, nunc se lontana retirans,
tam celeri balzat studio quod apena videtur.
- 250 Est verum, quod nulla suis in dentibus est spes,
stringere qui nequeunt, una mancante ganassa;
sola stat in duris sibi confidentia branchis;
cum branchis agit illa operam, furit illa per ongias.
At tribus e bandis iam versat barro cruorem,
- 255 nec mundi contornus habet cor firmitus illo.
Se videt extinctum, nihil est tamen ille minutus
excellenti animo, nec mens sibi conscia recti
formidare potest niveam deponere vitam.
Semper adocchiabat nudam fera bestia testam,
- 260 huc acuit griffas, huc zampas drizzat aguzzas,
hanc tamen et scuto defendit et ense guererus.
Denique non patitur tam longius ire bataiam.
Proiicit a braccio targam, manibusque duabus
incipit, et colpos illi sine fine ramazzat.
- 265 Se movet ursa levis, nunc huc nunc emicat illuc,
mandrittosque omnes paladini reddit inanes,
quem dum destituit sanguis, sed maxima crescit
et magis atque magis virtus animosa guerero,
spada, gaiardiam non sueta capescere tantam,
- 270 heu peccat, medioque operae fit iniqua patrono.
Frangitur ad manicum, lamma cascante tereno,
infelixque puer dextram sibi sentit inermem.
Ambo statim currunt contra, se amplexibus ambo
fortibus abbrazzant: premit hic, premit illa fiancos,
- 275 ut non dura magis stringantur ferra tenais.
Tandem affogantur pariter, pariterque cadentes,
sic sic complexi, fato periere medemo.
Non tamen ad vitam seguitata medesima sors est,
ille volat coelo, iacet ista cadaver inane.
- 280 Aspicias, alme Deus, pro te quamque impia, quamque
fert indigna puer tuus iste, simillimus agno,
iste tuus puer innocuus, puer iste fidelis,

- aspicis ut pro te tam dira morte necetur?
 Nonne hic expulsor Veneris, columenque pudoris,
 285 quo datur ad vitae, via, lux, aditusque, coronam?
 Siccine mortales tanto nos munere fraudas?
 Felices o vitae hominum, felicia secla,
 lapsa quibus coelo est animi praestantia tanti.
- Cingar at interea sylvas peragraverat omnes,
 290 Falchettumque suum iam rauca voce cridabat.
 Denique speluncam sancti trovat ille romiti,
 portellamque casae bussans petit: — Heus, quis aloggiat? —
 Ad quem vox intus sic rettulit: — Ave Maria. —
 Cui Cingar: — Nobis semper laudata sit illa. —
- 295 Quo dicto, angustae crepuit portella celettae,
 canutusque senex, cui pectus barba covertat,
 costumatus adest, et quid vult ore domandat.
 Cingar ait: — Venerande pater, deh dicite, quaeso
 (si mea verba tamen non dant fastidia vobis):
- 300 vidisti ne hominem medium, mediumve catellum?
 Quaero per hunc boscum, vidisti forsitan illum? —
 Subridens senior dixit: — Mi splendide Cingar,
 quamvis non video te nunc (quia lumine privor),
 te tamen interius cerno, teneoque palesum.
- 305 Quaerere Falchettum frustra, tibi dico, laboras.
 — Me miserum! — clamat Cingar; — quid, mi pater, inquis?
 Mortuus an fors est? morerer, si morte perisset.
 — Non — respondet ei vecchius; — non ille morivit,
 nam Beltrazzus eum tenet atro in carcere vinctum,
- 310 non certe mortum, sed valde morire bramosum.
 Cui meretrix Pandraga dedit mala pocula somni.
 Ille catenatus centri manet intra budellas;
 non hunc inde trabis, nisi porcarn fune ligabis,
 nec meretriciae gabberis fraude losinghae.
- 315 Illa spudat blando tantam sermone carognam,
 ut nimis incautos ad guisam pestis amorbat. —
 Cingar ait: — Deh quaeso, pater, monstrate caminum,
 qui me scanfardam subito deducat ad istam.

Se teneat, si me scapolat, scapolasse diablum.

320 Verum, sancte pater, per barbam perque capuzzum,
per si qua est charitas hoc in gestamine sportae,
oro, mihi vestrum voiatis dicere nomen.

Namque pur est grandis facenda, stuporque mirabel,
vos me, vosque meum socium, vosque omnia nosse.

325 Numquid vos Balaam? aut Balaee bona mula prophetae
vivit adhuc? vestraeque godit praesepia stallae? —

Respondet senior: — Nostrum si nomen habere
vis ad noticiam, quod saxis dormit in istis,
huc prius ad me me velis deducere Baldum.

330 Inde tibi, Baldoque meum volo pandere nomen. —

Obstupuit Cingar vecchium cognoscere fratres,
appelletque suo Baldum de nomine, seque,
Falchettumque suum; magnum putat esse prophetam,
ad quem vult penitus compagnos ducere secum.

335 Ergo cuncta illi promittit, et inde caminum
brancat eum proprium, sibi quem sant'alma palesat,
atque ad speluncam meretricis denique venit.

Candentes lunae paulatim aurora colores
scurabat, clarumque diem portabat Eous.

340 Cingaris adventum quando Pandraga spiavit,
protinus incontra saltaverat extra cavernam,
fronteque rididula et brazzis currebat apertis.

Cingar, amosos quando guardavit ocellos,
fat ter signa crucis, velut illa diabolus esset,

345 mancavitque pocum. tam pocum, tamque pochinum
quin trapolaretur, ceu vulpes vecchia taiolis.

Sed cum Falchetti grandem rammentat amorem,
praestiter indretum scura se fronte retirat,
et mostazzonem talem cito porrigit illi,

350 atque manu replicans roversa vibrat un altrum,
quod duo denticuli cascarunt extra ganassas.

In terram cadit illa ruens, squarzatque capillos,
arrabiata cridat, stridosque ad sydera mandat,
lamentisque petras montagnae spezzat aguzzis.

- 355 Ecce, senex crevatus, adest Beltrazzus: ad illum
 currebat strepitum, si currere dicitur ulla
 testudo, aut portans limaca in tergore stanzam.
 De passu in passu tussit, mollatque corezzam,
 sbolsegat atque sonat magno cum murmure cornum.
- 360 Pro Satan, ut vidit sub Cingare stare morosam,
 quam male nunc pugnis nunc calcibus ille burattat,
 atque ad misuram carbonum donat acerbas
 Pandraghae sorbas, asinamque melonibus ornat,
 irruit atque hosti currit, ceu porcus, adossum,
- 365 dentibus et strictis, quorum pars maxima desunt,
 vult ingiottitum tribus in bocconibus illum.
 Cingar at in medium stomachi dat protinus urtam;
 illeque, cascando, maroëllas rupit abassum,
 saltaruntque foras lergnae, schioppante braghero,
- 370 et pover antiquus levasusum denique fecit.
 Interea similis rabiosae foemina cagnae
 se levat, et raspis, ut gatta, lavorat aguzzis
 Cingaris in fazzam, et morsu talvolta canesco
 multaue barbozzo streppat pilamina barbae.
- 375 Ille tamen miseram per trezzas corripit, atque
 perque vias fango, perque invia plena rovidis
 trat retro, veluti trat ladrum coda cavalli.
 Prosequitur Beltrazzus eum: — Manigolde — cridabat, —
 ah ladrazze, meam sic fers lacerare putinam?
- 380 Mille tuo nascant cagasangui ventre, gaioffe.
 O mea, mi, Pandraga, decus: tibi dura cruentant
 saxa caput tenerum, spinaeque insemma ribaldae?
 Nec te tutari, nec te defendere possim?
 He heu quanta meum desleguat doia magonem!
- 385 Candidulas rumpit cardorum copia guanzas,
 blandidulos guastat campus lapidosus ocellos,
 sta, beccone, latro, sta, furcifer: oyme tapinus!
 Oyade sum mortus, spazzatus, et absque soccorso.
 Sum straccus, ruit ille ladro, volat ille diavol.
- 390 Crudeles spinae, crudelia saxa, rubetis

siccine de tepido tam bellae sanguine damae? —

Talia dum creppat, plus avantum ire vetatur,
nam parit aegrotas aetas vecchiarda pedanas,
strassinatque pedes retro vecchiezza cavalli.

395 Se trigmat ergo, sedensque gravi spiramine boffat;
et velut antiquus seu bos, seu buffalus, ansat.

Ecce sed interea strani persona gigantis
huc improvistus sylvarum sbuccat ab umbris,
qui nunc oyimisonos Pandraghae senserat alte
400 rimbombare guaios, nec rem tamen ille sciebat.
Non erat in toto plus mordax bestia mundo,
plusque asino similis, scopertis namque pudendis
ibat, iensque nigro siccabat semine flores.

Hanc monstri spetiem veteres dixere Moloccum,
405 quod rofianorum nec non puzzore luparum
miscetur, fitque atra simul corruptio grossi
aëris, unde animal tale hoc deforme cavatur.
Est homini similis, quantum quod drittus et alto
incedit vultu, sed totus bestia restum.

410 Dentiger ut porcus, cagnazzi more pilosus,
moreque serpentum vomitat simul ore venenum,
flammatasque simul schizzat de retro corezas.
Illico Beltrazzus, visto de longe Molocco,
plus bove leggerus se drizzat apena, cridatque:
415 — Day day, para, pia, fer aiutum, chare Molocche.

Chare Molocche, tuam tibi raccomando signoram;
ecce, cavester eam poverinam quomodo trattat,
quomodo malmenat, strassinat, quomodo pistat! —
Talibus admonitus, properat slanza ille foiada,
420 pestiferumque spudat patefacto gutture flatum,
post quem abbrasatam spruzzat culamine loffam.
Cingar, amorbatus nimio puzzore, bagassam
deserit, et tracto brando petit alta gigantis
moenia, nec poterit cum scalis iungere testam.

425 Sed tenet ad bassum, basso truncone taiato
arbor it ad terram; bassis dat vulnera gambis.

At male provistus dum punctam concite laxat,
tanta venenati sbroffantur flumina sputi,
quod cadit attonita Cingar cum mente balordus,
430 atque velut mortuus se se distendit in herbam.
Prestiter accurrit brazzis mastinus apertis,
impositoque levi conatu Cingare spallis,
ambulat, ut sic sic tepidettum, sic ve recentem
deglutiat digitosque untos pinguedine lecchet.
435 Ipse sed interea Beltrazzus abrazzat amicam,
hanc ve quasi mortam plorat, ploransque carezzat,
basat ei boccam, frontem, basatque biancum
pectus, et annorum centum puer omnia tentat,
quae tentare senex annorum trenta puderet.
440 Cingar fratantum de peso fertur in alto
tergore Molocchi, ceu fertur vulpe galina.
Nil sentit, quoniam tenet illum forza veneni:
desdottum certe buttavit alhora tapinus,
namque desesettum buttaverat ante Moloccus,
445 dispositus mangiare tribus bocconibus illum,
ut quoque mangiarat, nec non mangiare solebat,
tot quot vacca suis captat Pandraga taiolis.
Illa gigantescas humana carne budellas
replebat, faciens ventronem saepe satollum,
450 atque adeo plenum, quod avanzum carnis et ossa
mille lupos ac mille canes, corvosque cibabat.
Sed Molocchus eam nunquam satiare valebat
carne sua propria, quae nocte dieque dabatur
ante lupam rabidam, et nullo cozzone domandam,
455 quae stracca interdum, nunquam satiata manebat.
Ergo desdottum Cingar buttavit alhora,
sive gigantazzo pransus, seu coena fuisset,
ni tunc, in puncto stesso spacioque medemo,
porrexisset ei subitum Centaurus aiuttum.
460 Est Centaurus homo medius, mediusque cavallus,
qualis ab Ancroia paladina ignarus et acer
Tarrassus fuit ammazzatus, teste Beroso.

- Ipse gerit binos dardos, targamque copertam
 desuper azzalo, et fodratam pelle draconis.
 465 Ferrea dependet gallono mazza sinistro,
 unde vocabatur Virmazus nomine ficto.
 Quando is Molocchum vidit, quem tempore multo
 noverat, et voltas cum secum mille provarat:
 — Pone, lupazze, agnum — cridat; — volpazza, polastrum.
 470 Non, renegate, tui cibus est ventraminis, ola
 cui dico, poltrone? nimis coena illa stimanda est. —
 Sic dicens, torquet dardum vibrante lacerto,
 cuius in hirsutum ficcatur puncta galonem.
 Molocchus grandem smagonat vulnere cridum,
 475 Cingareque abiecto terrae, stizzosus avampat,
 Centaurumque suis bellandi scontrat usanzis:
 ignitam faculam culamine vibrat aperto,
 nec puzzolentos curat spudare macagnos,
 namque sciebat eos Centaurum laedere pocum;
 480 qui sibi tum nasum, tum polsos, tempora, corque
 unguento ungebat multa virtute probato,
 quod sibi donarat medicae doctissimus artis
 Serraffus, qui gesta vigil paladinica curat.
 Ecce autem dardum vasto rumore secundum
 485 fulminat, idque volans sonat ipsa tonitrua coeli,
 per mediumque bigol post tergum prompsit acumen.
 Ille ruit moriens veluti si quando vilanus,
 praticus officio agricolae, contemplet in agro
 stare piopazzam vecchiam, segetique nocivam,
 490 hanc ad radices assultat vulnere ferri,
 taiandoque facit volitare per aëra scheggias.
 Illa cadit tandem stirpata disutilis arbor,
 nec dapoca novas iam strangulat amplius herbas.
 Bestia sic nostra haec, turpi concepta ledamo,
 495 cascat morta solo, moriensque culamine bilzat,
 ut bilzare solent brodam chrysteria ballae,
 Centauroque pilos barbae scintilla strinavit.
 Nondum Cingar erat de somno redditus ad se;

- hunc bonus imponit spallis Centaurus equinis,
500 et iactos relegens dardos hinc cedit onustus,
fontanamque aliquam nunc huc nunc quaeritat illuc,
ut bagnatus aqua tornet smemoratus acasam.
Pervenit ad rivum tandem campumque virentem,
infelix ubi stat mortus Leonardus et ursi.
- 505 Huc volgens oculos guardat, relevatque, stupentum
more, supercilios, rugaeque in fronte rapantur.
Formosum iuvenem squarzato gutture mirat,
qui quoque tunc ursam mortam brazzatus habebat.
Cingara deponit spallis prope littora fontis,
- 510 formam garzonis pulchri contemplat et annos;
cumque diu stupuit, lagrymasque gittavit ab occhis,
hunc levat amplexu, bramans donare sepulchro,
namque recordatur tumulum vidisse vetustum,
quem cercans peragrat sylvas, portatque Lonardum.
- 515 Interea Cingar paulatim corde resentit,
ut solet a somno cum quis non illico surgit.
In pede saltatus, coram putat esse Molocchum,
dumque samitarram pugno se pensat habere,
hunc vibrat, ventumque ferit, pazzusque videtur.
- 520 Mox sibi medesimo rediens, circumspicit, et nil
Molocchi prope stare videt, nilque ultra puellae,
nil quoque Beltrazzi, neque scit conoscere quare.
Dumque petit fontem, Leonardi retrovat ensem,
atque duos mortos apud ensem conspicit ursos.
- 525 Protinus expavit, putat illum, non putat illum
esse Leonardi stoccum, dumque omnia cercat,
ecce videt carmen sic summo in fonte tacatum:
« Quanta pudicitiae sit laus, hic morte probatur.
Maluit occidi quam se violare Lonardus ».
- 530 Carminis authorem nympphae dixere Seraphum,
qui modo se Phoebi, modo se Zoroastis alumnum
ostentat, famaеque ornat splendore barones;
et memoravi illum, et mox memorabo frequenter,
tanquam praesagum rerum, geniique ministrum.

- 535 Iam iam non dubitat, iam iam conoscit apertam
 Lonardi mortem Cingar, culpatque bagassam,
 namque bagassarum scit mores Cingar et artes.
 — Proh Deus! — exclamat, — periit Leonardus, iniqua
 sic fortuna tulit? morietur Baldus ob iram,
 540 ob coleramque sui, puero quem portat, amoris.
 Heu quid agam tapinellus ego? quo me ultra reducam?
 O sfortunati socii, tot casibus acti!
 Exanimus ne iacet Leonardus? forte ferarum
 ventribus esca fuit? non saltem cernere mortum
 545 possumus? obscuro Falchettus carcere stentat?
 Baldum non video? Moschinus longe moratur?
 Siccine dant forzas scanfardae sidera tantas?
 siccine propitiant cagnazzae fata putanae?
 Non tibi parco unquam: non, non, disponor ad omnes
 550 iandudum prigolos, mortem non estimo ravam.
 Sic fatus Cingar, quamprimum corripit ensem,
 sylvas inde subit foltas, leporumque coattos,
 de passu in passu meditat chieditque Lonardum,
 donec terribilem nemora inter frondea sensit
 555 rumorem, quo terra tremit, sonitantque riverae.
 Intrepidus, cupiensque mori, quo murmur habetur
 portat iter, speratque illic acatare ribaldam.
 Sed videt ecce duos tandem pugnare barones:
 alter erat Baldus, summa canegiatus in ira,
 560 qui modo Centaurum incontrans, Leonarda ferentem,
 crediderat tanti mazzatorem esse baronis,
 unde smisurato vibrabat robore spadam,
 menteque ficcarat Centaurum opponere morti,
 mox super occisum semet scannare Leonardum,
 565 nam centum mortes nihil amplius aestimat heros,
 postquam compagni privatur imagine tanti.
 Centaurus multo Baldum sustentat afanno,
 quem sibi mazzatas cechi dare sentit et orbi.
 Torserat indarnum dardos, frustra que menabat
 570 bastonem ferri, tamen alto corde repugnat.

- Non procul in terra Leonardi busta iacebant,
 quem quoties guardat lacrymoso lumine Baldus,
 maiore in furia Centauro currit adossum,
 crudelesque illi rotolat sine fine stocadas.
- 575 Cingar adest plorans; quo viso, Baldus, ab imo
 pectore singultans, cordis superante dolore,
 non manet, at sensus velut urget passio nostros
 tramortitus abit terrae, sentitque nientum.
- Quo casu horrenti, Centaurus constitit in se,
 580 atque suprasedit, reputans non esse belopram
 (ut generosus erat) si lapsum vulnerat hostem.
 Cingar ibi ad superos lacrymantia lumina drizzat,
 atque gridat: — Vos, o superi, pietate carentes,
 sufficiat vobis nostrum rapuisse zoiellum,
- 585 nostram virtutis perlam morumque tesoros;
 vultis quin etiam validum prosternere Baldum?
 Si sic saevitis, si sic crudescere vultis,
 eya age, quid statis? quid adhuc indusia tardat?
 Me quoque, Falchettumque meum, sustollite mundo.
- 590 Quae mora? num rabies satietur denique vestra. —
 Sic ait, et voltus Centauro turbidus inquit:
 — Quae, Centaure, tibi fama est, que gloria tanta
 occidisse agnum, quo non mansuetior alter? —
 Centaurus respondet: — Ego? te fallis, amice.
- 595 Non mea, sed sola est Pandraghae culpa ribaldae.
 Sicut apud fontem poteris cognoscere verum,
 ad quem bagnandum cum te, barone, tulissem,
 ut sbroffatus aqua posses cazzare venenum,
 hunc reperi iuvenem, crudeli caede necatum,
- 600 quem quoque dum tumulo saxi tumulare parecchio,
 affuit hic novus Orlandus, novus affuit Hector,
 imo nec humanas tales volo dicere possas. —
 Cingar suspesus paulum stetit, inde favellat:
 — Quae, Centaure, tuas me sors buttavit in ongias? —
- 605 Tunc Virmazus ei narravit cuncta per orden;
 Cingar in amplexum fraterno currit afettu,

tercentumque illi basos in pectore stampat.
 — Per te — inquit, — mihi vita datur? licet illa noiosa
 posthac semper erit, semperque bramosa resolvi
 610 ossibus his, postquam tanto viduamur amico.
 Iste valorosus, quem iecit doia tereno,
 est Baldus: Baldi scio te sensisse prodezzam,
 quam sensere poli, terraeque, maresque profundi.
 Huic similem cunctos non est reperire per orbes,
 615 dico gaiardiae similem, saviique governi,
 quem tibi germanum reddam, fidumque sodalem.
 At precor interea, per amoris vincla novelli,
 fac mihi servitium, neque me domanda vilanum. —
 Cui Centaurus: — Ego faciam quaecunque iubebor.
 620 Manda, comanda mihi; dictum, factumque putato. —
 Cingar ait: — Subito Pandraghae quaere capannam,
 ne nostras scelerata manus evadere possit.
 Hanc teneas donec veniam; veniamque debottum.
 — Sic faciam — respondet, tunc illico sylvas
 625 per densas strepitat cursu, ramosque fracassat.
 Cingar it ad Baldum, bassa qui voce gemebat.
 Cingare mox viso, sic fletum sustulit altum:
 — O Leonarde puer, sine te quid vivere prodest?
 o Leonarde puer, sine me quid morte teneris?
 630 o Leonarde, tuae sum solus causa ruinae!
 o Leonarde, meae tua mors est causa gravezzae!
 o Leonarde, tibi nimis improba fata procellant!
 o Leonarde, mihi vita est odiosa tapino!
 sed quae dextra dedit tibi nunc saevissima mortem,
 635 mortem non mancum mihi det saevissima dextra. —
 In pede saltatus, sic Baldus dixit, et ense
 perstringens manibus, Centaurum credit adesse,
 mandritumque tirat (velut ingens forza doloris
 insanire facit) quo antiquam tempore querzam,
 640 atque repugnantem valido per saecula borrae,
 ad sabiam voltat, mozzo troncone, stravoltam.
 Cingar eum, tanquam delapsum cardine mentis,

confortat parlans: — Erat, o mi Balde, Lonardus
 vassallus mortis, sic nos, sic ipse vel ille,
 645 tertius et quartus, Martinus, barba Philippus.
 Si lacrymae possunt huic toltam rendere vitam,
 spargamus lacrymas, horsu, nosmetque pichemus.
 Non tamen ignoras, quod quidquid nascitur orbi
 tam remanet vivum, quam gonfius ille sonaius,
 650 ille sonaius aquae, qui fitur tempore pioggiaiae,
 hic cito comparet, citius disparet in unum
 buf baf, et quod erat quidquam nil illico restat.
 Non tibi bombardae pulver mage praestus avampat,
 quam volat ad mortem quidquid tutavia creatur.
 655 Mors nulli parcit, nullum fert illa ritegnum.
 Respectum nec habet temeraria personarum.
 Omnes affattum proscibit, prendit, amazzat.
 Papas, caesareos, reges, aliosque tyrannos,
 furfantes, sguataros, sbirros, aliasque canaias
 660 mors ad sbarraiam menat, deque omnibus herbis
 fat fascem, nec stanca piat quandoque ripossum.
 Ne, mi Balde, fleas mortos, nam, teste Cocono,
 fletur id indarnum, quod scantonare nequimus.
 Debemur morti, nos nostraque, pulsat et aequo
 665 mors pede nobilium turres inopumque botegas.
 Non hac perpetuis in terra ducimur annis.
 Patria, quae nostra est, in coelo constitit alto.
 Non haec, quas mittunt lachrymas tua lumina, possunt
 esse Leonardo gratae; non ista, gementi
 670 pectore ducta, placent animo suspiria laeto.
 Foemineum est plorare, virum decet esse virilem.
 Mors haec vita fuit, nunquam moritura, Lonardo,
 qui, ne virginei tenebraret lumina solis,
 coelestem accepit vitam, mortemque peremit.
 675 Sufficit has paucas tibi promulgasse rasones.
 Non Centaurus eum, non, o mi Balde, puellum,
 ut pensas, mazzavit: habes hoc crimine tortum. —
 His dictis, Cingar seriem narravit ad unguem

- passatae impresae, tam quod Pandraga ribalda est,
 680 quam quod Centaurus vir optimus ac bonamicus.
 Baldus humi ficcos oculos tenet instar aheni,
 marmoreique viri, qui stat stabitque milannos,
 vel super altarum gesiae vel supra pilastrum.
 Cingaris eloquium distesis brancat orecchis,
 685 una parolarum non perditur onza suarum.
 Mitior imprimis apparet, at inde solutis
 ex improvise lachrymis, non fronte dolorem
 dissimulare potest, nam quae frons schietta, lealis
 non portat sculpita sibi pensiria cordis?
 690 Vox, quae tenta prius fuerat cagione pudoris,
 sic tandem erumpit, sic tandem erumpta comenzat:
 — Cor, qui curarum factum es mihi vena ferarum,
 sis lachrymarum etiam, donec miserabile corpus
 in lachrymas abeat totum; cor perditte, plange,
 695 plange, nec a planctu per te cessetur amaro.
 Quid maris interea confinia, quidve colonnas
 quaerimus extremas terrarum? vivimus ergo?
 vivimus an frustra suscepto vulnere mortis?
 Spes mea dempta mihi, mea lux, mea gloria. Plange,
 700 plange, nec a lachrymis tua, cor, precordia cessent.
 O male felices socii, num vivere prodest,
 si mors solamen vitae tulit improba nostrae?
 O decus, o requies mea, mi Leonarde, vocanti
 non mihi respondes? sum Baldus, sum tuus ille,
 705 sum tuus ille, miser, miserabilis, arca dolorum,
 poenarum Phlegethon, lachrymarum flumen et aequor.
 Proh superi! qualem voluistis perdere, qualem
 fata trucidastis! dolor, heu dolor, heu dolor, heu dol... —
 « Or » tacuit Baldus; sed iam nudaverat ensem
 710 in se conversum, ferro iam pectus adhaeret.
 Corripit hunc humeris Cingar, spadamque repente
 divellit manibus, pavido cadit ille tremore,
 fronsque repentinam contraxit pallida formam
 mortis, at in somno mens consolata quievit.

LIBER DECIMUS OCTAVUS

- Alta soporifero mens Baldi aspersa liquore
iverat in partes, ubi se sua candida stella
auricomo coniuncta Iovi, Venerique benignae,
traxit et in fati secreto sistit horto.
- 5 Hic sua docta fuit sors inter caetera, quantum
futile sit studium titubanti haerere columnae,
scilicet in rebus quidquam sperare caducis.
Cingaris in gremio testam tenet ille chinatam;
amboque sub quercu, vigil unus, somnius alter.
- 10 Interea Centaurus habens pro Cingere voiam
ad centum prigos mortis de ponere vitam,
it quacchius quacchius Pandraghae ad tecta ribaldae.
Quove potest piccolo strepitu premit ille pedattas,
ne sentire queat, fugiatque cativa ruinam,
- 15 quam sibi cognoscit, Leonardi morte, parari.
Vidimus interdum toto cum corpore gattam
ire chinam, seu post macchiam, seu iuxta muraiam,
quae, dudum aguaitans oculis cativella tiratis,
servat osellinum per opacos ludere ramos.
- 20 Sic Centaurus abit pian pianum per nemus illud,
dormentemque trovans (o gran ventura) ribaldam,
dormentem, dico, Beltrazzum iuxta zelosum,
hanc citus aggriffat, portans levitate medema,
qua portare lupum infreddatam cernimus ocham.
- 25 Sed quia sacratum fert iugiter illa quadernum
attritas inter mammas, frustasque Moloccho,
id quoque Centaurus liquido cognorat avantum,

- cercat eum, sotosora manu versando pelizzam.
 Repperit altandem secreta in parte latentem,
 30 quo tolto magis illa cridat, magis illa cagnezat.
 Cui Virmazus iter vocis per guttura stoppat
 viluppo herbarum, ne chiamet forte diablos,
 qui veniant in fretta suae succurrere vacchae.
 Se iam spazzatam, se iam tenet esse brusatam.
 35 Beltrazzus sequitat, desperat, trat via bragas,
 sgrafegnatque visum, barbaeque pilamina streppat.
 Senserat hunc pridem rumore Cingar, et ipsam
 testam paulatim Baldi declinat in herbas.
 Se levat in pedibus, trat spadam, mirat atornum,
 40 expectat quae nam sit tanti causa fracassi.
 En Centaurus adest, Pandragam portat adossum,
 ut portat quaiam griffis sparaverus aguzzis,
 gallinamque velut fert vulpes extra polarum.
 Cingar eum scontrat, cui cennat adire pianum,
 45 ne tantus rumor de Baldo somnia cazzet.
 At Pandraga cridat, mandatque ad sydera stridos,
 unde, illi faciens boccam vi Cingar apertam,
 sbadacchium ficcat, quo posse cridare vetatur.
 Hanc ergo (ut nata est) dispoiant corpore nudo,
 50 quam frustare volunt, totamque scopare palesam,
 ut merito a cunctis puttana scovata cridetur.
 Istud ad officium peragendum boia niunus
 tunc aderat, nisi sors guidasset alhora Bocalum.
 Ecce Bocalus adest, faciet galantiter artem.
 55 Cingar ait: — Centaure, precor, nisi forte molestus
 sim nimis, ad corpus redeas exangue Lonardi,
 quod potes in notam Pandiaghae ferre masonem,
 hic vestiga locos omnes sub, subter et infra,
 presonemque trova sub saxi mole seratam.
 60 Hanc aperi officio clavis, si clavis habetur;
 ast ubi clavis abest, spezzari porta tenetur.
 Rumpe fores, ac tira toras de compede magnum,
 magnanimumque virum, Falchettum nomine dictum,

cuius forma tuam similat; pars ultima tantum
 65 pars magni canis est, non, ut tua, groppa cavalli.
 Inde Leonardum medesimo in carcere serva,
 ne retrovent guastentque lupi tam nobile bustum. —
 Excipit hoc iussum Virmazus; et inde recessus,
 quo Leonardus erat sistit, brazzisque levatum
 70 portat, amorevolis bagnans humoribus oculos.
 At Boccalus, ubi Centaurus abiverat illinc,
 colligit ex aspris bronchis spinisque flagellum,
 inde, sibi faciens digitis sine veste lacertos,
 incipit in colera gabiazam battere frustam,
 75 ut nova peccatum purget penitentia vechium.
 Qualis villanus, cui forza liquore botazzi
 creverat, humectat palmas utrasque spudazzo,
 bacchettasque menat crebro, paiamque flagellat,
 sic Boccalus equam Satanassi, fasce virentum
 80 spinarum chioccat, totoque labore sigillat.
 Illa dolorisonas calcat sub pectore stridas,
 sbadacchiata quidem prohibetur fortius oymos
 vociferare suos, qua propter maxima doia est.
 En rivat ad tempus multo Beltrazzus afanno,
 85 quem procul ut vidit, Cingar de sede levavit
 et male cappatum post vecchium currere coepit.
 — O — ait, — ad tempus venistis, domine pater.
 Quo sic in frettam pueritia vestra caminat?
 Expectate, habeo plures ad dicere causas,
 90 inque vicem nostros poterimus rendere contos. —
 Cingar hoc impropere sequitur, miser ille scapinat.
 Cernebas daynum tardam seguitare galanam;
 quem tribus in saltis per collum prestus achiappat.
 Ille pregat veniam, surdas dat Cingar orecchias,
 95 sed secum tuttavia menat retinendo cavezzum.
 — Hunc — inquit, — Boccale, tibi comendo zoiellum.
 Nil fit in officio boiae magis utile, quam si
 puttanis humeros, vecchis culamina frustes.
 Vecchius, amoroso qui damas corde vaghezat,

- 100 non aliam meritat castigam, quam scoriadae;
 namque inamorus vecchius pariterque zelosus
 est puer annorum centum, dignusque cavallo
 alzarì et nudas chioccarì supra culattas.
 Ecce tuam, Boccale, scolam novus iste scolaris
 105 ingreditur: tener est, praestissimus omnia discet.
 Hunc per passivos doceas componere normas.
 Non est discordans tam discordantia, quam non
 hic puer ad sonitum scoriatae praestus acordet. —
 Suscipit hanc curam Boccalus, fitque pedantus,
 110 fitque reformator, pedagogus, fitque magister.
 Sbarbatum vecchium, rimbambitumque gaioffum
 dottorare parat, si qua est dottrina staffili,
 si qua sculazzatis castigat mamma fiolum.
 Tolserat interea Centaurus ab ore cavernae
 115 saxum ingens, Falchettumque foras cum fune tirarat.
 Hic, exangue videns Leonardi forte cadaver,
 flevit, et, intesa mortis cagione, momordit
 stizzosus digitum: caveat Pandraga ruinam.
 partitas siquidem multas scontare tenetur.
 120 Ergo hic deposito Leonardi corpore, donec
 congrua tanthomini fiat iactura sepulchri,
 discedunt pariter, veniuntque trovare sodales.
 Paulatim Phoebus descendit ab aethere scalam,
 tresque appena horae giorni morientis avanzant.
 125 Perveniunt tandem qua parte Bocalus afannat
 se circum vaccam, dum pistat, dumque repistat.
 At Cingar, mirans Falchettum accedere, currit
 obvius, abrazzant, stringunt, lachrimantque Lonardum.
 Post haec Falchettus, Boccalo dante flagellum,
 130 incipit o quantis, o qualibus ille deratis
 singentos numerare pilos, relevareque crustas.
 Nata Satanasso, mortem Pandraga vocabat:
 verum sdegnatur portare diavolus illam.
 Baldus adhuc mentem per vera insogna volutat.
 135 En subito comparet homo sylvaticus illuc,

- extraque boscaiam saltat: cui barba diabli
 sanguinolenta colat, musumque imbrattat edacem,
 perque pedes portat Giubertum more capretti,
 aut quum fert ocham mercato vecchia ligatam.
- 140 — En — Centaurus ait, — Furaboscus; hic iste Molocchi
 est frater, proh dii quae fex, quam sporcus amorbat! —
 Vix ea compleerat Virmazus et arma piarat,
 ecce incalzabat Moschinus iugiter illum,
 infestosque strales soriano scoccat ab arcu.
- 145 — Ah renegate — cridat, — deponas, ola, catellum.
 Non est ille tuo pastus pro dente, lupazze. —
 Sic clamans, tutavia facit strissare sagittas,
 quarum nona caput per utramque trapassat orecchiam.
 In pede Giubertus saltat, ruinate giganto;
- 150 ringratiatque Deum, magnam scampasse ruinam.
 Baldus eo instanti, discusso corpore sognis,
 se levat, accurrit Cingar, Falchettus, et omnes
 de se ghirlandam Baldo fecere loquenti:
 — O — dixit, — quantum Deus est laudandus, amici,
- 155 cui plusquam humanos innotuit esse dolores,
 quos modo pro dira Leonardi morte ferebam.
 Hunc mihi per somnum demisit ab axe superno:
 o quam forma alium, gestu, fatuque Lonardum!
 — Quid fles, Balde? — inquit; — quid fles, temetque dolentas?
- 160 Te fortasse piget, me ne bona summa tenere?
 Ah cohibe tepidos, quos fundis inaniter, imbres.
 Non id flere decet, per quod gaudere tenemur.
 Summa bataiandi palma est superare seipsum.
 Ista meum studuit meretrix violare pudorem;
- 165 fecissetque suum, me non obstante, volerum,
 ni subito praesens mihi gratia summa fuisset,
 qua magis in planum montagnas illa chinasset,
 quam neque tantillum coitu me inflectere lordo.
 Sordidius nihil est, quam se meschiare putanis. —
- 170 Sic fatus, brancare manum mihi visus, in altas
 coelorum gioias per totum vexit olimpum,

meque videre cosas fecit, quas dicere possem,
 si centum linguas, vocemque azzalis haberem.
 Ultima quae dixit tandem mihi, verba fuerunt:
 175 — Quaere tuum patrem, non longius ille moratur,
 quem nunc sarcophago mecum soterabis in uno. —
 Ergo simul, fratres, concordi pace manentes,
 simus torrazzi fortunae contra bataias,
 quas haec amicorum stentando lega patibit.
 180 Per mare, per terras, per fundamenta profundi
 ibimus, et nigri lustrabimus antra diabli.
 Sed prius ad savios opus est andemus avisos
 illius, qui me saeclo generavit in isto.
 Quaerendus meus est genitor, quaeramus adunca,
 185 quamvis nullus adhuc, ubi sit, comprehenditur index. —
 Cingar ad haec tostum facie respondit alegra:
 — Penso tuum reperisse patrem, mi Balde; venite. —
 Sic ait, anteriorque aliis fretolose caminat,
 perque hac, perque illac boscos rammescolat omnes,
 190 donec ad angustam venerunt denique grottam,
 in qua solus erat sanctissimus ille romitus,
 ad quem decrerat Cingar conducere Baldum,
 et coniecturam nunc fecerat: esse talhommum
 patrem, quem Baldo suasit cercare Lonardus.
 195 Introeunt ergo; surgit cito barbifer ille,
 quem facies Pauli decorat veneranda romiti,
 nec non Antoni, nec non pia chiera Machari.
 Protinus in brazzos trepida dulcedine Baldum
 suscipit, et rivos tenerissime fundit ab occhis,
 200 nilque per un pezzum valuit dissolvere linguam.
 Non potuit Cingar, non Falco, et caetera turba
 non lachrymare huius tanta spectacula facti.
 Hic pater est (iam non dubitatur), filius ille.
 Ambo abbrazzati pariter, strictimque tenentes,
 205 intenerant lapides, non quod pia corda virorum.
 Ut tandem potuere loqui, pater ipse sedendo
 sic facit et natum, natique sedere sodales;

Mox ita, suspiciens coelum, parlare comenzat:
— O gobbae in terris animae, gentesque dapochae,
110 per nos ah quantum facies humana brutatur!
Nonne canes sumus invidia, grassedine porci,
vulpes inganno, stizzossi morsibus ursi?
Nonne gula rabieque lupi, tumidoque leones
orgoglio, et gatti, simiaeque libidine brutta?
115 Non est, qui cerchet drittae vestigia stradae.
Quisque suam pleno sequitat ventramine voiam.
O bene nassuti mundo, qui vana refudant,
sbrigatasque trahunt de terrae glutine mentes!
Nosco ego quid radiat coelum, quid terra virescat,
120 quid mare fluctivaget, quid denique tartarus umbret;
nec capitis grisos, nec longa pilamina barbae
cernitis haec frustra; freddum, caldumque provavi,
reddidit et finum me martellatio sortis.
Magna fui quondam francorum gloria Guido,
125 Guido rinaldesca natus de stirpe Sagunto.
Franza mihi testis, Germania, Sguizzera, Spagna,
Ongaria, quibus giostris, quibus atque batais
vincitor et princeps toto cridabar in orbe.
Noverunt itali, novit mala schiatta gregorum,
130 mori asini, turchique canes, et caetera norunt:
quod ducis ingenium quondam, quod robur in armis,
quae ve manegiavi multis stratagemata guerris!
Ut quid plura sequor? summa haec: mihi gratia tandem
tanta fuit rerum, quod franchi filia regis
135 me vidit, periitque simul, cepitque maritum.
At praestat reliquis donare silentia rebus.
Sufficit his paucis nostram concludere follam.
Ille furor rabiae, quem chiamat vulgus amorem,
qui tirare petras savios facit atque saputos,
140 atque altum, bassum, sicut sua voia talentat,
disponit, trattat, mundum sotosora travaiat,
nos de magnificis bassavit ad esse pitoccos,
esse vilanorum numerum, escas esse pedocchis,

ac ita furfantes nos nostra superbia reddit,
 245 ac ita quid sit homo scitur: fanfugola quippe,
 et giocola, a ventis motu iactata pusillo.
 Est homo stoppa foco, nix soli, brina calori;
 non, ut se iactat, Caesar, rex, papa, vel omnis
 qui ferat in Roma camisottum supra gonellam.
 250 Hac in sorte tamen misera gaiarditer egi.
 Principio uxorem gravidam, stancam ve camino
 non volui, hocve minus potuissem, ducere mecum.
 Hanc bona suscepit miris persona carezzis,
 Bertus, in hospitium fidum portumque securum.
 255 Ast ego dispositus vel amore, vel impete ferri,
 aut certam acquistare urbem, aut perdere vitam.
 protinus avisor praeclaro a vate Serapho:
 esse mihi fausto nassutum sydere maschium.
 Quantum alegrizae tulerit mihi nuntius ille,
 260 scire potest nemo, nisi patris amore calescat.
 Sed mondanorum constantia nulla bonorum est.
 Post malvasias, arsenica saepe bibuntur.
 En iterum gramo denuntiat ore Seraphus:
 esse mihi uxorem diro sub sydere mortam.
 265 Heu quae non dixi toto convicia coelo?
 O mors, clamabam, mors o correra diabli,
 atque satanassi staffetta, citissima cunctis,
 at mihi tarda moves, ceu longa quaresma, pedanas.
 Tira, gaioffa, mihi renegato falce roversum,
 270 aut mihi da cordam, qua desperatus apiccher.
 Hac igitur persa, rammingus et orphanus ibam
 mille per agwaitos, per mille pericula vitae.
 At bonitas divina, pii miserata doloris,
 quem pro te, Balde, orphanulo, pro uxore ferebam,
 275 fecit ut in melius se se mea voia tiravit.
 Nil, nisi stultorum gabiam, mundum esse notavi,
 at bene scire mori, virtutum summa vocatur.
 En quibus in bandis me solum, nate, catasti.
 Usque modo fugiens hominum consortia, pascor

- 280 herbarum crudis radicibus, amneque puro.
Ipsa aetas, lachrymae vigilantia sustulit oculos:
oculos corporeos, inquam, sed lumina cordis,
quo minus inspicitur terra haec, magis astra penetrant.
Ipse prophetandi docuit me iura Seraphus,
285 quae sunt digiunis, longisque vegiare pregheris.
Illius ante oculos Deus orbem donat apertum:
rerum aditus, mentesque hominum, casusque futuri.
Hoc ego dignatus dono, tua semper in oculis
facta habui, sensique tuos, o nate, travaios.
- 290 Mantua non modicos tenuit te carcere giornos;
passus es imbriferas, vento sforzante, ruinas,
post quas corsari bellum crudele tulerunt,
quo facto tandem venisti ad littora patris.
Non vos disturbet magicas hic cernere burlas:
295 credite, sunt burlae, sunt baiiae signa stryarum.
Insula non ista est, quae vobis insula paret,
non mons, non scoius, sed plurima schena balenae,
quam strya firmavit magicis Pandraga susurris;
supraque spallazzas eius, dorsumque peramplum,
300 arte diabolica fecit portare terenum,
montes, campagnas, boscos, animalia, fontes.
Sic ego, dum stabam solus solettus in antro
rupibus Armeniae, sensi me ferre per auras
cum grotta pariter, cum sylva et monte levatum,
- 305 hueve giusum poni pian pianum, more panarae,
quae sit vel freschis ovis vel plena becheris.
Tres modo sunt pestes, quibus aër, pontus, et omnis
mundus amorbatur, tres saghae, tresque diablae.
Haec Pandraga una est, Smiralda secunda, sed altra
310 Gelfora, cunctarum pessissima fezza stryarum.
Hae sempiterno se iactant tempore fatas
vivere, dante illis Demogorgone bevandam,
per quam mortalis vita haec sine morte trapassat.
Sic Fallerinam, sic dicunt esse Medacam,
315 sic ve Dragontinam, sic Circem, sic ve sorocchiam

- Morganae Alcinam, vel eam quae dicta Foletti
 est uxor Sylvana: stryas sic mille brusandas,
 quas paladinorum forti virtute Seraphus
 continuo impugnat, simul impugnatur ab illis.
- 320 Theseus, Orlandus, Iason, Tristanus et ille
 Hector nigrae aquilae gestator, et ille bianchae
 Ruggerus, qui sunt tavolae fortezza rotondae,
 talibus in studiis contentavere Seraphum.
 Serraphus sacer est genius, magiaeque bosardae
- 325 asper amazzator, sed fortis bastio verae.
 Ille hic Serraphus, cui solo vivere dudum
 concessit mens alta Dei, cui fusa probatae
 sensa prophetiae, magnique scientia coeli,
 cui paladinaeos servandi cura barones,
- 330 ut quoque sint illi pro se giostrare parati,
 quod sic usus habet pro iusto rumpere lanzas.
 Mortuus est Orlandus, Ajax, Tristanus, et altri,
 quos supra dixi cavaleros esse doveri.
 Sic ego nunc ligni me me vestibio giuponem,
- 335 sub terramque ibo, mundi andamenta relinquens.
 Et quoniam guerrerus eram, barroque Seraphi,
 haec impresa manet Baldum: te, Balde, ribaldas
 desertare magas liceat, namque una soletta est
 Manto bianorei syncera Sibilla Seraphi,
- 340 qui tibi non poterit se se monstrare, priusquam
 Guido ego non abeam de mundo ad climata coeli.
 Hic illum cernes, hic, inter busta baronum
 et simulachra virum, rationis campio fies,
 iustitiae, fidei, patriae, tavolaeque rotondae.
- 345 Qui melius brando guastabis regna stryarum
 quam inquisitorum sex millia, quamque magistri
 sacri palazzi cum centum mille casottis.
 Eya age, ne timeas caput obiectare periclis,
 perque ignem, perque arma rue, virtutis amore.
- 350 Dixi ego: destituor iam viribus istius aegri
 corporis, et moriens coelum peto; nate, valet.

Sic dicens iunctis manibus stetit altus, et haesit
par statuae, sanctamque animam spudavit in auras.
Nox erat et tanta est lux circum fusa cadaver,
355 quod quisquam dixit: — Non nox hac nocte videtur. —
Confremuere omnes, Baldumque in lumine guardant;
qui, postquam stupuit dudum, sic voce gementi
pauca refert: — Saltem, pater o sanctissime, vivo
has tibi supremas potuissem reddere voces. —
360 Sic ait, et curvans toto se corpore fixit
oscula per sanctos artus, quos fletibus omnes
lavit, et ah quali ter patrem strinxit amore!
Tunc ibi Giubertus tetigit modulantia fila,
taleque gorgisono modulavit gutture carmen:
365 — Nascimur et nati morimur, sua quemque moratur
iam praescripta dies: miser est quicumque cadaver,
et vitam pariter gelido sub marmore condit. —
Haec appena, quater moesta cum voce sonarat
(namque pari numero manes et funera gaudent):
370 contremit intornum mediam locus ille per horam,
qua stetit intrepidus firmato lumine Baldus.
Quid sit hoc, ignorant omnes, tacitique vicissim
aspiciunt se se, velut est usanza stupentum.
En quidam usciolus crocat in cantone celettae,
375 seque da sestesso leviter movestus aprivit.
Nulla tamen persona foras exivit ab illa.
Hanc in mente venit Baldo discernere cosam.
Intrat porticulam solus, quo intrante quievit
ille tremor terrae, Baldusque seratur in antro,
380 compagneque foras remanent ad busta Guidonis.
Vix erat ingressus barro, post tergaque chiusae
vix portae fuerant, se firmiter in pede trigat,
praestantique animo, sint aut oracula, sint aut
somnia, sint Phoebi responsa, remirat atornum.
385 Stanza erat in forma quadrati facta salotti,
cuius in umblico pendeat desuper ardens
lampada, quae claro sedias lusore palesat.

Trenta quidem sediae quadro stant ordine circum,
 quarum quae maior super omnes alta levatur.
 390 Hic Guido, vel potius simulachrum grande Guidonis,
 constitit armatus, seditque, sedereque fecit
 barones totidem, quotidem stant scamna senati.
 Guido stat in medio, stant circum circa guereri,
 quisque sua sedia, vestiti quisque corazzis,
 395 atque inter se se vario sermone racionant.
 In pede stat Baldus, nec ab inde movetur un'onzam.
 Si stupeat, pensare potes, qui vivere patrem
 armatumque videt stare hic, quem liquerat illic
 inter compagnos mortum sub veste romiti.
 400 Mirat ibi atornum fortissima busta virorum,
 atque gaiardiae flores, fideique barones
 ornantes armas sola virtute blancas;
 qui sua, pro specchio, Baldo simulachra palesant.
 Horum quisquis adhuc vivit cum corpore vivo,
 405 rex hic efficitur, non re sed imagine rei.
 Ut puta, quando Hector, seu Theseus, sive Ferandus
 Gonziacus vivebat adhuc in carne davera,
 ille guereggiabat re vera in corpore vivo,
 nec fabat alcunas impresas contra rasonem.
 410 Sed sua fra tantum speties, vel imago, sedebat
 intra gaiardorum princeps simulachra virorum,
 qui certant solum pro dritto, contraque tortum.
 Ergo fin adessum regnarat imago Guidonis:
 nunc, ubi complevit giornos simul atque fadigas,
 415 est opus a prima sedia descendat abassum,
 succedatque sibi novus alter campio dritti,
 quem paladinorum primum simulachra balottent.
 Fitque balottandi ratio de mente Seraphi,
 qui, quem proponit, talem a felicibus umbris
 420 obtinet, et quidquid probat ipse, probatur ab illis.
 Huc ergo ignarus causae, similisque facendae
 nescius, intrarat Baldus, guidante Serapho,
 miraturque viros tam gaios, tamque legiadros,

nunc hunc, nunc illum, nunc questum, nunc ve quelaltrum.
425 Hector ibi largus spallis, strictusque fianchis
exuperat, cui folta rubent pilamina barbae.
Nemo illo propius maiori stare cadreghae
cernitur: Aeneasque ipsi vicinius haeret,
qui stetit et stat nunc et stabit semper alegrus,
430 Virgiliū meruisse tubam, quam nulla superchiat.
Theseus et Iason, nec non fortissimus Aiax
succedunt, unus post altrum, seque carezzant.
Hic tenet in dextra cettam Torquatus aguzzam,
pro qua iustitiae durat per saecula ribombus.
435 Non procul est Brutus, simili qui laude triumphat,
nec tam degeneres fecit mazzare fiolos,
quam dedit exemplum populis scazzare tyrannos,
qui sic per dominum nostrum satiare golazzam,
luxuriamque suam pensant, aliena robando.
440 Hic stat Fabricius, stat Cincinnatus, et ambo
paupertate sua godunt, nausantque dinaros,
contentantque magis frustum portare gabanum,
malque petenati taconatis ire stivallis,
supraque deschettum coctae discombere rapae,
445 quam vestire togas de raso, deque veluto,
et bandisones centum pransare ciborum.
Bon compagnus adest laeta cum fronte Camillus
qui nigras aquilas S. P. Q. R. que reportat.
Ipse comenzavit populis ostendere Francae,
450 quod sibi sortiret melius remanere delaium,
quam tanto illorum damno passare dequaium.
Huic duo succedunt austera fronte Catones,
qui numquam parlant nisi sit parlare bisognum.
Scipio stendardum Spagnae Cornellus inalzat,
455 cunque suo bassa fratello voce ragonat.
Maximus hic Fabius crespo stimat omnia vultu,
subque suo mundi dominam targone covertat;
cui simul et brando nudo Marcellus acostat,
et simul Aemilius vitae sprezzator apoggia.

- 460 Hic est ille ducum primissimus, ille citellus
 Scipio, qui mento spuntans appena peluzzos
 totam Africam, sguerzumque Africae, facit ire legeros,
 dum se vantabant rerum spoiasse madonnam.
 Cui tenet ipse suam scragnam Pompeius arentum,
 465 et facit et faciet diuturno tempore scusam,
 non cagione sui sed Caesaris ambitione,
 romanos in se ferrum voltasse medemos.
 Cassius et Brutus simili ratione ribaldam
 Caesaris inculpant voiam stravisse senatum,
 470 cui pugnalatas tres et viginta dedere.
 Hic Lanzalottus rutilat, Tristanus avampat,
 qui propria de sorte dolent mancasse pedantis,
 ut, velut hi spada furibunda per arma menabant,
 sic isti pennam libros fabricando menarent,
 475 multosque inchiostri possent vacuare bocalos.
 O si Plutarcos, Livios, Crisposque Rinaldus,
 Orlandusque ferox habuissent tempore Carli!
 Hic tamen apparent alto cum vertice bravi,
 struzzorumque albis umbrant sibi terga penazzis.
 480 His prope Gonziacus Ferrandus, et ille Rugerus
 Estensis, ambo gentiles, ambo gaiardi,
 ambo quos Carli auspicio tremet Africa semper.
 Hic quoque Sordellus Godiorum maximus astat,
 de cuius stupidis scitur per ubique prodezzis.
 485 Ergo ubi comparet magni praesentia Baldi,
 ecce senex intrat venerabilis ille Seraphus:
 suscipit et Baldum, primaque in sede repossat,
 ipseque Guido pater Sordello venit apressum.
 Baldus, honoratos se mirans intra signores,
 490 non vivos quantunque viros discernit, at umbras,
 nondimenus eis parlans oravit un'horam:
 seque minus dignum tanti accusavit honoris.
 Quo facto, en iterum subito locus ille tremavit,
 in fumumque abeunt sedes, umbraeque sedentes,
 495 quae tamen asportant secum pro rege creato

atque balottato Baldum, sed imagine tantum:
verus namque manet Baldus cum corpore Baldi,
fictus namque volat Baldus sub imagine Baldi.
500 Qui redit ad socios, atque illis omnia narrat,
seque valenthominum facies vidisse rubestas
vantat, et illorum iussu brancasse bachettam.

FINE DEL VOLUME PRIMO.

INDICE

I

ZANITONELLA

SIVE INNAMORAMENTUM ZANINAE ET TONELLI.

Tonellus	pag	3
Ad Zaninam	»	4
Ad Cupidinem	»	5
De Zannina	»	6
Ad Zaninam	»	7
De se medesimo	»	ivi
ECLOGA — Tonellus, Garillus, Petralus	»	8
De seipso	»	14
De bocca Zaninae	»	15
Matinada	»	16
Ad eandem	»	19
Ad eandem fugientem — Alphabetum	»	21
Visus a Salvigno sic parlat	»	24
ECLOGA — Salvignus et Tonellus	»	25
Mira Tonelli vis	»	31
ECLOGA DE IMBRIAGATURA — Tonellus, Garillus	»	33
ECLOGA — Bigolinus, Tonnellus, Salvignus	»	39
Recognoscentia Tonelli	»	44

II

BALDUS

Liber primus	pag.	47
» secundus	»	65
» tertius	»	81
» quartus	»	99
» quintus	»	115

Liber sextus	pag. 129
» septimus	» 145
» octavus	» 167
» nonus	» 189
» decimus	» 205
» undecimus	» 221
» duodecimus	» 241
» tertius decimus	» 259
» quartus decimus	» 273
» quintus decimus	» 285
» sextus decimus	» 297
» decimus septimus	» 315
» decimus octavus	» 335

MERLIN COCAI
(TEOFILO FOLENGO)

LE
MACCHERONEE

A CURA
DI
ALESSANDRO LUZIO

VOLUME SECONDO

BARI
GIUS. LATERZA & FIGLI
TIPOGRAFI-EDITORI-LIBRAI
1911

PROPRIETÀ LETTERARIA

DICEMBRE MCMXI — 29647

CONTINUAZIONE

DEL

BALDUS

LIBER DECIMUS NONUS

Menter ego in Berghem lauratus, et urbe Cipada,
praeparor ad sonitum gringhae cantare diablos,
Fracassique provas, horrendaque facta balenae,
altorium vestro, musae, donate Cocaio.

- 5 Non ego frigidibus Parnassi expiscor aquabus,
ceu Maro castronus, quo non castronior alter,
dum gelidas Heliconis aquas in corpora cazzat,
agghiazzatque sibi stomachum, vinumque refudat,
unde dolet testam rumpitque in pectore venam.
- 10 Per quid? per quattros soldos; dum cantat in umbra
— Dic mihi, Dameta — tondenti braga cadebat.
Malvasia mihi veniat, non altra miora est
manna, nec ambrosiae, nec nectaris altra bevanda.
Scosserat a somno iam pulcher Apollo cavallos,
15 portabatque diem tam bellum, tamque tilatum,
quam non portavit per multum tempus avantum.
Ne volet ergo dies tam candida, sitque facendis
tota malenconicis consumpta, Boccalus ad ipsos
compagnos guidat Beltrazzum more scolari,
20 qui tremat atque caet stopinos ante pedantum,
nam male cum numcro casum grosserus acordat;
increpat hunc primo, facit inde levare cavallo.
Cingar equus, Beltrazzus eques, spronatque Bocalus,
qui dum bragarum sopraveste culamina scoprit,
25 ut queat impazzo menare stafilia nullo,
omnis in allegro versa est gramezza cachinno.
— Dic — Boccalus ait, — Beltrazze galante: « poeta »,
quae pars est? — Respondet: — Amen. — Boccalus ad illum:

— Optime respondes, si vellem dicere messam. —

30 Quo dicto vibrat scuticam, vibrandoque clamat:

— Non « amen », ast « ari » est, pru, sta, mala rozza,
[camina. —

Ille tremens poverellus ait: — Perdona, magister,
nescio gramaticam. — Boccalus menat un'altram,
unde cito respondet ei callante secunda:

35 — Ianua sum rudibus. — Risu tunc Baldus et omnes
se buttant herbae, seguitat sua coepta Bocalus,
datque alias centum nudo sine fine quaderno,
sic ve sculazzatus, Baldo mandante, fugatur
per sylvas, nec plus oltra comparuit ille.

40 Ast, ubi conditio patuit turpissima cagnae,
non disgroppantur Pandraghae vincula sic sic
per dominum nostrum; sed strictior illa tenetur,
ad cuius guardam stat Falco provistus in armis,
dum duo busta simul comites soterare parecchiant.

45 Centaurus, nec non pariter Moschinus abirat
quaerere marmoreum, quem vidit nuper, avellum,
in quo binorum deposta cadavera stabunt,
donec iudicii giorno taratanta sonetur.
Giubertus, Cingarque simul cum torzibus ibant
50 tollere Lonardum, portareque iuxta Guidonem.
Baldus retro manet solettus, et ossa parentis
componit pheretro, violas et lilia spargit
perque super corpus, perque altum, perque dabassum.
Ghirlandam lauri merito dat tempora circum.

55 Inque manu eiusdem floret frons congrua palmae.
congrua victori tot guerris, totque baruffis.
Centaurus tumulum lactis candore biancum
reppererat, qui sic vasto fabricatur in antro.
Inter montagnas alias, quas nigra nigrorum
60 turba Sathanorum, Pandraghae astretta parolis,
huc tulit, est Metrapas, quae lunam altissima toccat,
portat et in testa semper nebulosa capellum.
Ipsius in fundo scurissima tumba cavatur,

cuius in introitu primo suspenditur ingens
 65 petra sepulturae, qua sic epigramma taiaur:
 « Molchael et Bariel, alter magus, alter astrolech,
 ambo governarunt isto sua membra sepulchro ».
 Quo lecto, Centaurus ait: — Ventura catata est.
 Ut quid perditio haec, si non tenet urna coëllum?
 70 Molchael, auditor Zoroastris, tempore Nini
 floruit; an spatio tam longi temporis ossa
 non sua putrescunt, et tandem facta nientum?
 Bramo videre provam. — Sic dicens, fortiter urnae
 desuper annellos brancat, pro alzare copertum.
 75 En Moschinus adest, Baldo mandatus, et illi
 porrigit altorium, donec dabanda gitatur.
 Quo vix cascato, niger ecce diavolus exit,
 atque super groppas Centauri balzat equinas.
 Hic illum crebro pugnadis chioccat acerbis,
 80 nec scortesus eum lassat repiare fiatum.
 Hunc per curva tamen Moschinus cornua zaffat,
 sed corlans testam muzzat levis ille per umbras.
 Mox revolans iterum Centauri terga flagellat,
 atque iubet (si vult lassari) ponere librum,
 85 librum, quem tulerat nuper per forza puellae.
 Centaurus reprobans certamen contra diablos,
 illum proiectat terrae, pacemque domandat,
 quem cito daemonium nullo prohibente rapinat,
 atque facit festam, velut esset laetus habere
 90 scartafazzum illud, fuerat quo saepe domatus,
 et bastonatas susceperat ante cotoras.
 Obstupidant illi, tum magno corde sedentes
 constituunt penitus rerum cognoscere finem.
 Ille super saxum levibus se balzat in alis,
 95 nulla quibus forma est, nisi quam gregnapola portat.
 Quattuor ingentes stant alto in vertice cornae,
 binae coperiunt montonis instar orecchias,
 binae incastrati surgunt bovis instar aguzzae.
 Mostazzus canis est morlacchi, cuius ab ore

- 100 hinc atque hinc sannae vista panduntur acerba.
 Non griphonus habet nasum, harpyaque becchum,
 tam durum, sodumque, aptumque forare corazzas.
 Barba velut becchi marzo de sanguine pectus
 concacat, et magno foetet puzzore bavarum.
- 105 Plus asini longas huc illuc voltat orecchias,
 deque cavernosis oculis duo brasida vibrat
 lumina, quae diris obscurant sydera sguardis.
 Serpentis caput est pars vergognosa davantum,
 codazzamque menat pars vergognosa dedretum.
- 110 Gambae subtiles pedibus portantur ochinis,
 sulphureumque magro culamine spudat odorem.
 Tunc ibi Virmazus Moschino parlat in aurem,
 orat et ut vadat sociis hanc dire novellam.
 It via Moschinus, Baldum trovat, omnia contat.
- 115 Cingar erat giuntus tunc tunc, tuleratque Lonardum.
 Sic Giubertus adest cum Cingare, Falco vocatur.
 Itur et insemma, cupiuntque videre diablos,
 si sit tam bruttus quam pingere vulgus avezzat.
 Iamque subintrarant tacito cum murmure tumbam,
 120 cuius in ore trovant vacuum sine tegmine saxum.
 Centaurus latet hic quodam cantone copertus.
 Surgit et incontra veniens cum calce legero,
 voceque summissa parlat: — Guardate, fradelli,
 ad mancam guardate manum, niger ecce diavol. —
- 125 Sic dicens illum, digito monstrante, palesat,
 qui, licet astutus sit spiritus atque sotilis,
 non tamen a Baldo se se putat esse vedutum.
 Ergo facit danzam, guardat, sotosoraque voltat
 librum sacratum Pandraghae, vixque videndo
 130 esse putat verum quod sit liber ille tremendus,
 quo rex Luciferus, quo gens inferna ligatur,
 quapropter saltis balzat matazzus alegris,
 scambiettosque facit varios, fingitque morescam.
 Compagni rident inviti, labraque chiudunt
 135 saepe sibi stessis, propter retinere cachinnos,

- unde fadigabat mandare silentia Baldus.
 Non satis hic ridet Boccalus, at omnis in omnem
 se Baldum ficcat, nec lassat apena flatum,
 nam timet atque tenet strictum busamen aparum.
- 140 Post longas festas, alter volat ecce diavol,
 voceque cornacchiae, passutae carne picati,
 sic raucus stridet: — Quid agis, Rubicane? quid istic
 te tenet impresae? num aliquod grafiabile speras? —
 Cui respondet: — Ita est, venias, Libicocche galante,
- 145 nos hodie talem noscum portabimus almiam,
 qualem non maium sibi nostra Caina tiravit.
 Ecce, viden? liber est nigromantibus ille sacratus,
 qui tibi, quique mihi tantos dabat ante travaios;
 an cosam nescis? de gratia, scolta pochinum.
- 150 Quinque cavalleri fortes, quos Taula rotunda
 nuncupat « errantes », capitarunt partibus istis,
 et potuere dolos Pandraghae rumpere nostrae.
 Illa quidem stat fresca modo: ter mille picatas,
 sive scoriatas pro avanzo nuda tiravit,
- 155 unde magis vellet penitus meschina brusari,
 quam sic squarzari, quam toto in corpore frangi.
 Perdidit en librum, quo damno se tenet esse
 spazzatam penitus, quia nos portabimus illam. —
 Tunc Libicoccus: — Heu, squarza, Rubicane, quadernum.
- 160 Heu squarza, ne forte illum magus alter acattet,
 et mala sint nobis peiora prioribus ancum.
 — Non — Rubicanus ait, — liber est squarzandus adessum,
 sed res a nobis facienda est ante galanta.
 Omnes quippe volo baratri giurare diablos,
- 165 aut si non omnes almancum trenta miores.
 O quantae, cernis? picturae! quaeso, pochettum
 has, Libicocche, vide: plus centum, plusque milanta!
 En Salomonis habet primum pentacula foium,
 aspice: quam multis sunt compassata righetis,
- 170 quadratis, punctis, numeris, centumque facendis!
 Pingitur en primo Zoroaster persa registro,

qui prior inferno misit per forza cavezzam:
tu scis, ipse scio, scit Pluto, sciuntque diabli,
quos nunc ad virgam traxit, posuitque cadenae,
175 nunc bastonavit, fecitque vogare tapinos.
Ecce magus Thebittus adest, destructio regni,
atque Picatricis sculpita tabella magistri,
per quam cum numeris ad amorem quisque tiratur.
Picta Michilazzi patet hic proportio Scotti,
180 qua sex effigies cerae, mox una piombi
fingitur, influxu Saturni, ac daemone Martis,
unde per incantum miracula tanta fiuntur.
Ecce idem Scottus, qui stando sub arboris umbra
mille caracteres circo designat in arcto.
185 Quattuor inde vocat, magna cum voce, diablos.
Unus ab occasu properat, venit alter ab ortu,
dat mediusque dies terzum, septemtrio quartum.
Consecrare facit fraenum conforme per illos,
cum quo fraenat equum nigrum, minimeque vedutum,
190 quem quo vult tanquam turchesca sagitta cavalcat.
En quoque designat magus idem in littore navim,
quam levat in nubes, octoque per aëra remis
navigat, et magnum tribus horis circuit orbem.
Humanae spinae suffumigat inde medullam,
195 atque docet magicis cappam sacrare parolis,
quae dum sacratur, sentita per aëra strident
murmura spirituum, quia nos per forza tiramur.
Hanc igitur cappam, seu mantum, sive gabanum
quisquis, seu maschius seu foemina, mittit atornum,
200 non vedutus abit quocumque talentus avisat.
Artaus en gladius, qui atrigat flumina, siccatur
pascola, grandineat fruges et amazzat osellos.
En cessat calamita sibi coniungere ferrum,
si baptizatur, sed cor de pectore scarpatur,
205 atque hominum carnes in amoris vincula groppatur.
Cernis Apollonium Thianacum? mox saracenum
incantatorem Granatae? deinde Magundatur

- quomodo chiamatis satiat sua vota diablis?
 Hic paduanus adest, cernis? Petrus Abanus ille,
 210 ille Petrus, physica doctor, sed in arte magorum
 doctior; hic, comprans quae sunt mangianda vel altrum,
 spendet abundanter scudos, buttatque ducatos,
 inde casam rediens spesos sua borsa dinaros
 ad se se revocat; sed qui modo vendidit, unum
 215 nec minimum retrovat bezzum, solumque baioccum.
 Imo putat clausam pugno retinere monetam,
 quando vero aperit, plenus carbone catatur,
 seu buschis potius, seu moschis, sive saiottis.
 En tibi cuncta patent, bellis depincta figuris;
 220 ut quid ego indusio? iam sconzurare parecchio. —
 Sic ait, et circhium designat more magorum,
 in cuius medio Libioccum stare comandat.
 Mox aperit cartas, legit has, relegit simul illas,
 in terramque facit virga ter mille figuras.
 225 Magnum Semiphoram vocat audax: — Aglaque ya ya, —
 et quascumque magi faciunt, facit ille pregheras.
 Ecce fraccassatas per sylvas impetus ingens
 advenit, atque facit totum tremolare paesum.
 Barbarizza venit, secum baiante cagnazzo.
 230 — Quid, Pandraga — cridant; — quid nunc, Pandraga, co-
 [mandas? —
 Verum sbeffatos se se Rubicane videntes,
 o qualem faciunt schioppanti ventre risaiam!
 Procredit Rabican folios voltare quaderni.
 Tres quoque terrisono veniunt stridore diabli;
 235 Calcabrina prior, quem Gambatorta sequebat,
 terzus adest Malatasca, focum qui naribus efflat.
 — Quid, Pandraga, iubes; quid nam, Pandraga, re-
 [chiedis? —
 Uriel et Futiel magno huc rumore galoppant.
 — Quid, Pandraga, vocas; ad quid, Pandraga, do-
 [mandas? —
 240 Farfarellus adest, illi Draganizza secundat.

- Hi quoque ridentes se noscunt esse gabatos.
 Vix quibus adiunctis Malacoda ruinat, et ipsum
 insequitur Marmotta furens, Satanasque tricornis.
 — Quid, Pandraga, petis; quid nos, Pandraga, mo-
 [lestas? —
- 245 Cum vero nullam Pandragam adsistere cernunt,
 sed tantum magicae Rubicanem stare magistrum,
 o puta si rident, scherzantque insemma gaioffi!
 Astaroth in furiam properat, sic Belzebug unum
 portat forconem. seguitat Malabolza, nec asper
- 250 Graffidanis, habens rascum, succedere tardat.
 — Quid, Pandraga, spias; ut quid, Pandraga, ruinas? —
 Asmodeus adest, Alchinus, Molchana, Zaffus,
 Taratar et Siriel, omnes facto agmine sbraiant:
 — Quid, Pandraga, novi est; ad quid, Pandraga, vo-
 [camur? —
- 255 Stizzaferrus item, Melloniel, Acheron adsunt,
 quos Malabranca sequens Ciriattum guidat apressum.
 Magnum quisque facit tenebrata per aëra murmur:
 — Quid, Pandraga, iuvat; quid te, Pandraga, talentat? —
 Zaccara, Scarmilius, Paymon, Bombarda, Minossus
- 260 denique concludunt festam, dicuntque medemum:
 — Quid, Pandraga, iubes; quid nam, Pandraga, co-
 [mandas? —
- Postea, scoperta Rubicani fraude, cachinnis
 talibus urlabant, quod terrae motus et ipsum
 nimborum tonitrum, coelique ruina videtur.
- 265 Unde viri virtus Baldi generosa repente
 se levat, et tollens animos in corde feroces
 irruit in medios, brando rutilante, diablos.
 Belzebug, ut princeps aliorum, baiat in auras
 more canis, bruttamque aciem rastellat in unum.
- 270 Tamburrinus adest gobbus Garapellus, et, ipsum
 tamburri ad lypitop — Arma, arma, — cridatur ubique.
 Belzebug a tombis, solo sofiamine corni,
 evocat armatos sex centum mille diablos.

Lucifer ignorat causam, spiat omnia, vultque
275 scire quid importat cotantum fare parecchium.
Respondetur ei: non altras esse casones
maiores ista, quae tantos possit avantum
spingere diavolos, tantumque levare bagordum.
Ille bravus, bravus ille diu sentitus abassum,
280 et menzonatus tenebrosa per atria Baldus,
qui, velut in libris Seraphi Parca menazzat,
debeat inferni per forzam rumpere muros,
est nunc perforzo cuncti prohibendus averni,
ne veniat giusum, scalisque ad bassa trovatis
285 Tartara descendat, te nosque, ruinet afattum.
Baldus at inferni sbirros tutavia cridantes,
urlantesque simul, sbraiantes, atque tronantes,
ense sbaratabat nunc huc, nunc impiger illuc.
Illi cum forchis, forconibus, atque tenais,
290 oncinis, graffis, ungis, cornisque fogatis,
inforcant Baldum, grafiant, et cornibus urtant.
Illico Centaurus sibi stesso terga flagellat,
namque cavallus erat retro, paladinus avantum;
evolat, et Baldo succurrere prestus afrettat,
295 ingentemque travem fert pro bastone gaiardus.
Falchettus currit, Cingar, Moschinus; at ipse
Giubertus properat Pandraghae mittere guardam,
rizzatosque metu portat sua testa capillos.
Ast animi Boccalus inops, et privus aiuto,
300 implerat muschio, nimia formidine, bragas.
Hic illic quaerit latebras, huc illuc afrettat,
nec retrovare locum scit, sconderolibus aptum,
et quamvis aptum semper tenet esse palesum.
De passu in passu se signat mille fiatas,
305 optat aquam sanctam, quae scazzet longe diablos,
mille paternostros borbottat, Aveque Marias,
Salveque reginas, sed nescit dicere Credo.
At iuvat alquantos Baldi describere colpos,
qui diavolorum facit ire ad sydera cornas.

- 310 Maximus illorum squadronus pugnat atornum,
 qui ferit in bandis, qui dretum, qui ferit ante:
 nil tamen ille unguas, nil dentes, nilque rapaces
 aestimat oncinos, forcas, rascosque tricornes,
 et quascunque usant illi schittare corezas
 315 sulphureas, pettosque oïdos puzzore carognae,
 qui nigras habitant Malabolgias, quique Cainam.
 Fulminat ensigero baldensis forcia brazzo;
 et cum mandrittis, et cum fendentibus, et cum
 diversis guerrae tractis, at maxime puntis,
 320 spiccat ab inferni soldatis brachia, gambas,
 cornutasque facit volitare per aëra testas,
 quas qui longe vident, non testas, brachia, gambas,
 sed cornacchiones credunt, nigrasque mulacchias.
 Cagnazzus, cui testa canis grossissima baiat,
 325 dentibus assannat Baldo post terga galonem.
 Ille roversionem, subito gyramine, tirat,
 cui cornas cum fronte duas levat ense politas,
 atque sub istesso colpo Malatasca trovatus
 accipit in testam satis amplo vulnere crostam.
 330 Ambo viam fugiunt, implentque cridoribus auras.
 Barbarizza subit, magno forccone paratus,
 et forconadam toto conamine lassat.
 Baldus vero manu manca piat illico forcam,
 dumque piat, stringit, spezzatque ladiniter illam,
 335 atque tutantrattum callat sua dextra roversum,
 cinquinumque facit naso largumque silacchum.
 Uriel et Futiel scampant, quos Baldus atrigat,
 namque, manudritto, sine gambis ambo caminant.
 Farfarellus eos cito vindicare parecchiat,
 340 rampinoque suo barronem taccat in elmo,
 strassinare putans illum, seu tollere pesum.
 Baldus ei rotolat versus ventralia punctam,
 quae per vergognas de pisso ad stercora passat.
 Sed quid agit Cingar? quid Falco? quid ve Vimazzus?
 345 Moschinusque simul? Levius certamen habebant,

namque supratuttos vult solum Lucifer illum,
 qui dare (si scampat) grandes sibi debet afannos.
 Cingar abrazzarat se cum Rubicane, diuque
 nunc gambarolis, nunc forza, nunc ve rasone
 350 exercet lottam, tentans deponere sottum.
 Sunt ambo astuti, sunt cimae, lanaque fina,
 pettenanda (velut dicunt proverbialia) saxis.
 Falchettus bruschi Libicoccum pascit ofellis,
 qui bene passutus nimio lignamine boschi,
 355 vult scapolare viam, sed non scapolare dabatur.
 Falco manu laeva tenet hunc, dextraque sedazzat,
 burrattaque illi solido bastone farinam.
 Huic dare se provat Sathanas quandoque socorsum,
 quum tamen extra pilos polvinum surgere guardat,
 360 quantum stare potest, stat dislongatus ab illis.
 Zaffus afrontarat Centaurum fortibus ungis,
 at valeat Virmazzus eum stimare nientum,
 si duo diavoli non illum semper agrezent.
 Calcabrina retro falsus traditorus aferrat
 365 per caudam, firmumque tenet, nec senza casonem:
 nullos namque potest sic calzos trare cavallus.
 Dum tirat ergo unus retro, multum alter agraffat,
 tertius en daemon fert Gambatorta tenaiam,
 Centaurumque omnem nunc hinc, nunc inde tenaiat.
 370 Ille sed, a tali muscarum sorte feritus,
 dum sentit streppare codam, picigare culattas,
 sentit et ad nasum pariter montare senapram,
 cum bastone giocat, caudamque rescodit ab illo,
 dansque manum Zaffo per cornu buttat a terram,
 375 unde tenaiarum tantummodo restat arengus.
 Non procul hinc Moschinus erat, Draganizzaque secum
 affrontatus habet multo sudore travaium.
 Hoc tamen in medio Malatascam Baldus amazzat,
 qui mortus fugit huc, fugit illuc absque corada,
 380 fertque suam testam, quam troncam Baldus habebat.
 Inde Malacodam per caudam praestus achiappat,

et cazzafrusti de more volutat atornum,
inde manum slargans hunc lassat abire per auras.
qui procul octo mios vadit cascare deorsum.
385 Quo saltu, Marmotta fugit, fugit Astaroth, atque
Belzebub ipse prior longe calcanea menat.
Ecce gravem tundis bolzam Malabolza balottis
baiulat, et lanzat crudas boiazza nosellas.
Non tamen ad Baldum timidus manigoldus acostat:
390 sat sibi, quod feriat, nec non lontanus amazzet,
ut nunc qui schioppo, ut nunc qui tempore guerrae
archibusa ferunt, moschettos, paraque moschas.
Nonne saguratus quisquam, sguatarusque bisuntus,
atque pedocchiorum plenus, destructio panis,
395 nonne retro muro latitans, et quattus adocchians,
lontanusque pians miram, stringensque ribaldam
mozzandamque manum, resonansque per aëra tuf tof,
solus amazzabit, passabit pectora solus,
aut tibi, de Medicis fortissime Gianne brigatis,
400 terribilem cuius forzam scit mundus atornum,
aut, Borbone, tibi, francorum gloria prima,
cuius consilio nostra aetas floret et armis?
aut tandem Gonzaga tibi, Gonzaga Loyse,
cuius magnanimum pectus, forzamque leonis,
405 grandezzamque animi, provas sine fine parandas
omnibus Orlandis, imo Sansonibus illis,
qui spezzant montes, portantque in tergo scoios,
scit Carlus, Carlisque duces, scitque ipse diavol,
cui saepe intrepida cartellum mente dedisti?
410 Sic Malabolza procul, nunc sub, nunc supra volando,
dardeggia valido pomrancia ferrea brazo,
quae tam praecipiti mandantur fulgure Baldo,
quam si bombardis ruerent scoccantibus arcem.
Baldus, ab impazzo tali retenutus, adirat,
415 dumque parat se se vindictae, dumque cotalum
vult sibi de pedibus omnino levare travaium,
ille manigoldus scampat, scampandoque monstrat

pro scherno guanzas culaminis, inde revoltus
 trat de carnero ballam, slanzatque, nec unquam
 120 fulminat indarnum, sed chioccat semper in elmo
 Qua re non opus est ut stet dormire guererus,
 nunc saltu schivat, nunc se se chinus abassat,
 poenitet et nullam secum portasse rodellam.
 Belzebub hac sola bellandi sorte guadagnum
 125 sperat, et hoc fieri Malabolzae munere victor.
 Providus at Baldus, cernens non ultra cotantis
 posse canonatis obsistier absque riparo,
 Belzebub affrettat brancare, manuke sinistra
 fortiter afferrat per folta pilamina ventris,
 130 inde levans, stesumque tenens cum robbore brazzum,
 sic sibi daemonium scuti facit esse reparum,
 opponitque illum Malabolzae contra balottas.
 Belzebub ergo, ducum princeps, archive diavol,
 quantos discaricat Malabolzae barca naranzos,
 135 tantos per schenam, panzamque invitus anasat,
 unde comandatur quamprestiter archibusero:
 ut caveat regis personam laedere tanti.
 At nihil attendit simili Malabolza comando,
 imo capit pomum, quo quondam stravit Adamum,
 140 pomatamque tirat, non quam vibrare iuventus
 napolitana solet, sed quam colubrina Milani.
 Stridulat illa volans, ducitque fogata lusorem,
 Belzebub hanc recipit, Baldo reparante, cerasam,
 meschinusque duas sentit sibi rumpere costas.
 145 Tunc ea militibus praesumptio troppa videtur,
 totus in un solum Malabolzam exercitus arma
 vertit, et hunc iam iam facient in mille bocones,
 ni det ei aiuttum Baldus. Dat Baldus aiuttum.
 perque pedes ambos, ambabus Belzebub ipsum
 150 azzaffat manibus, fodrumque reponit in ensem.
 Incipit (o bellam festam, giocumque galantum!)
 hunc diavolorum capitanum supra diablos
 valde menare giusuni, totumque, per ipsa suorum

- cornua, forcones, grafios, lacerare tapinum.
 455 Sed tamen Alchinus, Sirel, Malabranca, Minossus,
 quattuor egregii caporales, arma piarunt,
 atque piare suos faciunt insemma guereros,
 ut sint auxilio Malabolzae quippe cusino,
 namque cusinus erat germanus quattuor illis.
- 460 Trenta miara ruunt — Arma, arma — gridantia coelo,
 atque ad un trattum se totus inordinat ordo,
 scinditur in partes geminas exercitus omnis,
 quisque suam repetit banderam, quisque suumque
 persequit alpherum, capitano quisque secundat.
- 465 Fama sub infernum properat, ferturque per aures
 anxia Luciferi: gentem, cridat, esse levatam
 in se medesimam, ducibus scordantibus ipsis.
 Lucifer in mula, nullo sine tempore vecchia,
 huc salit, et dictum factum desopra venivit.
- 470 Sentit longe sonos, tamburros, cornua, trombas,
 aëra quae turbant sursum, Phlegethonta deorsum.
 Asmodeus, apro similis, Melloniel urso,
 cum sex mille lupis stygiis, totidemque cruentis
 singiaris porcis, adversa per arma feruntur
- 475 praecipites, guerramque nigram manegiare comenzant.
 His Acheron, Paymonque simul, squadaeque suorum
 cornibus obsistunt, ronchis, ronchonibus, atque
 dentigeris grugnis, quibus ossa miara teruntur.
 Taratar ante alios celsis se cornibus effert,
- 480 provocat atque hostes, si voiant prendere gattam.
 Stizzaferrus aperit bocchae bene quinque cavezzos,
 sannutusque vomit meschias cum sanguine bavas,
 Molchana non tardat, nec Zaccara, nec Graficanis,
 signa movent raptim, octo mille sequentibus illos,
- 485 hos Malabranca prior, post quem Ciriattus afrontat,
 denique terribili veniens Bombarda fracasso.
 Iamque spaventoso miscentur cuncta bagordo:
 scopius auditur cornarum maximus, atque
 sentitur grugnire sues, nitrire cavallos,

- 490 mastinos baiare canes, mugiolareque tauros,
 exurlare lupos, tygres squillare, leones
 ruggere, sed diros alte cifolare dragones.
 Baldus atrigarat se iam, non dante veruno
 amplius impazzum seu forchis sive balottis.
 495 namque bimembris erat contentio nata fralorum.
 Nil tenet in manibus, quo plus combattere possit,
 spada quiescit enim, nec vult exire guainis.
 Belzebub, officio mazzae iam functus un' horam,
 iverat in centum settanta miara bocones,
 500 inque manu Baldi tantummodo manserat unus
 pes ochae; sed membra quidem sua caetera, partim
 arboribus pendent, ut milza, corada, budellae;
 partim, per Baldi brazzum tridefacta minutim,
 aspersere nigram faciem cuiusque diabli,
 505 unde tapinellus, sua quo desgratia menat,
 ibat membrorum quaerens fragmenta suorum.
 Certamenter habet pro doia plangere causam,
 sed quae membra sibi doleant nessuna trovantur,
 non qui bagnentur pietosis fletibus occhi,
 510 non quae lingua cridet magnis urlatibus — Oyme, —
 non qui cum gemitu tampellent pectora pugni.
 Cingar cum sociis Baldo retirantur apressum,
 stantque simul stricti, nigram guardare bataiam.
 Quale cremonesis plenum caldare fasolis,
 515 quando parecchiatur villanis coena famatis,
 seu quale in giorno mortorum grande lavezum,
 impletumque fabis, subiecto brontolat igne,
 magna fasolorum confusio, magna fabarum
 est ibi, dum saltant, tomant, sotosoraque danzant;
 520 tale diabolicum rupto certamen averno
 mescolat insemmam bruttissima monstra baratri:
 scilicet absque coda vulpes, cum cornibus ursos,
 mastinos tripedes, porcosque suesque bicornes,
 atque quadricornes tauros, atque ora luporum
 525 inficata super spallas et colla gigantum,

montones, caprasque magras, simiotta, schirattos,
 maimonesque gatos, baboinos et mamotrettos,
 semileonazzos griphes, aquilasque dragonum,
 semique gregnapolas, civetones, barbaque zannos,
 530 et qui rostra ferunt guffi sed brachia ranae,
 quique asinorum sub orecchis corna becorum.
 Haec ea garbulio vilupantur monstra medemo,
 diversumque sonum, neque talem forsan uditum
 seu per passatum, seu praesens, sive futurum,
 535 fant simul, atque simul sex millia mille fit unum.
 Et nisi rex baratri veniat, magnusque monarcha
 regnorum inferni praestissime Lucifer adsit,
 cuius maiestas, cuius praesentia, cuius
 caesareus decor irarum brusamen amorzet,
 540 de se, deque suis est actum, terminat aula,
 terminat imperium, res publica persa ruinat.
 Ergo venit, venit ille ingens, immensus, et altus
 mille quaranta pedes, horrendus, bruttus et asper
 Lucifer, atque facit per postas currere mulam,
 545 octoque post illum proceres galopando stafezant.
 Grugnifer est primus, cui regis filia coniux,
 Mosca, Cutiferrus, Dragamas, Ursazzus et illi
 tres secretari: Calacrassus, Sesmilo, Poffi.
 Murmura bellantum sentibant inter eundo,
 550 sed per aventuram cappant ubi forte Bocalus,
 non procul a cella Guidonis, fasce sub uno
 spinorum nascosus erat, fabricando tremantes
 atque tremolantos in zugni mense boienti.
 Tum vero ut sensit strepitum post terga novellum,
 555 respicit angustam per bucam quacchius in umbra.
 Ecce diavolazzum, toccantem sydera cornis,
 cernit, in ingenti mulazza currere postam.
 O puta, quando videt monstrum tam granditer altum,
 monstrum horrendum, ingens, deforme, superque mulazzam
 560 horrendam, ingentem, deformem stringere gambas,
 quae passando pedes grevos sibi ponat adossum,

deque sua panza stampet fortasse fritaiam,
protinus, ut vacuo surgit leporetta coatto,
quam braccus bau bau latrando catavit anasum,
5 sic levat attonitus, sbuccatque frattonibus illis;
per sortemque malam, spinas in veste tacatas,
machionemque illum, quo se per forza ficarat,
retro tirat fugiens, nec tempus habere videtur
tantum, quo possit se distrigare viluppis.
10 Quondam ego Merlinus portabar supra mulettum,
sat male cingiatum, velut est dapocago ragazzi,
sat bene passutum, velut est man larga famei.
Dum fossum volui sprono saltare ficato
in costis muli, se bestia matta levavit,
15 sellaque sub panza cingis mollantibus ivit.
Iipse ego sub maltam teneram caput omne ficavi.
Sed veluti mulettus, habens sub corpore bastum,
se magis et magis ad cursum stimulabat, et alto
cum collo nec non drittis currebat orecchis,
20 sic, sua strassinans post terga Bocalus id illud
intricum duris de spinis deque rovidis,
se magis incalzat, punctus sperone timoris,
vestigatque locum, seu pozzum, seu cagatorum,
in quo non dubitat, non spigam stimat aietti,
25 zibetto merdae soterarier ambraque cano,
dummodo tanta suis de spallis susta levetur.
Grugnifer, hoc viso, post illum protinus urtat
sprone cavalazzum sine testa, et corpore magro,
cui fiaschi possent ab utroque galone tacari.
30 Boccalus cazzat se stricta in limina cellae,
mortus ubi et positus cadelaeto Guido iacebat.
Illeque spinorum mansit defora viluppus,
namque per angustum poterat minus ire foramen.
Grugnifer hunc seguitat dentrum, Boccalus achiappat
35 sic improvistus crucifixum praestiter illum,
qui pedibus morti, velut est usanza, tenetur;
non quod eum, pro se deffendere, vellet aposta,

verum nescio quae bona sors dat saepe socorsum
improvisa bono, qui nil pensabat, homazzo.
600 Prohque Deum atque homines! nam quae marabilia maior
esse potest? quae cosa magis tradenda librazzis
historiatorum? quod opus mage nobile dandum
est scarpellinis, pistoribus atque poëtis?
Grugnifer, ut vidit sanctos in imagine vultus
605 illius aeternique boni, summique Tonantis,
qui se consortesque suos castigat in igne,
illico ronzonem voltat. calcagnaque menat,
smergolat altisono clamore, petitque socorsum.
Boccalus, cui sors ad casum presa riescit,
610 cum signale crucis properat post terga diabli.
Lucifer imbattit, voltat quoque Lucifer, atque,
quanta cum furia datur illi currere, currit:
instat Boccalus, — Day dayque — cridando menazzat,
vexilloque Dei regem propulsat averni.
615 Cornutam Ursazzus toccat sperone giraffam,
Mosca sequens trepidus groppas bastonat Echydnae.
Inde Cutiferrus cogit trottare chimaeram.
Fertque Minotaurus Calacrassum, fert Briaraeus
Sesmilon, et Poffi portante Geryone muzzat,
620 ultimus est Dragamas, crocodili terga flagellat.
Sic omnes insemma ruunt, vellentque tapini
cuncta magis tormenta pati, quam cernere Christum.
At nihil indusiat Boccalus currere dretum;
donec arivarunt, ubi grossus praelia campus
625 mescolat, et nigri currebant sanguinis amnes.
Ecce crucifixo procul apparente, diabli
protinus, inque uno subito, miliaria mille
stridentes abeunt in fumum, tantaque puzza
linquitur ut prosit nasos stopare nientum.
630 Omnes andati sunt in malhora, nec unus
munere Boccali malspiritus ultra videtur.
Ergo Boccalus vivat, vivatque botazzus,
vivat et antiquae domus inclyta nostra Folengae.

LIBER VIGESIMUS

Postquam, excazzatis crucifixi ad signa diablis,
Baldus avantarat longo sermone Bocalum,
inque sua dixit non pocas laude parolas;
postquam sarcophago patrem sepelivit in illo,
quem modo reppererat Centaurus, eoque medemo
condidit, appressum genitori, busta Lonardi,
haec dicta, in facie tumuli sculpita, relinquunt:
« Guido, pater Baldi, iacet hic ». Quod nempe motivum
est breve, sed maior stat eorum notio saeclis.
Ipse tamen vates, Baldo rogitante, Gibertus,
postquam cuncta super tumulum suspensa fuerunt
arma Leonardi, et factum de more trophaeum,
sic cecinit, sic plura dedit nova carmina saxo:
« Haec ea, vestibulo quae primo adfixa, viator,
suspicias arma, piis quaeso venerare susurris.
Ipsa Leonardo decori, Leonardus et armis
ipse fuit, viguere simul, simul ecce quiescunt.
Martia Roma suis semper gratetur alumnis,
hinc ornata Ursis, illinc suffulta Columnis ».
Talia finierant, ut ut potuere barones;
nam, rogo, quae frifolis est convenientia trombis
cum campanarum sonitu Chyrieque lysonis?
Quid piccas manegiare leves, disponere squadras
cum Requiem aeternam, Miserereque, Deque profundis?
Basta, quod almancum, devota mente pregantes,
signentam flexis genibus dixere coronam.

At restat pagare suum Pandraga doverum,
 quam tenet arbor adhuc, cum soghis membra ligatam.
 Parvum de stipulis secchis fecere casottum,
 30 in quo, mandato Baldi, gabiazza brusatur.
 Ipse tamen generosus abit lontanus ab illis,
 cernere non passus miseri spectacula facti.
 Ac ita finivit Pandraghae vita putanae,
 ac ita finiscant tot quot retrovantur in orbe
 35 sgualdracchae similes, ruptaeque utrinque gaioffae.
 Sed vix tartareis descenderat illa paësis,
 ecce repentino se se movet insula cursu,
 spaventatque animos sic improvista gaiardos.
 At mox pensantes, memorant hanc esse balenam,
 40 quam modo Guido senex Baldo praedixit et altris,
 quod, postquam stygias scanfarda calarit ad umbras,
 ipsa teneretur non amplius insula monstro:
 quae liquidas currit tam praesta per aequoris undas,
 quod non bombardam velocius ire videmus
 45 et iam motu oculi compleerat trenta mearos.
 Cingar desperans loquitur: — Qui trenta diavoi? —
 Centaurusque stupet, quia sic non fecerat ante.
 Falchettusque alios animat lassare paeram,
 cernere namque novas plus fit laudabile cosas,
 50 ireque per mundum, variosque patire travaios,
 quam semper proprio panzam grattare paëso,
 nec bastare animum pagnoccam linquere dretum.
 At Baldus reticens novitatem masticat illam,
 commandatque omnes in littore stare sedentes.
 55 Boccalus buffonus ait: — Gaudere bisognat,
 mysterumque facit, socii, quod stemus alegri.
 Non poterit pedibus nostris mancare terrenus.
 Quid dare travalii tempesta marina valebit,
 si mare passamus, sub plantis stante tereno? —
 60 Hinc non poca quidem sociis est orta voluptas,
 qui sbalzare vident de boschis, deque cavernis.
 ursos, cingiales, leopardos, atque leones,

- quos novitas rerum cogit se tradere ponto.
 Inde reguardantes, aliam videre facendam,
 65 quam *Virmazzus* eis, digito monstrante, palesat:
Guidonis post terga vident remanere sepulchrum,
 atque super scopulum mediis fundarier undis.
 Quin etiam anchoreo detenta est fusta bidenti,
 in mediaque maris campagna sola remansit.
 70 Ast alia en maior visa est marabilia longe,
 namque super grossam navem persona gigantis
 apparet, drittusque haerens, se se arboris instar
 erigit, et brazis velam sparpagnat apertis,
 namque mari et vento proprius cascaverat arbor.
 75 Dico quod antennam scusant duo brachia longam,
 estque arbor bustum, torrazzo firmior omni.
 Flent venti, si flare sciunt, saltentque per undas,
 si saltare volunt, castrones aequoris albi:
 tam poterunt magnum fortemque movere gigantem,
 80 quam calzus moschae roccam murosque *Trevisi*.
 — Doh diavol — ait *Cingar*, — quae cosa videtur?
 nonne gigantem, compagni, cernitis illum?
 nonne tenens velam stat saldus more pilastri? —
 Cui *Boccalus*: — Amen, o infelix illa taverna,
 85 in qua tanta quidem se machina ventris aloggiat.
 Integer huic minimum bos implet apena budellum. —
 Ast etiam ipse gigas, veniens incontra, stupebat:
 cur sic illa, velut navillius, insula currit.
 Hi mirantur eum, qui praestat ut arboris instar;
 90 ille stupet, quondam firmam, nunc currere terram.
 Denique iungentes medio se gurgite, sicut
 fit quando *Paduae* per flumen, nomine *Brentam*,
 nunc andando rates, nunc se redeundo salutant,
 incipiunt occhis se se guardare ficatis.
 95 *Falchettus* subito laeta cum voce favellat:
 — O Deus, insogno? est ne hoc phantasma? *Fracassus*,
 ecce *Fracassus* adest, ille est qui carbasa tendit. —
Moschinus dictum confirmat: — Certe, daverum,

illa gigantaei tota est persona Fracassi.
 100 O Deus, en quali foggia retrovamus amici!
 Ire sub infernum tuti poterimus adessum,
 postquam nobiscum venit haec montagna gigantis. —
 Cingar alhora vocat laetus, cifolatque deinde.
 Sed quum Fracassus se se chiamare Fracassum
 105 audiit, abiectis velis, ex tempore saltat,
 supraque currentem summa de nave terenum
 saltat, et ipsius magno sub pondere salti
 insula balenae pene est anegata sub undis.
 Currere quae coepit maiori percita cursu,
 110 nam sibi spezzantur costae, saltante gigante.
 Quin etiam navis Zenovae grossissima, de qua
 sustulerat saltum, retro ivit quinque mearos.
 Naturalis enim mos est respingere barcam,
 quando quis in terram se buttat navis ab orlo.
 115 Illum quamprimum Baldus et Cingar abrazzant,
 abrazzant, inquam, gambas vix supra cavecchias;
 nec non Falchettus, nec non Moschinus, et altri
 strinxerunt illum et multas fecere carezzas,
 nam boncompagnum se vultu monstrat alegro.
 120 Boccalus, saltu tremefactus, fugerat inde,
 mox redit, et longam fert scalam, forte catatam.
 Id rident fratres, nec scitur causa facendae.
 Ut fuit inter eos, magnum petit ante Fracassum,
 vultque suis spallis scalam accostare tamagnis,
 125 quod nisi cum scala sursum montare valeret.
 — Quid facturus — ait Baldus, — Boccale galante?
 scala quid importat? vis ne altam prendere roccam?
 — Non — Boccalus ait, — sed orecchie dire parolam. —
 Risit amichevolam Boccali quisque novellam,
 130 ac nihil alterus comportat cuncta Fracassus,
 ut bona cum schiettis compagnis semper *usanza* est.
 Attamen ipse stupet, crispata fronte, stupendam
 rem tantam, sensuque illam submaginat alto:
 quod ve videt propriis occhialis, credit apenam.

- 5 Miracli bramāt tamen huius cernere causam,
 vultque quod effectum penitus sua vota sequantur.
 En se despōliat nudum, retinetque mudandam,
 ut nodare queat speditus, agente bisogno.
 Stant ibi perplexi: qui l'voiat inire Fracassus.
- 10 Quos pregat ut pariter cum secum corpora nudent.
 Id faciunt omnes, metuentes forte negari.
 Ergo gigas, duro qui magnas corpore forzas
 altus habet, nec se putat Herculis esse minorem,
 extirpat vecchiam manibus de littore querzam.
- 15 Hinc tirat e fodro cortellum, panis ad usum
 semper adopratum, cui brachia quinque misura est.
 Hoc totam querzam disfrondat, more stropelli,
 moreque flexibilis virgae, qua vigna ligatur:
 et faciens partem, quae grossior extat, aguzzam,
- 20 ingentem fustum calcans in littore ficcat,
 ut ficcare solet steccos oselator in agris,
 seu quum pernices, seu quum vult prendere quaias.
 — En — Boccalus ait, — porros mangiare bisognat. —
 Baldus cum sociis ridet, multumque Gibertus
- 25 miratur tantis de forzibus esse gigantem.
 Ecce magis fretolosa ruit prestezza balenae,
 namque suis sentit costis intrare cavecchium.
 Quo facto, longam drittamque rafrontat abetem;
 hanc quoque tam facilem, ruptis radicibus, extrat,
- 30 quam facilis tenero scalogna cavatur ab horto.
 Undique dispennat tronconem frondibus, atque
 vult habeat formam remi, vogare parati.
 Haec abies scusat remum; haec querza, tereno
 inficcata, dabit forcem, cui remus apoggiat.
- 35 Tum bene fundatis pedibus, distendere schenam
 incipit, et vogat balenae contra viaggium.
 Contra, inquam, cursum balenae remigat, et non
 onziolam lentat, magis imo magisque reforzat
 terribiles tanto schenae conamine brazzos,
- 40 ut per nervigerum strepitent ossamina corpus,

- deque alto caschet vultu larghissimus imber.
 Confessat nunquam similem tolerasse fadigam.
 Baldus, id aspiciens, aliis comitantibus, ultro
 altoriare parat, quem scridat valde Fracassus.
- 175 — Desine, Balde, precor: totum sic ducere mundum
 dat mihi nunc animus; rogo te, mi Balde, recedas. —
 Illico cessavit Baldus, sermone Fracassi,
 qui magis impellit spallas, gambasque, manusque.
 Sudat et horrendo repiat cum pectore laenam.
- 180 Nil per tres horas balenae cursus atrigat,
 nil tam praecipitem valet ille siare caminum,
 concita namque nimis cavat undis bestia fossam,
 et sforzata magis properat, nescitque trigari.
 Hinc sdegnata quidem mens est altera gigantis.
- 185 Tres ibi puntadas tanto dat pectoris urto,
 unam post aliam, quod naso tangit arenam,
 sic basso, sic ille chino se corpore slongat.
 Denique consequitur votum, iuxtaque talentum
 sistitur, imo retro cursum balena reflectit.
- 190 Obstupuere omnes tam fortis robur homazzi:
 quando hic sufficiens fuerit voltare caminum
 tam magni piscis, qui regnum tergore portat.
 Gambarus indretum sic sic andare videtur,
 ut nunc retrogrado praeceps ruit insula passu.
- 195 Non tamen interea cessat vogare Fracassus,
 vult per despresium naturae vincere guerram.
 Navigat, ingentesque facit, dum navigat, undas.
 Sed tamen impatiens tolti balena viaggi,
 et quod per forzam retro sua poppa tiretur,
- 200 ecce improvise longam super aequora caudam
 exerit, atque illa colpos menare comenzat
 tam grandes crudosque simul, tam valde sonantes
 ut strepitum nuper diabolica guerra minorem
 fecerit, et, nisi succurrat possanza gigantis,
- 205 non poterunt certe nostri scampare barones.
 Cauda erat (ut referunt annalia nostra Cipadae)

- longa quatercentos, nullo mancante, cavezzos.
 Hanc menat huc, illuc, per drittum perque traversum,
 inque infinitos nodos aliquando viluppat,
 210 ut fit quando piat truccum villanus aguzzum,
 dormentemque viae serpam traditorus asaltat.
 Dextriter ad testam, punctam bastonis acostat,
 inde premit, schiazzatque illi, velut ova, cerebrum:
 dumque tenet fixum, nitens in littore, palum,
 215 illa nihil rehavere potens ab acumine testam,
 dimenat reliquum prolixi corporis, et nunc
 dat baculo formam thyrsi, nunc chioccat arenam.
 Sic tampellat aquas balena, tiratque roversos
 terribiles, spezzatque ornos vecchiasque cipressos,
 220 ipseque gran strepitus sentitur otanta miaros.
 Tum quoque parte alia grossissima testa levatur
 fluctibus e mediis, et boccam sbarrat edacem.
 Pro quam magni oculi, quam larga foramina nasi!
 Cui montagna caput, cui frons campagna videtur,
 225 dentorumque altos pinos longhezza somiat.
 Non, Fracasse, tamen brazzos arcare rafinas:
 et magis atque magis duplicatur fortia schenae.
 Hunc animat Cingar, dicens: — Fracasse gaiarde,
 nunc te nassutum Morgantis semine monstras.
 230 Sta saldus, stagnusque simul, paladine valente. —
 Talia dum stimulat Cingar, balena coazzam,
 fulminis ad guisam, tanto conamine vibrat,
 quod, veluti paias, tridat plus trenta cipressos,
 altaque truncones volitant per sydera viridi.
 235 Mox venit ad spallas medesima botta Fracassi,
 quae cantare animam facit illi in corpore vasto.
 Protinus, abiecto remo, Fracassus aferrat
 codazzam strictis manibus, retinetque gaiardus,
 cui tales donat streppos, talesve tiradas,
 240 quod mugire facit, grossasque molare corezas.
 — Strictam — Baldus ait, — strictam, Fracasse, coazzam
 detineas: pulchrum faciam tibi cernere colpum. —

Quo dicto, spadam de taio fortiter urget,
 ut possit taiare viam de netto coazzam.
 245 At nihil offendit, retro quia spada resaltat,
 nam squamis passim duris erat illa coperta.
 Presta caput, tractum medio de gurgite, voltat,
 obscurasque aperit multo sofiamine boccas,
 et parat, incutiens sannas, mordere gigantem;
 250 cui pede dat calzum tam grandem tamque gravosum
 ut smassellaret tres dentes extra ganassas.
 Illa boans, reboansque simul, stridensque per auras,
 aequora mugisonis coelumque revulnerat echis.
 Inde, cruentosos vomitans super aethera spudos,
 255 lunonis bellas imbrattat stercore damas.
 Mox iterum, dum sentit adhuc sibi stringere caudam,
 testonem volgit propter boccare gigantem;
 at Virmazus erat brazzo dardoque paratus:
 hunc iacit, et dextrum sfronzando ficcat in oechium,
 260 punctaque cervellas intrans penetravit ad imas.
 Cingar, Falchettus, Moschinus tela frequentant
 conglomerare procul: festucos, saxa, quadrellos,
 spinarum fascas, vulsos cum gramine cespos,
 omnia convolvunt, ridentque insemma novellum
 265 hoc genus armorum, nec non risibile bellum.
 Assaltare lupum vidi talvolta vilanos,
 quando fame ductus quaerit, quem devoret, agnum.
 It bassus bassus per sulcos perque ruidas,
 donec aquistatur quid quid sua voia bramabat.
 270 Ecce fugit, portatque agnum, cunctisque palesat.
 Turba vilanorum, velut est usanza gaioffis,
 sparpagnata ruit, coelum sbraioribus implet,
 cumque ruginosis spuntonibus occupat illum;
 qualem rumore dictis factisque viluppant,
 275 talem barrones misturant contra marinum
 monstrum illud, magnisque auras clamoribus implent.
 Baldus habet voiam prorsus taiare coazzam,
 non cessat punctas, mandrittos atque roversos,

sed quo plus chioccat, plus mancum vulnerat ensis.
 280 Ergo viam gittat spadam, plenusque furore
 se parat expectans: quod maxima testa resurgat.
 En iterum stizzosa menat cum dentibus unum
 terribilem morsum, sperans sorbere gigantem;
 sed Baldus, qui nudus erat tunc corpore, tostus
 285 saltat, orecchionem manibus prendendo duabus,
 fortiter hunc retinet, subitus quoque Falco subintrat,
 atque aliam sudando prius zaffavit orecchiam.
 Cui tamen altorium donat Moschinus; at illa
 granditer exululat, stridisque assordat Olympum,
 290 fatque sibi forzam, pro se retirare sotacquam,
 sed non posse datur, caudam retinente Fracasso,
 nec sua testa sibi est in libertate primaia.
 Illa tirat giusum, susum retirantibus istis,
 quod fieri non posse tibi fortasse videtur;
 295 accascasse tamen sic sic monumenta recordant.
 Talia dum fortis Baldus sociique maneggiant,
 ecce iterum sprovistus adest pirata Lyronus.
 Hic simulac persam cognoverat esse galaeam,
 quam sibi sustulerat Baldus, Baldique sodales,
 300 hos quaerit, giuratque illis mangiare coradam.
 Et iam sex centum leucas passarat aquarum,
 atque Zibeltarri per stricta canalialia corsus,
 ire per oceanum spretis praesumpserat austris,
 et voltans proram contra afros parte sinistra
 305 venerat in pelagum, non ante vogabile maium,
 cui sedet oppositum montagnae culmen adustae,
 quae, quia sustentat cervice solarialia lunae,
 mons Lunae dicta est, quae busa est tota dedentrum.
 Has Lyronus aquas sulcat, cercatque nemigos.
 310 blasphemamat coelum, quoniam non retrovat illos.
 Armatas secum numero fert trenta galaeas,
 in quibus ad remos noviter per forza ligarat
 mille zenovesos, Colicutti ad littora presos,
 quos Mutinae princeps Philofornus duxerat illuc,

- 315 perque tradimentum fuerat dux captus ab illis.
 Fecerat et tiam Lyrono mille medaias,
 quas Pretus Iannus fino stampaverat auro.
 Lyronus tamen hunc solum cortesus honorat,
 ast aliis nervo ventosat terga bovino.
- 320 Trenta vehit fustas (seu fustas sive galaeas)
 namque, volens pelagi diversas quaerere bandas,
 suspicat aguaitos inimica per aequora tesos.
 Illum praecipue multi per regna tyranni
 cercant denariis multis trapolare pagatis,
- 325 namque diavol erat, non lassans vivere quemquam.
 Huc igitur properans, celerantibus ante galaeis,
 praecipit ad littus schiavones flectere proras;
 sed stupeat, aspiciens caudam, testamque tamagnam,
 nec minus ingentem bustum, possamque Fracassi,
- 330 qui smisuratam tenet alto corpore caudam.
 Clarius hoc factum, meliusque videre talentat;
 egreditur primus, mandatque uscire seguaces,
 mandat et adduci sibi magnum Spezzacadenam
 (Spezzacadena fuit Leonardi quippe cavallus,
- 335 quem navali olim tulerat certamine Baldo).
 Saltat in arzonem armatus, sine tangere staffam,
 destrorumque acrem nullo sperone maneggiat.
 Cingar ait Baldo: — Num cerno Spezzacadenam?
 Balde, viden? num somnus hic est? num visio falsi?
- 340 Ille quidem latro est, ille, inquam, boia diabli,
 qui nostram rapuit navim, secumve cavallos. —
 Impatiens ullum Baldus stimare periculum,
 protinus accurrit contra, brancatque cavallum
 per frenum, bravans quamvis sit corpore nudo:
- 345 — Sta, latro saldu — ait; — non altro nomine scirem
 te nomare, latro es, dignus quem forca guadagnet.
 Iste tuus non est, meus est, desmonta cavallum. —
 Quando Lyronus equi briliam videt esse piatam,
 obstupet in prima facie, pensatque pochettum
- 350 quomodo vir nudus sic possit usare brauram,

attamen in fianchis destrorum calcibus urget,
 ut quattris pedibus paladino balzet adossum.
 At Baldus, gatto similis, dabanda levatur
 cum salto, pariterque tirans in pectora stoccum,
 355 fecit ei mancare lenam, quae appena ritornat.
 At mille interea veniunt in frotta latrones,
 quos praecedit atrox quidam capitanius, Hippol.
 qui frater Lyronis erat, corsarus et ipse:
 scaltritus, guerraequae avidus, famaеque sititor.
 360 At quum Centaurus bellum videt esse paratum,
 armis armatur subito fulgentibus, atque
 it celer ad fustas, armato milite vodas,
 quos menat, exceptis cinquanta, citissimus Hippol.
 Caudam balenae non audet linquere prudens
 365 ipse gigas, dubius ne se velut ocha trapozzet.
 Baldus ataccarat se fortem contra Lyronem,
 quem trovat expertum guerrae, validumque guererum.
 Circum circa illum, tanquam leonessa, regirat:
 cui facit, existens nudus, sudare camisam.
 370 Nudus osat certare, tamen non dextera nuda est,
 sola sed armatur solito spadone, nec omnem
 aestimat hic mundum tanti sub tegmine ferri.
 Cingar alhora timet, sortem maledicit iniquam;
 Falco sed hunc scridat. dicitque morire batais
 375 esse decus magnum; quo dicto fulminis instar,
 arma piat, ferroque omnem se providet, atque
 it retrovare ladros, quos mille haud stimat ofellam.
 Dumque ruit praeceps, cridat: — Mora, taia, retaia;
 gens maladetta, cave, non gens, sed merda diabli.
 380 Non solettus ego vos unum stimo lupinum. —
 Et iaculans dardum, tres uno in vulnere passat.
 Mox alium lanzat, quo corpora bina tramazzant
 mortua, sanguineasque animas per guttura buttant.
 Inde pians mazzam, cum qua bellare solebat,
 385 incepit spezzare elmos, spezzare corazzas;
 incepit schiazzare ossos, smaccare cerebros.

Qua plus folta videt gentem sibi flectere piccas,
 se facit, hastarumque facit de pulvere fustos.
 Nemo suam spectat mazzam, vult nemo rosadis
 390 se bagnare suis, vult talia nespola nemo.
 Illi donat opem Cingar, qui armatus et ipse
 efficit in terram currentes sanguine rivos.
 Non discostus ei, Moschinus fortiter urtat:
 sanguificantque omnes forbitas sanguine spadas.
 395 Centaurus miseros buttabat in aequora ladros,
 trentaque vodarat nigra de gente galaeas,
 non quod solsolus tam sanctam fecerit opram,
 sed, qui praeson erat, Philofornus viderat omnem
 pro se proque suis tandem succedere sortem,
 400 si Baldo et sociis compagniter addat aiutum.
 Ergo valorosus trat spadam, menat et urtat:
 seque provat factis et verbis esse fidelem
 Centauro socium; squarzat, laceratque budellas.
 Inde zenovesos Christi de gente cathenis
 405 eripit, ac extra ferros trat mille tapinos.
 Tunc data libertas animosos efficit illos:
 — Arma — vocant, — arma, arma — cridant, simul arma
 [requistant,
 inque illos rabiem porcos e pectore sfogant.
 Nam bastonatas vecchias, bussasque receptas
 410 seu mescadizzi loris, seu fuste bovino,
 valde recordantes, reddunt pro pane fugazzam.
 Hos Philofornus enim deduxerat extra galaeas,
 contraque mille ladros zenovesi mille bataiant.
 Portat inhastatam modo toltam forte gianettam
 415 Cingar, et altorium cernens, animositer omnes,
 quot quot scontrantur, sbudellat, seque coralo
 fecerat aequalem rossedine sanguinis, atque
 magna suae memorat celebratae facta Cipadae.
 At se Boccalus, se se Boccalus in antro
 420 sconderat, utque lepus quacchiarat membra coatto,
 nam qui non scampat mortem putat esse bachioccum.

Dudum mirarat zuffam fortissimus Hippol.
 Obstupet armigeros tanta virtute barones.
 Nescit enim generosus homo deducere spadam
 425 cortice corammi, brazzumque intexere scuto,
 namque voluptatem tacito sub pectore sentit,
 dum Baldum, Baldique viros cum caede suorum
 Orlandis guardat similes, similesque Rinaldis:
 despiccant etenim testas, brazzosque, manusque,
 430 inque poco spatio tam multa cadavera fundunt,
 tota quod e mortis campagna coperta videtur.
 Quisque facit provas ingentes, corde gaiardo,
 purgantes miseram ladrorum stercore gentem.
 O quis vidisset barbudas, quis ve celatas,
 435 scheneras, faldas, nec non spezzarier elmos,
 dixisset certe: — Nihil est horrentius orbi!
 non terremoti, non fulmina, voxque tronorum! —
 Sed tardare tamen nimium se viderat Hippol:
 impetuusus equum Rocafortam stringit, et ensem
 440 targonemque ferens, it aquosi turbinis instar.
 Cingar, id adocchians: — Guarda, Falchette, — cridavit. —
 Ecce ruina venit, sta saldu, non tibi manco. —
 Dixerat, et veluti nocchierus praticus, undam
 prospiciens magno venientem murmure venti,
 445 hanc spezzare parat ferrato pectore navis;
 sic Cingar contra furibondos Hippolis ausus
 firmus aparecchiat se se, nec ab impete scampat.
 Hippol ad un trattum quod arivat fulminat ense,
 Cingaris ac tanto cervellum robore chioccat,
 450 ut bene non sapiat si nox vel giornus adesset.
 Quum tamen oltraggium vidit Falchettus amico
 sic fieri, colera succenditur ultra misuram.
 Ferratam stringit mazzam, ferit Hippolis elmu,
 ac dishonesta quidem fuit illa nosella barono.
 455 Nec sorbam interea Falchettus tardat un'altram;
 maiori, quam prima fuit, botta ipsa valore
 iungit et ad terram pennazzum buttat ab elmo.

Mox ait: — Attenta, si nostra panada saletur —
 atque menat colpum terzum pur semper in elmum,
 460 unde coactus equi collum ferus Hippol abrazzat,
 et bene tres voltas cascandi signa fuerunt.
 Non Mongibellus tanto vampatur in igne,
 quanto inflammatur collericus Hippolis ardor,
 dumque furit boffans, tempesta marina someiat.
 465 Exululat, ferrumque manus perstringit ad ambas,
 fendentemque gravem tantis cum forzibus offert,
 quod, nisi Falco statim balzasset alhora dacantum,
 in geminos illum squartasset nempe mezenos.
 Non tamen interea cessat dopiare feritas,
 470 nam, vix fendentem completrat, protinus altrum,
 atque altrum lassat stizzosa voce roversum.
 Non potuit Falchettus eam schifare ceresam,
 quae sic brusca fuit, quae sic fuit illa gaiarda,
 ut smemoratus humo caderet, guanzale tridato.
 475 Viderat hoc Cingar, currit furibundus in illum,
 atque super brazzum dextrum, qui deserat ensem,
 percutit; ut strato Falchetto porgat aiutum.
 Falchettus tamen ecce levat se saltibus altis,
 dumque Hippol voltans brancat cum Cingare guerram,
 480 dumque ferire parat, canto Falchettus ab altro
 mazzatam donat; cui voltus, Cingare licto,
 dum dare parecchiat, Cingar succurrit amico,
 atque fiancalem spiccatum ad littora mandat.
 Sic leo terribilis, cunctisque superbiore, usat
 485 intra duos ursos rabido combattere morsu,
 qui vix tempus habet, spatiumque piare fiatum.
 Dum squarzare unum quaerit, mordetur ab altro,
 dumque istum retrovat, subito retrovatur ab illo:
 sic erat in medio fratrum validissimus Hippol.
 490 Tanta ibi corripitur rabie, tantoque furore,
 ut focus ob nimiam stizzam vamparet in elmo.
 Ergo, dum Cingar nimium se cazzat inanzum,
 dat piatonadam toto conamine talem,

non supra schenam sed supra Cingaris aurem,
95 ut campanellos audiret mille sonantes.
Sbalorditus humo cascat, calzasque tirare
apparet, ranaeque instar se stendit arenae.
En cruor a naso, cruor ore, cruorque fluebat
auribus, et rubeum mandat per gramina rivum.
100 — Ah ladrone — cridat Falchettus, — brutte ribalde
bastardone, virum talem tantumque necasti? —
Dixerat, et stricto manibus bastone duabus
se levat in guisam balzantis ad aethera pardi.
Mox ferit hunc tanta possanza desuper elumum,
105 quod, quanivis Hippol se sub targone covertet,
targonem tamen hunc spezzatum mandat ad herbas;
tamque pesenta gravat durae tartuffola mazzae,
quod Roccafortae groppas cervice flagellat
Hippol, et in sella stando portatur apertis
110 huc illuc brazzis magno galopante cavallo.
At corsarorum fratantum huc advolat agmen,
surgentemque suas in plantas Cingara trovat.
Non aliter rugit leo, cazzatore feritus,
quando, canes inter seu corsos sive molossos,
115 unguibus et morsu carnarum frusta minuzzat,
sicut alhora facit Cingar, quem Falco secutus
mazzatas orbi nunc huc, nunc dirrigit illuc.
Hi duo ben stretti simul agmina grossa fugabant,
ante suamque iram voltabant terga ladrones.
120 Baldus at interea distemperat ense Lyronem,
atque sui similem iam nudum fecerat armis
et nisi Fracasso trarupta haec gara fuisset,
absque ullo dubio finisset vita Lyronis.
Moschinus, Centaurus item, Philofornus in uno
125 groppetto stricti spegazzant sanguine terram,
atque coradellas, milzasque ad sydera iactant.
Nullus alhora quidem remanebat supra galaeas,
omnes in terra, tam mori quam zenovesi,
combattunt, multosque alios Centaurus in undas

- 530 iecerat, inde suis tornarat ferre socorsum.
 Verum Giubertus, spatians in littore solus,
 se viat ad fustas, intrat, nullumque retrovat,
 et velut imbellis, nec usatus in arte scrimandi,
 cernit et horrescit tantam guardare bataiam.
- 535 Per nubes ingens hastarum fractio bombat,
 perque sinum ponti vocum fragor altus eechat.
 Fiunt squarzones carnis, fiuntque cruoris
 flumina, de mortis hinc inde fiuntur acervi.
 More bechariae pulmones, viscera, trippae,
 540 atque coradellae, panzae, ventralia, milzae,
 arboreis ramis pendent, herbasque cruentant.
 O crudas bottas, o vulnera digna Rinaldo,
 millibus o doctis cantanda Maronibus acta!
 Hic ferit, hic reparat, taiat iste, sed ille taiatur.
- 545 Squarzatas maias, tridasque omnino piastras
 cernebas, avibus similes volitare per auras.
 Ad bassum volucres tanto pro murmure erodant,
 seque trabucantes fasso meschiantur in uno.
 Et cervi et lepores extra boschalia saltant,
 550 piscesque attoniti bacchantur in aequoris imo.
 Et iam corsari voltant calcagna fugaces,
 instant nostrates miseram cazzare canaiam.
 Non tamen interea laxatur cauda Fracasso,
 qui clamans socios commandat linquere guerram,
 555 atque ad vodatas raptim properare galeas:
 nam fare vult bellum tractum, dignumque corona.
 Tunc omnes rati, non posse tenere Fracassus
 amplius ingentem codam, quae lubrica muzzat,
 ut muzzat manibus nequiens anguilla teneri,
 560 concurrunt, veluti cernis concurrere gentem,
 quae versus Paduam cupiens andare per amnem
 Brentae, qualcunam mirat discedere barcam,
 de cuius prora navarolus cridat: — A Pava. —
 Baldus mandatum negat exaudire Fracassi,
 565 spernit ab impresa guerrae se tollere fortis

campo, nec mortem curat mercator honoris.
 Si cum destrezza valeat fortezza coëllum,
 decrerat contra Lyronem vincere pugnam.
 Iamque gigas tanto caudam conamine torquet.
 570 quod, dum torta caput voltat balena Fracassum
 boccatura, velut boccatur bona cagna leprettum,
 illico dimittit caudam, caput illico brancat;
 inde pedes mittens, veluti si strangulet ocham,
 quattuor in crollis testam de tergore spiccat.
 575 Ecce mari medio pigritatim littora circum
 incipiunt callare, simul surgente profundo.
 Insula disparet, quam portat bestia secum,
 et quisquam pedibus sentit mancare terrenum;
 580 dumque bisognat aquis mergi, desiderat alas,
 in moia quoniam se trovat habere culamen.
 Iam maris in fundo se se balena stravaccat,
 boscorumque trahit secum sex mille biolcas,
 per quos discurrunt pisces, novitate gioiscunt.
 saepe cachinnantes rident: pars incubat ulmis,
 585 parsque capellutas mangiant de robore giandas.
 Miranturque capros, lepores, cervosque negatos.
 nec minus humanas facies, bustosque taiatos,
 et carnes, modo quas Baldi fecere sodales.
 At super innumerae testae sofiane videntur,
 590 arma, trabes, tavolae, capannae, millia rerum:
 antea saltarant barrones supra galaeas,
 atque zenovesi, quanti de caede supersunt.
 Hi cuncti pariter fustas insemma tenebant,
 ad quarum spondas, dum se attaccare volebant
 595 corsari miseri, pietosa voce cridantes,
 seu respingebant urtis et calzibus illos,
 sive trabant susum per orecchias, perque capillos,
 donec complissent remos, bancasque vodatas,
 atque cadenatis pedibus statuere nodaros,
 600 qui tam desconcis usantur scribere pennis.
 Fracassus menat piscosa per aequora brazzos;

ingentesque facit cumulos, dum nodat, aquarum,
 scindit eos manibus, gambasque racoltus inarcet,
 inde viam faciens calcagnis aequora pulsat,
 605 et puntando pedes, sofiandoque gutture pleno,
 non tempestatem pelagi facit ille minorem,
 quam Borra et Gregus, sibi contrastante Sirocco.
 Dumque natat, casu vel sorte guidante, Bocalum,
 qui nil mangiarat, retrovat sine fine bibentem,
 610 cui quasi tripparum compleverat unda misuram.
 Protinus hunc mittens in summo vertice campat,
 nec mancum Boccalus erat securus alhoram,
 quam castellanus seu Mussi, sive Salei.
 Hippol fertur equo gaiarditer extra profundum,
 615 sustinet aequor equum, sed equus quoque sustinet ipsum
 Hippola, cui tantum schinchae bagnantur ab undis.
 Cingar in excelsa maioris puppe galeae
 stabat, et ad Baldum frezzosa mente cucurrit.
 — Me miserum — clamat; — num Baldus forte sotacquam
 620 piscibus esca fuit? pro dii, qui fata guidatis,
 iustitia haec vestra est? tali ratione guidantur
 fata hominum? Non, non, stellis incago ribaldis:
 incago Marti, Phoebo, totaeque canaiae.
 Et mihi recrescit non scribere posse corezas,
 625 in vestrum quoniam dispregum grande volumen
 dictarem, plenum de centum mille corezis.
 Non dii, sed potius vos estis merda diabli.
 Est sine cervello populus, qui pazzus adorat
 vos, seu beccones ravaiosos, sive bagassas,
 630 aut imbrigos, homicidas, aut rofianos.
 Nonne Venus meretrix totius publica gentis,
 nonne Iovis soror est Iuno, contraria Troiae,
 Iuppiter accepit tamen hanc pro uxore gaioffam?
 An poterant bastare Iovi de mille puellis
 635 cinquantae numero? centae? tandemque tresentae?
 Bestia matta fuit, qui te laudavit, Homerus,
 menchionusque Maro, nec non scola caetera vatium.

Ecce tibi ficcas facio, stronzisque ledammo.
Cancar te mangiet, penitus restante niente,
640 qui totum tantis implesti fecibus orbem.
Dic mihi, merdipotens o Iuppiter, ut quid ab omni
gentili vulgo totius factor Olympi
esse putabaris? cum sit quod adulter, avarus,
quod stuprator eras castarum boia sororum?
645 Taiasti patri genitivos, ladre, sonaios,
ut non stamparet plures tribus ille fiolos.
Stuprastique tuam post haec, manigolde, sorellam.
Sforzasti Alcmenam, propter fabricare gigantem,
qui palmam semper vastis in rebus haberet;
650 hunc tamen una uno stravit muliercula sguardo,
ac in guarnello fecit filare gazanum.
Tu quascumque tuis oculis, gaioffe, placerent
seu consanguineas, seu non, sine iure, puellas
turpabas, faciens asinaliter omnia secum.
655 Ergo (si vivis) possis tibi rumpere collum,
postquam sic nobis crudelia fata ministras,
postquam virtutum Baldus candela stuatur.
Talia dum Cingar iactat, renegatque batesmum,
Fracassus guardans coelum, sic ore braveggiat:
660 — Iuro per hunc sacrum, quod porto in fronte, batesmum,
perque illum ventrem, qui me sborravit in orbem,
tantum cercabo per montes, saxa, cavernas,
per sylvas, boscos, per valles, flumina, terras,
mox diavorum per tecta, per antra, per amnes,
665 et si conveniet per celsa palatia coeli,
donec seu vivum, seu mortum, sive malatum
inveniam Baldum, cum quo vel vivere semper
in coelum statuo, vel sub stigialibus umbris.
Sed prius arripiam Plutoni regna gaioffo,
670 cuius de testa pavidam streppabo coronam,
subque meo stabit sceptro diabolica proles. —
Mox ait: — O comites. animum deponite moestum.
Ut vindicemus Baldum tantummodo restat.

- Me seguitate, precor, nigrumque calemus ad orcum. —
 675 Dixerat, atque omnes capitanos chiamat in unam
 maiorem fustam, reliquasve sequire comandat.
 Egressisque undas finaliter, aequora lassant,
 Fracassusque rapit sumpto bastone viaggium.
 Moschinus seguitat, Falchettus, et altera turba.
 680 Cingar vult solus cighilinum stare dedretum,
 si mare fortassis tret morta cadavera ripis,
 ipsius ut Baldi det membra negata sepulchro.
 Centaurus remanet cum Cingare, caetera squadra
 non sine ploratu vadunt post terga gigantis.
 685 Quisque suam vitam non binas stimmat ofellas.
 In qua parte via est magis aspera, tenditur illuc;
 nil curant spinas, nil curant saxa, ruinas,
 nil tempestates, pluvias, nil frigora, caldum,
 nil tigres, apros, nil serpas atque ladrones.
 690 Omnibus his, quae saepe trovant, gaiarditer obstant.
 Si retrovant, mangiant; si non, — Patientia — dicunt.
 Ad grandis tandem radices montis arivant,
 quem appena queant ertum superare camozzae.
 Non saliunt illum, tenebrosa sed ora cavernae
 695 intrant impavidi, montagnaequae antra busatae.
 Cercat iter pedibus, vadens Falchettus avantum,
 insecnatque alios, quo debent ponere plantas.
 Est opus, ut gobbo Fracassus tergore vadat,
 nam grandazzus homo daret ipsa in saxa zucadas.
 700 Cingar at interea per longam solus arenam
 ibat, passeggiando pedes, grattandoque testam,
 et ficcans oculos in terram plorat amicum,
 quo sine scit certe non vivere posse quatrhoras.
 Saepe sibi stesso cazzasset in inguina stoccum,
 705 praesens Virmazzi nisi tunc persona fuisset.
 At tandem gravis ecce venit de longe cavallus,
 ille cavallorum meliorum maximus, ecce
 Spezzacadena venit, portans se fluctibus extra
 fortiter, inque suo (quis baiam non vocet istam?)

- 710 inque suo dorso duo grandia corpora gestat:
scilicet in groppam Baldum, arzone Lyronem;
nam Baldus, quum sensit aquas subcrescere, cumque
Lyronus subito voltasset fraena cavallo,
non se curarunt coeptam finire bataiam,
715 quod nimis importat barronibus ire negatum.
Baldus it in groppam saltu, brazzatque Lyronem,
cui Lyro datque manum, dat verbaque dulcia, dat cor,
amboque contraris fiunt in rebus amici,
hostes quippe facit fratres commune periculum.
- 720 Spezzacadena ruit, cuius tantummodo musus
apparet, testaeque hominum modo supra videntur,
et modo sub latitant, velut usat mergus et ocha.
Peiorem sed Baldus habet, stans retro, pitanzam:
saepe trapozzatus gorgadas tirat aquarum.
- 725 Is tamen alto animo divinum sperat aiuttum.
Cingar, id aspiciens, sperat, clamatque sodalem,
monstrat ei digito cosam de longe nodantem.
Quid sit enim, nescire datur, quia copia vistae
deficit humanae tam longos currere tractus.
- 730 Centaurus tamen ipse cito se cazzat in aequor,
parte cavallina nodans, tandemque rivatus
gurgite qua medio iam Spezzacadena fiatum
spingebat grossum, nimiae sub pondere somae,
suscipit extemplo Baldum, supraque groperam
- 735 hunc tirat, allevians straccati dorsa cavalli.
Prospicit haec Cingar, sentitque per ossa medullas
discolare suas, ut cera liquescit ad ignem.
Gustat enim tantam dolzuram intrinsecus, ut non
in brenta mellis voluisset habere culamen.
- 740 Denique perveniunt omnes ad littus arenae.
fit novus hic gustus basorum, fit nova festa,
mille carezzinae fiunt plus zuccare dulces.
Baldus amorevola sic sic piat arte Lyronem,
ut Lyro disponat Baldum seguitare per ignem.
- 745 Venerat ad ripam nec non gaiarditer Hippol,

- cui iacet appressum sellis Rocaforta bagnatis.
 Hunc Lyronus adit, strictumque abrazzat, et inde
 supplicat ut sortis voiat incagare travaio,
 seque valenthomini penitus committere Baldo.
- 750 — Sum contentus — ait, — faciam quaecumque co-
 [mandas. —
- Quo dicto, ad Baldum brazzis currebat apertis.
 Baldus eum subito sembiante aprendit alegro,
 germanosque sibi forti charitate cadenat,
 pro quorum forzis non mundum prezzat un aium.
- 755 In Rocafortae post haec se arzone piantat.
 Lyronus charum non lassat Spezzacadenam,
 Hippol it in sellam Pardi, Philoformus at ipse
 Centauri iussus groppas montavit equinas.
 Cingar nil curans, stafferi more, pedestrat.
- 760 Iamque recedebant, quando sibi trenta galeae
 in mentem veniunt, quas sic sine rege relinquunt.
 Baldus Lyronem, fratrem quoque saepe pregavit,
 ut classem tantam, pro seque suisque, nequaquam
 prorsus abandonent: satis est quod ametur ab illis.
- 765 At nec Lyronus vult hoc audire, nec Hippol,
 ac minus hanc voluit Philoformus prendere curam:
 tanta sodalicii calamita tiraverat illos.
 Ergo abeunt, fustasque omnes, gentemque relinquunt,
 nam nimis importat mistatem linqere Baldi.
- 770 Solus it ad staffam Cingar, solusque pedestrat,
 donec villanum qui binos menat asellos
 obvius incontrat, pensatque robare coëllum.
 Ast ille, ut vidit soldatos, protinus altrum
 brancat iter, sylvaeque asinos per devia cazzat.
- 775 Cingar eum chiamat: — Quo, quo, sta, scolta, gazane.
 Scolta parolinam solam; sta, dico, bonhomme. —
 Cui respondet homo: — Blabla, chiz, felchena, gozca. —
 Sic parlans, cursum duplicans calcanea menat.
 — Quo diavol abis? — respondet Cingar: — adessum
- 780 te faciam gustare tuam, villane, paciam. —

- Quo dicto, insequitur clamans tutavia: — Vilane
 tangar, ni smontes, pentibis; scende, gaioffe.
 Lege comandatur nostra, quod quisquis habebit
 sive duas tunicas in dossum, sive gabanos,
 785 det male vestito seu quellum sive quelaltrum.
 Non aliter quicumque duos menat ante somaros,
 iure viandanti donare tenetur asellum. —
 Rusticus exurlat, neque vult smontare iumentum.
 Non inthesus ait: — Flep, chelp, cocozina, boaster. —
 790 Dumque suas similes baias sbraiando frequentat,
 Cingar eum currendo rivat, caudamque somari
 corripit, inde trigat, fossumque gaiardus in unum
 patronem ac asinum, sociis ridentibus, urtat.
 Quo facto, subitum spiccat de littore saltum,
 795 supraque colaltrum balzat leggiadrus asellum.
 Iam non francesum sub se voluisset ubinum,
 non orecchiutas quas mulas Roma cavalcat,
 nam portantino passu trampinat asellus,
 foiadasque paret pedibus taiare minutim:
 800 tichi tich et tichi toch resonat per mille lapillos,
 ponitur in fallum pes nunquam parvulus, et non
 pontigero suffert costas sperone tocari,
 nam subito calcem laxat, pariterque corezam.
 Miraculum, si asinus tret calzos absque corezis!
 805 Ergo inter comites orta est non poca voluptas;
 dum spronat Cingar, mollat celer ille fiancum,
 et caput in gambas ficcans de retro levatur,
 unde bisognabat Cingar tommare deorsum,
 atque super littus maiores prendere bottas,
 810 quam si frisonis caderet de arzone cavalli.
 Talibus in festis compagni tempora passant,
 donec arivarunt ubi maxima surgitur alpa:
 alpa columna poli, quae saxi culmen aguzzi
 ficcat in aethereas sedes, ac sustinet astra.
 815 Haec lunae montagna quidem chiamatur, et illic
 ad fundum socii magnam reperere cavernam,

totaque per circum grottis montagna busatur.

Centaurus norat vestigia pressa Fracassi,
terribiles quoniam monstrabat arena pedattas.

820 Cuncti gaudentes statuunt sequitare gigantem.

Baldus smontat equum, smontat Lyronus et Hippol.

Cingar asinaster, reliquis derdanior, inquit:

— « Qui stat retro seret portam », proverbialia dicunt.

LIBER VIGESIMUS PRIMUS

Venimus ad pavidum Malamocchi denique portum,
gurgite qui medio fert centum mille diablos,
naviculamque meam fluctu sorbere menazzat.
Contra fortunam grandis matezza videtur
5 spingere schirazzum, quando est garboius in undis.
Ergo ego quid faciam? spicchetur ab arbore velum,
butteturque giusum maioribus ancora soghis.
Non bastat nobis animus transcendere passum,
passum tam durum, tam horrendum, tamque cativum,
10 in quo multoties barchae gentesque negantur.
Non mihi sufficiens cor est, non circa coradam
aes triplex, ut grande velim tentare periculum.
Impegolata pocum sub fundo navis, ab omni
parte forata, cagat stuppas, aperitque fenestras.
15 Ergo inquam, quid nunc faciam? timidus ne redibo?
Semper difficilis est scortegatio caudae.
At quia non modicum video mihi nascere scorum,
qui iam vogarim tercentos mille miaros,
non formidarim cagnae latramina Scillae,
20 non me terruerit rabies ingorda Carybdis,
et Malamochaeos trepidem tentare diablos?
Fac animum, paveasque, Striax mea Togna, nientum.
Grandis erit (confesso quidem) straccatio schenae,
dum contra pegoras opus est intendere brazzos.
25 Ergo sub infernas Baldum sociare masones
est opus, o Musae, populosque catare stryarum,
quos maris in fundo strya Gelfora sola governat.

Ibant obscuri Baldus, Baldique seguaces
 nigra cavernosae peragrantes clymata tombae.
 30 Nec mirum si dant crebras per saxa zucadas,
 ac per inaequales petras si schinchibus urtant.
 Quapropter rident, animoque feruntur alegro,
 et boncompagni sua damna libenter abrazzant.
 Non procul ante meant alii duo tracta balestrae,
 35 scilicet insemmam quattri, post terga Fracassi,
 qui testam ruptam banda portabat in omni.
 En sentit tandem post se pistare cavallos:
 quid sit, avisatur; cridat: — Ola, manete pochettum,
 audio cum ferris contundere saxa cavallos.
 40 Numquid erit Centaurus, equi cui forma dedretum est? —
 Vix ea finierat, Cingar veniendo, cridabat:
 — O o, Falchette, o o, Fracasse, Bocale. —
 Giubertus fatur laetus: — Vox Cingaris illa est.
 Expectemus eum; — tunc illi firmiter adstant,
 45 conveniuntque omnes, nec se discernere possunt.
 Fracassus voluit brazzis amplectere Baldum,
 sed tulit in saxo magnum cum fronte garofol.
 Tum quoque Boccalus Baldum toccare volebat,
 et quasi cum digito steso sibi vulsit ocellum.
 50 Cingar ait: — Properate ultra, videamus abyssum.
 Ipseque Falchettus praecedat, guida, caminum.
 Quattuor in voces post haec cantare comenzant,
 nam (velut accascat tal volta) fuere tralorum
 quattuor insemma voces, cantare scientes.
 55 Accipit ut gracili sopranum voce Gibertus.
 Suscipit at firmum Philoforni bocca tenorem.
 Gorga tridans notulas prorumpit Cingaris altum.
 Trat grossum Baldus extra calcanea bassum.
 Quattuor hi varios ita sic andando motettos
 60 cantant, et simili nihilant dulzore fadigam.
 Gorgula phoebaei frifolat magis alta Giberti,
 deque « ci sol fa ut », modulanter surgit ad « ela ».
 Semicromas, minimasque notas sic ille menuzzat,

- ut pratici frollam trinzantis dextra vacinam.
- 5 Longas atque breves Philofornus pectore squadrat,
sustentatque omnem relevata voce camoenam.
Interdum pausas expectat quattuor, octo,
viginti, et trenta, velut est usanza tenoris,
dumque silet, ternis resonat modulatio linguis.
- o Non minus aure canit Cingar, quam voce peritus:
nunc usque ad coelum vadit retrovare sopranum,
nunc usque ad baratrum scalam descendit ad « are ».
Nulla quidem vox est aliorum promptior, et quae
plus notulas nigras crevellet more farinae.
- 5 Baldus at educit tremulo de gutture bassum,
hunc quoque flamengum iurares esse canonem,
nam fundans simulat cannam, velut organa, grossam.
Est sibi pochettum, gamautti tangere cordas,
bassior at giusum canevae descendit in inum.
- o Plus ascoltantum sopranus captat orecchias;
sed tenor est vocum rector, vel guida canentum.
Altus apollineum carmen depingit et ornat.
Bassus alit voces, ingrassat, fundat et auget.
Cantus flamengos, talianos, atque todescos
- 5 hi cantant, quia sic passatur inutile tempus.
Sunt tamen insani quidam, pazzique balordi,
sunt quidam stronzi, dico, bis terque cagati,
qui tam dulcisonis plenam concentibus artem
esse legerezzam dicunt, tempusque gitatum,
- o plusque volunt aut esse asinos aut esse cavallos,
et tamen attracta reputari fronte Catones.
Plusque suam boriā preciant, et ventre pieno,
lardatisque gulae paffis, vultuque botazzi,
praelati insignes dici, quam scire coellum
- 5 seu sit parlandi, seu sit doctrina canendi.
Imo macer quidam bos Chiari, tortus, et omnes
scomunicatus habens materno a lacte diablos
in gobba, hypocritus, gnato, vecchiusque crevatus,
est qui sbaiaffat, gracchiat de hac arte canendi.

- 100 Musica continuo versatur in ore deorum,
 musica concordi fert circum cardine coelum,
 musica nascendo humanos compaginat artus.
 Cur hymnos, psalmos, cur cantica tanta vetusti
 disposuere patres gesiis cantanda per orbem?
 105 cur, dico, antiqui doctores atque magistri
 ornavere libros responsis, versibus, hymnis,
 Kyrie leysonis, Introitibus ac Aleluis?
 Ite genus pecudum, pacchiones, ite gazani,
 vos quicumque fero laceratis dente camoenas.
 110 Cessarant comites cantu, nam Cingaris ipse,
 Cingaris ipse asinus firma cum voce comenzat
 canzonem cantare suam, mostrare volendo
 non minus esse bonam sibi vocem, non minus esse
 cantandi garbum lingua, gorgaque palesum,
 115 quam fuit Agricolae quondam, magnoque Bidoni.
 Vox asini grata est asinis, neque gratior altra
 esse potest, quamvis frifolet Philomena per umbras.
 Ingentem interea strepitum sentire comenzant.
 — Auditis — Falchettus ait. Tunc quisque tacendo
 120 stat chetus, ac longis rumore brancat orecchis.
 Cingar ait: — Seguita, quo te via praevia guidat.
 Fortasse invenies quo causa cridoris habetur. —
 Falchettus paret, tastatque andando petrarum
 passibus intoppos, sociisque annuntiat illos;
 125 et quem Cingar ait, curat captare viazzum,
 namque vias quandoque trovant velut ypsilon ire.
 Quo magis accedunt, sonitus magis ille rebombat,
 et iam vix unus parlans auditur ab altro,
 tam strepitus rumurque ingens assordat orecchias.
 130 Horrescunt omnes, quamvis sint pectore franco,
 seque putant venisse nigri Plutonis ad umbras.
 Denique per quandam fissuram splendulus ignis
 apparet, modicoque viam dat lumine claram.
 Huc Baldus celerans alios restare comandat,
 135 elevat hinc oculos, quantum lux parvula monstrat;

ecce videt portam, vario quae sculta metallo est.
 Accurrunt, placet ire intus: Fracassus in illam
 ter pede chioccavit portam, sed tanta ruina
 fit martellorum quod nil sentitur ab intro.
 40 Impatiens Fracassus eam bis tergore crollat,
 atque cadenazzis ruptis sine chiave recludit.
 Conticuere omnes martelli ferra domantes,
 nec sonat ulterius tich toch incudine pulso.
 Stant ibi ferrari centum, totidemque gaioffi,
 45 qui carbonorum portant in tergore saccos,
 qui quoque manticibus ventosis semper afofant,
 quique domant ferrum martellis atque tenais.
 In pede saltatus, vir grossus alhora pigrezza
 fert testudineam, et tanquam bosaccarus inflat
 50 ingentem panzam, et plenum fece hotazzum.
 Tresque gulae cascant de mento ad bigolis imum.
 Is Baffellus habet nomen, primusque boteghae
 stat faber, e zoppi Vulcani semine zoppus.
 Introit en Baldus, coetu seguitante, bravosus,
 55 ut soldati intrant albergos tempore guerrae.
 Cui Baffellus ait: — Nimium, compagne, superbis.
 Tu ne meam sic sic audes intrare fosinam? —
 Baldus respondet ghignans: — Te affretta, magister,
 expedias bonas armas, comprabimus illas. —
 60 Sic parlans rugat, buttatque sosopra botegam.
 En rursus fabri nudo cum corpore menant
 martellos magnos, candentia ferra domantes.
 Pars facit huc, illuc vivas saltare favillas;
 pars cum manticibus, pars cum carbone fogato
 65 abbrasant durum venti sofiamine ferrum;
 pars elmos limat cristatos, parsque corazzas,
 aggroppantque tridas circum bragalia maias.
 Sunt qui multiformes, velut ars merscalca docetur,
 excudunt ferros pro ramponare cavallos.
 70 Dumque lavoratur, Baffellus praesidet illis,
 dat quibus interdum crustas bastone cotoras.

Sunt omnes nigri, ruginentes, absque savone,
 malque petenati, nudi, plenique pedocchis.
 Nec Baffellus eis lassat mancare bocalum,
 175 nam male ferrari martellant absque bocalo.
 Dumque ita perficitur, parlantque insemma fradelli,
 de penitus finis se se fornire piastris,
 velleque vestiri rutilis per forza corazzis;
 ecce suum Baldus sentit nitrire cavallum,
 180 Lyronusque suum, quos nunc deffora ligarant,
 atque asinus bis sex pontadis protulit — A a. —
 Quid sit, nescitur; currunt ad cernere causam.
 Spezzacadena magis nitrit, raspatque terenum,
 Roccaforta simul magno rumore balanzat,
 185 calzibus et duris cum Pardo marmora spezzat.
 Vult Baldus saltare foras denantior altris;
 sed pede vix posito super aerea limina portae,
 maximus hunc spingit ventus, drentumque rebuttat.
 Obstupuere omnes, iterum vult bravus apertas
 190 transpassare fores, at flatus fortior urtat,
 quem simul et socios alios sotosora butavit.
 Ter sic tentavit, ter sic indreto tomavit.
 Tunc Baffellus ait: — Grandis desgratia vestra est.
 O sfortunati, vos nempe morire bisognat.
 195 Sic sic ausi estis secreta subire deorum?
 nec formidastis grottas intrare dearum?
 Non hic mortales fas est calcare pedattas,
 ni dea concedat vobis Smiralda caminum. —
 Fracassus dixit: — Qui dii, quae Smerdola, quod fas?
 200 Est Deus in coelo, quo lux nitet absque tenebris.
 Vos mage diaboli brutti, lordique stryones,
 qui fugitis radios giorni, qui semper in umbris,
 more civettarum, gufforum, gregnapolarum,
 vivitis, et vos met divos, divasque vocatis.
 205 Iuro tibi: quod non discedam partibus istis,
 donec iter retrovem, quod nos deducet ad orcum.
 Luciferumque tibi patrem, fratresque diablos

discornare volo, totosque relinquere pistos.
 Dic: quod nomen habes? — Respondet: — Tu ne Tiphoeus?
 210 tu ne Briaraeus, quia me deitate securum
 sgomentare putas? Ego sum, qui fulmina magno
 condo Iovi, praesumque istis sine fine cavernis.
 Iuro deos: faciam vestras pentire pacias.
 Hinc uscite foras, praestum: quid statis? an anchum
 215 vultis, ego dicam bis vobis? ite deforas.
 Vos altramenter tot porcos, totque cavallos
 cangiabo, veluti dii transformare cativos,
 malvagosque solent homines in turpia rerum. —
 Cui Fracassus: — Habes magnam, confesso, rasonem,
 220 dummodo, qui faciant illam, retroventur adessum.
 Attamen invenias seu divos sive diablos,
 qui te, quive tuam possint defendere causam.
 Non aliud ius nos, aliud non numen habemus,
 quam cor magnanimum, spadam, mazzamque feratam.
 225 Ergo, quid indusio? nimium parlare codardos
 arguit; arma meis da compagnonibus: ut quid
 me sguerzis guardas oculis? da praestiter arma. —
 Sic dicens, calcem validum vibravit eidem,
 quem smagazzavit rafioli more tenelli,
 230 merdaque corporeis cunctis de partibus exit.
 Hinc alius, terrere putans bravegiando guereros:
 — Praesti — ait, — o famuli, quid statis? prendite tela
 scazzemusque istos temeraros extra fosinam.
 Exite, o tristes asini, gentesque ribaldae. —
 235 Ac ea dum parlat, martellum corripit unum,
 et martellatam dat Baldo supra cerebrum.
 Quando fabri nudi zuffam videre comenzam,
 expediunt raptim martellos atque tenaias,
 parsque graves limas, chiodos et azale fogatum,
 240 hisque armis audent mastris se opponere guerrae.
 Ridebat Baldus, nec fodro educere stoccum
 se dignat, quamvis nesplum gustaverat unum.
 Quamprimum festinus eos Boccalus asaltat,

- seque valenthomum nuda inter corpora monstrat.
 245 Sed poco in spatio cuncti periere ferari,
 sunt etenim nudi: ceu fresca povina taiantur,
 nec per miracolum mansit, qui viveret, unus.
 Spezzacadena intrat per apertas denique portas,
 ruptaque de collo pendeat soga cavezzae.
 250 Se se cum Pardo cantonem tirat in unum.
 Roccaforta tamen sentitur calcibus extra,
 qui pistando petras frangit, qui boffat et hinnit
 more cavallorum, quando fit gara tralorum.
 Tunc Fracassus, equo cupiens praestare socorsum,
 255 vult exire foras, sed grandis ventus in illum
 ecce ruit, vastumque facit retro ire gigantem.
 Baldus ait: — Certe guastabitur ille cavallus. —
 Respondet Cingar: — Si sic fortuna repugnat,
 quid nostras ultra cercamus rumpere testas? —
 260 Hoc dicens, sotosora domum voltare comenzat.
 Giubertus ponit carbones, excitat ignem
 manticibus, rossasque facit dare lumina bronzas.
 Lyronus retrovat vivo de marmore saxum,
 quod removet, speratque aliquem accatasse thesorum.
 265 Ecce repentinus fit terrae motus, et antra
 undique tota sonant, faciuntque stupire barones.
 Attamen interea saxum Lyronus abrazzat,
 mox levat, et buttat per portas extra fosinam.
 Ecce drago (horresco referens) longhissimus intrat,
 270 intratusque ruit propter squarzare Lyronem,
 qui sic arditus fuerat scoprire cavernam,
 qua latet haeroum pretium, palmaeque ducarum.
 Tunc causa hic patuit, quare tres ante cavalli
 saltabant fremitu, quos luridus anguis agebat.
 275 Hunc tamen accensi, tractique insemma, cavalli
 calzibus assaltant, morsu, pedibusque davantis.
 Nil drago deffendit se fortes contra cavallos,
 imo venenoso cercabat dente Lyronem
 sternere, dum grottam vult ille intrare scovertam.

- 280 Baldus et Hippol ei currunt praestare socorsum.
qui contra bissam crebro deffenditur ense.
At focus interea morzatur flamine venti,
quo tenebrae totum penitus rapuere lusorem,
nec possunt socii proprias cognoscere fazzas.
- 285 Baldus ibi clamat: — Nihil, eia, timete, barones.
Nostra quidem virtus magicas non extimat artes.
Sed precor intantum (quia sic lusore caremus):
nemo menet spadam, ne mutua vulnera dentur.
Sola cavallorum sit guerra incontra dragonem. —
- 290 Sic ait, atque animat stimolanti voce cavallos,
ut stimulare canes in porcos saepe solemus:
qui, nunc mordendo, nunc calzos trando, domabant
foetentem dragum; quamvis non vistus ab illis
quaeritur ad nasum solummodo, namque cavalli
- 295 nil penitus possunt tenebris discernere foltis.
Pardus agit calzis, nec lassat prendere flatum;
Roccaforta tenet portam, prohibetque volenti
se scampare fugam, tenet ac per forza dedrentum.
Ille sed interea, nigrum vomitando venenum,
- 300 sibilat, et se se tumefacto gutture gyrat.
Porrigit attentas quisquam compagnus orecchias,
interdumque suas per gambas ire tralorum
sentit, eumque procul sospingit calce Fracassus.
Omnes coguntur nasum stoppare, nec oybo
- 305 dicere tempus habent, tantus iam puzzor amorbat.
Tandem non potuit plus Spezza tenere catena,
Spezzacadena dragum lassat scampare tirantem.
Ille viam liber scapolat, seguitantque cavalli;
alter cum calzis agitat, sed morsibus alter.
- 310 Ille fatigatus sibi iam ingrossare flatum
sentit, et intornum bassis volat anxius alis.
Fracassus validum menaret saepe tracagnum,
sed timet aut socios aut desertare cavallos.
Pardus, habens animum furiatum contra nenuigum,
- 315 dum tirat calzum, percusso Cingare, fallat.

- Cascat humi Cingar, Pardusque retornat, et ipsi
 Boccalo supra schenam saltavit adossum.
 — Heu — Boccalus ait, — succurrite, namque butavit
 me sotosora draco, magis imo diabolus extat. —
 320 Respondet Cingar: — Patientia, contra doverum,
 contra meam voiam patientia, cara brigata.
 Me quoque nunc fecit saligatam rumpere culo. —
 Giubertus ridet. — Rides, Giuberte, facendam
 istam? — Cingar ait, — mihi nulla est voia grignandi.
 325 Scilicet hic habeo ventosas atque cirottos,
 cum quibus acceptam possim medegare schenadam. —
 Talia dum placidis mottis baronia solazzat,
 egreditur cifolans officinam denique serpens,
 quem Rocaforta suis calzis prohibere nequivit.
 330 Ille cavernosas vadit stridendo per oras;
 dumque sequire parant guereri, protinus ecce,
 ecce fores bronzi, portaeque serantur apertae.
 At pede cum dextro, vasconum more, Fracassus
 currit, et ad terram, scarpato cancare, mandat
 335 cuncta sotosopram, clamans sic voce tonanti:
 — Me seguitate ducem, quo nobis nostra codardis
 forcia smarrita est? ubi nostra prodezza, diavol? —
 Sic ait et signans se se, ruit extra botegam,
 quem non ulterius ricolavit forcia venti.
 340 Tunc illi imbrazzant scudos, brandosque filatos
 disfodrando, foras armato pectore balzant.
 Hos quoque destreri drittis seguitantur orecchis,
 mortifer at dragus tenebrosa per antra vagatur,
 tumbarumque cavas cifolis ingentibus explet.
 345 Ad quorum strepitum socii vestigia drizzant,
 tantonesque abeunt, quaeruntque per orba draconem,
 quem vel habere volunt mortum vel perdere vitas.
 Tum novus exoritur rumor, tantusque bagordus,
 ut non esse putent nisi centum mille diablos.
 350 Vox confusa procul loca per scurissima bombat,
 quae venit innantum sensim, crescitque gradatim.

Est id cunctarum rabidissima schiatta ferarum;
 quaeque suas reddit voces, ut usanza ministrat.
 Dat leo rugitum horrendum, lupus elevat urlos,
 355 bos bu bu resonat, bau bau mastina canaia,
 nitrit equus, nasoque bufat, raspatque terenum.
 Sgnavolat et gattus, et adirans eiulat ursus.
 Mula rudit, mulusque simul, tum ragghiat asellus,
 denique quodque animal propria cum voce favellat.
 360 Hi pariter celerant incautos contra guereros,
 duraque cum rabidis afferrant morsibus arma.
 Si manegiare volunt spadas, est grande periculum
 ne sibi medesimis mortalia vulnera figant.
 Quisque suum corpus sentit morderier, atque
 365 per tenebras ullam nescit comprehendere cosam.
 Longa cavernarum via, nigris plena latebris,
 tomboat istarum vario cridore ferarum.

Fantasticarat multo iam tempore Cingar,
 quam retrovare guisam possit dare lumen ad orbos.
 370 Invenit ascortus, gratans sibi denique testam,
 commenzatque petras azzalo tundere spadae:
 quae, quia spagnola est finissima lama, favillas,
 per cecos passim busos facit ire micantes
 et pocho alquantam praestat lusore vedutam,
 375 unde avisantur saltem, gnarique fiuntur
 compagni, si stent sibi retro aut ante diabli,
 namque diabli erant, induti membra ferarum.
 In quorum medio Baldus se primus afrontat,
 ignudoque feras brando smembrare comenzat.
 380 Fracassus, pariter, longe bastone butato,
 cum manibus tantum brancat, perstringit, afogat,
 atque caneggiatos duris necat unguibus apros.
 Cum manibus, dico, tantum, cum dentibus atque
 squarzat, et in tepido se totum sanguine sbroiat.
 385 Virmazzus, nec non iunctus Philoformus apressum,
 contra duos tauros magnam coepere baruffam.
 Cingar crebra menat per duras vulnera cotes,

- quem drago predictus post schenam falsus asaltat,
vultque vetare illum ne sic det lumen amicis.
- 390 Clamitat altorum Cingar; Moschinus aiuttat,
et spadam abiiciens, illi se buttat adossum,
per collumque tenens, manibus stringendo, cavalcat.
Serpa, viam currens, Moschinum tergore portat.
Viderat id factum Falchettus, donat aiutum,
- 395 insequiturque cridans: — Quo te, Moschine, diavol,
quo, Moschine, drago te portat? smonta, miselle,
nanque tuae timeo vitae, cito, salta deorsum. —
Moschinus non audit eum, sed fertur ab angue,
quem validis pugnis sempre ferit inter orecchias.
- 400 Ecce ambos raptim volucer Falchettus arivat;
ut giusum balzet, crebro clamore monendo.
Moschinus vero, post se cum sensit amicum,
quadruplicans animos, tam fortiter ilia serpae
stringit, ut illa cadat terrae, mancante fiato.
- 405 Falchettus subito per dextram zaffat orecchiam,
serpentemque retro nunc huc, nunc protrahit illuc;
Moschinus stat firmus equo, calcagnaque menat,
cumque manu armata quanto tampellat et urtat;
se retrahit serpens, nec vadere curat avantum.
- 410 Non aliter quum vacca neci sit tracta becaro,
plus redit indretum, quo plus guidatur inanzum,
squartatas quoniam cernit de longe sorellas,
inque cruentatis pendentia membra cavecchis.
Cingar ibi assistens totum dentaverat ensem,
- 415 qui iam non brandus sed dentea sega videtur.
Non tamen e saxis flammis excudere cessat,
exiguosque suis sociis praestare lutores.
Ipse drago noscit se mortum, protinus altram
vertitur in spetiem, quoniam (mirabile dictu)
- 420 quae nunc anguis erat, formosa putina videtur,
cui nomen Smiralda fuit, de gente luparum.
Cascat Moschinus, dum sub culamine longa
schena deest, formamque piat drago ille novellam.

Falchettus stupuit, cuncti mirantur in illam,
 425 a capite ad plantas indutam vestibus albis,
 quae manibus librum retinet, mussatque parolas.
 seque coprit latitans ne sit compresa baronis.
 Sed rapit in socca Falchettus praestiter illam,
 cui fugit e manibus vestis; Falchettus, osello
 430 praestior, hanc iterum per trezzas illico zaffat,
 medesimoque actu scarpat de pectore librum.
 Admiranda nimis comparuit ecce facenda.
 Vix Falchettus eam raperat, librumque serarat,
 omne repentinas animal se scampat in umbras.
 435 imo abeunt in frotta simul sex mille chiapini.
 At Smiralda cridat, planctumque comenzat amarum,
 Falchettumque rogat supplex, sic ve: — Ayme — lo-
 [singat, —
 ayme ego, non curans hominum consortia, vitam
 his teneo castam grottis, servoque pudorem.
 440 Ah miserere tuae famae, Falchette, nec istud
 dignum laude putes, teneram offendisse putinam.
 Quid facias de me, quae sum muliercula? de me,
 quae sum de numero nympharum Palladis una?
 Ergo, precor, voias toltum mihi rendere librum,
 445 perque meam me andare viam permittere fas sit. —
 Talibus ingannans, Falchettum porca carezzat,
 barbozzoque eius digitis putanella duobus
 fat squaquarinellum, velut est ars vera piandi,
 sive carezzandi menchiones atque dapocos.
 450 Venerat huc Baldus, Cingar, cunctique barones.
 Hique simul quantum sit bella fiola stupescunt:
 alter ait: — Scelus est bellam ammazzare putinam; —
 alter ait: — Scelus est bruttam scapolare putinam. —
 Dum tamen hanc Falco, mossus pietate, parecchiat
 455 linquere, quae vadat quo se sua voia comandat,
 dumque putat secum proprii dishonoris afettum,
 ecce procul vox alta tonat, cum voceque lumen
 apparet radians, quae clamat: — Prendite rursus,

prendite, barrones, lordam foedamque bagassam.
460 Mundus namque omnis tali pro peste ruinat. —
Lyronus repiat subitus per colla puellam,
quae se de teneris Falchetti solverat ongis,
hanc ve tenet firmam, donec barbatus arivat
illuc vecchiardus, similis gravitate Catono,
465 qui primum laeta compagnos fronte salutat.
Mox iubet, ut voiant magicum sibi tradere librum.
Illa statim cridat: — Ne des, Falchette, quadernum.
Iste malus vecchius vos ingannare parecchiat. —
Cui senior conversus ait: — Strya pessima, iam iam
470 tempus avicinat, quo debes rendere contum
de tot perdutis animis, ad averna gitatis
pro te, proque tuis paribus de prole stryarum.
Dic, meretrix Satanae; dic, concubina Chiapini:
dic nunc: quae pars est? dicis, te Palladis unam
475 de nymphis, cum sis Porta ipsa Comasna Milani,
per quam tot gentes vadunt redeuntque frequentes?
O nimium te te passa est vindicta Tonantis;
quam dare iam poenas, quam iam decet ire sub orcum.
Eiice nunc, Falchette, librum, nunc eiice pestem,
480 carrognamque orbis totius et aetheris oybum. —
Falchettus Baldum guardat, cui Baldus acennat
barbato parere seni. Falchettus arenae
librettum gittat, nec apena butaverat illum,
ecce repentinus strepitus, motusque tereni,
485 turba diavolorum properant, zaffantque ribaldam,
quae meschina cridans tunc strassinatur ad orcum,
cumque putanabus aliis, sex millia voltas
per quancunque horam, cibus est et fezza diabli.

LIBER VIGESIMUS SECUNDUS

Nunc bastum caricare tuum, mea mula, gravoso
est opus incarico, sub quo sudando cagabis,
atque fachinando foenum speltamque padibus.
Tu mihi monta susum, tu mecum, Grugna, cavalca,
5 nanque necessamur coeptum complere viaggium.
Malferrata licet pedibus sit chiuccia davantis,
importanza tamen multa est acatare poëtam,
illum barbatum, vecchium, grassumque poëtam,
quem praecedentis sub fine voluminis esse
10 dixisti apparsum Baldo, Baldique brigatae.
Ut tamen ad plenum vatis chiarezza cotanti
nota sit, historiam primo repetamus ab ovo.
Est lagus Italiae, Degardam nomine dicunt,
quem mea cantavit soror olim Gosa Maderno
15 tempore quo Gardon vastabat regna Monighae,
inque Rivoltella cathedrabat papa Stivallus.
Hoc de ventre laghi grandis flumara cavatur,
quae, qua Pescheriac rocchae fortezza menazzat,
trottat praecipiti per pascola virda camino.
20 Menzus habet nomen, qui fregat moenia Godi,
donec Mantoae muros circumfluit urbis,
parque fit oceano, quum vastis calcitrat undis.
Ast ubi perque urbem properat, circumque muraias,
ventronesque menat zosum, cagatoria purgat,
25 en iterum stringit ripas, fit flumen, et ancum
currit ad ingentem retrovare Governolis arcem.

Primus ille tamen, quam torquet currere, factus
de pelago flumen, binas trovat ecce nemigas
per scontrum terras, quas inter Mintius ipse
30 defluit, atque tenet spartitas more luparum,
quae rapido vellent addossum currere morsu.
Sic Hosthya Padi Revero spartitur ab undis,
sic Stellata sedet Figarolo sgiunta per amnem.
Illas ergo inter terras sua flumina Menzus
35 fert vaga, ne vastis meschientur cuncta ruinis,
et male dispostos rabies diabolica stighet.
Altera stat valli, chiamata Pyetola dextrae.
Altera stat monti, chiamata Cipada, sinistro.
Illa bravat contra totos, ut Roma, paesos;
40 ista suas spresiat, veluti Chartago, brauras:
unde piat forzam capitalis guerra tralorum.
Sed quia Virgilium studiosa Pyetola vatem
gignerat, et se se decorarat nomine tanto,
morsibus invidiae marcebat flegma Cipadae.
45 Omnibus impresis nolebat cedere mundo,
hoc solo in factu sibimet Cipada corozzat:
quod nullis esset penitus fornita poëtis.
Quid facit? eligitur, sancto mandante senatu,
ambassador, habens lettras magnumque saperum,
50 qui doctoratus totum messale sciebat.
Is Curtatonis de portu ad regna gregorum
pervenit, et claram Nigroponti fertur ad oram.
Protinus accurrunt gentes, magnumque Cipadae
ambassatorem multo sumpsere triumpho.
55 Postea, quid tandem vadat faciendo, rechiedunt.
Ille sibi poscit guidam, qua ductus arivet
mons ubi Parnassus forat alto vertice lunam,
namque habet ut Phoebos parlet, Phoebique sorellis.
Praestiter admissus fuit ambassador ad undas
60 belorophontaeas, et, factis mille carezzis,
ambassariam scoltavit Apollo Cipadae.
Quae fuit: ut, veluti de vate Pyetola tanto

- Virgilio gōdit, sic magna Cipada poētam
 possideat talem, qui nervo carminis ipsum
 65 non tam Virgilium, sed Homerum buttet abassum,
 qui nec sint digni sibi nettezare culamen.
 At Phoebus, reputans cosam maturiter omnem,
 sic tandem responsa dedit: — Diversa metalla
 sunt, quae diversis soleo partire poētis.
- 70 Cui datur argentum, cui stagnum, cui datur aurum,
 fluxile cui plumbum, cui tandem cagola ferri.
 His de materiis magazenus noster abundat,
 praeter quod solos per Homerum, perque Maronem
 scattola vodata est auri, nec dragma remansit.
- 75 Illi poltrones sicophantae cuncta vorarunt,
 nec migolam fini liquere nepotibus auri.
 Si mihi Pontanum proponis, Sanque Nazarum,
 si Fracastorium, si Vidam, sive Marullum,
 crede mihi, alchimia est quidquid dixere moderni.
- 80 Qua propter nostrum ne spernas carpere sanum
 conseium, si viſ impresae talis honorem.
 I magis ad sguataros, et clara trovare procazza
 regna lasagnarum, felix ubi vita menatur,
 ocharumque illic verax paradisus habetur.
- 85 Sicut ego hic cytharam pulso, danzantque Camoenae,
 intornumque mihi faciunt saltando coronam,
 sic illic pivam Tiphis sonat intra sorellas,
 quae sibi pancifico faciunt in frotta morescas.
 Huc fretolosus abi, ne migam tarda caminum:
- 90 nullus adhuc illa praecellit in arte novella,
 prima manet siquidem macaronum palma Cipadam. —
 His ambassator sentitis, masticat alto
 cuncta supercilio, Phoebumque rigratiat, inde
 per Zibeltarri strictum canale trapassat,
- 95 oceanumque secans per drittum perque roversum,
 cercat, vestigat, petit hic, interrogat illic,
 donec acattavit montes finaliter illos,
 gens ubi salsizzis vignas ligat, omnis et arbor

- talibus in bandis tortas parit et tortellos.
 100 Hic patrem alloquitur Tiphim, Tiphisque sirocchias,
 grataque praestata est tanto udiencia messo.
 Ergo novam tandem tulit hinc Cipada recettam,
 per quam trippiferum valet aquistare poëtam,
 cui Maro sit zagus, et mulae striggiator Homerus.
 105 Ergo putinellus clara de stirpe Folenghi
 eligitur patribus populoque insemma dunato,
 ponitur in medium, quem publica spesa Cipadae
 nutriat, et tassis nemo scusetur ab illis;
 utilitas quoniam cunctis est publica, quando
 110 sit comunis honor cunctis nutrire poëtam,
 qui sonet et cantet cum piva gesta Cipadae.
 Mox fuit apparsum toto miracol in orbe,
 quale aiunt magno quondam evenisse Platoni,
 quem pascebat apum squadronus melle putinum:
 115 sic quoque quottidie passabat nigra frequenter
 merla Padum, portans infanti pabula becco,
 qua propter nomen Merlini venit ab inde,
 motivumque frequens coepit celebrarier illud:
 — Merla Padum passat propter nutrire Cocaium. —
 120 Traditur inde viro savio, doctoque pedanto
 Merlinus puer, et versu prosaque peritus
 cum sociis multis ivit studiare Bolognam,
 et philosophastri baias sentire Peretti;
 unde comenzavit super illas torcere nasum,
 125 inque Petri hispani chartis salcicia coxit.
 Ad macaronaeas potius se tradidit artes,
 in quibus a teneris ungis fuit ille Cocaio
 praeceptore datus, pinguisque poëta dicatus.
 Dum Pomponazzus legit ergo Perettus, et omnes
 130 voltat Aristotelis magnos sotosora librazzos,
 carmina Merlinus secum macaronica pensat
 et giurat nihil hac festiviis arte trovari.
 Ergo per obscuras dum praticat ille cavernas,
 ecce hic apparet Baldo, velut ante notatur,

- 135 Smiraldamque magam iubet hinc portare diablos.
Mox acarezzanter Baldum, Baldique sodales
stringit, et abrazzat, ducitque in tecta fabrorum,
quos super adstantes faciens residere cadregas,
sic favoleggiat eis: — Bene nunc veniatis, amici.
- 140 Sunt anni centum, sex menses, octoque giorni,
quattordesque horae, quod ego Merlinus in istis
vos attendo busis terrae, grottisque diabli.
Sors bona me fecit tales meritare barones,
qui vadant penitus, magno guidante Serapho,
- 145 Gelforeas guastare casas, scornare diablos.
Conveniet grandes vobis passare travaios;
ut desperati vitae quandoque saritis.
Gratia sed coeli, quae voscum semper habetur,
non aberit vobis, nec vos possanza diabli
- 150 offensare potest, si rerum factor aiuttat.
.Attamen, ut Giesiae vetus est retrovatio sanctae,
nuntio vos omnes: mihi confessare bisognat,
namque pretus sacratus ego sum lectus ad istam
legitime impresam, per quam peccata lavantur.
- 155 Nec confessandi vobis vergogna sit ulla,
namque bonum talis meritum rossezza ministrat. —
Cingar, id ascoltans, toto se corpore stringit:
o quam dura cosa est homini confessio pravo!
At Baldus, cui semper inest sincera voluntas,
- 160 laetus ait: — Nobis parlatio vestra gradivit.
Sic, Merline pater, tibi confessabimus omnes.
Dudum coelestis nota est clementia Patris,
qui non misurat quantum peccamus in illum,
sed nos optat, amat, tirat, salvatque ribaldos;
- 165 nos imo elegit, nos imo vocavit ad esse
iustitiae invictos soldados atque barones.
Spondeo sic igitur, per iusti pignora dritti,
ille sibi fidus nos cheros semper habebit.
Vos agedum, socii, mentem brancate gaiardam,
- 170 quisquam nostrorum sua nunc malefacta sedazzet,

- discutiatque suum veteri de sorde gabanum. —
 Tunc omnes taciti subito loca singula prendunt,
 seque sibi testam grattant, cerebroque travaiant:
 utque sciunt, aut scire queunt, peccata recordant.
- 175 Cingar plus aliis habet, unde tapinus ab imo
 pectore suspiret: nescit qua in parte galonem
 voltet pensandi montes, pelagumque malorum.
 Dum memorare studet, scelerum confusio surgit,
 dumque malum putat hic, subito domenticat illic.
- 180 Baldus adest primus, deponit cingula spadae,
 fronteque summissa, curvoque utroque ginocchio,
 incipit, et miro sua facta sub ordine narrat.
 Post quem Falchettus quidquid commiserat ipse
 parte viri (ut naso, gustu, visuque) fatetur,
- 185 sed quae parte canis, tacuit, tenuitque budellis,
 namque canes Gesiae non confessare tenentur,
 et Falchettus erat vir ante, canisque dedretum.
 Crimina Fracassi multum pochetina trovavit,
 namque bonus certe semper fuit ille polaster.
- 190 Sat Lyronus erat caricus, sat plenus et Hippol,
 corsarus quoniam fuit hic, fuit ille ladronus.
 Moschinus sequitur, cantorque Gibertus; et ambo
 defectus dixere illos, illasque fusaras,
 quas aqua sancta lavat, quas pulsio pectoris arcet.
- 195 Centauri non longa fuit confessio, nam, quo
 parte cavallina peccatur, culpa niuna est.
 Inde satisfecit Philofornus, et inde Bocalus,
 quem sibi quamprimum Merlinus ab ante levavit,
 cogebatur enim gravitatem rumpere risu.
- 200 Casus quos dixit, censuras quas memoravit,
 non Pisanella tenet, non Summa Rosaria versat,
 non Deffecerunt, non altri mille libelli.
 Manserat extremus Cingar, chiamatur ad ultim,
 it velut ad forcarn, montagnam portat adossum.
- 205 In primis nescit signum formare crosarum.
 Postea confundens simul omnia, quidquid in ore

concipitur, spudat, clausisque eructuat occhis.
 Baldus id advertit, suspiria Cingaris audit,
 et mussando suis cum compagnonibus, inquit:
 110 — Em em, stat freschus, colmus est saccus et arca. —
 Illi non possunt non risum promere, quando
 Cingaris advertunt, dum se confessat, afannum.
 Quem suspirantem, quem fazzam saepe sugantem
 contemplant poverum, stanchisque dolere ginocchis.
 115 Confessus tandem, fuit assolvestus ab illo,
 cui datur, ut potuit credi, penitentia grandis.
 Omnia promittit Cingar; gran cosa parebit,
 si de promissis attendet forte mitadem.
 Illico se tollens a confessore, scapavit,
 120 promittitque Deo: posthac, dum vita manebit,
 non confessandi plus oltra piare fadigam,
 qua non est maior, qua non stentatior altra.
 Talibus exactis, surgit Merlinus et inquit:
 — Eya cavalleri, quae vos indusia tandem?
 125 Non est tardandi, quum tempus habetur agendi,
 vos estis mundi, vos netti, benque sgurati,
 quae tardanza trigat? tantum peccare cavete.
 Peccantes iterum grandissima poena moratur. —
 Dixerat, et nullo biscottos zuccare factos,
 130 persuttumque satis ranzum, modicasque nosellas,
 apponit tavolae, cunctosque sedere comandat,
 excusamque facit de rerum paupere mensa.
 Denique post epulas et aquati pocula vini,
 hos menat introrsum, petramque levare molini
 135 praecipit: huic paret fortissima schena Fracassi,
 dimidiam removet montagnam, vastaque rupis
 bocca scovertatur, per quam datur ire facultas.
 Tunc Merlinus ait: — Tombam rugate per ipsam.
 Nil dubium, magna hic ventura catabitur, ite. —
 140 Baldus it in prima: descendit mille scalinos,
 succedunt alii, solo remanente Cocaio.
 In fundum scalae porta ingens clausa trovatur,

- cardine quam rupto cum calce Fracassus aprivit.
 Introeunt altam, longam largamque masonem,
 245 lux ubi tanta nitet, tantoque lusore coruscat,
 ut iurare queas ibi solis stare palazzum.
 Lucis causa petra est, petrarum maxima, carbon:
 quae non gallinae, sed struzzi grandior ovo est,
 et subterranae scurezzam noctis agiornat.
 250 Protinus huc trahitur Baldus splendore rubini,
 fulguritas cuius vistam sibi tollit ab occhis.
 Circum circa salam sunt arma tacata murais,
 pulchra nimis, totum nec talia vista per orbem.
 Stant omnes stupidi, veterum gestamen honorant,
 255 relligioque sibi est tales toccare facendas.
 Ad caput ipsius camerae stat maximus elmus,
 elmus Nembrotti longo surgente penazzo.
 Baldus ait: — Nembrottus erat persona gigantis,
 tuque gigantescam portas, Fracasse, staturam.
 260 Ergo gigas cum sis, caelatam sume gigantis. —
 Paret Fracassus, ferrique in vertice brettam
 calcat, et altanum despiciat in aëra saltum.
 Hectoris arma, nigris aquilis ornata, manebant
 fixa similmenter muro, quae fina metallo
 265 argento et auro, duroque azzale coruscant.
 Temporis haec spatio godivit Roma totanto,
 quot tanto tenuit mundi signora bachettam.
 Ast ubi se stessam nimis alta superbia stravit,
 arma retornarunt sub terram Brontis in antrum.
 270 Quae modo magnanimus merito sibi Baldus adobbat.
 Sunt ibi, quae greghi stiparunt corpus Achili;
 sunt quae fortis Ajax, quae Theseus, atque bravazzus
 Pirhus adobbat, quae Orlandus, quaeque Rinaldus,
 quaeque Durastantus, Rodomontus, quaeque Gradassus,
 275 Zaque Picininus, Nicoloque et Gattamelada,
 Barthoquelomeus, quem gens dixere Coionem.
 Pendula stat travis etiam corrazza Goliae,
 ipsaque Sansonis dentata ganassa gigantis,

- ipseque Morgantis de pesis mille bachioccus;
 280 Fracassus piat hunc, licto bastone, sonaium.
 cum quo campanas inferni rumpere sperat.
 Baldus ait: — Nulla hic armorum copia mancat.
 Quae viltas animi, vel quae reverentia trigat
 vestros nunc sensus, ut non bona tela pietis? —
 285 Tunc ibi compagni, nudato corpore vecchis
 protinus arnesis, ferro se se undique fino
 circumdant, fibiantque auro, gemmisque corazzas.
 Inde piant scudos, targas, tondasque rodellas,
 affectantque atris iam se meschiare baruffis.
 290 Verum Boccalo non ullam contigit armam
 proposito retrovare suo: butat omnia, versat
 omnia, nec penitus, quod passim cercat, acattat.
 Tandem vista sibi fuit unica cosa volenti:
 Margutti squarcina, olim cantata Loyso,
 295 in quodam cantone iacet, sine cortice fodri,
 unde refulgebat multo rubiginis auro.
 Hanc avidus brancat, basat, cingitque galono,
 incusatque alios compagnos esse fachinos;
 atque insensatos, omnique rasone carentes
 300 clamitat, ut, nullis qui possint ire gravezzis,
 en voiant sic sic ferri portare valisas,
 sic ve fachinales usare ad pondera spallas.
 Baldus, id ascoltans, inquit: — Boccale, quid armis
 non te sicuras? en aspice, quanta superchiant! —
 305 Respondet: — Non me ferrum natura creavit.
 Sum de carne caro, sic sic de carne manebo. —
 Cui Baldus: — Dagam Margutti quid geris ergo? —
 At Boccalus: — Ego sensi, credoque quod ipso
 sub Phlegetonte bonas anguillas illa brigata
 310 peschet, et inflatas multa grassedine ranas.
 Si tibi mancabunt illic, menchione, vivandae
 dic: quid mangiabis? qua guisa, quove modello
 anguillis poteris, vel ranis tollere pellem?
 En ad propositum nostrum squarcina trovatur,

- 315 quae cavet anguillis soccam, ranisque camoram.
 Suntque illic oleo caldaria plena boiento,
 ut Bariletta docet predichis, fraterque Robertus;
 frizere padellis quis ranas posse vetabit,
 anguillasque illas ad arostum ponere speto? —
 320 Talia dum rident socii, compagner ipse
 Baldus in aspectu magno se lanzat in auras,
 leggiadrusque cavans brandum scrimire comenzat,
 intornumque agilis ventos colpizat inanes.
 Cingar in instanti trat de gallone spadettam,
 325 verdugumqueabilem cum cappa ferre stocadas,
 subque rodelletta se totum curvus abassat.
 — Quid tu — inquit, — bravas? pentibis forte, pochettum
 stimo bravamentum rofiani, guarda, sta saldu. —
 Sic dicens, tractum tres colpos fecit in unum,
 330 mandrittum, puntamque statim, celeremque roversum.
 Baldus cuncta schivat, nec semet aretrat un'onzam,
 ridet et it circum, nec adhuc tirat, imo repossat,
 miratque attentus quod Cingar porrigat unum
 ante pedem; quod si faciet, sotosora tomabit.
 335 Ergo piationadam distesam denique menat,
 et pede supra pedem posito simul, ecce repente
 Cingar humi cascat, culoque sigillat arenam,
 namque, pedem proprium calcatum sub pede Baldi
 dum retirare putat, propter scansare roversum,
 340 non potuit subito, Baldi sub calce retentus.
 Inde statim, Baldo plantam relevante retrorsum,
 in schena tomavit humi, iacuitque stravoltus.
 Omnes quam subito laetos movere cachinnos!
 Cingar et ipse ghignans sursum levat illico, cridat:
 345 — Eya cito, fratres, quid statis? ducite spadas,
 atque simul mecum Baldo chiochemus adossum. —
 Tunc omnes pariter brandos in fretta cavatos
 menant de piatto, Baldumque toccare procazzant;
 qui ferit in fianchis, qui retro, qui ferit ante.
 350 Ast ita non pirlat, quum foemina fila revolgit,

- guindalus, aut naspus, vel petra rotonda molini,
 ut rotat hic Baldus nunc huc, nunc praestiter illuc
 arduus, atque parans sibi muscas undique brando.
 Denique toccavit cunctos, intactus at ipse
 355 constitit et scrimmae ludique reportat honorem.
 Tunc Cingar gemmam, cui par cum sole lucerna est,
 despiciat muro, Baldique reponit in elmo.
 — Hunc tibi victori — dixit — largimur honorem.
 Per baratrique domos tali nos luce guidabis. —
 360 Annuit huic barro, scalamque salire comandat.
 Ianque superveniunt, stippati corpora ferro.
 Tum Merlinus eis ita paucula dicta favellat:
 — Dux eris, atque pater sociorum, Balde, tuorum.
 Nulla superstitio poterit te vincere solum.
 365 Sic tibi disposuit savii mens alta Seraphi.
 Ite viam tandem, vos tandem lasso, valete. —
 Dixerat, et clauso restavit solus in antro.
 Cingar it allegrus, balzatque legerus ad auras:
 sustulerat spallis vastum confessio pesum.
 370 Bertezzat, burlat, soiat, titaloraque cantat.
 Aures Falchetto tirat, nasumque Bocalo,
 qui quoque Merlino salsa de carne mezenum
 robbarat, quamvis confessus alhora fuisset,
 et licet ad grepias restarant retro cavalli,
 375 quos promittebat Merlinus pascere foeno,
 seu Demogorgonis spelta, seu Pinfaris orzo.
 Ipse tamen Boccalus, habens quod habere bisognat,
 menabat caricum multis de rebus asellum.
 Increpat hunc Baldus, poverum spoliasse romittum.
 380 Cui Boccalus ait: — De mangia in pace biavam.
 Et tu non portas in bocca forte molinum?
 Scilicet ad baratrum poteris retrovare tavernam. —
 At Baldus: — Plenae bastant de pane sachozzae.
 — Imo — respondet Boccalus, — Norma recordat
 385 quod « solo non pane potest homo vivere mundo ».
 Nonne caro carnem facit, attestante pedanto

Doctrinale meo, declinans nomina terzae?
 Nonne flagellabat mihi saepe culamina propter
 rectis « as es a »? qui mattus nascitur, unquam
 390 non guarrire potest, etiam medegante Galeno. —
 His mottis allegra ibat brigata per umbras.
 Quisque piat festam pro Cingere, proque Bocalo
 nam concurrentes sunt ille, vel ille magistri
 arte Bufalmacchi, Neli, mastrique Simonis.
 395 Vadunt praeterea follas narrando facetas,
 ut via longa nimis videatur curta brigatis.
 Baldus in excelso carbonem baiulat elmo,
 qui nihilat grossas radianti luce tenebras.
 Iamque caminarant miliaria multa per umbras,
 400 quando novus rumor post terga auditur ab illis.
 Stat Baldus, pariterque alii, drizzantur orecchiae.
 En vox multa sonat: — Sta, guarda, vade, ritorna. —
 Quali cum guisa regem sociare videmus,
 mille alebarderos inter, totidemque barones,
 405 per quos huc illuc dabandam stare iubetur,
 dicitur et — Largum largum, — baculique menantur;
 tali vicinat se se barronibus agmen,
 qui non contra venit, sed post sua terga caminat.
 Baldus ait: — Mirum! quo nascitur ista novella?
 410 Disfodrate cito brandos, date brachia targhis. —
 Dixit, et ad bandas stradae cito dividit omnes.
 Fit via per puntas spadarum, utrinque paratas
 sforacchiare illos, qui ultra passare menazzant:
 sic sic per piccas seu guizzer, sive todescus
 415 trapassare solet, crudeli morte necandus.
 Ecce rivat tandem multae confusio gentis,
 nulla sub alphero quos ordinanza coërcet,
 sed variis foggis franceso more cavalcant.
 It fretolosa cohors, spronatque trotone serato
 420 non miga zanettos, curtaltos, atque frisones,
 sed pro, num dicam? quis credat? nempe cavalcant
 quadrupedes ligni scannos, tripedesque scanellos,

- fornari gramolas, descos, misasque farinae,
 concas, telaros, conocchias, guindala, naspos,
 425 cadregas, cassas, cophinos, lettiria, scragnas,
 barrillos, secchias, gratarolas, mille novellas.
 Omnes ingentem faciunt per saxa tumultum,
 trentaque para sonant, dum tirant retro per umbras
 schiodatas tavolas, dum stringunt ilia buttis.
- 430 Per medios passent muti tacitique guereros.
 Unde prior Cingar sbroccat de pectore risum,
 postea conclamat: — Quae gens? ola, ola, quo itis?
 quae vos fretta menat? nobis parlate coëllum. —
 At nemo respondet ei, tutaviaque passent.
- 435 Rident compagni factum, tamen omnia cauto
 stant mirare oculo, brandos menare parati,
 si qua sibi forsan tunc noia fiatur ab illis.
 Falchettus loquitur: — Longa est ea tira virorum,
 credo tirintanam penitus hanc esse stryonum.
- 440 Est hodie giornus zobiae, giovedique triumphus.
 Ad Demogorgontem properant, cursique madonnam.
 Non tamen ulla mihi certezza; domanda, Bocale.
 — Non — Boccalus ait — faciam; tu stesse, domanda.
 Fortunam tentare nocet spessissime multis.
- 445 « Quando canis dormit, noli distollere somno ». —
 Vix ea finierant, extremior ecce ruebat,
 atque stafezabat magrazzam supra cavallam,
 scilicet in dorso magni grossique botazzi,
 dumque ultra passat per spadas undique nudas,
- 450 Cingaris extremo toccavit pollice nasum,
 quo facto ad totam briliam dat frena botazzo.
 Res miranda statim comparuit ante vedutam;
 Cingaris en se se nasus gonfiare comenzat,
 ut fit quum flatu porci vesica repletur.
- 455 Iamque fluens giusum barbozzi ad menta calabat,
 iamque bignignolus lambicchi paret aguzzus,
 quo stillare solet bozas spetiarus aquarum.
 Obstupet hic Cingar, nescitque movere parolam;

- nescio quid monstri pensaverat esse, vel umbram,
 460 unde manu reparare volens urtavit in ipsum
 nasazzum, qui iam terrenum longus arabat.
 — Me miserum — clamat, — quae cauda? quis iste budellus?
 Unde mihi magnus subitano tempore nasus?
 Cernitis, o socii? quo tanti copia nasi?
 465 Qua mihi de banda nasorum maximus exit?
 Nunquid totus ero crescendo denique nasus?
 Deh per amore Dei, deh non permittite, fratres,
 ut sit opus tanti mihi nasi ferre valisam. —
 Baldus non potuit non fata dolere sodalis.
 470 — Ne timeas — inquit, — ne fle, mozzabimus istum
 nasonem petito, cui pristina forma redibit. —
 Hinc Boccalus ait: — Nescis, marzocche, coëllum.
 Imo tibi invideo de longi munere nasi.
 Nonne manens drittus poteris nasare melones?
 475 Nec peponessarum plus oltra chinabis odori? —
 Quo motto risit Cingar. — Patientia — dixit, —
 me iam per nasum bufali de more tirabis.
 Sed quia trenta pedes iam nasi forma trapassat,
 andantique mihi gambarum crura molestat,
 480 hunc volo prolixum dare circum circa colengum,
 deque meo naso triplicem formare colanam. —
 Sic ait atque facit; collum ter nasus abrazzat.
 Sed quia continuo crescens humore pesabat
 tanquam bos Chiari, nec eum ferre ultra valebat
 485 Cingar cum spallis propriis, nisi detur aiutus,
 illico Falchettus, dulci compassus amico,
 illius a collo nasum distorthiat omnem,
 supra suosque humeros nasonis pondera gestat,
 cui, mutando vices, succedunt saepe sodales.
 490 En pater interea veniebat a longe Seraphus,
 garzonesque duos uno menat agmine secum.
 Alter erat mulus, greghesco patre creatus,
 cui mater calabresa fuit: pensate, fradelli,
 quae mistura brodae, quae messedanza salattae.

- 495 Barrus erat, giottus, latro, fur, forca, trufator.
 Quid restat? stradiottus erat, quo dicere peggium?
 Sed quia per guerras stradiotica semper usanza est
 ferre scaramuzzas, aut appizzare baruffas,
 inde attaccatis armis se trare dabandam,
- 500 Pizzacapellettus seu Pizzaguerra vocatur.
 Hac hominis spetie sibi servit cura Seraphi,
 impresasque novas ad efettum mandat ob ipsum,
 sicut certa monet sibi constellatio cosas.
 Alter erat iuvenis, quo non formosior unquam
- 505 Narcissus fuerat, non castior ipse Iosephus.
 Is nihil omnino mangiat, pissatque, cagatque,
 sed fortunato semper nutritur amore.
 Bellus amat bellum, bello redamatur amante,
 nec zelosiae squarzatur dentibus unquam,
- 510 nanque fit a stellis bene iunctis certus amari.
 Haec quoque gratificat complexio diva Seraphum,
 egregiasque facit, prout chiedunt tempora, provas.
 Cui Rubinus erat nomen, cognomen Ubaldus.
 Ergo hic Seraphus traxit de pectore librum,
- 515 dumque legit, magni tres cervi protinus adsunt.
 Ore brias, ut equi, gestant et tergore sellas.
 Hos montare iubet, redinasque molare, Seraphus,
 unde simul strictis calcagnibus, oreque chiuso,
 menteque raccolta per opaca silentia trottant,
- 520 imo volant, quoniam portantur supra diablos.
 Itur ad orbescam quocumque guidatur ab illis,
 inque oculi motu post Baldi terga fuere.
 — Sistite — tum dixit Serraphus, — sistite cervos,
 ecce mihi Baldi grottas illuminat elmus. —
- 525 Tunc dismontatur, cervosque andare iubetur.
 Inde petras upupae signentas quisque stupendas
 collocat in bocca, quo facto nemo videtur,
 ast invisibilis vadit, neque cernitur usquam.
 Ergo simul properant: alios comprehendere possunt,
- 530 at non comprehendi, velut est essentia rerum.

Inter compagnos Baldi compagniter intrant,
 quo muti, taciti, cheti, nulloque veduti,
 incipiunt menare manus ac ludere pugnīs.

— Oyme — cridant omnes, — quid enim novitatis
 habetur? —

- 535 Serraphus ridens Boccalo tirat orecchiam:
 — Oy — ait, — oy, quis erit tantum indiscretus ut aures
 de testa streppare mihi... — Dum dicere « voiat »
 ille parat, chiappa culi picigatur in una.
 — Vah cagasanguis, ego non possum vivere, cancar,
- 540 Balde, tibi veniat; quo me in bonhora guidasti? —
 Pizzacapellettus gambam transversat inanzum
 Lyrono, qua se simul ille intoppat, et ancum
 it simul in terram, rumpitque cadendo ginocchium.
 Hippol ait: — Nihil hic giovat portare lucernam,
- 545 cum sit quod nobis tollatur vista videndi.
 En ego tampellor pugnadis, Balde, cotoris,
 nec prorsus video, sed tantum sentio goffos.
 Attamen esse tibi pazzus fortasse videbor. —
 Sic ait, et colera tactus, chioccante Rubino,
- 550 incipit ad ventum palmas vibrare seratas,
 morsibus et calzis foltas bussare tenebras.
 Saepe menat gambas picigatus ubique Fracassus,
 villanusque paret, qui scalzus tempore caldi
 non valet a moschis gambas reparare caninis,
- 555 aut a zenzalis duram deffendere pellem.
 Serraphus subito Falchetti e tergore nasum
 Cingarīs abstulerat, passimque menabat ut orbū.
 Ille cridat: — Ducor per nasum buffalus, et quo,
 et quis me ducat, minimum non cerno cotalum.
- 560 O gran cosa quidem, pazzi qui talia cercant. —
 Vult illi Moschinus opem conferre, sed unum
 accipit in fianchis punzonem, retroque factus
 vindicare parat, schiaffumque roversat acerbū,
 ut tres de bocca dentes smassellet ab umbris;
- 565 at rigidum colpit saxum, recipitque figuram

iuxta materiam, et meritum mercede pagatur,
 namque super digitos sofiat, velut assolet ille,
 qui nimium caldam properat mangiare polentam.
 Multoties huc se voltat Giubertus, et illuc,
 570 dum sponsonatur pugnis ab utroque galono.
 Ipse similmenter trahitur Philofornus, et ictus
 dum recipit stranos, banda se torquet in omni.
 Denique post aliquod susceptum utrinque solazzum,
 Serraphi iussu de bocca quisque lapillos
 575 extrahit, et clari cunctis patuere visaggi.
 O puta, si rident ac laeto corde solazzant!
 Noscunt Serraphum, cui chinans Baldus honorem
 rendit, et abrazzat Pizzam, iuvenemque Rubinum.
 Supplicat inde: voiat, si alcuna potentia libris
 580 est magicis, contra praestigia tanta stryarum,
 Cingar a vultu tam grossum tollere nasum.
 Cui Serraphus ait: — Bene si consydero cosam,
 Cingar habet tortum, proprium nec ad utile guardat,
 dum bene fornitum cercat deponere nasum.
 585 Si bene quidquid agat nescit retinere cerebro,
 ad nasum faciat tres, quattuor, octoque groppos. —
 Cui Cingar: — Serraphe pater, non curo quattrinum,
 esse parum memorem, cerebrumque ostendere gatti,
 dummodo tanta mihi scarichetur sarcina nasi.
 590 Nam quis rinoceros naso nasutior isto?
 Deh, per amore Dei, pactum veniamus ad istud:
 tollite vobiscum nasum, totumque cerebrum;
 tantum, quos habeo dentes, serventur in ore,
 ut mangiare queam, si non memorare, quid inde? —
 595 Tunc Serraphus, habens plenam de nescio quidnam
 tascazzam, cavat inde, velut chirurgicus, unam
 ampollam unguenti mira virtute pieni.
 Ungit utranque manum sibi stesso, deinde perungit
 nasonem leviter, pressatque tirando deorsum,
 600 ut pressare solent qui mungunt ubera vacchis.
 Ille calat sensim, candelae more brusantis,

quae venit ad viridum, parvo remanente mochetto.
Dumque redit primum guttatim nasus ad esser,
stat Cingar proutus, raptimque se ab ungue Seraphi
605 eripit, ut vidit sgrossatam denique codam.
Nec fuit ordo unquam posthac, sibi tangere nasum,
addubitans etiam prigolos incurrere nasi,
de quibus exierat sola mercede Seraphi:
cui grates reddit, docto sermone, galantas.
610 Inde vale dicto se compagna diremit:
Baldus it ad bassum, Serraphus tornat ad altum.

LIBER VIGESIMUS TERTIUS

Iamque caminarant giornatas quinque per umbras,
donec ad extremum fines reperere cavernae.
Non datur ulterius procedere posse pedattas,
nam smisurato trarumpitur orbita saxo.
Hinc sibi destranium paret reflectere gambas
et replicare viam, tanta stracchedine factam.
Ergo impazzati restant, velut usus habetur;
quando formicae spatiantes ordine longo,
sive super murum, seu vecchiam supra nogaram,
0 vadunt et redeunt se crebro insemma basantes;
at si per medium squadrae transversa notetur
linea carbonis, faciunt ibi protinus altum
agmina nigrorum, seque omnis campus adossat.
Denique sub pedibus sibi petram Baldus adocchiat,
5 hanc ve alzare iubet, datur haec impresa Fracasso,
qui speditus eam, firmis in littore plantis,
elevat, et pozzum sub retrovat esse profundum.
Apponunt aures, si quid sentitur ab imo:
hinc auditur aquae strepitus per saxa sonantis,
0 cernere nil possunt in fosso valde cavato.
Cingar confestim pensat descendere bassum,
taccat se manibus pedibusque ad saxa cavernae,
tandemque in fundo se repperit esse calatum.
Hic trovat undantem lagum, sentitque per atras
5 montagnae tombas liquidum properare canalem.
Tunc ibi compagnos vocat alta voce deorsum:

— O — cridat, — o socii, baratri descendite scalam. —
 Quo vix audito, spadarum cingula, nec non
 cavezzam et cingias asini simul undique groppant,
 30 perque sogam similem descendunt unus et unus:
 de quibus ipse asinus prior extitit, inde Bocalus,
 tandem se quisquam retrovat cum Cingare giusum.
 Baldus ibi stagnum rutilo fulgore palesat:
 elmus enim, cui petra nitet, fugat undique noctem
 35 Hic lagus ingenti grembo se largus alagat,
 quo magnum egreditur flumen, neque magnius altrum
 est reperire quidem, si flumina tota misuras.
 Compagni ad longum ripae, perque arginis orlum,
 ire comenzarunt, ceu flumen currit abassum.
 40 Ecce procul medio cernunt in gurgite vecchium,
 vecchium cui pectus longhissima barba covertat,
 supraque longa sedet crocodili terga nodantis,
 quem quoque tres alii crocodili pone sequuntur,
 gestantes strato bellas in tergore nymphas.
 45 Ut videt ille senex lumen procul, atque brigatam
 ire solazzantem, brandos targasque ferentem:
 — Quae nova res? — inquit — delibero noscere quare. —
 Mox contra Baldum brava sic voce comenzat:
 — Quo te, matte, pedes? quae vos per littora Nili
 50 trentapara guidat? praesti reflectite gambas.
 Guarda gaioffazzos, quae, quanta superbia menat. —
 Baldus respondet: — Coelo cascamus ab alto,
 imus ad infernum, nobis insegna caminum. —
 Cui vecchius: — Facilis cosa est descendere bassum,
 55 sed tornare dretum bragas sudare bisognat.
 Attamen has nostras per stradas ire dolebis,
 et nisi tantostum tornare fretabitis istinc,
 dat mens quod veniet grandis desgratia vobis.
 Vos ne, hominum stronzos, sanctum imbrattare paësum?
 60 Ergo retornetis, vestrasque reducite plantas,
 poltrones qui vos estis, bastonibus usi.
 Ad quos parlo modo? num terzam dicere voltam

me vultis? asini, porci, gens plena pedocchis. —
 Omnia supportat Baldus, prenditque solazzum
 55 de rimbambito vecchio, cui flegma superchiat.
 At non Fracassus dentrum tenet amplius iram,
 sed crollans testam scridat: — Nunquid deus es tu?
 Aut dii cornuti tombis versantur in istis?
 Archidiavol eris potius, baratrique carogna. —
 70 Cui vecchius, dictis alquantum mitibus, inquit:
 — Gelfora diva mihi regnum dedit istius amnis,
 hasque per aeternum tempus iam subldidit undas.
 Nilus habet nomen, qui drizzat in aequora septem
 undantes rivos, nec quo nascantur in orbe
 15 scitur Aristotolo, Piatone, aliisque pedantis,
 qui sua de innumeris scripsere volumina frappis.
 Vos tantum nunc mente mala, nunc corde cativo,
 nascimenta huius superis ascosa trovastis,
 et pede mortali calcastis littora divum.
 30 Ista galantarum servit mihi squadra dearum,
 sublimemque deum fluvii me Gelfora fecit,
 quae maris in fundo sibi maxima regna locavit,
 distribuitque suis barronibus atque vasallis
 flumina, stagna, lagos, fontes, canalia, rivos,
 35 deque deum numero sum dictus nomine Ruffus.
 Ergo, velut deus et plenus deitate deorum,
 impero, commando, iubeo, scomunico, giuro,
 desgratae sub sorte meae, sub crimine forchae,
 tollite carneros, praestique netate scapinos.
 40 Et quibus haec mando? via, protinus, ite, ribaldi. —
 Baldus ait: — Deus es merdosae forte latrinae,
 si tamen, ut gracchias, tutus deitate probaris,
 en te, scanfardasque tuas deffende ruinis. —
 Sic dicens, chinus tollit de littore saxum,
 45 quod iacit et testam crocodili spezzat in undis.
 Ruffus it ad nodum, frustra que negando repettat,
 extra tenet musum veluti ranazza lavacchio.
 Turba puellarum commenzat batere palmas,

confugiuntque super crocodilos valde fugatos.
 100 Intrarat sed iam medium Fracassus in amnem,
 et Ruffo veluti pollastro colla tiravit.
 Baldus it ulterius, facit altris lampade scortam,
 multaue ragionant de Nili fonte latentis,
 dumque simul tempus simili sermone trapassant,
 105 ecce nigram boccam montis reperere forati,
 quae totum largo sorbet sbusamine flumen.
 Hic mancant ripae Nilo, totumque meandi
 hic vanescit iter, drittis fluit unda per alpes.
 Compagni fixas sabiae tenuere pedattas,
 110 nulla pedestrandi conceditur ultra facultas,
 nec datur andandi senterus euntibus illuc,
 ni sibi sint pennae, seu nandi, sive volandi,
 sed nec habent ullam barcam, nec Dedalus illic
 ullus adest, qui tunc inceret bracchia pennis,
 115 nec nodandi etiam modus est, aut tempus et ordo,
 namque sub armorum peso traherentur ad imum.
 Ergo hic Fracassus medias se balzat in undas,
 quas spruzzare facit ter centum bracchia sursum;
 et licet ingentis bustum manifestet homonis,
 120 sgozzolat ipsa tamen madefactis braga culattis,
 per moiamque menat grossos andando galones.
 — Heus — vocat, — o socii, cunctis provisio rebus
 semper adest, modo sit cordi prudentia nostro.
 Supra meam schenam saltate gaiarditer omnes:
 125 sum dispostus ego vos totos ferre per amnem. —
 Baldus ait ridens: — Poteris, Fracasse, quid audes? —
 Respondet: — Non vos, minimi qui ponderis estis;
 verum, si sit opus, populum portabo Milani.
 Hercules, ille gigas, fertur portasse cadregam
 130 Iuppiteris, qua tota sedet fameia deorum.
 Nec pulmonus ego saldus sub pondere stabo
 octo putellorum, qui nostris forzibus estis? —
 Tunc omnes saliunt schenam, spallasque gigantis,
 ac si cum scalis fortezzam prendere voiant.

- 135 Lyronus dextrum caricat sine pondere tergus:
 cui frater se se manibus tenet Hippol apressum.
 Baldus at e contra laevae se brancat orecchiaie,
 Giubertumque tenet retro, iustatque bilanzam.
 Nec somae, ut solitum, fuit addere saxa bisognus.
- 140 Calzarum stringhae Boccalus nectitur uni,
 rampat in orecchiam Philofornus, rampat in altram
 Moschinus, camerasque illic habuere patentes.
 Cingar supra caput se rampegat altius altris,
 Centaurus non vult adeo caricare gigantem;
- 145 sicut parte canis Falchettus crura dimenat,
 sic quoque Virmazus gambettat parte cavalli.
 Solus retro manens, asinellus raggiat, et orat
 non ita destitui solettus in ore luporum.
 Ire per undosum cursum male semet arisgat,
- 150 nec sibi vult nulla guisa bagnare gonellam.
 Hunc piat ergo gigas leviter, cubitique sub ala
 collocat, et striccat faciens lentare corezas.
 Sic facitur, quum piva sonat ventrone pieno,
 quae cubito dum stricca canit dat musica versum;
- 155 sic bona dat claros asini proportio cantus.
 Tot passerottos Fracassus ferre videtur,
 totque graves pesos iurat pesare nientum.
 Quo sustentatur, portat sua dextra bataium,
 ac ita prolixis cum passibus ille viatur.
- 160 Se per gallonem quandoque revoltat eundo,
 saepeque terribili sfrantummat saxa bachiocco,
 nam trovat intrigos per stricta canalia multos,
 transversasque petras azali stipite rumpit.
 Tandem post longos tractus, multosque miaros,
- 165 ecce procul giornum cernunt, finemque cavernae.
 Incipiunt cantando simul dissolvere linguas,
 canzonesque iubet cantari Baldus alegras:
 — Forselament, De tous, Dungaltre merque, Petite. —
 At Cingar tandem cecinit cotale motivum:
- 170 — Postquam de coeca sumus hac praesone cavati,

Tur lu cantemus, Tur lu capra mozza sonemus.
 Quid Ramacina facit quia non venit illa marito?
 Cantemus tararan, cantemus tantara taira. —

- Denique perveniunt ubi giorni lusor habetur,
 175 ac ibi discarigat se pondere schena gigantis.
 Non tamen extemplo potuerunt cernere lucem,
 sed fecere velut facimus quum mane iacentes
 poltronizamus nolentes surgere lecto,
 quamvis ad mezam sol spargat lumina gambam,
 180 sed quum fanteschae veniunt aperire fenestram,
 slongamus cordas, asinorum more, lautti,
 nilque lusimentum giorni guardare valemus.
 Sic isti, egressi tenebris, vix lumen inalzant
 sursum oculorum, barbaiati lampade solis.
 185 Sed mox vezzati, mirantur quomodo possit
 esse sub hac terra, aut terrae in viscere giornum.
 Hic alium siquidem mundum catavere novellum,
 hic ve novum solem, nova saecla, novasque posadas.
 Artibus at magicis memorant ea facta sotacquam,
 190 nam maris ad fundum noscunt se denique giuntos.
 Hic absque arboribus grandis campagna videtur,
 qua non est maior per longum perque traversum,
 Veronae campagna vetus, campagna vel illa
 qua se menchiones Godii super aethera iactant.
 195 In medio campi magnus petit astra palazzus,
 de quo mille vident longe fumare caminos.
 Illic scroffa suam plantarat Gelfora sedem,
 banditamque tenet semper maga pessima chortem,
 perque suum regnum multas fabricarat Arenas,
 200 atque Colossaeos, qualem Verona theatrum
 nunc habet, atque illic tenet omni tempore vaccas,
 ut simili tota urbs semper stet netta ledamo.
 Sed magnum factum, mirandaque folla videtur:
 quod pelagi fundus stet in altum more solari,
 205 nec fluat abassum, quamvis agitetur ab austris;
 per quem sol radios spargit, penetratque liquores,

- ac si per vitrum brusans candela trapasset.
Unde novus paret mundus, nova vitaque gentis.
Compagni tutavia stupent, clamatque Fracassus:
210 — Doh, diavol, erit nunquid tibi tanta potestas
ut naturales possis voltare statutos?
Sicine tu pelagi fundamina pendis in altum?
Aut, velut aër, aquae per te gravitudine mancant?
Non, non, quid facimus? nimium tardata ruina est. —
215 Respondet Boccalus: — Habes, maruffe, ragionem.
Sed quod mangemus nihil ultra portat asellus. —
Cingar ait: — Fameo. — Sequitur Moschinus: — Ut orbis
nil video. — Centaurus item: — Mihi brontolat intus
panza fame. — Mangemus — ait Fracassus — asellum. —
220 Quo dicto, piat hunc pedibus, colloque tirato
strangolat antrattum, veluti massara galinam.
Scortigat huic gambas Cingar, Boccalus adoprat
Margutti dagam; dum spaccat pectora, dumque
ventre cavat trippas, rognones atque figatum.
225 Baldus azalino de saxis ense favillas
accipit in ferulam, festucos aggerat omnes
Hippol, et altandem Lyronus suscitatur ignem.
Fert Philoformus aquam, nec non Giubertus in elmis,
diversosque lavant asini de corpore quartos,
230 qui partim lessus, partim mangiatur arostus,
et tandem saturi vadunt incontra palazzum.
Nec bene finierant andando trenta cavezzos,
en procul occurrit vecchius sciancatus, et una
it secum mulier vultu peregrina zoioso.
235 Gestant ambo manu bordones atque capellos,
parvaque dependet baculo de utroque tabella,
qua sua depicta est facto desgratia voto.
Immantellati breviter, cinctique fiaschis,
seque fadigatos monstrant longo esse camino,
240 quapropter, stratis umbrosa in valle gonellis,
membra solo buttant, forzasque sedendo raquistant.
Illuc conveniunt socii, pietate moventur

- namque viandantus cent'annos tempore monstrat,
 cui reposare magis, quam circum ire bisognat.
- 245 Tum peregrina virens facie, tenerinaque multum
 ad prigolum vadit ne sole scoletur eundo.
 Blandidulos oculos in terram semper abassat,
 quos apostata levat quandoque, tiratque saëttas,
 deque balestranti vista dardeggiat acutas.
- 250 Praecurrens socios hanc primus Hippol adocchiat,
 et iam sicut erat solitus veschiatur in illa.
 Baldus amorevolo vecchium sembiante salutat.
 Mox ait: — Unde venis, quo vadis, quod tibi nomen? —
 Respondet: — Venio paradisi e partibus alti,
- 255 vadoque ad infernum, Pasquinus nomine dicor. —
 Baldus ait: — Quis te paradisum linquere fecit?
 nonne bonum bravumque illic tu tempus habebas?
 Cambius iste tuus malus est, lassare beatos,
 ire ad damnatos, miror quae causa sit ista. —
- 260 Respondet malvecchius: — Ego sum pratica mundi,
 nec tegit indarnum mihi barba grisissima pectus.
 Crede mihi experto, te stessum fallis, amice;
 ingannatur homo, paradisum qui putat esse
 deliciis plenum, allegrezzis atque solazzis.
- 265 Sunt cinquanta anni quod ego plantando tavernam
 ostus eram Romae, tam toti cognitus urbi,
 ut mea perpetuis ibi stet nomanza diebus,
 meque patres statua decorarint, sicut usatur
 de signalatis fieri, dignisque triumpho.
- 270 Non est poca tibi virtus, aquirere famam
 talibus in rebus, quales gradire videbis
 regibus et papis, mitris, rossisque berettis.
 Quapropter studium tribus artibus omne trovavi:
 arte coquinandi, buffonis, tum rofiani.
- 275 His ego pro meritis larghissima dona rochettis
 saepe guadagnavi, multosque insemma placeros;
 unde sciens hominum tantorum facta, prodezzas,
 artes, virtutes, meritos et caetera vitae,

solus ego toto possum de his omnibus orbi
 280 rendere bon contum, secretaque pandere genti.
 Si praestanda fides sanctis est ulla prophetis,
 credite Pasquino schietto savioque prophetae.
 Quidquid ait Credo est, quam sancta Ecclesia cantat.
 Iam mihi decrepito moriendi venerat hora,
 285 pro me tota simul monstrabat Roma gramezzam.
 Supplicat ad Patrem Sanctum: me voiat, onustum
 bullis et brevibus, coelo mandare beato.
 Collegium subito pro me papa ille radunat,
 postque ragionamen varium, quod cive tamagno
 290 sic sic perduto grandis iactura sequetur
 cortesanorum iuvenum, cortesaque narum,
 ecce mihi tandem datur indulgentia talis:
 ante ussum coeli vadam plantare tavernam,
 ut quando venient paradisi ad regna godentis,
 295 supra suas mulas ben grassi, benque pafuti,
 praelati Gesiae, sim praestus, simque paratus
 hos mihi bon meritos pingui recetare taverna,
 quae cameras habeat fornitas more todesco;
 sed meus in Roma genius stet semper in una
 300 marmoris effigie, qua non magis altra catatur
 digna maraviliis, si sit pensata brigatis.
 Nunc tibi sum maschius, nunc sum tibi foemina Romae,
 nunc ego relligio, nunc sum victoria, nunc ve
 sum tibi Pasquinus slancatus et absque mudanda,
 305 fazzaque merdifluens privatur munere nasi.
 Haec mihi contingit saxo desgratia, propter
 civem Marphoium, cui cuncta archana paleso,
 nosque ragionamus nisi non heroica miris
 diversisque modis, neque deest facundia nobis,
 310 quamvis abstulerint puerilia saxa loquelas.
 Ergo super limen paradisi nostra tre annos
 ostaria fuit modico celebrata guadagno.
 Namque cadenazzis chiusae, stanghisque seratae
 semper erant portae, nulloque intrante mufosae,

315 et sua taccarant gambati lintea ragni.
 Passabant giorni vel sex tal volta, vel octo,
 nemo foresterus bandas veniebat ad illas.
 Si tamen ullus erat tandem, qui accederet illuc,
 vel zoppus, vel gobbus erat, vel lumine sguerzus,
 320 vel cantans borsis coram latrone vodatis.
 Nemo, qui scottum posset pagare tavernae,
 qui vellet cameram, qui lectum, quique biavam:
 quisque carens soldis, soliti dormire pairis,
 strazzati tunicis, cercantes, atque pecentes,
 325 deque pitocatis implentes viscera tozzis.
 Raro pontifices vidi, regesque, ducasque,
 raro signores, marchesos, raro barones,
 raro capellutos, mitratos, raro capuzzos,
 qui mihi scudiferas possent aperire crumenas,
 330 quique zafranatos vellent pagare capones,
 splumatosque toros, dulces garbasque caraffas.
 Hi sunt, qui ricas faciunt, pinguesque tavernas;
 hi sunt, qui spendunt et possunt spendere scudos.
 Procuratorem si quemquam forte videbam,
 335 sive potestatem, advocatum, sive nodarum,
 vix illud credens clamabam: — O grande miracol! —
 Hac ego pro causa sdegnatus ab inde scapavi,
 sed tunc praecipue quando Demogorgon abbas,
 cui brocoli, sardae, fighi, fava frantaque curae,
 340 affuit in mula tam magra tamque stryata,
 ut fiascos posses duris taccare galonis.
 Non habuit marzum pro me sua borsa quattrinum,
 quo vasum calidae posset pagare polentae,
 accedit clausae paradisi denique portae,
 345 qua pregat introrsum recipi, fierique beatus
 cittadino ibi, aut aliquo cantone locari.
 At Petrus in colera miserum de limine sburlat,
 mox ait: — Hinc abeas, destructio fava menadae,
 non es, nec maium fueris dignatus Olympo,
 350 donec apud chiericos madonna Simona manebit,

- quam dum permittit mundo sic vivere Luscar,
 nec tu, nec tua stirps poterunt intrare chidentrum.
 Vade, nec ultra chioches portam, ne forte chiocheris. —
 Talia dum fierent, exhibant extra seraium,
 355 deque schola coeli guizzabant mille putini,
 qui male vestiti, qui nudi, malque politi,
 malque petenati, magri, tegnaque coperti,
 intravere meam nullo prohibente tavernam.
 — Nos angeletti sumus — aiunt: — trade merendam. —
 360 Quo dicto, coepere meas sbandare pignattas,
 et mihi cassonem fresco de pane vorarunt,
 tresque simul porcos, vaccam unam, trenta capones,
 gallinas totidem, cum becco sex quoque capras,
 octoque persuttos, plenumque saluminis ursum.
 365 Quid plura? et gattas, asinum, mulamque magrazzam
 mangiarunt, et plus post mangiamenta famebant,
 unde nisi raptim scapolassem nudus ab illis,
 meque, meamque simul cazzassent ventre fiolam.
 Pensa mò post mortem quae consolatio restat! —
 370 Talia mal vecchius dum chiachiarat, Hipol acostat
 se se dongellae, vultque illam tollere secum.
 Cingar ei scaltritus opem donare parecchiat,
 qui tenet abbadam, scortam facit atque subocchiat
 Falchettum: tandemque omnes favere sodali.
 375 Id solum ignorat magni prudentia Baldi,
 tempore qui simili vult castos esse barones.
 En subito tremefit totum campagna per orbem,
 disfantat vecchius se se ingannator ut umbra.
 Obstupuerantque pedes Baldi, steterantque capilli,
 380 quando repentina se volta repperit illic
 solum solettum, neque coram vidit amicos.
 Quid faciat, seu quo stampet vestigia, pensat,
 mente Deum clamat, Serraphum voce domandat.
 Denique Gelforeas meium putat esse masones
 385 vadere, smarritos ubi forte catabit amicos.
 Sed vix tardigradis cum passibus ire comenzat,

- Pizzacapelletus procul obuius ecce ruebat,
 qui super amblantem, stradiotti more, zanettum
 currit, et altivolam giavarinam sustinet armo.
- 390 Baldus eum norat, vocat: — Heus, o Pizzacapelle,
 angelus es nunquid Gabriel, qui forte novellas
 portes zoiosas? Ubi stat spes nostra, Seraphus? —
 Respondet: — Non, barro, novas may porto cativas.
 En cape scondificam Serraphi munere petram.
- 395 Hanc optalamiam dicunt; hanc nemine vistus
 ore ferens, intra stanzas ubi Gelfora praesul
 vaccarum albergat, mandrasque governat earum.
 Ille senex, qui se Pasquinum dixerat esse,
 non est Pasquinus, verum Demogorgon ille,
- 400 qui solet ut cauda vivaces battere fadas,
 atque stryas ipsas asinarum more cavalcat.
 Teque, tuosque viros veniebat fallere, sed tu
 solus es immunis tanta de fraude rimastus.
 Compagni tolerant meritorum facta suorum,
- 405 quos tamen altandem cum tecum laetus habebis. —
 Dixerat, et subitus campagna sgombrat ab illa.
 Baldus in ore petram claudit, neque cernitur usquam.
 Versus Gelfoream se drizzat protinus aulam,
 multas incontrat comitivas saepe stryarum,
- 410 per medium quarum subtilis ut umbra trapassat,
 atque voluptatis causa tirat hic, tirat illic
 guarnellos, calzosque menat, goffosque frequentat.
 Pervenit ante fores palazzi semper apertas:
 omnia sunt aurum, cornisia, limina, voltae.
- 415 Introit, armatumque videt lanzonibus agmen,
 guardam reginae quod iudicat esse probatam.
 — Gaude — Baldus ait, — mi brande, cibaberis esca
 carnis, et aethereum guazzabis sanguine vultum. —
 Transit ad obcintum largo gyramine claustrum,
- 420 quod decorant circum centum cinquanta columnae.
 Omnia splendent auro, mirisque ricchezis.
 Aurum pillastri, frisi, capitella, peduzzi.

Quos Baldus mores trovat illic, quas ve bruturas,
 quos bordelliacos actus, deshonestaque facta,
 425 utile non posset scribi, si scribere vellem,
 nam neque simplicibus sunt omnia danda palesa.
 Ostia per gyrum camerarum plurima iusto
 discompagnantur discrimine, semper aperta,
 semper et andantum discursibus, et redeuntum
 430 trita pedum, veluti patet esse palatia regum.
 Cuncta sigillatim latitans vult cernere Baldus.
 Se viat ad primam spatioso intramine portam,
 de qua non pocam videt ire, redire brigatam.
 Intus tic tocchant duri mortaria bronzi,
 435 nam speciariae locus est et pharmapotechae.
 Intro ascosus abit, vult omnia scire gradatim.
 Obstupet innumeras ibi vecchias esse dunatas,
 quae simul innumeros homines, magis imo striones
 semper amaëstrant in rebus mille nefandis.
 440 Sunt itali, gregghi, spagnoles atque todeschi;
 et ricchi et poveri, laici fratresque pretique,
 matronae et monachae, tandem genus omne brigatae.
 Solicitant varias basso cum murmure cosas.
 Multaque conficiunt unguenta, cerumina, pastas,
 445 unctos, impiastros, pilulas, confetta, cirottos.
 Mille serant, reserant scatolas, voltantque, revoltant,
 urceolosque tegunt, retegunt, solvuntque, resolvunt
 vasa triacarum, bozas, magnosque bocalos.
 Pars mensurat aquas varia de sorte bilanzis,
 450 pars chioccat pavidas crebris pistonibus herbas,
 taxum, cambrossen, squillas, aconita, cicutas;
 electuariis pars implet bissola nigris,
 compositis noctu quintae sub lampade lunae,
 de spuma rospi, de ladri carne picati,
 455 de pulmone asini, de viridi pelle ranocchi,
 de lue matricis, de argenti sulphure vivi,
 deque cadaveribus violenta morte preempts,
 de sudore lupi rabiosi, deque sagina

viperea, de felle upupae, de lacte cerastae.
 460 Praeterea fingunt, miscentque sacrata prophanis:
 pascalis caerae candelas, chrismatis unctum,
 baptismique salem, multasque insemma novellas,
 quas praeti dant saepe mali poltronibus istis.
 Quas uti componant, fors fors describere possem;
 465 sed dubito ne, dum errores reprehendere vellem,
 errorum fierem praeceptor, meque thomistae
 dignum censerent mitra, Christique cavallo,
 ac asini, de more briac, mihi cauda daretur.
 Talia pro magno nec haberent forte lavoro,
 470 namque oratores, physicos, strologosque, poëtas,
 fratres et praetos, et qui dant iura brigatis
 omnibus in zobiis ad cursum vadere trovant.
 Sed quia rispetto cedit drittezza rasonis,
 atque solent grossi pisces mangiare minutos,
 475 disventuratae quaedam solummodo vecchiae
 sunt, quae supra asinos plaebi spetacula fiunt,
 sunt, quae nobilium culpis velamina tendunt,
 sunt, quae sparagnant claris incendia femnis.
 Baldus it ascosus, consyderat omnia, versat,
 480 inscriptasque legit scatolas, urzosque notatos.
 Non nisi mortiferum passim legit esse venenum.
 Librazzos aperit, vel apertos lectitat omnes.
 Non nisi letales consyderat esse recettas,
 scilicet: ut pueri faturentur odore marassi,
 485 quomodo stuprandi causa dormitio fitur,
 uxorisque suae vir fusos noscere tortos
 possit et in facto proprio retrovare ribaldam;
 quomodo formosae cogantur amare puellae,
 sinceraeque harum mentes per forza turentur;
 490 quomodo non pagnet cum drizzat foemina cornas,
 quomodo si pregnat fantinum pissat abortum,
 quomodo vix natum corrumpant fascina puttum,
 quoque modo siccent odiati membra mariti;
 quomodo de birlo mentem, de corpore vitam

- 495 brutta stryazza cavet puero teneraeque puellae.
Foetentes ibi sunt, inquam, vecchiaequae beghinae,
quae vadunt redeuntque, ferunt referuntque novellas:
scilicet urzettos, scatolas et multifacendas.
Has sequitur Baldus, vultque omnia tangere visu.
- 500 Est locus alter ibi, ter centum brachia longus,
bis centum largus, centumque soffitta levatur.
Hic amaëstrantur partim, partimque maëstrant
tot streghae quot arena micas, quot sylva Bacani
dat foias, quot Puia nigras parit arida muscas.
- 505 Sunt ibi scarcossae, sdentatae, et lumine sguerzae
pinzocarae, mediaequae sores, quas Gelfora doctas
esse pedantrices statuit, satrapasque senati.
Quae pedagogarum de more galantiter artem
dispensare sciunt, dantes praecepta stryandi,
- 510 atque per unguentos operandi multifacendas.
Qualiter hae furiant, moveantque tonitrua coeli,
ut segetes, vignasque simul tempesta ruinet:
qualiter huc lunam tirent per forza deorsum,
qualiter et stellae schegnent reflectere gambas,
- 515 qualiter et detrum voltent cava flumina spallas,
deque mari ad proprios referant carneria fontes,
qualiter in formas diversas corpora mutant,
inque lupos voltent homines, ursosque, canesque,
seque met in gattas, in monas, inque civettas,
- 520 augurium quae triste canant per tecta casarum;
qualiter et praetos doceant faturare comadres,
atque malos fratres mulas equitare diabli.
Nunc hic, nunc illic Baldus praecepta stryarum
audit, et advertens si quam cognoscat in illis,
- 525 Cingaris uxorem mirat, Bertamque magistras
esse puellarum: traxit quasi turbidus ensem,
at circumspiciens ibi multas esse madonnas,
nobilium uxores hominum, pluresque papessas,
mucchiachias Sathanae, se prostituisse diablis,
- 530 bassavit coleram, tacuit, latuitque libenter,

- confortumque piat secum, semetque reprendit:
 velle per un nihilum cotalas prendere gattas.
 Namque videt chiarum: quod, quas hic esse putamus
 Harsilias, illic Thaydarum squadra trovantur.
- 535 Sed laudavit eas, quae furta coprire sciebant.
 Semiremissa quidem culpa est quam coltra covertat.
 Tecta nitent aurum, muri, pavimenta, cadreghae,
 strataque coltrinis variis, lectique parantur
 argento, raso, samito, canzante, veluto.
- 540 Conspicit hic iuvenes circum scherzare puellas,
 leggiadros motu, bellos, facieque galantos,
 stringatos, agiles, semper saltare vedutos:
 quos Baldus cernens cito iudicat esse diablos,
- 545 Quas gestent auri vestas, brettasque veluti,
 praetereo, et calzas ostri, rensique camisas;
 quin etiam petras pretiosas pono dacantum,
 muschium, perfumos, zibetti vascula, namphas.
 Sentit et ad nasum storacis, aquaeve rosadae
- 550 spiramenta, quibus sbrofatur saepe palazzus.
 Florida porfidicos ornant spalleria muros,
 in quibus adfixi dant specchi lumina circum.
 Illic meschinae stant se doniare puellae,
 imponuntque genis, fronti, colloque biaccas,
- 555 atque coralinos faciunt parere labrettos,
 increspantque comas ferro, cillique tosanur,
 streppantur ve pili, strazzis stuppaque dedentrum
 ingrossant humeros, slargantque ad pectora mammas,
 ut, quam pensamus sembianzam Palladis esse,
- 560 sit saccus paiae, vel forma sit illa puvoni,
 qui discazzandos ad osellos ponitur hortis.
 Pono da banda lyras, flautos, atque organa, cetrhas,
 scambiettos, danzas, guantos de Spagna, morescas,
 et ballum qui fit cum torza cumque capello.
- 565 Ipsa voluptati praestat maga Gelfora tantae,
 quae super auratam stat salae in fronte cadregam.

- Talia dum crespo considerat ore baronus,
 ecce cadenatum grandi rumore Bocalum
 huc strassinari, calzis pugnisque domari
 570 prospicit a vulgo sguataro, turpique canaia.
 Undique, guardandi causa, populazzus adibat;
 undique concurrunt, poverumque offendere cercant.
 Spingitur ante thronum reginae calzibus, urtis,
 pugnadis, góffis, schiaffis persona Bocali,
 575 qui cridat et chiamat, perdonum saepe rechiedit,
 inque fededium giurat fecisse nientum.
 Gelfora capturae causam tumefacta domandat.
 Respondetur ei: quod pessimus iste giotonus
 intrarat furtim propter robbare cucinam,
 580 et iam fardellum de caso, deque botiro,
 fecerat, inde duos guataros bastone gratarat,
 nec quod scriptus erat regalis servitor aulae,
 nec quod sallarium bruttus manigoldus habebat,
 nec qua venisset banda parlare volebat.
 585 Gelfora sdegnoso voltat sembiante visaggium,
 et pariter spudans veluti stomacata, locuta est:
 — Hinc via, hinc, oybo, procul hunc menate gaioffum.
 Hinc cito, quae indusia? me mastinazzus amorbat.
 O quam poca fuit discretio vestra, balordi!
 590 Vos ne meis oculis hanc praesentasse carognam?
 Ite viam, rozzamque eius voltate figuram. —
 Protinus hoc iussu streppatur ab inde tapinus,
 totaque turba retro seguitat — Day dayque — frequentat.
 Extrorsum trahitur, suffertque in corpore bottas,
 595 quales non asini comportat schena pigrazzi.
 Baldus apena tenet se se: bis, terque, quaterque
 spadonis manicum propter sfodrare cavarat.
 Pur tamen alquantum patitur pro cernere finem,
 ut qui diversas optat cognoscere provas.
 600 Denique nescio quo Boccalus tingitur uncto.
 Ecce statim longas paulatim stendit orecchias,
 mostazzumque procul mandans quasi toccat arenam.

Brachia deventant gambae, quae quattuor extant.
 Tandem tota pilos vestit persona bretinos,
 605 efficiturque asinus, is qui fuit ante Bocalus.
 Iam non « oyme » cridat, tantum pronuntiat « a a ».
 Cursitat huc, illuc, bastonibus undique toccus;
 vult trare non solitos, pro se deffendere, calzos,
 sed cadit et duros piat ille cadendo tramazzos.
 610 Se stupet in semet, mirans non esse Bocalum,
 ast asini bustum, quo non bertinior alter.
 Raggiat in Arcadia, dum portat grana molino,
 dumque revolteggiat sibi tosto in pulvere schenam,
 nunc strassinatur per caudam, nunc per orecchias,
 615 excutiturque aspris pulver de pelle tracagnis.
 Baldus at oltraggium tandem non sustinet illud,
 scorzat de fodro saturandum sanguine brandum,
 irruit in caecam lapidis virtute catervam,
 ac velut undicolos falco secat ungue folengas,
 620 sic Baldus miseram distemperat ense fameiam.
 Quisque sibi membrum, seu brazzum, sive galonem
 spiccarum sentit, nec ferrum cernitur ullum.
 Deserit extemplo gens haec malnata Bocalum,
 atque per albergium latitans fugit huc, fugit illuc.
 625 Fama novellatrix reginae accepit orecchias,
 quae transmavit fazzas in mille colores.
 Pensitat esse magum, seu Coclen, sive Seraphum,
 quos sibi mortales semper provat esse nemigos,
 introit a cameris aliis penetrare remotum,
 630 exercere solet magicos ubi porca susurros.
 Baldus at interea solus straviaverat omnes,
 deque cadaveribus compleverat atria multis.
 Manserat in tutum clauster de gente vodatus,
 quae se per stanzas ficcando seraverat ussos.
 635 Baldus it, atque asinum vult secum trare Bocalum,
 quem stimulo pungens solitum pronuntiat « ari »:
 — Ari la, rozza, pru, sta. — Sic dicens, factus agaso,
 extra fores claustrum cogit trottare somarum.

Bestia Boccalus nescit quis retro goiolet,
40 nec comprehendit adhuc qualis molinarus agrezzet,
saepe caput voltat si factum cernere possit,
nempe videt stimulum, sed non videt ille biolcum.
Ut procul astarunt. trat Baldus ab ore petrellam,
cum qua per gentes prius invisibilis ibat,
45 atque suam charo faciem scovertat asello,
qui, licet exterius beretina pelle tegatur,
signorile tamen Baldi quum praespicit actum,
protinus alzatis se gambis rizzat, ut ille
rumpere qui voiat cum mula virginitatem.
50 Brachia dat Baldi collo, musoque bavoso,
discretus velut est asinus, dat basia bocchae.
Non potuit Baldus non magnum rumpere risum,
quando tanta sibi tunc machina venit adossum;
attamen, ut cunctis erat ille benignior altris,
55 qui cortesiae causa discommoda nescit,
saepeque vilificat se met gentilis ad omnes,
sustinet amplexus atque oscula foeda Bocali,
et quater eiusdem per se desgratia fleta est.
Postea, de sociis si sciret forte coëllum,
60 chieдит, at ille asini cum bocca raggiat et urlat,
nec brancare potest Baldus quid ragget et urlat.
Ergo dum lingua, manibus quoque, dicere nescit,
annuit almancum, scossisque moteggiat orecchis:
ut Baldus, sese quo praeparat ire, sequatur.
65 Baldus it a tergo, plantasque observat aselli.
Non procul ecce iterum venit obvia pulchra puella,
quam modo cum secum falsus Pasquinus habebat.
Ipsa quidem tunc sex animalia fune ligarat:
taurum, aprum, lyncem, simiam, vulpemque, cavallum,
70 retroque tirabat, posita feritate, tot agnos.
At propius Baldo venienti quando propinquant,
protinus incipiunt calzis et cornibus atque
morsibus obniti, cercantes rumpere cordas.
Miratur Baldus, remanensque interrogat illam:

- 675 quae sua vel virtus, vel fraus animalia vincat.
 Nil maga respondet, sed nectit in arbore funem,
 contraque barronem turpis meretricula currit.
 — Mecum (si sapias) — dicebat, — splendide barro,
 mecum balneolos venies intrare paratos.
- 680 Utere me liber, formosula, respice, quam sum.
 Candidulas habeo genulas, rubeosque labrettos.
 Fessulus es, nec ego minus exto lassula, mecum
 languidulos foveat noster tibi lectulus artus. —
 Sic ait, et Baldo sinulum lassivula solvit,
- 685 et dare basiolum celerat putanella baroni.
 Baldus eam subito cognoverat esse puellam,
 quam nuper vidit peregrinam cum peregrino.
 Transmutasse suos compagnos iudicat illam,
 inque animalorum fazzas voltasse tapinos.
- 690 Ergo manu celeri per trezzas corripit, atque
 mobilior gatto saltat, quum graffat osellum.
 At desdegnatur fragilem vir battere sexum:
 sat sibi bastat enim, quod primum tornet ad esse
 illa sibi socios, et vadat postea quo vult.
- 695 Nudam ergo spoiat, sed, dum spoiatur, in unam
 coepit converti vecchiazzam, dentibus orbam,
 sguerzam calcagnis, oculis et lumine gobbam.
 Baldus, garofolum qui se brancasse putarat,
 hanc ubi prae manibus miravit habere carognam,
- 700 protinus obscenam stomacosa fronte relinquit.
 Illa cito scampat, nudatis undique membris,
 dumque stat in pedibus Baldus mirare quo ibat,
 adfuit huc subito facies veneranda Seraphi,
 expediensque suas magicis cum versibus artes,
- 705 circulat in sabia numeros, quibus omne trematur
 protinus infernum, veniuntque in frotta diabli.
 Hic magus astringit cornutos carmine porcos
 tollere prestigium, nostrasque reducere formas
 humanis oculis, et res monstrare prout sunt.
- 710 Spingitur extemplo simiae de corpore Cingar,

de bove Fracassus balzat, de linze Lyronus,
Hippol singiarum disvestit protinus aprum,
de toto Centaurus equo fit mezus, et ipse
Falchettus vulpem reicit, Bocalus asellum.

715 Mutavere pilos; si vezzum nescio certe.

At quia candela est ad viridum usque culamen,
at quia consumpsit vodata lucerna stopinum,
multa per adessum dixi, damatina venito.

LIBER VIGESIMUS QUARTUS

Iamque suae gentis satis amplam Gelphora caedem
audierat, nec non propriis aspexerat oclis.
Obstupet, ac facti dum cercat scire casonem,
ecce supragiungit nudis vecchia illa culattis,
5 quae Baldi artillos peradessum fugerat uncas.
Qualis multoties vulpazza fugita taiolis,
cui sex turba fugam dederit villana miasos,
scridaritque retro: — Day, day, pia, para, repara, —
ipsaque scaltra ferens caudam de retro levatam,
10 indeque puzziferas vomitans culamine loffas,
fecerit assaium sanam portasse gonellam,
anxiat, et brazzum linguae butat extra ganassas,
talis vecchia quidem, vecchiarum stronzus, arivat,
gentis amoratrix, quae nunc ita bella parebat.
15 Ansat et ansando narrat vidisse legiadri
zuffum hominis, quo non vultu rubestior alter:
forte cavallerum unum de errantibus esse,
qui velut Orlandus veniat destruggere fatas;
octoque cum secum armatos guidare barones,
20 qui possent solis coelum confundere sguardis.
Hos tamen in vistas varias cangiasse ferarum,
rendere qui secum voluere libidinis actum.
Illius at castos mores animumque baronis
ad propriam subito cunctos tornasse figuram.
25 Nil pulchras valuisse sibi nudasse mamillas,
nulla superstio quippe illum, nulla lusinga

ingannare potest, hunc forsitan esse Seraphi
 aguaitum, qui semper habet pensiria calda
 ut ruat omnino felicia regna stryarum.
 30 Qua propter fieri deberi provisio talis,
 qualis multorum faciat pentire pacias,
 qui sic praesumant cum diis committere pugnam.
 Gelfora quam primum facier cotalia sensit,
 praesta suam mandat sibi retro currere guardam.
 35 Fit cridor, armorumque sonus, crepitusque tubarum,
 campanae ad don don fitur concursio gentis,
 intornumque suae calcatur squadra reinae.
 Sed diavolorum legiones mille tresentae,
 quae simul hic inter miseros squaquarare solebant,
 40 protinus (experti quondam quae forcia Baldi est)
 inde levant campum, cercant ve altronde loginos.
 Senserat hunc Baldus strepitum. — Seguitate, sódales, —
 dixit et adversus palazzum dirrigit ormam.
 En procul apparens magna Gelfora, fortius urlat
 45 bestia, quum Baldum vidit, comitantibus altris.
 Haec super auratam celerat tirata caretam,
 quam seguitant etiam nympharum quinque barozzi.
 Non unquam regina fuit pomposior ista.
 Quattuor albentes palafreni, terga coperti
 50 drappibus ex auro, strassinant retro quadrigam.
 Ipsa tenetque manu sceptrum, doramque coronam
 in testa, et rutilo trezzas diademate calcat.
 Praecedunt famuli centum, totidemque staferi:
 quisque galone tenet seu spadam sive fachinum.
 55 Longa sequit series hominum muschiata zibettis,
 qui cortesanos se vantant esse tilatos,
 quorum si videas mores rationis ochialo,
 non homines maschios, sed dicas esse bagassas.
 Cortesanus erat tunc verus tempore vecchio,
 60 quum rex ille produs, rex ille bonissimus Artu,
 egregiam tenuit chortem, tavolamque rotundam.
 Quis fuerit, scitur, Tristanus, Lanzaque lottus,

- quis quoque Galvanus, nec non bella altra brigata,
 quae regis fameia fuit, pulchraeque Ginebrae.
 65 Tunc amor indossum seu faldam, sive corazzam
 portabat, colpisque spadae acquistabat honorem.
 Cui sudoris aquae, cui siccae pulvis arenae
 muschius et ambracanus fuerant, storaxque Levanti.
 Tunc cortigiani facies fuit apta placendi,
 70 et molzinandi rigidae praecordia damae,
 quando lavabatur solo sudore celatae,
 quando nigrabatur sabiis sub sole boiento.
 Tempore sed nostro, pro dii, secloque dadessum,
 non nisi perfumis variis et odore zibetti,
 75 non nisi seu zazarae petenentur, sive tosentur,
 brettis velluti, nec non scufiotibus auri,
 auri cordiculis, impresis atque medais,
 millibus et frappis per calzas, perque giupones,
 cercamus charum merdosi germen amoris.
 80 En modo, dum celerem castigat Gelfora cocchium,
 subsequitantque aliae vaccarum quinque carettae,
 has veluti nymphas, divas, charasque madames,
 cortesanelli sociant, illisque ragonant
 nescio quos sognos, passata in nocte vedutos,
 85 et portantinas properantes supra mulettas,
 dente bachettinas vadunt rodendo politas,
 mentitosque focos narrant, recitantque sonettos,
 sat male stringatos, ac parlant mille baianas,
 menchionasque suo dicunt in amore fusaras.
 90 Baldus ab altano tumulo procul omnia visu
 coeperat, et ridens ita raggionabat amicis:
 — Cernite, compagni, de tantis millibus unum
 non hominem video, non qui lignaminis ensem
 disfodrare sciat, peius tirare stocatam.
 95 Hi sunt, quos tantum manifestat barba viriles,
 caetera conveniunt muliebribus apta conocchis.
 Sed volo quod pulcram faciamus horhora prodezzam.
 Fingamus, quaeso, fingamus habere paeram

- de meretrice ista, per quam cuncta omnia puzzant.
- 100 Stemus et attenti, quae nobis damna parentur. —
Talia cum sociis dum sic sic Baldus acordat,
ecce propinquabat tandem regina stryarum
Gelfora, quae cernens armatos stare barones:
— Ola, quid — inquit — adest? O res non cognita maium!
- 105 Cernitis humanam (quo tanta pacia?) brigatam?
Qui sunt hi porci? Qui sunt hi brutta somenza?
Nunquid habent animo tam grandem prosopopeiam,
ut mea praesumant intrare ad regna, gaioffi? —
Dixerat, et spazzat trombettam protinus unum,
- 110 ut sciat unde hominum veniat baldanza malorum,
qui bastent animum sic tecta subire deorum.
Ille galoppando non spiccat ab ore canoram
ton tararan frifolo trombam, fin donec arivat
Baldus ubi, comitesque manent, finguntque pauram.
- 115 Ad quos his parlat dictis trombetta superbis:
— O poltronzones, quae phantasia guidavit
sic vos per dominum nostrum, sic absque riguardo,
huc ad clausuras et loggiamenta deorum?
An fors nescitis haec esse palatia divum?
- 120 Tanta ne vos vestrae tenuit fidanza canaiae?
Maturate fugam, subitque levate trabaccas.
Siccine bastardi, zaltrones, gensque tegnosa,
gensque spelorza, sacrum venistis tangere limen?
Ad vos me mandat venerabilis illa virago
- 125 (Cingar ait tacitus: — Venerabilis illa putana —)
quae tenet imperium sub se regnaminis huius.
Aut vos ire iubet lontanos partibus istis,
aut scorrozzatam chini veniatis ad illam,
forte sacrificium meritabitis esse beatum,
- 130 humano quoniam placatur diva cruore. —
Baldus ait: — O nos istuc male nempe capati!
Cur, quando matres nostrae de ventre cagarunt,
non potius mundo tantos peperere navones?
Andemus miseri sanctum componere numen,

- 135 numen adoremus coeli, quod forte pregheris
spegnitur humanis natura colerica divûm. —
Compagni risu tacito sub pectora creppant,
fazza tamen magnum simulat defora dolorem.
Omnes cum testis bassis andare comenzant,
- 140 ac si, post schenam manibus colloque ligatis,
ad scalam forchae conducat boia picandos.
Tunc trombetta illos dominae praesentat et inquit:
— Ecce prophanarunt hi vestrae regna coronae. —
Gelfora contremuit bustum tam grande Fraçassi,
145 interpellat eum: qui sit, quo sanguine venit.
Respondet tremulus: — Sturlonus nomine dicor,
Bressa mihi patria est, mea razza gigantibus illis
descendit, qui trare Iovem voluere deorsum
atque inter se se regnum partire deorum. —
- 150 Gelfora plus dentrum tremuit, cum talia sensit.
Postea fattezzam Baldi, vistamque legiadram
dum guardat, latosque humeros, strictumque fiancum,
protinus in paniam vischiumque Cupidinis intrat.
Ad quem sic placidis loquitur cortesa parolis:
- 155 — Tu quoque, qui sensum te prodis habere superbum,
da prolem, nomenque tuum, genus atque tuorum. —
Baldus respondet: — Caposeccus nomine dicor,
natus adulterio monachae fratrisque Caponis,
qui conceperunt me chiesae retro pilastrum.
- 160 Postea diabolo de me fecere sigillum.
Sum devotus ei, cui dono in corpore vitam.
Unde meum patrem vado retrovare Chiapinum.
Me mare, me tellus, me sydera celsa refudant;
si non esse Dei possum, decet esse diabli. —
- 165 Has desperati stupuit regina parolas.
— Eya, sacerdotes — inquit, — nunc sacra parate,
atque mihi altaros holocausti condite tantos,
quantos nunc istos homines mactare bisognat.
Hunc mihi solettum tamen asservate legiadrum,
170 quem volo sit primus regali eunuchus in aula. —

- Haec ea dicebat de bello corpore Baldi.
 Praestiter obedit famulorum turba suorum,
 lignaque portantur, multusque accenditur ignis.
 Ecce preti et frati, cum cottis cumque capuzzis,
 175 cantantes veniunt infrotta boatibus altis:
 — Eu oe iach iach, eu oe, pirila, buf baf. —
 Quorum qui prior est, puvialem portat adossum.
 Turribuli pinguem mittunt ad nubila fumum,
 incensaeque faces crepitant altaria circum.
- 180 Gelfora supra caput montaverat alta pilastri,
 ut solet in summa plantari mole colossus.
 Hic dea chiamari vult, hic dea porca vocari,
 trombarum clangor rauca cum voce frequentat
 tarara ton tarara, ton ton tara, tantara taira.
- 185 Cor brillat sociis spadas rancare guainis,
 quos ciet ad carnes squarzandas musica trombae.
 Ipse prior Cayphas, insemmaque vescovus Annas
 accedunt, iugulumque parant scannare Fracasso,
 inque satis largo tepidum addunare cruorem
- 190 vase parecchiatur, meschiandum pane stryarum.
 Praecipitur curvos illi bassare ginocchios,
 quem prius ut vaccam cum cetta cumque securi
 discopare volunt, mox collo immergere cultrum.
 Ille sed impatiens clamavit: — Balde, facenda haec
- 195 it nimis avantum, nimis haec indusia durat. —
 Talia dum memorat, se drizzat in aëra praestus,
 pontificemque piat digitis, durosque restringit
 artilios, schiazzatque illum de more boazzae,
 dextraque de merdis et sanguine tincta remansit.
- 200 Baldus adocchiarat guerram iam esse comenzam:
 — Heus, seguitate — inquit, sfodratque celerrimus ensem.
 Currit ad urtandum, quam diximus ante, colonnam,
 cuius in excelso capitello Gelfora stabat.
 Cum caput innanzum ruit illa, simulque pilastrum,
 205 quam piat extemplo Baldus per colla cridantem,
 cui dare soccorsum gens infinita ruebat.

- Sed Cingar comitesque alii, facto agmine, currunt,
 inque illas squadras intrans ut fulmen et ignis.
 Ipse gigas clamat: — Nunc est et tempus et hora
 210 sacrificare Deo vacchasque, hircosque petulcos. —
 Sic dicendo, probat qualis sit tempra bachiocchi.
 — Ah porcinaiae — cridat Falchettus et Hippol, —
 vos ne putavistis nos qualchos esse maruffos,
 scilicet agnellos, pegorasque trovastis, et haedos,
 215 ut pensaretis sic nos mactare diablo? —
 Talia bravando feriunt tutavia, nec ullum
 sparagnant colpum, testasque ad sydera mandant.
 Septem mille homines sunt, qui sua ferra cavarant,
 et Baldum assaltant propter riscodere porcā.
 220 At celer altorium dat Falco, et Cingar, et Hippol,
 Moschinusque, aliique simul, qui tempore curto
 mortorum ingenti fabricarunt aggere montem.
 Turba puellarum fractis fugit inde caretis,
 smarritaeque sinus lacerant rumpuntque capillos.
 225 Non bonus hic perdit Boccalus tempus, at illas
 protinus inseguitat chiamando: — State ribaldae,
 state putanellae, quia vos frustare bisognat.
 Quo, quo? State, inquam, ola, spettate, quo itis?
 quo ve scapinatis? Mea nunc vendetta fietur.
 230 Siccine me nuper vacchae fecistis asellum?
 siccine grattastis mihi schenam pectine boschi? —
 Haec referens, portat scoriadam forte trovatam,
 qualem Vegnesae vidi, quum boia putanas
 per Merzeriam frustat, frustandoque currit,
 235 tandem arrivatas chioccat, tozzatque tapinas:
 attamen alquantum sferzam leggerius offert,
 dum capat in teneras damas, niveasque putinas;
 tantum scarcossas vecchias, lippasque stryazzas,
 et rofianazzas stafilatis tozzolat aspris,
 240 terga quibus parere facit persutta Labruzzi.
 Non « pietas » valet hic non « perdonanza » cridari,
 nam mercadanti Boccalus fecerat aures.

Baldus at in brazzis reginam portat et illam
 continuo gens tota ruens riscodere cercat;
 245 unde travaius erat certando baronibus ingens,
 tanta superchiabat calcatim zurma bravorum.
 Personat incircum campagna cridoribus altis,
 unde maris pisces veniunt atterra balordi,
 namque super pendet pelagus de more solari.
 250 Tunc homines superi (nec enim scio dire bugiam)
 audivere illam liquido sub gurgite guerram.
 Iamque striam Baldus multo sudore ligarat,
 inque suis spallis quoddam portarat in antrum.
 Non gens ultra sequit, vel mortua vel stropiata,
 255 parsque fugae studiat, cercatque per abdita scampum.
 Gelfora, iam tristo portu guidata, diablos
 invocat, ut veniant promissam tollere vitam.
 Sic igitur dum stridet adhuc, malnata piatur
 unguibus innumeris diavolorum forte cridantum,
 260 umbraque in infernum cum corpore fertur ab illis.
 Iamque fracassandi domicilia sporca Fracassus
 coeperat impresam, longisque ut passibus ibat;
 quo iam gelforeos de fundo ad tecta palazzos
 sterneret, ac mundum tanto privaret afitanno.
 265 Ad primam subito giuntam de marmore grossum
 chioccat pillastrum, quod stat cantone palazzi.
 Rumpitur in centum volitantes undique pezzos,
 fitque ingens strepitus de travis, deque quadrellis,
 magnaue terreno camerarum banda ruinat,
 270 calzinaeque leves malnettant astra volando.
 Replicat horribiles colpos, geminatque bataium,
 trita columnarum fit ruptio, deque supernis
 machina muraliis reboans descendit abassum.
 Indorata cadunt meschiatis tecta matonis,
 275 riccaque picturis vadunt solaris terrae.
 Dumque gigas manibus turrim furibundus aferrat,
 ecce Seraphus adest in fretta, vocatque, cridatque:
 — Parce, gigas, iam parce, gigas, sic poena soluta est.

Integra stet turris pro nunc, quae quando ruatur,
280 illico quae cernis pelagi fundamina sursum
pendula cascabunt, veluti natura chinarat,
vosque negabimini, piscesque cibabitis omnes.
Si nescis; turri septem clauduntur in ista
fatales statuae, sex cerae, septima plumbi,
285 quas simul ad quintam lunam, sub monte Tonalo
composuere striae septem: Madoia, Catoia,
Stanaque, Birla soror, Sberliffaque, Cantara, Dina.
Quam primum frangas turrim, guastesve figuras,
postizzus locus hic in fumum protinus ibit,
290 vosque bibetis aquas, plus quam sit voia bibendi. —
Venerat huc Baldus, mazzatis denique cunctis,
conciliumque suis cum compagnonibus edit:
et quid sit tandem faciendum, voce domandat.
Cingar ad infernas suadet callare masones,
295 quas Serraphus ait non multum longe catari.
Haec ve relinquatur Serrapho impresa ruendi
regna stryanismi, turrem, statuasque levandi.
Tunc omnes favere manu, favere parolis
Cingaris arditae menti, laudantque talentum
300 hunc animi, quo non mundo generosior alter.
Attamen ipse manet, Baldo mandante, Gibertus,
quem retinet secum Serraphus amatque galantum.
Ad phlegethontaeas igitur cascare cavernas
voia stat, una quidem Baldo paret horula centum
305 posse diabolicas rursum assagiare prodezzas.
Ecce iterum scuras animoso corde latebras
introeunt, caillantque magis per clymata centri.
Gemma tamen fulget, quam Baldus servat in elmo,
qua cernunt aditus et multa pericula schivant.
310 Semper ad in giusum facili labente camino
frettantes abeunt, Baldi praecunte lusoro.
Centum stradiculas, centumque viacula iam iam
incipiunt reperire simul concurrere in unam
ingentem stradam variis venientia bandis.

- 315 Dico quod innumeras retrovant hinc inde viettas
 derivare suos fines ad grande viaggium,
 quem spatiosa menat stygiis contrada paësis.
 Quales in veneta nos cernimus urbe canales
 undique menantes barcas, descendere in unum
 320 maiorem, bravumque nimis, grossumque canalem,
 tales stradiculae, calles, sentiria mille
 conveniunt, monstrantque notas ea singula scriptas,
 unde potest sciri qua quisque caminus ab urbe
 huc descendat, agatque suas huc illa brigatas.
 325 Est via quam drizzat Florentia, Roma, Milanus,
 Zenova, Neapoli, Vegnesia, Parma, Bologna,
 Lyon, Avignonus, Parisus, Buda, Valenza,
 Constantinopoli, Cairus, sedesque Cipadae.
 Denique quodque solum, quaeque urbs, arx, villa, caminum
 330 huc drizzat, portatque suas ad tartara pravas
 malnatasque animas, quarum tot milia nigrum
 continuo ingombrant baratrum, quot milia toto
 muscarum mundo nascunt in millibus annis.
 Quo magis ante itur, magis orbita largior umbras
 335 excipit innumeras, tacito rumore gementes.
 Baldus compagnis nulli parlare comandat:
 dumque illi parent, dumque alta silentia servant,
 ecce caput stradae se se dilatat in amplam
 campagnam, horribilem et cinerum de pulvere carcam.
 340 Subterrana illic ventorum flamina regnant,
 pro quibus efficitur mundo teremotus in isto;
 impetuosa ferunt cineres, agitantque savornam
 per largos campos, redolentes sulphuris oybo.
 Gaudet in hac rerum Baldus novitate, Lyronem
 345 admonet atque alios nulla de sorte pavere.
 — Quid? — Falchettus ait — dum te, mi Balde, videmus,
 non sgomentabit nos quanta canaia sub orco
 stat diavorum, nec quanta sub aëre stridet. —
 Dixerat, et saltans animo se monstrat alegro,
 350 contraque terribiles ventos ruit huc, ruit illuc.

Cingar eum sequitur scherzando, trufantque vicissim.
 Ambo simul rident, saltant, vaduntque, reduntque.
 Quales agnelli fugiunt, matremque relinquunt,
 quattuor et pedibus guizzant et in aëra pirlant;
 355 ast ubi sentitur lupus exurlare propinquus,
 confestim pavidi se matris ad ubera tornant;
 pastor adest, grossumque canem sibi chiamat apressum:
 talis Falchettus laeto cum Cingere spassum
 grande piat, curruntque ambo lontanius altris;
 360 ast improvisos prigolos si forte catabant,
 praestiter ad portum Baldi remeare videbas,
 inde sub illius combattere fortiter umbra.
 Qui, velut avvezzat caporalis providus, ipse
 de se non curat, tantum risguardat amicos.
 365 Ad caput interea campagnae scurus et asper
 boscus adest, ac sylva pavens, non consita myrthis,
 non lauris, platanis, ulmis, altisque cipressis;
 at nigrae taxus, aconita, malaeque cicutae,
 grandilitate pares alpino in culmine fagis,
 370 toxica mortiferi sudant de cortice sughi.
 Introit ante alios Baldus, nova cernere gaudet,
 perque venenifluas nihil aestimat ire latebras.
 Incipiunt iam longe gravem sentire bagordum,
 murmur et insolitum, tanquam tempesta petrarum,
 375 vel magis ad guisam pelagi battentis arenam,
 quando fremit, vastasque polo subgurgitat undas.
 In finem boschi retrovant intramina grandis
 portazzae, nunquam chiusae, sed semper apertae,
 per quam trenta pares intrant insemma carettae,
 380 verbaque sic duro saxi frontale notantur:
 — Regia Luciferi dicor, bandita tenetur
 chors hic, intrando patet, ast uscendo seratur. —
 Fracassus ridet: — Subeamus adunca, sodales.
 Non regrediendi dabitur, ut cerno, facultas. —
 385 Introëunt igitur, tenebris appena resistit
 carbonus Baldi; sed folta in nocte tumultant,

- horrisonasque tonant scurissima regna querelas.
 Ecce tavernarus tandem barbatus in illos
 obuius accelerat, vivosque in corpore mirat.
 390 — O — secum parlat, — quae cosa novella videtur! —
 Sic ait, et mulcens foltos ad menta pelazzos,
 stat penserosus, stupidus, sensuque revoltat:
 debeat an similes scotto invitare brigantes.
 Tandem guarnazzam cingens, brotaminis unctam:
 395 — Vultis — ait — nostram, compagni, intrare tavernam? —
 Boccalus raptim responsum primior affert.
 — Quid cercandum aliud? Bona si tibi caneva primum,
 inde bonae quaiiae, bona lonza, bonique capretti,
 ecce parecchiamur simul omnia ventre locare,
 400 et pagare simul patefactis omnia borsis. —
 Ostus ait: — Mecum veniatis, non mihi desunt
 et pernicones, et frolla carne fasani,
 et vinum garbum, et vinum dulce Reami. —
 Sic ait, ingrediens, mensasque parare comandat.
 405 Hunc omnes seguitant, sed Baldus inanzior altris,
 compagnisque facit per opaca silentia scortam,
 donec eos salam conduxerat ostus in amplam,
 in qua mille animas epulis catavere sedentes,
 mangiantesque instar porcorum dente famato.
 410 Sunt etenim magrae vultu, nigraeque colore,
 sunt sguerzae, gobbae, slancatae, suntque carognis
 omnibus aequandae, nimio puzzore malorum.
 Irruit ad mensam iocunda fronte Bocalus,
 inque piatellum dum vult extendere griffum,
 415 protinus indretum vultu pallente retirat;
 qui pensando aliquem forsan gremire caponem,
 gremiturus erat scurzum, turpemque marassum.
 Accedit propius, factum discernere, Baldus.
 Quali cum guisa gattum rosegare codaium
 420 aspicias, quando sibi retro cauda tiratur,
 striccaturque simul, manibus per forza retentus,
 qui fremit et faciens gnao gnao se ingordus anegat;

illas sic animas contemplat Baldus edentes
vipeream carnem, rospos, variasque vivandas,
125 unde venenorum mors inevitabilis exit.
Praeterea aspideo completas sanguine tazzas
sorbebant, oculosque foras sorbendo butabant,
ut solet infirmus cui Ierae pocula dentur.
Corripit interea rigidam post fercula sferzam
130 ostus, et intornum menando licentiat illas,
namque novas alias quoque pasturare bisognat.
Impetuosae igitur abeunt, subeuntque novellae,
quas etiam cogit putridis accumbere mensis.
Mox ait ad Baldum, sociosque: — Sedete, bricones,
135 seu vos mangietis, seu non mangiare voiatis,
omnino faciet mysterum solvere scottum. —
Sic dicens, alzat scoriatae quinque catenas,
hinc menat et zif zaf resonando percutit Hipol,
quem male provistum tollit de peso levatum,
140 atque suo fratri Lyrono buttat adossum:
amboque schenadam pariter cascando piarunt.
— Illa quidem vestra est — Boccalus parlat: — habetis
praevendam vestram, tamen hanc non curo biavam. —
Sic ait, et scapolat, cantoneque delitet uno.
145 Baldus arostitum rapit improviste dragonem,
inque tavernari mostazzum concite iactat,
manserit ut medio faciei stigma notatum.
Non tamen hoc tantum colpo fuit ira baronis
sat contenta, tirat cum rosto insemma saporem
150 ingentis pugni, qui dextram tozzat orecchiam,
unde tramazzanti chioccat quoque terra sinistram.
Cingar ait ridens: — Nondum mangiavimus, et tu,
Balde, comenzasti scottum pagare tavernae. —
Respondet Baldus: — Sic Hippolis esca soluta est. —
155 Interea Virmazzus eas interrogat umbras:
cur veniant illam sic albergare tavernam,
curque venenosas ingoient atque tracannent
has victuarias, plenosque cruore becheros.

Cui maior sic umbra gemens suspirat et inquit:
 460 — Quaelibet infernis cruciatibus alma ferenda,
 corpore cum primum posito descendit ad orcum,
 antequam quam vadat grottas habitare statutas,
 hoc diavolazzo prius invitatur ab osto,
 quem Griffarostum diabolica zurma domandat.
 465 Nec tamen invitum contemnere possumus istum,
 nolentes etenim ferri scoriada coërcet.
 Qua propter quantas animas ingombrat avernus,
 iste tavernarus marzo mangiamine pascit. —
 Dixerat haec, alias en rursus adire videbant,
 470 unde iubet propter fastidia Baldus, ab illa
 compagnos betola stomacosa cedere tandem.
 Protinus egressi denso se se agmine stringunt,
 namque illic adeo grossa est fuscatio noctis,
 ut valeas etiam gladio taliare tenebras,
 475 perdere vel se se potuissent unus ab altro.
 Iussu ergo Baldi modicum fecere drapellum,
 atque capellettis similes insemma dunantur,
 namque stradiotti leggeras supra pedrinas,
 quando coreriam faciunt inimica per arva,
 480 non se spernazzant veluti poltrona canaia,
 verum groppetto strictim calcantur in uno,
 donec aquistatis parlent sperone botinis,
 atque — Cavalla grisa bre bre — vel — Pospodo — dicant.
 Baldus praecedens sfodratum baiulat ensem,
 485 at se Boccalus nunquam lontanat ab illo,
 seque volunteram, dum corde tremante cacabat.
 vellet in illius totum se abscondere costis.
 Saepe agnusdeos faciebat fronte revolta.
 Iam procul ascoltant strepitum rumoris aquosi,
 490 non aliter quando laxatur brena molinis.
 Baldus ad hunc sonitum tendit, drizzatque pedattas,
 arrivantque illuc nigras Acherontis ad undas,
 qui semper, veluti Porrettae balnea, fumat.
 Illic circa suas testas hinc inde volazzant

495 innumerae flentes animae, vocitantque Charontem,
quas ille ad ripam debet passare sinistram,
sed non, transactis iam giornis octo, videtur.
Cingar in hoc tantum sociis longatur ab altris,
namque coactus erat natura figere termen,
500 sive super littus fungum plantare novellum,
vel potius dicam lombardam promere quaiam.
Iamque bragas implens huc illuc ibat a nasum,
ut brachetta solet, quae leporem china sausat.
Sed non hic leporem, sed non trovat ille caprettum,
505 sed iuvenem mortum, quo sic improvidus urtat,
quantos unde pilos habuit per corpus arizzat.
Nec destringatis bene tunc in littore calzis
se se bassarat, fosso nascostus in uno,
totum per calzas se repperit esse zibettum,
510 nam cagarella metu procedit saepe gaiardo,
imo paura magis poterit bastabilis esse
destiticare cito stiticas in ventre budellas,
quam per chrysterii pivam decoctio malvae.
Cingar se retrahit, ceu qui pede presserit anguem,
515 et iuvenem attonita guatabat mente galantum,
qui stramortitus re vera, non ibi mortus,
ut parebat, erat, lachrymisque bagnarat arenam.
— Ayme — Cingar ait, — quae nam fortuna guidavit
te, puer, huc? aut quo, sic vivo corpore, vadis? —
520 Dixerat, et se se paulatim proximat illi,
vultque experiri si vitam liquerit istam.
Praestiter amotis sbarrattat pectora pannis,
cercat et un pocum tastat sub corde calorem,
unde datur scire nondum spudasse flatum,
525 nec Requiem aeternam fuerat cantare bisognus.
At pensare nequit foggiam, quae suscitet illum.
Non ibi credat aquis vultum sbrofare rosatis,
non ibi odorifero venas fregare cirotto,
non ibi speret aquam de flumine tollere frescam,
530 namque venenosis Acheron ibi fluctibus ardet.

Per mancum ergo malum caldam spinavit orinam,
 et iuvenis venas, polsos et tempia bagnet.
 Ille pudicino pissamine Cingaribus unctus,
 paulatim forzas revocare per ossa comenat;
 535 en bellam frontem, bellos en schiudit ocellos,
 hasque parolinas inspecto Cingere parlat:
 — Sis benedictus homo, tal qualis barro fuisti,
 qui medio morto transtullum tale dedisti.
 Non hoc fecisset medicinae inventor, Apollo. —
 540 Cingar eum tollit de terra et talia profert:
 — O formose puer, quæ nam desgratia tanta est?
 quæ ve locis istis te sors adversa butavit? —
 Cui sic responsum magno facit ille dolore:
 — Est mihi de schiatta Cipadae pessima mater,
 545 ipsa patrem Baldum praesenserat esse negatum,
 unde novum subito zaffavit vacca maritum,
 de quo quamprimum tres fecit scroia fiolos.
 Meque simul, fratremque meum, de sanguine Baldi,
 contempsit, propriamque casam nos linquere fecit.
 550 Grillus ego dicor, fratrem dixere Fanettum.
 Amboque nassuti sumus, uno ex ventre, gemelli.
 Ambo universam mundi cercavimus oram,
 dilectum patrem Baldum cagione catandi.
 Post mare, post terras multo sudore vagatas,
 555 post assassinos, ladros, pelagique travaios,
 ad desperatam, velut aiunt, fecimus ambo:
 tartaricas nobis placuit cercare masones,
 mancum stimantes vitam quam quinque lupinos.
 Ast ubi nos fortuna locum deduxit ad istum,
 560 nos, inquam, medios longa stracchedine mortos,
 affuit ecce Charon, praesentis nauta riverae,
 qui tenet officium curvo transferre batello
 damnatas animas et ademptas morte secunda.
 Ergo rogabamus si nos transcendere vellet,
 565 sponentes illi causam pietatis, amoris
 et fidei, quam nos patri debere tenemur.

Ille ribaldonus, crestosus vecchius, et omni
fraude sat impressus, velut omnis nauta catatur,
promisit nos velle quidem passare delaium,
570 sed non insemnam, dicens quod transiet unus
post alium, fietque duplex vogatio nostra.
Et causam tulit hanc: — Ne scilicet ipsa periret
gundola, corporibus sic sic onerata duobus. —
Hac igitur ratione meus germanus abivit,
575 nec per sex giornos ultra mihi barca retornat,
absque meo charo dilecto fratre remansi,
ducitur in baratrum, sine quo iam vivere nolo. —
Cingar, id ascoltans, exiverat extra seipsum,
fecerat et veluti faciunt qui nocte vaneggiant.
580 In pueri facie fixissima lumina tendit,
et Baldi chieram semblante notavit in illo.
Immaduere statim scolato pectore guanzae
ac adolescentis fronti dedit oscula centum.
— Pone, puer — dixit, — spaventum; pone travaium,
585 pone doiam cordis, nec fle, tibi prospera barca est.
Non procul esse tuum patrem, tibi nuntio, Baldum.
Dixerat, et versum ripas Acherontis afrettat,
ut referat Baldo solatia tanta parenti.
Qui vocat interea bravosa voce Charontem,
590 et giurat quod vult sibi pugnīs rumpere schenam,
ni subito ad prodam veniat, cimbamque reducat,
qua tot debentur ripae passarier altrae
tardantes animae, quarum stant littora plena.
At bravat indarnum, ac indarnum semet adirat.
595 Unam namque Charon nympharum regis averni,
nomine Thesiphonam, totus brusefactus amabat,
nec quid speraret tamen ancum pazzus habebat.
Sed postquam puerum, nulla mercede, Fanettum
donat Thesiphonae, quae vult concedere noctem,
600 ille stat indarnum, stat mattus, statque balordus,
seria postponens carnali cuncta desio:
cui propria utilitas, cui barchae puzzat aquistus,

- et quod aq̄istatur seu stento sive salaro
dilectae tribuit, velut est usanza, bagassae.
- 605 Tantae huc ergo animae de mundo semper arivant,
ut Baldi carichent humeros, comitumque suorum.
Ignorant etenim miserae, qua in parte repossent,
unde super spallas illorum mille quiescunt.
Harum fert plenas iam iam Fracassus orecchias,
610 nec non et nasum, barbam, capitisque tosonos.
Ille frequens crollat testam, stranutat, arascas;
sed post stranutum redeunt, iterumque sotintran
antra cavernosi nasi, testamque busatam.
Impatiens tamen ille humeros scossare frequentat;
615 sed quo plus scossat, plus turba molesta ritornat.
Hinc examen apum cunctis sua testa videtur,
agmine quae denso se circa foramen adossant.
Vel potius Fracassus erat bos tempore vecchius,
cuius sbercigeros oculos, musumque bavirusum
620 rodere contendunt hinc moschae, ac inde tavani,
quos ut discazzet calzis et dente molestos,
absque intervallo pendentis crollat orecchias;
sed quo plus crollat, plus illi ad pascua tornant.
Cingar at interea Grillum deduxerat illuc,
625 quem praesentando patri sic parlat et inquit:
— Nosce, pater, natum; genitor, cognosce nepotem.
Hanc tua, Balde, rosam generavit fronda galantam.
Protulit hunc nobis tua vivida planta garofflum.
Carpe tuae fructum, pater, arboris: haec tua proles,
630 hic tuus est Grillus, quem parvum liquimus orbi. —
Baldus ibi stupida mirabat fronte puellum,
visceribusque diu motis stetit extra seipsum,
denique nil dubitans illum indolcitus abrazzat,
deque suo sic sic brazzando fratre domandat.
635 Cingar hoc incaricum narrandi suscipit, at nil
dicere tunc voluit de uxoris crimine Bertae.
Talia dum stabant una parlare barones,
ecce venit sbraiando Charon, chiamatque bravazzus:

- Papa Satan, o papa Satan, beth, gimel, aleppe.
 640 Cra cra, tif taf noc, sgne flut, canatanta, riogna. —
 Canutam mentozzus habet sine pectine barbam,
 quae bigolum distesa coprit, tangitque ginocchios.
 Non habet in calva solettum fronte peluzzum,
 ac si cum rasa testa, penitusque pelata,
 645 vellet in aspectu populi mazzare gatuzzam.
 Strazzolenta sibi carnes schiavina covertat,
 quam « saltinbarcam » chiozotta canaia domandat.
 Navigat in fretta super orlum navis adunchae,
 stansque pede in sponda paret cascane deorsum,
 650 nec cascane tamen metuit quia praticus ille est.
 Sic barcarolos venetam vogare per urbem
 multoties vidi, quibus ars est propria remus:
 stat super ordellum barchae pes unus, at alter
 pendulus huc illuc vadit, stimatque negottam
 655 si quandoque super fluctus, extraque batellum,
 nil penitus toccans audax cum morte solazzat:
 per strictos tamen illa volat barchetta canales,
 illeque schiavonus, vel morus, vel sarasinus,
 cifolat et cridat: — Barca, premique, stalyum, —
 660 nec mancant uno tria milia cancara giorno.
 Iamque propinquabat ripae mala fazza Charontis,
 cumque bravariis animas terrebat acerbis.
 Baldus at in furia « poltronem » nuncupat illum,
 nec vult intrando barcam restare dedretum,
 665 sed vix ad prodam fuit ánchora ficca lavacchio,
 ecce implent animae busos et transtra carinae.
 Sed Charon, aspecto Baldo sociisque, cridabat:
 — Quae vos in partes nostras ventura guidavit?
 Ola, quibus dico? si barcam scandere vultis,
 670 ponite corpoream somam carnisque valisam.
 Una mihi cura est animas transferre solutas,
 non altramenter fluvium passabitis istum. —
 Baldus ait: — Taceas, taceas, scornute diavol,
 ad caput inchinum nisi vis andare sotacquam.

- 675 Nonne hic Meschinum varcasti corpore ficcum?
 nec mihi communem poteris concedere passum?
 Cui dico? dico ne tibi, parone bugiarde.
 Huc accosta ratem nobis, huc volge timonem.
 Quo premis in laium? in quaium dico, maruffe. —
- 680 Non Charon ascoltat, sed navem praestus aretrat,
 quam caricatam animis largum dilongat in amnem.
 O puta si Baldus rodit furiando cadenam,
 at sibi vendettae concessa est nulla facultas.
 Tunc Fracássus ibi largum saltare canalem
- 685 praeparat, et spudans manibus se retro retirat,
 discorsamque piat vel tres vel quinque cavezzos;
 inde movens passus longones, inde galoppans,
 inde citum corsum, de ripa saltat in altram:
 quo saltu intornum graviter campagna tremavit,
- 690 terribilemque omnes balzum stupuere barones.
 Baldus mandat ei, tota cum voce cridando,
 ut voiat barbam nautae streppare pilatim,
 rumpere cervellum ac totos corporis ossos:
 mox provet an possit barcam guidare dequaium.
- 695 Sed Charon attonitus factus, saltante gigante,
 iam rivat ad portum, cunctasque licentiat umbras,
 quae sfortunatae de navi ad littora saltant,
 praecipitesque volant se confessare Chyroni,
 ut confessatae vadant quo andare bisognat:
- 700 sive in boientae caldaria plena resinae,
 sive in fornaces vitri fluxique piombi,
 sive in giazzatum borea cifulante profundum,
 sive inter flammam, basiliscos atque dragones.
 Sed Charon interea non vadit tollere Baldum,
- 705 imo tremat guardans splendentis corpora ferri.
 Non procul in stipulis fluvialibus atque canellis,
 se Fracassus erat nascostus, ut inde piato
 tempore comprehendat pian pian de retro Charontem,
 qui dum burchiellum reficit, pluresque facendas
- 710 expedit, indusiatque aliae se reddere ripae.

- Fracassus tacite se densis tollit ab ulvis,
 et quachus quachus veniens post terga Charontis,
 nil strepitat, digitisque pedum vix signat arenam.
 En cito per collum, sociis plaudentibus, illum
 715 zaffat, et intornum bis, terque, quaterque volutans,
 ut solet ongiutum clamans strozzerus osellum,
 slanzat eum forti tenebrosa per aëra brazo.
 Ille volat nigras, veluti cornacchia, per auras,
 qui nisi dextra Dei festina dedisset aiuttum
 720 certe fracassasset quanta ossa in corpora gestat.
 Sed per aventuram cascans in inania centri,
 adiutus levitate fuit, sanusque remansit.
 Interea magnus barchettam intrare pusillam
 vult gigas, et pensat bonhomazzus posse teneri,
 725 ac sustentari tam parvo in ventre batelli.
 Sed pede vix posito, liquidis schiffettus in undis
 vult ire ad fundum, nec fert tam grande pilastrum.
 Anne pulex grossum poterit gestare cavallum?
 anne super spallas saccum formica Bolognae?
 730 Tunc discreta retro se se persona gigantis
 balzat, et alterius foggae passamina cercat.
 Grattat quippe caput, capitis grattatio guisam
 en aliam retrovat, quam tunc tunc fare parecchiat.
 Cum pede dat calzum retro in culamina barchae,
 735 quae, velut in poppa sofio percussa sirocchi,
 evolat et ripam tam velox fertur ad altram,
 ut nisi iuvisent hastas porgendo barones
 se spezzasset enim duris in litore saxis.
 Cingar eam retinet, curvumque ad littus apoggiat,
 740 montat et accipiens remum cridat: — Ola, sodales,
 intretis, quoniam passabimus absque Charonte. —
 Conscendunt igitur navim sub Cingere cuncti,
 non tamem insemma, nimium quia pressa negaret.
 Unum post alium portat, septemque fiatis
 745 de ripa ad ripam guidata est Cingere barca.
 Baldus ridebat dicens: — Mirate, sodales,

- quantus ad officium nocchieri Cingar habetur.
Certe hic nec forma nec discrepat arte Charontis.
Cernite terribiles oculos magramque figuram.
- 750 Quis nam illum guardans non dixerit esse diablum? —
Cui Boccalus: — Ita est, chiozotti fazza videtur.
Per quem si nummos voias mandare Venecis,
quam foret impresam speditus et aptus ad istam! —
Cingar respondet: — Nec tu, Boccale, biolchi
- 755 officium cazzando boves conducere scires.
Namque volunteram grassum, carnemque salatam
dum robbas, codigasque omnes in guttura mandas,
non unquam lardo fregares fusta rotarum,
et tua continuo male uncta caretta cridaret. —
- 760 Baldus ait: — Vos ambo estis lemosina sancta. —
Tangite iam ripam, passato hoc flumine, iacta est
alea; tuque, Striax, tam longo parce labori.

LIBER VIGESIMUS QUINTUS

Per sabionigeros ad longum fluminis agros
ibant compagni, nigram Plutonis ad urbem.
Ecce procul iuvenem lachrymosa voce cridantem,
scampantemque vident, ac dantem bracchia coelo.
5 Hunc vecchiazza sequit, stimulisque incalzat aguzzis.
Non aliter manzola truci picigata tavano,
praecipitosa ruit, reboansque per invia fertur,
cui bonus altorium properat donare biolcus;
ut puer infelix nunc huc, nunc cursitat illuc,
10 dum sibi post humeros vecchiazam currere sentit.
Haec habet ad ventum sparsos de vertice crines,
imo veneniferos angues, turpesque cerastas,
quae arrectae cifolos, horrendaque sibila mandant.
Vipereos retinet sua dextraque, laevaue bissos,
15 quos iacit in costas pueri laceratque fiancos.
Grillus in hoc subito magnum sic exprimit urlum:
— Me miserum, misero tostum succurrite fratri.
Balde pater, pateris tam diram cernere cosam?
Ille est Fanettus, tibi filius et mihi frater.
20 Oyme, vide, quaeso, quantis laceratur afannis. —
Est Fanettus enim, quem pessima vecchia dolentat.
Intumuere patris praecordia tacta dolore,
retroque Thesiphonam se cursu avventat equino.
Illa, videns Baldum post se furibunde volantem,
25 deserit impresam seguitandi terga Fanetti,
cazzat et incautos Baldi sese inter amicos,

aspideasque illic trezzas laniare comenzat.
 Pro dii, quanta illic coepit scaramuzza tra lorum!
 quantosque horribiles pugnosc et verbera menant!
 30 Cingar Falchetto dat magnum fortiter urtum,
 quem simul ad terram buttat sotosora balordum.
 Fumigat in facie sguardo Falchettus amaro,
 datque manum mazzae, captans cum Cingere guerram,
 et qui nunc fuerant ter centum mittere vitas,
 35 alter in alterius cosis et honore, parati,
 ecce coradellas cercant mangiare vicissim.
 Moschinus tortis Philoformum guardat ochiadis,
 cui Philoformus ait: — Quid guardas? Sfodra, vilane. —
 Hisque bravariis comenzant ambo duellum.
 40 Armipotens Hippol rixat cum fratre Lyrono,
 seque rebruscabant ambo, tegnamque gratabant.
 Fracassus ferri bacchiocum menat abassum,
 ut de Centauro fratrorum torta fiatur.
 At Centaurus, habens nervos velut ova metalli,
 45 non dare materiam poterit rostire fritadam.
 Attamen huc illuc slanzat, colposque gigantis
 saepe facit vanos, et dat pro pane fugazzam.
 Grillus afrontarat se fratrem contra Fanettum,
 qui nihil in manibus gestantes saxa tirabant,
 50 sfronzantesque petras fraterna in corpora trabant.
 Sed quia Boccalus contrastum non habet ullum,
 incipit en solidos sibi stesso tradere goffos,
 unguibus et propriis testae squarzare peluccam.
 Non tamen ipsius fuerat dementia tanta,
 55 quin prius in quodam tegeter cantone botazzum.
 Baldus, id aspiciens, stabat ceu petra stupendo,
 postea vult guerram penitus partire nocivam;
 trat spadam, atque cridat, quali cum voce cridamus
 dum cortellantes bravazzos, mangiaque ferros,
 60 dividimus stanghis, spadis, multisque parolis.
 — State retro — clamat Baldus, — retro state, diavol.
 Cui dico? Guarda, non, horsu, retro, menabo.

O Deus, hi certe mazzabunt intra seipsos. —
Sic Baldus, tutavia parans, reparansque feritas,
5 insultabat eis, nunc huc, nunc providus illuc,
nec tamen accensum valet attrigare bagordum.
Hi sibi dismaiant sbergos, cossalia, faldas,
spallazzosque tridos brandis ad littora buttant.
Cingar Falchettum, Falchettus Cingara pistat,
10 non parcit fratri Lyrono fervidus Hippol,
nec Lyronus ei lassat repiare fiatum,
sunt ambo nati de matris ventre medemae,
id tamen ut matti smemorant pacemque refudant.
Fracassus mugit Centaurum contra gaiardum,
15 atque bachiocatas sine possa menat acerbas,
quas nisi Virmazus saltans hinc inde schivaret,
saepe fracassatis cecidisset littore membris.
Boccalus spennata quidem iam chiozza videtur,
tam sibi met pazzus lacerat rumpitque capillos.
20 — Cedite — clamabat Baldus, — iam cedite fratres;
dicite cagionem cur vos discordia burlat.
Ne ferias, Cingar; mazzam, Falchette, reponas.
Nexus amicitiae sic vester frangitur ergo?
Vade retro, nec fac, guarda, Virmazze, bataiam.
25 Horsu, Lyrone, mane; sic sic feris, Hippole, fratrem?
Ola, quid insanis, fraschetta Fanette? Quid et tu,
Grille, furis? Sic vos inter vos? Linqute petras.
Quid tibi Moschinus fecit, Philoforme? Quid ola,
mi Moschine, furis tam dulcem contra sodalem?
30 State retro cuncti, brandosque reducite fodris. —
Talia sed frustra dum parlat, corripit ense,
cunque piatonadis sforzat partire baruffam,
saepe minazzat eis, nisi se pistare rafinant,
menabit spadae iam colpos absque riguardo.
35 Quisque erat ob nimium factus iam stancus afannum,
nil tamen ascoltant Baldum, nunc dulce rogantem,
nunc blasphemantem, nunc rauca voce minantem,
qui, tandem cernens guisa prodesse niguna,

- se post Tesiphonam, stantem guardare baruffas,
 100 providus avventat: fors fors ita briga calabit.
 Illa fugit stridens, nigrasque cridoribus auras,
 spezzat, et interdum Baldum conversa menazzat.
 Mox grignat dentes et acerbos pandit hiatus.
 An vidisti unquam rabiosam currere cagnam,
 105 quae dum incalzatur bastonibus atque cridore,
 fert inter gambas codam, testamque revoltans,
 candentes ringit dentes, bau bauque frequentat?
 Sic mala vecchia facit, Baldo seguitante dedretum.
 Ipse volans iam iam sperat zaffasse, sed illa,
 110 spiritus, ante fugit, cui se male corpus adaequat.
 Versus montagnae culmen rapit illa caminum,
 quo circum circa vallis spatiosa seratur,
 istaque flamiferos vomitat montagna vapores,
 sulphureisque facit nasum obturare latrinis.
 115 Vecchia ribalda, nihil curans ascendere montem,
 rampegat et capras ita rampegando superchiat.
 Insequitur Baldus quo se viat illa, nec aspros
 tunc guardat steccos, spinas, rupesve, petrasve:
 destinat illius nunquam lassare pedattas.
 120 Dum sic urget eam, desertum callat in unum,
 quo non strada fuit mundo saxosior unquam.
 Nunc guidat ad bassum, nunc coelum scandere paret.
 Cuius plena nigro puzzant confinia fango,
 qui supportantem vix Baldum fangus amorbat.
 125 Non illum curat, clauso sed lumine drentum
 saltat, et in putrida se totum fece volutat.
 Nunquam porcellus pantano pulchrior exit,
 ut desdegnatus tunc fango Baldus ab illo
 se cavat, et multum portat paladinus afannum.
 130 At paladinorum labor est preciosior auro.
 Praeterea post terga sibi pluviosa ruinant
 nubila, quae mista cum grandine cuncta fracassant.
 Fulgurat intornum densis caligo tenebris,
 turbineosque movet nunc hinc, nunc inde balenos.

- 35 Tantis cum poenis barro, tantisque fadighis
evolat, et prigosos semper gaiardior exit.
Smontat in obscuram tandem mala vecchia paludem,
pallentes ubi stant boschi, macchiaequae draconum.
Inter eas subito vanescit nympha Charontis,
40 lassat et in petolis Baldum non ultra sequentem,
qui tunc non aliter se trigat, et alzat orecchias
ut canis incalzans, musum distesus acutum,
aut caprum aut leporem vecchia plenamque magagnis;
non per scopertas campagnas illa salutem
45 quaerit, at umbrosos intrat cativella fratones,
atque revoltellos quosdam facit hic, facit illic,
donec ab ungue canis videat se denique toltam.
Ergo velut canis aggabatus drizzat orecchias,
quattuor in pedibus firmus, sic barro repente
50 constitit, amittens furiam furiaeque pedattas.
Mox tamen intrando sylvas cercare comenzat,
nunc hunc nunc illum chioccans bastone coattum,
cuncta tacent circum, nec vento foia movetur,
unde it ascoltans pariter, pariterque caminans.
55 Ecce videt tandem medio vallone casazzam,
semiruinatis quae stat scoperta quadrellis;
nullus adest custos, nec oportet battere portam.
Introit et mentem nudo tenet ense paratam.
Discalcinatis domus humet ubique murais,
60 deque carolentis crodat mufolenta solaris
fezza, velut vidi privata lusoribus antra.
Dum vadit Baldus, firmat saepissime plantas,
mox levis ascoltatur si quid strepitescere sentit.
Nil sonat: unde illic habitare silentia iurat.
65 De passu in passu dum per pavimenta caminat,
ventrosos zattos armato calce tridabat,
atque smagazzabat calcagni pondere vermes.
Saepe dragonazzos, largo ventrone tumentes,
invenit, inque duos facit illos ense cavezzos.
70 Denique collegium reperit, quod vecchia Charontis

fecerat, et stabat deformis ubique senatus.
 Baldus in introitu primi stat liminis, ultra
 nec meat et tensa quod dicitur accipit aure,
 namque inter populum sentit parlare ribaldam.

- 175 Hic erat in quadrum grandis spatiosaque sala:
 stant ubique circum putrefacta sedilia ligni;
 talia sunt quales longo post tempore capsae
 mortorum trantur marzae de viscere terrae.
 In medio salae stat maxima scragna metalli,
 180 scragna cruentatis he heu circumdata spadis.
 Hic sedet Ambitio sembiante tyranna superbo,
 quae coeli, terrae, maris optat habere bachettam.
 Spada taienta tamen, filoque tacata sotilo,
 stat super illius testam, casumque menazzat.
- 185 Non procul huic chiachiarat centum Discordia linguis,
 mussat, sbaiaffat, mentit, movet ora manusque,
 millibus et zanzis reginae tentat orecchias,
 nec traditora suo partit quandoque galono.
 Tres Furiae parent illi, referuntque per orbem
 190 ambassarias, quibus omnis terra ruinat.
 Quotidie vadunt, redeunt, portantque novellas
 reginae: quantas ve animas in tartara mersas
 arte sua trassent, solita vel fraude necassent.
 Impietas alia frendens in parte cruentat
 195 sanguinolenta locum, guardatque cagnesca traversum.
 Hic Vindicta fremit, stimulisque agitatur aguzzis;
 quam regina inter populos, mundique brigatas
 mittit et ingenti pagat mercede ribaldam,
 si pugnale suo turpantur sanguine regna.
- 200 Non parcat frater fratri, non sora sorocchiae,
 non mater nato, non uxor porca marito.
 Seditio ignavum populazzum possidet illic:
 Lis, Luctus, Rabies, Odium, Timor, Ira, Travaius,
 sunt ibi concilium baratri, Mortisque senatus.
- 205 Ambitio praesul nulli vult esse secunda;
 antequam conspectum eius, desformataque monstra,

- Thesiphone, Alecto, nec non germana Megaera
tunc altercabant simul ascoltante senatu.
Sed quid rixabant porchae magraeque lupazae?
210 Huc huc, mortales, huc vestras currite provas,
tam bellas provas audire, et plangere mecum.
Adsit condicio, sors, stirps, genus omne virorum,
humanasque velint miserisque audire pacias,
errorumque simul tantorum noscere causas.
- 215 Iusserat Ambitio totam reticere fameiam,
unde quis attentas subito porrexerat aures.
Foetida vermifluam scorlans bis terque Megaera
canitiem, sic sic primera comenat et inquit:
— Audite, Inferni patres, satrapique Magoghae;
220 illa ego, quae nigrum doceo meschiare venenum,
nec mea guarriri possunt aconita triachis.
Scragna mihi curae Petri est, et mitra papalis,
saepeque cardineos butto sotosopra capellos.
Cernite quam laceram caviatam vertice porto!
- 225 Hinc mihi perpetuis debetur palma triumphis.
Maxima pontificum libertas, maxima rerum est
pernicies, si quando meam tramittere codam
possum, ne sanctis precibus, nutuque columbae,
ad sublime aliquis culmen tollatur honoris.
- 230 O venturatos nos tunc, o vota secutos
dulcia, cum nostro fabricatur papa favore;
ingrassamur enim de carne, et sanguine schietto
arimenti, sguerzo si sub pastore guidatur.
Per me mitratus capras pegorarus amazzat,
235 mangiandasque lupo tribuit, scampatque codardus.
Pilat oves, avibusque cavat de corpore pennas.
Per me semirutis squallent altaria templis,
Chiesia tota cadit, ruit alto a culmine mater;
mater quae nutrit bastardos atque cinaedos,
240 quam nisi pontificis consolet gratia iusti,
mox Alcorano soterabitur illa tereno.
Veh nobis, et guai, nec non malanaza tapinis,

tali si fuerit Christi concessa cadrega,
 qui non cardineas voiat plus vendere brettas,
 245 qui levet a spallis populorum mille gravezzas,
 qui renovet Chiesae itas in malhora facendas,
 inque malum punctum cascantia cuncta redrizzet.
 Quales nunc habeat sanctos Ecclesia patres,
 sat bene cognostis dudum, quam digne sacratos,
 250 quam bene panzutos, quam lissos, quamque tilatos,
 quam bufalos sensu, quam doctos ludere chartis,
 pascere garzonas et eas chiamare « sorellas »,
 pascere garzones et eos chiamare « nepotes »,
 spargere perfumis zazaras, portare capettas
 255 undique spagnolas, calzisque frapare velutum,
 falcones nutrire, canes, sparaveria, braccos.
 Chiesa sed interea strazzata famataque lagnat.
 Quando intras portam, nil non malnetta catantur:
 porcilli effigies, non templi forma videtur.
 260 Usque ad zenocchios paiae cum pulvere crescunt,
 summaque strapluviant ruptis solaria cuppis.
 Longipedesque suis ragni lenzolibus ornant
 undique muraias. Crucifixo bracchia mancant,
 inque sui capitis nido vel noctua, vel mus,
 265 parturit, et rodit tam dignae crura figurae.
 Hostia sancta parit, vecchia putrente farina,
 vermiculos, quae vase vitri, ligni ve tenetur,
 namque tabernaculos auri postribula robbant.
 Nullum vas olei per honorem Numinis ardet,
 270 nulla cesendilo sanctas brusat ante figuras,
 lampada, namque oleum, quod curae linquitur isti,
 vertitur ad sanctam luzzo stridente padellam,
 lampredasque magis quam Christi corpus honorat.
 Nil coprit altarum, vel, si quid, strazza videtur,
 275 quae bona non esset magro panadora cavallo.
 Campanile iugi foetet pissamine praeti,
 saepeque commadres huc confessare tirantur.
 Vel mancat corda, vel habet campana cavezzas

iam frustas mulae, groppis insemma tacatas.
 280 Caetera quid referam? Scitis, o bella brigata,
 quam sim giotta meis, quam sim saccenta facendis.
 His igitur causis, alias anteire sorocchias
 debeor, Alectoque mihi iam cedat honorem.
 Talia parlanti surgit sdegnosa cadreghis
 285 Alecto, meretrix Malabolgae, vacca Chiapini,
 drizzat et innumeras bissas nigrosque marassos,
 horribilemque cavat sic sic pulmone fatum:
 — Non ego sum mancum de te dignissima ferri
 supra triumphalem, populo acclamante, quadrigam,
 290 quae in mundo sparsi plus sanguinis atque cruoris,
 quam nec aquam recipit nec volvit pontus arenam.
 Illa ego Falsettae quondam puttana diabli,
 concepi et grossum portabam ventre botazzum.
 Iamque propinquabat pariendi tempus et hora,
 295 en mihi Luciferi coniux, materque lupazzi
 vacca Satanasi, veniunt insemma comadres
 ut mihi succurrant parienti tollere prolem.
 Dumque fadigabant illam sterpare davantum,
 scilicet ex vulvae, velut est usanza, latebris,
 300 ecce duos natos culi sporchissima bocca
 retro cagat, foedumque simul diffundit odorem.
 Qui bene nec nati, bene qui nec ab ore cavati,
 inceperunt statim se parvis battere pugnibus,
 atque ganassiculas unguibus graffare tenellis.
 305 Gaudebam, fateor, mecum, quod brutta somenza
 sic portendebat regum terraeque ruinam.
 Illos semper ego serpentum lacte cibavi,
 atque dedi pueris basiliscas suggere mammas.
 Iam tum certabant: quis dextram, quis ve sinistram
 310 ebiberet sizzam, dantes sibi calzibus urtas.
 Uni nomen erat Ghelphus, unique Gibellus,
 qui mox, cressuti bis senos circiter annos,
 nunquam altercari noctuque diuque finabant.
 Accidit una dies ut se pistare feroci

- 315 lite comenzarent ongis rictuque canino.
 Ghelpus adentavit morsu, canis instar, aguzzo
 Gibelli digitum grossum, nettumque taiavit,
 proque triumphato spolio portabat ubique,
 ut diuturna foret proprio vergogna fradello.
- 320 Ille similmenter digitum, qui dicitur index,
 dentibus abscindit Ghelpho, prorsusque revulsum
 devorat et portat palesum more triumphhi.
 Dextra manus Ghelphi pulices cum police mazzat,
 laeva Gibellini mortaros indice leccat.
- 325 Hic ego prostravi totum giottonibus orbem,
 hisque macellariis rubefeci sanguine terram.
 Dicite: quid nostra haec praesens brigata valeret,
 si mea non adsit proles, quae spezzat, aterrat,
 quae sotosora trahit totque urbes totque governos?
- 330 Ghelphus vult dextra banda gestare penazzum,
 ast et converso Gibellus parte sinistra.
 Hic per traversum taiat quaecunque taiantur,
 illeque per longum penitus vult cuncta taiari.
 Millibus in fraschis, bagatellis atque fusaris,
 335 cuius sit sectae studiat gens pazza videri.
 O bene gens pazza, o insanis et absque sapero!
 Hinc melius quam vos animabus tartara persis
 repleo, nec lasso veram succrescere sectam
 atque fidem Christi, quae totum subderet orbem,
- 340 mille ruinasset Turcos, si mille fuissent,
 quando assassinus Ghelphus et ladro Gibellus
 non tantae in mundo sparsissent semina pestis.
 Ergo per umbrosum facienda est danza baratrum,
 quod via reperta est per me tutissima tandem,
- 345 unde fides Christi paulatim lapsa ruinet,
 dum gentes italae, bastantes vincere mundum,
 se se in se stessos discordant, seque medemos
 vassallos faciunt, servos, vilesque fameios
 his, qui vassalli, servi, vilesque famei
- 350 tempore passato nobis per forza fuere.

- Talia dum memorans Alecto superba loquebat,
Thesiphone sdegnata pedes se se alzat in altos,
ac ita principiat, trarumpens dicta sororis:
— Baldanzosa nimis, demens, temeraria, nugax.
355 semper es, Alecto, nec te parlando misuras.
Optime quam fieret tecum, si meza palato
lingua tuo a nobis dudum taiata fuisset!
Nos fortasse magis de te ragionevola verba
saepe audiremus, non sic temeraria, non sic
360 insulsa et nullis penitus trutinata balanzis.
Dic mihi: quid populus, quid plaebis, quid vulgus inane
cum claris saviisque viris, plenisque governo?
Nil populo levius, nil plaebe insanus, et nil
vulgo mobilius toto reperitur in orbe.
365 Quisquis se iactat seu Ghelphum, seu Gibilinum;
hunc dic villanum villano stercore natum.
Et quamvis habeat brettam, scarpasque veluti,
et quamvis equitet celerantibus ante staferis,
si sectae unius se se ingerit esse sequacem,
370 lumine si torto guardat contrarius altram,
dic illi in facie: — Non es de sanguine claro,
non es signorus, dux, marchio, barro, nec es tu
gentilomo quidem, quia nemo prorsus eorum
has vilacarias centum seguitabit in annos. —
375 Scilicet acquistas bellae praeconia laudis,
teque potes vantare meos superare triumphos,
quae totum penitus mundum sotosora butasti.
Una tuis tamen est intacta Cipada colubris.
Ast ego, quam nec tu, nec vacca Megaera Cipadam
380 dismembrare unquam potuit, vel dedere liti,
sola modo feci, facioque ferociter arma
in se, inque suam propriam convertere panzam.
Quis credat potuisse unquam me rumpere pacem,
tam firmam pacem, saldumque ligamen amoris
385 unius egregiae, clarae magnaepue Cipadae?
quae, postquam cunctas mundi sibi subdidit urbes,

venit in infernum Plutoni tollere sceptrum.
 Baldus, Baldus adest, ille, ille rinaldicus heros,
 cui tam ghelpha placet quam pars gibilina realo,
 390 sit modo vel ghelphus, modo vel gibilinus, amator
 nominis insignis, propriique sititor honoris.
 Sunt hominum quidam stronzi, fraschae ve legerae,
 qui regem Francae praesumunt dicere ghelfum,
 quique gibellinum promulgant imperatorem,
 395 nec tamen illorum prudentia summa pigatur,
 talibus ut gnacaris voiant intendere mentes.
 Baldus id audierat dudum, celer arripit ensem,
 spezzatasque aperit portas, introque ruinat.
 Quo viso sic sic intrare superbiter, ecce
 400 concilium deforme fugit, linoquitque cadregas.
 Quales quum rubeos rutilans aurora colores
 scoprit, et aurato mortalibus axe ritornat,
 gregnapolae scapolant, noluntque videre lusorem,
 et semper « gnao gnao » facientes nocte civettae,
 405 sic inferna cohors, Baldo subeunte, scapinat,
 nec valet aspectum tanti sofrire baronis.
 Mansitat hic solus, vacuas videt esse cadregas,
 unde corozzatus disquistilat omnia brando.
 Dum studet huic operi, facies en grata Seraphi
 410 apparet, qui saepe redit, Baldumque revisit,
 cuius compagnos retrovaverat ante furentes,
 quos ad notitiam cordis, cerebrique reduxit,
 placatosque illos post se menaverat illuc.
 Inde cito partit, superasque retornat ad oras.
 415 At comites iterum scuras peragrarre cavernas
 incipiunt. Fracassus abit primarior altris,
 cui fera voia bulit cornas streppare diablis.
 Parlabant variis sic sic de rebus eundo.
 Est qui Boccalum soiat; qui narrat averni
 420 vatibus effinctas follas; unusque ricordat
 quid de Guerrino Meschino legerit olim.
 Dum quoque Falchetto recitabat Cingar amico

- Virgilii sextum, res o miranda, quis istam
audiat et credat propriis nisi viderit occhis?
425 Ecce loqui cessat medio sermone retentus
Cingar, nil parlans, et imaginat omnia praeter
Virgilii sextum, nec se parlasse ricordat.
Falchettus pariter, quid Cingar dixerit illi
nescit, et attonitus fantasticat omnia praeter
430 Virgilii sextum, nec id auscultasse rimembrat.
Centaurus curas cervello mille revolvit,
vult hoc, vult illoc, nec quid velit eligit unquam.
Castellos fabricat Fracassus in aëre multos;
sic sua lingua tacet, si semper muta fuisset.
435 Iam salis in zucca nihil amplius Hippol habebat,
passat per centum sua mens vilupata chimaeras.
Fantasticanti Lyronus mente tenebat
sublatos oculos coelo, frontemque rapatam.
Moschinus pazzus, Philophornus pazzior extat,
440 multae namque homines faciunt stultescere curae.
Fanettus Grillusque simul pergendo tacebant,
sequemet admirant oculis in fronte tiratis.
Boccalus veluti fantasticus ante caminat,
labra movet, parlatque nihil, manibusque duabus
445 ad moram secum ludit, sine voce cridando.
At Baldus, liber labiis atque ora solutus,
inter compagnos infesta silentia sprezzat.
Dumque illis quandoque loquit, responsa domandat,
sed facti elingues illum tantummodo guardant.
450 — O — ait, — est magna haec novitas; o Cingar, apuntum.
O Lyrone, Hippol, nil vos parlatis? Et unde hoc?
Num, velut in claustris, versare silentia vultis?
Dicite qualcosam, ne vos via longa recrescat.
Vestro num Baldo respostam ferre negatis? —
455 Talia compagnis vir parlamenta movebat,
sed melius poterat muros audire loquentes;
quapropter, stancus iam factus in arte rogandi,
non vult indarnum mutas tentare loquelas.

Ad strabucconem sguerzis cum passibus ibant,
460 ut lanzchinecchi suescunt andare todeschi,
quando plus cocti quam crudi vina padiscunt.
Tunc huius causam vult Baldus scire negoci,
se gerit ante alios, cosam trovat ecce novellam,
sub pede namque suo sentit mancare terenum,
465 nec iam qua figat calcagnos terra videtur,
imo suspensus menat per inania gambas,
totus et andandi labor est sublatus ab illo.
Se retro convertit, compagnos mirat eadem
cum levitate sequi, tenuesque volare per auras.
470 Huic parlare volunt, sed tantum labra moventur,
et veluti muti ciliis, manibusque loquuntur.
Quisque suum sentit corpus properare legerum,
per quoddamque vodum, tacitumque feruntur agalla.
Gaudent sic nulla gambas andare fadiga,
475 donec ab exiguo flatu sopiantur in antrum.
Hic phantasiae domus est, completa silenti
murmure, vel tacito strepitu, motuque manenti,
ordine confuso, norma sine regula et arte.
Undique phantasmae volitant, animique balordi,
480 somnia, penseri nulla ratione movesti,
solicitude nocens capiti, fantastica cura,
diversae formae, speciesque et mentis imago.
Gabia stultorum dicta est, sibi quisque per illam
beccat cervellum, pescatque per aëra muscas.
485 Hi sunt gramaticae populi, pedagogaque proles,
nomen adest, verbumque simul, pronomen, et illud
cum quo participant, reliqua seguitante brigata;
scilicet huc, illuc, istuc, hinc, inde, deorsum,
atque sinistrorsum cum tota gente cuiorum.
490 Argumenta volant dialectica, mille sophistae
adsunt baianae: pro, contra, negoque, proboque.
Materies non mancat ibi, non forma, Lyhomo,
ens, quiditas, acidens, substantia, cum solegismo.
Omnis haec assaltat compagnos illico turba,

- 495 ut moschae assaltant seu burum sive ricottam.
Me reperi, fateor, vino quandoque reffectum
(quamvis nec modo sim sat liber satque speditus)
ire cavalaster sub sole, canente cigala:
ecce meam circum testam sex mille pusilli
- 500 moscini volitant, sicut volitare suescunt
borrono intornum buttae, spinaeque vaselli.
Sic phantasiae tenues, sensusque bizarri
dant simul assaltum sociis, picigantque cerebros,
inrantesque caput sotosora silentia mandant.
- 505 Baldus at intactus remanet, guardatque, stupetque.
ac tandem ridet, prenditque a Cingare festam,
qui, dum phantasmae nunc hinc nunc inde volazzant,
has seguitat, manibusque piat, sed deinde tenendi
huic destrezza deest, retrovatque piasse nientum.
- 510 Vidisti forsitan pueros quandoque giocantes
velle piare manu moscas, praesone ficandas,
scilicet in charta, bis terque quaterque plicata?
Saepe quidem capiunt, retinentque in carcere pugni,
sed quando allentant digitos, panduntque pochinum,
- 515 ni cito scaltritas capiat manus altera, scampant,
et sic sic oleum, sic sic consumitur opra.
Cingar ita et comites, Baldo ridente, menabant
hic illic palmas, propter brancare coellum.
Attamen, ut tandem stracchae lassaeque fuerunt
- 520 hae similes notolae seu guffi sive civettae,
has zaffare queunt, deque his implere besazzas.
Cingar de Paulo veneto Petroque spagnolo
mille baias recipit, subitoque in guttura mandat,
ac si mandaret coriandola zuccare facta.
- 525 Protinus it contra Falchettum, trenta debottum
argumenta facit, sed Falco logicus illi
respondet; chiachiarat, cridat hic, cridat ille, nec unquam
in centos annos pivam accordare valebunt.
Id quoque Lyro facit, facit Hippol, et ipse Bocalus.
- 530 Omnes altandem tanto rumore volutant

- ethican et phisican, animam, centumque novellas,
ut sibi stornito Baldus stopparet orecchias.
Zorneiam Scotti Philofornus retrovat illic,
quam rapit et giurat libros squarzare Thomasi.
- 535 Alberti Magni Centaurus somnia zaffat,
vult fieri cunctis gratus, gnarusque futuri,
tollere cervellum cornacchis, prendere pisces
cum manibus, nec non sine clavi aprire seraias.
Fracassus quasdam saltantes undique ranas,
540 pissantesque retro, manibus graffare laborat,
dumque unam pugno stringit, fugit altera longe.
Boccalus normas Epicuri nescio quantas
absque labore capit, complectitur, inque botazzum
claudit ne fugiant, stoppatque cocamine busum.
- 545 Has inter follas scoperta est bestia tandem,
cui caput est asini, cui collum more camelli,
mille manus, ac mille pedes, ac mille volantes
fert alas, ventremque bovis, gambasque capronis,
quae si non caudam simiae de retro teneret,
550 cum qua dattorum nequeat scazzare tavanos,
toccaret summo coeli testone solarum,
atque vorare uno vellet boccone Minervam.
Sed quia quidquid agit, cauda mancante, lasagna est,
ducitur in nihilum, meritoque chimera vocatur,
- 555 quae parit oh magnos montes nascitque fasolus!
Hic quoque monstrum aliud duplici cum ventre videtur
qui sustentatur binis tantummodo gambis;
sic tenet impressos tacuini charta gemellos
Castora, Pollucem, monstrans signalia lunae.
- 560 Non aliter formatur ibi vir corpore duplo,
sive viri duplices coeuntes inguine tantum.
Dicitur hic Utrum; Utrum forma ista vocatur;
qui sibimet diris semper dat verbera pugnibus,
scilicet alterutrum pars haec, pars illa flagellat.
- 565 Haec probat, illa negat, tandemque venit in unum.
Attamen interea socii tolluntur ab uno

- nescio quo motu, spinguntur et extra cavernam.
 Quisque suis pergit iam gambis, quisque caminat,
 nec penitus meminit quid nam vidisset adessum.
- 570 Phantasiae abeunt, quas in carneria nuper
 sustulerant, redeuntque loco, prius unde recedunt.
 Hi tamen et medii pazzi, mediique balordi
 grande manent spatium, tandemque accasa ritornant.
 O menchionazzi, qui fraschis tempora perdunt
- 575 talibus, atque suos credunt sic spendere giornos
 utilius, quam qui macaronica verba misurant,
 quam qui supra humeros Pasquini carmina taccant!
 Isti nempe sua tandem levitate recedunt,
 vos ad nestoreos semper stultescitis annos.
- 580 Ergo abeunt, et Baldus eis passata recontat;
 nec procul abscedunt, en quidam saltat avantum
 buffonus, mattusque magis, magis imo famattus,
 namque cavalcabat cannam de more citelli,
 cumque manu laeva corseri fraena regebat,
- 585 cumque manu dextra giostrabat fuste canelli,
 in cuius summo gyrabat giocola quaedam,
 quam, dum currit homo, ventus facit ire datorum.
 De panno fert ille duas, quas drizzat, orecchias,
 quas ve capuzzino fratesco supra tacarat,
- 590 cusitumque tenet strepitosum quaeque sonaium.
 Saltat hic, atque facit manibus, pedibusque morescam.
 Inde, manum porgens Baldo, danzare comenzat.
 Baldus amorevolo non hunc sembiante refudat,
 it secum ballans, et iens quocunque menatur.
- 595 Compagni rident, optantque videre quid istud
 tandem importabit, danzam tutavia sequentes.
 Nil pazzus loquitur, sed atezat, saepeque cascat,
 quem levat e terra Baldus, nec tendit ad altrum
 quam relevare susum cascantem saepe bufonem.
- 600 Post aliquod spatium, comparet machina grandis,
 grandilitas cuius montem superabat Olympi.
 Et quid erat moles tanta haec? erat una cococchia,

sive vocas zuccam, seccam busamque dedentrum,
 quae, quando tenerina fuit, mangiabilis atque,
 605 certe omni mundo potuisset fare menestram.
 Ad latus ipsius, pro porta grande foramen
 panditur, hincve intrat buffonus, Baldus et altri.
 Stanza poëtarum est, cantorum, astrologorum,
 qui fingunt, cantant, dovinant somnia genti,
 610 complevere libros follis vanisque novellis.
 Sed quales habeant poenas, audite, poëtae;
 audite, astronomi, cantores et chyromanti,
 ut quoque vos tantas caveatis fingere baias,
 et parasythiaca placeatis in arte Signoris,
 615 quos castronatis, quos menchionatis ad unguem,
 dando ad intender stellarum mille fusaras,
 ac ea, quae possunt indovinare fachini
 cum coniecturis rerum cosisque vedutis,
 dicere cascari coniunctionibus, ac in
 620 ascendente Iovis cum Virgine cumque Leone.
 Zucca levis, sbusata intus, similisque sonaio,
 in qua sicca sonant huc illuc semina dentrum,
 astrologis merito, cantoribus atque poëtis,
 est domus; ut, veluti petra iacta retornat abassum,
 625 utque focus per se supremum tendit ad ignem,
 sic leve cum levibus meschientur, vanaque vanis.
 Stant ibi barberi, numero tres mille, periti,
 est quibus officium non dico radere barbas,
 sed de massellis dentes stirpare tenais,
 630 hisque per ognannum sua dat sallaria Pluto.
 Quisque poëta, uni, seu cantor, sive strolecchus,
 barbero subiectus, ibi saepe oyme frequentat.
 Barberus, dum complet opus, stat supra cadregam,
 atque rei testam tenet inter crura ficatam.
 635 Hic nunquam cessat nunc descalzare tremendis
 cum ferris dentes, nunc extirpare tenais,
 unde infinitos audis simul ire cridores
 ad coelum, nunquamve opera cessatur ab ista.

- Quotidie quantas illi fecere bosias,
640 quotidie tantos bisognat perdere dentes,
qui quo plus streppantur ibi, plus denuo nascunt.
Ergo sorellarum, o Grugna, suprema mearum,
si nescis, opus est hic me remanere poëtam:
non mihi conveniens minus est habitatio zucchae,
645 quam qui greghettum quendam praeponit Achillem
forzibus hectorois; quam qui alti pectora Turni
spezzat per dominum Aeneam, quem carmine laudat
moeonia mentum mitra, crinemque madentem.
Zucca mihi patria est: opus est hic perdere dentes
650 tot, quot in immenso posui mendacia libro.
Balde, vale, studio alterius te denique lasso,
cui mea forte dabit tantum Pedrala favorem,
ut te, Luciferi ruinantem regna tyranni,
dicat, et ad mundum san salvum denique tornet.
655 Tange peroptatum, navis stracchissima, portum,
tange, quod amisi longinqua per aequora remos:
he heu, quid volui, misero mihi, perditus Austrum
floribus et liquidis immisi fontibus apros.
-

III
MOSCHEIDOS

LIBER PRIMUS

Grandia Moscarum Formicarumque furentum
proelia, desdegnos, fata cruenta cano.
Tunc et alhora suos abscondit Apollo cavallos,
quum ruere armatos vidit in arma duces.
5 Cuncta per intornum tellus squassata tremabat,
poca super coelos nec cagarella fuit.
Gens ceratana sinat vecchias cantare bataias,
squarzet Virgilios turba pedanta suos.
Magna fuit, confesso quidem, ruinatio Troiae,
10 quando cavallazzo credidit illa buso.
Fare parangonem sed quisquis voiat ad ipsam,
dictus ab egregia gente bachioccus erit.
Maxima materies ista est, quam sprezzat Homerus,
sit nisi macronicas dignus habere deas.
15 Non est Clionis, non est impresa Polynae,
hanc melius somam Togna gaiarda ferat.
Huic igitur sumitte humeros, Tognola, valisae,
sisque, precor, tanto digna fachina peso.
Urbs est in medio mundi, Moschaea vocatur,
20 cui fuit aeternum nomen, et est, et erit.
Haec in cervello romanos una tenivit,
unaque vastavit Cimicas, una Grysos.
Vincitora fuit variis spessissime guerris,
pensavitque altos subdere saepe deos.
25 Non armis tantum praestat provincia, sed non
accumulat tantas ipse Milanus opes.

Quid Vegnesa bravat galeazzis grandibus illis,
quarum tot ricas fert cava panza somas?
Quidve zenovesi loca per longinqua traversant,
30 carraccasve menant per freta larga suas?
Cum mercantiis totum Moschaea per orbem
navigat, itque alium sola trovare polum.
Undique Mosca suos fert remos, undique robbam
congregat, et spadas undique sola menat.
35 Mosca per Italiam, per Franzam, perque todescos
passat, et in Spagnae non timet ire sinum.
Per totas Asiae transcurrit Mosca marinas,
tartaricum nodat Mosca poiesia fretum.
O quantum locus est infelix atque dapocus,
40 in quo sdegnetur ponere Mosca domum!
Non ibi nobilitas, ibi non altezza videtur,
regales quoniam praticat illa casas.
Non dux, non princeps, non rex, non denique papa
mangiat, ni tavolae stet sibi Mosca comes.
45 Imo rapraesentant vix coram rege piattum,
credenzam regi Mosca galanta facit.
Vixque saporito repletur coppa phalerno,
protinus in dulci gurgite Mosca natat.
Non metuit celsam regum discurrere frontem,
50 reginisque suos stampat in ore basos.
Stabat in imperio Moscarum maximus ille
rex, qui Sanguileo nomine dictus erat.
Sex centas urbes, castellos mille regebat,
quorum montagnae pars sita, parsque mari.
55 Est urbs quae Francoys dicta est, Pelleraque, Crostis,
Stroncia, Merdabragas, Tegnaris, Ossa, Muluc.
Ergo hic Sanguileo, dum summa in sede repossat,
en sprovista sibi Mosca stafetta venit,
anxia pro cursu, multoque schitata lavacchio,
60 sanguine cui tepido testa ferita pluit.
Illa spaventoso se vultu portat inanzum,
et regis tandem se butat ante pedes.

- Heu quid hac indarnum — clamat, — rex, sede superbis?
 Heu quid solazzas, nec tua fata vides?
- 65 Heu quia non lautis prodest squaquarare vivandis,
 splumatosque super nocte iacere thoros.
 Heu male gustigolo caricas mangiamine mensas,
 heu male dat schenam magra cavalla suam.
 Frustra sbercigeros asini corroditis oculos,
 70 frustra vos pascit stizza gratata canis,
 frustra tegnosos stimulatís dente pitoccos,
 frustra dat lautos quaeque carogna cibos.
 Siccine vos giovat bogrones suggere dulces?
 siccine marza suas Franza ministrat opes?
- 75 siccine delectat villanas rodere gambas,
 siccine todescas saepe lecare bragas?
 Tenditis ah panzam lombardis pascere quais,
 nulla potest vestros merda latere canes.
 Non est iste modus, quo sis celeberrimus, o rex,
 80 quo tua caesarico fama sit aequa sono.
 Haec via non illa est, quae te, nos nostrarque servet.
 Sed magis ad marzam cogimur ire stuam.
 An latet exemplum te porci Sardanapali?
 Si latet, orecchias nunc mihi porge tuas.
- 85 Inter foemineas capitanius ille catervas,
 gessit prodezze signa notanda suae.
 Dummodo de Bacchi Venerisque libidine tantum
 pensitat, et pinguis nodat in amne brodi,
 improvista sibi tempestas venit adossum,
 90 scilicet armigeris ducta bataia viris.
 Vulnera spadatum non sunt basa grata donarum,
 foemineum targas non patet esse latus.
 Lamentabatur nimium pesare corazzam,
 et nimis elmettum molle gravare caput.
- 95 Quando cavalcabat, miser hac pendebat et illac,
 ut male supra asinum soma ligata facit.
 Gobbus ad arzonem palmam attaccabat utranque,
 et pectoralem credit esse briam.

- Ibant stafferi ter centum circa cavallum,
 100 et ne cascaret brachia tensa dabant.
 Sed quando trombae trepidum tarantara sensit,
 vanuit impletis ille repente braghis.
 Amisit regnum, amisit poltronus honorem,
 foemina costumis, nomine vixit homo.
 105 Ecce tibi sortem reminiscor Sardanapali,
 alter, ni sapias, Sardanapalus eris.
 Tu stas, Sanguileo, tibi stesso scalpere ventrem,
 et nescis regni pessima damna tui.
 Butta via mantum regalem, butta bachettam,
 110 vadat et in centum fracta corona micas.
 Indue corrottam, decet haec tua funera, cappam,
 reginaeque tegat nigra veletta caput.
 Aurea de summis cameris spalleria caschent,
 de fundo ad cuppos sit nigra tota domus.
 115 Ut desperatus, stygium domanda diablum,
 forcaque sit vitae cura suprema tuae.
 Rex Formicarum, fortissimus ille Granestor,
 si nescis, populos trat sotosora tuos.
 Centum mille uno fudit certamine Muscas,
 120 in portuque tuas miscuit igne rates.
 Ragnifugam campi caporalem carcere chiavat,
 quem supra forcas colla tirasse puto.
 Artelaria nihil sboccavit nostra balottas,
 nam fuit in lactis tota negata lago.
 125 Sic ego mortiferas accepi quinque feritas,
 pro quibus en stanzas deserit alma suas. —
 Sic dicens, illam tiratis calzibus efflat,
 quam sacer ocharum nunc paradisus habet.
 Talibus auditis, suspirum tale budellis
 130 rex cavat, ut visa est ira tonare Iovis.
 Mox veluti pazzus, regalem contra decorem,
 saltat ab aurati protinus axe troni.
 Dat sibi guanzatas, tundit sibi pectora pugnīs,
 collericoque sacram dissipat ungue togam.

- ;) Moscarum subiti clamores atria complent,
totaque palmarum plausibus aula tonat.
Accurrit moesta urbs, stipatur ubique palazzus,
nec tanti constat sat bene causa mali.
Ecce maritatae squarzato crine madonnae,
) quaeque suo rauco clamat ore virum.
Conclamant patres natos, natique parentes.
communis vidua crescit in urbe dolor.
Non tantus Romam strepitus sotosora butavit,
quum Caesar Bruti mortus ab ense fuit.
) Iamque super volucrem balzarat phama cavallum,
it via, nec trombam spiccat ab ore cavam.
Mille galoppatim complebat iamque miaros,
nec datur ah! stracco spelta, nec orzus equo.
Per totos mundi sentita est tromba paesos,
) donec, ubi regnat Scannacavalla, rivat.
Scannacavalla gigas est magnus, rexque Lisaeae,
quae sua Commacchio terminat arva freto.
Ipse Tavanorum populos, gentemque governat,
nilque tiranizans savia testa fuit.
) Rex huic Moscarum dederat pro uxore sorellam,
cui beltas Helenae, Merdola nomen erat.
Non stat hic indarnum, cugnati fata repensat,
et Cantarellis ponere fraena iubet.
Ista cavallorum razza est, animosa batais,
) quorum culattas ferrea barda tegit.
Imponunt famuli varias canzante copertas,
rex salit et velox alba chinaea volat.
Illico tota cohors post cursum regis arancat,
et Cantarellas it stimulando suas.
) A tergo veniunt cariazzi tardius, ut qui
vallisas portant in sua terga graves.
Ardua colla ferunt multo resonante sonaio,
quos mea Limagas nomine Gosa vocat.
) Unius in manco mensis rex stancus arivat,
cui dolet ob longam quaeque culatta viam.

- Moschaeae portas multo non absque tumultu
 introit, et drittus regia tecta petit.
 Hic iam desmontat, staffam retinente barono,
 ac subito scalae montat otanta gradus.
 175 Iamque venit dentrum, per salas, perque caminos
 passat, et hic Moscas cernit ubique gramas.
 Antiporta levant celeres hinc inde scuderi,
 per centum cameras Scannacavalla meat.
 Ducitur altandem dentrum penetralibus altis,
 180 rex ubi Moscarum Sanguileonus erat,
 qui tunc cugnato visto se appena redrizzat
 in pede, nec potuit non madefare genas.
 Scannacavalla etiam quantillas lumine gozzas
 edidit, at laetos sic dedit inde sonos:
 185 — Quo tua, Sanguileo, prudentia nota calavit?
 quo mens, quae binos terret utrinque Ioves?
 Non animus tibi stat regis, non scaeptra tenentis,
 non est cotali danda corona viro.
 Si Tamira sui flessset pro morte foli,
 190 scampasset magni gensque caputque Cyri.
 Si tot amazzatos lagrimasset Roma guereros,
 Scipio non primum ferret in orbe cridum.
 Degenerant nimium lachrymae, minuuntque decorem,
 nilque potest savio turpius esse viro.
 195 Sunt lachrymae pueris magis aptae, suntque puellis,
 quae bagnant causa fletibus ora levi.
 Nos quibus immisit sennum natura virilem,
 ut quid ab adversa sorte gitamur humo?
 Nosco valentisiam, pelago saltante, nochieri;
 200 nosco animum fortis, Marte furente, ducis.
 Iuppiter humanam si vellet sternere gentem,
 sumamus, cur non? proelia contra Iovem.
 Seu fas, sive nefas, debemus regna tueri,
 non tamen ut lacrimis, sanguine sed proprio.
 205 Eya age, Sanguileo, propriae te redde rasoni,
 nosce parentadi quanta sit umbra tui.

Vosque senatores savii gentesque tribunae,
 conseium vobis tam date, quam populo.
 Si vos lugetis, sic urbs moestissima luget;
 0 si vos ridetis, ridet et illa simul.
 Conseium regi vestro praestate saputum,
 de vobis regimen non piat ille pocum.
 Agmina Moscarum si bello tanta morirunt,
 num quoque reliquiis Zarra lavanzus erit?
 5 Sunt sunt Moscarum, sunt vendicanda Tavanis
 funera, sunt squadris bella cienda meis.
 In punto mittam sex centos mille Tavanos,
 quos facit armigeros longa bataia viros.
 Pars equitando solet curvas portare balestras,
 10 pars alio grossos more cavalcet equos.
 Pars pede fert piccas, pars implet pulvere schioppo,
 sbombardantque mihi per mare mille rates. —
 Dixerat haec, animosque sibi revocaverat aegros,
 inque suo steterant corda fugita loco.
 15 Vergognantur enim lachrymis imitasse putellos,
 ac ita maturam deposuisse guisam.
 Postquam Sanguileo ter strinxit Scannacavallam,
 et grates docto reddidit ore suas,
 congregat ad din don campanae grande pregaium,
 20 istaque tunc populo verba pochina facit:
 — Sic sic alta volunt, sic pensant, sic ve comandant
 numina, sic filis forfice Parca taiat.
 Scannacavalla tamen verbis consolatur amicis,
 datque suus grandem sermo disertus opem.
 25 Eya quid indarnum nos mundo vivimus isto?
 Non est, ut cedant arma cruenta togae;
 non vos affectus, seu patris, sive foli,
 vincat, sed patriae respiciatur amor,
 nec tantum patriae, sed regis, sed capitani
 30 Ragnifugae, quem nunc scivimus esse presum.
 Nonne recordatis quas tanta per arma, per undas,
 hic Pulicanaea fecit in arce provas?

- Nonne quod in Cutica, quando sex mille Pedocchios
 brusavit, superos igne tocante polos?
 245 Xersis in armata si dux tunc ipse fuisset,
 fors isset alio tanta facenda modo.
 An dux perdendus talis? non qualis habetur,
 seu sit, sive fuit, seu paladinus erit.
 Parlamenta igitur vadant, veniamus ad arma;
 250 Moscas armari per mea regna volo.
 Cum septem centum transibimus aequora fustis,
 quaelibet est virdae scorcia longa fabae. —
 Sic ait, et — Fiat, fiat — Moschaea cridabat, —
 fiat quod noster rex cupit atque iubet. —
 255 Mittuntur cunctas in bandas illico bandi,
 currunt ad iussos quaeque stafetta locos.
 Plena tesororum reserant aeraria patres,
 soldatis siquidem debita paga datur.
 Non nisi tamburros sentis accendere Martem,
 260 atque petezantes tantararare tubas.
 Contra Formicas odium crudele stigatur,
 quarum se pasci velle cruore bravant.
 Qui iurat patrem, qui vindicare fradellum,
 qui brammat spadam sanguibratate suam.
 265 Iuppiter at sub se iam baltegarum solarum
 senserat, et smortos cernit in ore deos.
 Smergolat in colera, chiamat: — Cur tremmat Olympus?
 Cur mea sunt fumo sydera brutta nigro?
 Nunquid adhuc veniunt nos assaltare gigantes,
 270 bassaque gens nostras struggere cercat opes?
 Heus, Vulcane focum, pegolamque, bitumina profer,
 cumque trementinis sulphura mista nigris.
 Porta spaventosum fulmen, brusabitur orbis:
 humanum, quam nos, malo perire genus. —
 275 Mercurius respondet ei: — Ringratia fatum,
 quod non contra tuos guerra fit ista deos.
 Nunc tamen est tempus, quod quatti stemus acasam,
 Solque stet in thalamis, Lunaque scosa suis.

Nullus praesumat, seu divum sive dearum,
 280 iam modo venturas cernere velle brigas.
 Ne bombardarum quando scoccamina fiant,
 rumpamus nobis colla, cadente polo.
 Inter Formicas et Moscas tanta coorta est
 ira, furor, rabies, collera, stizza, focus,
 285 ut, nisi pacificet Calabronus maximus illas,
 diluvius mundo sanguinis alter erit. —
 Iuppiter intremuit, Solem remanere comandat
 qui striggiare suos tempus habebit equos.
 Neptunus quoque rumore sub gurgite sensit,
 290 itque sua in fundo tota roversa domus.
 Nymphae concurrunt trepidae, divique marini,
 quos huc, quos illuc multa paura fugat.
 — Quis Satanusus — ait Neptunus, — trentaque para
 tam cito compellit vos scapolare viam?
 295 Aeolus absque mea nunquid rex ille saputa
 per mare Garbinos lassat abire suos?
 Eya cito, nostrum spatianter ferte tridentem,
 Aeolus hic audax est aliquando nimis. —
 Triton respondet: — Non hoc solet ille fracasso
 300 mittere diavolos nostra per arva suos.
 At sunt armatae centum settanta galaeae,
 quae Zenzalarum millia mille ferunt.
 Itur in auxilium Moscarum, Mangiaque vacca
 dat regio squadras et Codegora suas.
 305 Nonne maris schenam tanto sub pondere sentis
 flectier? ah nimias portat apena rates!
 Sunt Calcinelli, Peverazzae, suntque capaces
 Cappae, sunt Conchae dimidiaequae nuces.
 Talibus utuntur corsari navibus et qui
 310 mercadanteschis mercibus aequor arant.
 Rex Zenzalarum, Cosinus nomine, passat
 hoc pelagi golfum terrificatque deos. —
 Neptunus se se tanto sermone tasentat,
 itque per algasas, corde tremante, casas.

- 315 Gaudet Sanguileo, Zenzalis obuius ibat,
 quas magno in portus coepit honore suos.
 Artelaria sonat bom bom, allegrezzaque fitur,
 et campanarum din don ad astra volat.
 Vixque arrivarant Zenzalae, maximus alter
 320 fit sonus, et mundi machina tota tremit.
 Innumerae apparent banderae desuper Alpes,
 armorumque procul tersa metalla nitent.
 Nunquid erunt sguizeri? nunquid vascones et illa
 gens brava cum squadris italiana suis?
 325 ista todescorum num proles apta batais?
 mandat spagnolos num quoque Spagna suos?
 Non sunt spagnoli, taliani, lanzque chinecchi,
 non sunt vascones, non sguizerique simul,
 sed Moschinorum descendunt culmina squadrae,
 330 rexque suus nomen Siccaboronus habet.
 Nec quo descendit, nec ubi sol nascitur, unquam
 dux tam crudelis, quam fuit iste, fuit.
 Iurarat siquidem totum sibi subdere mundum,
 atque Iovem sediis praecipitare suis.
 335 Non fuit in guerris, nec erit magis armiger alter,
 et qui plus hostis temneret arma sui.
 Huic tota Ebrietas provincia, Tartaris aequor,
 atque Barillensis subdita vallis erat.
 Sanguileo tantum capitanum laetus abrazzat,
 340 mox bona soldatis dat casamenta suis.
 Partibus ex aliis veniunt Myrmicoleones,
 qui grottas habitant, rustica turba, cavas.
 Non fuit in terra gens assassinior unquam,
 quae Formicarum membra vorare cupit.
 345 Ut metuit Soricus Gattam, Leporettaque Braccum,
 sic Formica istos contremat, oyme, ladros.
 Rex huius populi crudus Myrpraeda vocatur,
 a quo nulla unquam forza stimata fuit.
 Sive sit herculeum robur, sive Hectoris ingens
 350 sit prodezza, unum non stimat ille figum.

Menat hic armatos sex centum mille guereros,
nemo cavallaster, quisque pedester erat.
Quinque simul reges ergo Mars fortis adunat,
qui soldatorum mille miara guidant:
155 Scannacavalla gigas, Myrpraeda, Cosinus et ille
Siccaboronus atrox, Sanguileoque ferox.
Omnibus insemmam iunctis, Formica petenda est,
contra Formicam mundus in arma ruit.
Sanguileo cunctos capitanos chiamat in unum,
160 verba quibus docto protulit alta sono.
Supra caput stronzi montaverat altior altris,
ac ibi quae orandi sint documenta dabat.
Seu sit Sanguileon armatus sive togatus,
vincitur hinc Caesar, vincitur inde Cato.
165 Mox ubi soldatos oratio longa feroces
egerat, ordinibus campus abire parat.
Sanguileo rutilis vestiverat arma metallis,
de duro ciceris cortice facta nigri.
Dimidiam gussam fert pro targone fasoli,
170 estque sibi porchae lancea soda pilus.
Excusat fortem milii pars mezza celatam,
stat pro pancera maxima gussa fabae.
Interea grandis fit sgomentatio campi,
ducitur indomitus Sanguileonis equus.
175 Hic erat ex illis, quos dicunt nomine Grillos,
qui faciunt saltos ampla per arva leves.
Ista cavallorum duplex est razza: camini
una busos habitat, ruris at una foros.
Mantellus baius est illis, istisque morellus,
180 hi currunt, illi saltibus astra petunt.
Sanguileonis erat totus niger ergo cavallus,
quem stranium numerus gentis apena tenet:
nitritu reboare gravi sentitur Olympus,
totaque sub pedibus terra tremare suis.
185 Imbrattat sabiis coelum, quum calcitrat, et quum
soffiat e naso spiritus astra fogat.

Sanguileo, cunctis facientibus illico largum,
 saltat in arzonem, stringit, et urtat equum.
 Mox ad naspantes, ficco sperone, galoppos
 390 hunc movet, ac gentes it rasetando suas.
 — Vivat Sanguileo, vivat Moschaea — cridatur,
 cernis et antrattum mille cavare bretas.
 Tota super grossos equitant Moschamina Grillos,
 centum Grillinis mille feruntur equis.
 395 Scannacavalla suos alia quoque parte Tavano
 ordinat, et squadras praticus octo facit.
 Magnus hic est busto, sed sensu magnior alto,
 doctus et ad guerrae scire piare modos.
 Ad strabucconem sua nunquam gesta movebat,
 400 inque armis Fabius Maximus alter erat.
 Mente ferebatur savia, non corde feroci,
 ut faciunt plures absque rasone duces.
 Qui, nec appizzatur simul atra barufola guerrae,
 omnes in pezzis praesto taiare volunt.
 405 Non ita maturus rex Scannacavalla solebat,
 imo reposato fatque refatque modo.
 Hic habuit quondam cum Vespa forte duellum,
 qui tandem multo victor honore fuit.
 Illius e cauda stoccum detraxit aguzzum,
 410 qui plus quam mortis frizza forando forat.
 Ast ordinanza Cosinus ponit in altra
 Zenzalas, aliis ne minor esse parat.
 Lendinis hunc totum pellis durissima coprit,
 in qua nulla taium spada tacare potest.
 415 Non nisi de humano Zenzalae sanguine vivunt,
 unde cruentatos cernis habere musos.
 Non usant spadas, stoccos, mazzasque feratas;
 Zenzalis piccas tradito, victor eris.
 Sunt scarnae, assuttae, nervosae, saltibus aptae,
 420 unde sciunt hastas ben maneggiare leves.
 Fantaria quidem tota est, cui iuncta nigrabant
 Myrmicolionis agmina ducta viris.

Grillus equus Moscham, fert Cantarella Tavanum,
it Zenzala pedes, Myrmilioque simul.
425 Non minus ergo suos curat Myrpreda guereros,
quos bene guarnitos unit et arte docet.
Gens sassina quidem est, at in armis pratica multum,
et cui phama, magis quam sua vita, placet.
Sunt pedites cuncti, picchis utuntur aguzzis,
430 quas segetum summis prodit arista comis.
Hos regit ille gigas Myrpreda stupendus in armis,
totum Farfallae quem tegit ala finae.
Inter Formicas et hos de gente ladronum
semper guerra fuit, est quoque, semper erit.
435 At Moschinorum rex, crudus Siccaboronus,
sfodrato squadras instruit ense suas.
Se Parpaionum duris vestiverat alis,
est tineae scutum mezza ganassa suum.
Mittit corseros regio Fornarica fortes,
440 quos Panarotos nomine dixit Adam.
Sunt lunghi et nigri, vecchio de pane creati,
qui Moschinorum esse probantur equi.
Moschini armantur stuppa, quae circa borones,
circaque cannellas dura venire solet.
445 Est Mussattorum talis destrezza, quod uvae
trant vinazzolos belligerando graves.
Ex his semper habent carneria plena balottis,
cum quibus elmettos, duraque scuta terunt.
Post has ergo acies, post agmina plurima monstrae,
450 obtinuit duplices quaeque caterva pagas.
Sanguileo vecchiis reseraverat ante tesoros,
nec sua sparagnat praemia militibus.
Spendit abundanter, quia sic faciendo valentos
reddit soldados, dispositosque mori.
455 Non modo stendardos, modo non insignia narro,
namque nocet capiti chiachiara longa meo.
Si varias scribam linguas, variasque dovisas
nullus et inchiostrus, nullaque charta sat est.

- Non nisi banderae, nisi non vexilla volazzant,
460 suntque pavaionis littora plena tesis.
Hic contestabiles, caporales et capitanos,
lanzaque spezzadas, magnanimosque ducas,
marchesos, contos, alpheros, logotenentes,
cernebas proprium sollicitare gradum.
465 Hic lanzae, spadae, targones, scuta, celadae;
hic trombae, gnacarae, timpana, corna, cifoï.
Circumcirca tremunt colles, reboantque riverae,
celsaque de vastis rupibus echo tonat.
Soldatos animat trombarum tararan illud,
470 atque nihil mortem corda stimare facit.
Navibus interea complentur littora carchis,
millia per salsas vela videntur aquas.
Hae sunt carracchae, sunt fustae, suntque galaeae,
schirazzi, grippi, lignave quaeque maris:
475 Scilicet armatae sunt multo milite scorzae,
dimidiae giandae, dimidiaequae nuces.
Trant sursum anchoreos rampinos undique nautae,
vela favorevolis dant sofianda notis.
Tercentum cordae mollantur, sive tirantur,
480 unde cridat rauco multa cirella sono.
Non monitiones, non hic vittuaria mancat,
maxime sed guerris artelaria decens.
Sanguileo primus galionem scandit in amplum,
qui patuit cortex Gambaris esse vodus.
485 A poppa et prora stant centum passavolantes,
gens ubi ballottas dat Scaravazza suas.
Gens Scaravazzorum, quam larga Boëtia nutrit,
ballottas mira fabricat arte graves.
Tota suum regem seguitat Moschaea valentem,
490 vix infassatus restat in urbe puer.
Denique sgombrantes portum, lata aequora complent,
quae male soffrendo pondera tanta gemunt.
Incutit horrorem coelo, terraeque, marique
tam numerus rerum, quam sonus, atque cridor.

LIBER SECUNDUS

At non Formicas tanta haec bravura spaventat,
 quae iam praescierant bella futura sibi.
Ipse senatores Granestor convocat omnes,
 fitque inter savios disputa longa duces.
5 Supra Formicas sceptrum regale tenebat
 Granestor, sperans altior ire deis.
Consilio semper saviorum cuncta movebat,
 quapropter bellum victor ad omne fuit.
Illuc praecipue magnus Myrnuca vocatur,
10 qui Formicarum dux generalis erat.
Inter Formigenas nemo robustior illo,
 qui solus grossae fert duo grana fabae.
Quamlibet armorum guisamque, modumque sciebat,
 omnis et ingenio res erat apta suo.
15 Multa reportarat giostrarum praemia secum,
 milleque de bustis tolserat ense capos.
Mille capos, inquam, mozzarat iure duelli,
 omnia cartellis plena fuere suis.
Unde galoppabat totum sua phama per orbem,
20 nec siluit forzae cridor ad astra suae.
Non multum tenuit regnum, nec habere cupivit,
 rocca valoroso sat fuit una viro.
Nux erat in summo rapae fundata colengo,
 quae busa Myrnucae rocca superba fuit.
25 Hinc sibi composuit nomen Myrnuca decenter.
 Myrnuca Myrmix cum nuce iuncta facit.
Sed quia de paribus semper furor invidus exit,
 gestibus invidit, Siccaborone, tuis.

Dudum cartellos in te per ubique tacarat,
 30 ut seu tu mundo, seu foret ipse prior;
 at tu sprevisti secum brigare superbus,
 cum sis rex, et cum rege sit ille minor;
 unde raquistandi regnum sibi voia venivit,
 quo tibi certandi scusa niuna foret.
 35 Ante senatores Formicas venerat ille,
 cui data communi laude bachetta fuit.
 Se prius indignum tanti accusavit honoris,
 mox tamen impresae cingitur ille datae.
 Formicarum ingens bellaxque exercitus arma
 40 induit, et Moscas contravenire parat.
 Ponitur in punto campus, gens, tela, cavalli,
 banderae, lanzae, busa metalla simul.
 Sed quia per varios audit rex ipse spiones:
 quinque coronatos castra menare viros,
 45 non audet tantae se impresae accingere solus,
 at petit antiquae regibus arma lighae.
 Quattuor acciti reges cito tela parecchiant,
 perque Alpes veniunt agmina, perque fretum.
 Prima Pedocchiorum comparsa est zurma bravorum,
 50 quos rex a Cutichae clymate Furfa guidat.
 Armant hi duris tegnae sua corpora crustis,
 Zanninumque fabae quisque cavalcat equum.
 Caganiellus item Formicis portat aiuttum,
 qui Pulicum caricas ducit otanta rates.
 55 Boscossam sub iure suo tenet ipse Lasaenam,
 eius et imperio sylva canesca datur.
 Gens haec atezatrix leggiadro corpore saltat,
 vincit et aethiopas bruna colore nigros.
 Eius ab humana vix ungue corazza foratur,
 60 Orlandi ut fuerit scorza fadata minus.
 Venerat et Cimex, Putrifola nomine, qui rex
 totum Lettiriae per mare scepra tenet.
 Gens sua Lympirides equitat, quae nocte vagantur,
 itque coruscantes nocte cagando focos,

- 5 unde Cagafocos stirps Cimica nominat illos,
 atque cavallazos eligit esse suos.
 Muschifur hic etiam Ragnorum maximus est rex,
 cui smisurati forma gigantis erat.
 Ipsius officium est muraias condere fortes,
 5 condere trincerias et casamatta simul;
 it pedes, atque suos pedites facit ire gigantes,
 crura caminandi sunt quibus apta diu.
 His igitur simul addunatis, mira tenetur
 ordinanza, velut pratica banda solet.
- 5 Granestor, nec non quaevis Formica, Locustas
 spronat et his Moschae contremittit agmen equis.
 Iam mare Sanguileo Pulicum calcabat, et alta
 aequora, quae velis tota coverta fremunt.
 Ipse suis mundum privarat Apollo cavallis,
 5 nec dare lusores vult bona luna suos.
 Aeolus en valido rallentat fraena Siroccho,
 claraque fumanis turbulat astra suis.
 De quibus ille fero cum turbine saltat in undas,
 spernaztatque nigras impetuosis aquas.
- 5 Ut sua natura est, pelagus sotosora butatur,
 pascit castrones nigra per arva suos.
 Sanguileo clamat: — Quam das, o nauta, novellam? —
 Respondet: — Mi rex, prava novella datur.
 Non hoc spero equidem garboio prendere portum,
 5 non si mi faciat Iuppiter ipse fidem. —
 Talibus auditis, tollit Moschaea cridorem,
 nam timet insano quisque perire freto.
 At magis undosas montagnas aequor inalzat,
 fitque procellosi strania danza chori.
- 5 Nocchieri affrettant mollare, tirareque chordas,
 sollicitos vitae mors fugienda facit.
 Quisque gubernator male scit maneggiare timonem;
 ars, ubi ventorum fit violenza, perit.
 Millibus in squarziis operantur vela nientum,
 50 Nec disgroppari quaeque ritorta potest.

Saepe simul naves urtant, spezzantque vicissim,
et linquunt tabulas per freta larga suas.
Unde marinari iam temnunt iussa paronum,
quaeritur at vitae scampus ubique suae:
105 qui brancat tavolam, qui remum, quique coëllum,
qui despoiata veste nodare parat.
Hac, illac, fustae balzant, grandesve caracchae,
huic temo, huic velum, spiccus huic arbor erat.
Sanguileo flexis et Scannacavalla zenocchis
110 stabant, unde suis vota tulere deis.
Sanguileo favae vult sacrificare Zaninum,
cuius sit pellis digna gonella Iovi.
Scannacavalla duos Serapicas, tresque Pedocchios
Myrpraeda, et magnae busta Cosinus Apis.
115 His etenim sperant votis rehavere bonazzam,
nulla sed his votis chinat orecchia deùm.
Unius ob causam scelerati nempe guereri,
mitigat iratos nulla preghera Ioves.
Siccaboronus is est, qui solus despicit undas,
120 seque facit beffas aequore posse mori.
Solus dispresiat coelum, tonitrumque menazzat,
solus in instanti morte petezat aquas.
Biasmat eos, qui sic genibus fant vota pigatis.
Imo Iovi zurat: velle scanare Iovem.
125 Saepe ficas coelo monstrat, scopritque culamen,
saepe travaiatum percutit ense fretum.
Fortius unde illud percussum mugit, et altis
bagnat hiperboreum saepe Booten aquis.
Horrendos offensa tonos dant nubila sursum,
130 mox aperit gravidos imbre ruente sinus.
Siccaboronus opem vult navi tradere solus;
dumque studet cordas solvere, frangit eas.
Quando comandabat, si non obeditus ab altris
praestus erat, miseros praecipitabat aquis.
135 Non dicit — Guarda, — sed buttat in aequora multos,
hac libare suam noverat arte ratem.

- Illa tamen duro spezzatur denique scoio,
 absorbetque ingens rupta carina fretum.
 Sed quid? deventat magis ille, magisque superbus,
 140 sit licet in grembo mortis ad usque gulam.
 Grande vinazzolum subito abbrazzaverat uvae,
 quo sua sostegno vivere vita potest.
 Non tamen interea, dum crura et brachia menat,
 turpia desistit dicere verba deis.
 145 Dat pugnos, calzosque mari, tutavia natando,
 vultque ad despettum mortis abire foras.
 Mors desperatum timet assaltare gigantem,
 qui mortem morti tradere velle bravat.
 Unde gaiardorum columen finaliter undis
 150 se cavat, et magnam liber it extra brigam.
 Vult plus quam maium, giurat, chiodumque piantat
 infima Plutoni tollere, celsa Iovi.
 Vultque governa maris Neptuno prendere, vultque
 hos super imperios unicus esse deus.
 155 Vult sua sit coniux Pallas, sit serva Diana,
 et iam facta vetus sit rofiana Venus.
 Vult quoque Mercurium doro appicare sogheto,
 cuius ad officium Mars manigoldus erit.
 Solus it armatus, cui stat samitarra galono,
 160 quam duro ex hominis cuderat ungue Sterops.
 Nullis fortunae percossis ille pigatur,
 sola sed ah stimulat viscera magra fames.
 Non Leo sic vacuis cridat peragrando budellis,
 quum capitat griffis bestia nulla suis,
 165 ut flos heroum sforzatur ventre famato,
 saepe grave in nuda sternere corpus humo.
 Tandem longe videt summae fastigia turris,
 ad quam sollicitos frettat habere pedes.
 Turris haec altus erat fungus, qui sydera toccat,
 170 multaue sub tundo culmine rura coprit.
 Quattuor hic Pulices armato corpore stabant:
 nam Formicarum sat prope campus erat.

- Pinguis in aguzzo rostitur Lendina speto,
 quam coquit ardentis copia multa paiae.
- 175 Expectant illi quod sit bene cotta lecardi,
 statque super cagolam mensa parata caprae.
 Non procul est vini grossissima butta racentis,
 cum qua iuxta focum iam squaquarare parant;
 scilicet ex uvis albanis nobile granum
- 180 praestus adocchiatum Siccaboronus habet.
 Introit audacter, velut est usanza gaiardi,
 et movet aspectu talia dicta bravo:
 — O compagnones, vobiscum ducor a coenam,
 me vester quoniam rostus odore tirat. —
- 185 Unus respondet: — Non hic, compagne, taverna est;
 albergum quaeras in meliore loco. —
 Siccaboronus, apro similis, iam ferbuit ira,
 totaque de colera fazza bianca venit.
 — Per stygiam — dixit — dabitis coenare paludem.
- 190 Gentilezza negat quod dare, forza dabit. —
 Cui responderunt: — Per forzam tollere vis ne? —
 Siccaboronus: — Ita, sufficientus ero. —
 Non supportarunt Pulices ea verba superbi,
 dant subito chiappum, telaque nuda piant.
- 195 Siccaboronus, habens animum dextramque paratam,
 fulmineo vacuat protinus ense fodrum.
 — A trincatores! — inquit, — gens apta tavernis,
 nil timeo vestras, trista canaia, minas. —
 Sic ait et spadam vibrans hic praestus et illic,
- 200 hos sibi lontanos brachia quinque tenet.
 Circundant illum Pulices saltonibus altis,
 sed quantum extendit se daga, retro tirant.
 Ursa famata paret mastinos intra cagnazzos,
 exiguum nec adhuc perdidit ille pilum.
- 205 Nullo se pacto sgomentat, quattuor inter
 saltantes Pulicos, maximus ille baro.
 Imo caneggiatus, mistas cum sanguine bavas
 dum vomit, hostiles fat retirare pedes.

Quoque magis retro vadunt, magis ante ficatur
10 vir, nec terreni perditur onza sui.
Unus at ecce Pulex dardum de longe balanzat,
scilicet ereptum Muris ab aure pilum.
Siccaboronus habet lyncis bellando vedutam,
saltat et a colpo retro it, inde subit.
15 Nunquam vista fuit leonessa velocior illo,
quum simul indretum, quum simul ante salit.
Perstringit spallam Pulicis fendente sinistram,
et calat in dextrum spada taienta latus.
Ecce ruunt terrae patefactis viscera panzis,
20 itque diabolicas umbra trovare casas.
Nec se contentans unam hanc monstrasse prodezzam,
ad coelum salto se levat octo pedes.
Se levat octo pedes Mussati, Siccaboronus,
atque aliam rutilo spiccat ab ense provam.
25 Dum calat e coelo, Pulicem male tractat un altrum,
quem medio capitis vertice spada ferit.
Non elmus durat, quamvis sit gussa lupini,
millibus in pezzis longe tridatus abit.
Totum se abscondit tenera in ventralia ferrum,
30 sic duo iam Pulices tartara nigra petunt.
Tertius ecce Pulex incautum Siccaboronem
post cuppam chioccat falsus, et ille cadit.
Ille cadit, sed non aliter sua gamba resurgit,
quum tangit duram sgonfia balla petram.
35 Inde magis factus colerosus, tartarus heros
nettum roverso truncat utrumque genu.
Ultimus expavit, scapolat saltonibus inde,
quem desdegnatur mens generosa sequi.
Elevat orgoium, post unum currere temnit,
40 sed vadit longam pro satiare famem.
Incipit ante focum rostitam mandere Lenden,
omnia cum totis carnibus ossa vorat.
Mox uvae granum tribiani siccat afattum,
et vino tandem factus alegrus abit.

- 245 Sanguileo iam iam tota cum classe suorum
 sub valida portum coeperat arce Chyni.
 Est Chynus arx Pulicum fortissima versus Arognam,
 Sanguileo tamen hanc prendit et igne brusat.
 Hinc abit, huncve sequens exercitus omnis arivat,
 250 flumen ubi Vermer cum Brue iungit aquas.
 Urbs ibi Crappa sedet fluviorum meza duorum,
 Crappa caput mundi, metropolisque Brugi.
 Urbs ea non altrum est quam morti testa cavalli,
 qua sunt pallazzi mille, tre mille casae.
 255 Illam Sanguileo vult expugnare, sed intus
 Ragnorum princeps Muschifur arma tenet.
 Stat pro Formicis, nec vult dare moenia Moschis
 Muschifur, aguaitis valde provista suis.
 Condiderat largum sibi gens Ragnina stecatum,
 260 quem nihil aut pocum Mosca forare potest.
 Ter centum vigilant noctesque diesque Pedocchi
 semper, et in muris — Fa bona guarda — cridant.
 Sanguileo grossos tamen illuc trare canones
 mandat, ut urbs seu vi sit presa sive dolo.
 265 Artelaria data est in curam Scannacavallae,
 si per forza intro forsitan ire potest.
 Mirpredae officium datur heminare cavernas,
 si quoque per fraudem praendier illa valet.
 Est proprium Moschae maioris, sive Tavani,
 270 impete Ragnorum castra forare suo.
 Unde Tavanorum impresa est iuncta tyranno,
 cingere bombardis pergama grossa cavis.
 Myrmicaleonis etiam data gentibus est ars,
 propria furtivis antra cavare dolis.
 275 Qua propter Myrpraeda, suus rex atque monarca,
 curat in obscura nocte forare busos.
 Muschifur at vigilans capitanius omnia scoprit,
 omneque dissegnum hostis inane facit.
 Iamque trapassarat constructo ponte canales
 280 Sanguileo, et circum sederat urbis agrum.

Scannacavalla die sbombardat, nocte terenum
Myrpraeda evangat, Mustibibaxque spiat,
namque hic Mustibibax ille est, qui Siccaboroni,
multibus in factis signa tremenda tulit.
385 Artelariarum mandatur guarda Cosino,
sat bene Zenzalis convenit illa suis.
Proprietas propriae Zenzalae traditur, ut non
dormiat, utque alios non reposare sinat.
Moscarum Grillis acies imposta legeris,
390 saepe imboscatis aut capit, aut capitur;
sed iam obsessis mancat vituaria Ragnis,
omneque portandi circa stopatur iter.
Muschifur excelsa signum de turre palesat:
nunc fumo potum, nunc petit igne cibum.
395 Non procul ad littus fossae, Granestor acampat,
quo soldatorum facta resigna posat.
Viderat accortus signum, noratque bisognum,
illico Myrnucae quae facienda iubet.
Mille cariazzos, Scaravazzos nomine, cargat,
300 multaque per fluvium Vermeris esca natat.
Mittuntur centum nonantaque grana ceserchiaie,
atque masinatae septuaginta fabae.
Multaque praeterea sunt missa salumina carnis,
quae fuit ex grassis facta Ranabotolis.
305 Haec ea dum vadunt, accompagnante Putriffa
Cimice cum multo, zarda scoperta fuit.
Zarda palesatur tradimenti denique magni,
quo fuit a prigolo Crappa levata gravi.
Inter Pedocchios testae, stantesque camisis,
310 ad quorum guardam grossa muraia datur,
accidit ut secum Pedocchi mille polini
susciperent vicibus talia dona suis.
Hos quidam Cimex stipulatus, nomine Puzzor,
corruptit, spondens quinque vel octo pagas,
315 dummodo nocte velint aut sursum trare Tavanos,
auxiliatrices dentque tirando manus,

aut scintinellas cuiusdam turris habentes,
 curent ut manibus porta stet una suis.
 His Rodipollaster fuerat capitanius, omni
 320 plus Gaino falsus, plusque Sinone duplex.
 Ipse, spionandi pratighissimus arte, giganti
 Muschifero se se protulit ire spiam.
 Vult quoque pro patria servanda temnere vitam,
 vult, inquam, modo sit patria salva, mori.
 325 Tali sub manto, tali sub veste ribaldus,
 pessima taiantis fata rasoris habet.
 Namque secutura debebat nocte Tavanis
 Crappa dari, et summos igne strinare deos.
 At quia caecus amor cogit secreta fateri,
 330 nec fert groppatam foemina quaeque gulam,
 Roddipolaster, amans ingenti ardore Cigalam,
 huic traditoreschae fraudis aprivit opus.
 Illa suae matri reteggit, materque marito,
 cunctaque Muschifero nuntiat ille suo.
 335 Prenditur infelix, cruciatur, scarnificatur,
 squartatusque sua carne satollat aves.
 Sanguileo interea, Moscha referente spiona,
 senserat ut Ragnis vecta sit esca magris.
 Tunc Moschinorum subitus sex millia contra
 340 expedit, hisque novum donat habere ducem.
 Siccaboronus adhuc non huc apparet, et huius
 magnus Mustibibax logotenentus erat.
 Supra Panarottos sellae buttantur, et ingens
 it Moschinorum sub duce banda novo.
 345 Pergitur ascoso cursu, parlatque niunus,
 sub pedibus feltrum quisque cavallus habet.
 Non procul en densis cum boschis ripa trovatur,
 foltaque de ortighis sylva, grataque culis.
 Hanc uno complere die staffetta nequiret,
 350 seu sit Testudo, sive Limaga celer.
 Quam scondirolam dux accortissimus intrat,
 nam fuit aguaitos apta coprire novos.

- Dux iam Cimicibus procul adventantibus, ipse
 stat chetus, ac alios fat quoque stare chetos.
- 355 Iamque sonaiorum strepitu properare bagaios
 audit, et hos panis copia magna gravat.
 Non latet ulterius, bellus dum zettus habetur:
 — Arma — sprovedutus personat, — arma — cridat.
 — Arma — cridant omnes, — carn, carn, ammazza
 [canaia; —
- 360 postque bravarias, tela, manusque menant.
 Illico Putrifolae mens consternata stupescit,
 quum sibi tot lanzas currere contra videt.
 Attamen, ut melius potuit, simul agmen adunat,
 fatque cariazos retro tirare graves.
- 365 Expedit ad regem subitam Granestora postam,
 qui sibi quam curto tramite donet opem.
 Inde Cagafogum toccans sperone cavallum,
 Cimiceos animat voce furente viros.
 Ingentem villum, Cingiari a fronte revulsum,
- 370 bassat et adversum Mustibibaca petit.
 Mustibibax minus hunc refugit, sed pronus arestat,
 atque valorosus contrus utrinque fitur.
 Hic Panarottus equus, nec non Cagafocus, atroces
 se simul inculant, se simul inde levant.
- 375 Coelum antennarum tronchi petiere supremum,
 mox cavat hic brandum, sfodrat et ille stocum.
 Caetera gens etiam variis se incontribus urtant,
 fractaque lanzarum sylva per astra volat.
 Qui manet in sella, qui non manet, unus amazzat,
- 380 unus amazzatur, nemoque nascit ibi.
 It fragor armorum coelo, confusio vocum,
 alta nigrant sabiis, bassa cruore rubent.
 Tandem Mustibibax, numero superante, manebat
 vincitor, unde parat Cimica turba fugam.
- 385 Rex sed avisatus nuper Granestor arivat,
 mirum quam subitus, quam fuit ille celer!
 Claudius Hasdrubalem cum fretta quippe minori
 cursus asaltavit, stravit et arma tulit.

En Granestor adest, exercitus ecce secutus,
 390 tollere Mustibibax cogitur inde pedem.
 Ad totam scapolat brillam, revocatque sequaces,
 ut salvet proprios, bon capitanus, equos.
 Optime cuncta tenet drittae sentiriã stradae,
 quam ve potest curto tramite, sgombrat iter.
 395 Iugiter incalzat persona Granestoris illum,
 ad passumque agiles praesto traversat equos.
 Sex Formicarum squadras Myrnuca legeras,
 qua fors Mustibibax transeat, expediit;
 nec suus indarnum pensavit talia sensus,
 400 hostibus en tandem cingitur, itque presus.
 Omnia Sanguileo sentit, sentitque nemigos
 non procul a castris ponere castra suis.
 Protinus insemmam squadrones contrahit omnes,
 mandat et in proprio quemque sedere loco.
 405 En sed hoc in medio totius alegra levatur
 vox campi cridans: — Siccaboronus adest,
 Siccaboronus adest: pensavimus esse negatum,
 attamen (o bona sors) Siccaboronus adest. —
 Illum Sanguileo venientem strictus abrazzat,
 410 stringit et abrazzat, ter deciesque basat.
 Passatae narratur ei successio guerrae,
 vanaque proditio, Mustibibaxque presus.
 Talibus auditis, ignavos clamitat omnes,
 scire nec impresas, dignaque facta ducis.
 415 Allegat Hannibalem, Pyrrhum, Romaeque Rinaldos,
 omnibus est licitum quos seguitare modis.
 Inde superborum princeps, tonitruque furoris
 vult sibi bastonem, vult sibi sceptra dari.
 Totius chieдит bastonem, sceptraque campi:
 420 non aliter forzas velle provare suas.
 Ergo capitanii generalis prendit honorem,
 quodque ultro poscit, regibus ultro datur.
 Non hoc Sanguileo, non hoc Myrpraeda negavit,
 Cosinus laudat, Scannacavalla probat.

- 125 Muschifur interea videt alta e turre propinquos
hostes esse suis, hostibus esse suos.
Praeparat ignivomos hinc sagras, inde canones,
archibusariae dat loca certa suae.
Vallis erat quaedam, quam Bos impresserat olim
130 corpore, dum tenera forte iaceret humo.
Manserat hic tellus grossi sub pondere ventris
concava, cui species, formaque vallis erat.
Hic sua Formicae, sua Moschae castra locarunt,
stantque cagnezatis pro dare signa viris.
135 His bombarderae Crappae dominantur ab alto
colle, nec est Moschis sors ibi tuta satis.
Turribus ex altis huc grana nigerrima vezzae
dirigit, et Moschis maxima damna facit.
Siccaboron tantae scontrat se impressa ruinae,
140 seque gabiottis cingit ubique novis.
Est animalorum quaedam fortissima razza,
quos Porcellettos itala lingua vocat,
ex illis dico, qui se quandoque rotundant
ceu Pater nostros, sint licet absque buso.
145 Hos iungit veluti Bufalos moschineus haeros,
subque uno stimulat millia para iugo.
Strassinatur enim lombardae machina quaiiae,
torrida quae dudum lumine solis erat.
Plena ceresarum duris ex ossibus extat,
150 qui stant ut scopuli, quos nihil unda movet.
Siccaboron tale hoc dedit illa in parte reparum,
qua sua bombardae ferrea poma dabant.
Multa ceresarum post ossos turba latebat,
cumque archibusis tif taf ubique sonat.
155 Ecce sed intantum stendardi utrinque levantur,
banderaeque tremunt mille, bofante noto.
Hinc sua Siccaboron, sua dividit inde Granestor
agmina, Myrnucae nam nova cura datur.
Myrnucae nova cura datur sfidare nemigum,
160 velleque cum solo Siccaborone brigam.

En venit armatus bardatam supra Locustam,
perque acies hostis sicut araldus abit.
Ipse cruentatum fert quantum in cuspide lanzae;
quo viso, horribili corda pavore tremunt.
465 Hunc iacit ante pedes regis moschensis, et inquit:
— Nunc duo, Sanguileo, foedera pono tibi.
Vel dux Siccaboron mecum combattere voiat,
totaque sit per nos quaestio facta duos;
vel crudelis atrox hodie giornata fiatur,
470 qua seu tu primus, sive Granestor erit. —
Siccaboron praesens, dum talia sentit, avampat
ore foco, et colerae verba dat aspra suae.
— Non ego Siccaboron, toto celeberrimus orbi,
qui de Membrotti semine duco genus.
475 non ego Myrnucam dignarem, qui mihi nasum
fazzolo, et retro tergeret ore busum.
Guarda mò, si tecum vellem, rofiane, duellum
prendere, si mortum famme stimare velim. —
Sic ait, et voltans humeros responsa refudat,
480 illeque praecipitans in sua castra redit.

LIBER TERTIUS

Plus maraviosam venio cantare bataiam,
quam notat antiquas ulla legenda libris.
Maxima Ranarum, Soricumque canuntur Homero
proelia, non istis aequiperanda tamen.
5 Altri scripserunt et verbi et nominis arma,
quum gens grammaticis tanta perivit agris.
Nulla tamen paritas est his facienda catervis,
quas modo fert odium, trat furor, ira coquit.
Ungite quantillum fresco mihi labra botiro,
10 o Musae, o ventris grassa polenta mei.
Salsigeram pinguis mezeni adferte brasolam,
quae super ardentes sit bene tosta brasas.
Hinc quoque de caneva Bromii spinate vasellum,
ut sit carminibus digna bevanda meis.
15 Agmina Siccaboron toto de robore gentis
quinque legit, ducibus subiicienda suis.
Fantaria gravi zenzalica ducta Cosino
ponitur ad primam prima tacare brigam.
Myrmilios ducit squadram Myrpraeda secundam,
20 qui quoque sunt pedites trenta tre mille viri.
Hae pro antiquarda firmantur in ordine squadrae
post quas Moscarum grossa bataia sequit.
Sanguileo tanquam princeps et honorior altris,
et cuius causa grande paratur opus,
25 ut cor in medio gentis, quae dicta bataia est,
altior it cunctis, fulgidiorque viris.
Inde retroguardae grossissima banda sequebat,
quae tamen in turmas scinditur una duas.

Scannacavalla suos pene ultimus ante Tavanos
 30 apparet, cui sat barba canuta riget.
 Siccaboronaeae tandem datur ultima curae,
 totaque res manibus itque reeditque suis.
 Stant longo Moschae fraenatis ordine Grillis,
 quarum pars maior multicolora nitet.
 35 Sunt quae velluto, sunt quae canzante teguntur,
 sunt quoque quas auro merda coprire solet.
 In Cantarellis retinent ibi fraena Tavani,
 quae raspant, trombis dum tonat aether, humum.
 At sub Moschinis Panarotti calzibus ardent,
 40 visque potest sisti smania tanta briis.
 Alta spiegantur vexilla, strepuntque per altum
 aëra, trombettae mille taranta sonant.
 At Myrnuca videns inimicos esse paratos,
 non minus ex cunctis agmina quinque facit.
 45 Caganiel primus Pulicorum trenta miaros
 guidat, et hi pedites Martis in arte vigent.
 Furfa dehinc agiles vehit octo mille Pedocchios,
 octoque mill'altros ipse Granestor habet.
 Rex Formicarum, quamvis Formica sit ipse,
 50 stat sua Pedocchis multa fidanza tamen.
 Cimica post ipsos acies it iuncta Putriffae,
 postera Myrnucae, Muschifur urbe sedet.
 Banda Pedocchiorum toccat sperone Zaninos,
 inque Cagafoghis Cimica squadra furit.
 55 Formicae sed equos fraenant, urtantque Locustas,
 queque stat, et nitidas masticat ore brias.
 Iam magis alter erat campus vicinus ad altrum,
 seque maranazzos, bottiliosque vocant.
 Montagnae reboant frifolo clangore tubarum,
 60 Muschifur ignivomos sgombrat ab urbe tonos.
 Iamque leves primum scaramuzzae utrinque fiuntur,
 inque vicem crustas dantque levantque bonas.
 Denique Zenzalas magno clamore Cosinus
 inviat, et picchis bellus it ordo chinis.

- 65 Huic Caganiellis procedunt contra Pulecchi,
qui quoque vocisonum murmur in astra levant.
Ipsi affrontantur capitani protinus una,
unaque piccadis fortibus arma terunt.
Cosini lanzonus erat soda corna Limaghae,
70 quae Caganiellis pectus aguzza ferit.
Non tamen infilzat, cartae panzera repugnat,
quae de scartozzo facta savonis erat.
Ast e contra pilum Bovis ille suburget acutum,
saepeque Cosinum fat ricolare ducem.
75 Iam mistura tenet Zenzalas atque Puleccos,
accipit horrisonam stolus uterque brigam.
Dux Zenzalarum se retro, suosque retirat,
hunc niger in voltam Caganiellus agit;
inde videns hostis banderam iuxta volantem,
80 hanc rapit, ac terrae folta per arva trahit.
Protinus, hoc viso, zenzalica turba fugatur,
nilque pudent licto rege scapare viam.
Quando sbarattatum vidit Myrpraeda Cosinum,
Myrmicoleones ducit ad arma ladros.
85 Huic supra Zanninos obiectat Furfa Pedocchios,
qui prior intratus fat sibi fare viam.
Hunc Myrpraeda salit, cui menans Furfa granarae,
sive scopae truncum, vulnus in aure facit.
Ipse sed e tasca traxit duo grana ceserchiaie,
90 artificioso tota piena foco,
qui dum Furfa parat rursus duplicare feritam,
prima ceserchiarum iacta balotta sonat.
Guay, Pedocchie, tibi, si te nocchia illa coiasset,
quae de bombardarda ceu vomitata furit.
95 Hanc non expectas, sed pungens sprone Zaninum
cedis, at ille novem colpus amazzat equos.
Dumque simul certant, et dant pro pane fugazzam,
utraque meschiatis squadra fit una viris.
Pulverulentus erat iam fumus ad astra levatus,
100 mescolat ingentes vitaeque, morsque cridos.

- Nam pars mazzati lugent, pars sana menazzant,
 pars animant pavidos, pars scapolare monent.
 Non mihi si centum linguae, si voxque canonis,
 dire queam larvas mortis et effigies.
- 105 Tota fracassatis iam picchis terra copritur,
 qui stant, qui scampant, hic necat, ille morit.
 De testis, gambis, polmonibus, atque figatis,
 deque coradellis terra coverta rubet.
 Ast aliquantillum sese Myrpraeda retirat,
 110 Furfaque Myrmilios pellit ubique suos.
 Sed cito Sanguileo Porcelli corripit hastam:
 — Eya, valenthomines, me seguitate — cridat.
 Sic ait, ante alias Muscas ferit ilia Grilli,
 prosequitur regem caetera turba suum.
- 115 Omnia pulvis erant quem volvit cursus equorum,
 soldati dubitant quae sit amica cohors.
 Dum male Myrmilios tractabat Furfa ladrones,
 Sanguileo iungens: — Guarda, Pedocchie — cridat.
 Furfa sed huic targam fungi de cortice porgit,
 120 forza sed est nimium Sanguileonis atrox.
 Namque Pedocchiorum regi pilus inguina rumpit,
 illeque Zannini terгоре lapsus obit.
 Putrifolae interea squadronus Cimicis ingens
 castra movet, quem dux post sua terga menat.
- 125 O Deus in quanto se castra disordine turbant,
 Cimica quum putrido iungit odore cohors.
 Namque urget spronis tali de sorte cavallos,
 qui sua per spudant posteriora focos.
 Unde Cagafogos chiamant; pensate quis illos
 130 seu spettare volunt, sive piare gatam.
 Moscarum Grilli drittis stant auribus, inde
 boffantes voltant terga, piantque fugam.
 Sanguileonis equus se flammis solus acostat,
 denteque cimiceos, calceque rumpit equos.
- 135 Solus Sanguileo pugnat, saltatque per illam
 Putrifolae gentem, corpora sternit humi.

In rottam Cimighi vadunt, ut squadra caprarum
quas lupus infestat, quas ve famatus agit.
Inde Pedocchiorum stulus calcanea voltat,
10 retroque Zanninos vertere turba studet.
Sanguileo incalzat, currit meschiatus in illis,
ac rubeo miseros dissipat ense Grisos.
Cui mezam spiccat testam, brazzumque galono:
tecta cruentatis carnibus arva latent.
15 Attamen un pocum se se ricolare bisognat,
namque Pedocchiorum squadra secunda venit.
Festucum foeni grossum Granestor aferrat,
et Forfesinam spronat et urget equam.
Ista bifurcatam gestat mala bestia caudam,
20 atque uvae granos intra latere solet.
Hanc movet ad cursum princeps Formica Granestor,
ob cuius rapidam surgit arena fugam.
Cosinum adocchiat Zenzalam sanguine rossum,
quem prope mortorum grandis acervus erat.
35 Plantat ei medio ferratam in pectore lanzam,
umbraque tartareas it retrovare casas.
Postea per Moscas Formica gaiarda fugatas
se iacit, et spezzat tela, virosque simul;
urtat, et atterrat soldados, atque cavallos,
40 fertque catervazzam post sua terga grisam.
Non haec suffertur Granestoris alta prodezza,
quaeque piat turpem Mosca repulsa fugam.
Mille roversantur terrae sine milite Grilli,
mox fugiunt sellis caeca per arma vodis.
45 Sanguileo et magnus Putrifola grande comenzant
certamen, nec se sparat uterque mori.
Scannacavalla suam banderam tollit ad auras,
Pampognam striccat, turba Tavana sequit.
Hunc bene Granestor, Muscas dum cazzat, adocchiat,
50 quem cito voltato praestus asaltat equo.
Tam possenta fuit lanzarum botta duarum,
quod lunae tetigit fractio trita pedes.

Forbesina dedit et Cantarella stramazum,
 speronata statim quas relevare facit.
 175 Iamque comenzabant tegnam gratare vicissim,
 inter Pedocchios stirps tavanella ruit.
 Pulverulentus erat garboius ad astra levatus,
 nil nisi per terram corpora morta cadunt.
 Tanquam cornacchiae, volitant per nubila testae,
 180 coratae, milzae, brachia, terga, manus.
 Cum brandis finos audis spezzarier elmos,
 spata ferit spatam, scutaque scuta terunt.
 Qualis garboius, qualis confusio fitur,
 quando fasolorum plena pignatta bulit:
 185 talis erat, dum Mosca cadit, Formica resurgit,
 dum Zenzala ferit, Myrmilioque parat.
 Grillos, Pampognas, Zaninos atque Locustas
 innumeras cernis rubra per arva mori.
 Sed quid olympiacum video trepidare theatrum?
 190 quae mare, quae terram nox tenebrosa rapit?
 nunquid, ut antiqui rerum dixere magistri,
 vult brusare simul cuncta creata Deus?
 Heu quia terribilis non est nisi Siccaboronus,
 qui Moschinorum castra movere parat.
 195 Ante suos oculos scampabant mille Tavani,
 Zenzalae, Moschae, Mirmiliona cohors.
 Hos Formicaram, Pulicumque potentia cazzat,
 Hosque valorosus Caganiellus agit.
 Ergo Leonis habens iram, canegiatus achiappat
 200 brandum cum targa, moxque speronat equum,
 namque sui fugitant schioppat, creppatque dolore,
 extraque battaiam primus in arma ruit.
 Dumque ruit proprias cernit dare terga falangas,
 unde manum rabido mordet utranque sono.
 205 In qua parte fugam rapiunt se praestus aventat,
 urtat et occidit corpora quanta trovat.
 Qualis in invernii guazzoso tempore torrens
 de montagnarum culmine portat aquas,

- talis agrezat equum Panarottum maximus heros,
 210 atque hostes pariter snembolat atque suos.
 Ut bombardas secat densatas illico squadras,
 taiat, sfrantummat, dissipat arma, viros.
 Stendardos proprios, aliosque superbus aterrat,
 sic hostes mazzat, sic taiat ille suos.
 215 Nec Moscas guard' it, nec Grillos, nec Cagafocos,
 cumque cavallazzis trat sotosora viros.
 Iungit ubi montem mortorum fecerat altum
 Caganiel; clamat: — Guarda, ribalde Pulex.
 Sic, renegate canis, per te mea castra ruinant?
 220 sanguine sic gaudes te satiare meo? —
 Inde suis conversus, ait: — Quo brutta canaia?
 scilicet iste unus vos dare terga facit? —
 Dixerat, et dentes pariter, brandumque restringit,
 inque ducem Pulicum fortiter urtat equum.
 225 Fulminat ad caput, et scutum fracassat, et elmum,
 inque duos quartos Caganiellus abit.
 Deserit hunc mortum, Formicasque inter avaras
 incipit ad superos mittere membra deos.
 Mittere spalazzos, laceratas mittere faldas,
 230 sanguineque aspersus carnea frusta secat.
 Confugiunt Cimighi, quod habent post terga diablum.
 Granestorque videns: — Volta, rivolta — cridat, —
 volta, rivolta mihi, quo scampas, Siccaborone? —
 Sic ve retro clamans, it retrovare necem.
 235 Ille rivoltatus stoccatam vibrat aguzzam,
 puntaque per mediam passat iniqua tripam.
 Granestor moritur, iacet ingens littore truncus.
 Protinus hinc omnes corripuere fugam.
 Versus equi Crappam riculant Granestoris arma:
 240 — Guarda — cridant, — guarda, Siccaboronus adest. —
 Ad sabiam buttant alebaldas, scuta, balestras,
 ut levis ad cursum sit sibi gamba magis.
 Nullus se affrontat, calcagnos quisque rivoltat,
 confugiunt squadrae, confugiuntque duces.

- 245 Putrifola ante alios Cagafocum calcibus urget,
 cui cito post mittit Siccaboronus equum.
 Corripit ambabus manibus, spadamque roversat,
 testaque de spallis netta spicata volat.
 Tunc Myrnuca nimis tardatus convocat omnes
- 250 Formicas, et ait: — Me seguitate simul.
 State simul strictae, mea nunquam linquite terga,
 namque facit grandes stricta caterva provas. —
 Dixit, et in restam ponens cum tergore lanzam,
 agmina praecipiti cuncta traversat equo.
- 255 Gens illum Formica sequit, spronatque Locustas:
 heu miseras Moscas vestra ruina venit!
 Contremuere poli, quando Myrnuca Tavanos
 ingreditur, spezzans scuta, virosque necans.
 Aethera terribilis subito cridor alta momordit,
- 260 quum Myrnuca procul vistus in arma fuit.
 Quis bene Myrnucae vastum narraret asaltum?
 quis ve suas posset recte docere provas?
 Fronte minax urget celerem sperone Locustam,
 protinus hoc viso gens fugitiva redit.
- 265 Exuperat strepitu Myrnuca tonitrua coeli,
 vel quando salsas turbo ruinat aquas.
 Flamma per ardentis stipulas Myrnuca videtur,
 vel Padus avulso littore quando ruit.
 Mille roversavit mortas sua lancea Moscas,
- 270 vadit et in centum denique stracca micas.
 Sfodrat ab armato brandum galone coruscum,
 quo cito per nebulas brachia trunca volant.
 Nullum quippe trovat dum taiat spada reparum,
 nulla piastra, licet sit fina, stare potest.
- 275 Ad terram vadunt stendardi Siccaboroni,
 qui nil quod facitur post sua terga videt.
 Siccaboron fossas urbis furibundus arivat,
 in quas se Pulicum sponte caterva iacit.
 Siccaboronaeam potius quam cernere frontem,
- 280 in fossas rumpunt colla cadendo giusum.

Ecce super muros apparet Muschifur altos,
 grossa tirat vasto robore grana fabae.
 Semina spinazzae vibrat, cicerisque tricuspes,
 atque paiae grossos castra per ampla travos.
 185 Siccaboronus habet iam portam, Muschifur obstat,
 stans super a domibus tecta revulsa iacit.
 Introit ipse tamen solus Siccaboron atrox,
 quem sua (nam trepidat) gens seguitare negat.
 Muschifur extemplo facit omnem claudere portam.
 190 sic miser in trapola Siccaboronus erat.
 Muschifur et grandis Ragnorum squadra seraium
 circa valorosum conseruere ducem.
 Ergo, velut porcus singiarus, corde gaiardo,
 se se mastinos scaliat intra canes.
 195 Muschifur esclamat: — Tua nil possanza iuvabit,
 nil tuus ardirus, nil tuus iste furor.
 Te nunc infelix omnino morire bisognat,
 inque brevi noster tempore schiavus eris. —
 Siccaboronus ait ridens: — Accede prius tu,
 200 si mortis cura est nunc tibi tanta meae. —
 Muschifur attollens mazzam, quae summa granarae
 pars erat, armigerum vult retridare ducem.
 Sed colpum incontrat capitanus providus ense,
 inque duos truncos mazza taiata cadit.
 205 Inde super testam geminis Muschifura palmis
 colsit, et ad bassos dividit usque pedes.
 Alta ruit terrae defuncti machina Ragni,
 et moriens largo fonte cruentat humum.
 Quapropter dardi, lanzones, saxa, zanettae
 210 hunc agitant grossae more pluentis aquae.
 Vix tantam reparare potest se contra brigatam,
 iugiter armorum densa procella ruit.
 Spennacchiatus erat rutilo cimmerus in elmo,
 scinditur et braccio ferrea targa suo.
 215 Icta celata fabis resonat, grossisque fasolis,
 at ciceres trino cuspide valde nocent.

- Semina spinazzae peracuta tirantur in illum,
 ac sua sunt porci membra ficata pilis.
 Qualis gente Leo, gentisque gridore citatus,
 320 non vult sdegnoso corde timere necem,
 talis es octipedes in Ragnos, Siccaborone,
 cui semper decoris phama perennis erit.
 Praesentem mortem cernebas, nec tamen illa
 falce sua vires fregit acerba tuas.
 325 Cruda sed interea campagnae guerra furebat,
 gens tamen in voltam Sanguileonis erat.
 Omnes Myrnucae vastissima forza repellit,
 squartat soldados, spingit et urtat equos.
 Nunquam facta fuit tam cruda baruffola mundo,
 330 nil nisi per terram membra taiata micant.
 Grandes mortorum vadunt ad sydera montes,
 sydera quae multo rossa cruore colant.
 Pulmones, milzae, lardi, ventralia, nemboi
 Saturni ad sphaeram foeda per astra volant.
 335 Una corada Iovis mostazzum colsit, et uno
 Sol ibi ventrazzo spinctus ab axe fuit.
 Dumque dei coenant, puero Ganimede ministro,
 multa super mensas ossa taiata cadunt.
 Nunc brazzus Ragni, nunc gamba cruenta Pedocchi,
 340 nunc cor Moschini, nunc pulicina manus.
 Scuta, fracassatas lanzas, stendarda, cavallos
 morte sforacchiatos, mundus apena capit.
 Non plus schierarum modus, ars servatur et ordo,
 non plus libertas ceditur ulla fugae.
 345 Iam sua per circum distendunt retia Ragni,
 in quibus ah pietas quanta brigata morit.
 Non Moschae passare queunt, trapolantur in illis,
 quas Ragni stricta compede circa ligant.
 Illic Moschini, Zenzalae, Myrcaleones
 350 millibus e groppis se sgathiare student.
 Scannacavalla tamen fugiens ita fortiter urtat,
 ut facto fugiat praestus ab inde buso.

- Multa Tavanorum potuit scampare brigata,
nam laqueos Ragni forza tavana tridat.
355 Sanguileo supra Myrnucae percutit elum,
quem terit et largum vulnus in aure facit.
Se Myrnuca videns elmi sine parte feritum,
arripit in duplici ferra cruenta manu.
Spada super targam subians callabat et elum,
360 sectaque per dentes Mosca superba cadit.
Cum Myrpraeda videt morientem Sanguileonem
flevit et — Heu — dixit, — vincimur; — inde fugit.
Hunc Myrnuca tamen iungit, spadamque sub anca
vibrat et in quartos decidit ille duos.
365 Ergo trucidatis ducibus Moschaea ruinat
tota, nec una quidem vivere Mosca potest.
Formicae, Pulices, Ragni — Victoria — clamant,
trombettae tararan iam frifolando sonant.
Solutus in urbe furens certabat Siccaboronus,
370 iamque suum centum vulnera corpus habet.
De passu in passu tirat se retro fiaccum,
saepeque terribili voce spaventat eos.
Sed nimis est grandis quae iugiter illic arivat
turba, tirat buscas, grana fogata, travos.
375 Saepe soteratur paliis, at fortiter exit,
atque boientata saepe pilatur aqua.
Denique molaris summa de turre lupinus
cascat, et horribili fertur ad ima tono,
qui super elmettum schiazzavit Siccaboronem,
380 vitaque cum gemitu sub Phlegethonta fugit.
-

IV

QUAEDAM EPIGRAMMATA

I

DE PRIMAVERA

Multicoloritam recipit iam terra camoram,
bellaque florettos dat pradaria novos.
Montagnae rident, boscamina virda fiuntur,
quaeque sibi charum cercat osella virum.
Frigida per caldas rampat luserta muraias,
et bona florigeros pecchia sachezat agros.
Exit graniferas formica sacenta masones,
ranaque domandat quo peregrinus eat.
Pastorella suum cantat damatina morosum,
cui textit variis sarta galanta rosis.

II

DE AESTATE

Caldus afogatum iam schiappat Apollo terenum,
cunctaque boiento brostolat arva foco.
Vult eat addagium pigris caretta cavallis,
ipsaque straccatur dextra tirando briam.
Omnia maturis ita flavent rura biavis,
ut iam polledris fraina negatur equis.
Cantat supra palum, crepatque canendo cicala,
stigmat mastinos mosca tavana canes.
Arsus comportat villanus apena camisam,
caneva todeschis semper aperta manet.

III

DE AUTUMNO

Ut cibet invernum mater natura famatum
 multa magazenis stipat edenda suis.
 Formichetta trahit segetum ad granaria somas,
 mellaque caeratis condit apetta casis.
 Stramina pro bobus mangianda bovarus adunat,
 idque facis pegoris, bel pegorare, tuis.
 Rumor ab obscuris cantinis maximus exit,
 dum cerchiant vino vasa paranda novo.
 Mustolenta replet graspis fameia tinazzos,
 todeschique canunt: — Ehu ohe, trincher io.

IV

DE INVERNO

Tornat hyperboreis iam borra gaioffus ab Alpis,
 manticibus sfoliat qui nemus omne suis.
 Flumina deventant vitrum, campique biacca,
 brumaque candelas spargit ubique suas.
 Cheta stat in gusso foribus limaca seratis,
 frigore iam moritur mosca, cigala fame.
 Vecchiarella parat coctae convivia rapae,
 nec pransat, nisi sit voda conocchia prius.
 Pallidat insomnes oliosa lucerna pedantos,
 tuque malenconica nocte, studente, godis.

V

FACETE DICTUM

Quare si quemquam chiamamus, dicimus: — Ola, —
 et qui respondet consonat ore: — Che la? —
 Si quis forte huius causam vult scire facendae,
 dicam... si dicat hoc prius ille mihi.

VI

DE QUODAM PARASITO

Est poltronus homo; sguataro poltronior omni;
bos plus vergognae, plusque rasonis habet.
Trat sine rispetto, turba praesente, corezas,
nec pingit guanzas ulla rubedo suas.
Semper enim fortum paret mangiasse fenocchium,
semper et aiorum quinque vel octo capos.
Saepe cativeria tamen hac usatur et arte,
quum tuscit retro, tuscit et ante simul,
ne quisquam valeat crepitum sentire scapatum,
ac odor alterius pareat esse viae.
At tuscis vocem bombardae vellet habere,
tanto croccatur stricta coreza sono.

VII

DE BENACO

Quam bene disposuit cunctis natura facendis,
quam bene procedunt ordine cuncta suo!
Est laghus Italiae, qui nunc Degarda vocatur,
quique procellosis, ut mare, balzat aquis.
Non nisi bon pisces mangiantur semper ab illo:
sardenae, anguillae, carpio, tenca, trotae.
Sed nil palladio piscis valet absque liquore,
nonne oleo pisces nigra padella coquit?
Ergo per intornum ripae carigantur olivis,
datque vasos ferri Bressa propinqua sui.
Nascitur hic oleum, piscis, piscator, et ipsa
piscibus assandis apta padella simul.

VIII

DE MORTE TONELLI

Venerat ad mortem terzana febre Tonellus,
 cui stabat praesens mater et una soror.
 Affuit hic candela sefi, constata quatrino,
 quam tenet in propria povera vecchia manu.
 Dum brusat, et culum iam iam focus ardet ad imum,
 mater ait: — Fili, iam moriari, precor,
 nam neque tu moreris, nec ego meschinula filo,
 et iam candelae culus adustus abit.

IX

DE BALDRACCO

Baldraccus nunquam nisi de mangiamine pensat;
 quum mangiat, satiam nescit habere gulam.
 Scit dare praeceptum galantiter omne coquinae,
 namque lecatoria semper in arte studet.
 Sic ait: — In speto rostirier ocha tenetur,
 plenaque sint spetiis interiora bonis.
 Quae dum arrostitur, quae dum gyratur atornum,
 non cesset lardi serva butare brodum.
 Haec est materies atque ars et forma coquendi,
 haec venit a nostris regula docta scholis.

X

AD BRIOSSUM

Quisquis olympiacas poterit numerare fasellas,
 vel maris in fundo sabbia quanta latet,
 aut quisquis foias quantas fert sylva Bacani,
 aut quantas muscas Puia boienta parit,

nempe tuas poterit numerare, Briosse, bosias:
 mentiris subito, quum tua labra moves.
 Miraculum reputo, quando parlare quiescis,
 qui neque de tacita nocte tacere potes.
 Tyrhenum potius biberet formica profundum,
 et ferret Zenovae piccola musca ratem,
 quam tua veridicam ferat unquam lingua parolam,
 nil nisi, quum parlas, bocca bosia tua est.
 Dens tibi si caderet quoties mendacia profers,
 iam tua non posset pane ganassa frui.
 In solo flatu dicis sex mille bosias,
 post quas sex alias mille spudare paras.

XI

AD FALCHETTUM

Legiadram mea stalla tenet, Falchette, cavallam,
 quam quicumque videt percupit esse suam.
 Stare parangono Gonellae nempe cavalli
 posset, qui tantum pellis et ossa fuit.
 Longior ipsius sex est magra schena cavezzis,
 crustas de marzo sanguine semper habet:
 quas polmoncellos vocat ars merscaltica crustas,
 quas de pellibovo sella vodata facit.
 An sit mula quidem dubitas, an sitve cavalla,
 orecchias longas tres habet illa pedes.
 Zardarum dicunt duplex genus esse, quod omne
 possidet, in pedibus prima venire solet;
 altera quando cavat sibi fraenum, meque pedestrum
 linquens, calcagnis pagat eundo viam.
 Cursito post illam, clamo: — Sta, bestia, pru, sta, —
 fert mea bastonem dextra, sinistra briam.
 Sed potius muro tunc possem dicere — Sta, sta; —
 non audit quamvis grandis orecchia patet.

Dum curro, per mille cavas, per mille zapellos
 casco, nam laqueat spronus uterque pedes.
 Quando cavalco illam, mihi paret habere morenas,
 et bogas pedibus rozza ribalda gerit.
 Quum me scavalcat, morsu fugit inde cavato,
 turchescos etenim vincere posset equos.
 Et quamvis oculo nihil uno cernat, et altro
 pochinum, nunquam decidit illa tamen.
 Decidit illa nihil, quando sine pondere scappat,
 sed portans aliquem tota stravaccat humi.
 Incastellata est, non mancant roгна, spinellae,
 denique quicquid habet digna cavalla boni.
 Digna cavalla boni quod habet (pro pascere dico
 moscones) dubitet nullus, haec ipsa gerit.
 Ergo comprandi si cui foret ullula voia,
 hanc emat, et faciat, sicut usanza, provam.
 Est unum, quod sit poledrina, signale galantum:
 vermibus haec alios semper amorbat equos.
 Non patitur vermes senior, sed parvulus infans,
 quapropter venas ungueo saepe suas.
 Utilitas erit haec compranti, sola valebit
 ledammo campos imboazare suos.

XII

AD BALDRACCUM

Te nascente, dei nasum, Baldracche, tufarunt;
 Iuppiter in colera sic ait: — Oybo, quid est?
 quae latrinia sapit? quae fex ammorbant Olympum?
 qua penetrat nostros parte carogna polos? —
 Respondere dei: — Ventrem natura soravit,
 et qua forbiret pezza niuna fuit. —
 Pezza niuna fuit, qua nasum retro netaret:
 quam bellus nostro tempore stronzus olet.

XIII

AD BOCCALUM

Vidimus, et, provae si fas est credere, provo:
 nulla procul dubio pestis amazzat ocam.
 Noscere vin quare? non Phoebus apena cavallos
 spronat orizonto, protinus illa bibit.
 Non igitur mirum tibi si palearia pendent,
 cui nunquam panzam trovat Apollo vodam.

XIV

AD BALDUM

Mittimus in gabia pulchram tibi, Balde, gazolam,
 quam, ceu cornacchias das mihi, dono tibi.
 Dono tibi gazam de tali sorte, quod ipsam
 poentibus cameris intro tulisse tuis.
 Istam non unquam speres audire canentem,
 ni fuerit suppis imbriagata bonis.
 Crede mihi, nunquam cantat sine robore suppaе;
 et quando cantat, nil nisi — Che che — iacit.
 Interdum tamen illa, licet pochissime, secum
 gorghezat, dicens: — Vacca to, pola, puta. —
 Tu tamen irrides poveri munuscula vatis.
 Irrides? dat quod pauper amicus habet.
 Non tamen est hominis, mi Balde, trepanda povertas,
 namque povertatem phillosophia sequit.
 Non vult scarlattum, granam, finumque velutum,
 sed sua strazzolas undique vesta cagat.
 Pauper et ignuda est, sicut Plato firmiter inquit,
 subque repezzatis praticat illa togis.
 Ergo quod poverus sic sim, ne, Balde, caleffa:
 paupertas savium nam facit atque ladrum.

XV

DE CINGARE, FACETIA

Squassabat quondam pelagi fortuna schirazzum,
 qui de salata carne piensus erat.
 Frangitur arbor, aquas sorbet sfondata carina,
 et plorans coeli quisque domandat opem.
 Cingar se misit tantum rosegare mezenos,
 ac si non esset tunc prigolandus aquis.
 Scridatur quare mangiat nec donat aiuttum,
 respondet: — Quia sum sat bibiturus, edo.

XVI

IN OBITU EPISCOPI CIPADAE

Chiesa Petri, falso quae sub pastore cridabat:
 — Oy mihi quam longo tempore panza dolet! —
 iam guarrita canit dicens: — Procul ite, cirotti,
 implastri, pilolae, crysteriique simul.
 En tandem moruit poverorum boia pretorum,
 agnaque mazzato saltat alegra lupo.
 Ille lupus, dico, pegorae qui veste copertus
 non ultra falso proferet ore « be be ».

OMNIUM MACARONORUM FINIS.

APPENDICE

I

PREFAZIONE E ARGOMENTO DEL « BALDO »

NELL'EDIZIONE

DI VIGASO COCAIO

VIGASO COCAIO ALLI LETTORI

Girolamo Folengo mantoano, ed a me discepolo nella professione grammaticale, fu da suo padre mandato a Bologna in studio, per udire il grande aristotelico Pereto Pomponazzo, ma volse ch'io parimente andassi con esso lui, solamente per guardarlo che non perdesse il tempo e i denari. Ma, sendo egli già cresciuto e fatto tale che piú non mi avesse a temere, come vivace molto e faceto e compagnone, si diede in preda alla sviata giovanezza, e posponendo li termini logicali, tutto si congiunse alle muse latine, volgari e macaronesche. Io assai feci per ogni modo riducerlo alla voluntá del padre, ma sempre indarno m'affaticai. Compose egli dunque, sotto il nome d'uno furfante detto Limerno, in ottava rima *La fanciullezza di Orlando paladino*, opera ingenua ed assai mordace. Poi sotto nome di Merlino Cocaio diede principio ai gran fatti di Baldo in verso eroico e macaronesco, e fecene un volume di venticinque libri. Quattro libri poscia della *Moschea*, pur sotto il medesimo nome, gli uscirono dalle mani in verso pentametro e macaronico. Successe a lei la *Zanitonella* con altre cosette facete. Alfine come bizaro e fantastico che era, mandò fuori sotto nome di Triperuno il *Chaos* in stile ora latino, ora volgare, ora de macaroni. Fatto tutto questo, per un gran disordine e pericolo della vita fummo costretti tornarsi alla patria con la zucca piena piú di lasagne che di filosofia. Laonde ebbe egli dal padre tal rimbrotto e reprehensione, che in guisa di disperato andò errando per lo mondo, fatto in prima cortegiano, poi soldato, poi romito. Alfine, con un suo fratello piú di lui dotto, si chiuse in una solitudine a darsi totalmente a i sacri libri, ove sotto nome di Teofilo Folengo compose in

ottava rima la *Umanità di Cristo figliuol di Dio*, ove nel principio si dole assai aver perduto gli anni sotto il titolo di Merlino, quando dice:

Vero è ch'un pensier grave ognor m'elice
vento dal petto e pioggia fuor degli occhi,
d'aver seguito invan l'adultrice
mia voglia e quella piú d'alcuni sciocchi.
Scrisi già sotto 'l nome, onde l'ultrice
fiamma del ciel par sempre in me trabocchi.
Nome di leggerezza, or me ne spoglio,
e quel che sona amor di Dio ritoglio.

Per lo nome di « legerezza » s'intende « Merlino »; per quel che sona « amor di Dio », « Teofilo ». Ancora in un volumetto di *Epi-grammi* ha inserito questo, assai elegante e fuori de macaroni:

*Quae quondam, fateor, docili mihi floruit aetas
magnificum poterat laudis adire iubar.
At mens decipitur iuvenum, quae lubrica saepe
unde decus poscit, dedecus inde refert.
Cum mihi praeteriti subeunt insomnia Baldi
tam pudet ut pudeat non puduisse satis.
Infelix tamen ipse minus fortasse viderer,
luissem varios si sine dente modos.*

Ed anco nel suo *Iano* latino in verso eroico, così pentendosi, parla:

*Ergo erit ut semper vulgo plaudente iocosum
musa ferat Baldum? musa arida, musa choraeis
aonidum seclusa, decus quae prodigit omne,
futile dum rauca disperdit arundine carmen?*

Or dunque, perseverando col frate suo in così buono e sicuro stato, al fine d'una febbre maligna infermato, rese l'anima al suo fattore; la qual cosa udendo io, subito fui col fratello a ritrovar le molte carte da lui scritte. Trovammo che per cagione di rican-tare avea rifatta la *Macaronea*, come si può leggere tutta tramuta-ta, e di gran lunga piú dotta, faceta e onesta della prima, con un tetrastico latino, il quale è:

*Tam mihi dissimilis sum factus et alter, ut illud
primum opus alterius constet, hoc esse meum.
Causa recantandi phama est aliena, malorum
iudicio et calami cuspide fossa mei.*

Trovammo oltre a questo un poema vario latinamente scritto, avendo egli omai li macaroni a stomaco e nausea. Il quale pensammo di far imprimere dappoi questo, acciò si vegga espressamente quanta sia la differenza tra il nome di Merlino e quello di Teofilo. Molti componimenti in questo sono imperfetti, ed uno massimamente di tre libri in verso eroico sopra quella operetta intitolata a Catone, il quale incomincia: *Si Deus est animus*. Trovammo finalmente, parte limata, parte confusamente scritta, la sua *Palermitana* in terza rima; opera invero tanto delettevole quanto dir si possa, come speriamo farla vedere se non in tutto, almeno in parte con soddisfazione d'ogni buon poeta e forse teologo. Fu egli ancora molto studioso delli vari componimenti dell'eccellentissimo ingegno del conte Matteo Maria Boiardo da Scandiano, il quale non pur cantò d'*Orlando innamorato* con quelle sue onorate e stupevoli invenzioni, ma diverse altre operette gli uscirono dalle mani, che veramente lo dichiarano esser stato un altro Omero in volgar stile, né possibile fia giamai ch'alcuni lo debbiano denigrare e seppellire, come cercano fare. Ed è pur vero che esso Merlino, trovandosi a ragionare con messer Lodovico Ariosto in Ferrara dell'opera sua divina, cioè del *Furioso Orlando*, intese da lui che nulla o poco avrebbe fatto, se la minuta, o vogliamo dire esemplare, del maestro suo Boiardo non gli fosse pervenuta alle mani: e questo si può vedere, quanto ha egli bene seguitato le lasciate istorie, come se lo spirito del conte fosse stato in lui; laonde veramente la prima laude merita il dottissimo inventore, come si è fatto in qualsivoglia industria ed arte. Il Boiardo ha dato materia grande all'Ariosto di farse quello che è: Virgilio toscano; ed esso Ariosto si è degnato con le divine sue rime tener buon conto del suo amato ed onorato precettore. Ed invero meritevolmente poteva intitolare il suo *Furioso* e chiamarlo: *La fine de l'Orlando innamorato del gran Boiardo, composta pel suo discepolo messer Lodovico Ariosto*. Ora che diremo che, se non vi si provvede, non passeranno molti anni che niuna o poca nominanza sarà del Boiardo, quando che alcuni si hanno fatto signori della opera sua, ed a sé posto il titolo dell'*Orlando innamorato*? Accadde dunque che Merlino, vedendo le rime del *Furioso* essere in quella altezza ponno salire, così di arte come di eleganza castigatissima, gli venne desio di riformar eziandio quelle del Boiardo, essendone pur molte non rispondenti alle norme limatissime d'oggi. Ma venutogli detto che un gran poeta

avea tolto tanto incarico, anzi di ridurcele, come si presumea, in quella leggiadria di quelle dell'Ariosto, non volse più oltre seguire per sua modestia e per non parere che volesse concorrere, abbassandosi molto più forse di quello dovea fare. Ma poi, vedendo tal opera tutta tramutata, volteggiata e fatta lontana dalla prima, e che il titolo primo in fronte del libro totalmente levato era dal Boiardo ed imposto ad altro autore, non poté non sdegnarsi amaramente contra tanto ardire. E quando il bel principio vidde tramutato, ebbe compassione all'autore di quello, che più tosto ha reso biasmo a se stesso che laude, non sapendo forse egli che 'l conte, componendo la opera sua in quelli tempi che erano smarrite le regole della grammatica toscana, ogni giorno ne recitava un canto al duca di Ferrara, alla duchessa e tutta la corte dell'uno ed altro sesso. Però cominciò il suo bel poema:

Signori e cavallier che v'addunate.

Per questo dunque se mise il nostro Merlino a seguir l'impresa lasciata, e dove gli pareva che il detto poeta limato e racconciato avesse assai bene le cose non così leggiadramente scritte, ha voluto dar questo onore a lui, molto più grande che lo scorno contratto in volersi far autore di quello giamai fatto non avea. Or dunque abbiamo trovato questa altra bella fatica, e presto col suo onorato titolo verrà in luce, non senza laude di quel poeta, uomo invero di molto ingegno. Ma per tornar finalmente a parlamenti più giocondi e festevoli, dico che (1) era pur cosa sconvenevole il perdere una opera di Merlino da lui fatta così bella, così vaga, così piacevole; e forse maggior danno fòra suto che se anticamente si fosse perduto Vergilio, o pur ne' tempi nostri Dante e Petrarca. Perchè non altro d'aver perduto Vergilio ne seguiva che la perdita di un buon poeta in una lingua, la quale rimaneva in molti altri che ben la parlavano e meglio vi scrivevano. Così dico di questi scrittori della lingua tosca, la quale non è però altro che una lingua sola e da altri belli ingegni, come ogni dì si vede, con loro scritture adornata e tersa. Ma perdersi questo (o Dio, che danno incredibile!), si perdeva un bellissimo ed ingegnossissimo autore di molte lingue insieme.

(1) È a cominciare da qui che Vigaso Cocaio ha incorporato nella sua prefazione la lettera di Niccolò Costanti, che nella Cipadense sussegue all'*Errata-corrige* e chiude il volume [Ed.].

Perché in questa è tessuta la latina, intersiata la toscana, messa a fregi quella de macaroni. E che più? la franzese, la spagnuola, la tedesca, la bergamasca, la cavaiola, e infino a quella de furfanti vi può fare un fioretto e avervi loco. Ma quello che sopra tutto importa è che questa sì meravigliosa lingua è riposta in questo tale autore, come in specchio ed idea di tal idioma. E senza lui è fredda, muta, stroppiata, disgraziata e peggio assai che non sono i macaroni senza botiro. Ringraziate dunque lui primamente, che ha composto sì miracoloso poema; da poi me (se non avete altro che fare) che l'ho recavato disotto terra, essendo egli sepolto in altro che nel formaggio, e l'ho fatto stampare e publicare al mondo, accioché ognuno possa assaggiare e mangiare di questa giotta vivanda. Venite dunque tutti ch'avete fame: vedete, leggete, mangiate, sfamatevi, e ricordatevi sovra tutto non esser cosa al mondo più macaronesca che esser macarone a macaroni.

Buon pro vi faccia.

II

ARGOMENTO SOPRA IL « BALDO »

La cagione che indusse il nostro poeta a poetare in questa si degna opera fu la prodezza, il valore, la generosità d'un scolaro mantoano della famiglia Donesmonda, chiamato Francesco, come il gran cavalier Francesco Gonzaga, ultimo marchese di Mantova, ordinò fosse nominato del nome suo, tenendolo proprio desso al fonte del battesimo. Essendo egli pur in studio di Bologna, era un stupore della sua valorosità, gagliardezza, liberalità, bellezza, leggiadria, animosità, con un ingegno prontissimo ad ogni qualunque difficultosa impresa. Pertanto, tirandosi come fina calamita tutti e' buon compagni dietro, diede con molti fatti materia e soggetto al nostro Merlino di fingere questo volume, sì come una scorza sotto la quale sta occulta la verità di molte e molte cose. E così per la sua baldanza chiamollo Baldo, e li compagni secondo il vario costume loro nominolli chi Cingaro, chi Falchetto e il resto.

II

LE VARIANTI DELLA CIPADENSE

FRANCESCO FOLENGO ALLI LETTORI

Molte furono le cagioni per le quali era persuaso da sani consigli allo autore di questo libro che per ogni rispetto egli dovesse por mano a zappe di migliore temperatura di quelle con le quali prima così strabocchevolmente la sua giovinezza, rare volte su buono giudizio fondata, si mise a coltivare questa sua di ciANCIE mboschita campagna, e che con ogni studio e diligenza curasse che essa tutta ringiovenita piacesse. Ma egli, che molte volte con esso neco lamentato si era troppo leggermente aversi lasciato trasportare a far quelle cose donde biasmo perpetuo a riportarne s'abbia, pensò molto difficile cosa a lui essere il dovere consentire a quegli ali che a ciò fare lo speronavano, travegnendovi eziandio le non puoche riprensioni così de litterati giudici come de religiosi spiriti. Nondimeno, vedendo egli poi, per colpa de alcuni leggeri di armatura, essere nata e cresciuta non so che sciocca ed al tutto falsa openione, non meno da chi sanno ricevuta che da coloro non sanno: che cotesto volume di favole non sia dentro tale quale di fuori si mostra essere, ma che dallo istesso autore siano sotto tuitive scorze ingeniosissime allegorie istate nascose, cominciò così a puoco a puoco rallentare quella indurata sua voglia di non mai più riducersi a simile iattura di tempo. Non che per lo vero egli regasse questo tale poema essere al tutto fuori di qualche allegorico senso; ma dove travegna infamia e disonore di segnalate persone, tanto in dottrina quanto in onestà di vita, non volse per alcun modo fusse creduto in lui giamai essere istato intendimento ale, cioè di bruttar carte in scherno e gravezza loro; e chi fino a qui avuto avesse così torta openione, ovvero ad altri fussesi sforzato persuaderla, volesse con verità così da se medesimo

come dagli altri male impressi rimoverla. Laonde, posponendo egli un'altra piú lodata opera da lui già incominciata, si diede, in sodisfazione altrui e suo cordoglio, intorno a questo da sé odiato volume, non con meno fastidio e ritrosità di animo di quello traviene al viandante, il quale, avendo per sorte piú d'un miglio errata la via, è costretto (se non vuole andarsi là ove lo primo intendimento non fu di arrivare) che per le medesime da sé fatte vestigie a dietro se ne ritorni. E quando pure gli fusse stato palese che gli uomini di oggi piú volentieri leggessero le cose gravi o di latino o di volgare idioma, che le menzogne o di macaronesco o di pasquiniano stile, forse per lo interesse del prezioso tempo sariasi sforzato con simili stromenti medicare quelle piaghe le quali la sua spada giamai non avea fatte. Ma sendogli piú della luce chiaro che le non puoche fatiche degli dottissimi moderni ingegni non sono se non da puoche persone oggidí riconosciute e lette, non gli parse al tutto sconvenire se con questo istesso chiodo cacciasse l'altro. Perché se la greca o pur latina o toska lingua in ciò fallato avessero, saria molto ben ragione che essa medesima ne riportasse penitenza e vergogna di dover ritrattare i detti sconciamente interpretati; ma questa, tal qual è, macaronesca lingua, sí per aver essa dato occasione di mal giudicare, sí per meritare di essere letta in restituzione de la non involata altrui fama, sí eziandio per disporre gli stampatori a dovere accettare la nova impresa, i quali a lo ristampare della prima non acciavano, sará quella che ricompensi il danno ricevuto, uscendo volentieri alla campagna, non per essere (come è) piú limata, piú gioconda e men rincresevole della prima, anzi per la sola già antedetta cagione, cioè di far mentire coloro che dicono lo autore aver detratto agli altrui onori. Or dunque nel giorno che è lo ventesimo del mese di ottobre ne l'anno MDXXX, avendosi esso a partire di Vinegia in Ancona per darsi a studi migliori e di piú profitto di questi, lasciò questa opera nelle mani mie, la quale avessi a dare in luce in quel tempo che piú commodo mi paresse. E piú commodo mi apparve quello che fusse in nullo o puoco danno di coloro, i quali già molti anni stamparono la prima per consiglio e spesa del magnifico maestro Aquario Lodola.

ZANITONELLA

Nella Cipadense la Zanitonella è postergata al Baldo. Noi però per comodità de' raffronti diamo prima le varianti della Zanitonella, la quale presenta parecchie diversità con l'edizione di Vigaso Cocaio anche ne' titoli delle composizioni. Così la prima s'intitola *De Amore* anziché *Tonellus*.

1 citadina Tonellum — 2 quod modo Zanninae bruser
 3-4 Et quod usatus ego stallas purgare ledamo,
 ducar amorosas dicere velle brigas
 5 ac si non etiam pania veschientur amoris — 6-7 *mancano* —
 11 sciunt grassos — 12 sciunt cultis tradere semen agris — 13 terram
 mangiat, mihi credite, panem — 14 mortali — 19 ergo licet mea —
 20 et faciat drussas vanga sgurenta manus — 21-22 *mancano* —
 23 tamen (oyde) malum — 24 quo sforzata fuit cedere zappa pivae
 — 28 corpore bella — 29 caprum, revocatque — 30 picaque compa-
 gnum quaerit alegra suum — 31 stalladizza — 33 frifolat rosi-
 gnolae — 34 ac sua sub trabibus rondina sora canit — 35 ante
 meos oculos tunc te — 39 verettam — 42 schiavus — 43 fra-
 dellum — 45 si molesina tuo — 49 fallor, habes, quoniam mater —
 — 57 imo fracassasti — 59 disarmatum me tunc bastarde —
 63 pocum guadagnat miles — 64 poveram qui trahit extra casam
 — 65 sed precor — 66 te iuvat, ah doiae sit medicina meae —
 67 habes unum pro me tantummodo stralem? — 68 per pharetram
 quaeris un alter erit — 69 hunc etiam mediis Zannina budellis —
 70-71 *mancano* — 75 semper drittis — 76 sic cosa per versum vadit
 ogn' hora suum — *Il titolo della quarta composizione è « De bel-
 lezzis Zanninae »* — 77 stella Diana mihi se monstrat nonne politam
 — 79 sol domatina mihi caviatam nonne palesat — 80 trezzas bella

269-72 *mancano* — 274 militum Bressae populus tapinae — 275 centum sedet illa semper — 277 hanc enim coeli monitu ruinam — 278 vidimus quando Mirabella — 279 iuncta quae rocchae lateri sedebat — 280 fracta volavit — 281 ipsa — 285 rapuit tonantis — 288 mille miaros — 292 cum Brisighellis — 293 eas... bataias
294-96 ergo si godit stupeo pochinum.

Haec tamen nostrae fuit una Bressae

Mantua portus

297 nox sed en giorni rapuit lusorem — 300 utere liber — 301 vade, sed noctem remane per istam — 302 staque nobiscum bone — 303 habeo, nucesque — TONELLUS DE SE IPSO — 305 solus chia-
mando — 306 vacca smarita — 307 quae ruit huc illuc, nescitque
trovare quietem — 309 caudam, longas distendit — 310 audiat
ut puerum — 311-12 *mancano*

313-14 sed plangens aliquam finaliter introit umbram,
ac ibi non dormit, non bibit, estque nihil.

316 cuius mostazzum nulla cavezza ligat

317-26 praecipitat, nitrit, sofiat per utrumque canalem,
et loca fert gambas per dubiosa suas.

Dicere nil prodest — Sta sta, — monstrando crevellum,
hunc firmare tamen sola cavalla potest.

Scorrozata quidem stetit uno mense Zanina

et causam sdegni non ait illa mihi

327 plorantem — 329 ingrata morosum — 331 terrenum glaciali —
332 quando nil campos vanga forare potest — 333 tuum reputo
giandussa magonem — 334 nec — 335 levo media — 337 tu tamen
incagas canzonibus et matinadis — 339 supportat Veneris fra-
schetta — 340 ut braga sit capiti saepe beretta meo? — 342 non
est affanno... meo — 343 nec amo, sed more botiri — 344 scolor
et ad guisam sulphuris — 346 hinc saevit... furit — 347-360 *manca
l'intero componimento* — 365 smagonare — 369 meam oyme pro-
priam — 370 sguardis oculisque bellis — 372 nempe robasti —
374 et matinadas facio galantas — 375 nec tibi duram manigolda
testam — 378 nil tamen curas sonamenta — 379 superaret omnes
— 380 citadinorum

381-88 Orpheus primus sonatorus orbis
si lyram gratans pegoras, osellos,
haspides, dragos, lapides tirabat
ad melodiam

389 facio daverum — 391 digitis comenzo — 393 tabulae

- 394-96 spadolae, secchiaie, gramolae, badili,
rocha cum fuso, gratarola, zappae,
mille pignattae
- 398 agni... capretti — 405 quum super — 406 intorum lachrymans
camino — 413-440 *mancono* — 441 solazzum grande — 443 modo
factus alegrus — 444 me quia Gelminam — 445 es zelosa tui
nunquid, mea gioia — 446 martellum nimii — 448 si ducar chia-
chiaris credere dragma — 456 me me spazzatamenter amazza
tuum — 457-58 *mancono* — 459 tuus, unde tuis de rebus —
460 cervelli ducitur orna
- 461-64 aut simul ingrata es, simul aut cum pane tracannas
quae tibi Tonelli longa leanza facit
- 465 specchietum Galla — 469 et stropi fecit nudusque Pirazzus
— 470 namque mihi durum pectus azalis habes
- 471-72 pectus azalis habes mihi tantum, pectus ofellae
Bertolo tenerae perfida semper habes
- 473 tune mihi praefers Bertolum? — 474 posset — 476 sum tibi,
si meritis rex fieri merito — 477-78 *mancono* — 479 ergo velis —
Il titolo della saffica, che segue, è solo « ALPHABETUS » — 481 quo
dulcis properas — 483 mecum precor et hunc bellum — 485 moros
— 486 bistonos, turcos
- 487-88 bestias omnes, animas diabli
Belzebubelli
- 489 mangiant — 490 cruda scarparum — 494 unius — 495 mihi
iamque lazzum — 496 paravit — 497 ecce nam — 498 est sibi —
502 levabit — 503 cagnam — 505 gratias reddo quod ego catavi
— 506 gaudium cum quo fugient
- 507-8 grata seu contra quod ero ladrones
guardia campis
- 510 meae mortis — 511 expecto magis — 514 fogat — 517 stracca
namque — 518 non unquam — 519 faceretque — 523 fuero, pianges
— 524 moesta Tonellum — 526 non rosas, brognas, pyra, fragra,
moros — 527 palumbes — 530 per te — 531 obrui — 533 ad
bassum — 534 possit et tellus fieri baratrum
- 535-36 prestiter mundus brusset, astra, nubes,
pontus et aër
- 537 qualiter cunctae
- 538-40 qualiter femnae moriantur omnes,
quaeque poltrona est, similanda cagna
quaeque Zaninae

- 541 istis — 543 est orbis — 545 semen hoc
 547-52 sordidum, pravum, fatuum, superbum
 semper habetur.
 Tota per Laenam iacuit bagassam
 Troia, quam iudex malus agraffavit,
 tuque per femnam, miser o Tonelle,
 torque colengum
- 554 collo laqueum — 557-74 *manca l'intero componimento* —
 — 575 tam celeri — 576 sta, faciam de — 579 ego lassabo —
 580 dicas — 584 multum es boriosus — 585 hosti, qui — 586 cerco
 daboque socorsum — 587 ad primam mihi nasum rumpere provam
 — 588 *manca* — 591 causas... ipse — 593 me mater Gnesa —
 594 malum staggione fuisset in illa — 595 tepido — 597 saguratus
 ego — 599 medicina — 601 charis... tenemur — 604 sola meum
 mors, oyme miser, leviaret — 606 nescit fortunae — 608 *manca*
 — 610 hanc tecum portas, sed — 611 suspendere forchis —
 612 cavezza — 614 nil dubium — 615 salutiferum — 618 sex
 centum borsas, pegoras — 621 te mea spes — 624 meum posset
 smorzare — 625 ochiadis — 627 soiat, truffatque tapinum —
 629 superba venit — 630 elatam portat cristam — 631 solet cum
 — 632 Salvigne meus crudelis — 633 potens non — 635 cancar
 paret tibi cosa novella — 636 haec parlatio — 638 ayme suum
 me — 639 fronte striatus — 640-42 *mancano* — 643 poverelle rogo
 noli — 649 bagassae — 650 senni — 651 estque pudicitiae con-
 trarius — 652 sanabilis — 654 matti lassaque — 655 urtabis
 657 vel cur mostazzum portat bindamine stuffum?
 est, quia vergognae clausit bastardulus occhios
- 662 Tonelle meus, zuras
 666 mungis, si non, fastidia nolunt,
 quae tibi cervellum rapuerunt propter amorem
- 667-69 *mancano* — 674 palis, obruta spinis — 675 clamat de longe
 zappas ottanta mearos — 676 ad sguazzum campi vadunt, lacus
 — 677 nam velut usus erat nunquam — 680 hic est acquistus —
 681 amor facit, o Tonelle — 683 tuae das improbe — 685 accipiat
 formam — 689 calces — 690 scribis et in giazzam scaldantis solis
 ad ignem — 696 quam cesset may may — 700 gentaia, vel absque
 governo — 702 tolle foras istam de sensu matte paciam —
 703 stesso savia cum mente ritorna — 705 tu capraeque tuae an-
 dabitis ad sparaverum (*questo verso è anteposto al 704*) — 706 men-
 tiris quod amor sit — 707 similisve quadrello — 708 guidat...

trahit — 709 dic codesella — 711 sola dei — 714 fomnam — 717 quia quosque — 719 et inde — 722 parlasti sagurate — 723 nomen tulit, inde cerebrum — 726 nunquid Zaninae — 728 manigolde vilane — 730 cridare Tonelle — 734 nam si... forchae — 735 non illam — 738 soghettum — 747 fingeque aliam doniare — 748 fingere quisquis — 751 non de Bolognae celsis venit ista cadreghis — 752 non savio nostri processit — 753 non donant zappae nec aratra, badili, — 754 ferre — 755 de pecudum stabulis ad summae culmina mitrae — 756 formam quoque noscis — 759-61 *mancano* — 762 ergo vade casam, cordamque — 763 undique nam nox est, grillique — 764-1133 *mancano amendue le egloghe finali*.

1134-57

CONCLUSIO TONELLI

Magna bachioccheries orbum seguitare cinedum,
 cuius vergognam nulla mudanda tegit.
 Quid maruffus ego sequor hanc sine laude ribaldam?
 Non sua pregheras audit orecchia meas.
 Me video a cunctis compagnis esse relictum,
 nec sine scaldata vado tapinus aqua.
 Haec barbera mihi barbam tulit absque rasoro,
 quae scit castrones atrapolare viros.
 Proh vergognazas quantas huc usque reporto,
 haec mihi perpetuo tempore scornus erit.
 Vos ergo quoscumque tenet busa gabia mundi,
 ante oculos specchium semper habete meum.

III

BALDUS

I 25 libri della Cipadense non sono numerati progressivamente, ma si divisi a cinque per cinque; ed ogni serie è intitolata ad una delle muse maccheroniche: *Gosa* (I-V), *Comina* (VI-X), *Mafelina* (XI-XV), *Togna* (XVI-XX), *Striax* (XXI-XXV). Ciascuna musa ha le sue speciali qualifiche, ripetute in principio d'ogni libro della serie: « *Gosae gregnapolae valtro-piensis macaronicorum liber...*; *Simiae Cominae berluzzae macaronicorum liber...*; *Lippae Mafelinae lodolae...*; *Gneae Tognae carilonghae...*; *Grugnae Stryacis carcossae* », ecc. Il Folengo fu bene ispirato nel sopprimere questa divisione formale, più imbarazzante che altro, ristabilendo la numerazione progressiva.

LIBRO PRIMO

1 mihi quaedam fantastica — 2 grossis — 4 tremit... se
— 11 nam si tantarum penso variamina rerum — 12 nil facit
— 13 tantum veridicae — 15 properent — 16 polentarum mihi
quinque — 17 hae sunt quippe deae pingues, nymphaeque galantae — 18 albergus — 20 Portugalli — 24 non hic caucaseae rupes, non saxa — 25 non qui sulphureos spudat — 27 vides circum — 32 fluitant — 36 exercent panias — 37 salcitiis, longisque cusita — 43 stant ibi de fresco ripae, stagnoque botiro — 44 de quibus — 46 musae super altum montis acumen — 47 gratulis retridantque foratis — 48 aliae digitis — 49 rigolantes forte — 50 de summo rupis ad inum — 51 instar buttae ventramine grosso — 52 aperire — 53 quum quis vult — 55 implent pampardis, veteres dixere lasagnas — 56 ast aliae... lavezus — 58 saepe foco nimio — *Fra 58-59 gli esametri:*

una provat sorbens utrum pannada saletur,
una focum stizzat, stimulatque ac mantice boffat

59 tendit compire facendam — 60 quapropter videas centum fumare caminos — 61 caldaria ficca — 62 hic macaronaeas igitur pescavimus artes — 63 panzificum statuit — *Fra 63-64 gli esametri:*

hinc hinc mysterum est nostrum chiamemus aiuttum,

hinc mea pinguiferis calchetur panza foiadis.

At bressana prius mandat Valtropia Gosam,

Gosam, quae dudum fuit abbadessa stryarum,

cui macaronaeae datur omnis gloria primae.

64 teritoria — 67 quae saxo vivo tribus est obcincta murais — 68 stimans batimenta sonantum — 69 quam stimant asini muscas, bufalique tavanos — 70 *manca* — 71 haec sedet in celso... zuffo — 72 ad quem vix possunt barbutae — 73 hanc famosus homo tenuit quondam ille — 74 paladinus Carli, castiga — 75 lanza baronum — 76 pane civabat — 77 *manca* — 78 longi — 95 poterat quidquam reperire quietis — 96 ignorans — 97 monstrabat — 99 largumque bagordum

100-2 rex iubet aptari campagnam desuper amplam.

Fama per intornum volitat, gentemque remotam

admonet, hic illic trombam pleno ore sonando

103 chiamat scocesos, hirlandos — 105 et ipsos — 107 tuschi, gentesque — 109 invitat a longe — 110 *manca* — 111 pulcherrima — 113 francigenae drizzatur, habens per saecula vantum — *Fra 114-15: qui Babilon cinxit grossis altisque murais — 115 clarus... clarior — 118 bramat — 119 positis lanzonibus — 120 itur... diversa per arva — 121 squadratim turba [la Vigaso Cocaio parrebbe aver « folta », ma è certo un errore di stampa] — 122-23 quae portat varias, velut est usanza, livraeas — 125 chioccant propter fabricare stecatum — 128 milleque banderas — 133 pulsant campanas — 134 nocte dieque urbis portae lassantur apertae — 135 continuo... transit — 152 ecce ad — 167 calzorum — 169 breves agilesque volutat orecchias — 170 fronteque sub media — 171 dente terit spumantem briam, frenumque biassat — 172 narisasque tenet*

173-5 pectora mostazzus tangit, scurtatur in unum
groppettum, spatioque poco simul omne radunat
corpus, uti vellet gucchiaie passare foramen

176-7 pedibus, cum pectore largo,
atque inter gambas codam tenet, atque racoltus
spaventat, terretque oculis sub fronte brasatis

179 spallezatque gradu — 180 fornimenta novae radiant tota aurea sellae — 181 sunt aurum staffae, sunt aurum froena, moraiiae —

- 182 passetti, fibiae per pectora, perque groperas — 183 ceu rasa brusatur — 184 oculos, mentem quoque ficcat
- 185-86 laudat amorosam faciem, laudatque fatezzam
personae, tantique viri cupit esse maritam
- 187 iamque propinquatur Guido — 188 ante menat, raso vestitos atque veluto — 189 dumque... signoras — 190 heu Baldovinam miser
- 191-92 atque repercussis oculis ab utroque, velut mus
en cadit in trapolam
- 193 *manca* — 195 o qualem portat sub — 197 pistat — 198 voceque suppressa lamentat talia: — Deh quo — 203 te quoque per nasum, bufalazzi more, tirabit — 204 victor nunc — 205-6 vincere tot Martes puero qui vincor ab orbo — 207 hanc sortem — 209 *manca* — 211 vel minimi scintillam — 212 brasavit — 214 est signorae — 215 debuerat voltare oculos aliunde
- 216-8 nonne ribaldones oculi, qui ad strada tapinum
sassinare hominem, spoiareque sensibus audent?
- 219 strales — 220 agguzzavit amor — 221 at... nil sua tela forabant — 223 bombardas rocca Cremonae — 224 letale — 225 saettando — 226 et mentis tota est substantia rapta diablo — 227 amor, non est malacoda Cupido? — 230 quamvis stet rapidae schiopetti — 234 vaneggiat — *Fra 236-7*: in frettam cingiantur equi, sursumque barones — 237 armati — 238 guereros — 240 nitriunt, sborranque culamine pettos — 241 pro tamburrorum rumoribus et trombarum — 243 ecce ruunt — 244 vacuantur — 246 et cridor altisonans... firmat — 247 spectacula giostrae — 248 ordine quae coram populis procedit alegro — 249 hanc inter claros stat rex guardare barones — 250 de finis petris tessuta — 251 ac petenata doram sua fert — 252-3 iacet, nimioque brovatur in igne — 254 confusa — 267 reputabitur esse — 285 parlabat — 286 varias memorando facendas — 287 prius rationis usat monstrantia — 289 centum dapossa — 293 deh, mi frater, ait — 295 fama valoris — 298 cotantas — 299 *manca* — 301 vilis feminuzza — 302 tuo vergogna fietur honori — 305 occhios — 306 graecorum quae sic mansit sfondrata lovagnis — 307 medium — 311 vischum... ille Parisus — 312 ille Paris dico — 313 augellus — 314 bellamque facendam — 319 tanta est — 325 haec tenet in summo vecchiettum — 332 turba — 333 slanzavit — 334 unde cupidineas ingoians ore fasellas — 335-6 *mancano* — 338 ut stetit un pochum giostrae guardare bagordum — 339 laxat item redinas — 340-1 evolat et cursu facit omne tremare terrenum —

- 344 chioccat — 345 quartus non aliis savior — 349 se se — 350 bastinam — 351 sol stupuit quoniam decimi — 353 signora — 355 habet — 356 tunc ait: Est prima haec francesae — 358 Orlandumque armis aequat, magnoque sapero — 359 nil dubium... paladinus habebit — 360 Baldovina suis damis conversa favellat
- 361-2 est, qui tam gaiarditer omnes
praecipitat sellis et habet solettus honorem
- 364 ut subitus corseri froena manegget — 369 finis habetur — 371 victor se se tollit sembiante — 372 victor, tenero sed — 373 fertque... cadenas — 374 it rex incontra... brigata — 404 vedellorum... parecchiat
- 405-7 qui porcellettos inspedat, quive cavecchio
ingiovat lardum, quo plus caro grassa fiatur
- 410 cui tantum cura — 411 praeceptum gallantiter — 412 maneggiare tracagnum — 413 *manca*
- 414-5 est qui figatos magno stridore padellis
sepe ministrario voltat sotosopra forato
- 416 pungenti — 417 mordentique simul pevero, dulcique canella — 419 foiadas desuper addit — 420 unus et a — 421 quos alius tentat digito si rite coquantur — 422-3 quinque molae saxi non cessant ire datorum — 424 manduleusque sapor, petitosaque — 425 extrat furno — 429 pisto — 431 in longis — 432 possint surgere morti — 433 busas — *Seguono gli esametri:*
coena vivandarum cunctarum, coenaque digna
quam Petrus Dabani doctor nigromantus ab oris
Gallorum faciet Paduae portare diablis
- 434 mensas crudis — 435 iam centum... regazzi — 436 gestant — 462 canibus cum calce deratas — 464 ochas, lepores — 465 cervellatibus — 466 smenuzzant illos... frequenter — 467 bonos robbant tamen hi taiando — 471 bibaces — 472 francesos cogit — 475 quidquid grifalco — 482 venere bianco — 483 et quae conficitur coelesti tartara succo — 484 et quod dixerunt patres mangiare biancum — 485 rafiolorum — 486 atque saporat
- 488 stant panzae ut flanchis sit opus mollare corezas,
namque uteri pellis tamburri more tiratur
- 490 a paggis de mensis — 494 gravatur — 495 pignolos, marzaquepanes — 496 atque pignocatae gnoccos, animasque melonum — 503 haec quae — 520 cunctae... brigatae — 521 musta loquelas — 522 habilonica — 526 accedunt rege iubente — 529 *manca* — 530 quae subito — 531 silent — 533 flautorum — 535 et vocibus

- 537 quos omnes cernis rubras — 541 septem cinquanta putasses — 543 scitque minus Guido mentis retrovare quietem
 544-5 quos vivandarum repletio, quosve frequentes
 beccheri, cantusque simul, dulcesque liutti
 548 brusantque foco — 579 francigenum sgombrarunt.

LIBRO SECONDO

- 1 ab undarum — 2 crollans scoriadam saepe minantem —
 3 sferzat eos, coelique facit — 6 usanza — 7 ad libros revocat
 studii — 9 remeat — 10 phisicus — 46 ergo infelices — 48 strac-
 chedine namque — 49 non labor aut soma est quae — 50 italicum
 tandem — 51 cascantibus undique strazzis — 52 ne spio com-
 prendat vultus, hominumque bonorum — 53 pravus, — 55 caretis
 56 inter matronas centum, centumque duchessas,
 quotidieque sibi varios cambiabat amictus
 57 meschina pedes ad — 58 habens duras molli — *Fra 58-9:*
 o quam saepe humeris illam cavalerius altas
 in cimas tulit Alparum, et quandoque sub ala
 vel sub lasena nunc dextra, nunc ve sinistra
 59 in Lombardiae venerunt denique bandas — 63 sed tunc lan-
 guebat — 64 Gaioffo, quo non sassinior alter — 67 Godii, Voltaeque
 tyrannus — 68 cuncta regebat — 107 *manca* — 118 me indoctis
 doctisque bais Florentia nutrit — 126 sparamenta, tacones — *Fra*
130-1 è il brano seguente:

Seu quis scovatur, seu quis de iure bolatur,
 omnes proclamant: — Day day, quia latro Cipadae. —
 Quisquis ficcatur berlina et rumpitur ovis:
 — Est — omnes cridant — molinarius ipse Cipadae. —
 Quem piccant forchis, quem squartant, quemve tenaiant,
 omnes vociferant: — Gens haec sassina Cipadae. —
 Hic pueri a patribus dotantur in arte robandi,
 qui vix slattati sforzant superare magistros.
 Dispresiant coelum, biastemant, cuncta rapinant,
 cuncta malandrinant, sassinant, semper abarrant.
 Nunquam poltrones ad confessare tirantur;
 imo suos pretos, ne confessentur, amazzant,
 hosve super brasas mangiant de more brasolae.
 Semper in obscuris stant boschibus atque cavernis,
 assaltantque homines, nec sat robbare cavallos,

cuncta sed affatum spoiant, scarpasque, bragasque.
 In frottam veluti stornellica turma caminant,
 indossumque ferunt de foggis millibus arma:
 panceras alii muffas, ruginoque doratas,
 quae cascant humeris nulla fibiante coreza,
 faldones alii non unquam sole vedutos,
 undique sbusatos, cascantibus undique mais.
 Armatos quamvis cernas, non ullus in armis
 garbus adestratur, non ars, nec forma, nec ordo.
 Qui dat spallazzum capiti mancante celata.
 Qui scarsellonem, ubi deest spallazzus, adaptat.
 Qui desarmatis groppat scheniria brazzis.
 Qui, contra, nudis lazzat brazzalia gambis.
 Qui squarzum maiiae piccat faldone corazzae,
 et gorzarinum facit escusare colengo.
 Est qui dum currit schiodantur ubique piastrae,
 quive tenet dagam gallone, sed absque guaina.
 Unus habet collo targonem more vetusto,
 in quo spadarum colpi ter mille notantur.
 Dum simul hi properant, squadraque serantur in una,
 mille vides roncassas malaguzzas, mille zanettas,
 spuntones, lanzas, alebaldas et giavarinas.
 Dantque focum schioppis tuf taf sborrante balotta.
 Semper habent multo barbazzas pulvere plenas,
 semper habent oculos scura sub fronte fogatos,
 non guardant hominem dritto cum lumine maium,
 sed guardant in qua dinaros parte gubernet,
 seu ferat in tasca saionis, sive braghettae.
 Protinus ad cifolum cognoscunt esse propinquum
 mercadantem aliquem, cui robbas tollere debent (1).

131 igitur stancos bona sors — 132 *manca* — 133 namque quod
 — 141 atque bisognetur sub cauda ferre ruidam — 142 quae —
 172 me lassa extendere — 173 scripsere — 174 Bertus Pannada
 — 177 inde — 180 parat ut fiat, quamvis picolina, fritaiia —
 181 hinc abit et modicae reserat — 184 alquantos seu striggios
 — 185 affert — 186 Mantoae — 187 dicunt annalia nostra —

(1) Parecchi tra i primi e i dieci ultimi esametri di questo brano adoperò il Folengo nella orazione del pretore Gaioffo (libro IV, 470-493), introducendovi varianti che il lettore potrà da sé rilevare.

188 striggios, non attulit ille varones — 189 scardovellas quae per fossata piantur — 195 pisciculos — 196-7 *mancano* — 199 brancat — 206 fastidia giusum — 234 hanc brigam curas deponere zosum — 236 levantque bonos — 246 datque pusillo — 256 coena — 257 fas est deponere — 258 sumere — 287 forasteros — 296 multas reccio coasettas — 298 frescam, ravellos

304-5 stant... mille voiarum
 nostrarum speties

Fra 331-32: tresque simul stemus (ut stabimus) absque travaio — 332 magnior

335 et giurat nunquam Bertum nascisse vilanum,
 namque vilanorum noscens ab origine razzam
 ex asini stronzis, nec non pissamine factam,
 vult nulla guisa villanum credere Bertum.

336 tum quid agat meditans... testae — 338 penset — 339 tiranda est — 340 non tantum... stancata — 341 est grava — 342 poltronisia — 350 conseium, firmumque tenet, neque — 351 vult solus abire — 353 sceptra — 374 poverettis — 376 lusore galantat — 385 giorniferos — *Seguono gli esametri*:

nonne tuam potius vaccam saltare videbis
uno cum saltu de Goito ad littora Chiozzae?
nonne somarellus nimio pro tempore bolsus,
Mercurii pennas iungens ad crura, volabit,
complebitque suis ragiatibus atria lunae,
quam de mermoria possis cascare duorum?

391-2 vestit, lachrymisque tenellis
 uxorem brazzat, basat

393 commendat flentem — 396 apenam — 401 pulsat — 405 gratiolam si quid comunem curet honorem — 407 villana — 410 grande solazzum — 417 tractanda — 419 fioios — 420 thalamis — 421 tolta sibi — 424 inquirere mores — 425 ac nullam faciunt stimam, curantque negottam — 483 tibi tu paiolata fuisti — 485 refert: maschius quo non vivacior alter — 486 filius est mihi, tu ne hunc dedignere nepotem — 487 germanus, barba nepoti — 488 sed tibi sum pro nunc commater, baila nepoti — 489 bruttis — 491 gambamque iubens alzare sinistram — 492 distentas... bursas... recenti — 493 lacte novam complet — 496 tunc Baldovinam — 497 smarritas

LIBRO TERZO

2 circum bindas — 3 è collocato invece dopo il 13 — 5 lapsu rotularum — 10 biacchis — 11 guanzis — 12 terrae pavimenta cruentet — 16 cannula sorghi — 18 matris gheda — 20 gestare — 34 vel ficcat ventre — 39 pluviae... tonitrua, venti — 40 boienti — 41 stare poledrus — 44 quiescit — 45 quam soians — 47 poverina — 48 non sibi pluma magis grata est — 51 risu est — 52 mixta tamen... mille — 54 illo — 60 smaltiret — 62 imbattit — *In luogo de' versi 63-69:*

 sic igitur Baldus maiores crescit in annos,
 credendoque patrem Bertum, patremque vocando,
 non genitorem alium meschinus habere docetur

72 Baldi natura

73-75 non it post capras, magis imo caminat ad urbem,
 nam sibi plus centum Cipadis Mantua gradat

77 sed caput et schincas spezzatas ille reportat — 78 namque cativellus — 80 toto — 82 non... certans — 83 ferus — 84 lapides — 85 testas sola rumpebat in hora

86 Baldovina videns quia non seguitare volebat
 costumos villae cartam compravit et illam

87 literarum tabulam... discitur — 88 ergo... ultroneus — 91 iamque tribus magnum profectum — 93 descriptas guerras... pedanto — *Dopo 114, il brano che segue:*

 Ut tandem Astolphus, callans de climate lunae
 illi restituit sennum, primoque sapero
 tornavit columen guerrae, Martisque fiolum.
 Vidit quanta fuit regis fortezza Gradassi,
 terribilis tamen hunc Orlandi brazzus aterrorat.
 Magna sub Albracchae muris Agricanus agebat
 praelia, cui nullus durabat campio guerrae,
 sed comes Anglantis certando sustulit illum.
 Ipsa Durastantus, quo non robustior alter,
 ense Durindana spaccato ventre morivit.
 Possa Feragutti seu pocum sive nientum
 contra Bravae contem valuit, cui panza fadata
 tam stetit ad magni stoccatam salda baronis,
 quam povina solet gladio, polenta marazzo.
 Quis fuit Almontis, Donchiari, quisve Troiani

magnus amazator nisi lux et prima gigantum
 palma gaiardorum? gesiae mundique pilaster?
 Vidit Mambrini caedem ammazzante Rinaldo,
 vidit Tristani bataias, Lanzaque lotti,

magnanimique Artu impresas, Tavolamque rodondam

115 cosis multum instigatur — 116 picolinus membra recrescit
 — 119 provarat — 120 rumpebatque — 122 ut molles — 125 seu
 mazza — 126 quum cupit ingordam... zurmam — *Seguono gli esametri:*

non tot grandineas coelo cascare balottas,
 quando cavalcando gattas per nubila vecchieae
 conquassant vignas, segetes, cupposque casarum

127 videas crebrescere — *dopo il 144:*

hinc Orlandini puerilia gesta pitocchi
 semper habet cerebro, cupidus similarier illi

157 nostrae monimenta casadae — 161 nec beccus — 162 ipse
 volo penitus centum disponere vitas — 164 crebras stigare baruffas — 165 animosius — 166 stravoltos — 170 schivo ter millia saxa — 171 et tamen o — 180 maggi claro... vernat — 183 populi dicunt... maggium — 184 sequitur — 196 scoccare balestri — 205 puerilis zurma vacabat — 206 pars cum borellis — 207-8 pars cum (*invece di ibi*) — 217 legiadrettus... arte galoppos — 220 agniculo — 223 fortius at brevius facitur de schena secundus — 226 secum vult — 255 *manca* — 269 quam quoque sicut erat votum — 271 ergo invidabat — 273 radios distolleret orbi — 274 laetus aquistavit carlinos trenta tosatos — 275 mox sibi collectum — 278 Arlotti fuerit — 279 nummorum — 280 quid facit? accipiens — 281 celerat

283-4 ac si nec cappam nec borsam torre valebit,
 vult spezzare caput, vult totum rumpere saxis

285 erat iunctus — 287 Sancti iamque Petri campagnam intrarat
 ut inde — 288 transeat et longo petat — 289 puer ingenuus Baldum corozzatus asaltat — 290 dextraque fusetum

291 vociferat bravosus: — Sta saldus, redde monetam,
 redde, inquam, nobis dinaros fraude robatos

292 daghettae — 294 pugnali — 302 scoccant spezzatos chip chiop
 resonante quadrellos — 303 rizolam — 315 gasones — 319 petras
 — 320 tres horas ipso victor certamine — 321 quod communis
 erat stupor admirantibus illum — 322 sed qui perdiderat carlinos
 currit — 323 atque cagnezzatus Baldo vult frangere testam —

329 levat — 330 fronzanti — 332 unde omnes — 333 nec facit ipse moram Baldus

334 mille viarum

nunc latitans ficcat, toto nunc posse galoppat

335 capitanius amplae — 338 vassallus, quo non bravazzior alter — 341 huic simul est longum, simul estque disutile corpus —

343 testa super strictas et gobbas piccola spallas

344 sed propter bisognum tolta videtur:

quem qui guardabant tacito simul ore befabant,

ore, inquam, tacito ne sentirentur ab illo

345 namque bravosazzus, furiosus et — 346 capiens, cum omnibus altris — *dopo 348:*

soiantes illum, pivam dixere todescam,

et qui scusaret supra fossata pedagnum,

et perticonem propter distendere filum

352-53 *mancano* — 354 ille quidem, sed guizzat, muzzat — 357 incalzare pelatam — 358 camozzam — 366-7 spadettam | corripit

— 371 magnoque calare stramazzo — 372 cascans resonare —

374 illius ad mundum nassuti occidere panem — 376 guardat —

377 iterumque scapinat — 380 levoratti... paventis — 383 dic pedibus balzane tribus — 384 quotidie me, brutte cavester — 387 quod

ego — 389 non mihi de vanis multum fit stima parolis — 390-1 dicant qui voiant, bottas tolerabo mamaium — 393 nihil estimo baias — 394 *manca* — 395 ad se teneant, solumque — 396 *manca*

— 398 ingiotire — 404 cerebrum — 406 requiem — 408 mirat —

412 extemplo puerum quem... giotonem — 414 miracol mundi, rerumque stupibile factum — *dopo 416:* qui sibi Tognazzi sposa-

verat ante fiolam — 446 conspicit en — 447 potestatem

448-9 quanto menchiones villani tempore Troiae millibus in cordis Priamo traxere Sinonem

450 retinensque... firmansque — 455 barisellus cuncta recontat — 462 *manca* — 467 stradam, vos ferro assaltat — 468 sligare —

469 scornum — 470-1 in cortesiam? testam dare sponte taian dam? — 472 pati tandem quod foeni — 473 quidam furfantus —

484 grisos poltrona trovare — 489 citelli — 490 valenthominem —

491 trovatur — 492 cappa coeli — 494 has cordas mamolo —

505 gensque prius condigna mori quam nascat ut omnem — 507 est mos zafforum non affrontare — 508 nullam sibi — 509 si quis namque manum mettat sfodretque bravosus — 510 continuo se

se turba haec gaioffa — 511 mulacchiae — 513 velut est usanza

lusorem — 520 donet giurans nil dicere borsam — 521 si quot
 habet pocos voiat praebere quatrinos — 528 culpa est — 530 sas-
 sinis, parcere nulli — 531 *manca* — 533 nummisque vodatos —
Dopo 542 il brano seguente:

Nonne videre datur, quando per flumina Brentae
 seu nos ad Pavam strassinēt coda cavalli,
 seu turet ad firam venetam, Sensamque Samarchi,
 quam data libertas zaffos facit esse vilanos?

At tu magnificum seu Zorsum seu Bragadinum
 tecum habeas, cui prima dabis loca semper honoris,
 substernesque finum, quo se posat ille, tapetum;
 sed quando ad Dolum rivas, lucemque Fosinam,
 ecce sbisaorum caporalis Slanzabocalus,
 cui pistorisii nasum calamare traversat,
 vult contrabandos habeas, si nullus habetur.

Dummodo vel forza quidquam, vel fraude guadagnet
 transtrorum tavolas, sentinam, cuncta roversat,
 perque sinus rugat, per bragas, perque braghettas;
 non guardat qui sis, seu gens soldata Samarco,
 seu mulier pregnans, seu chierica, sive scolarus,
 quos respectandos vult omnes grande Pregaium.

Non aliter faciunt hi nostri denique porci,
 pensant in cunctos homines sibi cuncta licere,
 nam sunt praetoris, nam sunt asinaia palazzi

543 nam datur his tantum spadas portare facultas — 545 ba-
 risellus fert solum, zaffus et ille — 546 ille hominum — 547-9 *man-
 cano* — 550 hi malfattorem si quemquam prendere vadunt —
 551 non satis est, at — 552 is sibi — 553 tanquam — 554 mundo
 non est — 557 zaffant — 559 tunc cum — 560 illuc quo vult, seu
 — 561 seu maitinadas — 562 chitarini tangere cordas — 563 et
 frictum frictum dolci resonare liutto — 567 ac secum mussant —
 568-9 dixerat et rursus comandat solvere Baldum — 570 tostus
 obedivit barisellus, vincula tollit — 572 hinc abit... dicere cosam
 — 577 tot paret.

LIBRO QUARTO

2 consurgere grandibus ossis — 4 excelsis — 5 cingit coreza
— 7 rectus — 8 poterat — 9 rotantes — *Tra 11-12:*

Salvanellus habet nomen, fadaeque folus,
qui standi impatiens et magnis saltibus omnes
cantones rugat camerae, tectique travellos

12 satis.: villis — 16 *manca* — 17 iamque sbisaos — 18 quos-
damque — 21 illa iuvenazzum — 27 solum — 29 deum — *Tra*
59-60: non melo, non scocia est nasazzo grossior illo — 60 habet
ingentes — 61 gambazzas longas — 62 hunc qui ferre queat non
est reperire cavallum — 63 omnes quando salit smagazzat more
fritaiae — *Tra 63-64:*

nunquam Fracasso visa est plus longa columna,
nunquam Fracasso visum est plus grande pilastrum

64 si grossum brancat — 65 hunc circum testam facili gyramine
voltat — 66 ceu cum griffagnum clamat — 67 gerit — 68 cape-
scit — 69 totum cum coenat mangiat sua — 70 vix implent uterum
panes ottanta vodatum — 72 cum manibus crollat, totasque ruinat
abassum — 73 sic digitis streppat querzas vecchiasque nogaras
— 74 streppare — 75 tanto cum strepitu, tantoque furore caminat
— 76 pedibus... movetur — 77 targa retro pendet, fundo plus
(*questo esametro sussegue nella Cipadense al 68*) — 78 *manca* —
79 cuius progenies Morganto venit — 80 qui grave bataium —
Segue l'esametro: cum quo mille homines colpo schiazzabat in
uno — 104 vento calzosque daturus — 114 Francisci — 120 pres-
bitero chierigam rupit, totumque tracagno — 121 pistatum liquit
cui sustulit

122-23 talibus insultat sbraians populazzus, at ille
non presiat vulgi spazzata fronte parolas

125 *manca* — *Tra 129-30:*

cui veluti gallo dederat natura sperones
calcagnis ficcos, beccumque grifonis et ongias.
Ille quidem risu simia cagante morivit,
ac ea bacchiocco Morgans epitaphia scripsit:
« Marguttus qui tot prigolos guaiosque subegit,
stivallo dum mona suo cagat, ecce crepavit ».

130 sed quid nam de te, duplex Falchette, canamus — 131 giurasti

— 132 nunc, lector, parebo tibi fortasse bosardus — 133-34 si dicam... istum | vidi Falchettum duplici cum — 135 namque viri — 136 magni canis ossa dabantur — 142 cagnescus — 167 seu stento sive guadagno — 170 astorre folengas — 171 sed... scalognas (*Gli esametri 167-179 tengono nella Cipadense un ordine affatto diverso: vengono cioè primi 173-74, seguono 167-68, 175-79, 169-72*).

181 rura laborabat, veniens damatina bonhoram
atque cremonesos stentans zappare fasolos

182 exibat — *Seguono gli esametri:*

cuius erat facies taulazzo largior illo,
quem ballestrerii totum veretonibus implent

187 in quo sint panes muffi, vel — 188 nessunus vini est barilottus aquati — 189 quo possit forzam brazzis reparare fiasco — 190 longe, drizzatque apena schenazzam — 191 suspiriumque foras mandat per — 192 grattans, nullo picigante pedocchio — 197 namque sibi schenae bigolus taccatur apressum — 199 vermocanis, o oyde — 200 venter, quae granda est ista facenda — 201 sic marza famme peribo? — 214 gesto per ubique — 216 culattas — 224 stultorumque iocus, tandem zavatta — 225 dent — 226 minimo dignentur — 228 scudella est — 233 *manca* — 234 cipadenses pro castigare — 235 semper erat: primus consul, quandoque tribunus — 236 *manca* — 237 cupiebat — *Dopo 238:*

praticus ille quidem scoprebat mille magagnas,
ast inimicus erat capitalis denique Baldi

239 fert bretam capiti quae — 241 est curae similes — 244 giornis — 246 hertonem — 247 quas non bastaret — 248 nasum longo — 271 necdum pambrasti — 284 quod iam sine me tua — 288 scilicet usanza — 302 me me non — 305 codardus — 306 tibi? cui quanta potentia Baldi est — 307 non... torquere — 308 se bene guardabit — 314 dapocos — 332 ast ea dabandam peradessum ponere fas est — 333 hos sine cristerio faciam cagare — 338 hoc solum te nosse velim, Tognazze, quod ille — 340 zappando, Laena filando — 341 pascendo — 343 *manca* — 346 salutat — 348 *manca* — 351 accasam — 354 non aliter novi carnem scazzare crevatam (*nella Cipadense il 354 è preposto al 353*) — 355 ungis — 356 sibi, creppatque dolore — 357 inde super foenum... aloggio — 358 ille super plumas cum Berta coniuge dormit — 360 lactis, caldamque ricottam — 364 hunc precor — 365 ne plus — 367 artem — 370 boscaias, coelumque cridoribus implet — 376 frescus quoque iure — 379 de gente senili — 382 scapavit — 398 seque esse cridantem —

- 399 alium — 400 homo, nec non feritatis — 401 timebat
 403-4 masinat in cerebro, lambiccat, fabricat altos
 aëre castellos, velut est usanza tyranni
 414 viro claro banda... in omni — *Seguono gli esametri:*
 quod latronus erat, quod fur, quod mille diablos
 corpore gestabat, quod forcas mille merebat
 416 facit pensans comprehendere Baldum,
 mittaturve suo capiti firmissima taia
 421 ipsius ad frontem stat maxima — 445 quanta et — 448 in-
 coepit secum mariolos ducere bravos — 449 taiaquepilastros —
 450 aut taiaborsas melius quis dicere posset — 451 *manca* —
 452 non fuit in mundo giottonior alter et ipsum — 453 fruiturque
 — 460 perveniet — 461 facies tanta gravitudine vestra — 463 zaf-
 fique simul — 466 suos? an — 468 populumque — 470 scoppatur
 — 471 fronte bolatur — 472 berlinaeque provat scornum — 473 ni
 Baldi comes et nostrae mala — 476 galanto — 481 buttant putridas
 — *Mancano naturalmente qui i vv. 482-92, già inseriti dal F. nel se-
 condo libro* — 493 *manca nel corrispondente brano del secondo libro.*
 — 494 Baldus caporalis, ab ipso — 508 villa — 526 luxuriat facili
 scelerum se — 527 si incustoditus fuerit, nulloque magistro —
 528 cursitat huc illuc, ceu fert ignara voluntas — 530 non tulit
 — 539 saeviret equus cozzone — 541 *manca* — 543 rugososque
 mihi parlanti ostendere nasos — 544 quam bene — 545 nolo meas
 ergo — 546 sed doleo — 547 mihi dependent, doleo quod bolsa
 — *dopo 548: sanguis hebet, frigentque effeto in corpore forzae*
 — 549 sic ait atque casam repetit rosegando cadenam — 550 lan-
 guore — 553 ergo repossemus cighilinum Gosa — 554 camisas.

LIBRO QUINTO

- 3 fit parlamentum quo non secretius altrum
 20 magra iam iam fugit ille pedrina,
 contraque Cipadam calcagno instante galoppat
 21 meditans — 22 suttiliter filat, tremolantos — 24 cognorit vel
 forte — 25 quam sit docta — 26 hunc procul adspexit tandem,
 qui — 32 toccatve sperone, galoppat — 33 cernit, cupidus —
 35 denique rivatus... arzone debottum — 37 basans velut est
 usanza — 39 quae te, Baldus ait — 44 dacantum — 45 fucata —

48 partibus e venetis — 50 habet, quo non furiosior alter —
 78 *manca*; *vi è invece l'esametro*: namque todescorum duplex
 modo campus arivat — 79 castellumque Godi nunc sbombardare
 comenzat — 80 *manca* — 81 Trenti venit ista canaia ribalda —
 92 *manca* — 100 nil tandem nostri mater — 106 dedit sua collera
 — 112-13 nam fuit ad largam campagnam lampada noctis —
 119 nult aliquo pacto — 126 parolam — 140 de me quid habenda
 paura est? — 143 provistum — 145 animi sunt omnes, stantque
 — 149 eya — 151 vobiscum me cernitis — 153 *manca* — 156 re-
 gazzo — 178 *il «convivia» delle stampe è forse un errore, e do-
 vrebbe leggersi «convicia»* — *Dopo 187 il brano seguente*:

Per fas, perque nefas, nummum vindemia fitur.

Quid referam povera viduellas dote, menantes
 vitam cum stento, linum pirlamine fusi?

Non mancant ubicumque homines, qui ardore dinari
 orphanulos miseros ladri, viduasque ribaldi
 millibus aguaitis spoliand, nudosque relinquunt.

Non tamen his veniunt ad mancum iura palazzi.

Procurator adest, quem tam pia causa pigabit
 deffensare inopes, quam spes intenta guadagno:

seu sint gallinae, seu casi forma tomini,

seu magis ovorum cistellula colma recentum.

191 pro captivare — 193 dubitat, sed nil tamen ille pavescit
 — 194 sunt nimium... baronis — 195 qui sternunt homines uno
 certamine centum — 196 sed cum fraude illos vilis traditorus
 acoiat — 200 observans Baldum, retinensque timore fiatum —
 202 beverazzum grandem promiserat — 206 *manca* — 207 inde
 novus Gainus dum cauta — 208 gallonem Baldi passat, videt —
 209 stare procul manicum, griffisque sat — 211 quod quali — 235 ceu
 buttam — 239 tenet in manibus solettam nempe — 243 fundit —
 246 orecchias — 247 fores salae... comitantibus — 251 habens huc
 primus — 252 loquendo — 253 sta saldus, sta saldus, eris per
 forza piatus — 254 praesonusque meus tandem, sta — 255 *manca*
 — 256 te te rende mihi — 258 mangiat... ferrum — 259 avventat
 — 261 deque suis manibus scarpat de robore mazzam — 263 be-
 rettam — 264 *manca*

266 illis datorum... tavanos,

et bastonatas menans, ut dicitur, orbi

267 se se forti cantone — 268 graffiger ursus — 273-77 *mancano* —
 305 brazzones, inque camisa — 310 per mezum populi — 311 veluti

— 312 at gentis tandem — 313 dardorum silvam lanzat — 314 tali —
Seguono gli esametri:

quali cum campus sguizerorum cridat alarma,
 cridat alarma sguizzer, pom pom tamburre sonante,
 contraque bombardas sprezzata morte ruinat

315 heu quae nam stracco virtus in corpore regnat? — 316 iam nulla
 quidem speranza — 317 generosa — 318 spaventu abiicitur —
 320 cavestro — 321 barcaroli iam tandem pascere pisces — 322 cum
 borsa — 325 est, genuinaque virtus — 327 spedos — 330 vulnera
 spizzant — 331 sanguineum flumen — *Dopo 342:*

est trambaius enim fortis de robore corni,
 cui gaiardificat gropporum copia schenam,
 influxuque bono lunae fuit ille taiatus

345 dum cavalerus enim super — 352 tendunt cum fraude —
 360 circum sibi spargere — 363 stravoltum — 364 vincula multa
 — 365 cordarum, tandemque boghis cadit ille tereno — 366 su-
 perbos — 368 gambam... praestiter — 369 mille — 371 lux paulo
 ante baronum — 391 Fedrigo — 401 barones — 408-9 balestrum
 † quod — 412 *manca* — 414 menzonatus — 415 (non dubito) —
 416 suo maior veniet Cipada — *Seguono i versi:*

Pietola Virgilio gaudet, Ceresera Pariso,
 Burchiello Florenza suo, Cipada Cocaio.
 Ut gravitate Maro, sic sic levitate Cocaius
 praecellit vates, Typhin alter et alter Homerus.

421 ruens, ignara canaia — 422 nescit cagionem, furiansque —
 423 sed... bravantes — 424 ante senatores — 425 cui Gaioffus —
 426 zenoësa — 428 quod debes solvere scottum — 429 faciam —
 432 sdegnato corde — 433 rubeum sua manant — 434 nullus —
 435 lighet et stoppet vacuas de — 436 aut vocet almancum qui
 scit medicare ciroicum — 440 et celsum — 441 supplicat ut nunc
 nunc subito vendetta fiat — 442 balcone palazzi — 443 picche-
 tur, specchiumque aliis fiat ipse ribaldis.

LIBRO SESTO

1 alma — 4 sobolem — 8 ampla canendo — 10 *manca* —
 12 olim robasti fraude galanta — 23 indusians — 45 guerrigeros
 agitat... travaios — 47 convertere gentem — 49 hanc... terram —
 50 tantilli maneat — 51 voiant... batismum — 52 quid ni? d um

nostri Baldi vindicta fiatur — 55 splendet... brutabit — 56 quando
 gigantium — 60 atque velis — 61 nam... nochierus — 64 proutus
 — 65 dubitat certumque putat se posse — 66 mamalucchae... gentis
 69-70 dedit infinita quotannis
 damna galinabus, vadit
 71 terram toto cum corpore fregat — 72 tollit Zambellum... ad —
 75 saputi — 77 sapientes ante signores — 97 pazzum — *dopo 108*: ut
 civetta facit nunc huc nunc volgitur illuc — 109 restat guardare —
 110 *manca* — 111 cur tam — 114 zappandi officium — 116 coël-
 lum — 117 bellas paiae tezas, bellosque — 118 may vidi — 120 stip-
 pare valet — 121 me non... guidasti — 122 galantas — 123 *manca*
 — 124 summis balconibus atque fenestris — 125 quae — 127 de-
 foras — 128 et quovis — 129 guardare — 160 menasti — 162 ca-
 garella — 164 misserum... davantum — 166 pone ginocchium —
 169 erat, cui tantum cognita zappa est — 170 stat, velut usatur, su-
 prema — 173 huc Zambellus iens — 174 fazzam — 176 primo
 zappellans totus abassum — 181 surgitur in colera, truccumque
 — 182 cum quo... schenam fregare — *Dopo 182*: post fregamen-
 tum vult leniter ungere spallas — 184 sic ego formam — 186 scor-
 daris — 188 domino facias — *dopo 192*: quae circum fecit totum
 reboare palazzum — *dopo 194*: praeterea multi canonorum sorba
 putassent — *dopo 210*: non tamen ulla retro spingardae balla so-
 ravit — 219 suadere bisognat — 224 praetori mascherpam — 225 sed
 tamen obscuras — 226 cuncta recognovit magni saviezza — 227 inde
 — 228 in horrendo... carcere semper — 229 gubernet — 232 pa-
 trumque comando — 233 saccum villae mandare casadas — 234 sibi
 cagnettas — 235 ficcatus in isto — 236 ut, postquam Baldum tenet
 in presone richiusum — 237 fit certus — 238 streppet, scarpetque
 Cipadam — 240 Veronam vacuis — 241 Ferraram — 242 nec sua
 spaventat solum nominanza Milanum — 243 nec Romam solum,
 Napolim — 274 diabli — 275 ecce tuam portat furiis balzata ruinam
 — 276 *manca* — 277 coniux illa — 278 te tam savium — 279 fu-
 riosam — 280 illi tuttavia — 281 chiodum plantavit battere —
 283 spiccavit — 284 diablum — 286 quam modo stupparum magno
 sub — 287 pensat fusumque reponere giusum — 288 pariter zaf-
 fare — 289 superveniens — 291 cui stuppam... siccam — 292 sic
 — 293 sbombardans — 295 scapolat, fugit — 296 *manca* — 299 velut
 falchettum merla rapacem — 300 linum... fogatum — 301 soror,
 mea cara sorella — 302 parce, precor, heu me, quid saevis? triga
 furorem — 308 sboffante — *dopo 319*: sive canem potius mastinum,

- sive stiverum — 325 et sursum — 332 alio — 335 saltans (gittaverat ante tracagnum) — 336 grossam rapit illico petram — 337 colaltram fronzanti murmure lanzat — 338 tamen saltu scansat legiadra gasonem — 339 contorsit — 340 eas velut inter cagnas fratta — 341 pedegiunto — 342 graffantes... perque camoras — 343 forfice — 345 polzinorum squadras insemma
- 346-48 appizzare simul crudeli Marte baruffiam:
 altera natorum nimium zelosa suorum
 it cro cro resonans, cristamque superba levatam
 gestat et incontra se se parat ire nemigam.
 Altera quae cernit procul adventare bataiam
 non fugit, at plumas spennato ventre rebuffans
 castra movet, dirisque fremit raucata menazzis.
 Denique concurrunt, raspis grassantur aguzzis,
 inque vicem duris spennazzant corpora becchis.
 Qualiter apparent hae fractis denique pennis,
 sanguineis oculis, cristisve, cadentibus alis
- 349 Berta et Laena domarant — 350 audito interea — 351 illas — 352 cagnina — 370 pro bretta aut scufia quantillum
- 382 suscipiat largam per drittum perque roversum
 vendettam, dulcemque ontam plus nectare, plusque
 melle saporitam, dicens non esse miorem
 bocconem mundo, quam quem vendetta menestrat
- 388 fraudes... disponere — 391 parecchiavit rocchis, circumve murais — 394 tanquam philosophans — *dopo 397*:
 hunc neque per fiancos, perque aures, perque galones
 battimenta movent, nec paia brusata, nec altrum
 merscalchi inventum compellit inantius ire
- 400 tu melius, Cingar, scis, nosti, saepe — 402 te mulina uxor, tua te Gnesina — 404 namque diu fama — 410 longo — 435 clarae nominanza — 436 Curtatoni — 438 in illius stet — 441 scroffa — 444 vostra — 446 animi — 449 et vestram sic sic abbarrat — 450 Ah, Tognazze — *Segue l'esametro*: et quae corda nimis tiratur denique schioppat — 451 sconsolata domus sola est, Tognazze, vocanda — 452 robbas — 454 partem, vita genus omne careret — 455 *manca* — 456 non vir supportat diri cruciamina partus — 458 totaeque — 459 *manca* — 464 at vir — 477 nummos — 494 bene facta — 497 poltrones o sine freno — 500 volo — 502 quae stentata domi remanet, centumque facendas — 503 faciet quod in unam... horam — 504 pignattam — 505 infans in cuna gnavolat,

vult suggere cizzas — 506 panis toccum — 508 chiozzaque pul-
linos... deffendere — 510 cosas facit uno foemina trattu — 511 trat
praesta — 512 illico cum semolis miscet — 513 mittigat infantem
— 514 smerdolat et modico fanzullum pane tasentat — 515 quo
facto egreditur, pit pit pronuntiat ore — 517 en quantas pariter
cito terminat illa facendas — 518 quis vobis quaerat capitis —
519 quis massarias nettas faciatque politas — 522 *manca* — 525 longo
— 526 vosque galantum — *dopo 530*: seu Brognolinam, seu Mo-
ram, sive Bonelam — 534 illius posset laudare saperum — 535 *manca*
— 536 quae centum pegas hora... in una — *Seguono gli esa-*
metri:

heu quam bella fuit tu scis, tu, Berta, provasti.
Cui caput aguzzum Zenovae, cui fazza botazzi,
cui nasus drittus rampini more colabat
semper aquam roseam gozzantem supra menestram.
Nec sibi stretta fuit nimium bocchina, quod ipsas
quando sgregnabat geminas toccabat orecchias.
Sat pulchros oculos habuit sua testa ficatos:
alter gazolus, niger alter, sguerzus uterque.
Quos inficatos mihi quando tenebat adossum,
non bene scernebam si me guardaret an altrum.

Dopo 540: absque orecchino nettare potebat orecchias,
longis namque ongis fecisset pectina corni
541 narrarem — 542 eam, me me disnembolo totum
543 tantos costumes habuit quod quisque stupebat,
deque suis pedibus stranium spirabat odorem
544 simulat crepanti pectore
545-46 Est verum — dixit — quod talem perdere donnam
stat grandis iactura tuae, Tognazze, casadae
547 robba quidem vadit — 548 una magistra — 549 dolere —
550 sume..... Tognazze, morosam — 552 genus asbaccum —
554 quanta fuit quondam, nunc est, erit inde, donarum — 555 ut
illa — 558-59 illico se partit, fabricatque sacenta merendam —
560 ergo Comina satis cantasti, Berta domandat — 561 *manca* —
562 fumat tibi.

LIBRO SETTIMO

- 1 sapientia — 3 *manca* — 4 sentire — 5 vecchium giurans alias — 6 inque satis bellum illum tramutasse capronem — *Dopo 7 comincia l'invettiva a' vecchi pazzi che il Folengo credè poi meglio inserire nella chiusa dell'episodio di Tognazzo beffato: cfr. i vv. 382-427* — 8 gradans — 9 cunctas ingenii decrerat sponere forzas — 10 perdere vitam — 11 qualiter isbrighet de stento carceris illum — 13-15 cum quo de Baldo mala millia dire comenzat
- 16-18 quod ladronus erat, quod fur, quod forca, quod omni stercore puzzabat, quod habebat, habetque ribaldus mille satanassos in testa et corde ficatos
- 19 quod centum meritat mortes, quod mille, quod octo — 20 quod centum cinquanta — 21 giotoncellus — 22-26 talia cum secum tacito cantone loquebat — 28 dicam, dum tecum teneas — 29-32 *mancano* — 33-34 dic, Tognazzus ait, iuro non dire neguno
- 35-43 Cingar suspirans dixit: — Male quippe libenter officium perago trucimani seu tabacchini
- 45 (quandoquidem Baldus moriat) desistere nolo — 46 *manca* — 47-48 Berta tuum penitus cruciatur propter amorem — 50 habet certissime — 51 *manca* — 52 portat meschina magono — 53 clamat... brammat et optat
- 54-55 semper flet, luget, suspirat, pectora pugnīs martellat, dubitatque suum quod spernis amorem
- 56-57 formose (*invece di mi belle*) — 58 Ganimede — 59 ne me dispresia, ne dulcis bocca refuda — 60-61 *mancano* — 62 nil dormire potest, noctu te pensat in omni — 63 *manca* — 64 multiplicat per tantas passio doias — 65 heu heu... meschina — 66 illam de tantis cerco distollere brighis — 69-70 si Baldo mancante bramas suus esse maritus — 71 talem Cingar aquam pedibus dat — 72 brodicus ut vecchius magis altus crescere possit — 74 distaccat — 75 quod — 76 turdus se rete — 77 gulosa — 78 muscaque — 83 potest quod — 84 appetat — 99 sententia Typhis — *Dopo 107:*
quid valet ad vinum nostrum vernazzia Voltae?
aut ea qua tantum bressana Celatica bravat?
extollunt alii colles vallemque Romagnae,
dant alii vantum Gardae, rivaque Saloiae,

a napolitanis laudatur Terra Laboris,
 atque zenovesis sua plena rivera narancis:
 nostra sed avanzat cunctas possessio terras.

Dopo 108: quarum nunc Cervam tauro succumbere feci — 109 hae faciunt multas mascherpas — 110 plures — 111 domus est, levibusque — 112 tenuis — 113 coctis tota est... matonis — 114-15 tectaue de cuppis centum cinquanta teguntur — 117 rastillia, zappas — 118 marrazzosque, segas — 120 ceppos — 121 tenaias, chiodos — 124 narrando tibi... fastidia, Cingar — 125 nostrae stant — 129 rotae formam... pressare — *Dopo 138*:

non est ulla quidem tellus aequanda Cipadae:
 taiat abundanter frumentum, lignaque boschi.
 Mungit abundanter vaccas, facit inde recottas,
 suntque cipadenses apti studiare terenum.
 Alter habet vantum melius fossata cavare,
 alter arat, bassumque tenet, calcatque gumerum.
 Qui novit melius vignae podare maderos,
 qui melius stallam grassis nettare boazzis,
 pinguiquoque ruto campos implere strinatos.
 Attamen istorum sum primus, sunque magister.

148 talia parlo — 150 vade, precor — 152 quantas in coelo stellas vampare videmus — 156 et bastardellos dat quantos Roma quotannis — 157 et vermocanos trat quantos Bergama tellus — 158 quantas brusavit Piamonti patria stryas — *dopo 159*: quantos Bardellae piccat provincia ladros (*cf. 161, dove Cipada sostituisce Bardella*) — 160 buttant hinc inde — 162 marzas — 163 zaffi, nautae, gentesque gabellae — *dopo 164*: et quot gallinas furasti denique, Cingar — 167 brazzato — 169-70 Cingar promittit, quamvis attendere non vult — 171 vadit et in pressam — 173 manus primum, sursumque brasolas — 174 bistirat calzas — 175 quaerit — 176 ostentatque albam — 177 palpat canos, grisosque tosottos — 189 beberare frequenter — 198 dotone decorum — 204 linit — 205 pectinat in — 212 villica turba sub ulmis — 214 Berta polita secuta est — 215 atque hi ballantes stabant — 216 strepitu tanto — 217 hic drittum charam saltum — 218 capriolam pirlando per aëra — 219 tundo — 223 seu spingardoium, seu spagnam, seu — 224 mazzacroccam, seu moscam — 225 multi iam nimio facti sudore fiacchi — 226 per betolas intrant, cyathos — 227 forzas... virtusque — 230 clamitet altram — 231 iamque retornarat — 232 homines — 233 pugnale galono — 234 bravazzumque —

235 *manca* — 245 saltatque legiadrus — 248 ballum reliquis bravando — 250 egreditur stallam, materno lacte cibatus — 271 suspirans — 272 spudat carlinis similes, similesque — 274 non — 275 sese moveat tres — 276 tacito sub pectore parlat — 278 iam plures ante giotones — 279 gazani — 280 menestram — 281 *manca* — 282 credit... ridere — 285 vadit arentum — 286 simulans
287 quid tardas? quid stas? non Bertam cernis adesse?

illa cupit, si vis, tecum ballare trehoras

288 sic dicens passat... dixisse — 289 Tognazzus non bis cosam sibi dicere fecit — 291 faciens — 292 levam porrexerat illi — 325 manicam — 326 neque... neque — 327 *manca* — 328 erat, stringasque molarat inantum — 329 extemplo Cingar properat, nodumque — 330 snodat et altandem nudus pover ille — 331 usque ad — 332 risarella — 333 quod — 334 volens cum corpore nudo — 335 quemquam... coperchium — *seguono i vv. (cfr. 338-39):*

sic ad calcagnos bragas oselazzus habebat

ut quando in stuppis galletti gamba ligatur

336 unde pians cursum talem dedit ante stramazum — 337 quod tamburrinum sonuit sua panza cadendo — 340 concurrunt omnes nudum guardare Tognazzum — 341 oy oy quae cosa novella est — 342-44 *mancano* — 345 ipse manum supra nummos, bursamque — 346 *manca* — 347 suum morzavit amorem — 348 amor: pudor hic superavit — 349 pede saltatus... recedit — 351 lassat genitalia — 352 vidi maium — 353 quae sine cautela cuppis cimigasset ab altis — 355 heu pro vergogna caput in tellure ficabat — 356-57 tollere non audens oculos, sic ille gemebat — 358 coepit — *dopo 373 i vv. (cfr. 426-27):*

o nimis improprium senibus, vecchisque bavatis

pectus amoroso plenum gestare brusoro.

Id ratio prohibet, vecchius marcescit in annis,

fert ad calcagnos cassam guardatque sepulchrum

383 *manca* — 384 *il passo corrispondente della Cipadense in principio del settimo libro s'apre col verso: non ego parlabo saviis temeraria vecchis* — 386 at vobis dico ranci, vecchique galosi — — 388 tua collera — 389 geris tecum... tergore cassam — 390 sed quia bertinam tua fert iam testa — 391 sed quia te praefers rapefacta — 392 ac si consistat grisis saviezza capillis — *dopo 425:*

bella iuventutis rodunt solatia freschae,

gobbati, sguerzi, ranzi, cornuque sonantes,

invidia quoniam tabescunt, toxica mangiant,

suspectant miseri falsum, morsique remordent.
 Hi tamen annorum calcati pondere centum
 ducunt uxorem, non quam premit etyca tussis
 sed frescam, solidam, sed quae (si mundus abassum
 caschet et humanae pereat raunanza brigatae)
 sola restitueret nostram bona soccida gentem,
 at cito capreolos generat sibi vigna petulcos,
 multaue materies cornarum crescit in altum,
 ne desit fabris propter manegare marazzos.
 Sed iam dicendum nostro de Cingare tandem.

428 *manca*. La Cipadense, avendo premesso l'invettiva a' vecchi, imprende senz'altro la narrazione dei tiri di Cingar a Zambello, facendo seguire al 382 il 429, che offre la sola variante di: qui quoque in luogo di: en quoque — 430 ut quoque Zambellum faciat sibi rumpere collum — 431 qui — 432 non manet in stroppa, nimio sburlante talento — 435-36 Laenam: nos, inquit, habemus — 438 facit ulterius — 440 pergam... trafigabo

441 tu tamen interea fusum; tu guindala, spolam,
 tu naspum, roccam, noctuque diuque frequenta

442 faciemur... reges — 444 operanda tibi cagione

445 quaecumque comandas,

quando, marite, meum voias satiare talentum (*cfr.* 448)

446 scis quod me voluit cum grosso battere truso — 447 deponere tantam — 449 fac penitus contra vaccam vindicta fiatur — 450 proprium si temnis — *dopo* 450: Hic mihi despectus non supportabitur unquam

451-54 Zambellus ei: — Mala foemina semper

Berta fuit, faciam vindictam, pone paeram.

Ergo simul tacitis artem reperere susurris

457 casam... pleno cum — 462 talem Zambelli — 488 mittere — 490 intereaque... isto — 491 Cingar enim... bagnatam — 492 dummodo fazzolo — 493 scoprens — 495 quod fors parebit cunctis ad credere durum — 496 *manca* — 497 Berta quidem te te studio ringratiat omni — 498 quam sic fecisti tanto de munere — 500 at tamen experiens nunc rem cognovit — 501 quidquid supra... cagabas — 502 crede mihi, semper vaso servavit — 505 poteris vendens spazzare carognam — 506 me buttare viam faceres bragalia, Cingar — 507 si te pensarem quod cago vendere — 508-9 *mancano* — 510-16 Cingar ait: Cur non? provam, Zambelle, videbis — 517 sic ait, extemploque trahit deffora spinettum — 518 medio

fundamine vasis — 519 foras tunc puzza liquescere coepit —
 520 Zambellique suo nasum percussit — 521-23 *mancano* —
 524 pissasanguis, dixit, iam — 525 stoppa cito, merdas odor indi-
 cat, oybo — 526 castronus — 527 merce quatrinum — 528 *manca*
 — 529 mecum venias, miranda videbis — 533 palesat. — *Segue*
l'enumerazione degli oggetti esposti nel mercato:

Stringas, cordones, borsellos, cingula, guantos,
 taschellas, scufias, scufiottos, cultra, guainas,
 carneros, fibias, calamos, calamaria, cordas,
 pectina, specchiettos, rubebas atque sonaios,
 boccalos, basias, urces, magnosque cadinos,
 cantara, scudellas, piattos, orinalia, testos,
 zuppellos, scarpas, soverettos atque stivallos,
 martellos, falces, diversaque ferra, badilos,
 salsizzas, trippas, plenos de carne budellos,
 verzas, lactucas, ravellos, porra, scalognas,
 gallinas, ochas, anedrottos atque capones,
 casos, cassetos, bottiria fresca, ricottas,
 unguentos, bisulos, petras, dentesque cavatos,
 radices varias, herbas, curvosque bragheros,
 telas, bisettos, fusos, capisteria, roccas,
 atque pivas illas per quas crysteria ponunt.

Hic homines tandem venalia quaeque palesant.

541 vocablum — 542 Cingaraque astutum cito — 543 qui di-
 cebat... esse daveras — 544 tunc prius extremis digitis in mella
 ficatis — 547 tantum gustat — 548 bugiam — 549 ducattos —
 550 *manca*

551-52 sborsat et hos tirat Cingar, tiransque giotonus
 lamentatur eum pocam sborsare monetam

553 dumque — 554 sibi — 557 nunc redeo, quosdam... facendas
 — 558 inde meam reddes brentam quum venero nunc nunc —
 562-68 *mancano* — 569 maxima Zambellum maravilia coeperat ergo
 — 570 mercatumque suae vult... carognae — 571 magnum puz-
 zanti fece tinellum — 572 per gentes, quocumque meat, Zambellus
 amorbat — 574 hac de materia

575-78 pervenit in piazza, studiat cercare per omnes
 botegas, dicens: — Vultis comprare tenellam
 atque saporitam merdam? modo fecimus illam;
 non nisi doverum tali de merce domando

582 quem modo — 583 sub fecis pondere — 595 sinit — 604 quid

sit tantus rumor — 608 inquit — 609 Cingar, fuit ille ribaldus —
 610 tantas voluit — 611 at puzzae — 612 Zambellum manibusque
 — 613 illum communi fecit presone — 614 id novit, non restat
 more — 615 Zambelli uxorem Laenam accattare caminat — 616-
 18 quae stabat tristis, plorans mala fata mariti — 619-20 nec scit
 partitum retrovare ut liberet illum — 621 sugatque bagnatos
 622-23 cum spudazzo oculos, monstratque dolere sodalis
 damna sui, quo non fuit alter charior unquam
 624 sed — 625 *manca*
 627-29 namque diu totam verax it fama per urbem:
 quod Zambellus erit penitus damatina picatus
 630 miseram, clamat bona femina, mortua — 632 dicens chioccat
 manibus, squarzatque capillos — 634 Cingar ait lachrymans: Heu,
 cara sorella — 636 *manca* — 637 canaia — 639 ecce tibi sforzabo
 tuum tornare maritum — 642 *manca* — 643 dono tibi tascam,
 dono — 660 trudi — 669 truditur — 673 ipse scio
 674-75 quod tibi sfalsasti trutinas, scarsasque bilanzas
 semper habes, stronzosque canis, stercusque caprarum
 677 ac unam pro alia... robbam — 678 nunc — 679 contra cen-
 tum... testes — 680-81 *mancano* — 685 sic parlans Cingar multa
 ragunante brigata — 686 et celerans — 687 cagarella... plena
 timoris — 688 *manca* — 689 se tenet — 690 *manca* — 691 non
 memorat falsas nunquam tenuisse staderas — 693 vexatio tandem
 — 694 continuo currit post tergum Cingaris, illum — 695 sic vocat
 — 699 firmat... domandat — 700 rogat supplex, faciens — 701 o
 compagne — 703-7 ah rogo, ne accuses modo me de crimine
 tanto — 708 mox aliquod — 715 vilanum — 716 spesiis — 726 esse
 bonhomme — 741 ergo vale, vadam... et heus tu — 742 iam me-
 cum speciare veni — 744 Cingar cuncta provat — 746 Zambellum,
 Lenaque remittat — 747 quos illa... borsa — 748 quosve spe-
 iarum sborsare paura coëgit — 749 stomacatas... brigatas —
 750 ecce meae musae nasum — *dopo 751*: ponimus historias per
 vera vocabula veras — 752 et magis.

LIBRO OTTAVO

13 gazano — 16 celebratior — 21 et veluti — 23 piliavit —
 30 toiat — 59 pensasses esse — *dopo 140*: forte creaturam dis-
 orderet illa fadighis — 141 atque abortivum — 443 quos —
 506 robbando — 507 conzando — 598 causaque... fuit — 608 pia-

tellum — 642 bos, vel mula, vel altrum — 643 hoc dicto — 644 quo non bisognat — 645 cunctis datur — *segue il v.*: non campanello pulsatur ianua, dico — 646-47 introit ac tornat vel mas vel foemina semper — 649 unus enim — 650 hic spazzaduris, paleis, strazzisque coperta — *dopo 651*: sentiturque gravis multo pissamine tuffus — *Dopo 654*:

Non sunt ex illis non sunt, mihi credite, sanctis,
qui quo plus fiunt ricchi, plus debita crescunt:
namque tyrannorum cercant satiare golazzam.

Non quos tam bravos facit alta scientia Scotti:
dico bravos verbis ac spadis quando bisognat.

Non quos doctores Thomasus fecis Aquinus,
dat quibus officium Gesiae deffendere statum,
ac inmitriatas asinis imponere stryas.

Non quos ad fiancos cingit centura corammi,
et cordovanus vix unus sufficit illis.

Non quos ad coelum barozzus portat Heliae,
deque manu Mariae vantant habuisse gonellam.

Denique non omnes illi, qui sponte sequuntur
pauperiem, per quos cercantur ad ostia tocchi,
deque pitocato se tantum pane saginant.

Non sunt Mottellae, non sunt hi denique fratres.

Non scapuzzini sancti, qui sponte famescunt,
sponte sitim tolerant, freddi caldique travaium.

Non altri quidam, quibus est tantummodo curae
vivere contenti, quamvis sotosora butetur
mundus hic et ista haec plenissima gabia mattis.

Hi spannam nec habent, debent nec habere tereni,
quaeve humeris ponunt aliorum pondera (sicut
hos Pisanella docet, vel Clementina maëstrat)
hi primi faciunt, nec possunt fallere iotam:

nam prius exemplo, verbis nos inde reducunt.

Orphanulos viduasque tegunt, solantur, adornant
moribus et Bibiam vechiamque novamque palesant.

Tum per cantones gesiarum, perque capellas
centum cassetas taccant, ficcantque pilastris,
pontificum larghae pendent ubi mille bolettæ,
pro quibus ad nostras datur indulgentia culpas

678 magis... magis — 730 arboreis truncis, nec non in — 731 falsa Cingaris arte — 732 quod propria fratres Mottellae.

LIBRO NONO

71 quidam, quo non poltronior alter — 114 occidendus —
 236 patenam populo — *dopo 249*:
 sed quid non dixit Martinum contra Lutherum?
 quid non contra alios bravos de gente todesca?
 340 coniunx Laena fuit Iacopino vendita praeto — *dopo 353*: et
 quot menzognas dicit Comina Cocaii — 366 dicere pazzus —
 397 nostro — *dopo 450*: Titire, tu patulae pro nugis Maximiani —
 494 donet solo — 526 o pedocchiorum.

LIBRO DECIMO

4 obscura Baldus — 7 tandem — 13 franceschinos — 23 his
 tantum braga — 49 portanti more bubini — *dopo 51*: Paulus he-
 remitus, sic sic hipocriter ibat — 87 meus fieri — 172 hunc magni
 fecit — 173 de sacristia — 181 et — *dopo 197*:
 nos quoque de sfodro sciremus ducere spadas,
 atque lupi zuffum nos vidimus ante capuzzum
 209 schioppis, manuumque spadonis — 218 fac, o bona — 238 pa-
 scere mulos — 239 aut asinos, magna est — 241 biassat — 259 velle
 dinaros — 265 parecchiat boia solarum — 283 audit apertari —
 290 non potuit — 297 ritirans — 298 guisam nullam curans in-
 trare — 302 portazzam, scuroque capuzzat — 306 reverentia —
 307 barbottatque pater nostros — 341 voce misellum — 349 pa-
 sceret omnes — 371 tercentum — 395 potest nimia stracchedine
 drittus — 398 in corpora forzas — 404 nullam pavefacto pectore
 parlat — 406 Baldum, quo valde pavescit — 421 tu... dedisti —
 422 comandasti — 430 reverentia — *dopo 441*: non meritat forcam
 sed centum mille cavestros — 466 remansit — 502 enses —
 515 brandum

LIBRO UNDECIMO

20 Orlandior alter — 21 *manca* — 38 ducatos — 52 ostus quo
 non sassinior alter — 56 praemia chiedit — 71 pellit — 94 prae-
 stare — 117 quantis rocca capi posset fortissima Bressae — 179 dis-
 hastatum est — *dopo 181*: hic spezzat scudos, maias sfrantumat,

apertam — 183 nigus — 202 moriat penitus furibunde spedazum — 217 centosque pugnales — 231 infilzando — 237 fors quaranta viros colpo... in uno — 288 bufallazzi — 293 *manca* — 299 relaxat — 304 atque prior Baldo — 335 biassant — 351 clamat: Certemus, Balde, sperono — 371 sexaginta viros — 374 parecchiat — 380 contra bis mille repugnant — 390 armisque todescos — 391 probis potuit superare Cipadam — *dopo 421*:

inde cadaver agens intorum more vocantis
strozzeri augellum, bis, terque quaterque rotavit,
fecit et altanae cimare cacumina turris,
quo iactu stupere omnes et apena volebant
credere quod propriis oculis tetigere videndo

dopo 452: et scorticabat populos, inopesque brigatas — 453-58 *mancano* — 478 ut — 479 cui respondere — 482 mercadanta — *dopo*

504: imo pregant ut eos faciat sibi rumpere collum — 514 ducatos —

dopo 524: tempore quo fulmen montagnas Pelion, Ossam
diruit a basis radicibus, ipsaque sparsim
marmora schittavit per drittum perque traversum.

LIBRO DUODECIMO

89 peragrantes — 147 soppiat — *dopo 340*: sors sua stat contra gregum giostrare levantum — 350 Ostrus — *dopo 361*:

spongosas alas pandit, gravidasque pioggae,
quo spirante vides venetas plorare muraias,
malvasia tamen sola est, quae partibus illis
Sirocchi solet humorem scazzare cativum

378 disramat laceras — 484 pelagus, tangit quoque fluctibus astra — 490 datque piottae — 520 cunctis sua vota — 536 heremitus —

dopo 537: cilicium portare super dobamenta camisae,
et sibi cum cauda vulpis chioccare culattas.

LIBRO TREDICESIMO

3 tenet — 132 dedentrum — *dopo 291*: seu sit Commardion, seu sit Bergnacca Bolognae — 328 Fedrico — *dopo 345*:

nauticus instrepuit clamor, responsat ab alto
Echo gemens scoio, quae dum videt ire Lonardum
Narcissum ah memorat, Narcissum nympha ricordat

376 subdolos arridet (1) — *dopo 382*:

protinus aethereas fracto cum murmure sedes
 circuito mugire, tremiscereque aequora fundo
 accipiunt: deus ipse tonat, deus ipse iacentes
 extemplo horribili iaculatur fulmine terras.
 Dumque fugit cum sole dies, dumque aëra densas
 contrahit in nebulas, subigit dumque aethera vastum
 in mare, terribiles picea caligine vultus
 apparent, volitantque atra sub nocte vapores.
 Iamque Noti erumpunt, crebro polus igne sonantem
 dat tonitrum, fractaeque ruunt in flumina nubes.
 Magnus at oceanus tantarum pressus iniquis
 desuper agminibus pluviarum, deque tumentis
 ad latera excipiens torrentum gurgite spumas
 praecipites, miris paulatim exaestuat undis,
 donec aquae et coelum lato curvamine se se
 componunt, dextrisque datis sua foedera iungunt

383 at miseri — 388 inulte — *dopo 390*:

sedibus aula deum natat imis, deque quadrigis
 attonitae saliunt nymphae, perque atria curvi
 delphines, phocaeque ruunt et grandia caetae

400 ceppos — 420 magatellandi — *dopo 470*: Ptous adest, Horius,
 Pythius, Phos, Mitra, Myrinus; *il qual verso, omissa nella prima
 ed. Varisco, si ritrova aggiunto nella seconda del 1561.*

LIBRO DECIMOQUARTO

Dopo 60: sed bene se possunt istae signare gaioffae,
 quas domenighini valeant trapolare capuzzi

dopo 155: Continuo summis undant ibi turribus atra
 nubila: quae pluvio (prout iusserit altus Apollo)
 plena sinus humore cavos, rutiloque vapore,
 nunc bibulos placida mulcent aspergine campos,

(1) Con poche varianti i vv. 376 sgg. del canto di Giuberto furono dal F. inseriti nell'operetta pubblicata insieme col fratello Giovan Battista: I. B. CHRISOGONI FOLENGII mantuani anacoritae *Dialogi quos Pomitones vocat*, THEOPHILI FOLENGII mantuani anachoritae *Varium poema et lanus*. In fine: *In Promontorio Minervae, ardente Sirio, 1533*. Vi appose il titolo strano: *Melaphora de vis quos ad magistratum se contulisse poenitet*.

nunc discussa tonant et torquent fulmina et ictu
grandineo curvi modo spem populantur aratri,
et modo brumalis tardo nivis imbre liquescunt.
Saepe tamen vacuum purgantur in aëra, nec se
obiiciunt solemque inter, camposque iacentes.
Ventorum hic etiam domus est, et quae omnia certo
sub ductore fluunt, motuque ac fine laborant.
Praeruptas nec enim sine iussu temporis undas
eructare fretum videas aut ponere fessas.
Flant Euri, altisonum praetexunt nubila coelum,
flant zephyri, collecta fugae se se undique dedunt.
Flumina threiciis aquilonibus arcta stupescunt,
mox tumida exuperant ripas urgentibus Austris.
Hic foribus stabulant alternae semper et ipso
vestibulo positae nent fila cubilibus Horae,
Horae Parcarum vigiles, motusque ministrae.
Ferreæ mobilium stat machina plena rotarum,
quas inter se se varias, refluasque vicissim,
pendula detorquent intento fune metalla.
Sex quater haec etiam datur Horis cura: minutos
quae obliquant passus, numerosoque ordine se se
ad metam impellunt, ubi quaelibet ore canoro
nuntiat erumpens quidve umbrae, quidve coruscae
lucis agat Phoebus, quo ipsi succedere menses
admoniti possint tectis ad iura tyranni.
Post Annus senior graditur, cui plurima pectus
barba tegit, qui fata gerit, totamque recenset
temporis expensam, aetatesque, ac singula Lustris.
Actor hic est Solis, qui bis, terque omne, quaterque
supputat in numeros coelum, summamque potenti,
ac procerum primo, dat pleno examine Saeclo:
Saeclo, cui magnos impendit Phoebus honores,
atque suo lateri semper considerare mandat.
Tempus ibi alloggiat dico: Solisque comando
matronam *ecc.*

dopo 200: fraus, lis, fel, crux, mors, tandemque ruina Cipadae
dopo 231: cui viduella suo ceu tortorella marito
succumbit, vestesque viam gitat illa gramezae.
Nec plorans sicca se ponit in arbore sola,
nec bibit ulterius fangosam fluminis undam

dopo 232: utque magis chiachierent supparum semper adest vas
 — 241 nimium scaldante leone — 243 marza de famme perirent
 — 254 cicadae — 255 super legnos — 285 quod — *dopo 290*:
 gualique meo capiti, si tunc se imbatteret esse
 pondere sub tanto, quae nam plus stricca fritada est?
 375 guanzasque — 396 unguibus.

LIBRO DECIMOQUINTO

22-33: *Il nuovo canto di Giuberto, del tutto diverso nella Cipadense, era stato già inserito dal Folengo nel VARIUM POEMA cit., col titolo De Sala regione Campaniae:*

Sala Napaeorum, Dryadumque admixta choraeis,
 ibat, earundem tantum pulcherrima, quantum
 ipsa Same atque ipsa Paros Nereidas inter.
 Illam capripedes, illam qui Pana sequuntur
 et videre simul, simul et caluere medullis.
 Nam neque visa Pado Stella est tam pulchra, neque ipsa
 Tybri pater visa est tibi tam formosa Lycoris.
 Parthenope licet huic, licet illi Mantua vatem,
 Parthenope similem det primo, Mantua primum.
 Sed quid erit tantae sacra inter pectora mentis,
 qui, velut hic Stellam superat, velut ille Lycorim
 laudibus, aequato celebret certamine Salam?
 En reperire datur quem sumat Phoebus, amentque
 usque adeo Aonides, ut eas, quas aurea vernas
 Sala rosas, violasque et candida lilia nectit,
 auferat, et laurum, cui lauri cura, remittat.
 Huc huc verte fides aurati, Scipio, plectri:
 Scipio, Scipiadam nomen sortite, decusque.
 Quid sua nequicquam tibi consuit Ischia sarta?
 Ischia, Nereidum matri decus Amphitritae?
 Non minus ipsa tibi debet, quam myrthea vati
 Mergilina suo, atque suo vel Clodia, vel quae
 Sirmia Benaci ludit pulcherrima ripis.
 Ischia cur frustra populat durissima quidquid
 ramorum, florumque tibi, laurique, hederaeque
 et myrthi pariunt et fragrantissima citrus?

Ut nedum decori, verum sint illa decori
 tam tibi, quam patriae, Cyrrhaeque bibentibus undam?
 Verum nec decori, nec eruntserta illa decori
 tam tibi quam patriae, Cyrrhaeque bibentibus undam.
 Sala quidem te sola manet, quae solis amica est.
 Illa venit, venit en Dryadum stipante caterva,
 cui latus adglomerant charites, cui thessala virgo
 inter Hamadryadas occurrit laeta, vicissimque
 extantes complexae humeros grata oscula miscent.
 Cos quibus atque silex et marmora dura liquescunt.
 Iamque vagus per odora suae vestigia Daphnis
 Phoebus adest, sed quem niveae praesentia Salae
 perstringit, coelique hebetat Sala una nitores.
 At cita Peneis tunido consulta pudori,
 arripuit conversa fugam, perque avia multam
 emicat in sylvam fugitans, iamque aspice, iamque
 fronduit et miserum, ut crebro, delusit amantem.
 Sala manet tantum, claroque arridet amanti,
 obliiciensque oculos oculis, simul ardet et urit.
 Urit adurentem extincta Peneide Phoebum.
 His furtivus Amor repit, petisque cachinnis
 implicat et Dryadas et semicapros Sylvanos.
 Ipsa Venus formosa suos intenderat arcus,
 vitisatorque suos, sed Hymen tener abfuit unus,
 abfuit unus Hymen, qui quos exciverat ignes
 alma Venus, Venerisque puer, quicquid ve iocorum est
 compescat, miscens iunctis connubia taedis.
 Mittuntur blandae illecebrae, charitesque decorae
 quae raptim accito geniorum antistite, laetas
 apportant choreas, plectroque sonante resultant.
 Interea Salam Sol carpit, Salaque Solem,
 dumque alternantes natura intercipit ictus,
 ipsa suas texit Zephiritis odora corollas,
 rident prata et sylvae et multicolora pererrant
 rura vagi fontes, gemmantque in palmitibus botri,
 atque ita perpetuo Campania tempore vernat.

77 involtare brodaia — 84 cagavit — 118 Dameta, pro nugis Maximiani — 136 septimus annus — 137 frater meus

142-43

si mortuus aut si

vivus solazzat fundo cum gentibus illis

158 tolta est — 201 bussones, è certo la vera lezione in luogo di buffones della V. *Cocao* — dopo 220:

Est hoc in coelo labens fontana cruoris,
 spaventare Iovem quae visu turbida posset.
 Ad cuius guardam semper stant octo madonnae.
 Prima ferox vultu, vestitaque pelle leonis,
 Forza: secunda simul Destrezza repossat et omne
 corpus habet tectum pomelato tegmine pardi.
 Tertia Temperies, Prudentia quarta vocatur.
 Haec fert serpentis corium, fert illa dragonis.
 Quinta cagnezato semper te lumine guardat,
 Iraque nomatur, quam villis contegit ursus.
 Sexta cativarum capitana Superbia rerum
 gonfiat ut rospus: rospi quoque pellibus horret.
 Septima tabifico stat nigra cruore sub aspra
 nebride tygrarum: Crudeltas nomine dicta.
 Brutta sed octava est, crustis onerata vetustis,
 franzosique mali, puzzoreque cancarorum.
 Haec est illa deae Veneris filiola galanta.
 Non nisi de carnis, nisi non de corporis usu
 pensitat et nullum fert in squaquarare ritegnum.
 Luxuries dicta est, cui dat baboinus amictum.
 Mars deus armorum curam dedit octo puellis:
 ut quoscumque homines sibi Iuppiter eligit armis,
 quosve sequi mandat guerras, soldique guadagnum,
 hos illae immergant tunc rubro in gurgite fontis,
 quum nascunt mundo, quum primum ventre cavantur.
 Non tamen id faciunt omnes insemma puellae.
 Quattuor at solum, buttata sorte, leguntur:
 quae vix nata undis bagnet corpuscula rosis,
 sorteque cum propria mittant ad traffica soldi.
 Hac igitur mundo soldati lege venimus:
 ut seu Martani simus, seu corde Rinaldi.
 Vel fortes, agilesque armis, vel corde superbi,
 vel post luxuriam proni, vel corpore casti,
 vel qui magnanima, vel qui virtute posata
 rebus in adversis norunt acatare reparum.
 Hinc sunt qui pensant montes spezzare brauris,
 sagradisque suis, pottis, despettibus omnes
 spaventare deos et sbigotire diablos.

Sunt qui non parlant chiachiaras bravando, sed ipsis
 declamant manibus, menantque (ut dicitur) unguas.
 Nec tot formidant Pesadeos, totque Vilacos,
 totque cuchilatas, muscarum calce tomatas.
 Sunt qui delectant habitum gestare tilatum,
 ornatuque suam satagunt ornare prodezzam.
 Sunt e converso quibus omnis cura tilandi
 stat lontana, lavantque sibi faciemque, manusque
 zibetto spadae, muschio, namphaque corazae.
 Quas operent dat sudor aquas: quo pulvere spargant
 crines fragranti, tellus dat mater arenam.

dopo 303: sunt lamenta tamen divûm communia cunctis
 de bastardello Veneris, qui musca vocatur.
 Musca Cupido deûm est, quae nocte dieque molestat
 importuna oculos, guanzas, audetque talhora
 illuc ire... sed ista alias dicenda relinquo

dopo 309: hinc volo vos monitos fratres, heresia cavenda est:
 ne rumorem illum magnum, strepitumque tronorum
 pensetis, veluti pensat gens grossa, borellas
 cum quibus alati mamolini et mille pupini
 saepe giocant, rumpuntque caput ludendo frequenter.
 Iuppiter est, qui tunc borea mollante corezas
 scorozzatus olet sulphur, tonat igne, menazzat

dopo 333: Ipsa quidem lanae inventrix, linique bianchi
 nec non velluti, nec non bombacis et omnis
 artis filandi, texendi atque inde cusendi,
 intra lavorantes stat semper ficca puellas,
 quas docet aut rotolo stammum deducere fuso,
 aut itidem circum verso disolvere naspo,
 subtilesque Iovi tramando ordire camisas.
 Una trahit seu fila sedae, seu stamina lini:
 bagnificatque albos fuso pirlante didinos.
 Una graves filo scaricat gyramine fusos,
 in glomerumque rotat, dum guindalus orbe rotatur.
 Haec iam texendas producit in ordine stuppas,
 et facit, o quantas, circum strepitescere spolas.
 Illa simul texens, manibus, pedibusque lavorat,
 dextraque naviculam mandat, cui leva remandat.
 Est quae china sedens telam suit, inque biancas
 vestit camisas, apud illam stante canistro.

Ast est quae variis acubus maiora recamat,
 namque aquilamque nigram, nigro nigrante veluto,
 aurato in campo scribit, geminatque cerebrum.
 Altera de argento bianchissima lilia fingit,
 ac per azurinum disternat illa velutum.
 Altera terribilem textit, formatque leonem,
 qui pede fert librum, nec non facit ore Samarcum.
 Una figurat acu mitram, clavesque papales.
 Unaque vermiliis miscet niveosque quadrettos,
 Bertagnaeque armam scacchis variantibus ornat.
 Hinc Florenza suum Marzoccum suscipit, inde
 Sphorcia Bissonem, tum stirps otomanica Lunam.

352 plorat de — 373 pedatae — 382 seu binus

dopo 383:

est via longa nimis, coelumque circuit omne,
 per quam si vadas nunc magnum frigus habebis,
 nunc ve nimis faciet caldus bagnare camisam,
 nunc refrescabis zephiri sub flamine corpus,
 nunc aliquantillum glaciem tibi temperat aestas.
 Haec via tam durat, quam pleno Phoebus in anno
 vix venit ad metam, sed apuntum terminat illam.
 In primo introitu cum flexis cornibus ecce
 apparet Montonus, habens in tergore Phrixum.
 Ex auro tota est radians sibi lana tirato.
 Postque andamentum mensis renovata per arva
 Taurum cornuta retrovas cornice biancum,
 qui bellam quondam Europam tulit ultra marinam.
 Sed quia mos bovis est de muso fundere bavas,
 bavas continuo nettant, forbentque mocino
 septem donzellae, quas Pleiadas esse provatur,
 quasve bufalazzus violare menazzat Orion.
 Non procul incontras geminos insemma fradellos,
 primus chiamatur Castor, Polluxque secundus.
 Hos, Helenamque simul mater velut ova covavit.
 Quos tam strictus amor iunxit, quod Iuppiter illos
 transtulit in coelum, nautisque favere dicavit.
 Uterius vadens caveas, ne pestifer Hydrus
 te voret: herculeis quondam mutilatus ab armis.
 Cuius colla premit cum zanchis Gambar apertis.
 Mox quum sudorem sentis bagnare camisam,
 ecce Leonazzus boscamine saltat ab atro,

ac super hydrinae balzat ventralia panzae.
 Quem tamen Erigone virgo bellissima lenit,
 atque briam ponit, coelumque per omne cavalcat.
 Quae tamen ah virgo maiori ex tempore plorat:
 plorat abundantanti meschinula saepe piantu.
 Namque parum curant illam qui regna governant:
 illam, quae dicta est Astraea puella Tonantis,
 cui nunc incagant reges et mille tyranni.
 Scorpius egreditur gelida de valle superbus,
 horrendasque manus aperit, curvatque codazzam.
 Sternere qui solo disponit Oriona calzo.
 Inde Sagittarus per freddi littora trottat:
 tum cumulat giazzam, tum passibus alligat undas:
 tempora disponit studiantibus ille poëtis,
 musarum quoniam nutrix concepit eundem.
 Evacuare duas non finat Aquarius ollas:
 perque suas guizzantur aquas, scherzantque vicissim
 squamigeri pisces, seu rombi, sive varoli,
 quos aliquando mea spero frigare padella.
 Haec sunt illa quidem centurae signa rotundae,
 per quorum campos it Sol, Solisque sodales.

LIBRO DECIMOSESTO

14 apiombum, quum — 295 strictus — 318 sede quia me magis
 impedis, horsu — *dopo 353*: quo per horizontem Proteus dat basia
 coelo — 379 vir pressatus ab armis — 425 more livrerii
dopo 482: increpat hunc Baldus, multis pregat inde pregheris
 ne solus vadat prigolosae per antra ferarum,
 cui iuvenis spondet non longius ire miaro
 503 smergolet — 547 quando grataculos — *dopo 549*: nec per can-
 tones sanctis sua vota moventes — 551 busos, nunc per duo mille
 latebras — 552 postque tenebrosos pillastros, postque colonnas —
 553 postque sepulturas... haeque lupazzae — *dopo 554*: cumque
 praeti aut frati faciunt infrotta capellam — 555 sed quid ibi cagant
 — 556 hae sgarbellatae, gobbae, rancaequae comadres
 557-58 aut cercant chiachiaris aliquam macchiare putinam,
 aut niveam pueri de mente butare columbam
dopo 578: non in Vulcani, Bronte martellante, fosinis.

LIBRO DECIMOSETTIMO

10 pratora — 24 dormire Lonardum — 35 rumpat — 71 sorte sua — 93 spelorza Venus, latroque — 121 tracannaret — 127 modicum... lusorem — 130 lucernae — 144 quam supra dixi Pandragora — 158 gestu, quo non lascivior alter — 162 tracannat — 164 pagnocchae

dopo 197: proh infinita quidem beccorum turba catatur,
causaque aguzzandi mens est zelosa talenti

214 aiuttante — 310 non etenim — 316 quod — 329 Baldum deducere cura — 333 sanctum — 335 sibi — 336 quem sibi monstrabat Macharius ille,prehendit — 373 fazzam per drittum, perque traversum — 382 tenerum, quo non tenerinius altrum — 420 spiritum — 447 Pandragora lazzis

551

cingitur ense

ense Leonardi, quo non rutilantior alter

641 truncone — 645 Martinus, Pier et Iohannes — 650 aquae, seu qui fit — *seguono i vv.:*

seu quem per cannam paleae sofiando citelli

de summo balcone spuunt, ita dante saponi,

652 illico fitur — *dopo 674:* summa est hanc putridam victoria linquere carnem

dopo 675: quas mihi Cattholicon, quas Dottrinalus et altri morales dixere olim cathedrando maēstri

dopo 689: non id forte facit dopia de gente creanza.

Non italus rubeus, quem rospi panza covertat.

Non spagnoleti fazza alba, nigerque todescus.

At Baldus, qui nil malnettum pectore servat,

seu sit gramezzae tristis coliquintida, seu sit

zuccar alegrezzae, sua cunctis cuncta palesat.

LIBRO DECIMOTTAVO

57 quod velis — 80 sugillat — 88 reverentia — 110 repetitor — 214 et monae — 225 stirpe gaiarda — 246 aut — 261 periturorum — *dopo 349:*

quod si vulgus amas, plaebemque, o nate, caducam,
quae vix nata, mori digna est indignaque nasci:

quod si aequi mores, si pulchri nominis auram
 negligis, ad levum torque vestigia callem.
 Hic se se fini citius rapit, inque palustres
 descendit calamos, coenoque involvit euntes.
 Si nescis, via dividuo seiuncta recessu
 monstratur: duplexque tibi patet orbita, nate.
 Hac laudis blanditur amor post funera dici.
 Hac monet ut studeas non longius ire sepulchro.
 Quod si laudari cupias, atque inter haberi
 egregios animos, age, fretus numine coeli,
 dexter abi, dextrumque viae citus elige cornu.
 Hinc virtus aderit, studiosae debita curae,
 quae longe melius quam sors malefida beatum
 efficit ac longe melius te insignis honorat.
 Haec nos certa manet, sed amat spetiosa requiri,
 quam labor assiduus reperit, potiturque reperta.
 Interea quanta est currenti occurrit, et amplos
 obluctanti animo tandem largitur honores.
 Tantum, nate, para longos perferre labores,
 nosceve quid recti accipias, falsive relinquas.
 Ambagum domus est et inobservabilis error
 mundus hic, involvens aditus, quibus unica tantum
 semita permista est, ad recti pervia montem.
 Pauci huc ire legunt, arcto namque illa recessu
 visa prius, spreta est; sed iter, quod tramite largo
 expatiatur, amant plures, frustra que vagantur.
 Inquiruntque diem tenebris, dumque aurea lustrant
 sydera, plus noctem subeunt, coeloque recedunt.
 Hic non ductores desunt ad compita verae,
 fallentisque viae, studia in contraria qui te
 ambiguum reddant, sed qua dextra orbita signat
 impiger hanc tendas, fidos huc dirrige gressus.

392 trenta baronorum formas in trenta cadregas — 394 suo scanno
 — *seguono i vv.:*

sic sedet in medio sanctus papa concistoro,
 seu quando ad Pauli cantatur messa capellam.
 Turba pilastrorum gesiae se possat atornum,
 ghirlandamque papae faciunt cinquanta capelli.
 Sic Guido, sic illic acies paladina dunatur.

LIBRO DECIMONONO

- Dopo 121:* Se quoque sic solum pentiverat esse rimastum,
unde facit sibi saepe crucis signalia centum,
et martylogii cunctas trovat ille pregheras,
at visis longe compagnis semet adhortat.
- 134 nolentes oraque stoppant — 150 tola, — 154 scorrigiatas
- dopo 178:* non tamen hac potuit Pandraga tirare Lonardum
- dopo 357:* saepe pelizzarum vidi scorlare pelizzas,
sgamaitoque novo pegorinas scotere lanas.
Istum hoc medesimum Falchetti dura gaiardi
mazza facit povero Libicocco malque capato
- dopo 361:* cui facies longis grafaduris tota rubebat.
Non unquam melius vidi cum pectine gattam
pettenare suo seu braccum, vive stiverum
si sibi forte ossum vult tollere contra rasonem.
Vix offesa quidem gatta est, cavat illico guantos,
fatque cigare canes, solitos ancidere tauros
- dopo 402:* aut Marcelle tibi, venetorum clara propago,
quo duce nil poterant stimare pericula fantes
- dopo 519:* Zanninique intus cum quanto tempore possunt,
cum tanto ad se se gambas retirare laborant,
ne caldis scottentur aquis et denique coctis
cumque fabis miseri mangiantur, cumque fasolis.

LIBRO VENTESIMO

Dopo 17 il brano seguente, che il Folengo in gran parte inserì nel Varium poema, intestandolo: TUMULUS CANDIDI CASTELIONAEI:

Mirum quam se se dura inter bella ferebat
impiger hic heros: cui multi ponderis ipse
Mars genitor dederat nuper thoraca, simulque
fulmineum gladium et galeam cervice comantem.
Indefessa viri quae vis, quae gloria, quae laus,
quisve animus, quod robur erat, novere phalanges
adversae et toties fusae, cum proelia miscens

aut clava aut mucrone hostes caedente fugabat.
 Vos etiam, insubres, etiam campana iuventus,
 nostis quanta ducis fuerit praestantia Romae,
 tum cum fumivomis Gallorum obsessa metallis
 ense columnae fuit adservata Lonardi,
 aut cum turritae sub moenibus ille Cremonae
 primus ibi ante alios, ingens atque arduus, alta
 conscendit miro ausu propugnacula, quem non
 saxa emissa, trabes et edaci pulvere bombi
 deterrere unquam poterant: quin ferreus, atrox,
 hostibus in mediis vastam per vulnera caedem
 spargeret: ac se se magna cum laude referret
 ad socios, magnoque ducum legeretur honore.
 Ergo age conspicuum victrici fronde sepulchrum
 sparge, novumque abiens cineri dic nobile carmen.

246 quod — 252 stridensque restridens — 290 forzam penitus re-
 tirare — 377 stimabat un aium — 495 quod... audivit — 690 saepe
 catant — 796 francescum voluisset alhora bubinum.

LIBRO VENTESIMOPRIMO

Dopo 14: et per fissuras recipit traditora nemigos — 22 Striax
 animosa nientum.

dopo 24: Sed bergamasco qualis nutritus in agro
 de montagnarum smontat cervice suarum,
 littora bramosus dilecta videre Samarchi,
 atque leonazzum portans in ventre ficatum,
 et vermocanum giurat quod dummodo vivat
 non venetianum vult smenticare Pregaium,
 fatque pocam stimam tumidi maris ire per undas
 et conturbatas pelago vomitare budellas,
 namque pochus labor est, quum campanilia tandem
 celsa videt iam iam medio nascentia gorgo
 atque cherubinum contemplat longe doratum.
 Talis ego, nil certe istis spaventor ab undis,
 quum tutos meditor portus, gratumque ripossum

26 musa Striax opus est. populosque — *dopo 31:* nam pes quo
 noctu corpus menat absque lucerna? — *dopo 45:* quamvis ad na-
 sum quisquam Argi portet ochialos — 76 hunc ve fiammengum —

87 aut magis invidia morsi, ratione carentes — 96-99 *la Cipadense*
in luogo di essi i seguenti vv.:

est mastinus homo, dignus bastone galanto,
 non dico ut sedeat cum sceptro porcus in aula,
 sed cui materiam cervelli mandet abassum
 per spallas pezzusque ulmi, queraeque tracagnus,
 cazzeturque foras gravium de luce virorum,
 sicut cazzatur sguataris canis extra cosinam,
 cuius non capiat liquefactum musica pectus

dopo 117: ne tamen illa caput nimium disconza baronis
 frangat et intronet mastri exclamatio Righi,
 illius ad caudam grave saxum Cingar ataccat,
 quod dum portabit nunquam somarella ragiabit

120 stat citus — 125 piliare

dopo 244: iam Philofornus erat grege martellatus ab illo:
 qui chioccat testam, qui schenam, quique galonem.
 Ipse tamen squarzos carnarum mandat arenae.
 Hippol agrappatur ceu massa fogata tenais,
 pistaturque simul martellis undique centum:
 sed veluti ferrum quod avampat ab igne levatum,
 ac super incuden tich toch resonantia sentit
 brachia fabrorum, pistisque domatur acerbis.
 attamen ardentes scintillat ubique favillas;
 sic ferus Hippol agit colpos cum fulmine spadae,
 namque silex flammis nisi non percussa remittit.
 Lyronus portat spadonem sanguine plenum,
 nemoque contra illum praesumit prendere gattam

101 monebat.

LIBRO VENTESIMOSECONDO

114 quem pecchiae dulci civabant melle — *dopo 132, continua*
il famoso squarcio autobiografico:

Moschaeam hic primum cecinit, *Zanique tonellam*,
 postea compagnis aliisque scolaribus una
 dum nimis obsequitur, velut est usanza bonazzi
 menchionisque hominis, magnum fabricare volumen
 incoepit *Baldi* et cartarum spendere rismas.
 Cosa tamen vera est, quae nunc lectore notetur,

sitque hominum verax a la fé creduta brigatis.
 Merlino compagnus erat, quem robore, quemve
 nullus avanzabat destrezza et mente saputa.
 Hunc non immerito scotumavit nomine Baldum,
 cui mens balda fuit, cui cor virtute superbum.
 Mox compagnones alios, prout quemque petebat
 natura et mores, proprio nomine dixit.
 Talia Merlinus nobis essendo scolarus
 cantavit pueris, non ut zentaia baiaffat
 quando cucullatae pratigabat claustra brigatae.
 Nondum finierat *Baldi* (confesso) volumen,
 ille bisognavit, nascente disordine magno,
 se scampare viam, mentemque habitumque sub arcta
 lege barattavit, Baldumque reliquit inanem,
 ad meliusque suas studium voltaverat horas.

LIBRO VENTESIMOTERZO

74 natos — 188 novasque stagiones — 273 tacavi — 274 buf-
 fonis et — 343 piattum — 501 largus, quo non spatiosior alter —
 544 piliasse — 560 puoni.

LIBRO VENTESIMOQUARTO

Dopo 25: quas Helenae Syriel morienti sustulit olim,
 quasve solet praestare stryis ad fallere gentem,
 26 superstitione tamen — 37 signorae — 82 charasque signoras —
 99 ista, qua non sfazzatior altra — 116 o compagnones — 118 ad
 possadas — 211 batocli — 386 rubinus
dopo 487: tam bene furfanti nunquam tremolare videntur,
 quum mancante foco patiuntur tempora giazzae,
 ut modo Boccalus filando sotiliter, ante
 retroque guardando, nullasque loquendo parolas
 542 te phantasia butavit — *dopo 544:* nomine Berta quidem, co-
 gnomine bella Rosina — 546 piliavit — 675 hic Aeneam.

LIBRO VENTESIMOQUINTO

28 illic tra lorum guerra coorta est — 43 fratesca fritiaia —
 45 componere tortas — 57 guerram similem partire fra lorum —
 94 spadam de taio senza riguardo — 240 quam nisi romani con-
 solet gratia Pauli — 243 si fuerit Petri Paulo concessa — 420 fiab-
 bas — 476 id — 482 speties et — 510 citolos

dopo 658: quae tamen incidi digna est sententia vatis
 cortice non tenero, Corydon quam dicat Alexi:
 marmore sed duro, phrygius quam proferat haeros
 Absolvit me forte

TRAHIT SVA QVEMQVE VOLVPTAS (1)

(1) La Boselliana del 1555 ommise questi versi: è la sola variante notevole che essa presenti con la Cipadense.

IV

MOSCHEIDOS

LIBRO PRIMO

147 compleverat illa — 148 data fit — 341 Myrmiliones —
346 formica trucem Myrmiliona timet — 410 falza segando taiat
— 422 myrmilionaeis.

LIBRO SECONDO

163 rugit — *dopo 284*:

agmina Caganiel sua circum circa regyrat
ut qua bombardis fit via denter eat

448 sub luce solis.

All'explicit della Moscheide seguono nella Cipadense tre numeri, a piè di pagina: — 17. 4. 33; — forse 17 aprile 1533, probabile data del rimaneggiamento di quel poemetto.

EPIGRAMMATA

Gli epigrammi delle stagioni portano l'intestazione: « Merlinus ad Baldum ». Ad essi susseguono questi componimenti, che il Folengo con lievi ritocchi aveva inserito nel Varium poema.

Baldus ad Merlinum

Quos mihi misisti versus de quattuor anni
 temporibus, medio legimus in studio.
 Diversas de te diversa in gente catavi
 sentenzas, quarum displicet una mihi.
 Scilicet ignorans quod sis parlare latinum,
 unde macaronica dicier arte cupis.
 Fac age, quaeso, provam, si quattuor illa camoenis
 tempora legitimis dicere forte queas.

Merlinus ad Baldum

Nil mihi diversae stimmatum opinio turbae:
 sum macaronus ego, sic macaronus ero.
 Sed tibi, Balde, tamen parebo: dat ecce Comina
 hos ut cumque potest facta latina modos.

Experientia I

Ver novum domitis adest pruinis,
 cui Mars nunc aperit tenerque aprilis.
 Occurrunt Veneres, vagique Amores,
 dum tectum vetuli subintrat anni.
 Sol fraeno ignivomos equos retentat,
 lentis solstitium notans quadrigis,
 Aestas nuda sitit, gravesque spicas
 dum torret, cupidos parat colonos.

Autumnus moderante sole flammam
 prodit tardigradus, satis quod ille
 succulentus hebet, suaeque vites
 illi palmitibus gemunt onustis.

Adportat gelidos Hyems novembres,
 canasque hirta comas, trahit podagram,
 tuscit, pelliceis pedes ad imos
 se volvens tunicis, fovensve prunas.

Experientia II

Ver nitens, ubi nix modo imperabat,
 sumit regna, suasque ponit herbas.
 His arridet Amor, parensque Amoris,
 his blanda zephyrus iocatur aura.

Aestas delitiis laboriosa
 praefert seria, decutitque flores,
 his fruges subicit Ceres opimas,
 his flavae subeunt deae manipuli.

Autumnus vacuos cados vetusti
 ad novum reparat Thyoniani.
 His plaudit Bromius, Bromique pupi
 his circumsiliunt, chorosque ducunt.

Horret bruma gelu, casaeque rimas
 stipat sedula pervias rigori.
 His mugit Boreas, suasque victor
 his vibrat scytico nives ab arcto.

Experientia III

Iam novos, variosque picta flores
 passim reddit humus, decusque veris.
 Lascivit Cytheraea, consuitque
 ludenti violas, rosasque Amori.

Dat messes ager hispidus salubres,
 nec tunc utilis impeditur ardor.
 Textit flava Ceres graves aristas,
 cingens tempora spiceis corollis.

Pingues pampineos gravant lacertos
 uvae, pampinei gravant lacerti
 ulmos; ulmi asinum gravant flagellis,
 dum, Silene, agis hunc gravem racemis.

Nix Alpes aquilone sibilante
 summas candidat, implicantur amnes,
 hinc Nymphae vitreo stupent ab alveo,
 et comuni glacie comas sub ipsa.

Experientia IV

Fragrant multicolora prata gemmis,
 quas leni populant apes susurro.
 Laetae qua nemorum trabes comantum
 frondescunt, avibus sonant canoris.

Fragrant pulverulenta rura flammis,
 quas brevi extenuant oves sub umbra.
 Lentae qua Coryli, nigraeque olivae
 pallescunt, querulis strident cicadis.

Turgent mellificata musta botris,
 quos Bacchae patulis ferunt canistris.
 Et qua vitibus explicantur umbrae:
 — Io, Bacche, — canunt: — Io, Lyae. —

Torpent obstupefacta stagna crustis,
 quas nec plaustra notant, rotaeque signant.
 Et qua cymba modo premebat undas
 colludunt pueri, labantque plantis.

Experientia V

Florescunt sata, vineaeque gemmant,
 purae per teretes cient lapillos
 raucum murmur aquae, udulique rivi
 albert liliolis, rubent rosetis.

Durescunt segetes agris, caduntque
 iam curvis sata falcibus, nec aestu
 messorum avidum gemunt laborem,
 sed crebris cyathis levant calorem.

Dulcescunt, nimioque botriones
 sunt ulmis oneri tumente succo.
 Fit vindemia, vinitorque laetus
 suo destituit decore vites.

Canescunt nive tecta, stiriaeque
 his pendent vitreae, stupentque guttae.
 Pastor straminibus, simulque arator
 defendunt, hic oves, at ille tauros.

Experientia VI

Vector sydoniae calet puellae,
sagittas acuit tener Cupido,
torquati geminantur hinc palumbes,
auriti lepores, boaeque turpes.

Syodus herculei flagrat Leonis,
frondes nec tenui moventur aura,
dumos nec gelidi exeunt lacerti,
portu nauta latet, viator umbra.

Pugnaci haeret Apollo Scorpioni,
spumant labra mero, lacusque praelo
vi pressante capit novum phalernum,
complenturque cadì, amphoraeque grandes.

Horret sydere bruma Capricorni,
auget ligna focus, veruque torret
longo terga suum, superque crates
tuceta et croceae strident tomaclae.

Dopo l'epigramma De Baldracco, segue l'invettiva

Ad poetam impudicum

Quam sunt et lepidi, quam et elegantes
sunt tui endecasyllabi, Petrille,
summaque arte laboriosiores,
doctos qui referas in his Catullos:
tam sunt illecebrae tui exoleti
scortilli putridae, iocique turpes,
ut non putridius cadaver, ut non
sit cur turpe oleat magis cloaca.
Quare odoriferas rosas, Petrille,
si quando olfacimus tui leporis,
optamusque ibi mille habere nasos;
en hui quam cito nostra, nescio quo
ventris profluvio cadit voluptas,
atque intercipiunt rosas oleta,
optamusque ibi nullum habere nasum.
Si nescis, tua bella, mi Petrille,
vernum Cyntia concacat rosetum.

Dopo l'epigramma Ad Falchettum segue una seconda invettiva

In felem omnium pessimum

Resultent « io io » Coci: resultent
iam dudum queruli simul Lebetes.
Nuper nescio quid mali gemebant.
Quin ipsae insiliant nigrae nigellis
ollae cum patinis, et huc et illuc
permixti urceolis catini et urnae.
Et quantum est olidissimae popinae
« Io » ter geminent, chorosque ducant.
Curis namque animi levantur aegris,
hostem namque alacres suum triumphant.
Hostis insidiator ille felis,
versipellis, atrox, trifurcifer fur,
et cuivis cacodaemoni parandus,
tam cautissimus omnium latronum,
quam notissimus omnium malorum,
lurco, carnivora et lucernilingus,
praedatorque inhians iugi rapinae,
ictu nunc valido atque ponderoso
ligonis periit, deditque poenas,
tot commissa luens, quot ille sparsim
per corpus rubeos pilos habebat.
Ah pili scelerum indices suorum!
I, nunc, palladios bibas liquores
nulla relligione, qui nec ipsi
parcis stuppae, olidas vorans lucernas.
At vobis, Lemures tenebricosi,
et nigri Genii iubetur orci:
raptate hanc olei bibacitatem,
torquete hanc adipis gulositatem,
torrete ad patinas Stygis flagranti
bullantes oleo et putri sagina.
Has poenas merito luat gulonis
felis ingluvies voracitasque.

Cernis heu moerens ut agros olivis,
ut nemus passim trabibus revulsis
straverit, littusque putri gravarit

Africus alga.

Flent lacessito tibi cuncta vultu.

Hic Ceres, Floraeque nitor, Paterque
vitium sensere Iovem ruentem

grandinis iras.

Quae semel vento ruit acta pinus
haud reviviscit, nec acer, nec ilex,
nescit heu certa, semel hinc quod exit,

lege reverti.

Non minus si quando furor virum, quem
ius potens irae decet, incitarit,

ah quibus se se veneranda larvis

turpat imago.

Frons trahit vultus, oculosque torvis
asperat flammis, tremebunda livent

labra, dens frendit, micat impedito

lingua palato.

Iurgii tandem via vi patescit,
fulgur et linguae crepitat solutae,
mens cadit vesana, caduntque lapso

pectore sensus.

Victa quin morum gravitas fugatur,
virque, qui consors modo erat deorum,
mugit ut bos, ut leo rugit, utque

sibilat anguis.

Mox ubi lapsae Eumenides quierunt,
mensque redduxit sibi se, procellam

cernit ingentem miser et peremptos

fulmine mores.

Verba succurrunt, reditura demum,
si redit noster, repetitque fontem

Mintius, vel Signa queunt Olympi

vertere cursum.

Ingemit secum, nec humi iacentes
sublevat demens oculos, nec inde

(tam pudet fusae gravitatis) uti

audet amico.

Ira, si obluctans animum triumphat,
 tu tibi servis, at inermis abs te
 tunc fugit, cum te premis, estque summa haec
 palma laborum.

All'epigramma della facezia di Cingar seguono questi quattro componimenti, con cui la Cipadense si chiude:

In obitu Caroli Agnelli

Carole, quis vatium praestans et idoneus adsit,
 qui satis ad tumuli defleat ossa tui?
 Sunt, fateor, nostro tenues in carmine vires,
 non tamen ah tenues liquimur in lachrymas!
 Carmina debentur lachrymis, lachrymaeque sepulchris,
 debentur functis luce sepulchra viris.
 Huc huc et charites properent, Phoebique sorores,
 quae colunt fontem numina, quaeque nemus.
 Huc, inquam, properent, elegisque furentibus ornent
 busta sepulchrali semper alenda face.

Ad Seraphum

O qui nobile nunc peritorum
 effulges specimen quod extiterunt,
 quotve sunt modo, quotve erunt deinceps,
 mallet aut Chrisogono aut mihi dedisses,
 quam isti delicias poëticorum,
 Flacci scilicet aureum libellum.
 An sat commodus ille, idoneusque
 horti fossor habetur, ut libellum
 tam bellum, aureolumque, melleumque
 docti susciperet manu Seraphi?
 an, Seraphe, habilem esse censuisti
 durum foenisecam explicare Flaccum?
 Is quanto magis utilis ligoni,
 is tanto minus utilis libello est,
 cui nec littera quamlibet minuta,
 nec tantillus apex patet figurae.
 Verum, inquis, bonus est vir, ah cachinnor
 ut huius bonitas homuntionis,
 qui bubulci ad aratrum ineptit, aptet
 se se Flacci ad Epistolas profundi.

Agricola ad suum ligonem

Amo te merito Ligo ligonum
 antistes, nitidi minister horti.
 Nam quantum est, vel erit, vel ante constat
 tot iam saecula fuisse sarculorum
 nemo te melius repurgat herbas,
 unde tot sata, multiplexque vernat
 pubertas holerum, decusque florum.
 Tua namque opera nemus virentum
 betarum superat, suosque late
 dat lactuca dapum quies lacertos,
 non est dicere quanta brassicarum
 sit vis; dispeream nisi praealtis
 se herbae subiiciant pares cupressis.

Conclusio

Quae prius ingenio docili mihi floruit aetas
 magnificae poterat laudis adire iubar.
 Decipitur iuvenum sed mens improvida, quae quo
 saepe decus poscit, dedecus inde refert.
 Cum macaronaeae subeunt ludibria vanae,
 tam pudet ut pudeat non puduisse satis (1).

(1) L'esemplare della Comunale di Mantova ha, a questo punto, la simbolica vignetta d'un agnello che torna raumiliato all'ovile, col motto « *Perieram* ». Manca invece questa figurazione nell'esemplare della Vittorio Emanuele, recante qui l'*explicit*, petuto poi un'altra volta nell'ultima carta. Ciò significa forse che l'autore volle introdotta la vignetta dell'agnello, quando già la tiratura della Cipadense era inoltrata. Sarebbe dunque un'altra prova non doversi prender per buona moneta la dichiarazione premessa all'*Errata-corrige*, che gli « errori non pochi della stampa » siega col « non esservi travenuta la correzione del proprio autore ». Il fitto *Errata-corrige* occupa tre pagine e mezzo. L'*explicit*: « *Cipadae, apud magistrum Aquarum Lodolam* » è fregiato da un ritratto del poeta coronato d'alloro: ritratto non plastico, forse, perché se non somiglia al celebre busto del Museo di Mantova semplato dal Portioli), e tanto meno al ritratto del Folengo preposto all'ed. Amsterdam (Napoli, 1692), mi pare tuttavolta arieggi quello, onde il Terranza adornò edizione mantovana del 1768, desumendolo da un « archetipo », posseduto dai Calupi, parenti del Folengo (cfr. *Studi folenghiani*, p. 67).

III

SAGGIO DI VARIANTI DELLA TOSCOLANA

I

LE PREFAZIONI

I

EPISTOLIUM COLERICUM
 MAGISTRI ACQUARII
 AD
 SCARDAFFUM ZARATANUM
 MERLINI POËMATIS CORRUPTOREM

Laudabilis et observabilis apud antiquos usanza fuit, ut in suarum frontibus epistolarum aliquam salutationem percipiant et ascribant recipienti eas condignam. Quam igitur salutem, ut huiusmodi mantineamus costumamentum, tibi, sbudellatissime Scardaffe, convenientem mandabimus? An Dei gratiam? minime, quia Christum, sanctamque Mariam renegasti. An corporis bonam valetudinem? absit, es etenim (ut diu sbaiafasti) consumatissimus herbolattus, et Avicennam, Hippocratem, Galienum, Mesuen totum avantaris imprendisse, et ideo de sanitate conservanda non ullum tibi habes mancamentum, nam (teste Plotino) male guaribit alios qui sibi medemo infirmanti dare soccorum nequit. Verum tibi congruum illud disticon inveni (1):

Dens tibi si caderet quoties fers ore bosiam,
 iam tua non posset pane ganassa frui.

An tibi richezam denariosque desiderem? ad propositum nequaquam. Te namque per botegas toga brocata decorum, colana torquatum, supra mullettam cavalcantem saepe sguaitamus observamusque; non tibi, mullettaeque tuae polimenta desunt, non staffiles

(1) Cfr. l'epigramma *Ad Briossum* [Ed.].

recamati, millibus et stringulis ornati. Qua propter richissimum te arbitramur. O si teipsum considerares, quam bellum nobis de te spectaculum praebes, quum passu portantino tich tach pedibus sonantibus hinc inde per urbem cursitas! An tibi filios optabimus? nec ita, quando quidem castratus es, nam dum in arte castratoria te peritum iactabas, quendam soldatum lergnam patientem eunichizare presumpsisti, credens (ut usaris) aliquem ditesticulare porcellum, illi miserulo genitalia simul et animam cavasti. Porro soldati ceteri, non pocum tua pro imperitia sdegnati, te nasconditer pigliarunt ligaruntque, ac sine tantis tenais, ferisque affogatis, tibi castronato baricocolos extirparunt, fadigamque filios generandi penitus abstulerunt. Hinc tibi supra pilastrum quendam carmen attacatum fuit, creditum poëtae Godii.

Legis adimpletor meritat Scardaffus honorem,
vult oculum pro oculo, pro pede vultque pedem.
Sic, dum testiculos morienti taiat ab uno
milite, testiculos praebet et ipse suos.

Ringratiandus tamen est magister Zucconus peritissimus castrator, qui rogatus nisi tradidisset aiuttum, tirasses merito sursum (ut aiunt) calzas. Ergo nec huiusmodi salutatio convenit homini docto, ricco, castratoque. Tanta denique fantasticatione cerebrum gravavi, quod pulchra, quod sufficiens, quod omni laude dignissima, per me salus retrovata est. Accipe igitur, frater mi Scardaffe, mi frater dico, quem super furcas tam filialiter et voluntariter appicatum viderem et crocitanes cornachias effossis oculis nutrientem. Mi denique frater, cui cancarorum quattuor galeas desidero, cui quantos per contadinorum copias sentimus nominare giandussas, angonias, codosellas desideramus in corpore, talibus namque gratiis (sunt enim gratiae gratis datae) perfectior et praticatior herbolattus evaderes. Sint itaque tua salus infrascripta mala, quae Merlinus noster in quartadecima macaronice loquens de Saturno ait:

Capitis dolor, hydropsia, ecc. (1).

Haec itaque Saturni familia tua sit salus, dilecte Scardaffe, quia iuxta meritum dandum est precium, nec tantum haec eadem in tuo corpore desideramus. Verum tum in famiglia et parentela tua, tum in amicis, benefactoribus et tibi benefactoris appeto; quis non

(1) Segue tutta la filatessa delle malattie: cfr. *Baldus*, xv, 362-73.

ita fidei percuperet familiari? Ut autem sis felicior, haec irremediabilia fore velimus et in his voluptatibus te nestoreos agere dies tibi concedant. Vin scire quod tuum beneficium erga me sic bene tibi desiderare commovit? arrige aures, bricone. Divinum quippe columen Merlini Cocaii mihi furtim surripuisti, mox omni latrina mordolatus imboazzanter ad lucem venire fecisti. Audiatur terra, caelum, mare, Plutoque causam falsificationis eiusdem voluminis praecleari, et subtiliter universis tuae sceleraginis rebus fantasticatis ratus aetheris arbiter te summo de troni solio fulmine devoret. celerate, proterve, ribalde, ladro, sacrilegiis plenissime, venisti ad me pridem ad me, nescio quibus lusenghis, petere veniam ne te manifestius per expressum zaratanum, subdolum, falsum, ribaldonem manifestarem. Quando quidem quotidie sentiebam te super bancos et pulpitos predicare et zaratanizare, ubi vendebas bissoles, imbiastros, cerottos de stercore canis compositos, probans esse optimum ad expellendam rognam cerottum. Avantabas quin etiam te anare absque bragherio rotturas, cavare dentes, foecundare mulieres, purgare oculorum pannos et catharates, extirpare petras, et omnia haec absque dolore faciebas, immo facere dicebas, quosdam componere siroppos, pilulas, unguentos, confectos quos falso appellabas dragantes, dyaquironem, elefanginas, crocias, aureas, sine viibus et caetera. His ego tuis ribaldariis motus, per quas non iudicas acquirebas pecunias et homines perimebas non tuli, immo ne per strionem publicassem, ni subito venisses ad veniam. Ego benignus cessi, mox humiliter nostris in penetralibus accepi, ubi tuas lucubrationes aliquantillas ostendi.

Tu tamen fraudolenter me inadvertente poema praeclarissimi poetae Merlini Cocaii macaronicum robasti, corrupisti, falsificasti, et multa non sua interposuisti, et plures libros surripuisti, quos tibi tribuere volebas, manigolde, furcifer malignissime. Esset enim sacrificium non modicum Deo gratum te scortegare, homo pessime, non homo sed bestia, diabolazze; praeterea sic imboazzatum, astratum, totum ab illo mutatum stampare fecisti. Quid promittebat vates inclitus sic a te viciari? Utique causa vindicandi te, tuoniam tuas insectabar malignitates? Simulator pessime, quem de Ganelonis maganzesi natum iudico et quem patefacturus sum per barrum, per ladrum, per rotianazzum. Vade in malam crucem et quantum Ovidius Naso desiderat in Ibin multiplicatum millies in te nunquam deficiens veniat.

II

LAUDES MERLINI

EIUSDEM MAGISTRI ACQUARII LODOLAE AD ILLUSTREM DOMINUM
PASARINUM SCARDUARUM COMITEM, DE VITA ET MORIBUS MER-
LINI COCAII ET DE INVENTIONE HUIUS VOLUMINIS.

Dudum, serenissime princeps, adeo meum imbalordasti cervellum, ut tibi de catatione voluminis huius aliquid ispienare velim, quod de memoriae cadastris quasi mattus cascarim. Quam ob rem ne tantum mihi amplius tribuas impazzum, accipe rem, non quam orecchis aut naso audivi, verum his manibus pertoccavi. Iam pridem nosti quantum ego sim in curiosare mundum sollicitus, diversasque rerum proprietates; et hoc herbolattos, dentiumque cavatores, braghiorum conciatores maximamente concedet. Accidit nos aliquanti herbolatti Armeniam versus navigabamus causa retrovandi radices, herbas, lapides, vermiculos et huiusmodi facendas ad conficiendam tiriacam bisognatissimas. Erant nobiscum super eandem, medesimamque garavellam, seu barcam intelligibilius dimandandam, magister Salvanellus Boccatorata, magister Dimeldeus Zucconus, magister Ioannes Baricocola, magister Buttadeus Gratarogna, et ego magister Acquarius Lodola. Erant praeterea quatuor praticatissimi artis physicae giudei: Samuel videlicet, Nabaioth, Helcana, Ruch. Isti omnes insimul aequoris schenam traversando schavezabamus. At pluribus exactis giornis, ventorum contrariatio tanta surrexit, et pluviarum discrepantibus ventositatarum fulminibus tanta fluctuatio nos accoiavit quod ad quandam inhabitatam et inherbosam terram nostra tandem garavella se nolendo inzappellavit. Ibi ergo nescio quo portu recepti, anxii, stracchi, affamati, bagnati tandem desmontavimus in sabionigeram littoris spiazam, et aliquantulum repossati surreximus ad investigandam loci proprietatem. Terenus erat primamente arenosus, unde foltum pignarum intravimus boscamen; insofribilem caldum Phoebus illic sparapagnabat, quapropter tum pro maris balordimento sbalanzantis, tum pro solsticii boimento ad cuiusdam smisuratae montagnae cavernam prestiter confugimus. Quae primo in intramento guardantibus

intro non pocam mentis cagarolam incutiebat. Verum gaiardos assumentes animos deliberavimus accepta prius victuaria, nec non lanternarum lusoribus, illam finaliter incuriosare. Facto itaque signo crucis, magistro Salvanello davantum eunte, subintravimus, et caminantes caminantes semper magis ad bassum andabamus. Post duorum caminamentum dierum, ecce vetustas cadaverum gambas, testas, brazzos, spallas, variaque diversorum animalium acatavimus ossamina, quibus calcatione pedum trapassatis, antrum spaciosum cum duabus de brunzo portis mire lavoratis ac intertaiatis aspeximus; hic dubitativi per horam unam remanivimus quis prius introgredi bastaret animo, resembrantes illis sgnavoli-loquis gattis, qui concilio facto consultaverunt Apollinem quis mezeni persuttum prior assaltare deberet; aut magis assomiabamur toppis vel soricis, qui sortem buttarunt qualis foret attacaturus sonalium adversanti gatto. Tandem ad guisam pegorarum, unum presumptuosiore aliis seguitavimus. Imus hinc inde per illam cerchitantes grottam, vidimus incudines, martellos, tenaias, scarpellos, et haec similia multum rugine facta. Vidimus insuper gambas, schincas, testasque homininas: quanta maravigliatiatiione afficiebamur tu ipse pensato. Ulterius procedentes ecce (mirabile dictu) marmoricias undecim adnumeravimus sepulturas, quarum granditudinem non meum est calamo distorchiare. Super illas autem porphidina tabula ficcabatur pendula, qua litterulis antiquis et indoratis hoc epigramma compositum per nostrum Merlinum Cocaium poëtam mantuanum sculpebatur. Lege:

Hos sculpsit tumulos Merlini dextera vatis,
 magnanimos posuit sub quibus ipse duces.
 Qui phlegethontes superis cedentibus umbras
 lustrarunt, et res, quas egocumque cano.
 Scripsimus hexametro baldense poëma cothurno,
 non tamen ad metam sors tulit ire suam.

His dudum subtiliter fantasticatis, epigrammata supulchrorum sigillatim perlegere comenzavimus. Erant (velut dixi) lapides undecim galantiter et strafozate per sculpturam fabricatae. Quarum in medio formosior aliis sepultura super quatuor leones bronzineos eminebat et in porphidina monumenti bianchitudine talia notabantur carmina. Lege:

Baldo nempe gravi sum debilis urna sepulto,
 quem nihil infernae terruit unda Stygis.

Ad manum dexteram ipsius sepulchri candidissimus alter tumulus a quattuor bianchezantibus sublevabatur columbis, hoc etiam in-taliatus metro. Lege:

Semper apud Baldum contempto patre Rubinus
vixit, et a tumulo non procul esse tulit.

Ad sinistram vero eiusdem sepulchri baldensis aliud virgultatum ac totum discoloribus intravaiatum vidimus sepulchrum, in quattuor gattis sorianis apostantem, ubi disticon subseguitans legebatur:

Vixi praedator Cingar, sed lapsus ad orcum
fleui, mens fletus coepit et alta meos.

Apud Rubini marmor talis quoque versus in quodam saxo notabatur, ad guisam furni fabricato, supraque quattuor grandes et parvas, grossas et subtiles trevellas sustentato. Lege:

Captus ab egregio Baldi Philotheus amore
dico, hic ossa petram, spiritus astra tenet.

Non procul apud Cingar lapidem hos annotatos versus in faciem tumuli ab aliis diferentiantis (erat enim plus altus quam longus) vidimus, quem Circes et Medea metalliciae sustentabant anxiositer. Lege:

Si me semicanem fecit natura, quid inde?
Falchettus vidi tartara, cerno deos.

Quapropter hac pro versifichitudine considerascebamus eundem Falchettum extitisse semimastinum, apud quem pulcherrimum saxum, totum vignarum maderis circumtorchiatum inspeximus, supra duos canes et duos hircos depositum, sic epitaphizatum. Lege:

Nobilis Hircanus dedit huic sua membra sepulchro,
cui nutrix mater Cingar ipsa fuit.

Apud eandem Hircani sepulturam carmen istud haerebat lastrae calcedonii, et pondus marmoris quatuor lince maculosae obliviosaeque sustentabant.

Infans ut Baldo vixit Moschinus, homoque,
si ditem haud secum viderat astra videt.

Non procul ab ipso monumentum aliud sublime fundabatur super

quattuor noctivagos vespertiliones corpore vastos, et hoc signabatur epitaphio. Lege:

Hic Virmazze lates, Centaurus qui licet esses
non tamen a superis destituare bonis.

Ad aliam vero partem apud Philothei bustum sic in marmore seminigrefacto et semirubefacto carmen habebatur, sub eodemque sepulchro puella illisa et depressa gemebat. Lege:

En ego Lyronus subiens Acheronta, latroni
flens vidi poenam quae mihi danda fuit.

In aliam quoque bandam in urna vel potius in maximo botazzo prosam istam vidimus inscriptam vino, ut ab odoratu pensari poterat:

Nec in coelo gratia nec in inferno poena datur
bofonibus, hic ergo vivam Bocalus.

Obstupefacti pro huiusmodi epitaphio deliberamus evolvere petram instar cocaii stopantem os urnae: quo facto, cernimus en hominem magrefactum, barbatumque usque ad umbilicum, et insuper ludentem secum more magatellantis cum gallis, bechiris, nonnullisque frasculis. — Quid me — inquit — molestatis, desviatisque? — Ad quem nos: — Qualis et cuius es tu? — Et ille: — Sum qui fui, sed ero qui non eram, si dederitis quod non dedistis. — Nos verbum aenigmatizatum et dignum oedipodensi splanatione admirati retulimus: — Dic clarius. — Tum ille suspirans: — Nulla gratia datur in coelo buffonibus; buffonus extiti, quo nec coelum nec infernus possunt me suscipere, in vobis tamen humanis hoc pendet arbitrium: si boni aliquid pro me feceritis, ad coelum pergam; si malum imprecabimini, prestiter in infernum strassinabor, videte vos. — At nos: — Quid vis? bonum aut malum? — Et ille: — Quod naturaliter homo desiderat. — Quo dicto sic mutus conticuit, ut ab eius unquam bucca potuimus nientum ulterius accipere. Itaque frater quidam Gelminus, qui nobiscum aderat, psalmos, hymnos, « Requiem aeternam dona eis, Domine », et « A porta inferi » barbottare comenzavit. Unde nobis adstantibus ille corpore desligatus ad coelum squadras inter aetherias semper goditurus passavit. Nec pochinum imparavimus homines bufones partem nec in coelo nec in inferno tenere, sed nostrum est orare pro illis qui nostras bufonizando melenconias eripiunt.

Nos perinde transeuntes ulterius ecce maximum instar monticelli sepulchrum de saxo vivo scarpellatum supra quattuor ulmi siccos troncones apozatum sic scriptum:

Fracassus cubitos longus quadraginta sub orco
 Luciferi ad mundum cornua bina tuli,
 in quibus ereptas quoniam duo mille ferebam
 de poenis animas, pellor ab arce poli.
 Ante fores coeli supplex exoro Tonantem
 ut mihi pro tanto crimine det veniam.
 Iudicis at magni fuit haec sententia: tot stet
 annos Fracassus quot fuerant animae.

His itaque fantasticanter animadversis huius nostri vatis Merlini aliquod quaerebamus indicium, qui de stanciis diabolorum quinque libros composuerat. Post longam querositatem et investigationem vastum quendam cassonem vel dicimus cofinum desotteravimus, quo securibus et manarinis spezzato eiusdem nostri poëtae laureati Merlini thesaurum invenimus, videlicet in arte macaronica doctissima volumina, libros, librettos, libriciolos, librazzos et mille alios scartafacios. Ergo nos magis alegri quam si Croesi dinaros catavissemus (quandoquidem nobis philosophis magis scientia quam pecunia granditer agradat), incoepimus quadam animi voluptuositate ac ingorditate modo hunc modo illum scartabellare codicem. Erat autem inter alia volumina liber aliis maior *De universalibus rebus naturalibus* tractans, non forsitan inferior aristotelicis platonisque sothiezzis. Erat insuper alter *De supernaturalibus*, multis in argumentis Platoni contrarius. Erat volumen *De striis et striabus*, et hic non pocum contrariabat dominicinis fratribus. Erat liber intitulatus *Bariuth*, alter *Transbarach*, alter *Rabaioth*, alter *Sgnirifot*, alter *Scarcacol*, alter *Cracricon*, alter *Striblafel*, alter *Argnaficoticon*, alter *Schinphoniapeliticonicon*, et plures alii, quos de mei memoria cascavisse doleo, qui tractabant de fantasiis et argutiis et galantarlis tam iocundis, quod homines forsitan eloqui non esset bisognosum, scio quid dico quando dico favam. Inter alios hoc magnum volumen *De gestis et facendis Baldi* recatatum fuit, quod in quendam capsettam una cum faceto libello intitulato *Moschea et Zanitonella* governavimus, multa insuper epigrammata et epistolas non ante stampatas invidia et rancore poltronis manigoldique Scardaffi: quae omnia (velut credere dignum est) sibi attribuere in successu temporis volebat, suas tamen dessoteravimus magagnas, quem totum per orbem vergognavimus,

licet quid sit vergogna nunquam villanus, gaioffus, canis mastinus, asinus imparavit. Ipse magnum volumen *Baldi* deturpavit, violavit, robbavit et castravit, ut supra diximus in *Epistolum ad medesimum Scardaffum*.

Caeteros autem libros abandonantes in eodem capsone, deliberravimus ad barcam hunc transferre, sed aut Deus aut diabolus non tulit hoc, nam cum pariter omnes suppositis spallis illum portare sforzaremur tantus illico terremotus et ventus et petrarum incussio sbattere comenzavit, quod relicto cophino scapinare cepimus, dubitativi quidem illam nobis montagnam adossum ruinare. Tandem extra cavernam retornati non vento, terremotuque rafinante, navim descendentes intravimus et a littore nec bene discostati vidimus illam miraculose natate terram et a nostris oculis iam quaranta miliaros longe factam et apud illam non amplius remedium est appropinquare posse, quoniam si marinari saltem ibi prendere portum minazzant, illico medesimus terremotus cum tonitruationibus et nivolorum perturbatione movetur. Ego itaque propriam ad patriam retornatus non audebam formidine quadam aperire capsulam illam, qua baldensce poëma et libros tres *Zoroastrem* ⁽¹⁾ posueram simul cum *Moschea et Zanitonella*.

Tandem animatus aperui reperique. Dum ergo multa secretitudine studerem ac pocum dormire super illos, comentariolum meum et argumenta cuiuscumque libri composui, univique libros *Inferni* cum prioribus Baldi gestis. Sed meam ob gentilezzam magistrum Scardaffum ciroitum duxi, et occulte studiolum meum illi palesavi. Ladronazzus itaque furtim et libros Merlini et mea pariter comentaria sustulit, et inordinatos et male castratos imprimere fecit, immo confusos et iam non Merlini libros apparentes. Verum amicorum favore suffragioque meorum suas descoperui falsitates et per rasonis forzam coactus fuit primum et verax volumen edere, nec bene tamen limatum, et multa quae in primo Scardaffi libruzzo fuerant male dolata bene dolavi, primamque in imaginem retornavi. Et haec denique bastare possunt quantum de recatatione huius voluminis.

En itaque, serenissime Princeps, tibi modum reperitionis huius voluminis diffuse spianavimus, nec me id somniasse putato quan-

(1) Così vuole si legga l'errata-corrige: mentre il testo recava « *libros quinque De inferno* » [Ed.].

doquidem plurimos tibi adducere possum testes, maxime coherbolattos meos. Infantasticabile vero nostri poëtae sentimentum iam menses pene septem adeo sforzatus sum distorthiare vel magis crevellare, quod meum ingenium quasi (velut aiunt) de birlo cascavit. Singula tamen brancatissime ad ultimum attacavi, tantam philosophiae, astronomiae, cosmographiae, musicae, nigromantiae, phisicae, alchimiae sparpagnationem et doctrinam maravigliatus ut nihil Pythagoram, nihil Platonem, Ptolomeum, Boëtium, Zoroastrum, Avicennam, Geber fuisse iudicatum est. Praeterea grandiloquacitationem, sermonisque pinguedinem masticantes, Ciceroni, Vergilioque incagare praesumimus. Nonne quandam parlandi bravariam et altezzam sua demonstrant carmina?

Raspantes nequeunt in stroppa stare cavalli, *ecc.*

[*altri versi congeneri*].

Quid in pulcherrimis comparationibus adeo laudare convenit Lucanum? ecce noster Merlinus quid de Baldo scribens ait:

Cum quali furia taurus sub amore vedellae, *ecc.*

Qualis villanus cui nuper forza botazzi, *ecc.*

[*cita per disteso i notissimi paragoni*].

Si descriptionem alicuius maritimae tempestatis quaeris, quid tuum vadis rumpendo cermisionem circa primum *Aeneidos* Vergilii dicentis:

Una Eurusque, Nothusque ruunt, creberque procellis
Aphricus;

en Merlinus ait:

Iam gridor aetherias hominum concussit abyssos, *ecc.*

[*è la descrizione della tempesta, cfr. lib. XII, 472 sgg.: molti versi però citati nella prefazione offrono delle varianti col testo medesimo della Toscolana. Altra prova, se pur ve ne fosse bisogno, che le prefazioni di Aquario Lodola son farina del Folengo*].

Si moralitatem, laudabilesque autoritates optas, quid Iuvenalem, Horatium, Terentiumve scartabellare bisognat? audi Merlinum nostrum.

Post damnum pentire valet, mihi crede, negottam, *ecc.*

[*e molte altre sentenze sparse nel Baldo*].

Denique totum morale volumen retrovabis. Si curiositatem astronomiae velis, quid tantas metallici rammi sphaeras? quid Euclidem conaris intelligere? Vide tertiam et quartam decimam *Baldi* macaronicen, quando quidem poteris ibi diffusius brancare. Ecce quid de luna dicitur:

Cernebam lunam maculosa fronte biancam, *ecc.*

[*cfr. lib. XIV, 43*].

O eloquentissimum, o peritissimum poëtam! Si quaeris descriptionem battaiarum, rumorem, ordinem squadrarum, denique militiae artem, lege primam, decimam, et decimam nonam, vigesimam primam macaronicem. Si navale bellum lege quintam decimam. Si artem magicam, decimam octavam; si musicam et cosmographiam, vigesimam; si alchimiam, duodecimam.

Sed nihil dicimus de arte poëtica: vide quale principium facit melius assaium quam Vergilius:

Phantasia mihi quaedam fantastica, *ecc.*

Sed volendo cuncta declarare pulcherrima, totum oporteret adducere volumen in testimonium; tu, ingeniose princeps, melius quam ispienare velim, nosti.

Verum super omnes quae in ipso fuerant virtutes, propheticum habuit spiritum, nam de pontificatu Iulii et Leonis predixit, deque Gonzagarum felicitate, diversorumque nobilium suae civitatis. Taedet me hoc nobile volumen ab illo non fuisse recognitum, nam (teste Columella) terra quo magis lavoratur magis ingrassatur. Id probatur quia (sicut Vergilius) multa carmina reliquit imperfecta. Attamen solertia qua fungor ad melius quo potui primam in formam redigere curavi, sed Scardaffi et avaritia et perfidia multum honoris detrimentum perpessus sum. Scio quod multi admirati sunt quoniam nimis indusiavit ad lucem prodire. Incusanda est numorum cupiditas, nam tamporibus nostris virtus depressa tenetur, et avaritia philosophiae praeposita est.

III

MERLINI COCAII

APOLOGETICA IN SUI ESCUSATIONEM

Quisquis es, o tu qui meum hoc grassiloquum perlegendo volumen ridere paras, ride, sed non irride, quia si dementer irridendo rides, alter Marguttus rideas irrisus. Verum quoniam experientia nos omnes esse medici volumus, sic omnes aut interpretes aut correctores librorum esse presumimus. Audiant itaque huiusmodi correctores et faciles aliorum emendatores et antequam me corrigant apologeticam istam legere dignentur.

Ars ista poëtica nuncupatur ars macaronica a macaronibus derivata, qui macarones sunt quoddam pulmentum farina, caseo, botiro compaginatam, grossum, rude et rusticanum; ideo macaronices nil nisi grassedinem, ruditatem et vocabulazzos debet in se continere. Sed quoniam aliud servandum est in eglogis, aliud in elegiis, aliud in heroum gestis diversimode necessarium est canere; verbi gratia de rustico Zambello scribens dicam: « o code-sella », *ecc.* Iterum de barba Tognazzo: « est verum quod nos o cara brigata chilò », *ecc.*

Hoc parlandi genus rusticanum rusticis convenit. Parlatio vero minus grossa tempestatibus maritimis, bellorum descriptionibus et quibusvis rebus non rusticanis applicanda est.

Si tamen in aliquibus locis succurrit loqui aut de Deo aut de sanctis, indignum et vituperabile esset non uti latinitate aliqua, non tamen tam alta quod videatur lapis preciosus limo sepultus et gemma porcis anteposita.

Ideo post musarum macaronicarum suffragia quandoque Thaliam invocare ubi condecet voluimus.

Mordebor tamen a multis quod utor carminibus nimium incompetentibus, maxime: « se cagat adossum », « passare delaium », « dicendo nientum », « non erat anchoram », « non erat appenam », et innumerabilia quae grossolaniter proferre debemus. Immo veram

macaronicen huiusmodi vocabula sapiunt; nam quo magis grossiora sunt eo magis macaronicam adducunt elegantiam, et tanto plus intelligibilia quanto grossolania. Ut quidem enim macaron inventum est? Dicimus « se cagat adossum »; melius (fateor) dici potuerat « timet ». Sed cur, inquam, fuit repertum macaronicon? causa utique ridendi; ergo « se cagat adossum » positum est causa ridendi et non orandi, nam vulgariter dicimus: « *el si caga adosso di paura* », quando quidem vulgare eloquium est macaronicis poetae latinizare. Sed dicet aliquis: — Vocabula fingis, o Merline, quibus patria tua solet uti tantummodo, exempli gratia « doniare puellas », « cimare », « tracagnum » et cetera, quae tantum aut mantuanice aut bressanice possunt intelligi. — Respondeo: quod veluti non omnes aut grecum, aut hebreum, aut arabicum, aut chaldeum, aut denique latinum simul intelligunt, ita nil mirum si cuncti mantuanicum, aut florentinicum, aut bergamascum, aut todescum, aut sguizzarum, aut scarpacinum, aut spazzacaminum minime sciunt pariter intelligere.

Ut quid ordinantur commentatores ac linguarum interpretes? ut quid translatores? procul dubio causa splanandi linguarum incognoventiam. Ergo non fas est meipsum auctorem interpretare. Iterum obiurgaris me non sillabarum quantitatem observasse; respondeo iterum quod veluti summopere differt orthographia vulgaris et toscana latinitati Ciceronis et Vergilii carminibus, ita macaronices regula difert a latina sicut inferius videbis. Praeterea si me ignorantem, minime doctum, minime poëticum reperis et probas, non erras, immo cedo et fateor id humeris meis pondus congruum non fuisse.

Verum qualem cognoscis talem tibi amicum accipe.

IV

NORMULA MACARONICA DE SILLABIS

Normula sillabarum macaronicarum haec est: ut quaelibet vocabula vulgariter latinizata scribi debent in forma vulgari, sicut « orecchia », « occhius », « rozzus », « razza » et innumerabilia. Latina vero vocabula suam observant quantitatem, ut « caballus », « focus », « accendo » et cetera.

Quaelibet dictio macaronica, cuius prima sillaba duos habet consonantes, non haerentes sequenti sillabae, sunt ad placitum, ut « gridare », « sbraiare », « tracagnum »; tamen non succedente vocali, quia tunc brevis esset, ut « briossus ».

Quaelibet dictio quae litteram « i » et « u » claudit inter duas vocales latine fit longa, ut « maia », sed macaronice fit ad placitum, ut « taiare », « sbraiare » et cetera. Quaelibet adverbia terminantia in « a », aut in « e », aut in « o » latine sunt longa, quamvis multa in « e » excipiuntur; sed macaronice sunt ad placitum, ut « valde », « longe », « retro », « ultra », « erga » et cetera. Reliqua vero latinitatis aut vulgaritatis orthographiam servant; verbi gratia, si hoc nomen « aqua » non potest latiniter aptari versibus, scribe vulgariter « acqua », tunc de brevi fit longa sillaba.

Denique sicut Vergilius ac caeteri vates in arte poëtica potuerunt alterare sillabas autoritate sua, verbi gratia « relliquias », ita macaronicus poëta non minus hanc auctoritatem possidet circa scientiam et doctrinam propriam, ut « catare » et « cattare », quamvis rarissime. Item macaronice potes duas vocales collidere in medium dictionis, ut « curiosus », trisillabum facere potes, ut stare possit carmen. Item sicut plurima vocabula differunt a derivatis suis quantum ad sillabas, ut « sedes » habet primam longam, et « sedile » brevem; « flagrum » et « flagellum »: ita macaronice dicemus « frater » et « fradellus », « cagna » et « cagnola », et multa alia. Tamen de principio ad finem libri repperies me latinae poësie et regulae summa cum diligentia adhaerere. Reliqua vero non bene tibi quadrantia aequo animo feras et haec bastabilia sunt quantum ad sillabarum macaronearum regulam.

LE EGLOGHE FINALI DELLA « ZANITONELLA »

Delle postille marginali riproduco in nota le sole didascalie riferentisi all'azione rappresentata: quelle glottologiche sono inserite nel *Lessico*].

ECCLOGA SEXTA

QUA INTRODUCUNTUR TONELLUS ET PEDRALUS
QUI AMBO INEBRIANTUR

- To. O fortuna mihi nimium rabiosa tapino,
o quae sola faves poltronibus atque ribaldis,
qua causa tanti per te mihi dantur afanni?
Cur mihi non streppas animam de corpore tandem?
Nonne foret melius semel hunc sborrare fiatum,
omnibus in giornis quam mille morire fiatas?
Est fortuna quidem merda merdosior omni,
et tamen a multis tu zuccarus esse videris.
Quos tales utinam cagasanguis amazet adessum,
namque ficaverunt speranzam firmiter omnem
in te, quae tandem das, oyme corada, malannum.
Indarnum studui tibi pro servire gaioffae,
sed mihi voltasti cervellum more gazani,
deque meo penitus privasti ladra placero.
- PE. Quid sturbulentus facis hac, Tonelle, sub umbra?
Nunc ego rampatus longam scalvare pioppam,
ut viridi possem foiamine pascere vaccas,
audivi lacero te suspirare magono.
Deprecor, ut quod habes voias buttare deforam.
Tu scis non pocum strictos nos esse parentos,
scis quantum savius villa sum dictus in ista,
conseium quapropter ego dabo forte galantum

- per quem lassabis doiam, Tonelle, dabandam,
forsan et aliorum quemquam donabo chiloium.
- TO. Nunc nunc pensabam quod me tentare venires,
hinc fuge, perque tuum vadas, Pedrale, viazzum.
Ad corpus sancti, quod blasphemabo lupini (1),
si, Pedrale, loco non te distollis ab isto
nos plusquam cinquanta duos parebimus esse.
- PE. Nonne tibi dico quam sis, Tonelle, maruffus?
Scire tuos guaios modo quaero daturus aiuttum,
et vis ad primum mihi testam rumpere tractum? (2)
- TO. De guarda guarda, non magnus bastat afannus,
qui mihi cantono milzam rosegavit ab omni,
si non hic etiam me disturbare veniret.
Expecta, poltrone, volo tibi rumpere schenam,
forsan pentibis mihi nunc venisse davantum.
- PE. Vade pianinum, rogo te, mi care Tonelle,
iam non ira viri stravacatur more ledami.
Num, poverelle, tuum patieris battere barbam?
- TO. Si tibi perdono, veniat mihi cancar adessum,
quamvis deberem subtilem perdere bragam,
quam soleo tantum festivis ferre diebus.
Guarda, vilane, volo nunc me sborare daverum.
- PE. Horsu ne facias, es mattus? vade, padimma.
Qui sumus, an nescis? sta retro, dico, Tonelle.
Mo, sagurate, tuum sic vis tractare Pedrallum,
nescis quam cari sotii sumus atque parenti?
Sic tua de proprio cascat mermoria scanno?
Sta retro, si vis, non dixi, non ego feci
tam grandem cosam per quam me battere debes.
- TO. Nonne tibi dixi de prima, vade, Pedrale?
Aut quod deberes oculis te tollere nostris?
Cerne meos vultus (3), si vis cognoscere doiam.
- PE. Do, compagne, tibi perdonum, doque rasonem;
te quia cognovi nimiam sburlasse gramezzam,
deque tuo birlo mentem butasse stravoltam.
Post haec excuso si te furor illico brancat,

(1) Irascitur Tonellus.

(2) Sumpserat nam bastonem.

(3) Vultus est animi index.

- namque tuum fratrem Bertol, patremque Maionem
cognovi pauca boriolos essere causa.
Ergo, Tonelle meus, cordoium pone dacantum,
atque tuum tanto de inflazine cava magonem.
Dicito cuncta mihi, tibi sum, Tonelle, fidelis.
Ne, meschine, velis tantum lagnare, quod inquis?
Non parlas? de butta foras codesella venenum.
Nil mage debilitat vel nostros incoquit artus
pectore sub tacito, quam mens agitata dolentis.
Corneus hac animam profudit sorte Ioannes (1).
Et licet hic vermis tua rodat corda cativus,
cuncta sed ad carum compagnum dicere debes,
qui mala cervelli pensiria pacificagat,
dummodo cuncta sibi, nil servans, significagat.
- To. Quid, Pedrale, modo mihi tantum rethoricagas?
Vin quod ego dicam tibi verum? pone culamen (2).
Unxisti forsán musum, vel forte bibisti,
et mihi nescio quo vis predicare proleccho?
Nunquid ego potero sine naspo svolgere filum?
Si mihi sorbottum vini fers dando fiascum,
cuncta recunctabo, sic vox ladinior exit.
- PE. Si tibi non bastat vinum, quin? carpe botazzum.
Pedrallus tuus est; barilottus, et iste lorettus
sunt ad comandum cari mea cuncta Tonelli.
- To. Clo clo, quam bonus est, refero tibi mille cotalas (3).
Dicere sed quid ego tibi nunc, Pedrale, volebam?
- PE. Do angonaia, tulit sensum fortasse barillus?
Est poca, crede mihi, quam suffers pena, Tonelle.
Gratta caput, capitis revocat grattatio mentem.
- To. Quos habeo drentum quantum bene nosco travaios.
Attamen ipsorum per adessum nescio causas.
Cras dicam, postquam mangiavero quinque menestras,
sive fasolorum vel tres vel quinque scudellas (4).
An sed ego tandem memoro, Pedrale sodalis,
o cancar, quantas habeo sub pectore doias.

(1) Corneus Johannes.

(2) Pone culamen pro sede.

(3) Post potum in qua sal positum fuerat paulatim ambo inebriantur.

(4) Nam in alio loco: «sensumque fasolus aguzzat».

Non bastat quod me tormentant, sed codesella
iam quasi sborravi medio de ventre fiatum.
Non tibi sanglottos, tibi nec suspiria dico,
qui per iter colli vellent exire deforas,
sed quia sunt troppi braghæ sorrantur ab imo,
et sic efficiunt suspiria saepe corezas.

Attamen hanc nostram postquam vis noscere poenam,
dicam; quaeso, tuas distende parumper orecchias.
Credo scias, Pedrale meus (si forte recordas),
quod mea fomna super cervellum lantcur habebat,
cuius ventronem tantus cruciabat afannus,
quod sic non sbraiat cum perdit vacca vedellum.
Ad corpus cigni finaliter illa morivit.

PE. Ayne, Tonelle, quid est quod dicis cancar adessum?
Thomasina tibi mancavit? Buscha del mi ⁽¹⁾,
non ego dico tibi verum, Tonelle, sciebam.
Da mihi perdonum, magnam tibi praesto rasonem.
Nunquam pensassem quod te dolor iste piasset,
cur non andasti civitati tore medecchum?

Hi faciunt nostros tam saepe guarire patronos.
To. Do cancar veniat merdecchis atque ciroitis
nam ladri fomnam simul et mihi trenta doinas
robbarunt sine quis melius Thomasa guarisset.
Ante suos tantos implastros atque cirottos
ipsa civabatur melius, meliusque cagabat,
de pampardellis cum vino quinque menestras
mangiabat, post quas parlando stabat alegra.

PE. Cur pinfen ergo chiamasti ante medecchum?

To. Mo angonaia, fuit prae noster don Iacominus,
in cuius chieregam giandussa ⁽²⁾ nascere possit.

PE. O menchione, fidem prestasti don Iacomino?
An nescis quoniam monesi, fratresque, pretique
nos omnes vellent meschinos saepe morire,
ut de candelis guadagnum fiat avancis?
Si, Tonelle, suas vis truffas noscere, scolta.
Una super coxam Bertoli venerat olim
phistula, qua sursum calzas turrare cedit.

(1) Carmen sophotonicon.

(2) Trocheus pro spondeo.

- Illico frater adest Polus, scis ille romittus
 qui becchi portat barbam, venditque badilos,
 cum quibus ad dominum barberum nettat orecchias (1).
- To. An, scio, iudeis impegnat saepe capuzzum,
 atque braviarium domenticat intra tavernas.
- PE. Est, est, tu nosis sed quid contare volebam?
- To. Dicebas quod panza tibi dolet, atque padronus,
 mangiasti nimium; lenta, Pedrale, corezam.
- PE. Nescio si potero lentare, tuf; altera: tuf tof (2).
- To. Non, giandussa, aio sic te mollare corezam;
 dico centuram qua cingeris o cagalochium.
 Guastatur tempus, ne forte bagnemur eamus (3).
- PE. Imbriagatus eris, Tonelle, nimisque bibisti.
 Ecce stat ad mediam gambam sol altus et inquis:
 guastatur tempus, ne forte bagnemur eamus.
 Sed narrare unam volo nunc, Tonelle, cotalam,
 panzonicam dicunt multi, multi quoque follam.
- To. Dic, sed cur vadunt in circum prata, paesus?
 En casamenta volant, sta saldus, barba Pedrale.
 Tuque volas, sine me quo vadis? sta, cagasanguis.
 Cur tam cuncta volant? capris incago daverum.
- PE. Es coctus plus quam crudus, Tonelle sodalis.
 Ac ego non liber sum totus, cerno serenum
 paulatim coelum fumanis undique tegi.
 Sta, Tonelle, susum; quod cascas? surge, gaiarde.
 Huic te branca palo manibus, da brachia circum.
 Heu quia non unum video, sed mille Tonellos (4).
- To. Ac ego non unum cerno, sed mille Pedralos.
 O quantae pegorae pascendo per aëra vadunt,
 turchinamque suo portant in tergore lanam.
- PE. Nil dubita, Tonelle, palum ne desere, donec
 haec mala transcendant digesto tempora vino.
 I, quantas video cornacchias atque civettas.
- To. Non sunt cornacchiae, non sunt, Pedrale, civettae,
 sed quem taccatum fers in galone botazzum,

(1) Auriscalpia intellige.

(2) Descriptio petezantis.

(3) Operatio vini quod modo biberat.

(4) Hic innuit poeta non unum solum insanire sed mille.

- implevit testam vino, sensumque chimeris.
 Ecce lacum Paiae video, nodabimus ambo.
 Disvestire libet, sum nudus, tolle camisam.
 Te quoque fac nudum, Pedrale, lacumque per hunc na.
- PE. Ecce nato, sed fresca nihil mihi Paia videtur
 atque cavant nobis oculorum lumina buschae.
- TO. Me miserum, Pedrale, iuva, meschinus anegor,
 in gambam venit granfus, da cancar aiuttum.
- PE. Quomodo succurram? quin? rursum tolle fiascum.
- TO. Da cito, ne indusia, morior, cito praebe botazzum.
 En bibo, tuque hibas, scampavi grande periculum.
 Sic morzare focum focus alter saepe probatur.
 Namque serenantur coeli, stat fixaque tellus,
 sum Tonellus ego, tuque es, Pedrale, Pedralus,
 quaeque suo primo res est tornata paëso.
 Thomasina tamen mancat mihi sola, quid ayme
 sperandum est dum nostra subest huic vita biformi
 fortunae?
- PE. Mors sola, quod ergo quiesce.
 Nam mortalis erat quam luges femina, dormi.

ECCLOGA SEPTIMA

IDEM PETRALUS, TONELLUS, GELMINA ET BIGOLINUS

- PE. O Tonelle, leva sursum, dormivimus horas
 quattuor, ast oculos somno quoque gesto gravatos.
 Quam iuvat in primis postquam dormire calamus⁽¹⁾
 seu ter sive quater pancae distendere pellem.
- TO. Sic faciunt asini poltrones, non tamen illos
 dico quadrigambes portantes tergore sommas,
 ast asinos quos villa facit Bardella bigambes.
 Sed quam velle mihi peradessum dicere follam
 coepisti, quando volitare per aëra grillos
 vidimus, et stantes circun girare paësos,
 incipe, non ultra e scala in cantiribus ibis.
- PE. Res bosiarda quidem non est, Tonelle, daverum
 quam recitabo, tamen quid me donabis ob istam?

(1) Calamus — cessamus.

- FO. Ne dubita, codesella, nucum tibi trenta garillos
 servo, quos feci, ni credas respice nigras
 ecce manus, haec dona tuae sint apta fadighae.
 Si tamen his forsán tracto te more putini
 quem nux contentat, seu pomum, sive ceresa,
 est medaia mihi de fino facta piumbo
 in qua sculpta (viden?) stat sancta Maria Loreti ⁽¹⁾.
 Hanc, Pedrale, tuo poteris taccare capello,
 sub qua comparet vel flos vel penna caponis.
- PE. Sum contentus, ego pulchram narrabo cotalam.
 Tempus erat quando nos maior freddus agiazzat,
 duraque sub vento schiappatur terra Boraso,
 celsa covertatur nivibus montagna bianchis,
 invidriantur agri, candelae ⁽²⁾ ad culmina pendent,
 paupertas nullo se stringit tecta gabano,
 nec scaldare potest per buccam rancida furnum ⁽³⁾.
 Supra palmuzzos manuum dum saepe sbadacchiat
 has magis infreddat, quia fert in corpore giazzam.
 Tunc ego (sic nobis est semper usanza vilanis)
 pergere decreram solus solettus ad urbem,
 patronoque meo porcellum ducere grassum.
 Protinus excalcis pedibus (nam dura per arva
 vel per gasones potuissem frangere scarpas)
 ire comenzavi porcum stimulando goiolo,
 ipsius ad gambae calcagnum corda tacatur,
 quae sua sit varias per stradas aequa guidatrix.
 Non rectos unquam senteros ille tenebat,
 nunc partem dextram brancabat, nuncve sinistram...
 sed mea me clamat Gelmina.
- SEL. Pedrale, quid? o lá.
- PE. Sentisti? venio, quid poscat vado videre,
 iamque retornabo tibi nunc recitare facendam ⁽⁴⁾.
- FO. Vade cito, pergam fra tantum vertere capras
 quas Benvegnuti video disperdere vignas ⁽⁵⁾.

(1) Sic dicens accipiebat eam extra bursam.

(2) Candelae glaci.

(3) Proverbium.

(4) Venio, dicit alte, respondendo Gelminae; reliqua dicit contra Tonellum.

(5) Sic dicens recedit et suo arieti convicia dicit.

- Quid, becchone, facis? veniat tibi morbus in occhis.
 Ad corpus lanchi, si virum branco tracagnum
 forsam in alterius campos non stare docebo.
 Quod crodare zosum possint tibi cornua, vien qui.
 Cui dico? torna, veniat tibi phistola, sed quid,
 sed quidnam video? pegorarum cerno stravoltum ⁽¹⁾.
 Tu solus, Bigoline, iacens stravacatus in umbra
 castroni similis teneras cum mastigat herbas,
 quas phantasias animo subvolvis adessum?
 nonne soles faciem mihi promere semper alegram?
- Bi. Deh, Tonelle, precor noli mihi rumpere testam,
 si meus esse cupis carus compagnus ut ante.
 Vade viam, curaue tuas seguitare capellas.
- To. Dextrius, o Bigoline, parum, quae verba diavol
 nunc baias? sic me vis primo pellere tractu?
 Scire tuas doias cupio, dabo forsam aiuttum.
- Bi. Quem, macarone, dabis vel quem dare credis aiuttum?
 Qui non sufficeres mihi discalzare stivallos
 credis, stulte, tamen me consolare parolis.
- To. Si non sufficerem te discalzare stivallos
 forsam sufficiens essem strepare budellas.
 Quid marigolde unquam mecum bravare putabis?
 scis modo quid cercas?... tamen hanc depono dabandam ⁽²⁾.
- Bi. Si Tonelle tuum velles seguitare caminum
 inter nos talis non orta bataia fuisset.
- To. Quis dedit impazzum? duo sum tibi brachia longe.
 Sed scio quid quaeris, quantum bene sonzia boschi
 ungeret una tibi spallas asinique schenazzam.
 Tanta tuo fugeret forsam de ventre matana.
- Bi. O Tonelle, nisi guardas quod dicis amici
 non erimus, taceas, faciesque tacendo bonopram.
- To. Tu prius in coleram saltas, debesque tacere.
 Guarda istam frascam quae magna superbia chiappat,
 namque suus pater est villa camparus in ista,
 elatam portat cristam, becchumque levatum,
 ut gallina solet si grossum fecerit ovum.
- Bi. Tu mihi non unum fecisti at mille quotannis

(1) Hic alium pastorem nomine Bigolinum reperit.

(2) Sic Vergilius: « Quos ego... sed motos praestat componere fluctus ».

- despectus quos iam non sopportare licebit.
- To. Scilicet⁽¹⁾ andamus vignas taiare novellas,
 ut de nocte meas taiasti mille piantas,
 gallinique meum gallisque polare vodasti.
 Sed doleo cagnam non tunc habuisse Belinam
 quae tibi fecisset garlettos linquere dretum.
- Bi. Me robasse tuas gallinas? do, codesella,
 non tres pollastros tua coniunx nutrit in anno,
 et iactans plenum te dicis habere polarum?
 Nempe tuis habeo de gallis grande bisognum⁽²⁾.
 Sed quis nesciret te barba catasse Gianolum,
 quod stabas quandam nascosus retro pioppam
 ut sibi vix natum posses robbare caprettum?
 Ille cativellus fingens dormire sub ulmo,
 dum pascolabant spinosa per arva capellae,
 te non pensantem summissa luce videbat,
 et dum calcagnis cercabas ire legieris
 atque capretinum velles griffare propinquum,
 in pede saltavit sumpto bastone debottum,
 teque bonis stringhis fecit deponere praedam.
- To. O quales dicit baianas iste bosardus,
 dicere praesumis me bastonasse Gianolum?
- Bi. Hoc scio, sed melius tua scit quae schena provavit,
 indiciumque huius rei monstratur adessum,
 namque piantonem scorzasti tergore virдум.
- To. Deh facies benum tales non dicere cosas,
 nam cum cervello rupto fors ibis a casam.
 Non ego spoiavi media de nocte picatum,
 quod tu fecisti, cui mansit sola camisa.
- Bi. Ergo si piccant ladros piccaberis ipse,
 teque (meum iuxta morem) spoiabo ladrazzum,
 et promitto tibi nec solam linquere bragam.
- To. Fac sennum matti, taceas, Bigoline, nec ultra
 me stizzare velis, ne te cagasanguis acoiat.
- Bi. Iste⁽³⁾ tibi veniat possisque cagare budellas.
- To. Non plus supporto, summe hoc, aspetta ribalde,

(1) Scilicet indignanter et ironice.

(2) Irridet.

(3) Iste, idest cacasanguis.

- quo fugis? hoc aliud cum spallis carpe garofol (1).
- BI. Heu heu, non talem tibi parco ribalde zucadam.
Hic etiam tuus est (2): an an sta salde, quid inquis?
Non faccio stimmam de te poltrone ceresam.
- TO. Non facies stimmam? talem me ferre pugnadam (3)?
Certe non patiar, si possum supra ganassam
hanc dare tartufolem, guarda, tuus hic, tuus iste.
- BI. Quid bravare putas? heu casco (4), parce, Tonelle.
Heu heu, ne facias, oyme oyme, desine quaeso.
O mea testa, meae spallae, mea schena, masellae.
- TO. An an, calarunt zanzae, anchora superbis?
ast etiam tu vis repetare (5)? quid essere credis?
es nec dum sacius? volo te tractare da sennum.
- BI. Me, Tonelle, sinas, horsu dolor heu nimis asper,
heu quia me striccat (6), quis nam mihi praebet aiuttum?
- PE. O Gelmina, audis? clamorem sentio magnum (7).
- GEL. Nuper ego sensi multis combattere verbis,
curre cito si quam retrovas spartire baruffam.
- PE. Curro, praebe meum spontonem, do codesella (8).
- BI. Me, Tonelle, sinas, non non, volo perdere vitam.
- TO. Non, Bigoline, vitam cepisti... me oyme superchias.
Sta ladrone, super veni, volo reddere pugnus.
- TO. Te bene guardabis, quid vis? meus oime galonus.
- BI. Expecta donec pedibus tibi panza foletur.
- TO. Giap giap, heu quales facis allentare corezas.
Parco tibi, Bigoline, mihi quoque parcere debes.
Heu mea panza dolet, slof slof, ego creppo daverum.
- BI. Aium mangiasti, tuus en ventronus amorbat.
Hunc padire tibi faciam, sed, brutte ribalde,
oybo cagas, merdam faciam mangiare, biassa (9).

(1) Percutit eum.

(2) Ipse repperit.

(3) Stant ambo cum preparatis pugnibus.

(4) Dum Bigolinus restituere parat, cadit. Tonellus stando equester eum percutit.

(5) Bigolinus super venire studet.

(6) Testiculos more vilanesco stricabat.

(7) Pedralus et Gelmina audierant.

(8) Pedralus a longe vidit eos et currendo dicit: — O codesella. — Dumque Tonellus voluit retro aspicere, Bigolinus supervenit.

(9) Imboccat eum.

- Summe tuam fezzam, mangia, non est bona? mangia.
- TO. Oybo, nimis puzzat, glo glo, mischinus anego,
non, Bigoline, bona est, prius illam quaeso biassa.
- PE. Quid facitis, pinfen? lassa, Bigoline, Tonellum.
- TO. Heu quia sum mortus, mi mi Pedrale sodalis.
Da precor altorium, cernis quod me male tractat.
- BI. Non, Pedrale, tibi feci unquam displicimentum,
nescis quam peius hic me tractavit adessum.
- PE. Ne facias, Bigoline, leva sursum, leva dico.
- BI. Fac mihi promittat me non offendere quando
laxatus fuerit; vis hoc promittere? parla.
- PE. Is bene promittet, non sic, Tonelle sodalis?
- TO. O Pedrale, nimis fuit haec iniuria grandis,
attamen ista tuum ponatur propter amorem.
- PE. Surgite, pastores, vestras iam tangite dextras.
Tu, Tonelle, manens lascivas pasce capellas;
tu, Bigoline, casam redeas, iniuria nulla est.
Et iam phoebeus radius distollitur orbi.

BRANI DEL « BALDO »

NON ACCOLTI NELLA CIPADENSE E NELLA VIGASO COCAIO

A dare le varianti della Toscolana ho rinunciato, perché il gran numero delle antiche riproduzioni e la diffusione dalla recente ristampa del Portioli rendono agevole il raffronto a chi avesse vaghezza di farlo.

La superiorità artistica delle due ultime redazioni è incontestabile: le eccezioni non infirmano la regola.

Si contano sulle dita i passi più felici della Toscolana, che il Folengo ebbe il torto di omettere. P. e. nel narrare le astuzie di Cingar travestito da frate, tralasciò l'arguto tratto desunto da Erasmo: che il furbo mariolo, piegatosi dopo simulate riluttanze ad accettare i denari regalatigli da' mantovani, li prese co' guanti « *dicens non tangere posse* ». Tra le prodezze di prete Iacopino, non ricordò l'aneddoto che costui,

dum sacrosancta levabat
corpora, supra figum vidit montasse vilanum,
unde reclamabat: — Sursus diabolus ivit; —
parens quod Christum sic diceret esse diabulum.

Per la storia locale di Mantova, per la storia del costume in genere e per la biografia del poeta, sono molti invece i passi della Toscolana meritevoli di esser segnalati. Citerò, o riferirò per intero, i più notevoli, dando in nota le postille d'indole non glottologica.

Lib. III, l'elogio d'Isabella d'Este, l'enumerazione delle famiglie mantovane illustri (PORTIOLI, I, 117-18).

Lib. VII, la digressione sugli ordini religiosi del tempo. La Cipadense interrompe la digressione al verso: « *pro quibus ad nostras datur indulgentia culpas* ». La Toscolana continua con un bellissimo squarcio (odorante di luteranesimo) sulla vendita delle indulgenze, sui miracoli, ecc.:

Qua propter crevit devotio tanta virorum
quod non capsiculas nummis implere sed arcas
possent, basilicam nec non fabricare gigantis

Christofori, qui non aliorum templa subintrat
 sanctorum, testa toccaret namque solarum.
 Oh nimis immensam bonitatem summa regentis,
 qui (modo quod inops sit qui parit omne metallum)
 quaeque bagarottum delet commissa per unum.
 Non tamen id fieri credamus propter aqustum,
 sed templum pariter fabricant culpasque remittunt.
 Praeterea tantis meritis sua templa redundant,
 ut Christi mater, Virgo regina deorum
 illic dignatur miracula prodere tantum.
 Undique nunc gesiae titulatur sancta Maria,
 quae non principibus, quae non primatibus unquam
 apparet, reseratque suos dignata nitores,
 at solum quae pascit oves, quae pascolat ovas
 digna fit aetheream muliercula cernere divam⁽¹⁾.
 Illico turba coit, rem postulat, illa recontat,
 indicat atque locum radios ubi viderat almos,
 per quos aurato solio matrona sedebat.
 Credula gens credit (malus est qui credere non vult)
 obstupet et tabulam depictam ficcat in ulmo,
 quae fuit arbor opes contingere lecta supernas.
 Ipsa tabella tribus describitur illico sanctis.
 Virgo prius mater cherubini desuper alas
 pingitur in medium parvo dans ubera Christo,
 in dextram stat fronte minax Antonius, atque
 igne suo quicumque sibi vult tollere porcam
 brusat, et inde nimis pavefacta gente timetur.
 Ad laevam Rochus giandussam monstrat apertam,
 is quoniam sanctus pecudum contagia tollit.
 De longis veniunt puerique senesque paësis,
 indiavolati, muti, tortique, vel orbi.
 Fratres, qui praesunt et habent ostendere curam
 miraculum, sudant, nam pro pietate laborant,
 vertice nudato vix se defendere tanta
 gente queunt, clamant, urtant, faciuntque, iubentque,
 incrosant ad colla stolas, cottisque bianchis
 induiti offertam capiunt bis terque per horam,
 dumque illam brancant oculos ad sidera tollunt.

(1) Si poeta ironice loquatur, multa inter doctores fit disputatio.

monstrantes quod non dinari propter amorem
offertam capiunt, Dominae sed propter honorem.
Nunquid eis nummis pinguis sibi coena paratur?
Absit, comprantur cerae ter mille figurae,
testae, humeri, gambae, vir totus, bosque, cavallus.
Tecta covertantur, muri, pillastra, columnae,
corrazzis, elmis, statuis pictisque tabellis.
Fit rumor vulgi, semet gens undique calcat,
fit marium nec non mulierum mixtio, templi
respectatur honor, molles devotio mentes
cogit, et est variae stipatio tanta brigatae
quod perdunt scufias, soveros, bireta, capellos,
saepeque perduntur borsae, vel forte taiantur.
Non tamen in templo fieri nec furta nec actus
luxuriae possent; si fratres talia scirent
credo quod offertas sinerent templumque serarent,
ne domus ipsa Dei fiat spelunca latronum.
Non sunt Mottellae, non sunt hi denique fratres,
non qui larga colunt Benedicti claustra modesti,
larga quidem fabricis at vitae moribus arcta.
His pater almificus dedit urbes, oppida, villas,
ac latos veluti promunt annalia campos,
ut vivant mundo, quo possint vivere coelo,
quo saturent inopes, quo plurima templa locentur,
quove peregrinos iocundo corde receptent,
non quia poltrones pascant, hominesque dapocos,
non quia furfantes, pilafratres, et spadacinos,
non mangiaferros, rofianos, atque bagassas,
non quia cardineum quis cerchet habere capellum.
Accedant quos sola movet devotio cordis,
illustres, poveri, mundani, relligiosi,
hi vadunt non ad pisces, panemque bufetum,
immo ad divinos cultus, moresque videndos.
Accedant stracchi longo tenuante viazo,
accedant iterum membris et sensibus aegri.
Istis complentur canevae tantummodo vino,
istis sub segetum peso granaria languent.
Est tamen in vulgo murmur, livore tabescunt
quidam cagnazzi mordaces, nomina quorum
subticeo pro nunc, illos desistere credam,

sin autem Archilochi (1) iactabo furentis iambos,
 fata novabuntur veteris fortasse Lycambe.
 Est formido nefas cum fari vera timemus.
 Fallitur interdum nimis indulgentia patrum (2),
 per quam texendi fraudes fiducia crescit,
 unius ob culpam cagnazzi tota canaia
 surrexit diris orbem latratibus implens,
 saepe nocet pietas, nam qui pietate medetur
 non saldat vulnus nec fracta recopulat ossa,
 saepe lupo dat pastor oves torpendo vorandas.
 Nec, si advertit ovem teneros quae amorbat agnellos
 ubere pestifero, reliquo succurrit ovili.
 Quid dicam nosco, multos spes irrita fallit.
 Speramus quandoque faces extinguiet ultro,
 parvulus extiterit cum Troiae incendia torris.
 Succrescunt faciles spinae, facilesque secantur,
 dormitante nemus campus fit inutile rastro,
 nimbus et interdum modicus tam crescit et auget
 humorem, segetes quod saeva grandine tollit.
 Parturient mures, nascetur terribilis mons (3),
 vidimus et culices vastos aequasse gigantes.
 Forsitan obscurus videor, sapientia patrum
 multa fuit, per quam mala bestia cessit et urbem
 incolit, unde cito rediit pax pristina. Dixi.
 Dixi inquam, quisnam male me dixisse probabit?
 Attamen est melius, ecc. (cfr. lib. VIII, 655).

Nell'elenco de' frati divoratori della vacca di Zambello la Toscolana ha un felicissimo verso (men bene rifiuto, nelle due ultime redazioni, v. 695): « *est deus his venter, broda lex, ius inde vocatur* », con la glossa marginale: « *quare broda ' ius ' dicitur latine* ».

Libro XIV, la descrizione della cucina di Giove con venti « *doctrinae* » d'arte culinaria:

Doctrina prima cosinandi

Alter formazzi freschi leviterque gratati
 binas accumulat libras, bissemaque secum

(1) Archilocus poeta iambicis suis coëgit Lycambem semet suspendere.

(2) Aenigma.

(3) Contrariatur sententiae Horatii, qui dixit: « Parturient montes, nascetur ridiculus mus ».

ova sbattuta premit, quae vix gallina cacarat,
finarumque duas specierum praeparat onzas,
post haec zaffrani mediam lardique recentis
mensurat libram, largus capit ista cadinus.
Inde duos coctos extra caldare capones
eligit et polpas divellit ab ossibus omnes,
ossa governantur sed carnes optime pistat
cum petresemolo, vel menta, vel mazurana,
donec cum variis pistatio morbida rebus
devenit, atque color diversus contrahit unum.
Ossa dein recipit, quae macco volvit in ipso,
cumque radicella porci facit arte tomaclas,
quas aliquantillum cum lardo frixat aprino.
Inde bianchezzam legit ovi (Mantua chiaram
hanc vocat) atque crocum, species, sugumque naranci.
Omnia cum brodio facit ista bulire caponum,
e quibus et capiunt et fundunt ossa saporem,
quae mox ad tavolam mittuntur supra taëros
et delicatas facit hoc brottamine suppas.

Doctrina secunda

Alter semicoques sguatarus capit octo polastros,
quos dismembratos pingui bene frixat in uncto,
ast ubi cum zuccar, speciebus, aquave rosata
et modico agresti spolverizaverat illos,
tres masinatarum libras piat avolanarum,
gingiberis mediam et zuccar quibus addidit onzam.
Ista parum buliunt modico sociante botiro,
pollastrosque fovet secum de more guacetti,
qui quoque sic possunt condiri corpore sodo.

Doctrina tertia

Alter odoriferas pistillo smazzolat herbas,
formazzumque simul frescum misturat et ova,
pistumenque facit dulcem iungendo canellam,
lacteque manduleo coitum distemperat istum,
trans pellem deinceps implet carnemque polastros,
qui calida lixantur aqua buliente lavezo,
ipsa finatantum pistumina dura fiantur,

postque boimentum speto ficcantur acuto
et iuxta brasas lardo sguazzante coquuntur.

Doctrina quarta

Alter cervellas ubi coxit honeste vedelli
separat ovorum de chiaris rossola tota,
quae cum pignolis passaue incorporat uva,
postea stamegnam facit haec transire per unam,
inque pignatellam grasso brottamine plenam
lixat abelassium, ne vadant cuncta brodetto.
Si cupis hanc epulam dulcem, dat zuccara secum,
si garbam, garbae succum distillat agrestis.

Doctrina quinta

Alter arostitum fegatum cum radicella
de speto ducit simul ac in frusta minuzzat,
inque lavezettum cum zuccar aquaque rosarum
atque naranzorum musto speciisque guacettat.

Doctrina sexta

Alter adhuc lixat vel sex vel octo polastros,
inque duos quartos per mezum dividit omnes,
quos teggetta coquit sleguati comoda lardi,
post haec acetosum vinum, tollitque marinas
uvas, agrestum et gialdum grassedine brodum,
atque remordacem sgussat spartitque cipollam,
boienta consumit aqua, totamque disasprat,
quam simul et reliquas res in mortaria pistat.
Mox frixat iunctis speciis pluraque galanga,
sic et acetoso modicum venit esca brodetto.

Doctrina septima

Sed pistinacas alter brovat, inde farinat
ac oleo frixat, sed aqua mox dextriter atque
concoquit agresto, spetiis et gingere iunctis.

Doctrina octava

Alter crispinos, grassum brottamen, et herbas
summit odoriferas, lixat, passatque per unam
stamegnam, redditque foco, quibus addit et ovos

optime sbattutos et agresti granula crudi,
 uviculam passam, zaffranum, ginger acutum.

Doctrina nona

Alter lixatos trat de caldare capones,
 quos parat in terrae lato cum ventre piattum,
 fundit aquam roseam, mox zuccar abunde tridatum,
 desuper imponit caricum brasamine testum,
 ista cosinandi pulcherrima foggia capones.

Doctrina decima

Alter poma capit, discorticat intus et extra,
 mollit aqua rammique scolat cum vase forati,
 quae mox ut brodio rossis quoque mescolat ovi,
 cumque bonis speciis fit digna manestra Milano.

Doctrina undecima

Alter lampredas toltas de fonte comasco
 frixat, et inde capit mollamen panis adusti,
 manduleasque nuces moscatas, ac avelanas,
 gingiber et longum peverum, fortesque garoflos,
 passiculas uvas, zaffranum, denique paulum
 de gardamomo, cinamomum sive canellam,
 omnia cum blanco masinans distemprat aceto,
 lampredasque super prius igne boita respergit.

Doctrina duodecima

Alter smenuzzat ravas in mille bocones,
 inde boire facit, passatque foramina rammi,
 pistat et in bronzum lixat cum lacte recenti,
 ova sbatuta quibus zaffranum zuccar et altras
 adiungit speties, per quas bona quaeque fiuntur.

Doctrina tertiadecima

Alter caprettum crudum taiando minutum,
 desuper agrestum guazzat, lardumque, canellam,
 pastellumque facit, quem postquam coxerit ova
 cum brodio vel aqua rosea sbattuta superdat.

Doctrina quartadecima

Alter cervinam carnem coquit, inde strinatum cum crusta panem in forti demergit aceto, post haec formazzi gratat instar quinque cepollas, smenuzzat carnem, lardo quam rostit in albo, figatumque suum coctum cum pane moiato mescolat et masinat, nec non distemperat aceto; mel addit, spetiesque bonas, traditque boiendum, hancve zelatiam caldam frigescere lassat.

Doctrina quintadecima

Alter gambaricum mira facit arte saporem, gambara disgussat, quibus ante cavaverat ova, pistat aquam, stillans colat inde, capitque bonherbam rossolaque ovorum, panis mollamen, et ista conterit, agresto quae mollit, aquaque pusilla. Post haec acetosat fortis speciebus et ova quae prius abstulerat guacettum ficcat in ipsum.

Doctrina sextadecima

Alter mandulibus flores immiscet aneti, gingiber atque nuces muscatas, zuccar et ista pistillo masinat, nec acetum spargere cessat, supra castronis carnes haec optima broda est.

Doctrina decimaseptima

Alter at anguillas vel tencas maxime grassas lixat et expolpat, quas in mortaria smiccat cum petresemolo, datilis, uvaque marina, dulcibus et speciis, oleo, tortamque per illos condit, nulla quibus carnem mangiare voluntas.

Doctrina decimoctava

Alter quin etiam fungos in frusta minutos frixat aqua et lardo fresco, quos inde cavatos e pignatello formazzum miscet et ova, zaffranum, species, quibus optima torta creatur.

Doctrina decimanona

Alter acerbas marrascas absque medullis
 pistatas passat stamegnam, caseus et lac
 additur, ova, bonae species cum zuccare fino,
 tettaque smiccatur iuvenis bene coctae vitellae,
 non sparagnat aquam roseam frescumque botirum,
 torta fit, ovorum chiarae sint crusta dabassum,
 at super effundit pignolos atque canellam.

Doctrina ultima de nectare

Sed quid ego longis pario fastidia verbis?
 Illic divinum facitur solummodo nectar.
 Multi bugiardi dicunt hoc esse bevandam,
 id nego, sed cibus est quo morti surgere possent,
 Gambonique coco, sguataro qui praesidet omni,
 hoc datur officium componere nectaris escam.
 Gambo caponazzos largos in tergore, gialdos,
 accipit et porci panzam prius optime coctam,
 ginger et integrum, species, frescumque casettum,
 mox petresemolum, mentam, calidosque garoflos,
 postea dismembrat medicoctos ante capones,
 frixat et inspergit species, capit inde nosettas
 manduleas, quas non tellus sed fecit olympus,
 his quoque frixat, aquam modicam, iungendo polastros.
 Dumque id fervet apus, medias quas diximus ante
 assummit species, his salvia, mentaque iuncta est.
 Pistumem fabricat, tortellos inde refrictos
 inter delecum, quem pezza tenella scolarat,
 spolvificatque super speties dulces et acerbas,
 post haec exossat datiles, et gingere volvit,
 cumque sminuzzato cinamomo, cumque garoflis,
 inde locat speties, rafiolos, ipsaque cocta
 frusta caponorum, datiles, uvamque marinam,
 pignolos mundos, in unam cuncta padellam,
 fecerat in fundo crustam, mediam quoque iungit,
 quas super apponit praedictas quasque facendas,
 mox aliam crustam super addit zuccare plenam,
 torret abelassium testi scaldante coperto,
 atque frequenter aquis bagnatur crusta rosatis.
 Dicitur hoc nectar, satis est narrasse coquinam.

Libro XX, l'enumerazione de' musicisti famosi (cfr. *Studi folenghiani*, p. 146):

O ventura bonis felicia secla diebus,
 florida monstrabit cum musica sacra Leonis
 sub spe pontificis quantum sit grata Tonanti.
 Nascere phoebei decus, o Iosquine, senatus,
 nascere qui primos in hac arte merebis honores.
 O felix Bido, Carpentras, Silvaque, Broier,
 vosque Leoninae cantorum squadra capellae,
 Iosquini quoniam cantus frifolabitis illos,
 quos Deus auscultans coelum monstrabit apertum.
 Missa super voces musarum, lassaque far mi,
 missa super sextum, Fortunam, missaque musquae,
 missaque de Domina, sine nomine, duxque Ferarae.
 Partibus in senis cantabitur illa Beata,
 huc me sidereo, se conge, Preter, et illud
 compositum Miserere duca rogitante Ferarae.
 Nascere phoebeae laus ergo prima cohortis,
 o Iosquine, Deo gratissime, nascere mundo
 compositure diu, quem clamet musica patrem.
 Magnus adorabit tua tunc vestigia Brumel,
 Iannus Motonus, Petrus de Robore, Festa
 Constans, Iosquinus qui saepe putabitur esse,
 tuque pater Franchine novas componere normas
 incipe et antiquas remove squallore sepultas.

Lib. XXII, l'interrogatorio di Baldo e compagni dinanzi a Culfora (cfr. lib. XXIV, v. 144 sgg.):

Culphora contremuit corpus tam grande Fracassi.
 Interpellat eum: qui sit, quo sanguine natus.
 Fracassus secum rodens in corde cathenam
 respondit curvans laccam sermone trementi:
 — Nomine Sturlonus dicor, sum natus ab uno
 nomine Burdacho nato de stirpe gigantum,
 qui schazzare Iovem voluerunt de paradiso. —
 Culphora plus tremuit talem sentendo parolam.
 Postea fatezzas Baldi vultumque galantum
 mirabat, latosque humeros, strictumque fiancum.

Cui brancata quasi sub rete Cupidinis inquit:
 — Tu quoque qui sensum te prodis habere superbum
 da prolem nomenque tuum genus atque tuorum. —
 Baldus respondet: — Calicuttus nomine dicor,
 natus adulterio monachae fratrisque Stopini.
 Me conceperunt gesiae devote sub ara,
 postea Plutoni de me fecere sigillum.
 Sum devotus ei, donavi corpus et almam.
 Ergo meum regem dominumque catare procazzo,
 me mare, me tellus, quanto magis astra refudant.
 Si non esse dei potero, volo, sumque diabli. —
 Has desperati stupuit regina parolas.
 Mox qui sint alii semper magis aspra dimandat.

Cingar ait: — Postquam scire optas, o alta Maestas⁽¹⁾,
 qui sumus et qualis nostra est generatio, dicam.
 Sum scarpacinus, scio repezzare zavattas.
 Sed quia disfaciunt dates, tavoleria, cartae,
 ac reliqui ludi poveros, mea cuncta zugavi:
 martellum, gucchias, lisnam, sparamenta, didalum,
 formas et secchiam, spaghetti quoque fila, tacones,
 post haec ammissi ludendo sponte cerebrum.
 Quapropter stygias eo desperatus ad oras.

Falchettus

At me sub muc lech fecit Garaminga Ribagam
 nec bra convaluit, nec bru, nec zonzia moschae,
 hoc aenigma cupis dissolvere? funde stranudum.

Hircanus

Sum cui tres charites coelo demisit ab alto
 Iuppiter, ut redeat mea patria candida, quae nunc
 nigra fuit, turpis, Cifautti squallida morbo⁽²⁾.

Hippol

Sum qui squarzo lupos cum dentibus, inque menestram
 illorum carnes comedo non absque cuchiaro.

(1) Maestas, surripit « i » causa galantariae.

(2) Declarationem horum carminum cras dicam.

Liro

Est mihi leno domi pater, est in vista noverca,
est uxor meretrix, bastardus filius unus.

Vinmazzus

Qui sim scit coelum, quid ero scit filius Heli,
qui cum furcinula trat carnes extra lavezzum.

Boccalus

Qui sis scit coelum? quid eris scit filius Heli?
deh cancar veniat robbantibus extra lavezzum.
Nuper ego vestras, o Culfora magna, coquinas
intraram furtim invitatus odore camini.
Dumque ego semilatens stabam post limina portae,
ecce virum (magis imo bovem volo dicere) grassum,
inspicio lecti sub cavezzale latenter
condere testonem coctum cum pelle vedelli.
Postea gustigolis boccalum implere busecchis,
namque suum studium nihil est nisi pacchia, brotamen.

Culphora

Numquid es ille latro quem feci nuper asellum?
Eya cito, famuli, solitas incendite flammas, *ecc.*

Lib. xxv, le fazioni d' Italia enumerate oscuramente da Aletto, nel congresso delle furie infernali, come effetto del contrasto tra guelfi e ghibellini:

His tanta Italiae divisi regna superbae,
his magnas urbes, medias, parvasque prophano,
his castelluzzos, villas, paiaeque casottos,
his toties semet Millanus sanguine foedat,
his Codros lingit, Neutisque Papia rebellat,
his formaiatur sub iure Placentia Ringhi,
his niveos asmat catanacula Parma Briossos,
his Regium brillat, frullat, spellatque Booton,
his rugulat blesos Modenae sapientia Pandros,
his me pinguificat grassis Bologna Coandris,
his tenet armigeros sub adrantibus Imola fullos,
his male consentit iocunda Faventia Scochis,

his male Furlivium Candraghis obtumet uncis,
 his Cesena riat proprios, hilaratque Leones,
 his fumentatur Vandris Ravenna bioncis,
 his raro possum Venetam schancare Leaenam,
 his Patavos (nec me distollit Blusa) relinquo,
 his saltat, guzzat, sed non Vincentia fambrit,
 his Verona tunes, spleumas, ac ore gliassis,
 his gragnit, sed non piscombrat Brixia Mellam,
 his Bergamaschis praesunt Baricondia surdis,
 his quondam Manto fuerat vicina Cremonae,
 his tamen heu! cur non seducta est Mantua nobis?
 his tamen heu! cur non potui violare Cipadam?

Lib. xxv, l'enumerazione finale de' poeti contemporanei:

Sunt quoque (nescio qui sana sine mente poëtae)
 qui partiales patriae propriique tyranni
 complevere libros follis, verisque bosiiis.

Sed quales habeant poenas audite, poëtae,
 ut quoque vos tantas schivetis fingere frappas.
 Sunt ibi diaboli numero tres mille vel ultra,
 iugiter officium facientes herbolatorum.

Quaeque suo proprio subiecta est alma diablo,
 qui dum complet opus stat altam supra cadregam.
 Undique dant gridos, veluti gridare solemus
 quum dentem nobis guastum barberius extrat,
 nam cum lancettis, uncinis atque tenais
 quisque cavat dentes nunquamque cavare rafinat.
 Quotidie quantas vates fecere bosias,
 quotidie tantos opus est ammittere dentes.

Sed quo plus streppant illos, plus illico nascunt.
 Inter eos igitur Cingar cognoverat unum,
 nomine Durantum; qui dum cecinisse Leandram
 se iactat doctis sbeffatur ubique poëtis.

Ardimentum habuit, quamvis magrissime cantet,
 magnanimo Orlando praeponere gesta Rinaldi.
 Perque gulam mentit, quod sic scripsisse sbaiaffat
 Turpinum, nec opus Turpini viderat unquam.
 Composuit quondam (quem nolo dicere librum,
 sed scartafazzum) nomen ponendo Leandram,

cui dignum fecit noster Serraffus honorem,
 namque sigillatus caera fuit ille culina.
 Heu quales streppos misero dabat ipse diavol.
 Sgretolare suas audiebas longe ganassas.
 Cingar compatiens fecit restare diablum,
 Durantumque rogat: quare sic absque rasone
 Orlandum biasmat, nimium laudando Rinaldum.
 Ille sed avulsis pro dentibus, oreque balbo
 respondet: — Quia iam pacueunt futa ialdi — (1).
 Sic ergo quicumque volunt praeferre Rinaldum
 Orlando dicam: quod amant hi furta Rinaldi.
 Namque procul dubio fortissimus ille senator
 romanus, Bravaeque comes Orlandus et armis
 et sensu et meritis superasset mille Rinaldos.
 Non tamen alta quidem condemno facta Rinaldi.
 Ast veri auctores Orlandum praeposuerunt,
 ac in venturo praeponent tempore vates,
 maxime Boiardus, dictusque Maria Matheus,
 plus sentimento, facili quam carmine, dives.
 Surget Alovisus tuscus, Franciscus et Orbus,
 magnus Ariostus, laus, gloria, palma Ferrariae,
 tempore mancus erit Petrarca, carmine sed non.
 Inveterata nocet laus nobis saepe modernis.
 Mons quoque Carmellus Baptistae versibus altis
 iam boat, atque novum Manto fecisse Maronem
 gaudet, nec primo praefert tamen illa Maroni,
 namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis.
 Splendet in altiloquo Pontanus carmine, stellas
 dum canit et septem quos ambit signifer orbes,
 dum monet agricolam quo purget tempore citros,
 non tamen aequatur vati quem protulit Andes,
 namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis.
 Exiet arcadicus per sdruzzola metra libellus
 Nazzari, quo prata, greges, armenta capellas,
 pastoresque canet, silvas, magalia, nimphas.
 Christeidan post haec cantabit dignus Homeri
 laudibus, at cedit vati quem protulit Andes,

(1) Responsio Duranti balbutientis. Sic enim dicere voluit: — Quoniam placuerunt furta Rinaldi.

namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis.
 Tu quoque magniloqui sublime poëma Marulli
 non eris aequandum vati quem protulit Andes.
 Edidit Armeniden nec qui sub veste cuculli (1),
 nec Zacharias, nec multi denique vates
 aequivalent nostro vati quem protulit Andes,
 namque vetusta nocet laus nobis saepe modernis.
 Materies Asolana gravis veniet quoque Bembi,
 metra Thibaldaei, Seraphini, Cornaque Zani,
 Modena Pamphilico de Saxo multa cavabit
 quos tamen esse pares Danthi, lepidoque Petrarchae
 secla negant, nam sola datur laus magna vetustis.

Nec Merlinus ego, laus, gloria, fama Cipadae
 quamvis fautrices habui Tognamque Gosamque,
 quamvis implevi totum macaronibus orbem,
 quamvis promerui Baldi cantare bataias,
 non tamen altiloquis Tippi Caroloque futuris
 par ero, nec dignus sibi descalfare stivallos.
 Non tamen hanc zuccam potui schifare decentem,
 in qua me tantos opus est nunc perdere dentes,
 quantos Roma viros nunc obtinet inclita sanctos,
 relligiosorum mores quot habentur honesti,
 quotve forum iusta doctores lege gubernant,
 quot divas habitat matronas integra Pallas,
 denique quot sanctae gentes urbesque Romagnae
 aut Lombardiae, Toscanae aut totius orbis.

(1) Raphael.

IV

LESSICO

N.B. Questo Lessico è basato sui dizionari: mantovano dell'Arrivabene e del Cherubini, bresciano del Melchiori e del Rosa, bergamasco del Tiraboschi, milanese del Cherubini, padovano-veneziano del Patriarchi, parmigiano del Peschieri, veneziano del Boerio; sugli studi del D'Arco, del Cian e del Salvioni intorno al dialetto mantovano; sul glossario del Terranza: ma soprattutto sulle note marginali della Toscolana, che costituiscono l'interpretazione autentica dell'autore ne' casi più dubbi.

Queste glosse ho testualmente riferite nel loro bizzarro latino, e il lettore le riconoscerà facilmente fra quelle che io do in italiano. Desideroso che il Folengo non presenti difficoltà alla lettura, ho abbondato nel lessico, inserendo non solo tutte le voci dialettali, ma anche quelle locuzioni di squisita latinità che potrebbero render necessaria la consultazione di un vocabolario a chi non sia fresco di studi classici.

abaccus — ábaco
abarrare — barare, ingannare, tradire
abdita (per) — per luoghi nascosti
abelasium — a bell'aglio
abotinare — far bottino
abrasare — farsi di bragia
abrasatus — rovente
abscentus — assente
acasam (esse) — star attento, star in cervello
acascare — succedere
accallare — trovare
icconzus (male) — malconcio
acoiare — « idem est quod osello, abarro, atrapolare »
iddasium — adagio
idunca — dunque
ifogare — infuocare
igabbare e aggabbare — gabbare
igaso — asinaio, mulattiere
iggerare — accumulare
iggriffare — acciuffare
ighiazzare — agghiacciare
igiadiatum — « dicimus qui ninio dolore plorare nequit »
ignusdeos (facere) — « est retro aspicere, sicut Agnus dei depingitur »

agresta — sugo d'uva acerba
agrezare — molestare, spingere
aguaitus — agguato, insidia
aiada — agliata: aglio e prezzemolo trituri insieme per condire vivande
aieronus — airone, uccello acquatico
aium — aglio
albi — « est vas sordidissimum in quo porcelli saginantur », truogolo
Alcorano — Corano di Maometto
alebarderus — alabardiere
allatus — portato
alorzam (ire) — andar a orza, a male
Alovisus tuscus — il Pulci
alozare — alloggiare
alphatar — « argentum vivum »
alpherus — alfiere
allandem — « denique »
altanus — alto
altoriare — aiutare
altorium — aiuto
aludel — storta d'alchimista
amachiare — « latere in machione », nascondersi in una selva
ambassata — ambasciata
amblantem — ambiatura [« franco-

- siter* » ha l'annotazione marginale della T.].
- ambracanium* — ambracane
- an an* — « familiariter pronuntiatur quando aliquem ex improvviso cernimus amicum »
- andagando* — « saepe eundo »
- anedrottus* — anitrino
- anelari* — scappare
- anelus* — finocchio
- angonaia* — inguinaglia, v. *cacasanguis*
- an ha ay men* — « Zucconus, grammaticus hebreus, haec verba plenissime interpretavit »
- anna* (ἄνα) — greco, ciascuna: termine usato ancor oggi, quando parecchi medicamenti entrano nella stessa dose
- antrattum* — di botto: oppure, ma « raro invenitur, significat pariter »
- aposta* — « ad tuum comandum, aliter significat sponte; unde Gudianus: Pyramus et Tisbe se se scanavit aposta »
- apostare* — poggiare
- appizzare* — accendere
- aprinus* (*lardus*) — grasso di cinghiale
- acquanampha* — acqua nanfa o di fior d'aranci
- aqua scaldata* — lacrime
- aquatus* — adacquato
- Arae*. — dicevansi nell'antico linguaggio latino quegli isolotti che sono nelle vicinanze della costa d'Africa
- arancare* — « trottare, properare; spadam e gladio arancare », sguainarla
- arascare* — espettorare
- arcare* — inarcare
- archibuseria* — il complesso degli archibugieri
- archibusum* — archibugio
- arena* — « postribulum »
- arengus* — lizza o campo chiuso per giostre
- arentum* — vicino, « prope »
- arisgare* — osare: « arisgat pro audet. Sic Homerus: Adversis nunquam rebus arisgat Ulisses »
- arisgum* — « periculum »
- arista* — spiga
- arizzare capillos* — rizzare (i capelli)
- Arlotti (ponte)* — Ponte Arlotto tuttora esistente a Mantova
- armus* — braccio
- arogna* — rognia
- arzones* — arcioni
- asbaccum* — « abundanter et superflue »
- Ascensa* — la Madonna Assunta
- ascortus* — accorto
- asnus* — asino
- asogare* — « est cum auxilio soghae callare » (v. *soga*)
- aspergine* — aspersorio
- asperti* — « rustice », per esperti
- asinaster* — « cavalcans asinum »
- asprezare* — esser irto, aspro
- assare* — friggere
- assentare* — sedersi
- assolvestus* — assolto
- assomiare* — somigliare
- atalach* — « idest sal »
- aleso* — « pro attento »
- atezare* — atteggiare
- atezatrix (gens)* — saltimbanca, chi fa giochi di destrezza o di forza
- altrigare* — fermarsi
- avancius* — avanzato, « superfluus »
- avantare* — esaltare, vantare
- avantezatus* — avvantaggiato, migliorato
- avolana* — avellana, nocciola
- avolium* — « pro ebore positum » avorio

y ay — « arabicum, est vox quae fit ad expellendos milvos »

zalum — acciaio

zaffare — (v. *zaffare*)

achettae (signores) — signori che comandano a bacchetta

achioccare — il sonar della campana; « pro castronare aliquando ponimus »

achioccus — battaglia

achiocheries — sciocchezza

aciocchus — sciocco

adam (stare ad) — « ociositer », indugiare

adare — indugiare neghittosi

adilus — « est penna villani, sicut remus est penna navaroli »

aga — otre

agaium — bagaglio

aganaius — (v. *patarinus*)

agarottus — « et dovina sunt nummi viles »

agarus — mezzo baiocco bolognese

agassa — bagascia

agatella — uomo leggero

agatellare — far giochi di prestigio

agalinnus — moneta veneta, « genus nummi vilissimi »

agordus — « ut ait Quintilianus, est illa tumultuizatio quae fit giostrando »; ed anche il luogo dove si armeggiava e giostrava

aiaffare — (v. *sbaiaffare*)

aiana — baggianata

aiare — abbaiare, sbraitare

aila — balia

aiulare — portare

alanza — bilancia

alanzare — bilanciare

aletta — pallottola

alordimentus — intontimento

alotta — palla

balottatio — votazione, squittinio

baltegaro — (v. *transballigare*)

baltresca — bertesca, impalcatura

balzus — « et balzamen est equi salutus »

banderalus — portastendardo

bandisonis — imbandigione

barba — zio, « cium »

barbachieppus — barbacheppo, uomo dappoco e ridicolo

barbaiare — abbarbagliare

barbassorus — barbassoro

barbazannus — barbagianni

barbazza — barbaccia

barberus — barbiere

barbottare — borbottare

barbozzus — mento

barca — « vox quam gondolantes per Venetiam proferunt causa se vitandi »

Bardella — « est apud Padum » (villaggio in quel di S. Benedetto-Po)

baricoli e baricocoli — testicoli

Bariletta — Gabriele da Barletta, celebre predicatore

barillus — dicevasi « barile » una moneta, detta poi « giulio », che si pagava per ogni barile di vino introdotto in città

barisellus — bargello: « inter cavalorum et barisellum nihil distare magister Cornacchia dixit, tamen Fasanellus contradicit »

baronia Francae — mal francese

barozzus — biroccio, carro

barrilla — barile

barro e baro — « paladinus, guerrierus, heros, barro, idem a Quintiliano reputantur »

Bartola — Bartolo da Sassoferrato

barza — nave (dall'inglese « barge »)

basalicoium — « herba de qua gignitur scorpio », basilico

basare — baciare

- basarottus* — baciozzo
basecchia — basilico (pianta odorosa)
basia — vasi di legno su cui si mon-
 dano riso, legumi (tafferia)
basiliscus — bombardata di grossa por-
 tata
basiolus — conca, catino, piatto
 grande concavo
bassare — abbassare
bastardus — nel senso di scaltro:
 « non quod esset bastardus Cin-
 gar, sed quia bastardi sunt ma-
 iori ex parte accorti »
bataia — il corpo centrale destinato
 a sostenere il maggior urto della
 mischia
bataium — battaglia (v. *batoclum*)
batoclum — « pro batoculo, instru-
 mentum ferreum quo percutiun-
 tur fores »
bautus — « genus elmi »
bavatus e *baviger* — « gerens ba-
 vam », che ha la bocca bavosa
 per rabbia
bavèrus — bavarese
bebeum — « vox ovina »
becarus — beccaio
becca — « est banda doctorum,
 quam ferunt in humeris »
beccazzus — cornutaccio
beccum (in) — « in praesentiam »
beccus — montone
becherus — bicchiere
begallus — baco da seta
Berghem — Bergamo
bertezare — beffare
berlinus — bigio
bertuzza — scimmia
besazza — bisaccia
beverare — abbeverare
beverazzum — mancia
bezzus — denaro
bianoreus — mantovano (da Bia-
 nore, fondatore della città)
- biassare* — biascicare, masticare,
 mordere
biava — biada
bibones — beoni
bibum — bevanda
bighignolus — « est illud rostrum
 per quod lambiccantur herbae »
bigolus — « est umbilicus »
bigunzus — bigoncio
bilzare — (v. *sbilzare*) sprizzar fuo-
 ri con violenza
bindamen — benda
biolca — « mantuanice; tornitura ro-
 magnice, pious bressanice, moza
 ferariace »: bubulca, misura li-
 neare dei terreni, mq. 3138.60
biolcus — bifolco
birlo — « intelligentia » « mentem
 cavare de birlo », tirar giù di
 senno
biscurare — « oblivisci »
bisellus — « genus leguminis quem
 graeci vocant roveiam vel ro-
 vionem », piselli
bisettus — bigello, panno grossola-
 no villanesco
bissa — biscia
bissolus — vasetto
bissonis — biscione
bistones — traci
blabla, chiz, felchena, gozca — « lin-
 gua calmaca, quae interpretatur:
 vade, nec meum praepedias
 iter »: va', né intralciare il mio
 cammino
blanchezans — biancheggiante
blanchitudo — candidezza
blastemare — bestemmiare
blottus — nudo, semplice
boaxare — rintronare, rimbombare
boazza — sterco di bue
boazzare — insudiciare (applicato
 a' buoi)
boazzus — bove ingrassato, buaccio

- bocalus* — bocale; « non dico bocalos », non dico fandonie
- bocazza* — boccaccia
- boccare* — « quasi bucca sorbere: alii dicunt dentegare »
- bodaravi* — barbabetola
- bodega* — « vas alchimiae »
- boëtia* — (v. *boazza*)
- bofare* — ronfare, soffiare
- boffamen* — soffio
- boffare* — sbuffare
- bofonus* — buffone
- boghae* — ceppi, « genus laquei ferrei, quo pedes incatenantur »
- bognonus* — bubbone, patema d'animo
- boientare* — sboglientare, sparger sopra acqua bollente
- boimentus* — calore
- boire* — bollire
- boilus* — bollito
- bolare* — bollare, battere
- boletta* — « a bulla derivatur boletta quae dupliciter sigillatur »
- bolsare* — tossire
- bolza* — fucile
- bolzoniger* — « gerens bolzones, idest sagittas »
- bombardera* — cannone
- bombasina* — tela bambagina
- bombasum* — « bombicem »
- Bonaquecorsi* — Bonacolsi
- bonavita* — (v. *inchinus*)
- bonazzare* — rabbonire
- borasca* — burrasca
- Boraso* — « Borea »
- bordelliacus* — roba e costumi da postribolo
- borella* — pallottoletta adoperata per un gioco infantile: « ludus borellarum Mantuae reperlus ». Metaforicamente per testa
- borghesanus* — borghigiano
- boriolus* — « colericus »
- boronus* — tappo, turacciolo inferiore delle botti
- borra* — vento furioso
- borrire* — saltare, correre addosso come cane che scova la preda
- borsellae* — ingredienti per il serviziale
- Borsus* — duca di Ferrara
- bosardus* — bugiardo
- boschicolae* — « habitantes boscos »
- bosia* — bugia: « nota quod Cingar non mentitur, sed differt inter bosiam et barreriam »
- botazzus* — barilotto: metaforicamente gobba
- botecchia* — « pro parvo botazzo »
- bolonus* — « metaphorice pro morsu », allusione frizzante
- botrus* — grappolo
- bottilius* — il *bouteillon* francese, briacone
- bolyrum* — burro
- boza* — boccia
- bozzola* — « vas ligneum » misura pel latte
- brachetta* — piccolo braccio
- bragalia* — « magalia, mapalia pluraliter solum reperiuntur », brache
- bragas (trare via)* — « proverbium desperantis est »
- braghessae* — brache
- brancare* — afferrare, capire
- brasa* — bragia
- brasatus* — ardente come bragia
- brasidus* — acceso
- brasilius* — legno di cui si servono i tintori per tingere i panni di rosso
- brasillus* — arginello fatto per impedire il trabocco delle acque nelle piene
- brasola* — braciola: calze brasola, calze aperte o « schiappate »

- braura* — audacia
bravara — braveria, millanteria
braviarium — breviario, storpia-
tura rusticana
bravosus — arrogante. « Proprius
actus giotonis est verbis bravo-
sis gentem convenire, quo cre-
ditum fidei detur »
brazus — braccio
bre, bre — esclamazione albanese:
su, via
Breda medii — Breda di mezzo, con-
trada tuttora esistente a Mantova
brena — briglia: « brena molini »,
paratoia
Brenta — « chaldaice, zerla hebraice,
mastellus arabice, soium latine »
Bressa — Brescia
bressanus — bresciano
bretarolus — (v. *brettarus*)
bretinus — (v. *bertinus*)
bretonare — « Dare bertam est de-
ridere. Bretonare est more bre-
toni tosare, bretoni namque po-
puli sicut etiam francesi cavia-
tas circum tosatas ferunt. Inde
tosare et bretonare pro sbeffare
usurpantur »
bretta — berretta; « *bretta scarlat-
ta* », cappello cardinalizio
brettarus e *bretarolus* — berrettaio
bria — briglia: « brena et bria sunt
rena cavallorum, poetae abutun-
tur habenis »
brigare — ubbriacare
bricola — luogo selvaggio e scosceso
brigada e *brigata* — « nota, ut ait
Servius, quod gens difert a bri-
gata, nam gens intelligitur de
maribus et feminis simul: bri-
gata vero tantum de masculis,
quasi gens bragata, quae portat
bragas. 'A' in 'i' vertitur: testa-
tur etiam Diodorus »
brigatae — persone
brilare — « nimia aviditate cupere »
brindes — brindisi
briossus — briglia grande (dove
il nome dato al notaio imbrog-
lione Briosso)
Brisighelli — soldati romagnoli di
ventura
brocherum — brocciere
brodeccus e *brodicus* — « bressa-
nice, brodicus mantuanice, fedus
latine, malnetus vulgariter »
brodetto — « Ne vadant cuncta bro-
detto, proverbium est », significa
andare a male
brodicus — (v. *brodeccus*)
brodium — brodo
broëttum — brodetto
brofolae — vescichette che si for-
mano sulla pelle per cause mor-
bose
brogna — prugna, busa
brolo — frutteto, pomerio
bronza — bragia
brottalia — brodaglia
brottamen — unto
brovare — bollire, scottare
bruis — brodo
brusamina — « calorem excessivum.
Columella: Ponite frescadas ne
sol brusamine laedat »
brusare — bruciare
brusefactus — cotto (d'amore)
brusor — ardore
bubae — « latine, upupae: avis est »
bubinus — (v. *ubinus*)
bufaliacius — bufalaccio
bufare — sbuffare
bufellus — « idest alapa »
— (*panis*) — pane fine e spugnoso
bugada — bucato
bugaferrum (ad) — « affatim » ab-
bondantemente
bugno — piccolo ma profondo sta-
gno

ir — carpa (pesce)
bassus o *Barbassus* — paesello
 el Mantovano, attiguo alla città
na — « vas vitreum »
are — spingere (v. *sburllare*)
metalla — « pro artelaria po-
 ita sunt »
men aparum — sedere (il buco
 elle api)
re — bucare
a — festuca
cchae — budelle
lum — piccolo buco
ones — bussoni, antico strumen-
 to musicale
m — buco
i — botte
re — « mensura navium »

bus — paiuolo, laveggio
sanguis (commestibile) — « ve-
 oniace, beroldus mantuanice,
 amborgninus bressanice, san-
 uanazzus comuniter »
 « estemmia o malattia) — « angoa-
 aia, giandussa, codesella, sunt
 usticorum blasphemiae »
lettus — cataletto
na — catena
nare — incatenare
nazzus — catenaccio
nus — catino
ega — sedia, cattedra
is — caratello
icimbli — « cavacimbali »
locchius — (v. *cacasanguis* he-
 temmia)
niellis e *caganiellus* — il re-
 le' pulci, così detto dal cane, che
 ricco ospite di pulci
rola — « per timorem provo-
 atur, interdum pro ipso timore
 ccipitur. Unde Avicenna: mor-
 is ab infirmo debet cagarola
 etari »

cagiada — giuncata, latte rappreso
cagnazzus — cagnaccio: « facere ca-
 gnazzum », far il bravaccio
cagnezatus — irritato come cane
cagnones — cannoni
cagola — escremento, detrito
calamare — calamaio, lividura
calathus — canestro
calca — « angusta caterva est »
calcalim — in calca
calcinelli — sorta di nicchio
caleffare — beffare
calzina — calcina
calzus — calcio
cambrossen — ligustro
caminata — « maxima camera, qua
 possit caminari, vel caminata
 quia secundum Vetrivium plu-
 res habet caminos »
camisa — camicia
camora — gamurra, gonna
camozza — « animal velocissi-
 mum »
campanellos audire (di Cingere per-
 cosso) — « non quod audisset,
 verum sonantibus orecchis audi-
 re videbatur »
canalem (per utrumque) — « ante
 et retro »
canaruzzum — « bestiae, iugulum
 hominis », strozza
cancar — « modus loquendi rusti-
 ce hoc vocabulum poscit », can-
 chero!
cancar — cardine
cancrici — cancelli
candelerus — candeliere
canegiare — assalire come cani,
 accanare
canella — bastone (piccola canna);
 matterello
canellus — canna da palude, can-
 neto
caneva — cantina

- canevarus* — canapaio
Canevazzus — « latine, castigalatro macaronice, ex ipso nam fiunt soghetti, quibus ladri castigantur »
canevus — canapo
canones — « instrumenta lignea, quibus filum disvolvitur »
cantarellae — « mantuanice pampognae dicuntur », maggiolini
cantarum — orinale, cãntero
cantiribus (*e scala in c. ire*) — « proverbium cum quis vacillando loquitur et confuse »
cantonem (*dare*) — « vel piantare, metaphorice significat aliquem fastidiosum tergiversando dimittere »
cantonus — « canto, parte, hinc derivat cantonus »
canzantus — cangiante: stoffa che veduta sotto diversi angoli si mostra diversamente colorita
caodesi — capi del Consiglio dei Dieci a Venezia
capelazzi — « mantuanice dicuntur viles et codardi »
capellazzus — bravaccio
capelletti — albanesi assoldati dalla repubblica veneta, militi a cavallo
capella e *capinus* — piccola cappa
capisteria (plur.) — il Terranza spiega: « quod rerum cuiuscumque capiti affigitur », pomello
capitanius — capitano
cappa — conchiglia
cappare — incappare, imbattersi
cappatus (*male*) — malcapitato
capsa — cassa da morto
capuzzare — inciampare, e metaforicamente errare
capuzzus — cappuccio
caracca — grossa nave di lungo corso
carbasa — le vele della nave
carbones — carbonchio
carcassus — « ossamen »
cardineus — cardinalizio
Carellarum claustra — monastero di San Giovanni delle Carrette: Mantova
carellonus — carrettone
careza — « et carezza differunt nam carezza est recoligentia careza est herba »: palustre, carica
carina — nave
carnerum — carniere: *carneri portare*, o *tollere*, scampare darsela a gambe; *trare via carnerum*, darsi disperato
carognare — puzzare come carogna
carolentus — parlato
caroles — « sunt vermes rodentia lignum »
carrarus — caratello, botte lunga e stretta
carrobium — quadrivio, piazzale dinanzi alla chiesa; il F. annota anche: « trivium »
cartellum (*dare*) — mandare la sfida
casalengus — « domesticus »
casazza — casaccia
casellum — « formazzum parvum »
casia — cassia
casoncelli — « tortelli graece, casoncelli latine, rafiol hebraice »
casone — cagione
casotti — « in quibus uruntur stryae »
Castelluzzus — Castellucchio, paese mantovano
castiga — pena
castronare — uccellare, beffare
castronazzus — gocciolone
castrones aequoris — cavalloni del mare
casum (*menazzare*) — minacciar di cadere

izza — casipola

ire — « saepius accipitur pro parere, ut: Uxor mea catavit filium naschium »

rovare

itio — ritrovamento

ivazza — grossa schiera

veria — « pro astutia usurpatur, iam, teste Plinio, est proprietas barreriae »

rinae — quattrini: « catrinus pianontense dixit »

are — questuare, accattare

lata — cavolata, zuppa di cavoli

afossator — cavafossi

agnum — « sporta », « corba » secondo la Toscolana: meglio, ca- nestro

alerus — (v. *barisellus*): questi era il custode delle carceri

allaster — a cavallo

are de pane — « est proverbium usitatum pro erripere vitam alicui »

ecchia — caviglia

ecchius — cavicchio, piuolo

edagna — ciglione de' campi

ei — capelli

ester, cavestrellus — biricchino « contra Vallam, qui ponit inter giotonem, ribaldum et cavestrum nil differre »

ezzus — « genus mensurae, constans, ut penso, tribus ex cubitis »

pro colaro circa gulam ponitur »

iata — capigliatura

za — caccia: nel gioco della palla, il luogo dove il pallone o la palla si ferma

zafrustus — fromba

zare — cacciare

zator — cacciatore

zinus e cichinus — zecchino

cedivit — « parum defuit »

cegnare — ammiccare

celeta — piccola cella

cellatica (recte: Cellatica) — paese bresciano celebre pel suo vino a' tempi del F.

ceratanus — cerretano

cerchilare — frequentativo di cercare

ceresa — ciliegia, botta, percossa

Ceresi (vasa) — il vaso di Cerese presso Mantova

— (*porta*) Porta Cerese: denominazione tuttora esistente a Mantova

cermisione — pazzo

cermisionem (rumpere) — rompersi il capo

cerudellos — « cincinnos », riccioli

cervicosus — testardo

cesendilo — lampadina accesa davanti a immagini sacre

ceserchia — cicerchia

cella — accetta

chetus — « florentine dicitur quietus »

chiaberlare — « chiachiarare, pro nugari »

chiapinus — diavoletto, da chiappino, che acciuffa (anche birro)

chiappa (piatelli) — coccio di piattino

chiappum dare — dar di piglio

Chiari bos — i buoi di Chiari (presso Brescia) erano grassissimi

chiera — « est illa superficies vultus qua laetus aut tristis animus palesatur. Homerus: Monstrat alegrezzam cordis sua chiera galanta »

chiloium — « bergamaschiter pro hic »

chilunga — « bergamaschi dicunt pro ibi »

chinum facere — far inchini

- chioccare* — percuotere, battere; intransitivo, scrosciare
chioccatu (sost.) — l'atto del battere
chioppa — coppia
chiozottu — chioggiotto
chiozza — chiocchia: le gallinelle, le Pleiadi
chitarinus — « habet novem cordas, teste Boëtio, leuttus undecim »
chiucchia — ciuca, asinella
Chiusa — « locus angustus Mintii » (a Governolo)
Chyni (arce) — Rocca di cane
cicigare — « vox cicadae vel cigalae » o anche « stigare canes quia facimus ci ci » o anche « susurrare »
cifilare — « melius quam sibilare vel subiare »
cifo — « scripsit sibilum, quod scribi non potest »
cifoi (pl. di *cifolus*) — zufolo
cighignola — carrucola
cighilinum — un tantino
cignare — ammiccare, far cenno
cimare — toccar la cima, sormontare
cimba — barca
cimeria — cimieri
cimigare — « tommare, fugere, cadere », « cimigavit pro cecidit, unde versus: ad terram satius poterit cimigare stravoltus Iuppiter »
cimigatta — caduta, salto
cimigus — cimice
cimiola — punta
cimossa — orlo
cingialis — cinghiale
cingiatu — cinghiato
Cinosura — Orsa minore
cirella — carrucola
ciroitu — cerusico « medicus nobilior ceroito putatur, tamen scientiam suam mecum premu- tarem minime »
citare — muovere fortemente — « minus est quam loqui », star zitti
citellu — fanciullo
Citta (sancta) — santa Zita, silenzio
civetare — « a civeta, quae bubo vocatur, derivat; nam civetta volgit caput frequenter, hinc civetare volgere »
civolla — cipolla
classis — flotta
clozza — chiocchia
co — capo
coa — « mantuanice, a cauda »
coattu — il covo in cui si acquatta la lepre
coazza — « dicimus caudam et per acressationem caudazzam, et co- dazzam et coazzam »
cocochia — zucca
coconu — turacciolo: « cocamen et cocaius et coconu » e anche « coclen! »
coda — « et cauda diferunt: vide Solinum »
codaium — « caput allii » (aglio)
codega — cotica
codegonu — coticone, dappoco; « qui libenter codegas mangiat, ut etiam lasagnonus qui libenter mangiat lasagnas, macaronu qui comedit macarones: vide plenius Aulum Gellium, *De nominibus derivatoriis* »
Codegora — Codigoro, in quel di Ferrara
codesella — malanno (v. *cacasanguis*)
coëllum — qualcosa, covelle
cogus — cuoco
Coionis (Bartholomeus) — Bartolomeo Colleoni

- colegare (se)* — coricarsi
colegatus — sdraiato, coricato
colengum — collo
colici (dolores) — dolori intestinali
Colicuttum — Calicut
coliquintida — amarezza, acerbità d'animo
colletum — «genus vestimenti militaris»
colmegna — comignolo
colpizare — frequentativo di colpire
colus — conocchia
Comasna (porta) — Comasina
combiatus — commiato
comenzare — cominciare
comenzus — cominciato
compadrus — compare
compagneros — «spagnolice, compagnos lombardice, lanz todeschiter»
compagniter — da buon compagno
compedes — ceppi
concite — con impeto
conseiare — consigliare
conseium — consiglio
consitus — piantato
contrarus — contrario
conzalavezi — «qui nisi lombardice possunt intelligere»: castraporci, conciaastoviglie
conzare — conciare
conzus — acconciato
copellatum — testa pelata
cophinum — cesta, forziere
coracina — corazzina
coradella — coratella
coralus e corralus — corallo
corammus — cuoio
coredorus — corridore
coreria — scorreria
coreza — correggia (cintura) e peto
corlare — (v. *scorlare*)
cornalis — corniolo
cornare — far le corna (al marito)
cornellus — strumento a foggia di coppetta per cavar sangue
cornisia — cornici
corollus — abito di lutto
corozzare e corrozzari — corruciarsi
corporalis — pannicello di lino su cui, dicendo messa, il prete posa l'ostia consacrata
corserus — «destrerus, palafrenus sunt cavalli nobiliores»
corsus — vino di Corsica
cortezare — corteggiare
cortivum — cortile
cosidura — cucitura: *saldare cosiduras*, bastonare di santa ragione
cosina e cosinatorium — «coquina et culina»
cosinus — «zenzala»; *cosinum dicere*, il ronzio della zanzara
cosivil — cosse, da un cervellotico verbo cosire o cosere, cuocere
cossalia — cosciali, armatura e difesa delle coscie
costare — accostarsi
costionare — questionare
costiones — questioni
cotala — fiaba: è pure adoperata per sostituire una parola che al momento non si ricorda
cotorus — facile a cucinarsi: applicato a busse, vale busse salate; «*coloris — maturis*» annota pure la Toscolana
coverlare — coprire
cozzonus — «domitor equorum»
crappa — cranio
cravas — «zenovese, capras latine»
credenza — «credittum, vel caparram quamvis aliquantisper differant»; *credenzam facere*, dar malleveria

- cressulus* — cresciuto
cretus — cresciuto
crevatus — (di vecchio) acciaccoso, decrepito; (di carne) screpolata
crevellare — cribrare, mulinare
crevellum — crivello
crica — cricca (gioco)
cridae — gride, bandi
cridor — gridio
crispinus — pianta erbacea da mangiarsi in insalata
cristatus — che porta cimiero
cristeria — clistere
crocodillus — cocodrillo
crodare — « pro cascare ut: Poma ex arbore crodant, ait Lucretius »
crollum — « est ingens et subita commotio, inde crollare pro squassare. Tiphis: Hinc scapate viri, nam campanilia crollant »
crossarum signum — segno della croce
crosetta — crocetta; *far crocette*: digiunare, far penitenza
crumena — borsa
cubba — vòlta, cupola
cuchinus — il *coquin* francese
cadere — foggiare (armi)
cugnata — cognata
cugola — palla grossa di legno
culada — caduta fatta battendo il sedere
culter cultri — coltello
cursi Madonne — andare in corso dicevasi, dal popolo rozzo, delle streghe e de' maliardi i quali credevasi facessero di notte le loro corse ai conciliaboli diabolici
curlattus — cavallo dalla coda e le orecchie mozze, cortaldo
cusire — cucire
cusinus — cugino
cutica — cute del capo
dabenilas — probità
dacattum — « sapienter: alii dicunt dacattum more Catonis sapientis »: anche tener da conto
daccium, daccia — dazio
daciarus — daziere
daga — « genus spadae, quam pegerari portare solent »
damalina — di mattino
damisellus — donzello, giovinetto
damnasium — « damnum, sicut panis et panada »
daneros — « rustici dicunt » per denari
dapossa — poscia, « deinceps »
dasennum — « veraciter »
dates — dadi
datilus — dattero
debottum — di botto ed anche da qui a poco
dedretum — di dietro
Defecerunt — così s'intitolava anche e più comunemente un manuale del vescovo sant'Antonino: *Confessorum refugium*
delecum — strutto, grasso liquefatto
deleguare e *deslegare* — liquefarsi, intenerire, stemperare
delitere — nascondersi
denantior — più innanzi
de netto — « adverbium est, significans absumatim et affatim »
dentare — guastare un'arma con l'uso
dentegare — « terenum, melius quam oppetere »; addentare, mordere
denteus — dentato
derdanus, derderus — « bergamascis ponitur pro ultimo: hinc derderior, derdanior »
desasium — disagio
descalzare — scalzare
desconcius — incommodo

- sdentatus* — sdentato
sertare — rovinare
sesettum — diciassette
sfantare — scomparire
sina — diecina
slazzare — slacciare
sligare — slegare
stranius — strano
stringare — slacciare
sviare — frastornare
et tous (biens plaine) — capoverso di canzone francese popolare nel Cinquecento
tribus — specie di pillole così dette perché de tribus magistris
agredi — diagrydium sulphuratum, drastico energico
aquirono — diaquilonne, cerotto per posteme
avoi — démoni
dalum — ditale
dellis (ire in) — andar sulla punta de' piedi
dellus — diterello
dini — « parvi digiti »
nam — « bergamaschi dicunt satis »
scalcinata — scalcinata
scolare — liquefarsi
scolor — di diversi colori
scopare — frustare, scopare
scorsa — rincorsa
scossare — scuotere, scacciare scotendo
sdocto — diciotto: « butare sdoctum est de aliquo periculo difficulter evadere »
sfangare — nettare dal fango
sfantare (se) — scomparire
sfrenare — togliere i freni
sgardinare — sveller da' cardini
smanicare — togliere il manico
snemolare — « sine nembolo manere », dilombari
dispaiare — toglier la paglia al grano
dispartare (se) — partirsi
dispregum — dispregio
dispresiare — disprezzare
disquistellare, disquistilare — « distemperare, dispaginare »
distiticare — « liquidare »
distorchiare e distorthiare — districare, disviluppare
disvulare — partorire
doana — dogana
dobare — addobbare
dobatus — addobbato, fornito
dolatus — levigato, polito
dolentare — dolersi
dolzor e dolzura — dolcezza
dotzus — dolce
domenticare — dimenticare
Dominum nostrum (per) — così bello, come nulla fosse
dongella — donzella
doniare — « vaghezare » « mirando voluptari »
donolina — donnola
dopiona — doppioni (moneta d'oro)
dormentatus — addormentato
dosenti — duecento
doto dotonis — « etiam oto otonis, sed melius doto », d'ottone
doverum — « debitum », il giusto prezzo
dovina — moneta vile (v. *bagarotlus*)
dovinare — spiegare, interpretare
dozisa — divisa
dragantes — gomma di una pianta detta tragacante
dragma — dramma, l'ottava parte dell'oncia
dretum — dietro
drovare — « inquit Servius est dissimulando operari »; adoperare
drussus — ruvido, calloso

- dulcigulus* — dolce alla gola
dunare — adunare
Dung altre mer... (*D'ung altre amer*) — capoverso di canzone francese popolare nel Cinquecento
dyapenter — intervallo di quinta
- echisonis* — « resonantibus echo »
echydna — idra
eechat — « bombat et eechat idem sunt, nam resonatio est quae dicitur echo, hinc eecho, eechas »
Eous — Apollo (dal nome d'uno dei suoi cavalli)
eunichizare — castrare
examen apum — sciame d'api
exerere — tirar fuori
extrius — più infuori
- facendae* — « iura pertinent procuratoribus, facendae piadezantibus »
fachinum — pugnale
facier — « fieri »
fada — fata, e rospo
fadatus — fatato
fadiga — fatica
fadigare — faticare
faldonis — armatura a scaglia che difendeva le reni
faloium — falò
famatus — affamato
fameia — famiglia
fameius — domestico, servo
fammis — fame
fanfugola — inezia
fantinus — bambino
fasanus — fagiano
fasella — piccola face
fasolus — fagiuolo
fassa — fascia
fassum — fascio
fazza — faccia
- fededium (in)* — affedidio
feltricus — piccolo gabbano di feltro
femina, femna, fomna — « mulier femina, quasi mulier mala »
fenocchium — « fraudem, hinc infenocchiare pro aggabare »
fercula — vivande
feridazzae — brutte ferite
fersae — morbillo
fessulus — un po' stanco
festucus — pagliuzza
fevra e freva — « reginice pro febre »
fezza — feccia
fia — « venetianiter pro filia »
fibiare — affibbiare
ficare se ibi — incaponirsi
ficas ostendere — « ficatribus digitis pro contemptu antiqui fingebant: vide Plutarcum »: far le fiche
figatus — fegato
figus — fico
filatus — affilato
filistocchae — filastrocche
filozzum — « vadunt rustici quando reperiunt et alloquuntur suas morosas »
filzare — infilzare
finare — affinare e anche cessare
fnatantum — « donec », fintanto che
fiolare — figliare, partorire
fiozza — figlioccia
Fira — Fiera, quartiere di Mantova tuttora esistente
fiadonus — paste dolci tirate in falde, ridotte a forma di ravioli e piene di dolciumi
fiamengus — fiammingo
flegma — umore collerico, bilioso
flep, chelp, cocozina, boaster — « sta, sta, praedator viarum »
focile — piccolo strumento d'acciaio

- col quale si batteva la pietra fo-
caia per trarne scintille e dar
fuoco all'esca
- fodrati oculi de carne salata* —
« proverbium quum quis ocu-
los rubeos habet propter iram »
- fogare* — soffocare
- fogatus* — infuocato
- foiada* — « est picolinior lasagna »
- foiadas vela faciunt* — « prover-
bium Scaramellae, quando in-
certus et instabilis ventus gon-
fiat velum »
- folenga* — folaga
- folla* — fola
- follare* — « calcare », pigiare l'uva
- follatur* — « colliditur »
- fomna* — (v. *femina*), voce rusticana
- fonzus* — « macaronice, fungus la-
tine »
- foppae* — buche sepolcrali, pozzi ne-
ri, anche rughe: « inter busum
et foppam differentiam, vide Au-
lum gellium »
- foracchiare* — « plus quam forare »
- forcada* — colpo di forca
- forcia* — forza
- forcinus* — spago *sforsin* chiamasi
in mantovano lo spago rinfor-
zato, o funicella con cui si fa
girare la trottola
- forciria* — forzieri
- forfesina* — bacherozzolo di coda
biforcuta a guisa di forbice
- formentum* — frumento
- formigare* — andar cercando con
industria di formica
- Forselament (Forseulement)* — ca-
povero d'una canzone francese
popolare nel Cinquecento
- fortescere* — saper di forte
- fosina* — fucina
- fradellus* — fratello
- fraina* — freni
- françois* — mal francese
- franguellus* — fringuello
- franzosus* — mal francese
- frapare* — listare
- frapalus* — lacero
- frappae* — « zanze, baiane, nugae a
Macrobio idem reputantur »
- fratazzus* — frataccio
- fratones* — grandi siepi
- freghezare* — rasentare
- frendens* — digrignante i denti
- freneticus* — frenetico
- frequentare* — ripetere spesso una
determinata azione espressa dal
sostantivo che segue
- frescada* — copertura di frasche,
pergola, frascato
- fretare* — affrettarsi
- frezzositas* — fretta
- frezzosus* — frettoloso
- frifolare* — trillare, « velocitate di-
gitorum et linguae sonare »
- frifolus* — trillante, canoro
- frisonus* — cavallo di Frisia
- frisorus* — padella per friggere
- frisus* — fregio architettonico
- fritaia* — frittata
- frixare* — friggere
- frizere* — friggere, « vox padellae »
- frizza* — freccia
- frondari* — diventar fronzuto
- frustare* — sciupare, logorare
- fugazza* — focaccia
- fumana* — nebbia
- fumentosus* — affumicato
- fumus albus* — « non reperitur al-
bus fumus, nisi argentum vi-
vum »
- fundaiia* — fondo di botte
- fundellum* — fondello
- furfa* — forfora dei capelli
- fusara* — reggifusi: specie di trian-
golo su cui le donne infilzano i
fusi; il F. l'adopera nel senso
di baie, sciocchezze

- fuscatio* — oscurità
fusta — piccola nave veloce
fustum — « pro trunco, nam proprie fustum est lignum qui sustinet pavaionem »
- gabanus* — « est vestis rusticana »
gabia — il marinaio di guardia sulla gabbia o coffa
gabiazzus — scemo
gabiottus — serrata di tavole
Gada — « Agathen »
gaiarda — nome di ballo
Gainus — Gano di Maganza, traditore
gaioffa — bisaccia fratesca
gaioffazzus — gaglioffaccio
galabronus — calabrone
galana — testuggine
galanga — radice di sapore aromatico, con qualche mordacità ed amarezza: i ciarlatani la spacciano per guarire la carie dei denti
galantare — illeggiadrire
galcazza — grossa nave a remi
Galenus — metaforicamente per medicina
galla — « est fructus illicis multum levis »
galonem (voltare) — mutar discorso
galonus — fianco, coscia
galoppus — « est cursus qui saltis fitur »
galosus — detto a vecchi ingalluzziti
galozza — scarpa a soles di legno
galla — « maxilla »
gallones — orecchioni (malattia)
galzopare — giocare a piè zoppo, saltando cioè con un solo piede, mentre l'altro rimane sospeso
gambar — « latine, cancer graece, graim teutonice »
- gambarola* — gambetto
gamulti — gammautte, lo stesso che gamma: detto così dal primo grado di essa: ut (do)
ganassa — ganascia
ganassicula — guancetta
garavella — caravella, nave
garboius — « est quaedam confusio vocum discrepantium, unde Cicero: Nec parvus inter senatores garboius inolevit »
garbum — moda, foggia di vestire
garbus — « acerbus »
garillus — « enuclea maculantia manus », gheriglio di noci fresche
garlatonus — accrescitivo di *garlettus*
garlettus — garretto: « qui fugit monstrat garlettos, idest calcagnos »
garofol — garofano « pro vulnere, quasi per contrarium, positum est, verbi gratia si aliquando etcetera »
Garolda — piccolo paese mantovano
garratola — carrubba, ludibrio (in senso figurato)
gasones — zolle, « glebas solidatas »
galamorta — « indeclinatur, simulatio est vel malitiosa fictio »
gathiare — avviluppare
gattae cavallerius — « ludus gattae, quam si quis vel capite vel et caetera interficit, cavallerius gattae appellatur »
gattam (piliare) — prender la gatta: « carpere gattam, contrastare, proverbium est »
gavardina — antica veste da camera
gavinelli — « sunt aves quae piscibus vescuntur »

gazeae — « picae que humaniter canere studentes dicunt puta, porca, vaccato. »
gazanus — gocciolone, barbagianni
gazolus — glauco
Geber — « auctor alchimiae praecipuus »
gensdarma — « compositum est », gente d'arme
gesa e gesia — chiesa
ghebbus — rigagnolo, piccolo canale che porta acqua alla laguna
gheda — grembo: « illa sinuatio quae fit cum aliquid in gremiale suscipere volumus »
ghelfice — alla guelfa, da buon guelfo, da partigiano scaltro
ghiazza — ghiaccio
ghisellus — « fraudulentus et barro »
Ghisi — Chigi
giadiatus — agghiadato
gialdedo — giallezza
gialdus — giallo
gianda — ghianda
giandussa — glandola (v. *cacasanguis*)
gianetta — lancia corta
giaronus — ciottolo, « est lapis solidus et ritundus »
giavarina — chiaverina: sorte d'arme in asta, lunga e sottile, da lanciare con la mano
giazza — ghiaccio
Ginebra — Ginevra
ginger — zenzero
Ginus — Hyginus, celebre astrologo
giocola — girandola, banderuola
giotonia — ribalderia
giotonus — ribaldo (v. *bravosus*)
giovenaster — giovinastro
giuparellus — farsetto
giuppo — giubbone
glomerus — gomitollo

gnaolare — miagolare
gnacara — ciancia
gnacara (plurale) — nacchere
gnarus — pratico, conscio
gnatones — sornioni: Gnato è astuto personaggio in una commedia di Terenzio
gnecca — stizzosetta, cattivaccia
gnecosam — « omnem rem rustici dicunt »
Gnesina — Agnesina
godius — da Goito (v. *Mentius*)
Godus — Goito
goffus — « idem est quod pugnus »
goiolare — pungere, stimolare (vedi *goiolus*)
goiolus — « est stimulus bubulci »
golla — gota
Gonella — il celebre buffone Gonella
gorga — canna della gola
gorgada — un gran sorso (di vino)
gorgula — « gulula »
gorzarinum — gorgierina, armatura che difendeva il collo
gosa — gozzuta
gosus — « latine, gavozzus graece, et est quaedam inflatio carnis nervosae circa collum, nunquam in pedibus accidunt »
Governolis chiusa — la chiusa di Governolo, presso cui il Mincio sfocia in Po
gozzare — gocciolare
gradare — aggradare
gradire — far cosa grata ad alcuno
gramegna — gramigna
gramezza — tristezza
gramire — rammaricarsi
grana — tessuto di color rosso
granara — « idest scopa »
granazzum — frumentone pei polli
grancis — granchio
Granestor — forse da « grani estor », mangiagrano

- granfiger* — munito di granfie, di artiglio
- granfus* — crampo, « contractio nervi, qui saepe fit natando »
- grappa* — testa
- graspa* — « est racemus iam exilatus » vinaccia
- grassa* — grasso: *in grassa ponere*, ingrassare un bue, un porco, ecc.
- grataculi* — le coccole rosse dello spino bianco
- gratare* — grattare, star inoperoso
- gratarola*, *gratula*, *gratucchia* — grattugia
- grghellus* — « graeculus », nome spregiativo de' greci
- gregnapolae* — « vespertiones », pipistrelli
- gregnare* e *grignare* — ridere
- gregus* — vin bianco dolce, fatto con vitigni un tempo venuti di Grecia
- gremiale* — « a gremio dictum et est pezza linea qua utimur in coquina; unde Godianus: Pinguifico semper lardo gremialia pendent »
- gremire* — ghermire: « gremi, brancat »
- grezare* — premere, sollecitare, infastidire
- griffum dare* — dar di piglio
- grignare dentes* — digrignare i denti
- grignus* — riso
- gringa* — cembalo (?), essere in gringoli, in cimberli
- grippus* — brigantino da corsari
- grisa cavalla* — « numerum singularem pro plurali, ut multa musca erat in Aegypto »
- grisantus* — « pedocchius »
- grisy* — grigio: *grisos*, sottintendi capelli o anche pidocchi
- grizzatus* — aggrezzato, con la pelle cioè grezza per effetto del freddo, d'un sentimento di vergogna, paura ecc.
- gropellus* — uva piccola nera di acini fitti
- gropera* — groppa
- gropolosus* — nodoso
- groppare* — raggruppare, raccogliere
- groppatus* — annodato, chiuso
- groppus* — gruppo
- grossedo* — grevezza, ottusità
- grosserus* — grossolano
- grossellus* — moneta veneziana di quattro soldi
- grossus* — moneta, 1/24 del ducato
- grostas reportare* — ricevere rabuffi o percosse
- guacellus* — guazzetto
- guanza* — guancia
- guanzalis* — quella parte dell'elmo che difende la guancia
- guanzata* — schiaffo
- guarda* — guardia
- guardia campi* — « piccatus est guardia camporum, quia nunquam discedit »
- guarentare* — garantire
- guassare* — versare, spruzzare
- gucchiapirolus* — spillo che serviva da fermaglio
- gucchiare* — far calzette, maglie, berrette
- gucchiarolus* — agoraio, o anche legnetto che usano aver a fianco le donne per sostegno dei ferri nel lavoro delle calzette
- guindalus* — arcolai
- gumerus* — « est vomer »
- gussa* — buccia, guscio
- gussus* — guscio
- heminare* — minare
- herbolatus* — venditore di erbe medicinali, dentista

ciare — inneggiare, cantare
monus — « Lucretius ait: miserum mandebat hominem »
norior — più onorando
ormaium — ormai
orettina — orettina
osthya — Ostiglia

com iacom (facere) — si dice delle gambe o piedi che si piegano per la stanchezza, per la paura, ecc.
ta — (v. *aiada*)
sones — Giason del Maino
sa — hiera, nome di un antidoto misterioso
z — i fianchi
cebrae — allettamenti
isus — affranto
boazzanter — sudiciamente
boldire — render animosi, spronare con ardite parole
brazzare — mettere al braccio
briagare — ubbriacare
briagus — ubbriaco
volas — Giovanni da Imola, giurista
pazzus — impaccio
pazzatus — impacciato
pegolatus — impeciato
pes — voce arcaica per *impetus*
pressa — in furia
nia (in o per) — nel vuoto
ragare — « parum curare, unde Socrate dicitur: Morti nemo tam gaiarditer incagavit quam Socrates »; e altrove: « incagare et petezare pro nil curare »
castellatus — si dice del piè del cavallo mal conformato in guisa da zoppicare
castratus — castrato
tercum — intorno
chinus — « reverentia latine, in-

chinus grece, cortesia caldee, bona vita hebraice, bombracton diabolice »
indusiare — indugiare
infassatus — fasciato, in fasce
inficatus — conficcato
infreddatus — freddato, ucciso
infucatus — imbellettato
ingarboiari — « valde misceri »
ingiocare — « a giova derivat, quae genus est uncini »
ingordisia — « aviditas nimia »
ingramitus — dolente
ingurare — augurare, desiderare
innaspere — « circum iactare »
inscontrus — scontro, urto di due persone
insemmam — insieme: *insemmam piare*, raccogliere insieme
insognare — sognare
insognum — sogno
inspedare — metter allo spiedo, inschidionare
integrus e intregus — intiero
intenerare — intenerire
intertagliatus — traforato
intorchiare — « mescolat vel miscetur »
intramen — ingresso
intravaaiatus — lavorato
invedriatus — smaltato di vernice: *faccia invedriata*, faccia di bronzo
invergognosus — svergognato
invernatus — svernato
invia (per) — luogo impervio
invidare — sfidare al gioco
invitabilis — inevitabile
inzappellare se — impigliarsi, impastoiarsi
ispienare — dilucidare
iurare diablos — evocare i demoni
iustare — aggiustare, equiparare
iutare — aiutare
iulentus — aitante, robusto

- Labruzzum* — Abruzzo
lacca — « est posterior pars zenocchi quae plicatur »
ladiniter — facilmente
ladinus — « bergamasche, facilis latine dicitur »
lamma — « pro lamina », lama (di spada)
lanchi (*ad corpus*) — imprecazione derivante dal mantovano: *ch'at gnes al lantcoer*, che ti venga l'anticuore, possa tu cader morto. « Laintcur morbus est »
lancus — malanno
langor — languore
lanza — lancia
Lanzani (*fera*) — fiera di Lanciano
lanzare — lanciare
lanzata — colpo di lancia
lanzonus — grossa lancia
lanzum — « todeschi vocant compagnum, sed nos saltum, hinc lanzare dardum pro iaculari »
lappare — « proprium est canis cum bibit »
laqueamina — agguati
largare — protendere
lasena — « mantuanice, siea bresanice », ascella
lassare — lasciare
lassivus — lascivo
lassulus — un po' stanco
lassum — guinzaglio
latesini — animelle
latonum — latta grossa
lauratus — laureato
laultus — liuto
lavacchiare — insudiciare
lavacchium — melma
lavezzus — laveggio, vaso di terra per cuocer vivande
lazzum — laccio, capestro
leanza — alleanza, amicizia, patti
lecarda — ghiottona
lecardia — ghiottoneria
ledammare — concimare
ledammus — letame, concime
legrezzas (*septem*) — « pro allegrezas, quas pitocchi canunt causa guadagnandi. Has didicerat Cingar causa abarandi, nam sub pretextu vel relligiosi vel pauperis fiunt barrieriae »
lemosina sancta (*esse*) — esser buone lane
lentare — allentare
Leonae (*porta*) — Porta Leona: tuttora n'è vivo il nome a Mantova
leporattus e *leporella* — leprotto
lergna — ernia
lesca — esca
letra — lettera
lettira e *lettiria* — lettiera
leuca — lega (misura itineraria)
leuttus — liuto (v. *chilarrinus*)
levare — lievitare
levasusum facere — levarsi, rialzarsi
lezerus — leggero
libare — sgravare, esonerare
libraea — « quid differant divesa et librea, vide Solinum »
librazzus — libro
ligare — legare
ligazzus — legaccio
lilili blirum — « est vox pivae »
limaga — lumaca
lintea ragni — ragnateli
linze — lince
lisna — lesina
lissus — « levigatus », liscio
livrerum — levriere
locchus — allocco
lodrium — specie di rete per uccelli
logare — collocare
loginus — alloggio
lonardistae — abitanti del quartiere di San Leonardo, tuttora esistente a Mantova

longones — assai lunghi
longum (*ad*) — lunghesso
lorellum — piccolo imbuto
losenga e losinga — lusinga
lovagna — « turba luporum; canaia, turba canum; porcinaia, turba porcorum »
lovertisius — luppolo: « fabula lovertisii reperitur in *Metamorphosion* Scaramellae »
Loysus — Luigi Pulci autore del *Morgante*
Luscar — anagramma di *Carlus*: certamente Carlo quinto
luscina — usignolo
lusentare — illuminare
luserta — lucertola
lusimentum — (v. *lusor*)
lusor — lume
luzzus — luccio
lympirides — lucciole
lypitop — onomatopea del suono del tamburo

macagnus — « grece, barbellus latine, et est sputum vischiosum »
macaronus — (v. *codegonus*)
maccatus — ammaccato
macchiare (*se*) — nascondersi in una macchia
maccus — « est pulmentum ex semola et botiro contra hydropim, teste Hippocrate »; e altrove annota: « macco, pistumine, pulmentario »
Maceræ (*pons*) — Ponte della Masera, delle immondizie
macomettanus — maomettano
Macorbi — Macrobio
maderus — magliuolo
maëstrare — ammaestrare, insegnare
magagna — « est macula ligni vel cuiuscumque rei peccatio; accipitur etiam pro dolo »

magattellare — (v. *bagattellare*)
magonus — accoramento
Magundat — « qui postea dictus est Anastasius »
maia — maglia
maimones (*gallus*) — gatto maimone
mailinare — « agere matinadas »
maium — maggio, albero di maggio
Malamocchi portum — « metaphoricè ponit Malamocchi portum, quasi reputans mortis periculum evitare non posse »
malgarus e malgherus — « et casarus sunt magistri vaccarum et stampatores povinarum »
malnettare — imbrattare
malus — albero della nave
malvasus — malvagio
mamotrettus — è il *mammotrectus* o *mammothreptus* che il Ducange spiega « *aviae alumnus, a nutrice educatus* »? Dal passo fo-lenghiano parrebbe piuttosto una scimmia; se pure non sta forse per *marmolettus*
manacordum — manico, strumento musicale in forma di spinetta
manarinus — piccola accetta
manegare — fare il manico
manestra — minestra
mangiaguerra — sorta di vino caro ai soldati, specialmente tedeschi
Mangiavacca — in quel di Ferrara
manicae — manette
manigiare — maneggiare
mansitare — restare
manzola — giovenca, « iuvencula »
marangones — falegnami
maranazzus — brutto marrano (ingiuria)

- maranus* — « navis », barca da carico
- marassare* — spaventare
- marassus* — gocciolone, vile, poltrone; e anche vipera
- maraveia* e *maravilia* — meraviglia
- marazzus* — ronca
- marcellus* — moneta d'argento
- marchescus* — veneziano
- marchetti* — « genera nummorum venetum »
- marellus* — « parvum mare »; e anche acquerello, vinello
- mariconda* — zuppa fatta con pane grattugiato, uova e formaggio
- marezare* — « idest ruminare »
- marisellus* — marettina
- maroëlla* — emorroide
- maronem* — « fallum, errorem »
— *facere* — commettere uno sproposito
- marones* — testicoli
- martellum habere* — aver dispetto, gelosia
- martinulus* — martinello, strumento con che si caricavano le grandi balestre
- maruffus* — citrullo
- marzam* — il marcio
- marzoccus* — « grossolanus dicitur; at sunt qui dicunt marzocum idest florentinum, qui florentini suum leonem vocant marzocum; si sic est, ergo florentinum grossolanum »
- marzus* — marcio
- mascherpae* — « recottae »
- maschii* — « experti, pro tempore »; « homines maschi, homines sapientes »
- maserare* — macerare
- masinare* — macinare
- masonem* — « monasterium », casa
- massam* — molto
- massara* — massaia, la Perpetua de' preti
- massaricia* — masserizia
- massella* e *massilla* — mascella
- mastellus* — « arabice, soium latine », tinozza
- masticare* — « per metaphoram sepenumero ponimus pro diligenter considerare, unde Salustius: Omnia fantasticabiliter masticanda sunt »
- matarellus* — canzone a ballo
- matazzus* — mattacchione
- matellum (formaium)* — formaggio da contadini (*matel*, bresciano, significa rusticano)
- matinata* — mattinata, « cantilena quae mane fiebat antiquitus amatis »
- matlescere* — insanire
- mattezza* — follia
- maturlus* — scioccone strambo, pazzarellone
- mazalichus* — maggengo, maggese (fieno segato in maggio)
- mazurana* — maggiorana, pianta aromatica
- mazzacrocca* — canzone a ballo
- mazzare* — ammazzare
- mazzadas cechi* — botte da orbo
- mazzuccus* — agg. imbecille; sost. mal di testa
- mearus* — miglio
- medaia* — medaglia
- medda* — zia
- medeccus* — medico, storpiatura contadinesca
- medegare* — medicare
- medemus* — medesimo
- medesina* — medicina
- medius* — il Folengo suole aggiungerlo a sostantivi e aggettivi col significato di « semi » (*medius-mortus*, semivivo, *media-sora*, mezza monaca, ecc.)

meio — miglio (pianta)
melanaza — malannaggia
melegazzus — « harundo meleghae », stelo del granturco
Membrottus — Nembrotto
menada (fava) — fava mestata
menazza — minaccia
menazzare — minacciare
menola — pesce argentino, sfirena
Mentius — Mincio. « Est quaestio quare habitantes Godium dicantur menchiones. Salvanellus hanc solvit, dicens quod menchiones non deberent dici, at mintiones, a Mintio flumine suo »
mentozzus — grosso mento
mentus — cinto
menuzzus — minuzzolo
menzonare — far menzione, ricordare, nominare
Menzus — Mincio
merda — « stercus hominis, cuius derivata quaere in *Catholicon* ». « Nota quod poëta hoc vocabulo non utitur nisi in personam Zambelli, qui rustice loquitur »
merla (passavit Padum) — modo proverbiale analogo a quello tedesco sulla cicogna, che porta i neonati
Merlinus — « iste Merlinus est presens poëta et auctor huius voluminis ». « Merlinus in adolescentia sua macaronicus »
mermorìa — « villanice pro memoria »
merscalcus — maniscalco
merscaltica (ars) — mascalcia
Merzaria — Mercerie di Venezia
mescadizzi — cuoio concio in allume per far palle da gioco, staffili: *loreus* o *lorus mescadizzi*, correggia di cuoio
Meschinus — sottinteso Guerino

messedanza — miscuglio
messerus — messere, podestà
mestralus — usciere, cursore (il « ministerialis » degli Statuti mantovani)
Mesue — celebre medico arabo
metallicius — fatto di metallo
mezarola — misura da vino di due barili
mezenos — pacche di porco, pezzi di lardo bislungi, che si traggono dal dorso del maiale bipartito
miarus — migliaio
micida — « pro homicida »
migola e migolina — briciola
minutus — scemato, svigorito
mioramenti — grosse anguille di Comacchio
miorus — migliore
misa farinae — mada
missaltibus — Che cosa saranno gli « *occhis missaltibus* » di cui era pieno l'« *urzum* » rubato da Cingar a' frati (IV, 117)? — chiederà il lettore. Rettifico anzitutto: deve leggersi *occhis*; e intendere perciò una bella provvista di ocche salate che i frati buongustai conservavano nella dispensa. La voce « *misalta* » esiste ancora in italiano
mistatem — amicizia
misterum facere — far mestieri
mistura — mischia
mitas miladis — metà
mius — miglio
mò — « particula conveniens eloquio rusticano »
nocare — « nasum est purgare, dicimus etiam nocare lucernam, idest forfice obmuncare, unde Strabo: Monemus studiosos ad vistam conservandam stopinum lucernae frequenter nocare »

- moccus* — moccolo
mocchellus — mocolino di candela
mocenighi — moneta veneziana
mocinus — moccichino, fazzoletto
moëra — moglie
moia — « non declinatur, est quicquid bagnat »; *in moiam*, in molle, nell'acqua
moiatu (*pane*) — pan molle
moiolus — bicchiere
molares — grandi sassi
molesina — tenerella, benigna; in alcuni casi « molesinos humiles intellige »
mollamen — mollica
molzinare — « molliter ungere »
nomaria — rappresentazione
mona — scimmia, bertuccia
monesi — « pro monachi villanice »
montanus — montante: colpo di spada, tirato di sotto in su
Monzoiam — « Monjoje », grido di guerra francese
moraiae — morse pei cavalli: strumento con cui si stringe loro il labbro superiore perché stiano fermi
Moraiga — Morea
moram (*ad*) — alla mora, gioco
morbezzare — « a morbietà descendit, pro luxuriare »; ruzzare, gallozzare
morco — « est muffa nasi »
morena — emorroide
morfa — smorfia
moria — « est contagium carnis quo moritur animal »
morosus — amoroso
morsellata — pinocchiata
mortarus — mortaio
morzare — spegnere
moschinus — « si moschinus habeat nasum, inter academicos longa fuit disputatio »
moscones — « Carpitur hic poeta posuisse tavanos et moschones divisim, cum idem sint: respondeo quod non, quia, teste Alchemach, *De orto Hesperidum*, moscones sunt minores tavanis et habitant in Lombardiae partibus »
mostazzonis — ceffone
mostazzus — mostaccio
moteggiare — far motto, accennare
mottellicola — frate della Motella (paese attiguo a Mantova)
movesta — mossa
movestus — mosso, sconnesso
mucchiachias — « morosas spagnolice »: è voce illirica
mudanda — mutanda
mufolentus — amuffito
muganzae — geloni
mulacchia — cornacchia bigia
mulazzus — mulaccio
multifacendas — molt'altre cose
multifores — con molti fori
muluc — anagramma di *culum*
muraiare — ostruire
musaroles — « sunt ex stropis contextae, quibus ora bovum mangiare inhihentur, unde Columella: Stroppiferas vaccis musarolas portat arator »
muschifur — rubamosche
mussare — parlar sotto voce
mussattus — zanzara
mustibibax — bevi mosto
mustolentus — ammostato
muzzare — « scappare vel fugere »
myrmioleones — formiche alate
myrnuca — formica che sta nella noce
myrpraedo — « qui formicarum praedam facit », annota il Terzanza

nandi — gerundio di *nare*
naranci — aranci
nare — nuotare, navigare
narisa — narice
nasare — annusare
naspare — muovere le zampe di-
 nanzi
nassulus — nato
nausare — aver a nausea
navarolus — navicellaio, marinaio
navone — rapa lunga e sottile, « ge-
 nus rapae »
necessari — esser costretto
nedrottus — anitrotto
Nefissa — santa Nafissa (allusione
 oscena)
negare — annegare
negottam — « quasi neque guttam
 intellige »
negunus — nessuno
nemboi — lombi
nemigus — nemico
nesplum (plur. *nespoi*), — nespola,
 busa
nellare (*paesum*) — « est fugere »
nellezare — forbire
nevolae — « de farina et croco com-
 positae », ostie
nezza — nipote
nibijs — nibbio
nidor — odore dei cibi
nierus — uovo che si lascia per se-
 gno nel nido delle galline
ninari — esser cullato
nivolus — nuvolo
noctua — civetta
nodare — nuotare
nodarus — notaio (scherzosamente
 detto anche dei galeotti alla ca-
 tena)
nogara — noce
nomanza — nominanza
nonanta — novanta
Norma — Sacra scrittura

nosella — nocella, quella parte che
 collega i due bracci d'un ordigno
novella — « substantivaliter dicta,
 significat rem et imbassiatam »
nummi — danari, adoperato per ge-
 nitali
obniti — resistere, ricalcitrare
ocarum paradisus — detto anche
 paradiso degli ebrei
oedipodenscis — di Edipo
ofella — offella, « genus pulmenti
 Mediolani repertum »
oldire — « audire »
ongia — unghia
ongiata — unghiata
ongiones — unghioni
ongiulus — onghiuto
onizzus — ontano
onza — oncia
onziola — diminutivo di oncia
opilatus — oppilato, chiuso
optalamius — vedi *scondificus*
oque — et o
orbello — orpello
orbescam (*ad*) — « sine luce »
orbisinus — orbetto (attribuito al
 cieco Cupido)
ordellum — « orlum a quo ordel-
 lum, pro plica »
orloius — oriuolo
ortiga — ortica
oselinus — uccellino
osella — uccello femmina
osellare — uccellare, cacciare
osellator — uccellatore, cacciatore
osellazzus — uccellaccio
osellus — uccello. « Quaestio hic non
 parva coorta est an musca sit osel-
 lus. Averrois diffinire non audet »
oybo — « spuzzantis est, aliquando
 est nomen indeclinabile, ut illud:
 nasum defendit ab oybo »
oyde — « quasi oyme Deus »

- pacchia* — « dicitur mangiamentum stomachiter assumptum »
- pacchiarina* — mota, feccia
- pacchiones* — « mandones » mangioni
- pacia* — pazzia
- padimma* — « pro cessa »
- padire* — patire, digerire
- paditus* — patito
- padronus* — « infirmitas » (affezione ipocondrica così chiamata dai contadini: tra cui una consimile malattia nelle donne è detta *madrazza*)
- paffi* — i lardelli della gola, donde paffuto
- pagni* — panni
- pagnoca* — pagnotta, paffuto
- Paiæ lagus* — valle di Paiolo, presso Mantova
- paiarus* — pagliaio
- paiolata* — puerpera
- palearia* — la pelle pendente dal collo dei buoi invecchiati
- pamprare* — (vedi *solvere*)
- pampardæ* — tagliatelle
- pampognæ* — (vedi *cantarellæ*)
- panada* — pan cotto, pappa
- panadam sofare* — « proverbium cum quis sibimet malum facit, statim sofiat ut alevietur dolor »; *far panada*, dicesi da' fanciulli quando il paleo percosso non gira
- panara* — paniero
- panarottus* — piattolone, scarafaggio
- pandemeius* — « genus panis meliacei »
- panescum (cortellum)* — coltello per tagliare il pane
- panizza* — panico
- panza* — pancia
- panzonicam* — « folam »
- paramoscas* — detto per ischerzo di una specie di moschetto
- parangonus* — paragone
- parecchiare* — apparecchiarsi
- parecchium* — apparecchio
- parerum* — parere
- Parisus* — Paride da Ceresara, astrologo; e Parigi città
- parlamen* — discorso
- parolum* — « vas aereum », paiuolo
- paronus* — padron di barca
- parpaionis* — farfallone
- partesana* — lunga asta
- passamina* — passaggio
- passulus* — pasciuto
- palarinus* — « latine, hebreus hebraice, baganai caldee, maranus arabice »
- paternostri* — le pallottoline più grandi della corona del rosario
- Pava (a)* — « Adverbium gridantis, quam vocem proferunt barcaroles, cum versus Paduam navigare volunt »
- pavaionus e pavionus* — tenda, pagiglione
- pavana* — ballo (padovano)
- pecentes* — pezzenti
- pedagnus* — « est trabes attingens de ripa ad ripam fluminis », passatoio, ponticello mobile
- pedana* — « genus morbi, qui venit in pedibus senum », podagra
- pedantrices* — maestre
- pedantum* — « differre a pedagogo Platina negat contra Diomedem »
- pedester* — a piedi
- pedestrare* — andar a piedi
- pedezonto* — a piè pari
- pedrina* — polledro, usato dagli stradiotti
- peduzzi* — peducci
- pegola* — pece
- pegolare* — impeciare

- pegora* — pecora
pegoras — « fluctus » (v. *castrones*)
pelanda — palandrano, zimarra (v. *sguarnazza*)
pellera — pelarina, conseguenza della sifilide
pellibovo — pelle di bue
pellizza e *pelizza* — pelliccia: *facere pellizzas*, far delle pelli (delle gran spanciate a tavola); *officium pellizae gerere*, scaldare
pellizzarus — pellicciaio
pellumen — pelo
Pelucca — « melius villanis convenit, quam caviata, nam caviata citadinis, caesaries regibus et signoris tribuitur »
penazzus — pennacchio
penserum (plurale *pensiria*) — pensiero
pensorosus — pensieroso
pentacula — il pentagono.
peponessa — popone
percitus — furioso
perforzum — sforzo
perfumus — profumo
pergol — pulpito
perna — coscia o piè di porco
pernicones — pernici
perosinus — perugino
persuttum — prosciutto
pertusus — pertugio
pesentus — pesante
pesium — « idest pondus »
pesocchus — pesante
pelenatus — pettinato
peterlenga — coccola rossa del rosaio salvatico
pelezatio — « fit dupliciter, ait Averrois: altera causa bertezandi, altera causa sanitatis; prima ore, secunda et caetera »
petola — imbarazzo, imbroglio
pellus — « est ventositas tundior coeza, testatur Averois »
- petulcus* — cozzante, ruzzante
peverazza — conchiglia marina bivalve
peverata — salsa fatta con brodo, pan grattato, spezie e formaggio
peverum — pepe
pharmapotecha — farmacia
philosef — filosofo
Piamontus — Piemonte
piantare animum — « est ostinati »
piare — pigliare: anche apprendere
piatonada — piattonata
Piatone — scherzosamente per Platone, facendo un bisticcio con piatone, piattola
picaias — « cordiculas, quibus nectebat femoralia »
picare — appiccare
Picatrix — anche il Rabelais rammenta il « reverend père en dyable Picatris, recteur de la faculté dyabologique »
Piccardiam (pergere in) — star per essere impiccato
piccus — appiccato, appeso
picigare — pizzicare
piga — piega, orlo « pro plica. Hoc usque in hodiernum diem servatur: idest revolvere alam mantelli super spallam sinistram »
piegare — piegare, indurre
piegatio — l'atto del piegare
pignocada — confettura di pinocchi e zucchero
pignoli — pinocchi
pigrazzus — poltrone
pilerus — pilastro
pillamen — pelo
pinfen — canchero! « Blasphemia rusticana »
pinza — « summitas, est vox cremonesa »
pioppa — « est arbor quae latine dicitur populus », pioppo

- piotta* — pilota, marinaio
pirlare — girare: « pirlat, girat et rotat, idem »
pirli — trottola, paleo
Pisanella — la *Summa di casi di coscienza* composta da fra Bartolomeo da S. Concordio o da Pisa
pisonare — dare a pigione
pissacara — pisciata
pissamen e pissum — orina
pistinaca — pastinaca, pianta dalla radice carnosa
pistonus — pestello
pistor — fornaio
pistorisius — pistolese, coltello di lama corta e larga
pit pit — « caldeum est et vox quae invitat gallinam ad pitandum, idest beccandum granum, nam piton becus dicitur »
pitanza — pietanza
pizzaguerra — attaccaguerra
pizzocara — pinzochera
placerus — piacere, favore
plaustrum — carro
piazza — piazza
Poazzus — « est alveus vetustus per quem alias Padus fluebat »
poff — sedere (nome dato anche al diavolo)
poiana — uccello di rapina che fa guerra ai pulcini: « poianae, trepidi, viles »
poiesus — pugliese
polarum — pollaio
polcella — pulzella
Polettus — paese del Mantovano
pollronisia — poltroneria
poltronizare — poltrire
polvinus — piuma minuta
polzinus — « bresanice, pullos latine, polesinos mantuanice »
pomgranatus — melograno
pomrancium — arancio
pone — poscia
pontada — « quatuordecim pontadis asinus cantat, Valla quintam decimam iungit »
popoza — pupattola
populazzus — marmaglia
porcida — « pertinens ad porcum, idest foeda »
Porcos — Gian Cristoforo Porco, giureconsulto
portantinus — ambio: quel passo affrettato di cavalli, asini, che non è ancora trotto
posada — adoperata dal F. come equivalente a stagione
pospodo — « gospodo », signori
possada — clausura
possare — riposare, fidarsi
postam currere — correr le poste
postis — stipite
potentus — potente
povina — ricotta
povinatus — cisposo (da *povina*)
pradaria — prateria
pradessum — or ora
praestare — presiedere
pransare — pranzare, mangiare
pratighus — pratico
preciare — apprezzare
precium — prezzo, premio
Predella — quartiere di Mantova tuttora esistente
Pregaius — Pregadi di Venezia
premi — andate a sinistra (v. *stallium*)
praesone — prigionie
pressam (in) — in furia
pressus — pressato, circondato, premuto
Pretianes — dev'essere il prete Ianni
prevenda — prebenda, profenda, cibo
prigolare — pericolare
prigolus — pericolo

- brigosior* — piú pericoloso
brimarus — primo, capo
brocizzare — procacciare
brodere — mostrare
brolecco — prologo (storpiatura contadinesca)
broverbol — proverbio, storpiatura contadinesca
brovistus — deliberato
bruna — brace
bru sta — « vox quae fit cum sistimus somarum, idest asinum vel mullum »
budicinus — pudichetto (in senso ironico: « ironia » trovasi infatti annotato nella Toscolana)
bugnada — « percussio pugni »
Pugia — Puglia « est provincia muschis abundans »
buleccus — pulce
bulichettus — piccola pulce
puncto (habere in) — aver pronto
puntada — puntata
pupio — « est parvus columbus, nomen fictitium, quia velut inquit Ausonius: Cum pupio cantat, consonat ore pi pi »
purare — « pigritare »
purificatorius — pannicello con cui il sacerdote netta il calice
putellus — ragazzo
putriffa e putrifola — fetente
puvialis — piviale
puvidae — pipita
puvonus — fantoccio
buzzor — fetore

quacchius — quatto
quadernum — sedere
quadrellum — « inter matonem et quadrellum differentiam alias dicemus ». « Matones differunt a quadrellis: lege Vitruvium »
quaerositas — l'atto del cercare

quaiiae lombardae — « ut apertius intelligas, stronci »
quaresma — quaresima
quattus — « occultus ac si vellet capere quaiam »
querza — quercia
quistare — acquistare

racentus — frizzante (vino), piccante
rafinare — smettere
rafioli — (vedi *casoncelli*)
rafrontare — affrontare
ragiamen — raglio
ragnifuga — debellator di ragni
ragunare — adunarsi
raines — fiorini del Reno
Ramacina — canzone popolare italiana del Cinquecento
ramazzare — percuotere in furia, all'impazzata
 — « precipitare, unde ramazonus precipitium »
ramezantes — « falsos de ramo supra rientatos »
ramina — « forata, genus vasi »
rammescolare — rimescolare, confondere insieme, girare a caso
rammus — rame
rampare — arrampicarsi
rampatus — arrampicato
rampegare — arrampicare: « rãmpëgat et rampëgat dicitur, media sillaba comuni »
ramponare — guernire di ferro scarpe, zoccoli, per meglio camminare sul ghiaccio
ranabololus — l'embrione nato dall'uovo della rana
ranisonus — echeggiante del graciar delle rane
ranochius — « est ranarum mas »
ranza — « est maior falce »
ranzus — rancio

- rapari* — corrugarsi, aggrinzarsi
rapatus — grinzoso
rappae — rughe, grinze
rasa — acqua ragia
 — « inter fraudem et rasam hic notescit » (nessuna differenza)
rascare — raschiare
raschus — forca da bifolchi, « furcatus fereus est »
rasega — sega
rasonare — ragionare; « rasonare dente, comedere »
rasone — ragione
rasorus — rasoio
raspare — il percuoter che fanno i cavalli il terreno, quasi zappandolo
raspus — unghia aguzza, artiglio
rastellare — raccogliere
rastellera — rastrelliera
rastilium — rastrello
rava — rapa
ravaiosus — rabbioso, fastidioso
ravanellus — « est radix apreciata nobilium dapibus, non est diminutivum ravae, ut Donatus inquit; sed ravulus diceretur, unde Godianus: Mingere vesicam raula sepe facit »
razinus — « racemus » racchio, racimolo
razza — « proprie est equorum, hic pro stirpe ponitur. Unde Godianus poeta: Villani semper perfida razza fuit »
rebruscare se — picchiarsi, spazzolarsi
rebruscari — divenir più brusco
recamare — ricamare
Recanatae o *Racanatae (fera)* — fiera di Recanati
recetare — accogliere, ospitare
recocta — ricotta
recressere — rincrescere
redena — « est corigia freni »
redicella e redesella — quel pannicolo grasso che copre le viscere
redosso — in furia, confusamente
reficere — raggustare
refudare — rifiutare
regallam (facere) — far a gara
reghignare — digrignare
remex — rematore
remolazzi — ramolacci
remordace — pizzicante
remucare — rendere ottuso: « remucatur, obtunditur »
rensi camisa — camicia di tela bianca (così detta da Rens, in Francia)
repetare — calcitrare
repiare — rattenere, riprendere
repossamen — riposo
remossus — remoto
reputare — far calcolo
requistare — racquistare
Resanus — Reggiano
resigna — rassegna militare
restitus — restio
Reverum — Revere, paese mantovano
revidare — controsfidare al gioco
revitum — aumento di scommessa al gioco
revollare sensu — riflettere, meditare
revoltellus — giri obliqui a salti
rezola — viuzza, vicolo
ribaldellus — mariolo
ribombi — rimbombi
ribula — uva dolce friulana che fa un vino spumante generosissimo
ricola — ruchetta (erba)
ricolare — ributtar indietro
rictus — bocca
rididulus — ridente
rigolare — rotolar giù
Rigus e Rigazzus — Enrico

- ringere* — digrignare
risaia — « est risus qui fit cachinando »
risarola — « risus, risa, risaia, risarola »
risigos — « pericula »
rivare — arrivare
riviera — riviera
rivolti — cantina
rizzus — riccio
robare e robbare — rubare
Robertus frater — fra Roberto da Lecce, celebre predicatore
rochettus — cotta di canonici ed alti dignitari ecclesiastici
rodella — rotella, scudo di forma rotonda
rofanus — ruffiano
rognire — nitrire, « hinnire »
romerus — pellegrino
romittus — « pro heremita »
rosada — rugiada
Rosaria (summa) — il Folengo per comodo del verso adoperò *Rosaria* invece di *Rosella*: cioè una summa di casi di coscienza (*Rosella casuum*) composta dal minorita fra Battista da Salò nel sec. XV
rosegare — rodere
Rosina — « est cantilena rusticana »
rossezza — vergogna
rossola — rossi d'uovo
rottus — « est ventositas procedens aut crapula aut ab inflatione milzae quae dicitur mirach »
rotundare — arrotondare
roversare — rovesciare
roverso — alla rovescia
roversum — colpo di traverso
rovida — (vedi *ruidae*)
rubigo — ruggine
ruf-raf (de) — di riffe o di raffe
rufioli — ravioli (v. *casoncelli*)
rugare — « quaerere diligenter », « vestigare », frugare, perquisire
ruginentus — rugginoso
ruidae — spine, pruni, rovi
ruinazzum — rovinio
ruto — immondizia, letame
ruzare — « rugavit impulit, bergamascum est »
sabionus — sabbia, arena
saccus — « est depopulatio urbium quam chaldei vocant saccaman »
sacentus — saccente, dotto
sachozza — saccoccia
sadocchus — significa in parmigiano ebreo
safranus — zafferano
sagatate — « idest sacrificare »: lo si dice del modo particolare che hanno gli ebrei di ammazzare buoi, oche, polli
sagina — grasso
sagra — sorta di pezzo d'artiglieria, come il falcone
saguratus — sciagurato
saiolta — « est locusta, quae pro errore frequenter posita est »
salatta — insalata
Salei — San Leo
salictum — saliceto, luogo pieno di salci
saligata — selciato
salire — assalire
sal liei — « tartarum »
sallarium — salario, stipendio
Saloium — Salò
Samarchi — San Marco
samitarra — scimitarra
samitus — sciamito, drappo di seta
sanglottus — singhiozzo
Sanguileo — re delle mosche, così forte da pungere a sangue i leoni
saorna — zavorra, polvere
saperum — sapere, intelletto

- sarasinus* — saraceno
sardena — sardella
sassinare — assassinare
sassinus — assassino
sausare — scovare, braccheggiare
savonus — sapone
saxum rodere — « more canis, qui non valens offendere hominem rodit petram »
sbaccum — (v. *asbaccum*)
sbadacchiare e *sbadaiare* — sbadigliare
sbadacchiare — porre il bavaglio, imbavagliare
sbaiaffare — sbraitare
sbaiaffus — ciarlone pettegolo
sbalanzare — sbilanciare, sbalottare
sbarainus — gioco di dadi (sbaraglino)
sbaratare — sbaragliare
sbarraiam (*ad*) — allo sbaraglio
sbercia — cispa
sbercifulus e *sbercigerus* — cisposo
sbergus — usbergo
sberlare (*oculos*) — stralunare gli occhi
sberlatus — bieco
sberlucere — risplendere
sberlusentus — rifulgente
sbilzare — « pro valde fluere »
sbindare — toglier la benda
sbisao — bravaccio stolido e vile
sbizerire — sbizzarrire
sbolsare e *sbolsegare* — tossire come un cavallo bolso
sbolzonada — ferita
sboronare — stappare, svelare, sparare: « Tuf taf schioppetti est; bom bom artellariae grossae, unde versus: Schioppettus tuf taf, bom bom colubrina sboronat »
sborrare — « melius quam manifestare »
sbotazzatus — sboccato, sguaiato
sbraiare — sbraitare, urlare
sbraior — urlio
sbravezare — « se iactare »
sbrettare — sberettare, salutare
sbricchettus e *sbriccus* — uomo di vile condizione, sgherro
sbroccare — sbrancare, tagliar via i rami ad una pianta; *sbroccare risum*, scoppiare in una risata
sbroffare — spruzzare, sbruffare
sbroiare — scottare
sburlare — urtare, sospingere; *sburlatus*, « impulsus »
sbusamen — fóro
sbusare — bucare
scagaila — « plus quam timor, nam timor potest esse sine cagarola »
scagarare — « proprie est amalatis »
scaia — « teste Servio, est fragmentum saxorum, cupporum, vel cuiuslibet vasis fragilis »
scaiare — « disquamare pisces gladio »
scalogna — *allium ascalonicum*, una specie di cipolla
scalvare — « idest amputare »; potar (alberi), tagliarne la cima, i rami
scambiettus — « est genus salti sicut capriola, tamen accipitur pro qualibet saltatione »
scamonea — pianta asiatica, il cui succo è adoperato come purgativo potente
scampasoga — scampaforca
scanacorus — disperazione, accoramento, « scanatio cordis »
scanare — « scannamus panzam, iugulamur collum »
scanellus — tamburello per giocare alla palla: « scanus et scanellus quo percutitur balla »
scanfarda — « scarteram, meretricem »

- Scannacavalla* — così chiamato il re de' tafani, perché molestissimo a' cavalli
- scantonare* — evitare, scansare; ed anche snidare
- scapinare* — « fuggere »
- scappinus* — pedule; *netare scapinos*, andarsene
- scapolas (vertere)* — fuggire
- scapuzzare* — (v. *capuzzare*)
- scaravazzus* — scarafaggio
- scarcozzus* — « dicitur qui macer, undique promulgat ossa, ut vecchiaie »
- scardovella* — piccola scardova, pesce d'acqua dolce con molte scaglie
- scarpare* — strappare, infrangere
- scarpacinus* e *scarpazinus* — ciabattino
- scartozzus* — cartoccio
- scattare* — riscattare
- scavedagnare* — fare le cavedagne (v. *cavedagne*)
- scaviata* — capigliatura, crine
- scazzare* — cacciare
- schema-tis* — schema, seme, lignaggio
- scempietas* — scempietta
- schegnire* — « antiqui dicebant necesse est »
- schelentia* — identico, credo, a scheranzia, angina
- schenada* — un colpo ricevuto, cadendo, nella schiena
- schenera* — schiniera
- schiappare* — spaccare, rintonare le orecchie
- schiazzare* — schiacciare
- schiaivina* — veste lunga e rozza, portata da schiavi, pellegrini, romiti
- schifare* — evitare
- schifellus* — barchetta, palischermo
- schifones* — « villanice, calzas urbanice ». « Netare schifones est fugere »
- schinca* — stinco
- schionfare* — gonfiare, ingravidare
- schioappare* — scoppiare
- schiopezare* — scoppiettare
- schirattus* — scoiattolo
- schirazzus* — nave veneziana e levantina
- schillare* — spruzzare, insudiciare, far sterco; « lavacchio schitata, imo foedata »
- schitarinos* — « villanice, chitarinos urbanice »
- schizzare* — schiacciare
- scintinella* — sentinella
- scocesus* — scozzese
- scocia* — zucca, molto matura e pressoché guasta
- scodere* — riscattare
- scollare* — gocciolare, liquefarsi
- scoltare* — ascoltare
- scondere* — nascondere
- sconderola* — nascondiglio
- scondificus* — che rende invisibili, nasconde agli occhi altrui. « Lapis optalamius, invisibilem reddens »
- sconire* — scemare bollendo, svaporare, deperire
- scontrum (per)* — dirimpetto
- scoraicare* — portar via il cuore
- scorcia* — scorza
- scoriada* — sferza
- scortare* — scuotere, crollare
- scorozzatus* — scorrucciato
- scortegare* — scorticare
- scortegatio* — l'atto dello scorticare
- scorzare* — scortecciare, sguainare
- scossare* — scuotere, dibattersi
- scossus* — riscattato, liberato
- scosus* — nascosto
- scollus* — « est debitum tavernae,

- metaphorice pro quolibet debito positus »
- solumare* — costumare
- scovare* — scopare, frustare
- scovertare e scovertere* — scoprire
- scovinus* — piccola scopa
- scragna* — sedia
- screpantia* — « melius quam differentia »
- scrima* — scherma
- scrimire e scrimmare* — tirar di scherma
- scrizzare* — scherzare
- scrizzum* — scherzo
- scroa e scroia* — scrofa
- scroffa* — scrofola
- scropulum o scrupulum* — la venticquattresima parte di un'oncia
- scufiotus* — scuffiotto
- scuitare* — « memorare »
- sculazzata* — sculacciata
- scurare* — oscurare
- scurrere* — correre
- scurzus* — scorcio, che appare in iscorcio
- scusare* — servire da, supplire a
- scusire* — scucire
- secritudo* — segretezza
- seda* — seta
- sedacia* — staccio
- sedazzare* — burattare
- sefus* — sego
- segurare* — assicurare, garantire
- securis* — scure
- segursellus* — piccola scure
- securus* — sicuro
- Semiphora* — « dei nomen »
- semprus* — eterno
- semustus* — mezzo bruciato
- senapra* — senape
- Senna* — Siena
- sensorus* — sensale
- sentare* — « sento a sedeo »
- sentiria* — sentieri
- Seraffus* — « maximus in quibus libet liberalibus artibus fuit »
- seraia* — serratura
- serraium* — asserragliamento
- setis* — setole
- Sextum* — liber sextus *Decretalium* di Bonifacio VIII
- sfalsare* — falsificare
- sfodrare* — sguainare
- sfodro* — guaina
- sfoggiatum* — « dicimus variatum et diversicoloritum »
- sfondrata* — sfondata, rovinata, applicato a donna: Messalina
- sforacchiare* — « pro sbudellare »
- sfronzantes* — che escono dalla sfronsa (fionda)
- sgagnare* — addentare, mordere
- sgallinare* — « gallinis privare; sic Columella: Per eminentia fiant pollaria ne vulpe sgallinentur »
- sgamaitus* — scamato, verga per battere le lane
- sgambare* — toglier di gamba, slacciare
- sgambiellus* — « est genus salti, sicut capriola; tamen accipitur pro qualibet saltatione »
- sganzerla* — « et alphana sunt animalia longas habentia schincas ». Si dice di uomini dalle gambe lunghe
- sgaraboldelli* — grimaldelli
- sgarbellatus* — arrovesciato, scerpellino
- sgarlatatus* — « dicitur qui sine garletto zopegat. Garlettus est pars superior calcagni »
- sgathiare* — divincolarsi, disviluppare
- sgiuntus* — disgiunto
- sgollaia* — scolatura
- sgonfius* — gonfio
- sgozzolare* — gocciolare

- graffignare* — « est viri, graffiare
est gatae, azzaffare est leonis »
- regitare* — ridere
- scutare* — « videndo notare et
sindicare »
- sgualdracca* — sgualdrina
- sguardadura* — sguardo
- sguattero* — guattero
- sguazzare* — menar bestie nell'ac-
qua corrente e farvele abbeve-
rare
- sguazzum* — allagamento
- sguarnazza* — guarnaccia, zimarra
- sguerzus* — guercio: *sguerzus A-*
fricae, Annibale
- sguizzera* — Svizzera
- sguizzer* — svizzero
- sgognare* — fare sberleffi
- sgurare* — lavare
- sgurentus* — « atritus », ferro luci-
do dal grand'uso
- sgussare* — sgusciare
- sgiare* — sciare
- sgicaboronus* — asciugatappi
- sgurare* — assicurare
- sgiare* — « est proprium spadarum
quando velociter manegiantur »
- sgillum facere* — votare
- sgna (dare)* — il segnale della bat-
taglia
- sgnentus* — segnante o segnato:
sgnenta corona, la corona che
segna il rosario; *sgodella signen-*
ta, colma sino al segno dell'or-
lo; *sgetra signenta*, improntata
con un segno
- sgacchum cinquinum* — contusione,
impronta delle cinque dita dopo
uno schiaffo
- sgmiotta* — scimmiotto
- sgimona (madonna)* — la simonia
- sgmultates* — inimicizie
- sgngentus* — percosso con la cinghia
- sgngiarus* — cinghiale
- sginona* — astuta (da Sinone che in-
gannò i troiani)
- sgiroccus* — scirocco
- sgiroppus* — sciroppo
- sgisinus* — « genus nummi », moneta
di mezzo soldo
- sgizza* — mammella
- sglancatus* — sciancato
- sglanza foiada* — propriamente lan-
cia lasagne, uomo dappoco
- sglancare* — lanciare
- sgledammare* — nettare
- sgleguatus* — sciolto, strutto
- sglongare* — allungare
- sgmacare* — smaccare, scornare, am-
maccare
- sgmacchiare* — scovar dalla macchia
- sgmagazzare* — stritolare « smagaz-
zat plusquam friat »
- sgmagonare* — « extra magonem el-
licere », sfogarsi
- sgmaraviliare* — maravigliare « ru-
stice »
- sgmazzolare* — « tartassare, tambu-
sare, bastonare, tartuolare, tra-
cagnare »
- sgmenticare* — obliare
- sgmenuzzare* — « pro boconatim in-
cidere, unde Columella: Ocha-
rum pavaris herbam mangian-
dam smenuzzare bisognat »
- sgmerdolare* — « idest purgare »
- sgmergolare* — « idest vociferare »,
« gridando, cantare », « valde
clamare »
- sgmesiare* — svegliare, chiamare
- sgmiccare* — ammaccare, ficcare per
forza
- sgmiollare* — « cavare medullas »
- sgmoiare* — lavare
- sgmorbia* — località mantovana pres-
so Ponte Arlotto, ove si accumu-
lavano inmondezze e vivevano
le meretrici

- snembolare* — levare il fiato, slombare, s fibrare
socca — gonnella
sochinus e *sochinellus* — guarnelluccio
socida — « est mandra »
sofiamen — respiro affannoso
sofinus — scia di Persia
soga — corda (diminutivo *soghetto*), capestro
soia — beffa, burla
soiare — deridere
soium — « genus vasi vinarii »
solarum — volta, soffitto
solazzus — « fuit philosophus epicureus: vide Diogenem »
soldus — « est precium militare, hinc derivat soldatus »
solegismus — sillogismo
solimatus — sublimato (veleno)
Solpharinus — Solferino paese, e solfanello
soltus — sciolto
solvere — « lombardice dicitur mane comedere, pambrare romagnice »
someiare e *somiare* — simigliare
somenza — « propaginem »
sonzia boschi — unto di bosco (bastonata): « sonzia, grassa, idest lignum ». « Unguentum boschi, trambaius est »
soperchiare — avanzare, restare
soporari — addormirsi
sorare — « exhalare »
soratultum — « super omnia »
sorbottum — un gran sorso (di vino)
sordina — « parva piva »
sores mediae — mezze suore, mezze monache
sorex, *sorices*, *sorighellus*, *sorighinus* — topolino
sornachiare — « ronfare, ronchizare nil differunt »
sorramen — apertura, sfiatatoio
sotanello — la quarta corda della chitarra
sothiezza — sottigliezza
sotilus — sottile (voce di tenore)
sotosora — sossopra
soverottus — scarpe, o pianelle con soles di sughero
spacatus — arredato con pompa
spacianter — « quando derivat a spacior significat tarde, quum vere derivat a spacio-as significat cito »
spadolare — « ut fit cum linum erudiunt disgrossantque », battere con la scotola il lino
spagna — nome di ballo
spallazzum — spallaccio: la parte dell'armatura, fatta a scaglie, che copriva la spalla
spalleria — paramenti delle spalliere
spallezare — detto di cavallo: andare con leggiadria, agitando con eleganza le spalle
spanlegare — spandere, diffondere, spalancare
sparamenta — fodere delle scarpe: « quid sunt sparamenta lege Nicolam Zavatinum »
sparare — risparmiare
sparaverus — sparviero; *ire sparavero*, andar in bocca al lupo; *ad sparaverum*, in rovina
sparpagnare — spargere, disseminare, sparpagliare
sparpagnatio — profusione
spazzare — disbrigare
spazzalamente — subito
speciarus — farmacista
spedus — spiedo
spegazzare — imbrattare, scarabocchiare
spelizzare — « expilare »

- clorzus* — spilorcio, briccone
ergol — aspersione
ernazzare — sparnazzare
erzurare — giurare
esa — salario
essiter — « frequenter »
etia — spezie, droga
ica (aietti) — spicchio d'aglio
igare — spiegare
inare — spillare, metter a mano
una botte di vino
inazza — spinaci
inbozzus — probabilmente è il
frutto del pugnito, dalla coc-
cola rossa subsferica
inelle — tumoretti linfatici nelle
gambe de' cavalli
inettum — zipolo
ingardella — « est genus artela-
riae »
ingardoium — canzone a ballo
iramen — respiro
izzare — zampillare
lumatus — sprimacciato
onsonare — stimolare, pungere
ontonis — ferro conico appuntito:
spuntone
resiare — sprezzare
ronus — sperone
rovedutus e sprovistus — impre-
veduto
udare — sputare
udazzus — sputacchio
ulicare — spulciare
uadernare — sconquassare (oggi
dicesi in dialetto mantovano
squinternare)
uadernari — dividersi in quattro
uadronus — « quam bataionem
florentini vocant »
uaiare — scuotere, far trasalire
uaquarare — gozzovigliare, « pro
bene vivere usurpatur ab epicu-
reis »; « frui »
squaquarinus — « est factus cum
duobus digitis, toccans barboz-
zum alterius. Poëta Godianus:
Temnite foemineos squaquari-
nos, temnite basos »
squarcina — coltellaccio
squarzare — squarciare
squarzone — grosso squarcio
squilla — specie di pianta a bulbo
o cipolla, detta più comunemente
scilla
stafezare — correre come staffetta
stagnus — resistente, sodo
staezare — tagliuzzare
staladizzus — svernato
staliium — stali, andate a destra: ter-
mine tecnico adoperato anche
oggi da' barcaioi veneziani per
evitare gli urti
stambussada — « mantuanice acci-
pitur pro bastonata »
stamegna — stamigna, tela rude che
si adopera per colare liquidi
starus — staio
Stephanus — nel senso di pietra, la-
pidazione
stigare — eccitare, aizzare
stimmare — tener alto
stipula — stoppia
stipulator — armeggione scaltro e
disonesto
stirpare — estirpare
stivallus — stivale
stiverius — sorta di cane
stizza — carogna
stizzare — aizzare
stizzus, stizzones — tizzoni
stopinare — « dicitur tremare, quia,
deficiente oleo in lucerna, stopi-
nus languens trepidat »
stopinos (cagare) — aver gran paura
stoppare — turare
storta — « est genus spadae, quae
latine dicitur samitarra »

- storthiare* — tirar un colpo di spada
storax — balsamo asiatico
strabucconem (ire ad) — traballante
stracchedo — stanchezza
stradarolus — aggressore da strada, grassatore
stradiottus — soldati slavi o albanesi a cavallo, armati alla leggera
strafozate — superbamente, magnificamente
stratusentus — sfolgorante
strangozzare — languire, basire
stranudare — starnutire
strapluiare — il gocciolar della pioggia in locali mal riparati
strapozzare — tuffarsi
strassinare — trascinare
stravaccare — atterrare
stravaccatus — sdraiato
straviare — disperdere
straviatus — fuor di sé, fuor di strada, badalone, perdigiorno
strazza — straccio: anche nome di un ballo
strazzolentus — cencioso
streggius — lasca
strepbare — strappare, svelle
strepbone — straccione
strepbus — strappo
striccare — stringere, premere, strizzare (l'occhio)
striccus — premuto, stretto
striggia — striglia
striggiare — strigliare
strinare — abbruciacchiare, arsicciare
strinalos (campos) — « dixit, quia stipulas incendunt »
stringa — cordella, staffile; *stringas tirare*, morire. Nella Toscolana al verso *stringas cum totis quinque feretis* è apposta la nota: « sunt aliae stringae, quae habent ferretum unum »
stringatus — attillato
strionis — stregone
strissare — strisciare, passar rasente con impeto
strolecchus — astrologo
strollogus — astrologo
stropellus — ramoscello
stroppla — virgulto adoperato per legare ed anche per battere; *in stroppla stare*, stare a segno, in freno
strozzerus — l'addestratore di uccelli di rapina per la caccia
strues — mucchio
strya — strega
stryatus — stregato
stryanismus — stregonesimo
stua — stufa
stuaire — spegnere
stuffus — coperto
stupidus — che fa istupidire
sturlare — urtare, cozzare, spingere
sturionus — spinta, urto
stuva — stufa; *mandare ad stuvam*, mandare a male, all'inferno
suadela — arte di persuasione
subiare — (vedi *sifare*)
subius — « et sibilus »
subitanus — subitaneo
submaginare — riflettere su qualche cosa, ricercandone le cause e ricostruendosela in mente
substizzare — attizzare
suffimigium — « quasi sacrificium diavolo »
sugare — asciugare
summata — gelatina (?)
supposta — « quid sit vade et quaere; venetianiter la cura, lombarditer una spera », serviziale
supressada — sorta di salame o galantina
sultus — asciutto; *pan sultus*, pane solo, senza pietanza

- tabachinare* — far il mezzano
tabachinus — « est mediator, nuntius, amantium »
tacagnus — « fuit homo sceleratissimus omnium » (v. *spelorzus*)
tacare — attaccare
tacuinus — almanacco
tacola — gazza
tacolare — lo stridere delle gazze
taconatus — rattoppato
taconus (v. *gazanus*) — maltagliato
taërus — tagliere
taiola — tagliola
talentum — « appetitum »
talqualiter — in modo che
tamagnam — « tam magnam »
tampellare — picchiare romorosamente
tantonus — a tentoni
tapare — fare; *ben tapá*, ben fatto, bella tacca d'uomo; *mal tapá*, male in arnese
Taprobano — l'antico nome sanscrito di Ceylon
tararare — « trombezare »
tarma — tignola
tartuffa e tartufola — tartufo, percozza
tasentare — racchetare con modi amorevoli
taulazzus — tavolaccio, targa di legno per bersaglio
tavanus — tafano, assillo. « Seneca inquit: Philosophiae murum sic Plato trapassavit, velut tavanus ragni telam »
tavernarus — oste
tavoleria — la scacchiera, i giochi di tavole
teggella — « vas coquinarium »
tegnaris — tigna
temma — paura
tenconus — postema nell'inguinaglia, causata da mal venereo
tenerire — ammolire
lenius — rattenuto
tesera — « virga est supra quam villani numerum signant »
testazza — grossa testa
testum — vaso di terra o di ferro che, coperto di bragie, serve a sua volta a coprire tegami e piatti per meglio cuocere le vivande
telare — poppare
teza — capanna
tezottum — capanna, casalone
Thebittus — l'astronomo Harrani Abul Assan Tabit
tibiare — trebbiare
tichitare — « percutere cum tich toch »
tilatus — atillato
tinazzus — grosso tino
Tiphis — Tifi Odassi, precursore del Folengo
tira — serqua, lunga sfilata
tiriaca — triaca, noto medicinale
tirintana — processione
titalora — capoverso di canzone popolare
tochettum, tochus, tochellus — « frustum et frustillum », tozzo
todannum — « tuum dannum, est collisio indriotonicea »
Tognazzus — Toniaccio (da Antonio)
tola — tavola (abecedario), « tabella supra quam alphabetum a pueris discitur »
tomaca — pomodoro
tomachae — polpette con zucchero e uova
tomboare — rintronare, « fictitium verbum »
tominus (casus) — cacio casalingo di qualità scadente
tommus — salto col capo in giù, capitombolo

- lommare* — cadere
Tonellus e Tonnellus — Antonello
torno — tornio
lorrazzo — « magna turris »
lorus — letto
lorzes — torcie
tosonos e tosottos — i capelli tosati
tosus — tosato
totanto, quotanto — tanto, quanto
tozzare e tozzolare — battere di
 santa ragione
trabaccas levare — andarsene
trabaccolae — padiglioni, tribune
 per spettacoli, tenda, baracca
trabuccare — incespicare, cadere:
scudos trabuccantes vorrà dire
 scudi che eran di giusto peso, e
 facevano perciò traboccar la bi-
 lancia
tracagnare — bastonare
tracagnus — bastone: « tracagnum
 mantuanice, trusum bressanice,
 trambaium graece, truncum la-
 tine »
trafegare — trafficare
tragicus — doloroso, soggetto di tra-
 gedia
traina — « genus nummi »
tramazzare — « ruere »
tramazzus — stramazzone
trambaius — « et tracagnus idem
 sunt », « unguentum boschi »
trammare — tramare
trampinare — « camminare » con fa-
 tica
transballigare — traballare: « ci-
 gat, ninigat, nutat »
transtrum — trasto: asse trasver-
 sale delle barche per sedervisi
trapozzare — il tuffarsi del sole nel-
 l'onde
trare (facere) — « proverbialiter
 dicimus: facit trare, idest fallit
 et abarrat »
- trascocci* — « valde ebrii »
travellus — travicello
travenire — intervenire, succedere
travus — trave
tremolantes — brividi, peti, per-
 sone così dette « quia semper
 tremant », ed anche ornamenti
 che svolazzano
tremolus — tremarella
trentapara — il diavolo, come a
 dire trenta paia di diavoli: vale
 anche per befana e altra orrida
 apparizione
trenlinam — « est genus nummi,
 quam furcifer rex Ripae Trenti
 primus signavit » (30 centesimi)
treppare — ingannare, beffare (v.
truffare)
trespus — trespolo
tressum (per) — per traverso
trevella — travicella o piccola piana
trezza — treccia
tribianus — uva bianca
tridare — battere, tritare, pestare
tridus — trito, battuto
trigare (se) — arrestarsi, rattenersi
trigornos — tre giorni
trilignifera — la forca da' tre legni
trilisum e terlisum — traliccio
trincher, tarlofen — trinken e der
 Teufel (a proposito dei tedeschi
 avvinazzati): « quid significhent
 lege Svetonium »
trinzens — trinciante
trinzerà — trincera
trisaltare — « galzopando saltare »
trivilinus — trivellino, succhiellino
trivilare — succhiellare
troare — trovare
truccum — mazzapicchio (v. *tru-
 sum*)
trucimaniter — da turcimanno,
 col senso di mezzano
truffare — « decipere, soiare, calet-

- tare, trepare, berteggiare, bertognare, tosare »
- trusum* — (vedi *tracagnus*)
- trulinare* — pesare sulla bilancia
- tufare (nasum)* — tappare, turare
- tumefactus* — gonfio d'ira, orgoglio
- Turluru la cavra è mozza* — canzone popolare italiana del Cinquecento
- tuscis* — tosse
- Tyum* — « est vallis spaciosa prope moenia Mantuae » (*Te*)
- ubinus* — piccolo cavallo veloce
- ulva* — erba palustre
- umberlicus e umblicus* — ombelico (contadinesca storpiatura)
- umbriosus* — ombroso
- uncus* — adunco
- urla* — urtone, spinta
- urzum* — orcio
- ussum* — « ostium », porta
- vaccarius* — (rustice) « pro vicario »
- valentisia* — valore
- valisa* — valigia
- Valtropia* — Valtrompia nel Bresciano
- vanigare* — vangare
- vappa* — vinello annacquato o svanito
- varolae* — vaiuolo
- varolus* — il branzino, che quando è giovane ha molte macchie come i vaiolosi
- varones* — ghiozzi
- vascones* — guasconi
- vedella* — vitella: « optimum edulium et lecardo congruum testa cum pelle vedelli »
- vederus* — vista
- vegliare* — vigilare, vegliare
- Vegnese* — « pro Venetia »
- ventessa o ventissa* — « dicimus ventum et ventissam, sicut ab-
- batem et abbatissam, papam et papissam »
- ventilare (se)* — avventarsi
- ventrones* — ventraie, immondezze
- verasus* — « est spiritus qui vertitur in lupum et infantes vorat »
- Verbitrium* — « constans tribus ex verbis »
- verdugum* — spadetta spagnola, stocco
- vereltone* — « verettam, stralem, sagittam, quadrellam »
- verghizzare* — battere (la lana), scamatare
- vergotinus* — qualche
- vergottam* — qualche cosa, il contrapposto di *negotta*
- vermeius* — vermiglio
- vermer* — « vinum valde celebratum », dice il Terranza (?)
- vermocagnus* — canchero (vermis caninus); era bestemmia proibita dagli statuti mantovani
- vernare* — rigermogliare in primavera
- vernazza* — vernaccia
- vertones* — (vedi *vereltone*)
- verzella* — « est instrumentum duobus virgis compositum ad disgranandam segetem »
- verzonus* — grosso cavolo
- veschiare* — invischiare
- vesica* — vescica
- veza* — botte
- vezza* — vecchia
- vezzatus* — avvezzo
- vezzum* — costume
- vidoëlla* — vedovella
- vilazzus* — codardaccio
- villacaria* — codardia
- villanus Spagnae* — « optimusequus est »
- villotta* — « genus cantilenae rusticanae »

- villus* — pelo, ciuffo di peli
vinazzolus — il granello interno degli acini d'uva
vinessa — vinaccia
viras — « ornamenta gladii », ghiera
viridus — verde
virens — nel fior degli anni
virgulatus — listato, variegato
visaggiium e *visazzum* — viso
visinus — « vicinus et vicinanza differunt in prima sillaba: unde Vergilius de vicino: Nec mala vicini pecoris contagia laedent. De visinanza Salvanelus: Per totam merdae visinanzam spantegat oybos »
vitia — vecchia
vitriata — vetrata
vodus — vuoto
vogatio — vogata
Volta — paese mantovano
voluntariter — ben di cuore
vulpazza — volpaccia, volpone
- zacara* — condimenti generici
zaccara — cosa o persona di niun pregio
zacchetum — giacchetta
zaccum — giaco, arme da dosso, fatte di maglie di ferro
zaffare — « cito prendere, hinc zaffus, idest sbirus, qui sunt genus hominum poltronissimum »; ed altrove: « proprie sbirorum est et est venetianicum »
zaffus — birro
zafranatus — color di zaffarano, giallo
zaghellus — chierichetto
zagus — chierico, scaccino, sacrestano
zaina — catinella, quartuccio (di vino)
zainus — bicchiere
- zais* — « vox bubulchi cum sistit boves nimis frezzosos »
zaltronus — cialtrone
Zambello — Giovanni bello
Zan — Giovanni
zancae — ciancia
zanchae — « chelae », branche dello scorpione (costellazione)
zanetta — (v. *gianetta*) superlativo, zanettone
zanettus — ginnetto, cavallo spagnolo
zanini — vermi che rodono le fave e le lenticchie
Zannina — Giannina, « nunc Zanina, nunc Zoanina scribitur »
zanza — ciancia
zanzare — cianciare
zapellus — intoppo
zaratanizzare — ciarlatanare
zarda — frode, brutto tiro, propriamente è il soprosso nello stinco de' cavalli
zarra lavanzus (1, 214 *Moscheide*) — il verso corrisp. della Toscolana dice: « quod superem vulgus ponite ne pereat »
zat — « arabice, bufo latine, rospus caldaice »
zavata — « est scarparota, accipitur pro qualibet re vilissima »
zazara — zazzera
zelatia — gelatina
zelatus — gelato
zelosus — geloso
zenari — gennaio
Zenoa e *Zenna* — « pro Zenua genovesi dicunt »
zenocchius — ginocchi
zenovesus — genovese
zentaia — « gens plebaea »
zenzala — zanzara
zerla — gerla
zettus — getto, stampo, tiro; *bellus zettus*, bel colpo

- 'bellarri* — Gibilterra
bellus — « muschius, zibettus
 odore provocant ardorem »
fara — cifra
ponus — giubbone
obias — « dies Iovis »
occus — ceppo d'albero, « est arbo-
 ris maior radix »
oia — gioia
oiellum — gioiello
oiosus — gioioso
oincare — troncicare
oppinus — celebre cantastorie ve-
 neziano
ornea — giornea
- Zorzus* — Giorgio: San Giorgio, lo-
 calità mantovana
zosum — « giusum, deorsum »
zovare — giovare
zubebus — zibibbo
zubiana — strega che va al corso
 del giovedì
zucada — capata, botta col capo
zuffo — ciuffo, culmine
zugare — giocare
zugnus — giugno
zuppelli — zoccoli, pianelle
zuratus — giurato: « frater zura-
 tus plus quam amicus »
zurma — ciuma
-

NOTA

Delle *Maccheronee* il Folengo ci ha lasciato quattro redazioni impate (manoscritti non si conoscono), molto diverse fra loro: abile prova della serietà artistica, dell'amorosa cura con cui la prima giovinezza sino alla morte egli elaborò i suoi poemi, ritellandone quasi, instancabile cesellatore, ogni esametro.

L'edizione principe del *Baldus* in 17 libri (*Venetiis, in aedibus Alexandri Paganini, inclito Lauredano principe, kal. ian. MDXVII*; riprodotta una sola volta, nel 1520, a Venezia da Cesare Arrivabene) è poco più di un abbozzo di adolescente prete. Ci dà i canti goliardici sbocciati a Bologna, tra la gaia sbanda universitaria; ritoccati dal Folengo, con segreto rimpianto delle sue scapestrerie studentesche, negli inizi della claustrale monastica. Benché il volumetto contenga embrionalmente tutti i germi fecondi dell'arte folenghiana, può nondimeno esser lasciato tutto in disparte (come semplice curiosità da eruditi) in una ripulitura delle *Maccheronee*.

Ben altro valore compete alla seconda redazione di quattro anni dopo: alla Toscolana (*Tusculani apud lacum benacensem, Alexander Zaninus, MDXXI die V ianuarii*). Il frate, omai pronto alla follia, rivela con audacia sfolgorante il suo genio di poeta satirico e satirico: l'irruente giovanile esuberanza si riversa, oltre che negli ampliati poemi, nelle bizzarre prefazioni appostevi col nome di Acquario Lodola (cfr. Appendice III), nelle annotazioni marginali ond'è come da perenne commento autentico lepata ogni pagina. Il Rabelais ebbe indubbiamente tra mano la Toscolana e ne derivò motivi non pochi di parodia, come dimostrai ne' miei *Studi folenghiani* (Firenze, 1899, pp. 46-52) e più recentemente ha svolto il THUASNE (*Études sur Rabelais*, Paris,

1904, pp. 159-265), a cui s'attiene pedissequo il PLATTARD (*L'œuvre de Rabelais*, Paris, 1910).

La Toscolana fu riprodotta a Milano nel 1522 (*per magistrum Augustinum de Vicomercato*), e ristampata più volte a Venezia durante il Cinquecento (cfr. PORTIOLI, *Le opere maccheroniche di M. C.*, Mantova, 1882, I, p. xcvi). Per tacere di altre due ristampe del Seicento, venne posta a base delle grandi edizioni mantovane del Settecento (quella Terranza, con la falsa data di Amsterdam, 1768-72) e dell'Ottocento (la citata Portioli); nelle quali due ultime però la Toscolana fu improvvidamente spogliata del suo massimo pregio, le prefazioni e le note.

Il successo entusiastico riscosso dalla seconda redazione del *Baldus* cacciò immeritadamente nell'ombra le due successive, che racchiudono un'espressione più completa e matura dell'arte folenghiana: la Cipadense e le stampe conosciute sotto lo pseudonimo indecifrabile di Vigaso Cocaio.

Quando la Cipadense fosse pubblicata non è agevole stabilire con precisione: par certo soltanto che uscisse dalle officine del Paganini, editore delle due prime redazioni. Nell'avvertenza di Francesco Folengo (cfr. Appendice II) è detto che il cugino Teofilo gli consegnò il manoscritto nell'ottobre del 1530, partendo da Ancona per ritrarsi col fratello Giovan Battista nell'eremo di Capo Campanella; e nell'*Errata-corrige* finale si spiegano le molte mende con la lontananza dell'autore: sta però di fatto che in più passi del *Baldus* sono chiaramente adombrati avvenimenti posteriori al 1530. P. es., nel libro XIX (vv. 403-5) si deplora la morte di Luigi Gonzaga detto Rodomonte, ucciso a Vicovaro nel dicembre 1532. Nel libro XXV (cfr. nell'appendice II le varianti ai vv. 240, 243) Megera nomina due volte un papa Paolo preconizzato restauratore della Chiesa cattolica, e non può non riferirsi a Paolo III, eletto nell'ottobre 1534. Forse nel libro XVIII (vv. 480-82) si accenna alle gesta africane di Carlo V e di Ferrante Gonzaga (luglio-agosto 1535). Ce n'è quanto basta per concludere che il Folengo per lo meno sino al 1535 introdusse modificazioni nella Cipadense: la quale uscì probabilmente tra il 1539 e il '40, dacché vi è celebrato, come ancor vivo Federigo Gonzaga duca di Mantova († giugno 1540), mentre non vi figura più l'entusiastico elogio per Isabella d'Este († febbraio 1539: cfr. PORTIOLI, I, 117).

La Cipadense fu ristampata una sola volta nel 1555 (*Venetiis, apud Petrum Bosellum*): i suoi esemplari sono pressoché scom-

rsi; se ne conoscono solo quattro, esistenti nella Comunale di antova, nella Vittorio Emanuele di Roma, nel *British Museum*, e ne ha due (THUASNE, p. 173).

A impedirne la diffusione dovettero anzitutto contribuire le appate poco ortodosse (nella predica di Cingar del libro IX è mmentato con deferenza Martin Lutero!); poi, le sorvenute edizioni di Vigaso Cocaio, la prima delle quali vide la luce a Venezia, 10 anni dopo la morte del Folengo (*Merlini Cocalii poëtae maniani Macaronicorum poëmata, Venetiis, MDLII, cum privilegio austrissimi senatus venetorum*). Si è creduto finora che la stampa fosse procurata da Pietro Ravani: ma a buon conto il privilegio, conservato nell'Archivio di Stato di Venezia (Senato, *Terra*, 12a 13), venne chiesto e ottenuto da Giovanni Varisco.

Serenissimo Principe, eccelsa ed illustrissima Signoria,

Perché il fedelissimo servitor della Serenità Vostra, Zuani de Varisco desidera far stampar le *Deche* di messer Pietro Martire delle cose del mondo novo, tradotte de latino nella volgar lingua, e la nova *Macaronea* Merlino, e dubita che della fatica sua alcun altro non venisse ad aver premio, ristampando quelli; però a piedi di Vostra Serenità ricorre la legni concedergli che per anni diece alcun altro non possa imprimere impresse vendere, così in questa città di Venezia, come ancor in ciascuna città e luoco suo, le dette opere senza licenza di esso supplicante. In pena a chi contrafacesse, di perder tutte le opere qual'avesse stampato, e ducati diece per una, uno terzo della qual pena sia di quello che darà denonzia, l'altro terzo dell'arsenale di Vostra Serenità e l'altro terzo della città. Ed alla buona grazia di Vostra Serenità umilmente prostrato si raccomandanda.

1551, die 2 iunii in rogatis

Che per autorità di questo Consiglio sia concesso a Zuanne de Varisco, niuno altro che lui senza sua permissione non possi stampar né far npar in questa città e in tutto il dominio nostro, né stampate altrove idere in quelli
nova *Macaronea* di Merlino, per anni diece; sotto pena a chi facesse contrario di perder le opere stampate, e ducati 10 per cadauna opera, terzo de la qual pena sia di quello che darà la denonzia, l'altro terzo l'arsenale e l'altro della Pietà...

De parte... 155 — De non... 6 — Non syncere... 15.

Malgrado queste comminatorie, Pietro Ravani ristampò due volte l'edizione di Vigaso Cocaio: nel 1554 e s. a.; il Varisco la reimprese nel 1561, corredandola di rozze xilografie (« *nunc recens accurate recognita cum figuris locis suis appositis: Venetiis, apud Ioannem Variscum et socios, MDLXI* »).

Queste edizioni di Vigaso Cocaio giovarono immensamente alla fama del Folengo in Francia e in Italia: l'una di esse cadde tra mani dell'anonimo, geniale scrittore a cui si deve la versione francese del *Baldo* e della *Moscheide*, comparsa nel 1606 col titolo: *Histoire macaronique de Merlin Coccaie, prototype de Rabelais...* Paris, chez Toussaincts du Bray (ristampata dal bibliofilo JACOB, Parigi, 1859, 1876, ed. Garnier, con ommissione della *Moscheide*). Quel traduttore francese conosceva mediocrementemente l'italiano e non era affatto in grado di cogliere molte peculiarità dialettali delle *Maccheronee*: pure aveva un intuito così meraviglioso del carattere poetico del Folengo, ch'egli ne ha reso in complesso perfettamente lo spirito, se pure ha tradito troppo di sovente la lettera.

Ma la fortuna maggiore dell'edizione di Vigaso Cocaio fu d'esser prescelta da Francesco de Sanctis, che se ne valse per dettare il suo stupendo capitolo decimoquarto della *Storia della lett. it.*: insuperata e definitiva valutazione dell'arte (se non in tutto, delle tendenze politico-religiose) del Folengo.

Come mai invece la critica erudita s'impuntò a gabbellare per una ciurmeria l'edizione di Vigaso Cocaio? (cfr. ciò che io pure ne dissi nel *Giorn. stor. d. lett. it.*, XIV, 395). La spiegazione è presto detta: fu attribuita soverchia importanza a circostanze esterne; non si penetrò abbastanza ne' pregi intrinseci dell'opera d'arte, che portava in sé il suggello più luminoso dell'autenticità.

Vigaso Cocaio premise alla sua stampa una pappolata (cfr. Appendice I), che è davvero un impasto di inesattezze e di incongruenze. Si spaccia per maestro del poeta (un maestro di longevità privilegiata, che sorvive al discepolo); e narrandone la vita, a farlo apposta, accumula errori su errori precisamente intorno a quel periodo giovanile in cui il Folengo l'avrebbe avuto ai fianchi per mentore. Come roba propria egli ha poi inserito in quel pasticcio di prefazione la lettera di Niccolò Costanti, posta in fine alla Cipadense, dove si strombettano esagerate lodi del Folengo, proclamato superiore a Virgilio, a Dante, al Petrarca.

Se a ciò s'aggiunga che qua e là talune modificazioni non paiono a prima vista plausibili; che nel libro XXII non si trovano più

molti versi importantissimi della digressione autobiografica; che certe prolissità e ridondanze fanno talora desiderare più briosa sveltezza; ognuno comprenderà quanto facile fosse, in un esame frettoloso e superficiale, sentenziare mistificatrici le stampe di Vigaso Cocaio, come, sull'orma d'altri molti, facemmo il Portioli ed io.

Ma il mio errore emendai già negli *Studi folenghiani*: ed ora alla redazione serbataci da Vigaso Cocaio restituisco tutta l'autorità che le spetta, ponendo la Varisco 1552 a base di questa ristampa delle *Maccheronee*.

Dalle varianti della Cipadense, che ho costipato nell'Appendice II, scaturisce evidente che solo il Folengo, attardandosi con industrie pazienza, sino agli ultimi istanti della vita, su questa creazione prediletta della sua fantasia, poteva avervi apportato così profonde, organiche, conseguenti e quasi sempre felicissime modificazioni.

Il processo evolutivo dell'arte sua si mantiene sempre costante. Dalla forma latina corretta passa invariabilmente a giri di frase più maccheronici, per accrescer la prevalenza degli elementi volgari e dialettali: dagli espedienti buffoneschi, talvolta addirittura meccanici e grossolani, assorge a forme d'arte più cosciente e riflessa, mirando ad ottenere la comicità con la riproduzione più esatta del reale, con lo studio più meditato de' caratteri, con lo svolgimento più ampio degli episodi. Come ha scritto il Thuasne (p. 172): « *Il est certain que la forme un peu sèche et aride de la rédaction de la Toscolana fait place dans la Cipadense et dans l'édition de Vigaso Cocaio à une richesse vraiment extraordinaire, quelquefois même prolixe, de descriptions réalistes, qui excellent dans les détails intimes et vécus et dans l'observation exacte et toujours spirituelle des mille incidents de la vie; le tout exprimé dans une langue vivante et colorée, où le vers est d'une facture supérieure à celle des anciennes rédactions* ».

Questo maggior valore estetico s'appalesa, nelle stampe di Vigaso Cocaio, già subito nella *Zanitonella*, rimodellata da mano maestra. La *Zanitonella* nella Cipadense era stata un po' trascurata dal Folengo. Non pago di accodarla al *Baldus*, ne aveva addirittura sacrificata l'ultima parte, sopprimendo come estranee al quadro ristretto degli amori di Tonello e Zanina le due egloghe VI e VII della Toscolana. Ma nella stampa di Vigaso Cocaio le due egloghe falcidiate ricompaiono, e con modificazioni « *rilevantissime* », come ha notato giustamente il COTRONEI nel *Giorn. st. d.*

lett. it., xxxvi, 295. Chi mai se non il Folengo avrebbe potuto non solo rifarle da capo a fondo con così pittoresca rappresentazione de' costumi rusticani, ma dar loro quell'intimo legame che le rannoda saldamente al resto della *Zanitonella*? (cfr. l'Appendice III).

Un altro esempio di innovazione artistica squisita abbiamo nell'episodio di Tognazzo, beffato atrocemente da Cingar e Berta. Il vecchio pazzo, nel ricordare l'estinta consorte, si abbandona anche nella Cipadense ad un elogio grottesco, che richiama le lodi del Berni alla sua donna:

Chiome d'argento fine, irte e attorte.

La parodia è troppo sbardellata per produrre altro effetto che quello d'una sghignazzata grossolana: meglio avvisato, il Folengo pone in bocca a Tognazzo encomi appropriati, che riescono molto più comici per la serietà con cui li pronuncia il solenne console di Cipada (vv. 527-44 del libro vi).

I ritocchi fatti dal Folengo all'eloquente arringa di Berta in difesa del bistrattato bel sesso (libro vi, vv. 435-526) dimostrano egualmente il più fine magistero d'arte: e generalmente la sua mano fu sempre ben guidata sia nell'aggiungere qualche tratto alla caratteristica dei personaggi, sia nel variare gl'ingredienti di quel suo realismo « rapido, nutrito di fatti, sobrio di colori », sia nel rendere la dizione più scorrevole e incisiva, più facilmente intelligibile a tutti.

È invero degno di nota che mentre il Folengo volgarizza e maccheronizza (*sit venia verbo*) di più l'espressione, evita però nell'ultima redazione, in confronto della Cipadense, certe locuzioni troppo strettamente dialettali, che anche la comune de' lettori italiani del suo tempo non avrebbe potuto comprendere senza le note marginali della Toscolana o senza un apposito lessico.

Quali son dunque le modificazioni della Vigaso Cocaio da lamentare ne' rispetti dell'arte? — Francamente, non ve ne sono che di trascurabili, data la vastità del rifacimento, o di pienamente giustificate.

Se il Folengo ridusse a pochi versi i molti brani di latino classico di cui riboccava la Cipadense, lo fece sicuramente e per serbare alle *Maccheronee* maggior unità di colorito, e per eliminare composizioni, che, nelle more della stampa, affidata al cugino Francesco, aveva creduto nel 1533 di pubblicare co' *Pomiliones* del fratello Giovan Battista. Questa ripetizione dovè parere scon-

veniente al Folengo, che diè quindi di frego alla maggior parte le' canti del suo Giuberto, contenendoli in più discreti limiti libri XIII, XV, XX).

La soppressione de' versi autobiografici, già ricordati, spiegai ne' miei *Studi* (p. 85) come dovuta all'ovvio riconoscimento, da parte del Folengo, che quelle scuse apologetiche mal colorate non reggevano all'evidenza de' fatti; ond'era più savio consiglio acere.

Rincrescevole insomma può dirsi la sola mutilazione del lungo discorso, che il vecchio Guido volge morente al suo Baldo per incitarlo alla virtù (cfr. le varianti della Cipadense al libro XVIII). Il Folengo tagliò netta la chiusa; e fu male, non già perché que' versi abbiano pregi peregrini di pensiero e di stile, ma perché gli austeri ammonimenti del padre all'eroe avrebbero messo meglio in luce quanto il Canello (*Lett. it. nel sec. XVI*, p. 175) e il Coronei (*l. c.*, p. 311) acutamente intravidero: che la figura di Baldo fu concepita dal poeta « con un gran fondo di serietà »; che non si può quindi da accentuar troppo, sulla falsariga del De Sanctis, le apparenze « ciniche » del Folengo, nella cui poesia sotto esteriorità giullaresche vibrano nobili sensi, elevati intendimenti morali.

Prescindendo da qualche timido accenno luterano (p. es. quella malvelata negazione del libero arbitrio che è nella *Zanitonella*, vv. 563-66), è incontestabile ch'egli voleva sinceramente e fervidamente una riforma interna della Chiesa tralignata: è del pari manifesto che nell'anima sua ruggivano fiere collere patriottiche contro il dominio straniero. Pochi connazionali avevano allora così man mano un orgoglio di italianità, come quello che ispira i vv. 346-50 del XXV libro.

A più retta valutazione delle tendenze politico-religiose del Folengo varrà dunque la conoscenza del poema, nella redazione definitiva, su cui cadde stanca la sua mano di correttore incontentabile.

Nel ristampare le *Maccheronee*, con quanta più accuratezza mi è stata possibile tramezzo ad altre occupazioni troppo diverse, ho cercato di far sì che questa edizione riunisse i pregi delle tre edizioni di maggior valore. Come perciò al testo della Vigasio Locaio ho fatto seguire complete le varianti della Cipadense, così ho voluto che delle prefazioni e delle glosse marginali della Tocolana non fossero defraudati i lettori: quelle ho recato per intero; queste ho conglobato nel lessico, al quale ho dato un'estensione,

che certo non avevano né il saggio insignificante del Portioli, né l'altro più ricco del Terranza. Mi auguro che, mercé queste cure reso accessibile a tutte le persone colte, sia pienamente compreso, e gustato quanto vale, il più grande poeta realista d'Italia (1).

(1) Per la letteratura critica sul F., cfr. GASPARV, *St. d. lett. it.*, 2. ed., p. 315 sgg.; FLAMINI, *Il Cinquecento*, pp. 543-44; a cui s'aggiungano: CONTINELLI, *Il Baldus*, Città di Castello, 1904; *Miscellanea D'Ancona*, pp. 423-44, 603-11; i cit. lavori del THUASNE e del PLATTARD; il buon saggio critico del BIONDOLILLO, *La macheronea di M. C.*, Palermo, 1911 (su cui *Giorn. st. d. lett. it.*, LVIII, 389), e un acuto scritto del Parodi, nel *Marzocco* del 21 maggio 1911.

INDICE

CONTINUAZIONE DEL BALDUS

Liber decimus nonus	pag.	3
» vigesimus	»	21
» » primus	»	45
» » secundus	»	59
» » tertius	»	77
» » quartus	»	99
» » quintus	»	121

III

MOSCHEIDOS

Liber primus	pag.	143
» secundus	»	157
» tertius	»	171

IV

QUAEDAM EPIGRAMMATA

I. De primavera	pag.	185
II. De aestate	»	ivi
III. De autumno	»	186
IV. De inverno	»	ivi
V. Facete dictum	»	ivi
VI. De quodam parasito	»	187
VII. De Benaco	»	ivi
VIII. De morte Tonelli	»	188
IX. De Baldracco	»	ivi
X. Ad Briossum	»	ivi

xI. Ad Falchettum	pag. 189
xII. Ad Baldraccum	» 190
xIII. Ad Boccalum	» 191
xIV. Ad Baldum	» ivi
xv. De Cingare, facetia	» 192
xvi. In obitu episcopi Cipadae	» ivi

APPENDICE

I. Prefazione e argomento del <i>Baldo</i> nell'edizione di Vigaso Cocaio.	
I. Vigaso Cocaio alli lettori	pag. 197
II. Argomento sopra il <i>Baldo</i>	» 202
II. Le varianti della Cipadense.	
I. Francesco Folengo alli lettori	» 205
II. Zanitonella	» 207
III. Baldus	» 215
Libro primo	» ivi
» secondo	» 219
» terzo	» 222
» quarto	» 226
» quinto	» 228
» sesto	» 230
» settimo	» 234
» ottavo	» 239
» nono	» 241
» decimo	» ivi
» undecimo	» ivi
» duodecimo	» 242
» decimoterzo	» ivi
» decimoquarto	» 243
» decimoquinto	» 245
» decimosesto	» 250
» decimosettimo	» 251
» decimottavo	» ivi
» decimonono	» 253
» ventesimo	» ivi
» ventesimoprimo	» 254
» ventesimosecondo	» 255
» ventesimoterzo	» 256
» ventesimoquarto	» ivi
» ventesimoquinto	» 257
IV. Moscheidos	» 259
V. Epigrammata	» 261

III. Saggio di varianti della Toscolana.	
1. Le prefazioni	pag. 273
I. Epistolium colericum magistri Acquarii ad Scardaffum Zaratanum, Merlini poëmatis corruptorem	» ivi
II. Laudes Merlini	» 276
III. Merlini Cocaii Apologetica in sui escusationem	» 284
IV. Normula macaronica de sillabis	» 286
II. Le egloghe finali della <i>Zanitonella</i>	» 287
Eccloga sexta	» ivi
» septima	» 292
III. Brani del <i>Baldo</i> non accolti nella Cipadense e nella Vigaso Cocaiio	» 299
IV. Lessico	» 315
Nota	» 361

APPENDICE
AGGIUNTA DA
EDOARDO MORI

THEOPHILI FOLENGI
VULGO
MERLINI COCAII
OPUS MACARONICUM
NOTIS ILLUSTRATUM
CUI ACCESSIT
VOCABULARIUM VERNACULUM, ETRUSCUM, ET LATINUM
EDITIO OMNIUM LOCUPLETISSIMA.
PARS ALTERA.

AMSTELODAMI

MDCCLXXI.

A

A Prima lettera dell'alfabetto, perchè più agevolmente s'esprime. Appo i Latini dicono, che aveva più di dieci diversi suoni; appo i Toscani se ne sente difficilmente più d'uno, se però la diversità dell'accoppiatura delle parole non facesse alcuna volta preferirla con molta forza, come A LUI, alcuna con meno, come A' MIEI, alcuna volta quasi due AA. AH RIBALDO.

Nel nostro Dialecto vernacolo dell'A si sentono almeno due suoni, e noi lo andremo notando con fare il dittongo quando vesse le ragioni dell'e, massime presso i Contadini: *Poveret; sment, poveretto, niente.*

Abachin) Abbaco. Libro, che insegna far conti. *Arithmetica, c.c.*

Abecé) Abbicci. *Littera elementaria.*

A bel. afi) Adagio. *Lente.*

A biolc, a man) lo diciamo, quando vogliamo significare, tenere il lavoriere delle proprie tenute sopra di se, e a proprio conto, a differenza di tenerle a *Lavorant*, o a *Mqadar*, o a *Majjer*, che vuol dire *farle lavorare a metà.*

Adré) Addietro. *Retró.*

A brazza col) Al collo gettarsi abbracciando alcuno: *In complexu rueré.*

A bocca avverta) Star con attenzione, con gli occhi attenti, quel, che disse Virgilio: *intentique ora tentant.*

A caval) A Cavalcione.

Alla carlona) Diciamo anche, *on tant al braç*, volendo significare qualche cosa fatta alla peggio, a cacaccio, a catafascio. *Temere, sine ordine.*

Alla rinfusa) I Contadini dicono *a rinfusi, Promiscue, av.*

A có sicón) a Capo all'inghià. *In vey) capite.*

Agnolin) Minclta a guisa di piccoli tortelli rotondi. Questa voce di noi propria, e che non ritrovali usata dagli altri lombardi, per qual motivo non potrebbe dirsi una di quelle voci dai nostri Antenati sempre conservate fino dai tempi anteriori agli antichi Romani, secondo il sistema da noi adottato? V. la pref.

Agúz, vedi Guz.

Ai) Aglio, *Allium, allii*. Lo diciamo anche per voce di chi si lamenta, e si duole.

Ajar) Aria. *Aer, eris.*

Aime Dio) Ahime! Oh Dio. *Heu*. Merlino usa *Abime Deus*.

Albi) Alveo, in cui si fanno abbeverec i Bestiami. *Alvus, ei.*

I Toscani dicono: abbeveratojo. *Acquarium*, onde si vede, che abbiamo noi conservato qualche vestigio della parola latina *Alvens*.

Albicul) Piccol alveo destinato all'uso medesimo. *Alveolus, li.*

Alcár) Leccare. *Lambio, bis.*

Aldám) Letame. *Fimus.*

Aldamár) Lettamare. *Stereoro, rat.*

Aldáras) Arrischiarsi, avanzarsi, voce usata solo da Contadini.

In Città si usa *atténtaras*, non aver timore a far qualche cosa.

A letre da scatola) A letteroni majuscoli. *Clare loqui.*

A a a z

Alia-

- Alladga) Uva, che si matura nel Luglio, quasi *Lugliatica*, come diciamo *Gofian*, o *Agofian* quel che nasce, o matura nel mese d'Agosto, e *Mazldag* quel, che nel Maggio.
- Alvadór) Lievito. *Fermentum*, *ti*.
- A mala pena) Appena. *Vix*.
- Amón) Amo n. *hamus*, *mi*.
- A maucgg) In gran quantità. *Abundat*.
- Anas) Anice. *Anisum*, *fi*.
- Angár) Annegare. *Submergo*.
- Angárs) Annegarsi. *Submergor*.
- Angil) Angelo *Angelus*, *li*. Voce della bassa plebe, e de Contadini.
- Angonia) Agonia, *Agon*, *nir*. Merlino usa *Angonaja*.
- Anguria Languria, o Linguria) Cocomero. *Cucumis*, *rit*.
- Andagánd) Gerundio del verbo *andar* Andando. *Eundo*.
- Andar da mal) Andar in ruina. *Pessum ire*. Esser da mal. *In malo statu versari*.
- A pé zont) A piè giunti. *Junctis pedibus*.
- A pingolón) a pendolone. *Pendulus*, *la*, *lum*.
- A posta) a bella posta. *Consulto*.
- A pú non pós) con ogni sforzo. *Omnis ope*.
- Arancár v.) Fuggire. *Fugio*, *gir*. In questo significato l'usò Merlino. Noi però l'usamo in significato di *dar di piglio*. *Arripio*.
- Arbaltár v.) Travolgere. *Inverto*. V. *Arvarlar*.
- Arbæba, Rbeba, Ribeba) Instrumento di ferro assai noto. Merlino disse *Rubeba*. Toscanamente dicefi anche Ribeca.
- Arbel) Ribelle. *Rebellis*.
- Arbinár v.) Aduhare. *Colligo*, *gir*. Arbori n. f. arborida) Pieno d'alberi. *Arboribus confitus a*, *um*.
- Arbombár) Rimbombare. *Persono*, *nat*.
- Arcomár) Ricamare. *Pingere*, *acu*.
- Arcmandáras v.) Raccomandarfi.
- Arcójar) Raccogliere. *Colligo*.
- Ardós) A bardosso. *Equo nudo insidere*.
- Arént) Vicino. *Prope*.
- Arfudár) Rifiutare. *Respuo*, *is*.
- Argái) Raucedine per dissillazione di testa. *Raucedo*.
- Argan) Argano. *Ergata*.
- Argatár) Uomitare. *Vomo*, *is*.
- Arggnáras v. Sup. Arggná) Torcere il viso.
- Argói) Orgoglio. *Fastus*.
- Ari) Voce dell' Asino più volte usata da Merlino. *Rudius Aselli*.
- Arisga) Appena. *Vix*.
- Arlói) Orologio. *Horologium*, *gii*.
- Armágnar v.) Rimancere. *Remanere*. Voce usata per lo più da' Contadini. In Città usafi il verbo *restare*.
- Armella) Osso, o seme di qualunque frutto.
- Armilla) Albercoco. *Malus Armentata*.
- A Rozz) In calca. *Turmatim*. Diciamo *on rozz d' uva*. Molti grappoli uniti insieme.
- Armucár v. Sup. Armuc, armucá, armúca, armucáda) *Retundo*. Diciamo. *An bisogna armucár tutti i cgid*. Non bisogna rintuzzar tutti i chiodi. Ciò è non bisogna trovar che ridire sopra ogni parola.
- Arposár v. Sup. Arposá) Riposare. *Quiesco*, *scii*.
- Arpós n.) Riposo. *Quies*, *tis*.
- Arquesta, Arquesti, Riquesti) In tercio.

- seriora de' pollami, che si raccolgono per farne una distina vivanda. Da *racquistare*, volendo significare, che la diligente Cuciniera, ricuperando, o raccogliendo le interiora, che andrebbero confuse col restante del pollo, le acquista per formarne altra vivanda.
- Arconâr) Parlare. *Loquor*.
 Arciogliô) Carcioffo. *Cinara, ac.*
 Arvandréal) Ruggatiere. Rivenditore. *Propola, ac.*
 Arvarsâr v.) Rovesciare. *Inverto, tir.* Nol l'usiamo per vestire. *Vorto, is.* Per sentirli poco bene son *arvarsâr*.
- Arvinâ) Ruinata. *Dirutus*.
 Arvlâr, Strivlar jogg) Torcer gli occhi. *Oculus invertere*. Voce formata dalla voce *Trivella*, da cui noi formiamo *trivolar terabrare*.
- Arvôlt) Luogo sotterraneo. *Cava, vas.*
- Arzan) Argine. *Ager, ris.*
 Arznâr v.) Arginare. *Ageribus cingere*.
- Arzolin) Vicolo. *Callis, lit.* Questa la possiamo mettere trà le voci di origine antica Mantovana, poichè ne usata da alcun altro lombardo, e rimota da tutte le altre lingue a noi note. Quando alcuno non la prendesse dal verbo *Aveo*, poichè chi vâ per quelli, *se arci e majri via, & a populi frequentia*.
- A shac) A busso, a bizzesse. *A-bunde*.
- A segiap) In casca. *Ceriatim a Torne Tarmatim*.
- Asé con l'è chiuso) *Acetum, is.*
- Aû) Agio, comodo. *An gbo l'esi.*
- Otium mihi non est*. Maniera usata da Contadini.
- Alicûl pl. Alicui) *Vespa. Vespa puz.*
- Alnér) Afinajo. *Agaso, nis.*
- Alpert. V. Spert.
- A squasson, a man squasson) *R mani vuote. Vacuis manibus.*
- Alôc con l'e aperto) *Affai. Valde. puz affé* moltissimo. *Plurimum.*
- Alledia) Stribondo. *Sittem.*
- A stambalon) Andar trabuccando. *Cospiro, ac.* Far a stambalon) Far alla peggio. *Temere, inconsiderate facere.*
- Aver dal'ols) aver inviscerato qualche vizio.
- Avétt) Aperto. *Apertur.* Ernioso, che hà l'ernia.
- Ava pl. Avil) Ape. *Apis.*
- Avvlar) Avvezzare. *Assuefacio.*
- Avvlaras v. sup. avviâ) *Assuefacio. Assuefco.*
- Azzâl) Acciajo. *Calybi, bis.*

B

B Lettera assai simile al P, e al V consonante, dicendosi nella toscana lingua molte voci coll'una, e coll'altra scambievolmente, come *Serbare*, e *Servare*, *Nerbo*, e *Nervo*, noi però nel nostro Dialetto proferiamo il B semplicemente col valore solo di B, come *Botta*, *Botte*, *Bassa*, *Ballon*. Ma alcune volte nel fine della Lettera da noi si esprime il B in maniera che partecipa molto de' P, come *Gob*, *Adôb*, *Glôb* non distinguendosi l'ultima lettera di tali voci dalla lettera, che chiude le seguenti voci, *Zôp*, *Galôp*, ec. e di più il P in molte voci lo cangiamo in B, come nelle.

nelle accenate voci *Balla*, *Bal-
lm*.

B A

- Babán) Sfolido. *Stolidus*.
 Baciocár) Andar battendo con
 che che sia.
 Bacioc n.) Battaglio con cui si
 batte alla porta. *Malleus*. Uomo
 Stolido. *Stolidus*.
 Bächéta) I Contadini usano *Bate-
cha*. V. *Stropa*. Uomo malvagio.
Homo perditus.
 Baciár) Lo diciamo, o di chiodo,
 o di pivolo non ben piantato.
 Si dice anche per capitar spesso
 in un luogo, *al q' baciáa spesi*.
 Bacin) Bacile. *Petro*.
 Radil) Badile. *Basillum*.
 Bagái V. Cotál.
 Bagarón) Mezzo bajocco.
 Bagola) Zacchera. *Ima vestit lu-
tum*. Imbagolaras) Inzaccherar-
 si. *Vester luto foedat*.
 Bagolar) Tremar dal freddo. Ab-
 brividare. *Tremere propter frigus*.
 Bája, dar la baja) Schernire. *Il-
ludo*.
 Bália) Nutrice. *Nutrix*.
 Bailir) Nutricare. *Nutrio*.
 Bala n. pl. Ball) Palla. *Pila*. Lo
 diciamo anche per ubbriaçatura.
Ebrietas.
 Baléus) Castagne alessé. *Castanea
elixa*.
 Balóc) Involucro di qualunque
 cosa, che di ciascuna non po-
 trebbeu spiegare con una sola
 voce v. g. *On baloc d'cauci* un
 gruppo di capelli ravvoltoati in-
 sieme. *On Baloc d' bombas* un
 fiocco di Bombace a guisa di pal-
 la *on baloc d' terra*: un pezzo
 di gleba.
 Barbajar) Abacinare. *Oculus per-
stringere*.
 Barbajera) Abacinamento. *Oculo-
Barbajón) rum perfrictio*.
 Barbér) Barbriere. *Tanfor*.
 Barbis) Mustacchio. *Myrtax*.
 Barbola) Bargilione. Carne rossa
 sotto il becco de' galli. *Palea*,
as. Si dice anche delle code,
 che cadono dalle Cuffie.
 Barbotir v.) Bagolar, significa an-
 che *Brontolar*.
 Bargnócola) Bernoccolo, Macca-
 tura. *Vibex*.
 Barbóuz) Mento. *Mentum*.
 Barcaréol, Paroa) Barcaruolo.
Portitor.
 Barchessa) Tetto, sotto cui si cu-
 stodiscono le biade, che si con-
 ducon dal campo, e gli stru-
 menti di campagna.
 Bardálsa) Nome d'ingiuria a fan-
 ciulli.
 Bardélla) Suppedanco. *Suppeda-
ncum*.
 Baricócol) Arbicocco. *Mulus armo-
niaca*.
 Barilóc, Baril, Barilla) Botticella.
Dofolum.
 Bariséll) Bargello. *Stator*.
 Bértin) Cinericcio. *Cinereus color*.
 Berettino, per coprire la testa.
Pileulus.
 Bartoldina) Patrona. Torta frit-
 ta, che si fa di qualunque mine-
 stra.
 Barússa) Rissa. *Rixa*, *as*. Merlino
 usó *Barússola* nello stesso signifi-
 cato.
 Bäs) Baccio. *Osculum*.
 Báina) Tagliere, o piatto di legno,
 di cui si fa uso nel rimondar i
 legumi prima di mettergli a cuo-
 cere.
 Basílicó) Erba nota. *Basílico*, *Oz-
zino*.

zimo. *Ocyrum*.
 Bafót) Cadino. *Cadus*.
 Baf(s) Bafso. *Profundus*: Violoncello. *Lyra major*. Baritono. *Barytonus*. Diciamo: *Om bafis tanto per uono piccolo, homo parvus*, quanto di bassa condizione, *homo vilit*.
 Baf, bafina) Bafso. *Chitella*.
 Bazol) Legno curvo, che si addatta ad una spalla, per portar due pefi ad un tempo.
 Battaja n. pl. Battaji) Battaglia. *Pugna*.
 Battaj:ula. V. Baruffa.

B C B E

Bcaria) Macello. *Macellus*. Uccisione. *Strage*. *Cadus*.
 Behér) Macellajo. *Lanius*, ii.
 Béc) Becco. *Rostrium*. Diciamo per proverbio: *l'è fat al bec a l'oca*, volendo significare: *E' fatto il colpo, è fatto l'interesse*. Significa anche il Caprone. *Hircus*.
 Bég, bgót) Verme. *Vermis*.
 Ber d' Cavéi) Ciocca di Capelli. *Cirrus*.
 Bèu) Buc. *Bov*.
 Beùg, e Beùga) Diciamo *far oegg beug*, far occhio torbido, come di chi s'infospettisce: *Nòs Brúga*) Noce bianca.
 Bertezár V. Caleffár.
 Bertón) Berettone *Pileolus*. Si dice anche per Amasio. *Amasius*, ii.
 Bèvar v. Sup. buéft) Bereve. *Bibula*, ii.
 Bèlreùl, Bèvréul) Dove si da a bereve agli uccelli.
 Bèzzi) Quantita di danaro. *Pecunia*, ac.

Bèzzo) Soldo. *Obolus*, li.

B I B L

Biafár) Masticare. *Mando*, ii.
 Biava) Biada. *Fruges*, *frugum*.
 Biegiér, Biegiérin) Bichiere *potulum*, i. Merlino diltse *bieberus*, e *beberus* in diverfi luoghi.
 Bigol) Umbilico, Bellico. *Umbilicus*. Specie di mineltra, che si fa fendendo la palla in lungo a guifa di stringhe. *Pastillus*.
 Biólc) Bifolco. *Rusticus*, ii.
 Biólca) Mifura di terra, lunga, e larga cento pertiche. *Jugerum*, i.
 Bióri V. Baban.
 Biéús, Biós, biút) Biuto, solo, e fchietto. *Magnar pan biésti*. Mangiar solo pane.
 Birlo) Retta strada, retta ragione) Noi diciamo *l'è andá zó dal birlo*. *E mente decedera, l'ha persi al birlo*. Ha fmerita la strada. Molte volte, e nell'uno, e nell'altro significato l'usó Merlino.
 Bifsabeùga) Turbine. *Turbo*, nis.
 Biffacca) Bifaccia *Crumena*, nac.
 Sacca *Sacculus*.
 Blisgár V. Sblisár.

B O B R

Boázza) Sterco di buc. *Stercus bovis*.
 Bócgia n. pl. Bócgi) Palle di leguo, con cui si giuoca.
 Bodéni) Gonfio. *Inflatus*.
 Boffár. V. Sopjár.
 Bóff) Soffio. *Flatus*. *In s'an bóff*. *In iñu oculi*.
 Bójár, boir) Bulire. *Bullio*, ii.
 Bojént) Bollente. *Ebullitus*.
 Boida) Aqua bollente, che si infonde nelle botti per lavarle. *Fam*.

- Pampanata. *Dolorum purgamen.*
 Diciamo *Tgnir la boida* in significato di contenere la colera per forza.
- Bolár v. Sup. Bolá) Sigillare *obfignar*, *at.* Merlino lo disse in significato di romper la testa, e lo diciamo noi pure. *His testam sepe bolabat.* Ed in significato di restar gabbato. *Al m'ba hold.*
- Bombasina) Tela tessuta col Coto. *nc. Tela Xilina.*
- Bómbó) Voce, che usasi co fanciulli, e significa ciò, che Merlino disse *dabever. Potio, nis.*
- Bombón) Robba dolce. *Dulciarium.*
- Boncó, Bonalana) Uomo cativo. *Malus homo.*
- Bondisíria) Modo di salutarli tra' i Contadini, e la bassa gente. Dicono anche solo *Bondí*, ovvero *Síria.*
- Bonhóm) Uomo Sciocco. *Stolidus homo.*
- Borácgia) Fiasca di legno. Si usa anche per quella borsa, o zucheta, dove portano le munizioni i Cacciatori.
- Boriólo) Lo disse Merlino in significato di sdegnato. Diremmo noi *Instizzi. Iratus.*
- Borir v.) Correr contro furiosamente, come fanno i cani.
- Bosía) Bugia. *Mendacium.* Dicesi anche per quello strumento che si adopera a portar la candella a mano.
- Borón) Turacciolo della botte per la parte di sotto.
- Botázz) Botticello. *Dololum.*
- Botécgia)
- Botér) Butiro. *Butyrum.*
- Bozza) Boccia. *Ampbora, at.*
- Bozzolán) Ciambella. *Spira, at.*
- BR BS**
- Brága) Calzone. *Femorale.* Noi però diciamo più comunemente *Braghin.*
- Brágá) Aggiunto, che mettiamo per esprimere assai grasso. *Valde crassus. Quamvis ipsa boves grasos, faciatque bragatos.* Merl.
- Branca) Ghermito. Merlino usò in questo significato *Branctur: Corruptus.* Da noi però non si usa.
- Brandín) Pendaglio a cui s'attacca la spada.
- Braséula) Bracciuola. *Offella, at.* Noi lo diciamo anche come lo disse Merlino per camiccia, che scappa fuori de' calzoni. Lo diciamo di più per macchia, che altri faciasi negli abiti.
- Brénta) Specie di mastello stretto, e lungo con manici, per cui si addatta alle spalle. *Cadus.*
- Bréta) Beretta. *Pistolus.*
- Bretiner) Berettajo. *Pileorum arisifex.*
- Bréu) Brodo *Jusculum.* Brodet Brodo con ova. *Andur in broda, andur in breu d'mandolin.* Colmarli d'allegrezza. *Gaudio liquefere.*
- Bria) Briglia. *Frænum.*
- Brisa) Bricciolo. *Mica Micæ.* Lo diciamo anche in significato di niente.
- Brisin Diminutivo di *brisa.*
- Bròc) Ramo spogliato dalle foglie. *Ramus.*
- Brodíja V. Zotta.
- Brosel) Tuberculo. *Tuberculum.*
- Bróld) Dolcio. Sangue d'animale racchiuso in falciccia, e condito con aromi.
- Brontolár) Brontolare. *Muffito, at.*
 Bron-

Brontolón) Brontolatore, o brontolamento. *B'attero, nis.*
 Brónza) Vaso di bronzo. *Var Annum.*
 Brusót) Brucclore. *Angor, ris.*
 Bsil) Pungolo delle api. *Aculeum.*
 Bsónt) Allai lordo. *Fædus, a, um.*

B V

Bufér) Specie di pane. Merlino lo disse in significato di colpo dato col pugno. *Binoi dedit atque buffetor.* In quello significato noi pure l'usiamo.

Bugáda) Bucato, imbiancatura de' panni. *Lixivium.*
 Bugandéra, Lavandéra, Bugandét) Lavandaja, Lavandajo. *Purgatrix. Purgator.*
 Buganza pl. Buganzi) Gelone, Pedignonc. *Pernio, nis.*
 Burát V. Furlón.
 Buregél) Barellò. *Cymbula.*
 Bus) Foramen, *nis.*
 Busca) Busco, festuca. *Festuca, ca.* Noi diciamo come in una specie di ammirazione. *Busca!* Merlino disse. *Busca de mi!*
 Buséta) Ochiello, Pertugio, per cui passa il bottone. *Ocellus.*
 Bús) Boffo. *Buxus.*
 Búsolót) Boffolo. *Pixis.*
 Buttár via) Gittare. *Projicio.*
 Buzzár v.) Cozzare. *Cornu petrare.*

C

C Lettera, la quale ha molta somiglianza col G. Noi pure li diamo due forti di suono, perchè posta innanzi all' A, O, V, ha il suono più nuto, e rotondo, come *Cadlég, Complót, Cúgg,*

avanti poi all' E, I, nel nostro dialetto non manda quel suono fonante, o aspirato, come presso i Toscani; ma un suono così ristretto che si pronunzia, come se fosse Zetra. Come *Civetta, Cib, Cera*, non preferendosi da noi tali parole, come dai Toscani, ma non altrimenti che se si scrivesse Zib, Zera Zio ec. Calcando un poco il suono sopra la Z.

C A

Cabaré) Vassojo.
 Cadémia) Accademia. *Academia; ar.*
 Cadlég) Cattalero. *Pberetrum.*
 Cadnánz) Chiavistello. *Pessulus.*
 Cadnil) Legno che regge la catena del Camino.
 Cadréga) Soggia. *Sedes.*
 Cagiáda) Latte rappreso. *Coagulum.*
 Calabrúza, o Galabrúza V. Galaverna.
 Caldarn) Secchio di ranue, con cui si attinge acqua dal pozzo. Secchio, *Situla.*
 Caldaron) Calderone. *Abenus.*
 Calúzan) Fuligine. *Fuligo, nis.*
 Calzét) Calze. *Calce, lum.*
 Camaráda) Compagno. *Socius.*
 Campér) Campajo. *Custos agrorum.*
 Camila) Camiccia. *Subucula.*
 Camiscála) Camicivola. *Tunica inferior.*
 Canaja) Canaglia; *Turba.* Noi lo diciamo in significato di gente cattiva.
 Canarúz) Gorgia. *Guttur.*
 Cànau) Canape. *Cannabum, bi.*
 Cànca) Cancro. *Cancer.* Lo diciamo anche per esclamazione di

B b b

- di meraviglia.
- Canocgiál) Canocchiale. *Telestipium*.
- Cãtar) Secchieta ad uso di cestio. *Latrina*.
- Cantér) Cantiere, grosso trave. *Trabi, bis*. Diciamo per proverbio, *andár da s'illa in cantér*. Saltar col discorsio fuor di proposito.
- Cantarán) Armadio. *Arca*.
- Cãva) Cantina a pian terreno. Quando è il vino in luogo sotterraneo diciamo, *Arvòl*.
- Caracól) Girarli in fretta. *Téur on caracól*. Far on caracól.
- Caréul) Tarlo. *Teredo, nix*.
- Cardenza) Armadio da Cucina. *Abacus, ci*.
- Caréta, o carzadóra) Botte da condurre col carro. *Dolium Cerrule*.
- Caréta) Erba lunga, con cui si copron le Seggiole.
- Carner) Piccol Sacco. *Sacculus*.
- Carobi) Radunanza di Villani, che discorrendo passano il tempo. Dicono anche *Congridol*.
- Cartel d' carra) Ottava parte d'un foglio.
- Casér) Quello, che fa il formaggio. *Caseiajo. Caseatis Custor. Casei opifex*.
- Caloncel V. Tortel.
- Catár v.) Trovare. *Invenio*.
- Catár n.) Cataro. *Gravedo, is*. Lo diciamo anche in significato di *boria*.
- Cavágn) Cesto. *Cista*.
- Cavagnéul) Piccola cesta.
- Cavarznál) Chi presiede al lavoro immediato degli Argini.
- Cavaléra) Locusta. V. Gambareula.
- Caudagna) Spazio, che lasciasi in capo ai campi per comodo di colivarli.
- Caudín) Capezzolo. Punta della mammella. *Papilla*.
- Cavéitar) Capestro. *Laqueus*. Si prende per giovane diocolo.
- Caviara, Caviara) Capigliatura. *Capillorum congeries*.
- Cavieg) Pivolo. *Lignus clavicularis*.
- Cãura) Capra.
- Cauricùla) Capriola. *Saltus, us*.
- Cauzzál V. Piumáz.
- Cãzza) Mellarojo di ferro, o rame per attinger acqua. *Remajvola. Indicula*. Caccia. *Venatio*.
- Cazzùla) Cazzuola da muratore. *Trulla*. Con lo stesso nome nominiamo pur quella, che s'adopera a frigere.

C E C G

- Cercg) Cerchio. *Circulus*.
- Cervlà) Cervellato. *Salsamentis genit*.
- Céug) Cuoco. *Cochus*.
- Céur) Cuore. *Cor*.
- Céufar v.) Cuocere. *Cocus, is*. Diciamo *l'è cot al libi*. Volendo significare. *Jacta est alea*.
- Cgéra) Ciera. *Faciti habitudo*.
- Cgérta) Chierica. *Tonsura Clericali*.
- Cgésa) Chiesa. *Ecclesia*.
- Cgiácara) Chiacchiera.
- Cgiacará v.) Chiacchierare. *Blattem, ar*.
- Cgiacaráda n.) Lunga parlata. *Longa locutio*.
- Cgiáf) Chiave. *Clavis*.
- Cgiáp) Nastro, Cappio, Frettuccia. *Frustulum*.
- Cgiapa V. Scoz) Lo diciamo anche per natica. *Nater, ium*.
- Cgiapár v.) Pigliare Corripio. Diciamo *cgipár la gatta*, in quel significato, in cui disse Metlino. *Ute*.

Uterius nemo vult secum carpere gattam.
 Cgiarabacgión) *Oculum perstri-
 cto.* Sñnimento. *Deliquium.*
 Cgió) Chiudo. *Clavus.*
 Cgióc) Battuta, colpo. *Élat, us.*
 Cgióma) Ghioma de' Cavalli. *Ju-
 be.*
 Cgiópa) Due cose accoppiate. *Par.*
Ná cýpa d'pan. Due pani ac-
 coppiati.
 Cgiú) Cucco. *Cuculus.*
 Cgiúc) Ubbriaco. *Ebrins.*
 Cgiucgiár v.) Succhiare. *Esugo.*
 Cgiuféra) Toppa. Instrumento di
 ferro, per cui si avvolge la Chia-
 ve. *Sera.* Lo diciam per meta-
 fora in significato di moneta logo-
 rache difficilmente può spenderli..

CH CL

Chéuf, Chóf, Cón) Fasci di
 frumento, che si formano da
 molti manipoli uniti insieme. I
 Toscani confondono Covoni, con
 manipoli.
 Chís) Merlino usò questa voce in
 vece di *qui, hic*, che noi diciam
chi.
 Chizzéul, Chizzéulá) Focaccia..
 Schiacciata. *Placenta triticea.*
 Chizzolina) Focaccia, Schiaccia-
 rella co' grasselli. *Placentula fru-
 stulis sillis condita.*
 Cij indecl.) Ciglió. *Ciliqm.*
 Ciffolár) Zuffolare. *Sibilo, as.*
 Ciffol) Voce che si fa Zuffolando..
Sibilm.
 Cigála n.) Cicala. *Cicada.*
 Cigár) Merlino ha usato *Cicigdr.*
Cicigant Cicade in significato di
Cicalare. Questa voce però non
 esprime il nostro *Cigdr*; che è
 propriamente *gitar* ad alta vo-

ce. Usò pure *Cicigdr* per azzar
 il Cauc. *Canem incitare*, noi di-
 ciamo *azzar*.
 Cignár) Far cenno. *Anno, is.*
 Cignón) Maniera, con cui le Don-
 ne tiran su i capelli di dietro.
 Cigóla) Cipola. *Cepe.*
 Cigóla d' Fior) Bulbo. *Bulbus, i.*
 Cimas) Cimice. *Cimex, icis.*
 Cimigáta) Capitombolo.
 Cirúgich) Chirurgo. *Chirurgus.*
 Cis) Cece. *Cicer Cicert.* Cis gus-
 su. *Cicer cum cortice.* Cisfrant.
 Cece infranto.
 Cifóra, V. Forbas. Lo diciamo an-
 che per lingua mormoratrice.
 Cívárs) Cibarli. *Vesfor, eris,* è pa-
 rola usata solo dai Contadini.

CL CM

Clò, clò) Usiamo di questa voce,
 quando vogliamo esprimere il
 suono d'un liquore, che esce
 da un Fiasco, o altro simil Vaso.
 Merlino disse: *En bibo, clo, clo*
resonat botaxzur.
 Cmádar) Allevatrice. *Obstetrix, tris.*
 Cis) Comadre. *Comater, tris.*
 Cmanzár) Incominciare. *Incipio,*
is.

CO

Có) Capo. *Caput, piti.*
 Cóc) Noce grossa. *Nux.*
 Cocáj) Turacciolo. *Operculum.*
 Quindi Merlino ha preso il suo
 Cognome, perchè è da sapere,
 che quando noi vogliam dire,
 che altri fa errore, o dice par-
 lando degli Strafalcioni, siamo
 soliti dire, *eb' al fd di Cocaj.*
 Coeón) Cochiume. *Epistominm.*
 Cocómar, o Cocómar) Citriolo.
 B. b. b. z. Codaj)

- Codáj) Un Aglio. *Allium*, *ii*.
 Códga) Cottica, Cotenna. *Cutis*, *Cutis*.
 Codghin) Salame fatto con le Cotriche.
 Codegón, Cordon) Per minchione. Uomo sciocco. *Homo bardus*.
 Codesella) Merlino l'usa in significato di disgrazia. *Infortunium*, *nii*. Ma presso noi non è più in uso.
 Coja, alla Cója) Quando molti corrono, o vanno in gran fretta a gara, come se corressero per andar a raccogliere qualche cosa d'importanza.
 Cójár verb.) Raccogliere, *Colligo*, *gi*. Dar nel segno.
 Colgás, Colgás sup. Colgá) Gittar a terra. *Profero*, *nir*. Corricarsi. *Cubo*, *ai*.
 Cólá, o préfa) Ajeta, Ajuola. *Areola*. Glutine. *Gluten*, *ir*.
 Compágn, Compagnón) Amico, Amicissimo. *Amicus*, *ci*.
 Complót) Conventicola, Conventicolo. *Coitio*.
 Conféi) Consiglio. *Consilium*, *lii*.
 Cóp) Tegola, Coppo. *Tegula*, *e*.
 Coplót) Scodella di legno. *Lignea Scutella*.
 Coráda nom.) Polmone. *Pulmo*, *nir*. Più spesso però dicesi *Coradella*.
 Corbél) Sorba.
 Corezza) Coreggia. *Corzár* *Scorzár*. *Pedo*, *ir*, diciamo anche *Corezza* per lista di Cuojo. *Cingulus Coriac*.
 Coróci) Scrucciata. *Atra*, *atra*, *atrum*.
 Corsín, con s stretta) Getto di fiori.
 Corlata) Falcetto. *Falcula*.
 Corzá) Sdegnato. *Iratus*, *a*, *um*.
 Dide Merlino *Scorzátus*. Ma non è in uso.
 Cos. V. Bagáj.
 Cólát: verb. con l'o stretta) Cucire. *Suo*, *ir*.
 Cosdóra) Cucitura. *Sutura*, *e*.
 Cosina) Cuclna. *Culina*, *ne*.
 Cósfa) Noi lo diciamo per Cofa. *Res*, *rei*, e lo diciamo in significato di Cofcia. *Coxa*, *e*.
 Cofsin) Cuscino. *Pulvinar*, *rii*.
 Cót) Cotto. *Coctus*, *a*, *um*. Lo diciamo anche, e molte volte lo usò Merlino in significato di Ubriacco. *Ebrius*. Ed in significato di malaticcio.
 Cotál, Cotála) Nome di cosa indeterminata, che si dice, quando non sovviene il nome proprio, di ciò, che si vuol nominare.

C R

- Crá, Crá) Con questa voce significa Merlino, il gracciar de Corvi. *Crocito*, *ai*. Verb.
 Cerefa) Cireggio. *Cerasur*. Diciamo *Cillim*, una specie di ceregio grosso, e duro. *Mareni*, *Blarascbi*) Le Amarine, o Amaralche.
 Crica) Lordura. *Losdezzaccia* *Sordes*; lo diciamo per unione di gente sospetta.
 Crivel) Vaglio. *Cribrum*, *i*.
 Crivlar verb. sup. Crivlar, fem. Crivláda) Vagliare, *Cribro*, *ai*.
 Crivlónu.) Vagliatore. *Cribrator*, *oris*. Diciamo anche *Crivulla*.
 Crodár verb., supin, crodá, fem. crodá, o crodáda) Cadere. *Druido*, *ir*.
 Csérggia) Cicetchia. *Cicereula*, *le*.

C V

D A

Cúgg) Letticello. *Grabatur*. Lo diciamo di quella paglia, o altro, su cui dormono i Cani.
 Cucgiars) Chinarsi. *Inclinor*. Diciam *mettars in Cucgion*, star in *cucgion*, per starfene ripiegato su le calcagna. *Talit infidere*.
 Cucgiér, o Cucgiar) Cuchiajo. *Cocibaur, rit.*
 Cùgola nom.) Palla grossa di legno, con quatro delle qual si giuoca al trucco di terra. Plur. Cùgola.
 Cùna) Culla. *Incunabulum, li.*
 Cunin) Legno formato a diversi archi, con cui si copre la culla.
 Cuzár) Acconciare. *Suorio, it. Condro, it.* Diciamo ironicamente. *Cunzd par lé Feste*. Per danneggiato assai. Significa anche ornare.
 Cunza lavéz) Artifice, che accomoda, i Laveggi, le pignate, ec.

D

D Lettera, che ha gran parentella col T, e noi non poche volte il T cangiamo in D per maggior facilità di pronunzia, come nelle voci: Didelli, Didal. Benchè nel Toscano acconsenti dopo di se la R, soltanro, appresso di noi però si mette avanti più altre consonanti, come nelle voci Dbót, Dsáti, Dzipár, mangiando noi per proferire più speditamente, quella vocale, che naturalmente dovrebbe seguire dopo la D..

Dà) Dado; *Cubus, bi.*
 Da banda) Da parte.
 Da drc.) Di dietro. *Retro*.
 Dantíón) Legamento de' denti.
 Dar d'barba) Lo diciamo, quando alcuno fa sforzo per nuocere ad altri, e non ha potere di farlo. *Inani labore conari*.
 Dascargár) Scaricare. *Exonero, ar.*
 Dascantonár) Togliere da un angolo, o cavár da un angolo.
 Dascartozzár) Svolgere dal Carroccio. *Exsulor, it.*
 Dascagiár) Dichiarare. *Declaro, ar.* Voce de' Contadini.
 Dastár, dastars) Svegliare, svegliarsi. *Excito, Experijsior*.
 Dastazzár) Slegare. *Sulor, it.* Diciamo per proverbio *nlé bon da slazzarqé li bragbi* in quel significato, in cui disse Merlino, *indignumque tibi slazzare mudandur*.
 Dastantgáras) Dimenticarsi. *Obliuiscor, erit*.
 Dastantgón) Chi facilmente si dimentica. *Vir obliuiscor*.
 Dastmisiár) Svegliare. *Excito, ar.* Diciamo per proverbio *dastmisiar, i can, cb' dóram*, in significato di stuzzicare chi non dà noja.
 Dastmisiárs) Svegliarsi. *Experijsior, rit.*
 Dasténdar, dasténdars, sup. dastés) Stendere, Sctajarsú. *Extendo, is, Projicior, erit*.
 Dastúr.) Distogliere. *Distrabo*.
 Dastoregiár, dastortíár) Svolgere, Sciogliere, Svituppare. *Solvo, it.*
 Dastrigár, Dastrigáras) Sbrigare. *Expedito, Sbrigari. Expedito*.

D B

Dbót) Quasi. *Feré*. Merlino lo usa per subito immediatamente, ma noi non lo usiamo, che assai di rado.

Dbóta falda) Ad un colpo. *Um iſtu*.

D E

Dedo. Deda) Fratello, Sorella. *Frater, Soror*.

Dentar) Entro. *Intdr*.

D F

Dfär) Affatto. *Omnino*.

D I

Di) Giorno. *Dies ei*. Ditto. *Digitur*. Diciamo *al di gros*. Il Police, *al di marmala*, l'ultimo ditto.

Didélli, andar in didélli) Caminar in punta di piedi. *Pede suspensio, summi digitis ambulare*.

Dindolár v.) Crollare. *Concutio*.

Dieg) Distrutto. *Adépi, pi*.

D O

Dobár verb. sup. Dobá, fem. Dobá-da) Addobbare. *Orno, as*.

Dogjár v.) Adocchiare. *Intueor*.

Dója) Dóglia. *Dolor, ris*. Lo diciamo anche per mal di punta.

Donca) Danque. *Igitur*. Merlino usò *Adonca*.

Donjäre) Voce più volte usata da Merlino in significato di mirar con affetto, ma da noi non si usa.

Donzéna) Numero di dodici. Noi lo diciamo di tutte le cose, laddove i Toscani, ora dicono *Dozzina*, ed ora *Serqua*. *Duodenarius numerus*. Si dice anche *andar in Donzéna, téur in Donzéna*. Per metter, o andar in casa, dove mediante il congruo pagamento viene somministrato il vitto. *Convictum, contubernium adire*. Si dice anche per metter a fascio, cioè avvillire una persona confondendola con altre a lei ineguali, il che si esprime anche dicendo. *Non tutti j'erbi j'é da metter in torta*.

D R

Drúfi nom, fem., Drusia) Noi diciamo anche *ſdrufi*, e *ſdrufia*, che toscanamente diceli ruvida: *asper*.

D S

Dsáfi) Incommodo. *Incommodum*, *s*. Parola usata da Contadini.

Dsévad, fem. Dséuda) Inſipido. *Inſpidus*.

Dlora più) Di più. *Infuper*.

D' fumsált) Di pianta.

D Z

Dzipár v. (sup. Dzipá, fem. Dzipáda) Ruinäre, rompere, distruggere. *Rumpo, destruo*.

E

E Lettera vocale, la quale presso i Toscani ha due suoni, uno aperto, e stretto l'altro; appo di noi in tre suoni si fa sentire:

sentire: Uno aperto, come *Erba*, l'altro stretto, come *Sega*, il terzo finalmente è un certo suono, che non si fa, se sia l'E, che partecipi dell'A, ovvero, l'A, dell'E; come *esser a seder, bertin*. Onde acciò, la cosa riesca più chiara in questo Vocabolario in molti luoghi si è scritto, con l'z dittongo.

Era) An. *Arca, z*.
 Erbor, Arbor) Albero. *Arbor, is*.
 Effar al can) *Summa paupertate laborare*. Si dice anche toscaneamente. *Essere al cane*.
 Euli) Oglio. *Oleum*. Bocalin dà l' euli bon. Orcivolo. *Urculus*.

F

F Lettera, che molto confina con la V consonante. Nel nostro dialetto poi evvi questo di particolare, che, allora quando l'U consonante cade sul fine della parola, si pronunzia con lo stesso suono della F, come farebbe a dire euv, neuv, e zov, le quali da noi si proferiscono, euf, neuf, zof.

Fandónia) Favola. *Fabula, z*.
 Far croséti) Non aver che mangiare, o restar privo di che che sia. Merlino lo disse in significato di supplicare. Ma in tal significato da noi non si usa. *Parce, precor, gridant, facientes mille crosetas*, Mac. 9.
 Fada) Rospo di maggior grandezza. *Rubeta, z*.
 Fadiga) Fatica. *Labor, is*.
 Faló) Incendio grande, che formasi comunemente con materie facilmente combustibili, come paglie, canne, ed altre. Co-

si l' usò Merlino parlando di stoppa Mac. 4. *Videtur magnum crevisse Falojum*.

Fameja) *Familia, lia*.

Fascilla) Merlino lo disse per *Fiaccola*. Ma noi lo diciamo per certe carte ripiegate, le quali piene di polvere d'archibugio, e strettamente legate, con applicarvi il fuoco, van saltellando, e scopiando con notabile strepito.

Far lochin) Soghignare. *Subridere, es*.

Fargh stár) Ingannare. *Decipio, is*.

Far le fiche) Burlare. *Irrideo, es*.

Far la gambarçula) Far lo sgambetto. *Supplantare*.

Far lãrg) Dar luogo. *Dare locum*.

Far la stã) Reggerli appena su le gambe, e si dice de' Bambini, che cominciano a camminare, e degli Ubbrichi, che penano a star in piedi; *male pedibus consistere*.

Farla in barba) Sortire in qualche intento a dispetto d'alcuno.

Far la nana) Dormire. *Dormio, is*. Voce, che usasi co' fanciulli.

Fascul) Fagiuolo. *Fasculus, li*.

Falsina) Fascello di legna minore. *Fascis lignorum*. Quando è un fascello di legni alquanto grossi, diciamo *fasset*.

Féudar) Fodero. *Vagina, ne*.

Féug) Fuoco. *Ignis, is*.

Féura) Fuori. *Foris*.

Féura) Febre. *Febris*.

F I

Fiã) Fiato. *Spiritus*.

Fiãp n. fem. Fiapa) Impassito. *Passus*.

Pessur, *a*, *un*.
 Fiállar) Figliastro. *Privignus*.
 Fig) Frutto nudo, Fico. *Ficus*, *ci*.
 Figá n. ind.) Fegato. *Jecor*, *ris*.
 Fighér) Ficaio. *Ficulnea*, *a*.
 Filóz, Filó) Luogo dove si radunano le donne di campagna a filare. Merlino usò la voce *Filó*.
 Filza) Marassa. *Matassa*, *a*.
 Finá mai) Moltrissimo. *Plurimum*.
 Fiéul) Figlio. *Filius*, *li*.
 Fícula) Figlia. *Filia*, *a*.
 Fiózz) Figlioccio.

F O

Fófa, Fúfa, Fufót. V. Spigót.
 Fogá) Infiucato. *Ignitus*, *ta*, *tum*.
 Fogár v. (sup. Fogá, fem. Fogáda)
 Affogáre. *Suffoco*, *at*. Dicesti anche infuocare. *Incendo*, *is*.
 Fogolér) Focolare. *Focus*, *ci*.
 Foghéra) Padella grande di ferro da tener braccie.
 Foja) Foglia. *Folium*, *ii*.
 Fómna, Fómna presso i Contadini. In Città Femna) Femina. *Fæmina*, *ne*.
 Fonz) Fungo. *Fungus*, *gi*.
 Fóla) Favola. *Fabula*, *la*. Con l'ò chiuso lo diciamo anche per molta gente.
 Fojáda) Pasta ridotta in foglio, poi tagliata in lunghe striscie.
 Fóran) Forno. *Furnus*, *ni*.
 Fórbas, o Forbsína) Forbice. *Forbex*, *fici*.
 Forbir) Rinettare. *Mundo*, *dar*.
 Formáj indecl.) Formaggio. *Caseus*, *ei*.
 Formája, plur. Formáji) Forma di formaggio.
 Formajéla) Piccola formaggia. *Caseus*.
 Forcá. V. Rasch.

Forzina) Forcheta. *Fercula*, *la*.
 Fotèggia) Liquore di deterior condizione. Vin torbido, che resta in fondo alle botti.

F N

Fnócgg) Fenocchio. *Feniculus*, *li*.

F R

Frafca) Ramuscello. *Ramus*. Lo diciamo di chi opera con leggerezza, e imprudentemente, come pure. *Frafcon*, *Frafcona*, *Insciens*.
 Fredóce) Raffredore. *Gravedo*, *dinis*.
 Frézza) Fretta. *Sollicitudo*, *dinis*.
 Frezzós) Frettoloso. *Sollicitus*, *ta*, *tum*.
 Friffolar) Frissolare. E' questa voce propriamente lombarda, e significa quel, che in Toscana si dice Trillare, e si applica al canto. *Vocem crispare*. Una tal voce noi non l'utiamo, che degli stromenti da fiato.
 Frigár. V. Frigá sup. fem. Frigáda) Perfricare. *Perfrico*, *car*.
 Fritola, Fritella, e Fritella a vento) Fritelle. *Fritelle*, *larum*: *Fritelle inflatæ*.
 Frizza) Freccia. *Jaculum*, dicesti anche *fitta*, in significato di acuto dolore, che in istante viene è svanisce.
 Fromba. V. Frombola.
 Frofca. V. Frafca.

F V

Fufgna) Togliere di nascosto. *Subreptio*. Inganno. *Dolus*.
 Fufgnar) Prendere di nascosto. *Clam eripere*.

Fus-

Fufgnàr) Far frodi. *Decipere*.
 Fúlman) Fulmine. *Fulmen*.
 Fumàna) Nebbia. *Nebula*, *ne*. Lo diciamo metaforicamente per *colera: Plé in fumàna*.
 Fùm d'roviciù) Cosa da nulla, cosa da non tenere. *N'bò miga pavura d'fum d'roviciù*.
 Furlón) Frullone. *Cribrum Farnarium*.

G

G Lettera confimile al C, la quale pure ha due suoni diversi; l'uno, come Ga, Go, Gu, l'altro aspirato, come Ge, Gi. Noi siamo stati costretti, in quelle parole, nel fine delle quali cade la G, per esprimere la cadenza, di aggiungerci un'altra G, come Pieùgg, Lavàgg; inoltre il CH da noi si proferisce così andante, e schiacciato, che sembra quasi due GG; ma come riesce più spiccato di quello, che farebbero i due GG, noi abbiamo ideato, di far precedere la C al G, come nelle parole cgià, cgiò, ed altre; e nella fine di alcune voci ci siamo serviti di CG, invece di due GG, come nelle voci oeg, znòcg cc.

G A

Gabàn) Gabbano. Veste, che usasi esteriormente. *Endromii, it. Lacerna, ne*.
 Gajard) Gagliardo. *Fortis*.
 Gajòf) Galioffo. *Nebulo, anis*.
 Gajoffa) Saccoccia. *Crumena*.
 Galavérna) Gran brina. *Prulina, ne*.
 Galzóp) Andar in galzop, lo dicono i fanciulli del salterellare,

che giocando fanno con un fol piede, l'altro tenendo alzato da terra. Descrisse un tal gioco Merlino. T. I. Mac, xi. p. 88.

Gambareùla) *Far la gambareùla*: Significa mentre altri camina, cacciargli un piede avanti, perchè trabochi, e cada.

Gambétta) Diciamo *tir. Ir d'gambétta*, per morire.

Gamìsel) Gomitolo. *Glomus, mi*.
 Ganàffa) Ganascia, Guancia. *Grana, narum*.

Gandión) Orecchioni. Sorta di malattia nelle glandule degli Orecchii. *Parotides*.

Garatola) Carrubo. *Siliqua dulcis*.

Garavàn) Presso di noi han questo nome i Facchini della Dogana, e quelli, che stanno al porto di Catena. *Gerali Mercium*.

Gargóz, o Gargót) Gorgozzule. *Guttur, ris*.

Garéta d'lazza) Gomitolo d'accia. *Glomus funiculi*.

Garil) Nocciolo. Spichio della nocce. *Nucleus, i*.

Gàtamórta) Far la gatta morta; far il modesto, far lo schizzinoso. *Se modestum, se renitentem ostendere*.

Gavazza) Tronco d'Albero. *Truncus, ci*.

Gavazzàr) Tagliar tutti i rami di un albero sopra il tronco. *Arborum detruncare*.

Guartél) Gonnoleta tessuta di lino, o bombace. *Cycladicula ex onycina tela*.

Garéusola) Maréusola, dicefi anche *garusola, marisola*) Specie di papavero. *Papaver*.

Garét. V. Sgarlét.

Garófól) Garofolo fiore nero. *Carosbillus, i*, ma noi lo diciamo C e c anche

anche in significato di schiaffo, e nel significato medesimo diciamo *Garofol da cinc foii*.

Garofolár) Schiaffeggiare, battere. *Verbero, at.*

Gasón V. Lot.

Gavil) Palea. *Batillum ferreum*. Non è però voce mantovana, ma usata da Merlino: noi diciamo *palea*.

Gavazza) Ceppo dell'albero. *Truncus*.

Gazán) Barbagliani, stolido. *Stolidus, a, um*, anche per nome di fiore.

Gazeul) Lo diciamo, di chi hà li occhi giallicci.

Gamé) Gellomino inferito sul Cedro. *Jasminus cedrinus*.

Géra) Ghiaja. *Glarca, a*.

Ghèda) Grempo. *In ghèda. In sfinu*. Diciamo ancora. *In sfofi*.

Ghignín) Ghigno, vezzo. *Blanditia, arum*.

G I

Giandussa (nom.) Ghianduccia. *Glandula*. Noi però l'usiamo in una affatto diversa significazione. Merlino l'adopera per esclamazione, e dice. *Deb giandussa, grido*. E direbbe. *Ob diamene! Ob pó far il mondo!* laddove noi l'usiamo per imprecazione, e diciamo, *che ti venga la giandussa*; e vuol dire, che ti venga il malanno. Si dice anche per contumelia contro i fanciulli: *guarda, che giandussa*, o pure semplicemente *Giandussa!*

Gianéa, **Zaneta**) Bastone con pomolo, che usano gli Uffiziali di milizia. *Baculus, li*.

Giaron) Sasso. *Saxum, i*.

Giáz) Ghiaccio. *Glacies, ei*.

Giavólta) Giro, che si fa camminando. *Circuitus*. Si dice anche per aggirarsi. *Cicumagor*.

Giupón V. Zipón.

G N

Gnàcara) Nachero, o nachera. *Crotalum*. L'usiamo ancora per cosa da nulla.

Gnánca, **Gnancór**) Ne anche, ne pare. *Ne quidem*.

Gniál) Nido. *Nidus*.

Gnicóffa) Tutte le cose. *Singula, orum*. Parola usata da Merlino, e che si usa tutta via dalla bassa plebe.

Gnint, **Gnént**) Niente. *Nil*.

Gnóc) Gnocco. *Pastillus, i*. Lo diciamo anche per uomo inesperto, e semplice. *Bardus, di*.

Gnùcca) Testa. *Caput, iir*.

G O

Gó) Ghioccio, piccolo pesce col capo grosso.

Gojcul, **Gojadé**) Verga lunga armata di pungolo, con cui i Conladini guidano i Bovi.

Gólta, **Gólti**, **Guólti**) Guancia. *Genae, arum*.

Gombét) Gomito. *Cubitus*.

Gomét) Vomere. *Vomer, cris*.

Gós) Prominenza, che a molti nasce nella gorgozza. *Rhuma, me*. Con questo nome chiamasi anche il ventricolo de polli.

Goz, **Gózza** (con l'ò chiuso) **Goccia**. *Gutta, te*, lo diciamo in significato di poco. *N' al gá na gozza, on goz d'giudizi*.

G R

Graddella) Graticola. *Craticula, Le.*
Grassâr, Grissâr) Pigliare con avidità, rubare. *Rapio.*
Grámola) E' anche voce toscana, e diceñ altresì *maciulla, Instru-*
mentum, quo Piftores panem de-
ffunt. Lo diciamo anche per si-
 gnificar, uomo, o donna di stra-
 ordinaria grandezza.
Granáz) Granazuolo, o Frumento
 di qualità inferiore, che si da ai
 Poli. Mondiglia.
Grassî) Cerchio armato d'uncini,
 con cui si pesca il secchio, o
 che che altro immerso in acqua.
 I Toscani dicono *Gancio.*
Gránf) Dolore nato da tensione
 di nervi, che così da noi vien
 chiamato.
Gratrè) Grattare. *Scalpo, ptr.* Ci
 serviamo di questo verbo mede-
 simo in significato di *grattugiare.*
Comterere fricando.
Gratarécula) Grattuggia. Strumen-
 to da cucina.
Grésta) Cresta; *Crista, it.* *Portdr*
la gressd fudda lo diciamo in si-
 gnificato d'esser superbo.
Gravalón) Calabrone. *Crabro, nit.*
Grembial, Grombial) Grembiale.
Ventrato, it.
Grépola) Grascello. *Frusulum sul-*
lum.
Grézár v.) Gradire. *Quod placet.*
 Non lo usiamo però, che nega-
 tivamente, come lo usò Merli-
 no. *Non agrezante Pedocbio,* un
 piéucg, che nâg grezava.
Griffa) Unghia. *Unguis, is.* Si di-
 dice di più per artiglio di qua-
 lunque animale, che con le zam-
 pe ferisca.

Grignâr. Verb. Sgrignâr) Ridere
 sgangheratamente. *Cachinor,*
ari.

Grinta) Coleta. *Fra, re.*
Grondâl) Scillicidio. *Scillicidium.*
Gropar) Raggruppare. *Nectò, lit.*
Grosta) Crosta. *Crusta, it.*
Grûgn) Cefso. *Rictus.*
Gruz) Ruido. *Asper.*

G V

Guârdadúra. V. Sguardadúra.
Guazét) Guazzeto, Manicharet-
 to. *Minutal, ahr.*
Gûggia) Ago, o Spilla. *Acus, cus.*
Guegiâr) Far calce, o bretre con
 gli Agbi.
Guâz) Padrino. *Patrinni.*
Gûz) Agûzzo. *Acutus, it, um.*
Guzzar) Affilare. *Acuo, it.*
Guzza Forbas, e Cortèi) Arrotato-
 re; Moleta. *Molitor. Colâtrus.*

I

I Lettera vocale, che da noi pu-
 re, come dai Toscani, e La-
 tini, si fa consonante, come Ja-
 da, Jutâr. Alle volte poi la I sem-
 bra partecipi, come della E, come
 si usâ dai Contadini in quelle voci
 Lingua Villa, e Vita, nelle quali
 proferiscono, quasi Lengua, Ve-
 sta, e Veta.

I A I M

Iada) Agliata. *Alliatum.*
Imboldir v. sup. **Imboldi** fem. **Im-**
boldida) Frastornare *Impedio, is.*
 In questo significato l'usò Mer-
 lino. Noi però l'usiamo in signi-
 ficato di prevenire malamente di
 qualche affare. *Seducere.*

- Imbonir) Lusingare alcuno con buone speranze. *Aliquem spe decipere.*
 Imbozzâr) Imbocciato. *In phialas conjicere.*
 Imbrîg) Ubbriaco. *Ebrius.*
 Imbrîngâras) Ubbriacari. *Inebrior, ris.*
 Imbrodgâr v. Sup. Imbrodgâ, fem. Imbrodgâda.) Sporcare, *sedo, at.*
 In vece del Supino si usa l'adiettivo *brôdag, brôdga*. Sporco, *fadus, a, um.*
 Infadâr v. s. Infadâ, infadada) Accender alcuno a collera. *Ad iram excitare.*
 Impazz) Impaccio. *Negotium.*
 Impazzâras v.) Impicciarli. *Se intromittere.*
 Impinir v.) Empire. *Impleo.*

I N

- Inafâr v.) Preparare. *Preparo.* I Contadini dicono anche *Amanir*; e diciamo anche *parcigâr*.
 Incagni) Accanito. *Ardens, ira.*
 Incarognâ) Fetente. *Fetidus.* Lo diciamo anche per intorpidito. *Torpidus.* Merlino lo disse per innamorato; e da noi pure si usa.
 Incéu) Oggi. *Hodie.*
 Ingiavâr v. sup. ingiavâ fem. ingiavâda) Chiudere a chiave. *Clavi obfirmare.*
 Ingiodâr) Inchiodare. *Clavo affigere.*
 Incorotâ n. fem. incorotâda) Vestito, o vestita a scoruccio. *Luguri veste indutus, ta, tum.*
 Indrê) Indietro. *Retro.*
 Indrê schena) Con la schiena in dietro. *Cascar in drê schena. Supinus cadere.*
- Indufâr) Indugiare. *Cunctor, rit.*
Indufar, e *Indufia* usò Merlino molte volte. Del verbo qualche volta ufamo; del nome non mai.
 Infiâr, V. Spionfâr.
 Infiâri) Chiuder con la fibbia. *Neclere fibula.* Diciamo: *Infiâri li scarpeti* in significato di fuggire.
 Ingarbojir) Imbrogliare. *Conturbo.*
 Ingatiâr) Rendere arruffata la matassa, o raggruppati i capelli. *Implico.*
 Ingiova, o Angiova) Acciûga. *Appua.*
 In gringola) In glubilo. *In gaudio esse.*
 Ingrintâ) Adirato. *Iratus.* V. Grintâ.
 Inguéra) Trugolo, Beverattojo per ogni forte di Polami. *Ajau-ran, II.*
 Instrocgiâr) Infilzare. *Transfudo.*
 In scoltôn) Star con l'orecchio teso per sentir di nascosto, o qualche cosa, che ben non s'intende. *Arrestis auribus.*
 Infognâras v. Sup. Infognâ) Sognare. *Somnior.*
 In(ogni n. indecl.) Sogno. *Somnia.*
 Insoniôn) Dormendo. *In somnis.*
 Inlarghan) Non riconoscerli obbligato ad alcuno, il quale potendo, non ha voluto impiegare l'opera sua in qualche altrui vantaggio. *Ab n' infâ.*
 Intanabusâr) Nascondere. *Abcondo*, diceci anche *imbustâr*. Il primo verbo è composto da *tana*, onde diciamo *intanâr* nel medesimo significato, e insieme da bucco; l'altro, è composto, da *tan*, bucco.
 Intoregiâr, Intortiar) Involgere. *Involv.*

Involvo, ii.
 Intrasht) Punto, o tempo breve.
In R' intrasht, all' intrasht.
 Intriigh) Impaccio, imbroglio. *Impedimentum, ii.*
 Inzaplar, Inzaplars) Imbrogliare.
 Imbrogliarsi. *Implico, Implicor.*
 Inzó) Ingiù. *Leosum, Averb.*
 Inznocgiars) Inginocchiarsi. *Flit-
 lire genua.*
 Inzochl, nom. f. Inzochida) Imballordito *Somolentur.*
 Jutár v.) Aiutare. *Auxilior, aris.*

L A

L Ama d'la nos) Scorcia tenera intorno la noce *Putamen, nit,* lama d'correl) Il ferro, o acciaio del corrello.
 Lambruscár) Cogliere la Lambrusca. *Lambruscum colligere.* Si dice per metaf. Per andar buscando denaro, o che che altro di quà, e di là.
 Lampzár) Lampeggiare. *Fulgurat, abat.*
 Lancúzan) Ancudine. *Incudo, nit.*
 Langúria. V. Angúria.
 Lancœur) Imprecazione famigliare, di cui si servono i Contadini, e significa, che ti venga il malanno.
 Lanteegia) Lentre, legume. *Lentis, nit.*
 Lapár. V. Slapár.
 Laséna) Ascella, quel concavo, che resta sotto il braccio. *Axilla, le.*
 Latúz) Morbiglione. *Morbili, orum.*
 Lavágg) Fango. *Lutis.*
 Lavár nom.) Labro. *Labium, i.*
 Lavár v.) Lavo, ar.
 Lavrón) Che ha grosse le labra.
 Láz) Laccio. *Laqueus.*
 Lázza) Spago. *Funiculus, Accia.*
 Lazzár v.) Allacciare. *Ligo, ar.*
 Diciamo per proverbio. *Ni' lé bon*

d' lazzárg le scarpe.

L E

Lectáda) Ghiotta. Padella bislunga, che si mette sotto l'arrosto.
Patela oblonga.
 Lénda) Lendine. *Lendis.*
 Lénta. V. Lantéegia.
 Lergna, Lergnetta) Piccola Febra. *Febriola.*
 Lesca) Esca. *Esca, esce.* Si dice per Uomo privo di denari. *L' é jut em é la lesca.*

L I

Li li libitum. Di questa voce si servi il nostro Poeta per significare la voce, e la modulazione della Piva.
 Lidré, plur. Lidré) Panicelli, in cui s' involgono i Bambini, prima di avvolgerli nelle fascie.
Linteamina.
 Linzéul, o Lanzéul) Lenzuolo.
Linteum, i.
 Lira) Libra. *Libra, bre.* Lirina dim. di lira.
 Lissa) Ranno. *Lixivium, ii.*
 Lissáz) Lo stesso, che lissa.
 Litra) Lettera. *Epistola, le.* In Città dicefi *Lettera.*

L O

Loc con l' o stretta) Lolla, Fulla. Gufcia del frumento. *Glyma. Stolido. Stordico. Attonitur.*
 Logár) Nascondere. *Ascendo, ii.*
 Riporre. *Recondo, ii.*
 Lonza) Patte del animale intorno i reni, opportunissima per l'arrosto.
 Lorét, Lorót) Imbuo. *Infundibulum.*
 Lór.

- Lórgna) Ghanghero, o sia ferro chiuso a guisa di anello, che si inserisce ne cardini. *Cardo, n. i.*
 I Toscani però spesso volte confondono ganghero, e cardine.
 Lóic n.) Una persona, che guarda torto, che i Toscani dicono Guercio. *Strabo.*
 Lofna) L'usano i Bolognesi in significato di lampo. *Fulgur*, o di moneta, che non ha corso. Noi lo diciamo in significato di bugia. *Frottola. Commentum, ii.*
 Lovartis n.) Cime di certa Erba, che nasce intorno alle Siepi, e si va avviticchiando intorno a ramuscelli, che le stanno dappresso; e chiamasi *suppolo* in Toscana.
 Lot) Zola. Pezzo di terra grossa, e dura, che resta erminente nei campi arati. *Gleba, ar.* Gioco di fortuna.
 Lóv) Lupo. *Lupus, i. V. Graffi.* *l'è scúr, com'è in bocca al Lóv,* per dinorare una grande quantità.
 Lovagna) Parola usata da Merlino in significato di Canaglia, molitudine di vil plebe. *Tunc vilianorum stipata lavagna gridavit.*
 Lovín) Lupino. *Lupinus, ni.*

L V

- Lufarél) Luciola. *Lampyris, dis.*
 Lusént. V. *Stralusént.*
 Lusérta) Lucertola. *Lacertum, ii.*
 Lusór indec.) Splendore. *Splendor, ris.*

M A

- M) Ac) Panico. *Panicum, ci.*
 Macágn. V. *Magalót.*

- Maccár) Ammaccàre. *Comprimi, ii.*
 Macaron) Maccherone. *Pastilur, i.*
 Macgia) Machia. *Macula, la. Siepe) Seps, pii.*
 Macgión) Gran Siepe.
 Magagna) Mancanza, o difetto. *Infermitat, iii.*
 Magalót) Sputo Mucignoso. *Sputum viscidum.*
 Magnán) Pajolajo. Artefice, che lavora intorno al rame. *Cacaborum artifex* lo chiamiamo anche *Cunza lavaz.*
 Magári) Piacia a Dio. *Utinam.*
 Magnár, sup. *magná, fem. magná.*
 da) Mangiare *Edo, ii.*
 Magnár a úf) Mangiar a bertolotto. Mangiare senza pagare. *Asymbolum comedere.*
 Magón) Stomaco, o ventricolo di qualunque volatile. Noi l'usiamo anche per Uomo stolido, che non sa parlare. *Lé on magón.* Per uomo travagliato. *Lé l'magón.* Per uomo appuntigliato diciamo lo stesso. Per uomo di rrisla ciera. *Lé color d' maven.* Quindi, quando vogliam dire, che altri ha sfogura la sua colera, o il suo travaglio, diciamo, *al l'è fmagón.*
 Mai) Maj. *Nunquam.* Specie di gioco, che anticamente costumavasi in Mantova. V. Merlino *Mac. ii. Pag. 86. Not. 2.* Lo diciamo per quello strumento, con cui giocasi al trucco di rerra. *Magón;* del qual gioco parlò Merlino. *Eccl. i., e Mac. 2.*
 Maitináda) Voce usata dal Contadini, per significare, quando in tempo di notte cantano, o suonano alla casa della loro Amante.

Mal:

- Malgáz, Malgon) Gambo del formone, o melica.
- Malghés, V. Casé.
- Maniacen) Manico. *Manubrium*.
- Manarin) Piccola Manaja. *Serena*.
- Mancúnzi, a man cunzi) Man giunte. *Junctis manibus*.
- Mànga) Manica. *Manica, ce.*
- Mànganél) Bastone grosso, e corto. *Baculus*.
- Màn dritta) *Dextra, re.* Man (lanca. *Sinistra, re.*
- Màng da paréul) Manico di pajuolo. Argine, che forma un arco. Lo diciamo per ischerzo, di chi si mette ambe le mani al fianco ad un tempo.
- Manizza) Manicoto. *Manica, ce.*
- Maniòn) Soprafcritta delle lettere. *Inscriptio*.
- Mántas) Mantice. *Folles, lium.*
- Manzaréul) Scopetta. *Peniculus*.
- Mari) Marito. *Conjux*. Scaldatojo portatile, che usano le Donne. *Hypocaustum, ti.*
- Narangón) Legnajuolo. *Faber lignarium*.
- Maravéja) Maraviglia. *Admiratio*.
- Maraviáras) Maravigliarí. *Admiror*.
- Marchèt) Moneta nota, che val due soldi.
- Marcúfola, V. Gareufola.
- Maticonda) Specie di minestra di pane, ed ova.
- Maruf, Maruf) Stolido. *Ament, ti. Stolidus*.
- Marléta) Saliffendo.
- Marli, V. Bagolár.
- Marmplín) Mignolo. *Digitus auricularis*.
- Marmóta) Stordito. *Attonitus, Stupidus, a, um*.
- Márz) Mese. *Martius, Marcido, Marcidus, i.*
- Marzádar) Mercante, che vende robe di poco valore, come spille, stringhe, *et cetera* altre cose. *Numera* Merlino alla Mac. 5. p. 169.
- Mafchéra, V. Povina.
- Masnar) Macinare. *Molo, tr.* Lo diciamo anche per tuminar coq la mente. *Mente excogitare*.
- Mafétra) Serva, Massaja. *Famula*; Ruscaruola; Cassella in cui si raccolgono le spazzature.
- Mastra) Voce de Fornaj, che significa, quello, che noi diciamo *Mesa*.
- Martána, Martárana) Pazzia. *Stultitia, ce.* L'usamo anche in significato di pazzo. *L'è un gran mattána*.
- Matúrlo) Pazzo, scemo. *Stolidus, da, dum*.
- Mazadág) Del mese di Maggio. Così diciamo *sen mazadag; formaj mazadag*; volendo significare tagliato, o fatto nel mese di Maggio.
- Mézéul) Mazzapichio. *Maltus ligneus*. Mazzo di forti. *Florum fasciculus*.
- Mazzóc) Stolido. *Stolidus, da, dum*.
- Mdája) Medaglia. *Numisma, matius*.

M E

- Méda) Zia. *Avia, ce.* In Città però non si usa.
- Médag) Medico. *Medicus, ci.* Merlino dice *Medicus*, e *Merdécus*, ma lo disse in persona, che scherzava.
- Médar con l'è chiuso) Mietere. *Meto, tit*.
- Medgár, Madgár) Medicare. *Medior*.

deor, eris.
Mouvo, sup.
 Mercadant) Diciamo *Jar, x -araj*
da Mercadant per surdas aures
pr. sbère, e più volte lo disse Mer-
lino.
 Mésa) Madia. Recipiente di Le-
 gno, ove s' impasta il pane. *Ma-*
stra.
 Mescol) Mestarojo. Romajuolo.
Rudicula, e. Mescol forà) Me-
 starojo pertuggiato. *Rudicula per-*
forata.
 Mescdár v.) Mescolare. *Misco, es.*
 V. Missiar.
 Mestral, o Mistral) Fante del Com-
 mune.
 Mèttar al fer à fond) Venire a
 qualche risoluta determinazione.
Aliquid decernere.
 Metter li pivi in sac) Tralasciare
 qualche operazione, che si era
 determinato di fare. *Ab incepto*
desistere.
 Mezalzét) Persona, che vuol far-
 la da grande, e non ha il po-
 tere.

M I

Mia) Millia. *Mille passuum.* Mer-
 lino lo ha ufato, come lo utà-
 no i Veronesi. *Midra.*
 Miga) Voce negativa. *Non.*
 Migol, Migolin) Un pochino. *Pau-*
lulum.
 Miólla) Midolla. *Medulla, le.*
 Missiar v.) Rimescolare. *Misco,*
es.
 Missiárs) Dimenarsi. *Se agitare.*
 Essere affaccendato.
 Missá nom.) Amistà. *Amicitia, e.*
 Voce ufata da Merlinò.
 Mlon) Popone. *Melo, onis.*

MN

Mnazzár, presso i *Consueti. fma-*
zár) Minacciare. *Minor, aris.*
 Mncilrà) *Minestra. Pulmentum, ti.*

MO

Mocár. V. sup. mocá, fem. moca-
 da) Lo diciamo per foffiare il
 naso. *Nares emungere.* Smocco-
 lare. *Forcipe lumen excitare.*
 Moch) Srupefatto. *Stupefactus, ta,*
tum.
 Modréi, plur. Modréi) Lungo ra-
 gionamento. Dicesi anche per
 pezzo d' Anguilla.
 Mognàga. V. Armilla.
 Mój, nom., fem., Moja) Bagnato,
Humefactur. In moja. Nel acqua.
 Merlinò disse Mac 19. *In moja*
se sentit habere culdmen.
 Mojéta, Mója) Moleta. *Vossela,*
le.
 Mollin fem. *mollina*) Molle. *Mollis.*
 Piacevole. *Mitis.* Nell' uno, e
 nell' altro significato da noi si
 usa.
 Moléta. V. Guzza forbas, e cortei.
 Mó nó) Maniera di negare. *Ne-*
quaquam.
 Monzar. Verb. sup. monzú, fem.
 monzúda) Mungere. *Emungo,*
gis.
 Moréi) Color violaceo. *Violaceus*
color.
 Mortér) Mortájo. *Mortarium, rii.*
 Moscaréula) Moscajuola. *Mosca-*
rium, rii.
 Morsgár verb. sup. Morsgà) Mor-
 sicare; Mordere. *Mordeo, es.*
 Morsgon) Morfo. *Morsus, sut.*
 Madra) Falce curva, che si adopra
 da mietere. *Falx, Messoria.*
 Mossò.

Moffolin) Moicherino. *Parva musca*.
Morella) Villa vicina a Mantova,
di cui fece menzione Merlino
singolarmente alla mac. VII.

MV

Mieg) Mucchio. *Acervus*, vi.
Zitto. *Tacitus*, a, um.
Musfolent, Musfent) Mucido, che
ha la muffa. *Mucidus*, da, dum.
Mùl, nom. f. Mula) Mulo; *Mulus*.
Mulaz) Mulaccio. *Ingens mulus*.
Muzja) Muro, o Parete. *Paries*,
tis.
Múgg) Muschio. *Muscus*, sei.
Mufarcùla) Musoliera. Strumento,
che si mette al muso a cani,
od altri animali. *Olea*, e.
Musin) Piccol muso. *Facies venu-*
stis. Si prende anche per Capar-
bio. *Perinax*. Disse Merlino. *Il-*
le Babinellum facies, blandum-
que misinum. Per fognigare.
Musnènt) Lordo. Lo diciamo di
chi ha la faccia lorda. *Fardus*,
a, um.
Mutria. V. Scrusna.
Múzar, Mújér) Muggire. *Mugis*,
is.
Muzzàr verb.) Scivolare. *Delabor*,
eris.

MZ

Mzèn) Parte di Lardo, che cavasi
dalla metà di un animale por-
cino. *Lardus*, di. Merlino disse.
Deque suis Pretis faciebant supè
mezèntis.

NA

NAdrót) Anitra. *Anas*, atis.
Narànz) Arancio. *Malum*

Asyrina.

Nasé) Monacchetto, quel ferro
nel quale entra il saliendo. *Nas*
fata a maréta, o nas aruli. Di-
ciamo chi ha il naso camuso.
Simus.

Navazza) Cassanadia. *Ingens ma-*
stra.

Navójantamént) Inconsideratamen-
te. *Inconsiderate*.

Nédar. V. Nadrót.

Nerár) Nettare, ripurgare. *Mun-*
do, as. Diciamo *nerár el País*,
per sgombrare da qualche luo-
go, e fuggire.

Névola) Pasta acconciamente la-
vorata per sigillar le lettere. V.
Merlino p. 87. n. 2.

NI

Nibál) Annibale nom. prop. *Anti-*
bat, lis.

Nigota, Ngota) Niente. *Nihil*.
Ninár) Dimenar un Bambino su
le ginocchia per concigliargli il
sonno. Si dice anche per dime-
narsi da se medesimo. Si usa
anche per tener a bada.

Nivol, plu. Nivoi) Nube. *Nubes*,
is. E voce de' Contadini. In Cit-
tà si usa *Navel*, *Navoli*.

Niz) Livido. *Lividus*, da, dum.
Nizzadúra) Lividúra. *Livor*, oris
Nizzàr) Cagionàr lividura.

NO

Nodér) Notàjo. *Scriba*, ba.

Néuf) Nove. *Novem*. Nuovo adj.
novus, a, um.

Nosér nom.) Albero, che produce
le noci. *Nux*, cis.

O

O Lettera vocale, la quale appresso di noi ha tanta affinità con l'U, che con essa non poche volte confondei, come nelle parole Un, Unzar, Unt, che per lo più si preferiscono con la O, On, Onzar, Ont. Riceve due diversi suoni singolarmente uno aperto assai, come Zec, Filiz, Falò, l'altro, chiuso, e ristretto, come, Sol, Vol, Mond.

OC

Ocg) Occhio. *Oculus*, li. *Avèr l'oc alla Padèlla* rar con l'occhia attento.

Ocgia) Occhiata. *Intuitus*.

Ocgial) Occhiale. *Perispicillum*, li.

Oeuf) Ovo. *Ovum*, i.

Ognimentdchè) Ad ogni momento. *Continuo*.

Ogn con l'o chiuso. Ogniz) Ontano. *Alind*, i.

Omàz) Uomo grande. *Magnus homo*. Noi però lo diciamo coll'aggiunto di buono, *P'è un buon Omdz*. Significa senza aggiunto un Uomo truce, o un Uomo strambo, e diciamo anche *P'è un Omèra*, e *P'è un bon Omia*.

Ombrós, Presto i Contadini. *Ombriosus*) Ombroso. *Umbrosus*. Prendesi anche metaforicamente per sospettoso. *Qui facit suspicatur*.

Ongia) Unghia. *Unguis*, it.

Onzàr verb. sup. ont. fem. onta) Ungere. *Unge*, git. Diciamo *Onzar con did forza d'bofe*. In significato di bastonare. E nel medesimo significato diciamo an-

che semplicemente. *Onzar*.

OP

Opi con l'o largo) Oppio specie d'albero. *Populus*. Noi lo diciamo per solido. *L'è incantà com'è on Opi*.

OR

Orcgia) Orecchini. *Inaures*, *in aurium*.

Orcgia) Orecchio. *Auris*, it.

Orcévas) Orefice. *Aurifex*.

Orzéul) Orazivólo, Bollicina, che viene ai nepitelli degli occhi. *Hordeolus*.

OS

Osél nom. plur Osél) Uccello. *Avis*, it.

Oslàr) Uccellare. *Ancupor*, *avis*. Sup. Osla, qualche volta per deluso. *Deceptus*.

Osmarin) Rosmarino. *Rosmarinus*.

Ostrága, Ostréga) Ostrica. *Ostreum*.

Ovâ, far Ovâ) Voce de Bambini. *Vagito*. *Vagire*. *Vagitus edere*. *Vagite*.

P

P E' una lettera affine col B, che con quella da noi facilmente confondei, e in quella trasmutati, come nelle voci Balla, Ballon, in vece di Palla, Pallone; ne di questa ci accade di dover notare più di quello, che abbiám notato nella B medesima.

P A

Padir) Digesto nello stomaco. *Stomaco concoquere.*
 Padregn) Padrigno. *Vitricur.*
 Paja) Paglia. *Palca, e.*
 Pajaz) Lo diciamo per Uomo pigro, e grosso. *Homo piger, et corpus lentus.*
 Pajér) Pagliajo. *Palcurium, i.*
 Pajèul) Lago vicino a Mantova, di cui parla Merlino nell'Egloga 6.
 Pajolada) Partoriente. *Partepeta..*
 Diciamo *tràr un cig da pajolada.* Per gridar forte.
 Pajón) Paglione. Pagliericcio. *Calceita stramentitia.*
 Paisán) Paesano. Villano. *Rasticut.*
 Pagnoca) Pagnotta. *Panir, it.*
 Palmóz) Palma della mano. *Palmus, e.*
 Palpastrel. V. Sgargnapola.
 Panada) Panata. *Panis in pulcem coctus.*
 Pancgiàna) Frottola. *Cantilena, na.*
 Panscl. Sugamàn) Sciugatojo. *Lintum, i.*
 Panlir presso i Contadini: panser nella Città) Pensiere. *Cogitatio, nis.*
 Papardille, o Paparèlle) Pasta lavorata in minestra, che più comunemente chiamiamo *Tusidelle*, e sono lunghe, e sottili stringhe di pasta, ordinariamente impastata con l'ovo.
 Pareul) Caldaja. *Abenum, i.*
 Paregljar) Apparecchiate. *Paro, as.*
 Par dir ach si) Per così dire. *Ut ita dicatur.*
 Parsémol) Petrosfemolo erba no-

ta. *Petroselinum.*
 Palsù. Sup. dal verbo *palcar*) *Palcare.* *Palco, sup. Pastur.*
 Pallón) Farina impastata per far pane. Noi lo diciamo per Uomo condiscendente.
 Patàca) Piccol pietro, con cui si suonano gli istrumenti da pizzico, quando non adopra l'unghia. *Plectrum. Nol val ad pataca. Naon nimperta na pataca.*
 Patnár v.) Petrinare. *Peño, it. Paturis,* noi lo diciamo per aver baruffa insieme.
 Patnér) Petugnone, parte del corpo sotto il bellico. *Peñen.*
 Patúrnia) Malinconia. *Tristitia, e.*
 Pavajon) Padiglione. *Tentorium, i.*
 Favera. V. Carèza.

P D

Pdagn) Trave attraversato sopra un solco per tragittarlo. *Ponticulus, li.*

P E

Pé) Piede. *Pes, dis.*
 Pegola) Pece. *Pis, cit.*
 Pègora nom.) Pecora. *Ovis, it.*
 Pèrag n.) Pesca, Perfico. *Perficum.* Pèrag durás. Perfico, che si tiene attaccato all'osso. *Pèrag parror* Perfico, che si divide. *L'è un parror.* Significa è una frottola.
 Pes nom.) Pèso. *Pondus.* Disse Merlino: *De centum pèsis.* E in fatti così noi diciamo a significare un gran pèso.
 Pèsa. nom.) Pelce. *Piscis.*
 Pètan) Pettine. *Peñen, nis.*
 Pèvar. Pèsto i Contadini Pivar) Pepe. *Piper, ris.*
 Pèz) Peggio. *Pèjus* nom. e avverb. *D d d. Pe..*

Pevrón) Frutice, che ha il sapore di pepe.
 Pé zone, a pe zont) A piedi giunti. *Junctis pedibus.*

P G

Pgnocáda) Pinochiato. *Pineus pafillus.*
 Pgneul) Pinochio. *Strobilus, li.*

P I

Piána) Grosso trave, che sostiene, o il tetto, o il soffio. *Trabs, hár.* Lo diciamo anche per quello spazio di terreno, che è compreso tra una filatura di viti, e l'altra. *Né piana d' formeni. Né piana d' melga.*

Piccája) Capo di corda, o stringa, a cui debbasi legár qualche cosa.
 Piccanél) Gambo dei fiori. *Caulis.*
 Piéla) Abete. *Abies.*
 Picúva) Pioggia. *Pluvia, e.*
 Picúvar v.) Piovere. *Pluere.*
 Picúgg) Pidochio. *Pediculus, li.*
 Pigár, Piégar) Piegare. *Plico, as.*
 Piga) Piega. *Plicatura, ra.*
 Pió) Aratro. *Aratrum, ri.*

Piála) Piála. *Ascia. Runcina, na.*
 Piolet) Pivólo. *Cuneus.*

Pirlár) Girare. *Verto, tis.* Si usa tanto in significato attivo, quanto neutro. Significa ancora *impazzire.*

Pifolar, Pifolárs) Dormigliare. *Dormito, tar.* Quindi formasi il nome *pifolin; ho fat al me pifolin.*
 Pifla, fofl.) Si dice, *al n'ha avut na pifla,* quando alcuno ha avuto, o grande affollamento d'affari, o quantità di buste. In questo significato l'usò Merlino. *Seu vix Zambelius piflas suscepit illas.*

Calpestio. *Pedum strepitus.*
 Pitarcula) Pettello. *Pistillum, li.*
 Piñón) Pillo, Pistello. *Pistillum.* Lo diciamo anche d'una bocca di vetro. *Ampora, ra.*

Pit, Piton, sem. Pitona) Pavone.
 Pavo. *Pavonis.* Diciamo *pitona* anche in significato d'ubbrichezza.

Piva) Noi usiam questa voce per significare qualunque legno lungo, e pertugiato, o canna, o paglia, di cui altri servasi a ber liquori. Per istrumento a suono, non l'usiamo se non di quella, che latinamente direbbono. *Tybis utricularis,* e diciamo anche *piva a faccèl.*

P L

Pláda) Testa calva. *Calvarius, ti.* Diciamo *l'ha la cova pláda.* E' un Uomo astuto. *Cinzar habens caudam vulparum more pelatam.*
 Plár) Pelare. *Expilo, as.*
 Plós) Peloso. *Pilosus.*

P N

Pnín) Piccol Piede. *Parvus Pes.*

P O

Podajeu) Piccola Ronca da potare.
 Podét) Podare. *Puto, as.*
 Podár) Podare. *Puto, as.*
 Poggia con l'ò chiuso) Pozzanghera. *Fossula, e.*

Podét n.) Tenuta, Fondo. *Fundus, i.*
 Podér v. sup. podéll, posù) Potere. *Potestus.*

Pojána) Uccel di rapina. Sparviero. *Accipiter, trictis.*

Pol, plur. Poi) Polo. *Pulus.*
 Polégh) Cardine. *Cardo, nis.*
 Polérr)

Polér) Polajo. *Gallinarium*.
 Polsin) Pulcino. *Pullus Gallina-
 ceus*.
 Poltrón) Poltrone. *Homo piger*.
 Merlino si servì molte volte di
 questa voce in significato d'uom
 malvaggio. *Poltronibus, atque ri-
 baldis*.
 Ponsar v.) Riposare. *Quiesco, scilicet*.
 Voce usata solamente dall'infir-
 ma plebe.
 Pont) Ponte. *Pons, scilicet*. Lo di-
 ciamo anche per Punto. *Pun-
 ctum, scilicet*, e per una specie di
 gioco d'azzardo.
 Pontireul) Pungolo. *Stimulus, scilicet*.
 I Contadini dicono eziandio; *pun-
 zet*.
 Pónzar) Pungere. *Pungo, scilicet*.
 Povina) Ricotta. *Flor lactis*. Di-
 ciamo *azer la Povina a i Ocg*.
 Per aver la cìspa agli Occhi. Co-
 si ancora *vender la povina a ocg*.
 Noi diciamo *Sbarquent* Cìspo-
 fo, e la Cìspa la chiamiamo *roer-
 zga*.

P R

Prasón) Prigione. *Carcer, scilicet*.
 Pregái) Voce usata più volte da
 Merlino, che però non è del
 nostro dialetto, ma del Veneto,
 e significa Senato. *Senatus, scilicet*.
 Pressia V. Frezza.
 Prár, Petár, (sup. ptà) Voce senza
 dubbio derivata dalla voce *ap-
 rare*. Noi lo diciamo in significato
 di dare. *Al gd prá on pign*. Gli
 diede un pugno. Collocar mala-
 mente. *Al l'ba prá li*. Lo ha
 ivi collocato fuor del suo luogo.
 Per imporre. *Al ta gla práda*.
 Glie l'ha ficcàta. Oppure glie l'ha
 data da intendre, e in più altri fo-

miglianti significati.
Piri, scilicet. Voce, con la quale fa
 cenno il Condottiere all'Áfina di
 doverli fermare.

P V

Pvida) Scheggia di pelle, che al-
 zati tal volta intorno alle unghie.
 Púlag) Pulc. *Pulex, scilicet*.
 Pumáz) Capezale. *Cervical, scilicet*.
 Purár) Scarleggiare qualche cosa.
 Voce della Piebe. *Parce se gere-
 re*.
 Putél) Fanciullo. *Putello, Puer, scilicet*.
 Púzza) Puzzo. *Fator, scilicet*.
 Púzzar) Putire. *Puteo, scilicet*.

P Z

Pzáda) Calcio. Adjecttivamente
pd, pzdda Rattoppato. *Calx, scilicet, Refartus, scilicet, tum*.
 Pzár) Rattoppare. *Fartio*.
 Pzgar) Pizzicare. *Vellico, ar*.
 Pzgon) Pizzicone. *Vellicatio, scilicet*.

Q A

QUacg. n. fem. Quacgia) Zit-
 to. *Tacitus, scilicet, tum*.
 Quacgiár, quaregiár) Coprire. *Te-
 go, scilicet*. Il supino *quaceid* significa
 coperto, e ancho acquietato.
 Quadrel) Martone. *Later, scilicet*.
 Quaja, Quajot) Quaglia. *Coturnix*.
 Lo diciamo anche per *steco*, vi
 aggiungiamo alle volte l'ag-
 giunto di lombarda. Come più
 volte Merlino. *Lombardi quajr*
sus limina, plena novellis.
 Quajarul) Quagliere. Istrumento
 per imitare il canto della qua-
 glia.

Quar-

Quartór) Piccola coperta da letto. Si dice anche d'una specie di rete, con cui si pigliano le quaglie.

QE

Quércg) Coperchio. *Operculum, li.* Quercat verb. (sup. quart. f. quarta) Coprire. *Tro.* Il supino femminile lo prendiamo in significato di coltre. *Lodix.*

RA

Rader) Radicchio. *Cicorium.*
Radsil) Abdomine. *Abdomen, ni.*
Ramina) Noi chiamiamo con questo nome un vaso di rame, quando è stagnato. *Aenum incostile.*
Rampin) Uncino. *Uncus, ci.*
Rapá) Grinzo, grinzolo. *Rugosus, a, um.*
Rappár, rampgár.) Arrampicarsi. *Manibus, pedibusque uncti.*
Rampgaréula) Ellerá. *Hedera, re.* Si dice anche, *al fá la rampgaréula.* Chi dispone il modo di poterli arrampicare.
Rappón) Espice, strumento da tritar la terra. *Harpex, scir.*
Rasch) La voce esattamente corrispondente i Toscani non l'hanno, e si servono di traslati: Forca, Tridente. *Furca ferreae cuspidibus instructae, quibus utimur in stabulis, et foveis.* Di tale strumento parlò Merlino nella Mac. 7. *Dismanticae forcem, quam rascum Mantua chiamat.*
Rasparéula) Noi lo diciamo per quell'istrumento, con cui si raspa, e lo diciamo per certa aspra sensazione, che sentesi tal volta,

o in gola, o nello stomaco, come se alcuna cosa vi fosse, che ci si raspassi.

Ráva) Rapa. *Rapa, pe.*
Ravaníl) Ruffano. *Rapbanus.*
Razzón) Garbo. *Acer, cris.*
Razdór, Razdora) Reggitore. Reggitrice della casa. *Pater familiaris, Mater familiaris.*

RB

Rbcha, V. Arbcha.

RE

Re con l'e chiuso) Rete. *Rete, tir.*
Rénga) Aringa. *Pesce salato, e affumicato, che viene dall'Inghilterra. Hasc, cis.* Intendiamo altresì una campana, che suona nella nostra Città sol quando si eseguisce la condanna di qualche reo.
Remol) Semola, Crusca. *Farfur, ni.*
Reperón) Inchino. *Capitis demissio.*
Résga) Segá. *Serra, re.*
Résgár, Rúsgr) Segare. *Seco, ear.*
Restá d'ai) Restá d' cigóli) Restá d'aglio. Restá di Cipóle. Così detto da *restis*, che significa corda, perchè una restá è legata in lungo, come una corda.
Rest d'Carlin) Per scherzo, il restante. *Reliquum.*
Ref.) Reste. *Accia, e.*

RI

Rigolár) Ruzzolare. *Circumagere.* I Contadini lo usano anche per regolare. *Rego, is.*
Risaréula) Prurito di ridere. *Ridendi.*

dendi voluptas.
Rifgár) Attrifchiare. Rifgárs) Attrifchiarsi. *Periculum sumere. Periculo se exponere.*
Rizzolár. V. Rigolir.
Rizzú) Ricciuto. *Crispatus.*

R O

Roca con l'occhio chiuso) Conochia. *Colus, i, vel ut.*
Roddela. V. Ziréla.
Rognon) Rognoni. *Renes, tum.*
Rója) Surója. *Succ fumina.*
Roncái)
Rouchéa) Ronca. *Runcina, ne.*
Ronchina)
Rogár) Rodere, o Rosficare. *Rodo, dit.*
Rognéul) U signuolo. *Luscinta, e.*
Rózz) Cavallo di poco prezzo. V. Scgáp.

R V

Rugár) Rimescolare. *Miscro, es.*
Rugnir) Nitrire. *Nitrio, tr.* Non lo diciamo solo de Cavalli, ma di tutti gli altri animali segnatamente del Buc, e del Porco.
Rumár. V. Rugár.
Rumiár) Ruminare. *Rumino, ar.*
Rúpi, fem., rúpia) Ruvido. *Astifer.*
Rúza) Stromento con cui i Contadini raccolgono il terreno in campo ai campi.
Rúzna) Ruggine. *Rubigo, nis.*
Rúzan) Ruginoso. *Rubiginosus.*
Ruznént) *a, um.*

S

S E' una lettera, la quale da noi non si pronuncia con quella

dolcezza, con cui si pronuncia dai Toscani, ma con un suono affatto più aperto; da noi si mette avanti a molte parole, onde moltissime parole abbiamo, che comincian per S, e quasi sempre ve la mettiamo per un certo accrescitivo, che nel nostro dialetto aggiunge maggior forza alla parola, come nelle voci *Sgrindr, Sgritz, Sgranznar*, le quali diciamo anche senza la S, *Granznar, Grindr, Gritz*; ma il premettere la aggiunge forza, e più vivamente esprime, ciò, che pretendiamo di significare.

S A

Sagatár) Sgozzare. *Jugulor, rit.*
Sajopár) Maltrattare. *Vexo, ar.*
Salám, Salama, Salamet. *Indecl.)*
Salame. *Salamentum.*
Salartúla) Calsetta in cui si tiene il sale sotto il camino ad asciugarsi.
Sals) Cacciata di sangue. *Sellio veno.*
Sálas) Accentato nella prima sillaba significa Salice. *Salix, cis.*
Salasár) Cacciata sangue. *Venam fecare.* Lo diciamo anche per tirar danari con arte da alcuno.
Sáld in gamba) Si dice per Incontrare, chi sdrucciolando, o intopando sta per cadere.
Salin. *Indecl.)* Saliera. *Salinum, i.*
Sám, *Indecl.)* Sciume. *Examen Alveare.*
Sanglotitir) Singhiozzire. *Singulo, ar.*
Sangióz. V. Singióz.
Santér) Sentiere. *Semita, e.*
Santéri) Libercolo, in cui è descritto l'Alfabetto, e le prime cose, che s'imparano a leggere da fanciulli.
San-

- Senzàla) Zanzàra. *Culex, cir.*
 S...àr verb. sup. farà, fem. faràda) Chiudere. *Claudo, it.*
 Sariçul, o Sericùla) Fiumicello. *Rivus, it.*
 Savazzàr) Agitare un vaso di liquori. *Agit.*
 Saver nom., e verb.) Sapere. Nel supino diciam *savest*, come *buèst, volèst, podèst*. Invece di bevuto, voluto, potuto. *Scientia, e. Scio, scis.*
 Sausàr) Andar futando. *Huc, et illuc offacere.*
- S B**
- Sbazzàr) Godersela con gran diletto. *Toto animo fruor.*
 Sbjafàr) Narrar frottole. Merlino l' usò in significato di sgridare. *Sive Magistratum juvenes curare sbajassant*, e nello stesso significato l' usiamo noi pure, *blateto, ar.*
 Sbardaria) Sporcheria. *Fæditas, it.*
 Sbadàgg) Sbadiglio. *Oscitatio.*
 Sbadacgiàr) Sbadigliare. *Oscito, ar.*
 Sballàr verb. sup. Sballà) Aprire, o distar le balle. *Sarcinas explicare.* Diciamo *P è sballà* d'un Mercante, o Negozio fallito. *Al P b è sballà* d'uno, che ha superato un altro in che che sia.
 Sbarlògg) Chi guarda torto. *Transversum aspiciens.*
 Sbarloggiàr) Guardàr curiosamente. *Curiòse aspiciere.*
 Sbarlufàr) Tralparire. *Translucere, et.*
 Sbarlusènt) Trasparente. *Translucens.* Merlino disse *Sberlusent.* V. Stralusènt.
- Sbarzgnènt) Clispio. *Cijpsus.*
 Sbasir v.s. Sbasì) Morto spacciato. *Mortuus.*
 Shèzgnà. V. Povina.
 Sbignàr) Fuggir nascostamente. *Clanulum fugere. Se subtrahere.* Diciamo anche *tèur el Tibi. Dar a gambi.*
 Sbindacàr v. sup. Sbindacà) Lacerare. *Lacero.*
 Shir) Sghero. *Sateller.*
 Sblisgiàr. Sblisàr) Sdruciolare. *Lasso, ar.*
 Sbojanràr. Significa propriamente spargere d'acqua bollente) Sboagliantare, è voce antica, ma d'altro significato, ed è quello appunto di Merlino. *Sol sbojantat arua. Torreo, et. Peruro, it.*
 Sbolzonàda) Colpo di boncinello, che appresso noi chiamasi *bolzon*, che non utandosi presso i Latini non ha nome proprio, che lo significhi. Ma noi lo diciamo in significato di detro pungente.
 Sboràr) Sborrare. *Tomentum educere.* Significa anche dar sfogo all'ira.
 Sboronàr) Metter a mano una botte, levandone un maggior rurracchio, e applicandovi la cannella.
 Sbragàr) Stracciare. *Discerpo, it.*
 Sbrandlàr verb. sup. sbrandlà) Aprire con tutta la forza, e fin dove una cosa può aprirsi.
 Sbricàr verb.) Toglier di mano per forza. *Eripio.*
 Sbrifolàr) Tritolàre. *Contero, it.*
 Sbroffàr) Spruzzàre. *Aspergo, gr.*
 Buffàr di rabbia. *Ira fremere.*
 Sburlàr) Urrare. *Impello, it.*

S C

- Scàia) Scaglia. *Squama*.
 Scjàr) Scagliare. *Jacio, it.* Levare le scaglie.
 Scàtar, Scàtri) Scaltrito. *Callidus, a, um*.
 Scalvâr) Potare. *Poto, lat.*
 Scanaccùr) Travaglio. *Angor*.
 Scandèl) Seggiola. Noi lo diciamo, quando la seggiola è di noce. *Scammus, ni*.
 Scrabògg. V. Scombnón.
 Scarpâr) Stracciare. *Lacero, at.*
 Scarpér nom.) Chi vende scarpe.
 Scarpir. V. Scarpâr.
 Scarsùla) Saccoccia. *Crumena, me*.
 Scartèra) Scarto, rifiuto. *Aliquid rejectum*. Voce usata da Merlino.
 Scarcàlòs) Noce bucca. Lo diciamo per qualunque cosa di poco prezzo.
 Scavzâr) Spezzare a mezzo. *Fran. go, 3°*.
 Scavéz) Franto. *Discessus, a, um*. Uomo discolo. *Perditus homo*.
 Scazzâr) Scacciare. *Expello, it.*
 Scherznir verb.) Scider co' denti. *Dentibus stridere*. Dicefi di qualunque altra cosa, che stride.
 Segiér) Lavarajo. *Lavacrum, ri*.
 Segiáp) Noi diciamo *andà a segiap*, quel, che direbbero i Tolcani, *andar in frota. Turmatim incendere*.
 Segiapâr) Schiappare. Schiantare in sicheggie. *In assulas discindere*.
 Seginza, plur. Seginzi) Scheggia. *Affusa, le*.
 Scgiavina) Frottola. *Fabula, le*. Specie di coltre.
 Segiòp) Fucile. *Arvus Pyrius*.
 Segiòpâr) Crepare. *Dirumpor, erit*.
 Scgiùma) Schiuma. *Spuma, me*.
 Diciamo anche *l'è nd lona scgiùma*. Per Uomo cattivo.
 Scglumâr) Schiumare. *Spuma, at.*
 Schéna) Schitna. *Dorsum, i. Tergus*.
 Schgnir verb.) Essere necessario. *Opus est*. Voce usata solo dalla bassa plebe in quel significato appunto, in cui l'uso Merlino. *Mac. 12. Atolat omnino sibi gniffet perdere restam*.
 Schinca) Stinco. *Tibia, e*.
 Schicibiz) Ghiribizzo. *Commentum*.
 Schitna) Scintilla. *Favilla, le*.
 Schitnàda) Zaffata, Spruzzo. *Aspersio, nis*.
 Schizzòt) Pavura. *Timor, ris*.
 Semenzâr verb. sup. cménz, cménzà, e scmanzà) Incominciare. *Incipio, it*.
 Scòte verb.) Frustrare. *Phlto, it*.
 Scopare. *Verro, it*.
 Scolâr verb.) Scolare. *Guttatim effuere*.
 Scolér nom.) Scolaro. *Discipulus, li*.
 Scombnón) Macchia, che altri fa con l'inchiostro nello scrivere. Scorbione. *Litbra, e*.
 Scondar, Scondars, sup. scos) Nascondersi. *Abdo, it. Abdor, ris*.
 Scondirèula. Zugar a scondirèula) Gioco, che fanno i fanciulli nascondendosi dagli altri per farsi cercare.
 Sconit) Scemarù bulendo. *Decresco, it*.
 Sconzùbia) Moltitudine. *Multitudo, nis*.
 Scoréza) Coreggia. *Preditum, it*.
 Scorjadin) Piccola scoreggia. *Scoradina* lo diciamo di quello, con cui si guidano le Sedie, e le Carozze. *Scoridda*. Di quella, che si usà da Carattieri, e Mulatieri. E e e Scolar

Scorlâr) Crollâre. *Concutio*.
 Scorzâr) Petteggjâre. *Pædo, it.*
 Scorzzâr) Levâr la corteccia. *Corticem detrabere*.
 Scôzz) Coccio. *Testa, it.* Noi lo diciamo tanto per pignata crepata, quanto per frantume di Pignata, o altro vaso rotto.
 Scozzonâr, s. Scozzonâ) Dornar cavalli. *Dorn, ar.* Lo diciamo per esser accorto, e dextro. Merlino. *At scozzonatus Cingar.* Persona addestrata
 Scragna) Saggiola. *Seder, is.*
 Scrima, Scrimia) Arte dell' scherma. *Art gladiatoria, Perder la scrima.* Perder la strada, perder l'idea delle cose.
 Scrimâr) Eferciatâr l' arte della scherma. *Disidior, arit.*
 Serôja. V. Roja.
 Scrûfina) Volto truce. *Facies torva.*
 Scûdella) Tazza. *Patera, r.e.*
 Scuffia) Cuffia. *Calantica, r.e.*
 Scuffiera) Crestâja. *Calanticarum artificum.*
 Scurtôn) Pezzo di Candella mezzoz consumata.

S D

Sdarina) Lenza. Settole annodate, alle quali si attacca l'amo per pescare. Lo diciamo pure volendo significar Donne, che lavorano intorno alla seta.
 Sidazz) Setaccio. *Crybrum, bri.*

S E

Sé con l'e chiuso) Sète. *Sitis.*
 Secgg, Secgia) Secchio. *Situla.* Diciamo *pievar a secgg arveir*, e vol dire, piovere a Ciel squarziato.
 Sêlar) Erbaggio detto comunemente Seleno, Appio. *Apium, ii.*
 Sentar, Sentir verb. sup. tenti, e

fantùt) Sentire. *Sentio, is.*
 Sentâr, Sentâr) Sedere. *Sedo, et.*
 Scil) Siepe. *Seper, pi: Sevo. Sentium, vi.*
 Scula pl. Scûli) Coràme, che forma la parte inferiore della Scarpa. Suola. *Sola, r.e.*

S F

Sfazzâ, fem. Sfazzâda) Sfacciato. *Ejz, ns, tir.*
 Sfigaiâ) Aggiunto, che significa sommamente caro, *le me amigb sfigatâ.*
 Sforzin) Spago attorto. *Funiculus intortus.*
 Sfondradôn, fem Sfondradona) Voce d'improprio, che si usa per lo più scherzando. *Razza sfondradona.* Ed è anche una voce, che accretce. *N' bô na voja sfondradona.* Ne ho voglia assai.
 Sforacgiâr) Pertugiare in diversi luoghi. *Perforo, ar.*
 Sfraccasâr. V Sfrantumâr.
 Sfragellâr verb. sup. Sfragellâ) Fracalsâre, Flagellâre. *Pessundo. Verbero, ar.*
 Sfrantumâr) Far in pezzi. *Contero.*
 Sfrutlâr. V. Smagazzâr.
 Sfrulir, Infflorit) Infflorig. *Macero. Mallefco.*
 Sfrusâr) Sottrar con 'fode. *Dolo subtrahere, Sfrusâr la paga all'ost.*
 Schivarli dal pagâr, che che fia.

S G

Sgador) Segatore. *Herbarum fector, ris.*
 Sganzerla) Persona di gambe lunghe. *Longis cruribus instruitur.*
 Sgâr verb. sup. fgâ, fem. fgâda) Troncar l'erba con la falce.
 Segare *Herbas secare.*
 Sgaraboldel) Instrumento di cui si

- si servono i Ladri per aprire le chiavature senza chiave; si dice anche, Garaboldul.
- Sgargnapola) Nuttola. *Nal'ua, a.* Merlino usò, gargnapola. Noi l'usiamo anche per Donna magra.
- Sgarler) Voce, che presso noi significa la parte di dietro della gamba, o sotto, o sopra la polpa Garreto. *Saffraro, it.*
- Sgàrz) Scardafiso. *Carmina.* Quindi ne viene *Sgarzàr*, scardaffare, *sgarzador*, e *sgarzadora*, Uomo o Donna, che Scardafiano.
- Sgàvola) Riccio, che si fa nel piallare il legno..
- Sgàvolàr) Far ricci piallando. Mangiare.
- Sgavolar) Miagolare. *Maudre.*
- Sghignazzàr) Ridere (gangheratamente. *Rifus effundere.*
- Sgionfàr v. sup. Iglonà, sem. Sgionfà) Gonfiare. *Inf. r. Sgionfàrs)* Infiarsi. *Infior.* Lo diciamo per invanirsi. *Superbio, it..*
- Sgninfi, sgninfa, sgninfin, sgninfinà) Affettatello. *Delicatulus.* Voce di scherzo.
- Sgrasgnàr) Graffiare. *Unguis lacerrare.*
- Sgranfignon) Atto, o segnale di graffiatura. *Scarificatio, omis.*
- Sgrignàr. V. Grignàr.
- Sgrùz. V. Grùz.
- Sguaitàr) Star osservando di nascosto. *Occultè observare.*
- Sguanza. V. Goltra.
- Sguardàra) Guardatura. *Intuitus.*
- Sguaràzza) Vestaccia superiore. *Vestis, tis.*
- Sguazzàr) Guadare, passar a guazzo. *Vadare flumen.* Asperger d'acqua. *Aspergo.* Vivere lautamente. *Jucundissimè vivere.*
- Sguazzon) Gran pioggia. *Ingens pluvia.*
- Sguèrz) Guercio, che ha un fol occhio. *Monoculus.* I Toscani, dicono lofco.
- Sgugnàr) Contraffar per ischernò. *Irrideo.*
- Sgurèt) Sgura) Scura. *Secures, it.*
- Sgurót)
- Sguràr. Verb. Sup. sgurà. sem. Sguràda. Participio sgurènt) Si dice de' metalli, e qui il Toscano manca, e al più direbbesi lustrare, o ripulire, che certamente non esprime il nostro *sgurèr. Lucidum redidere.*
- Sgurènt) Risplendente. *Lucidus, a, um.*

S I

- Singióz) Singhiozzo. *Singultus, tur.* La plebe usà *Sangioz.*
- Sivèl) Chia èllo, che tiene la ruota nell'asse. *Claviculus, li.*

S L.

- Slampzàr. V. Lampzàr.
- Slapàr) Il mangiare, che fanno i cani, quando mangiano, cose che han del fluido.

S M.

- Smagazzàr) Comprimere, tritollare. *Contundo, it.* Così l'usò Merlino: Ma noi più comunemente usiamo smaghrzàr.
- Smagonàr) Cavàr dal profondo dello stomaco. V. Magòn.
- Smarazzàr) Metter in fuga i polli. *Fugare pullos.* Metaforicamente. E. e. e.

te per distogliere alcuno da qual che luogo.

Smergolâr verb.) Gridâre. *Clamito, tar.*

Smîâr, Somiâr, Simiâr, nella terza persona (smēja) Assomigliare. Esser simile. *Affimilâr, aris.*

Smoltîg) Mollicio. *Humidus, humidulus.*

Smolinâr) Far molle una cosa ruvida, o far piacevole una persona altera. Si usa nell'uno, e nell'altro significato. *Molem reddere; hitem reddere.*

Smorbâr) Noi lo diciamo nell'uno, e nell'altro significato per ammorbare. *Inficio, is. Smorbâre. Purgo, ar.*

Smorbinâre) Zûrlare, far zûrli per la soverchia morbidezza, scherzare. *Exulare.*

Smorcki) Collatura del naso. *Pintita nasi.*

Smôrt) Palido. *Pallidus.* Assai pallido per timore. *Smôrt emî nd pèzza ledda. Exanimis.*

Smorzâr verb. sup. smorzâ, fem. smorzâda) Estinguere. *Extinguo, is. Smorzâdiz*) Che facilmente s'estingue.

S N

Smembolâr) Levâr il fiato. *Delumbô, ar.*

S O

Sonolègîa) Nuova specie di componimento inventata dal nostro Teofilo, nella quale in quattordici versi estende tutto il suo pensiero in metro elegiaco. V. not. ad Sonol. 1.

Sò) Suo. *Suis, a, um.* In fem. diciamo *Sôa.*

Sobi eût) Zûffolo. *Fifala, le.*

Sôca, Socheta, Sochin) Gonna, Gonnoleta, Gonnellino. *Cyclas, dis.*

Soga) Pune. *Funci, is.*

Sogbet) Funicella. *funiculus.*

Sôj) Mastello. *Cadur, di.*

Sojâr) Burlare. *Irridco, es. Dar*

(la soja nel medesimo significato.

Sojer) Fabricator di mastelli.

Cadorum artifex.

Soma) Da noi si proferisce con l'ò aperto, e significa certa misura di frumento di quatro moggia, o anche carico, o peso grande. *Onus, eris.* Si pronuncia con l'ò stretto in significato di somma. *Summus, a, um,* o in significato di conteggio, e quantità da conteggio risultante. *Summa, a.* Quindi facciamo il verbo somâr, conteggiare. *Rationem ducere.* Aggiungere una quantità, all'altra, e più quantità insieme, che dagli Aritmetici chiamasi *addizione.*

Sónza. V. Onzar.

Sopiâr) Soffiare. *Flare.*

Sopicc) Soffietto. *Follis.*

Sórbâr) Sorbire. *Sorbo, es.*

Sórag) Sorcio. *Mus, ris.* Lo diciamo anche per mellica.

Sotcôz) Con dissimulazione. *Dissimulante.*

Sotfôra) A un di presso. *Circiter.*

Lo diciamo anche per sconvolgere sottopœra. *Suldequâ, averb.*

S P

Spadolâr) Spatola. *Spathula, le.*

Spadolâr) Rompere il Canapo. *Cannabis cannas rumpere.*

Spaghet. V. Spigôt.

Spalera) Addobbo di casa, o di

Chiesa. *Peristromata Topiaria.*

Quindi diciamo *Per da spalera.*

Pero

- Pero steso a guisa di spalliera.
- Spàna) Palmo. *Palmus, m.*
- Sparàgn) Risparmio. *Parsimonia, n. f.*
- Sparagnàr) Risparmiare. *Parco, r. f.*
- Sparamént) Corame, che cinge la scarpa al di dentro.
- Sparàs) Sparago. *Asparagus.*
- Sparavér) Sparviere. *Accipiter, r. m.*
- Sparagnàr verb.) Spargere. *Diffeminare. Effundere, diffundo.*
- Sparàra) Luogo piantato di Sparagi.
- Spazzà, spazzàr) Spacciato. *Expeditus, ta, tum. Expedito, it.*
- Spazzàr) Scopare. *Vernis, r. m.*
- Spè) Spiede. *Verru, r. m.* Indecl.
- Spèrt, aspèrt) Sano. *Inclutus.*
- Uomo di sperienza. *Expertus.*
- Spergàr) Abbacchiare, battere con perucca. *Percutere, Decutere.*
- Spesgàr, spesgàrs) Affrettarli. *Accelere, ar.*
- Spazzàr) Cancellare. *Deleo, er.*
- Spianàr) Appianare. *Complano, ar.*
- Lo diciamo anche per bastonare. Appianar col Bastone.
- Spianzzàr) Sprezzare. *Aspergo, it.*
- Spigolàr) Raccogliere le spiche. *Spicas recolare.*
- Spigòr) Timor grande, o spavento, che ad altri s'incute.
- Spina, spinèl) Spina. *Talus lignus, Taxis da cat par la spina, e buttar via pr al Boron.*
- Lo diciamo di chi usa parsimonia in cose da nulla, e gitta nelle maggiori.
- Spizicèr) Speciale. *Pharmacopola.*
- Spulcàr) Spiluzzicare. *Delibo..*
- Spojàr) Spogliare. *Exuo, it.*
- Spojèr nom. indecl.) Ferro da stringa.
- Spongjàr) Spingere. *Impello, lit.*
- Spònzar, spònzar) Spingere. *Urtere Impello, it.*
- Spù indecl.) Sputo. *Sputum, r. f.* si dice anche spudàr verb. sup. spudà, spudàda) Sputare. *Exspuo, it.* Uiamo il supino spudà, spudàda, in significato di similissimo, ma comunemente ci mettiamo, tutto, tutta, e diciamo, tutt spudd, tutta spuddà.
- Spudàcg, V. Spu.
- Spulgàr, Cercare i Pulci, spulciare. *A pulchus expurgare.*
- Spuzza) Fetore, Puzzo. *Fetor, r. m.*
- Spuzzàr, Putre. *Fetere.*

S Q

Squaquaràr) Ciarlare, palesare, il suo secreto. *Effutio, it.* Mangiare, e bere allegramente. *Crapulor, ar. m.* Caccàr largamente. *Largè cacare.*

Squàs) Crollo. *Itus, impulsus, sus.*

Squèzzar) Scoprire. *Detego, gir.*

S T

Stagnàda) Vaso di ramo, che noi chiamiamo fagnata, quando non è tale. V. Ramina.

Stajuzzàr) Tagliuzzare. *Minutim cadere.*

Stalladizza) Merlino usi questa voce Son. 2. in significato di: *che sono stati lusingati nella stalla.* Accordandolo con *Armenta.* Noi l'usiamo in un significato, nel quale difficilmente potresti ad essa voce trovare la giusta corrispondenza, tanto in toscano, quanto in latino, e lo diciamo di quelle cose, per guàr bea. delic.

- delle quali è necessario mangiarle, fatte, o lavorate di fresco, allora quando non sono rali, e l'uiamo singolarmente, delle ova, e dei dolci, e diciamo *ovf paladiz*, o *stladiz*, o *stladiz*. Offelle *stladizze*, quando al gusto, o all'odore, ci accorgiamo, che sono fatte da qualche tempo.
- Starlórt) Voce di Contadini, con cui significano la stella, che precede il giorno. *Phosphorus*.
- Stella) Scheggione. *Sidula mayr*. Lo diciamo anche in significato di *fidus*, ma in questo senso usato, i Contadini dicono, *strella*, o *strelit*, quelle, che direbbono le Plejadi, cioè quelle piccole stelle unite, che formano una tale costellazione, e la chiamano anche la *Cjozza*. Chioccia.
- Star in cucción) Star coccolone. *Talis infidere*.
- Stér) Stajo. *Modius*, *ii*, preso da *Sextarium*, che era la sesta parte di una Mina. *Medimnus*, *i.*.
- Stóra) Stuoja. *Storea*, *a*.
- Stigár. V. Stizzár.
- Stiz) Tizzone. *Titio*, *omis*.
- Stizzár) Stuzzicare il fuoco, o qualunque altra cosa. *Excito*, *as*.
- Stizzón) Uomo stizzoso, o instigatore.
- Stjár verb.) Far in pezzi un legno, che si applica poi a qualunque cosa. *Scindo*, *is*.
- Stóchs, Baccalá, Marlúz) Stocroffo.
- Stopár verb. sup. stopà. fem. stopáda) Turrare. *Ocludo*.
- Stopinár) Sinoccolare. *Funqum purgare*. Lo diciamo per temere.
- Stoffa) Scossa. *Impulsus*, *sus*.
- Straboric, Straboriras verb. sup. straborí) Scuotere, o tellár (colfo, e sorpreso all'improvviso.
- Strabucár) Travolgere. *Subvertor*, *is*.
- Stracár, verb. sup. stracà, strác) Strancare. *Lasso*, *as*.
- Stracgiár. V. Schitnár.
- Stralusar, lufar) Risplendere, o trasparire. *Splendeo*, *es*.
- Stralusent, presso noi, o significa Diafano, o è come superlativo di *lucent*, ed è come un participio del verbo sopra notato.
- Stramáz) Materasso. *Culcita*, *te*.
- Stramazzá) Travolgere. *Invertor*, *is*. Cascar a stramazzon. *Cader gravemente*. *Ruerre*.
- Stramazzone) Cadura gagliarda. *Lapsus*, *is*.
- Stramorti) Trammortito. *Exanguis*, *is*.
- Stravacár verb. sup. stravacá, fem. stravacáda) Strajarli. *Se prosternere*.
- Stráz) Straccio. *Pannum attritum*. Diciamo per proverbio. *I stráz va all'aria*. I meno potenti sono i primi a soccombere. *Strazio*. *Cruciatus*.
- Strazzár) Stracciare. *Scindere*.
- Stravólt) Stravolto. *Revolutus*, *atum*. Lo diciamo più frequentemente in significato di Pazzo.
- Strégia) Streggia. *Strigilis*, *lis*.
- Stregiár verb.) Streggiare. *Strigilis defricare*.
- Stria) Maliarda. *Sava*, *ga*.
- Striár verb. sup. striá, fem. striáda) Ammalciare. *Fascio*, *nas*. Diciamo ancor *Strid* in significato di magro. *Macer*, *era*, *erum*.
- Stric nom.) Stretto, compresso. *Compressus*, *sa*, *sum*, in significato di avaro.
- Stricár verb.) Stringere. *Comprimis*, *mis*.
- Stringa) Stringa. *Ligula*, *la*. Diciamo

ciamo di un Uomo avaro: *L'è na frina.*

Stropa) Verga. *Virga, ge.* Diciamo *stàr in stropa, tgnir in stropa;* per stare, o tenerli con moderazione.

Stropà, Stroffà) Turaccioio. *Turamentum.* Lo diciamo in derisione d'un Fanciullo, o Uomo piccolo. *L'è òn stroffà.*

Stùà) Scaldatojo. *Hypocaustum.* Stufa) Carne cotta nel suo succo, ben turata. Carne stufata. *Caro jure aromatico incocta.* Diciamo per proverbio. *L'è òn stufà.* Di Donna bruta, massime se di color bruno.

Stufà, Stufàs) Annojàre, Annojàr. *Molestus, tar. Fastidiosus, dit.*

S V

Sübiolà) Zuffolàre. *Sibilo, ar.*

Sùgàr) Asciugare. *Exsiccò, ar.*

Sùgamàn) V. Pansé.

Sùnàr) Raccogliere. *Colligò, it.*

Sùpà) Zuppa. *Panis jurulentus.*

Süt) Asciutto. *Aridus, Sut (stranist)*

Asciottissimo. *Aridissimus.*

T A

TAc) Parte della scarpa, su cui si appoggia il calcagno.

Taccàr verb., lup. tacca, fem. taccada) Attaccare, attaccato, attaccata. *Appendò, it. Appensus, fa, sum.*

Taccagnà) Trovar in tutto che ridere.

Taccagnaria) Merlino lo disse per surberia, ma non l'usiamo. Siccome usò egli *taccagn* in significato di Uomo propenso ai fittigi, ma non è usato.

Tacón) Chi malamente rapezza

alcuna cosa, diciamo. *Id fdt on tacón.* Volger le spalle. *Volgar al tacón.*

Taconàr) Rappezzare malamente. *Male farcio.*

Tàja) Taglia. Prezzo, che si promette a chi ferma qualche bandito. Carucola, strumento per tirar pesi all' in sù con una, o più girelle. *Trocblea, e.*

Tajacanton. V. Bulo.

Tajàr) Tagliare. *Secò, ar.*

Tajdella. V. Papardella.

Tajér) Tagliere. *Quadra, re.*

Tamburè. Merlino disse *Scanelur*)

Piccol cerchio con pelle telavi sopra, di cui si fa uso nel giocare alla palla.

Tambursir verb. Tamplàr) Battere con rumore. *Percutio, it.*

Tampiel) Trave. *Traves, bis.*

Tanabùs) Ripostiglio. *Laribulum, it.*

Tarabàcola) Mobili di casa di niun valore: dicesi anche quello strumento di legno, di cui ci serviamo la Sertimana Santa. Battaglio. *Maleur.*

Tarma) Tigrnuola. *Tinea.*

Tarràja) Scilinguaro. *Eliment.*

Tartuffola) Tartuffo. *Tuber, rit.*

Noi lo diciamo anche in significato di ballonata.

Tartuffolàr) Battere. *Verbero, ar.*

Condire con tartuffi. *Tuberibus condire.*

Tatara) Bazzecola, cosa di poco valore.

Tavàn) Taffano. *Tabanus, i.*

T E

Te con l'e stretto) Erba nota: *Té, té* con l'e aperto. Voce con cui chiamansi i cani.

Tégnar da càr) Vivere con risparmio. *Parce vivere.* Risparmiare. *Tégnar*

Tēgnar stric. Significa lo stesso.
 Tēza) Fenile, Tugurio. *Fenile, it.*
Tugurium, rit.
 Tgnir, sup. tgnú, o tgnétt) Tene-
 re. *Teno, et.*
 Tgnizz) Tenace. *Tenax.*
 Tic, tócc) Così immitiamo lo stre-
 pito, che fanno quelli, che bat-
 tono con martello, o con altro.
 Merlino quindi compose il ver-
 bo *Ticbitare*, e disse *cum spada*
manico ticbitare vadebat. Mac. z.
 ed altre *ticicat aelut.*
 Tilà, fem. Tilàda) Attrillato. *Ele-*
gant, tit.
 Tináz) Tina. *Lacus, cur.*
 Tingolín) Intingolo. *Manicaréto.*
Jusculum, li.
 Tiráca nom., plur. Tiráchi) Tira-
 tojo, per cui si sostengono da
 alcuni i calzoni: dicevi per uomo
 avaro.
 Tirár verb.) Trarre, Tirare. *Tra-*
bo, bir.
 Tiráda sost.) Colpo. *Ictus, tur.*
 Discorso fatto con artificio di ri-
 trarre qualche secreto, o anche
 qualche grazia.
 Tiralóra) Voce usata da Merlino
 in significato di Cantilena rusti-
 cale; da noi direbbesi: *Cantar la*
girometa, cantar la maittinada.
 Tiarina) Tela di Ragno. *Tela*
Aranea.
 Tnája) Tenaglia. *Forfex, cir.*

T O

Tóc) Pizzo. *Fragmen, nis.*
 Tochél) Tuo danno. Rimprovero
 a chi per propria colpa ha rice-
 vuto del male.
 Tomasélla) Merlino usò *tomáda*: è
 voce, che propriamente nella

Crusca non trovasi. In altri vo-
 cabolaria, trovasi tomacélla. *To-*
macula.
 Toméra) Tomajo. Coperta della
 Scarpa. *Chystragulum.*
 Tópa con l' o chiuso) Trave, che
 sostiene le botti. Con l' ó aper-
 to, Botra, percossa. *Ictus, ur.*
 Tórbí, Torbí) Torbido. *Turbidus.*
 Torbián) Specie d'uva; e quindi
 di vino.
 Torlidór) Tornitore. *Tornator, rit.*
 Tortél) Tortello. Merlino si servì
 della voce, *Cajoncel*, che è voce
 Bresciana.
 Tosàr) Tosare. *Tondeo, et.* Lo di-
 ciamo anche per burlarsi di qual-
 che d'uno, pigliandogli qualche
 cosa. Dicevi per accorciar che-
 chesía.
 Tosgàr) Avvelenare. *Veneno, ar.*

T R

Trabuchél) Trabocchetto. *Decipu-*
la, le.
 Tracagn. V. Manganel.
 Trafàr) Traficare. *Negotior, aris.*
 Diciamo *trafábin*, per essere fac-
 cendone, *Negotiosus.*
 Tragondar) Inghiottire. *Deglutio,*
it.
 Trájar) Trajero moneta nota. Mer-
 lino disse *trainat*. Quello, che
 ora direbbesi *trajarin*.
 Trajón) Treggia. *Trabra, et. Ve-*
ber, cir.
 Tralúfar. V. Sbarlúfar.
 Trambáj) Baston grosso. Impedi-
 mento pure, che si mette ai ca-
 ni, per impedire, che non cor-
 rano nelle Caccie riservate.
 Trapolár verb.) Trappolare. *Deci-*
pere in insidiis.
 Tráza. V. Rúza.

Treu-

Trentin) Moneta, che val trenta soldi.
 Trezza nom.) Treccia. *Capillamentum*.
 Tridàr) Tritolare. *Conterò, it.*
 Trippa) Ventre *Venter, tris*. Trippa diciamo quella sorte di minestra, che si fa con gli intestini de' bestiami.
 Trippè) Treppiede. *Tripes, odir.*
 Trivèlla) Succhiello. Succhio. *Te-*
Trivlin) reira, bræ.
 Trivlòr)
 Trovâr bëga) Incontrar litigio. *In rixam incidere.*
 Trús) Tronco. *Truncas, t.* Dice-
 cesi anche in significato di pec-
 cona grande, e grossa.
 Trusàr. V. Caleffàr.

T V

Tùf) Tanfo. *Factor*.
 Turchin) Azzùro. *Cyaneus, a, um*.
 Turlùd) Alocco. *Stolidus*.

V

V E' una lettera per se vocale, ma, che non poche volte da noi si fa consonante come presso i Toscani. E' particolare appo noi la pronuncia dell' V, il quale si pronuncia stretto alla guisa dei Francesi, come nelle voci, *Zùdr, Zùdr, Sugdr, Sùndr*; e quando si pronuncia aperto, da noi si confonde con la O, talmente che diciamo *Ongrà, Ongrar*, invece di *Ungbia, e Unger*.

V A

Valis) Valigia. *Sarcina, ne*.

Vanzàja) Avvanzo. *Quod superest*.
 Varèula) Vajuolo. *Pustula, le*.
 Vargót) Qualche cosa. *Aliquid*.
 Varzèla) Istrumento con cui i Con-
 tadini battono le biade. Correg-
 giato.
 Valsèl) Piccola botte. *Dalium, li*.
 Grossa Nave. *Navis*.

V D

Vdèl) Vitello. *Vitulus, li*.

V E

Vèdar) Vedere. *Video, et*. Vetro.
Vitrum, tri.
 Vena) Vena. *Vene, ne*. Avvenna,
 biada. *Avena, ne*.
 Vermocan) *Vermocanus*, disse più
 volte Merlino in significato di
Cancar, e clamazione. V. *Cancar*.
 Verza) Cavolo *Brassica, ca*. Ver-
 zon. Cavolo grande.
 Veud) Vuoco. *Vacuis*.
 Verzar v. sup. avèr) Aprire, Apèr-
 to. *Aperio, it*.
 Vèlsa) Coreggia. *Peditum*, Cofa
 da nulla.

V I

Viàz) Viaggio. *Iter, neris*.
 Vinèssa) Vino piccolo, e di cattiva
 qualità.
 Visgg) Vischio. *Viscum, fit*.
 Vivaréul) Minestra di pane, ed
 ova.
 Viù) Velùto. *Sericum Villigum*.

V O

Voga) *Essar in voga*. Aver corso,
 avere spaccio.
 F f f Vo

Vogàr) Remigare. *Remigo*. L' u-
hiano frequentemente, in signifi-
cato di trovar che ridire fu che
che sia, per che mettaù altri in
ardore di contraddirci.
Vója no-n.) Voglia. *Vuluptas, Vo-*
luntat, tis.
Vofc) Con effo voi. *Vobiscum.*

V S

Ufs) Ufcio. *Porta, te.*
Ufs Naron) Fenestra, che guida
fopra il tetto. Abbaino. *Implu-*
vium, it.

V V

Vudàr) Vuotàre. *Exaurio, it.*

Z

Z E' una lettera di molta forza,
la quale da noi molte volte
li confonde col C, come a suo luo-
go abbiám notato. Questo ha di
particolare appreffo di noi, che
raddoppiasi anche al principio
della dizione per quelle ragioni,
che avendole altrove notate non
giovà il ripetere.

Z A

Zá) Già. *Jam.*
Zanèta. V. Gianèta.
Zanin) Verme, che rode le fave,
e la lenticchia.
Zanitonèlla) Opera di Teofilo Fo-
lengo, nella quale esprime, e
canta gli amori di Tonello Pasto-
re con Zanina Pastorella.
Zanina) Giovannina diminutivo
di Giovanna. Noi però diciamo
Zuanina.

Zarmó) Germoglio. *Germen, nir.*

Z E

Zentàja) Gentaglia. *Plebecula, lae.*
Zèrla, Zèrlór) Cèrla. *Corbis, bir.*
Cèrla profonda con Manici, che
si addatta alle spalle.
Zeug) Gioco. *Ludus, di.*

Z I

Zipón) Giúbba, Giubbone. *Tbo-*
rax, cis.
Zirèlla) Girella. *Rotula.*
Zizol) Giugiola. *Zizipbum.*

Z M

Zmèl, Zmèi) Gemèllo, Gemelli.
Geminus, a, um.

Z N

Znèr) Gennajo mese. *Januarius.*
Znèvar) Ginepro. *Juniperus.*
Znócag) Ginocchio. *Genu, nu.*

Z O

Zó) Giú. *Deorsum.*
Zoncoia) Corame, che si attorti-
glia intorno alle corna de' bovi,
per attaccargli al timone: chia-
mati poi *arvareul* quel corame,
che si intortiglia alle corna de-
gli altri bovi.
Zontàr v. sup. zontà fem. zontada,
zonta) Aggiungere. *Addo, it.*
Zornèja) Parola utata da Merlino,
il quale disse anche. *Zornèjula*, in
vece della quale noi utiamo *Gabán.*
Zota) Cibo, che preparato con la-
vatura de' Piatti, e crusca, si dà
ai Porci.

Zov.

Zov, Zof) Giogo. *Jugum, oi.*
 Zovan) Giovane. *Juvenis*. Talyol-
 ra per dire: quando io era gio-
 vane, si dice: *quand am balava i*
fer.

Z V

Zugàr) Giuocare. *Ludo, is.*
 Zughe d' man) Carpire destramen-
 te. *Clam Jure, pere.*
 Zugàr alla largi) Tcherù lontano
 di al uno. *Zugàr a fiond r'èula)*
 Non lasciarsi trovare. *Zugàr ah-*
la buca) Giocar alla buca.
Zugàr a cap'e, o a test, e cris)
 Giocar, scurendo il capello a
 indovinare in qual'aspetto siano
 le monete, che vi stan sotto.
Zugàr a remiet) Giuocare a cru-
 scherella. *Zugàr a scurza l'afun)*
 Giuocare a scurica l'afino. *Zugàr*
a sib'quàr'ila) Giuocare allo sdruc-
 ciolo. *Zugàr a fionda lever)*
 Giuocare a nascondersi. *Zugàr*
a l'orb'isa) Giuocare alla cieca.
Zugàr alli boxei) Giuocare alle
 palle. *Zugadór)* Giuocatore.
Lufor, cris. L'è un Zugadór par
la vita. Giuocatore vizioso.
 Zuràr) Giurare. *Juro, as.*

Z Z

ZZà) Quà. Se si premette la pre-

posizione *in*, e dicasi *in zza* si
 significa *buc*. Senza di essa è im-
 perativo. *Da mihi.*

ZZacagnàr) Andar bagatellando
 con che che sia. *Nager, r. s.*

ZZàf. V. Sbit.

ZZàfàr) Figliare. *Capio, is.*

ZZàlran) Croco, Zalerano. *Cro-*
cus, ci.

ZZàliron) Cialtrone, nome di vi-
 tupero. *Hi mo nequam.*

ZZangolàr) Far il burio.

ZZangolàn, o ZZangolot) Legno,
 con cui si dibatte il latte per far
 il Burio.

ZZanzza, plur. ZZanzzi) Ciancia-
 V. Frorola.

ZZanzzir. Cianciare. *B'aters, at.*

ZZarhàn) Cianciarano.

ZZàt) Rospo. *Rufeta, r. s.*

ZZàta) Zana. *Unquet.*

ZZavatìn) Ciabatino. *Crepidarium*
Sutor. L'usiamo per carivo Arto-
 ficie in qualunque arte.

ZZij Indocl.) Ciglio. *Cilium.* Co-
 sti terminiamo anche il plurale
 di *Zio, e Zia*

ZZoc) Pezzo di grossa legna. Di-
 minut. *ZZocadèl, Zocadlet.*

ZZopèl, plu. ZZopèti) Zocolo, Zo-
 coli. *Sandalia, orum.*

ZZorzel, ZZorzei) Rima (uglio
 di legne.

ZZàf) Ciuffo. *Frontis capillamentum.*
 Volto truce. *Factes torva.*

ATTILIO PORTIOLI

—
L E

OPERE MACCHERONICHE

DI

MERLIN COCAI

VOLUME SECONDO.

MANTOVA

DITTA EDITRICE G. MONDOVI

—
1883.

DIZIONARIETTO

MACCHERONICO-ITALIANO

A

ACIJAT - Incolga.
AGGRAFFAVIT - Aggrappò.
AJUM - Aglio.
ALESI - Lesse.
ALTORIUM - Aiuto.
ANEDROTTUS - Anitra giovane.
ANGONAJA - Dolore - angoscia.
ANTRACTUM - Ad un tratto.
APIZZATUR - Appicare.
ARZONES - Arcioni.
ASSAIUM - Assai.
ATTRAPOLET - Trappoli - inganni.
AZZALI - D'acciaio.

B

BACHIOCHERIES - Sciocchezza.
BACHIOCCHUM - Battaglio - scimunito.
BAGASSAE - Bagascia.

BAGORDAT - Gozzoviglia - fa bagordo.
BAJANAS - Panzane.
BAJANDO - Abbaiano -
BALANZANT - Lanciano.
BALTEGARE - Scuotersi - tremare.
BANDERAS - Bandiere.
BARBA - Zio.
BASAT - Bacia.
BATAJAS - Battaglie.
BATAJOLAS - Battagliole.
BATTIMENTA - Colpi - Percosse - Urti.
BATOGLIO - Battaglio.
BENOLINA - Donnolina - Donnola.
BERTEZZAS - Berteggi.
BERTEZZAT - Belfeggia - Berteggia.
BERTINA - Berettina - il colore della veste dei francescani.
BIASSABAT - Masticava - Mordeva.
BIASSARE - Masticare.

BIASSAT - Mastica.
BIASTEMARE - Bestemmiare.
BINDAMINE - Benda - Fetuc-
cia.
BIRLO - Perno - modo - ma-
niera. - Il *birlo* della mente -
la dirittura della mente. -
Trovare il *birlo* - trovare
la maniera di fare una cosa.
BISELLIS - Piselli.
BOAZZIS - Buina.
BOAZZAT - Insudicia - sporca-
lo sporcare dello sterco bo-
vino, detto in dialetto man-
tovaro - *Boaza* - Buaccia.
BOFFANTE - Sbuffante.
BOGNONES - Bubboni-
BOLZONIGER - Saettatore.
BORIOLUS - Testardo - riso-
luto - capriccioso.
BOSIAS - Bugie.
BOTAZZUS - Fiasco, o più
propriamente, piccolo vaso
cilindrico di legno, tuttora
in uso nelle nostre campa-
gne.
BRANGATUS - Preso affer-
rato.
BRASAS - Bragia.
BRASOLAM - Braciola.
BRAYOSOS - Burbanzosi, ar-
diti.
BRAVOSAS - Vedi *Bravosos*.
BRENAM - Briglia.
BRETTAM - Beretta.
BROGNAS - Prugne.
BRETONUS - Berettoni.
BRIAM - Briglia.
BROLI - BRÖLO - Frutteto -
Pomerio.
BROTAMINE - Suco - Brodo.
BRUSAMINA - Incendio - Bru-
ciamento.
BRUSOR - Brucio - Abbruc-
cio.
BUFFETTOS - Schiaffi.
BUSAE - Buche.

BUSCHAE, o *busca*, Granello
di polvere, o piccolo fram-
mento di paglia.
BUSO - Bucato - buco.
BUTTAS - Botti.

C

CADENIS - Catene.
CADREGAS - Scranne.
CAGALOCCHIUS - Su via, ed
anche esclamazione verna-
cola, come il *cagasanguis*,
che ora non esiste più.
CAGASANGUIS - Volgare e-
selamazione di malanno, che
ora non esiste più nel no-
stro dialetto, ma che, tra-
dotta letteralmente, signi-
fica *cacasangue*.
CAGIADA - Giuncata.
CALCES - Calci.
CALDARUS - Caldaia - ed an-
che grossa pentola.
CALDARUM - Vedi *Caldarus*.
CALEFFABIT - Boffeggerà.
CAMISAM - Camicia.
CANAJA - Canaglia, ed anche
semplicemente una grande
quantità di gente.
CANARUZZOS - Gole - colli.
CANARUZZUS - Collo - gola.
CANEVA - Cantina.
CARNERIA - Carnieri.
COTALA - Quella tale cosa -
o persona - sempre sottin-
tesa.
CATAVERO - Troverò.
CATAVI - Trovai.
CATATUR - Si trova.
CAVESTRELLUS - Scapestra-
tello.
CAVIARA - La massa dei ca-
pelli - capellatura.
CHILÒ - Colà.
CHILOJUM - Lo stesso che
child.

CHIOCCHIANI - Percuotano, ma più che percuotere, esprimere il suono che si fa col battere e col percuotere corpi sonori.
CHIOCCAT - Picchia - batte.
CEREBRUM - Cervello.
GERMISONEM - Balzano - strambo.
CICIGANDO - Esprime il verso che si fa per aizzare i cani.
CIFOLOS - Zuffoli - Pifferi.
CIRELLA - Caruccola.
CLAVATOS - Stretti - chiusi.
COCAJUM - Turacciolo.
COCUS - Cuoco.
CODEGONUS - Cotennone.
CODESELLA - Sventura - sorte.
COLEGATUS - Coricato - sdraiato.
COLENGUM - Collo.
COMADRES - Comari.
COMENZAT - Comincia.
COMENZARUNT - Cominciarono.
CONSEJUM - Consiglio.
CONZANDO - Acconciando - accomodando.
CORADA - Cuore.
CORADELA - Vedi *Corada*.
CORERO - Corriere - destriero - corridore.
COREZAS - Correggia - Peto.
CORPUS LANCHI - Esclamazione, come corpo di bacco.
COXAS - Coscie.
CULAMEN - Culo - fondo.

D

DABANDAM - Da parte.
DACANTUM - Da un canto - *ponere da cantum* - porre in disparte.
DAPOSSA - A tuo costo - per forza.

DEBOTTUM - Tosto - d' un tratto.
DEDRETUM - Di dietro.
DEFATTUM - Tosto.
DENSATUR - Affollasi.
DESGUAINARE - Sguainare.
DESMENEGATIO - Dimenticanza.
DESTRERUS - Destriero - cavallo.
DESTREXIA - Destrezza.
DISCAVIARE - Sciogliere i nodi dei capelli, e delle code.
DISPLICIMENTUM - Dispiacere.
DOBATIS - Addobbati - coperti.
DOBBANTUR - Si addobbano - si ornano.
DOJAM - Doglia.
DOINA - Duina - moneta di due denari.
DONIARE - Vagheggiare.
DRUSIAS - Callose.

F

FADIGAM - Fatica.
FAMEJUS - Famiglio - servo di casa.
FASANOS - Fagiani.
FASELLAS - Facella - anche fiamma d'amore.
FASOLI - FASOLUM - Faggiuolo.
FATEZZAM - Fatezza.
FAZZA - Faccia.
FEZZAM - Feccia.
FIGATOS - Fegati.
FIGOS - Fichi.
FITUR - Si fa.
FLATU - Fiato.
FOENI - Fieno.
FOGATUS - Infuocati.
FOGHET - Infuochi.
FOIA - Foglia.
FOJAMINE - Fogliame.

FOLARE - Follare - schiac-
ciare - pestare.
FOMNAE - Femmina.
FORBESINA - Forbicina.
FORCATUS - Bidente o tri-
dente - strumento agricolo
in ferro ed anche in legno.
FORCIBUS - Forze.
FORMAJUM - Formaggio.
FORS - Forse.
FRAPATUR - Si inganna - si
truffa - si beffeggia.
FREZZOSO - Frettoloso.
FRIFOLARE - Risonare.
FRIFOLAT - Zuffola.
FRITADAE - Frittata.
FUMANIS - Nebbie.
FURCINULAS - Forchette.
FUSETTUM - Piccolo pugnale
fatto a fuso.

G

GABANUS - Giacca.
GAIARDIOR - Più gagliardo.
GAJARDITER - Gagliarda-
mente.
GAJOFFAE - Gaglioffa.
GALONO - Fianco.
GALLOPPUS - Salti - Balzi.
GAMBAZZAS - Gambaccie.
GANASSAS - Ganascie.
GARBOJUS - Garbuglio.
GARLETTOS - Garetti.
GAZANUM - Gaglioffo.
GIALDI Giallo.
GESIAS - Chiese.
GIANDUSSA - Esclamazione di
malanno - Vedi *Cagasan-*
quis.
GIANDUSSAE - Malanni.
GIOTARELLE - Ghiottoncello.
GLANS - Ghianda - quercia.
GLANDE - Ghianda - Quer-
cia.
GOLTA - Guancia - viso.
GORGA - Canto - voce.

GORGHIZZANDO - Gorgheg-
giando.
GRANARAE - Granata - scopa.
GRANDILITATE - Larghezze,
Grandezza.
GRATULIS - Grattuggia.
GREGNAPOLA - Nottola.
GRIFFARE - Prendere colle
griffe, cioè colle unghie, ru-
bare.
GRISA - Grigia.
GROPPERA - Groppa.
GUAZZANT - Scialacquano.
GUSSAM - Guscia.

I

IMBOLDIRE - Darla da in-
tendere.
IMBRIAGARE - Ubbriacare -
ubbriacarsi.
INCAGNATUS - Sdegnato.
INCAGAS - Infischi.
INCAROGNATUS - Incarognito.
INDUSIA - Indugio - Indugia.
IMPAZZUM - Impaccio.
INTRAVERSO - Per traverso.
INDRETUM - Indietro.
IUTARE - aiutare.

L

LAPPANS - Divorare - proprio
dei cani.
LASSANTUR - Si lasciano.
LASSAT - Stancheggia, od an-
che lascia.
LAVACCHIO - Limo.
LAVEZZUM - Lavaggio.
LAXAT - Lascia.
LAXATUS - Lasciato - lascia-
to libero.
LADINIOR - Più tenero.
LANCOS - Dolori.
LANCIII - Vedi *Corpus lan-*
chi.
LAZZUM - Lazzum - laccio.

LEDAMI - *Ledamum* - Letame.
 LENTARE - Rallentare, tardare.
 LETIRAS - Lettiere.
 LEVATUM - Gonfio - rialzato.
 LEUTUS - Liuto.
 LILIBLIRUM - Intende di esprimere il suono della piva, come nell' egloga prima.
 LIBREAS - Livree.
 LORETO - Imbuto.
 LOVAGNA - Riunione di gente.
 LOVINI - Lupini.
 LUSERTAS - Lucertole.
 LUSOREM - Luce - splendore.

■

MACATAS - Ammaccate.
 MADREGNA - Matrigna.
 MAGONEM - Cuore - affanno - dolore.
 MAGONO - Vedi *Magonem*.
 MAITINADAS - Mattinata, o meglio serenate musicali.
 MAJUM - Mai.
 MANGIARE VIAM - Portare via.
 MANDULARUM - Mandorle.
 MARANGONES - Falegnami.
 MARAVEJAM - Meraviglia.
 MAREZANT - Meriggiano.
 MARUFFUS - Minchione - stordito.
 MASCHERPAE - Ricotta.
 MASINANTE - Macinante.
 MATERIAM - Materia, o l'astratto di matto, e quindi significa meglio Mattia.
 MAZZUCHE - Minchione.
 MEAROS - Migliaia, ed anche miglia.
 MEDEMUM - Medesimo - *se medemum* - se medesimo.
 MANESTRAM - Minestra.
 MISTATEM - Amistà - Amicizia.

MOCARE - Smoccolare - tacere - finirla - ed anche soffiarsi il naso.
 MEDDA - Zia - Voce del dialetto bresciano.
 MOLLARE - Lasciare libero, mandare fuori.
 MOLATIS - Sciolti - rilassati.
 MOLESINA - Tenerella - e qui per accondiscendente.
 MOLESINOS - Tenerelli - sommessi.
 MONESI - Monacie.
 MONZOJAM - Dal francese *Mont-joie* - che è un grido di vittoria.
 MORAS - More, il frutto del rovo.
 MOROSUM - Amorofo - amante.
 MORBESANT - Saltellano allegramente.
 MOSTAZZUM - Muso - faccia.
 MUDANDAM - Mutanda - mutande.
 MULASSE - Mulaccio.
 MUZAVIT - Usci.

■

NASAZZUS - Nasaccio.
 NASO - Annaso.
 NICOTTAM - Niente - nulla.
 NODANTES - nuotanti.
 NODARE - Nuotare.
 NOSAROS - Noci - le piante delle noci.

●

OCELLOS - Occhietti.
 ONGIS - Unghe.
 OSELLAS - Ucelli, od anche - burli.
 OSELLI - Uccelli.
 OSELATA - Uccellata, - ingannata, - burlata.

P

PADIRE - Digerire.
PADREGNUS - Padrino - Santolo.
PAJA - Paglia.
PAIS - Paglie.
PAMPARDELLIS - Paste daminestra che potrebbero essere anche tagliatelli.
PASSETTI - Alamari - gale,
PAVAJONES - Padiglioni.
PAVANAM - Bugia - frottole.
PELIZZAS - Tiglio - i filamenti tigliosi del ravanello, ecc.
PENSES - Pensi.
PETEZAT - Dispregia, beffeggia, ed anche pedina, segue le pedate.
PETEZO - dispregio.
PEVERO - Pepe.
PLANTONEM - Piantone - dicesi del palo verde, che è destinato ad essere piantato onde divenga albero.
PIABAT - Pigliava.
PIAT - Piglia.
PIAVIT - Pigliò.
PICANDI - Da impiccarsi.
PICCHET - Impiechi.
PIGA - Piega.
PINAZZO - Pennacchio.
PINFEN - *deh pinfen* - sciocco
PIOPPA - Pioppo.
PIRLARE - Girare attorno.
PICCATIS - Impiccati.
PLACERE - Piacere.
PLUSTOTUM - Piuttosto.
POLARI - Polajo e polai.
POTTA - Esclamazione di malanno.
POVINAS - Ricotte.
PRANSERE - Pranzarono.
PRESSA - Fretta.
PRIMARUS - Primiero - per primo.

PTRU - Esprime il suono che, nel mantovano, si fa per stimolare gli asini.
PUGNADAM - Quantità di pugni.
PUPIONES - Piccione - colombi-
PUR IBI - Per dove.
PUTTUS - Putto - fanciullo.

Q

QUADRELUS - Mattone.
QUATER - Quattro.

R

RAFFINAT - Si studia - si destreggia - si affretta.
RAMPATUS - Arrampicato.
RATES - Navi.
RASCHI - Tridente - bidente.
RASORUS - *O rasoio* - Rasoio.
REPETARE - Ripetere soggiungere.
REPOSSAT - Posa Riposa.
RETRIDANDO - Gratuggiando.
RIDIEBAT - Ritornava.
RIGOLANTES - Rotalanti.
RIGOLARE - Sdruciolare. cadere.
RIZZUTUS - Riciuto.
ROBBANT - Rubbano.
ROBORE - Rovere - quercia.
ROSEGAVIT - Rossicchiò.
RUSSI - Rosso.

S

SAGURATE - Sciagurato.
SANGLOTTUS - Singhiozzo.
SBAIAFARE - Berteggiare.
SBAJASSES - Schiamazzi.
SBALAZANT - Si impennano - anche lanciano.
SBARATATOS - Scollati - a-

- periti - è proprio degli abiti.
SBERLUSENTA - Lucente - splendente.
SBOJENTAT - Scotta.
SBORAVIT - Manifestò - È dell'atto di mettere fuori una cosa con forza.
SBORARE - Uscire con violenza.
SBOLZONADAS - Frecciate.
SBRAJANT - Gridano a squarcia gola.
SBRAJORE - Gridio - schiamazzo-
SBROJATUS - Sbrogliato.
SBERCIGEROS - Crespati.
SBUSARE - Bucare - forare.
SCALOGNAS - Piperoni.
SCANACORI - Scammacore.
SCANFARDAM - Meretrice.
SCANELLO - Piccolo scanno, sul quale si fanno trabalzare le palle, ed il pallone.
SCAPINAT - Batte il tallone, cammina sollecito.
SCARTERA - Meretrice.
SCAZZOR - Sono scacciato.
SCHARAVAZZOS - Scarafagi.
SCHENAM - Schiena.
SCHENAZZAM - Schienaccia.
SCHIFONES - Calze.
SCHIONFABIS - Gonfierai.
SCHIOPPARE - Scoppiare.
SCHITATA - Chiazzata.
SCOJOS - Scoglio.
SCORAJAT - Fiacca.
SCORCIA - Scorza.
SCORIADA - Frustata - staffilata.
SCOROZZATA - Corrucciata.
SCORROZZERIS - Ti corruccerai.
SCORZASTI - Hai scortecciato.
SCRIMANDI - Di schermire.
SCRIMARE - Schermire, arte della scherma - ripararsi.
SCROA - Meretrice.
SROJA - Scrofa.
SCUFFIA - Cuffia.
SENTANDO - Sedendo.
SFRANTUMANT - Frantumano
SFORACCHIASSE - Avere perforato.
SFRONZANTE - Sibilante - è dal rumore che fa nell'aria un corpo lanciato con violenza.
SCARDINAT - Scardina.
SGARABOLDELLI - Grimaldelli.
SGATHIARE - Snodare - sciogliere i nodi delle matasse.
SGNAVOLATIO - Miagolio.
SGRAFIGNAT - Ruba - grafia.
GUANZAS - Guancia.
SGUATARI - Gnatteri.
SGUAZZUM - *ad squazzum vadunt* - Andare alla libera, senza freno per i campi.
SGURENTA - Forbita, lucente.
SMAGONARE - Uscire - sgorgare.
SMAGAZZAT - Schiaccia.
SMENUZZANT - Sminuzzano.
SMERGOLAT - Mugola.
SNEMBOLAVIT - Conquise.
SOGIETTUM - Fmicella.
SOJAT - Deride.
SONO - Suono.
SOMIABO - Assomiglierò - imiterò.
SOPIANDO - Soffiando.
SORRANTUR - Sfogare - anche raffreddare.
SORAVESTIS - Sopraveste.
SOTOSORA - Sottosopra.
SPADAZZA - Spadaccia.
SPADOLAE - Scòtola.
SPADOLANT - Scòtolano.
SPALLAZZAS - Spallaccie.
SPARAGNANDO - Risparmiando.
SPARANDO - Risparmiando.

- SPARPAGNAT - Spande - disperde.
 SPARAVERIA - Luogo - cinto di steccato - può significare anche stalla. - *Ad sparere-ria ibis* - andrai all'altro mondo.
 SPEDO - Spiedo.
 SPERNAZZANS - Sparpagliando.
 SPICCAT - Toglie - leva - spicca - *Spiccat ab igne* - leva dal fuoco.
 SPOJAT - Spoglia.
 SPOJAVI - Spogliai.
 SPONTONEM. Spontone - Ranello armato di punte di ferro.
 SPRAGNARE - SPARAGNARE - Risparmiare.
 SPREZIAS - Spregi - disprezzi.
 SQUAQUARANT - Mettono fuori - E proprio dell'atto in cui si soddisfa al bisogno corporale.
 SQUAQUARARE - Vedi *squaquarant*.
 SQUARZATUS - Squarciato.
 SQUARZONES - Squarciati.
 STAFFERIS - Staffieri.
 STALADIZZA - Una lunga dimorsa nella stalla.
 STARO - Staio.
 STIGANTE - Stuzzicante, eccitante.
 STIGAT - Aizza.
 STIZZARE - Stuzzicare.
 STIZZAT - Aizza, stuzzica.
 STIZZOS - Tizzoni.
 STRABUCONEM - Stramazzone.
 STRACHEDINE - Stanchezza.
 STRALUSENTA - Lucente.
 STRAMINE - Stramaglia.
 STRAMORTITUS - Tramortito.
 STRAVACANTUR - Si gettano a terra.
 STRAVACATAE - Sdraiate.
 STRAZZAS - Strazzi, anche nel senso di noie.
 STREPPAS - Strappi.
 STREPPAT - Strappa.
 STRIATUS - Stregato.
 STRICATIO - Pressione.
 STRIGIARE - Streggiare.
 STRINGIS - Legacci.
 STRINGHIS - Bastonate.
 STRINAT - Abbruccicchia.
 STUAM - Stufa.
 STURBIARE - Disturbare.
 STURBULENTUS - Sconvolto - agitato.
 SUCIARE - Succhiare.
- T
- TACCAVI - Attaccai.
 TACOLAS - Gazza.
 TAJACANTONES - Tagliacantoni
 TAJANTUR - Si tagliano.
 TAJARE - Tagliare.
 TAJATORES - Tagliatori.
 TAMPELLANT - Picchiare con rumore disordinato.
 TANASIS - Tanaglie.
 TARTUFFULAM - Botta - percossa - pugno.
 TASIVIT - Tacque.
 TEZARE - Saltare.
 TEZZAS - Tetti.
 TICHITARE - Esprime il suono che fanno le spade urtandosi.
 TITALORA - Canzone.
 TOJAT - Tolga.
 TOMARET - Cadrebbe.
 TRABACOLAS - Baracche - e favolta anche steccati.
 TRABUCAVIT - Seavalcò - gettò a terra - dall'arcione.
 TRACAGNO - Bastone nodoso.
 TRAFEGANTUR - Si trafficano.

TRAINAS - Monete da tre soldi.
TRAT - Tira - *Trat retro* - tira indietro.
TRAVAJUM - Travaglio.
TRAVELLUM - Piccola trave.
TREPANDA - Beffeggianda - da beffeggiarsi.
TREPARE - Beffeggiare.
TRIDAT - Trita - strittola.
TRIDATUM - Gratugiato.
TRUSIT - Trasse.
TURDOS - Tordi.

U

UNDEZAT - Ondeggia.
URTAS - Urti - colpisci.

V

VALENTISIAS - Valentie - prodezze.
VANEZZAT - Vaneggia.
VERZONUS - Grossa verza.
VIAZZUM - Viaggio.
VICIAE - Veccia.
VIETAM - Piccola via.
VINAZZOLI - Vinacciuoli.

VIN - Invece di *ris ne* - Vuoi forse?
VISAGGIUM - Viso - Visaccio.
VODAVIT - Vuotò.
VOJAS - Voglie.
VOLAZZANT - Svolazzano.

Z

ZAFFATO - Afferrato.
ZAFFI - Birri.
ZANINOS - I tarli, che sono nelle fave.
ZAPELLOS - Inciampi - impedimenti.
ZATTI - Gatti.
ZAVATTAS - Giabatte.
ZELATUM - Gelato.
ZENOCCHIOS - Ginocchi.
ZENTAJA - Gentaglia.
ZOCCUS - Ceppo.
ZOSUM - Giù - abbasso.
ZUCADAM - In dialetto mantovano - *inzucada* - vuol dire ricevere una percossa sulla testa.
ZUPPELOS - Zoccoli.
ZURAS - Giuri.

